

DÖNEMİNİN ŞAİRLERİNİN KALEMİNDEN

II. ABDÜLHAMİD MEDHİYELERİ

HASAN DOĞAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DÖNEMİNİN ŞAİRLERİNİN KALEMİNDEN
II. ABDÜLHAMİD MEDHİYELERİ

HASAN DOĞAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

AKADEMİK DANIŞMAN
Doç. Dr. Necip Fazıl DURU

ORDU – 2014

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bu çalışma jürimiz tarafından 22 / 01 / 2014 tarihinde yapılan sınav ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

- Başkan :** **Doç. Dr. Necip Fazıl DURU**
Ordu Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı ABD.
- Üye :** **Doç. Dr. Abdullah EREN**
Ordu Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı ABD.
- Üye :** **Doç. Dr. Fatih ÜNAL**
Ordu Üniversitesi, Tarih ABD.

ONAY :

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

..../..../201.

Unvanı Adı SOYADI
Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya, kullandığım başka yazarlara ait her özgün fikre kaynak gösterdiğimi bildiririm.

22 / 01 / 2014

İmza

ÖZET

[DOĞAN, Hasan], *[Döneminin Şairlerinin Kaleminden II. Abdülhamid Medhiyeleri]*, [Yüksek Lisans Tezi], Ordu [2014].

II. Abdülhamid hiç şüphesiz üzerinde en çok tartışılan ve üzerine en fazla şeyler yazılıp söylenen Osmanlı padişahlarının başında gelmektedir. Fakat gerek saltanat yıllarında gerekse müteakip yıllarda şahsiyeti ve saltanatı hakkında daha çok olumsuz yazılar kaleme alınmıştır. Vefatından sonra birçok tarihi belgenin gün yüzüne çıkmasıyla bu olumsuz tavırlar bir nebze de olsa azalmıştır. II. Abdülhamid'i savunan ve onun aksettirildiği gibi baskıcı, diktatör olmadığı yönündeki kapsamlı ve önemli ilk eseri ortaya koyan ise Necip Fazıl Kısakürek olmuştur.

Günümüzde dahi üzerinde birçok tartışmanın yapıldığı II. Abdülhamid'in kendi döneminde çok ağır eleştirilere maruz kaldığı defaatle anlatılmış, yazılmış ise de kendi döneminin şairlerinin bu önemli sultana yazdığı medhiyelerin konu edildiği bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Tarihi ve edebi alandaki bu boşluğu doldurmak ve II. Abdülhamid ve dönemini daha iyi anlamak, anlatmak gayesiyle; Sultan Hamîd devrini az ya da çok idrak etmiş ve bir eser vücuda getirmiş şahsiyetlerin eserleri taranacak ve Abdülhamid'in müstebitliği veya aksi yönündeki bazı gerçekler ortaya çıkarılacaktır. Ayrıca artık son günlerini yaşayan Klasik Türk şiirinin bu son medhiyelerinin incelenmesi ile Klasik şiirindeki medhiye türünün başlangıçtan sonuna kadar geçirdiği değişimler incelenebilecektir. Abdülhamid'e yazılan medhiyeleri içeren Osmanlı Türkçesi ile yazılmış bazı müstakil eserlerin transkribe edilmesi ile de Türkiye Türkçesine incelenebilecek yeni ürünler kazandırılmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, Klasik Türk şiiri, medhiye, şiir.

ABSTRACT

[DOĞAN, Hasan], [*Praises to II. Abdülhamid From Pen of Period's Poets*],[Yüksek Lisans Tezi], Ordu [2014]

II. Abdülhamid is the most discussed and about most things written and said in the Ottoman sultans. But both during the reign and reign in subsequent years, his personality and about of reign many negative articles have been written. After the death, this negative attitude has some decreased with many historic document to see the face of day. Necip Fazıl Kısakürek has revealed first comprehensive and important vestige who don't oppressive and dictator of II. Abdülhamid.

Even today a lot of discussion was made on the II. Abdülhamid and his period exposure to very severe criticism has been written and discussed. But, by the poet of his time wasn't write laud about him. This study, to fill this gap in the field of history and literary and Sultan Hamîd to better understand and explain has written. For this purpose, vestige written about Sultan Hamîd will investigate and this study will reveal some facts on the contrary of Abdülhamid. Besides, kind of laud in classical poetry able to examine the transformation from start to finish with examine of last laud in classical poetry. New products will be acquire the Turkey Turkish with trancript of some vestige was written with Otoman Turkish about Abdülhamid.

Key words: II. Abdülhamid, Classical Turkish Poetry, Laud, Poetry

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı:	Hasan DOĞAN
Doğum Yeri ve Tarihi:	İslahiye, 01.01.1987
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi:	Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi:	Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller:	-
Bilimsel Etkinlikleri:	
İş Deneyimi	
Uygulamalar:	-
Projeler:	-
Çalıştığı Kurumlar:	-
İletişim	
E-Posta Adresi:	hsn_d@hotmail.com
Telefon:	05058779996
Tarih ve İmza:	22.01.2014

ÖN SÖZ

Osmanlı padişahlarının otuz dördüncüsü olan II. Abdülhamid, yaklaşık otuz üç yıl süren hükümdarlık döneminde yaptıkları ve yapmadıklarıyla büyük izler bırakan Osmanlı padişahlarından. Çökmek üzere olan bir devleti çeyrek asırdan fazla ayakta tutması ile büyük beğeni kazandığı gibi, sert politikası ile de büyük tepkiler kazanmıştır. Bundan dolayıdır ki Sultan Hamîd'e "Ulu Hakan" ve "Kızıl Sultan" şeklinde zıt denilebilecek iki unvanla hitap edildiği görülmüştür.

Sert politikası ve uyguladığı sansür ile dikkatleri çeken Abdülhamid devrine gelindiğinde geçmişi XII. Yüzyıla kadar Klasik Türk şiiri artık son sözlerini söylemektedir. Edebi geleneklerin de birer canlı gibi doğuşu ve ölümü olduğu düşünüldüğünde Sultan Hamîd'in bu gelenek üzerinde fazla bir etkisinin olduğu söylenemez. Fakat –sansüre rağmen– bu dönemde yayın faaliyetlerinin üst seviyelerde olduğu bilindiğinden, padişahın söz konusu edebi gelenek üzerinde olumlu etkisi olduğu düşünülebilir.

Edebiyat ile ilgisi daha çok tiyatro ve polisiye roman alanlarında olan Sultan Hamîd, padişah kimliği ile tarihi eserlere konu olduğu gibi şiirin de konusu olmuştur. Bunun en büyük örnekleri Abdülhamid adına yazılmış, divanlarda ve bazı edebi eserlerde yer alan medhiyelerdir. Abdülhamid'i konu edinen Klasik şiir örnekleri bunlarla sınırlı olmayıp; baştan başa Sultan Hamîd medhiyelerini içeren müstakil edebi eserler de mevcuttur.

İşte elinizdeki bu çalışmada, Abdülhamid devrini idrak etmiş şairlerden bazılarının padişah için yazmış oldukları medhiyeler derlenmiş ve şairlerin sultana bakışı incelenmiştir. Söz konusu şairler; Afyonkarahisarlı Ali Feyzî, Ali Emiri Efendi, Fennî [Yozgatlı Mehmed Said], Merzifonlu Dedezâde Mehmed Hilmî Efendi, Mahmud Celâleddin Paşa, Fatma Servet, Urfalı Hilmî, Sebâtî [Hafız Mehmed Sebâteddîn], Ahmed Lütfî, Muallim Nâci, Recâizâde Mahmûd Ekrem, Avni Beg [Yenişehirli], Sandıklılı Fikri, Musa Kazım Paşa, Tevhîde Hanım, Nâkâm, Şevkî İbrahim Efendi, Su'ûdu'l-Mevlevî, Mehmed Şakir Gâlib Efendi, Kara Şemsî Dede, Tâhirü'l-Mevlevî, Mustafa Eşref Paşa, Şeyh Rıza Talebânî, Hasan Hilmi, Ahmed Cevdet Paşa, Ali Seydi Bey, Mihri Mehmed Efendi, Aşkî Mustafa Kilisî, Ahmed Bâdî, Hasirîzâde Mehmet Elif Efendi, Hayret (Adanalı), Ferîde Hanım, Süleyman Şâdî, Prizrenli Ömer Lütfî, Mehmed Tevfik B. Osman, Mütevellî-Zâde Ömer İhyâ, Yusûf Suâd (Düzceli), Nigâr Hanım, Ali

Rûhî, Hasan Tevfik (Batumî), Mehmed Nâzım, Şeyh Remzî, Eyyûb Sabrî, Diyarbakırlı Niyâzî, Sâdık Vicdânî, İbnü'l-Hamdî Âtîf, Ahmed Mazhar ve Mehmed Celâl'dir. II. Abdülhamid için medhiye yazarlar sadece bu şairlerden ibaret olmayıp, çalışmamızda imkânların elverdiği ölçüde tespit edilen sınırlı sayıdaki medhiyeye yer verilmiştir.

Tezimizin temelini bu manzumeler teşkil etse de, bu medhiyelerden önce bazı bilgiler sunmayı uygun gördük. Bu minvalde, çalışmamızın “Giriş” kısmında öncelikle Klasik Türk şiirindeki medhiye türü hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra; Osmanlı padişahları ve onlara yazılan şiirleri, özellikle medhiyeleri konu edinen benzer çalışmalara değindik.

Birinci bölümde; II. Abdülhamid'in hayatı, siyaseti ve icraatları hakkında kısa bir malumattan sonra, Klasik Türk şiirinin geldiği noktayı daha iyi değerlendirmek açısından II. Abdülhamid devri Klasik Türk şiiri hakkında bilgiler sunmaya çalıştık.

Çalışmamızın asıl bölümü diyebileceğimiz ikinci bölümde ise; “Medhiyelerdeki Abdülhamid” ana başlığı altında, Sultan Hamîd'e yazılan medhiyelerden hareketle, II. Abdülhamid'in şiirlere yansıyan portresini çizmeye çalıştık. Bu doğrultuda şairlerin padişaha bakışını, ona nasıl seslendiklerini, onun hangi yönlerini öne çıkardıklarını tespit etmeye çalıştık. Ayrıca II. Abdülhamid'in padişahlığı süresince halkına sunduğu bazı hizmetlerin, dönemin şairleri üzerindeki izlenimlerine yer vererek, “Hizmetleriyle Abdülhamid” başlıklı bir Sultan Hamîd portresi çizmeye gayret ettik. Şair gözüyle Abdülhamid'i incelediğimiz bu bölümümüzü bir “Sonuç” ile bitirdik.

Üçüncü ve son bölümde de, çalışmamızın ham maddesini oluşturan metinlere yer verdik. “Metinler” başlığı altında verilen ve kırk dokuz farklı şairin, elli iki farklı eserinden alınan, üç yüz yedi farklı manzumenin aktarıldığı bu bölümü özel kılan en büyük etken ise; daha önce günümüz alfabesine çevirisi yapılmayan metinlerin, ilk kez tarafımızca transkribe edilmesidir. Söz konusu bölümde, daha önce transkripsiyonlu çevirisi yapılan referans metinlere ulaşılarak aktarıldı. Çevirisi başka şahıslarca yapılan bu metinlerin orijinal yazımlarına, yani Osmanlıcalarına ulaşmamız çok mümkün olmadığından, –sehven yapılan bariz hatalar hariç– referans metinlere müdahaleden olabildiğince kaçınılmıştır. Fakat tarafımızca yapılan çevirilerde nazal n'nin iki farklı gösteriminden “Ñ, ñ” şeklinde olanı tercih edildiğinden, yazım birliğini de sağlamak maksadıyla; referans metinlerde “ñ” şeklinde gösterilen nazal n'ler, söz konusu biçimde değiştirilmiştir.

İnsan ürünü olan her çalışmada olabileceği gibi, tarafımızca hazırlanan elinizdeki tezde de bazı aksaklık ve eksiklikler bulunabilir. Gerek sehven, gerekse yanlış anlama ve yorumlamalardan dolayı meydana gelen hataların, okuyucular tarafından hoşgörüyüyle karşılanması ve bu hatalardan dolayı mazur görülmemiz en büyük temennimizdir.

Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen anneme, babama ve üzerimde en az babam kadar emekleri bulunan değerli abilerime ve yardımları dokunan aziz dostlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, benim için gurbet denilebilecek bir mekânda, lisans yıllarımdan itibaren yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen; yeri geldiğinde ağabeylik yapan, yeri geldiğinde babalık şefkatiyle muamelede bulunan, ilim adamı kimliğiyle yol gösteren, tezimin hazırlanması esnasında kendisi için büyük önem arz eden kütüphanelerini benimle paylaşmaktan çekinmeyen, akademik duruşu büyük ölçüde kendilerinden öğrendiğim kıymetli hocam Doç. Dr. Necip Fazıl Duru'ya sonsuz hürmet ve şükranlarımı sunarım.

ORDU 2014

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ve ENSTİTÜ ONAYI.....	iii
BİLDİRİM.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖZGEÇMİŞ.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	xi
KISALTMALAR.....	xv
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ.....	xvi
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

1. II. ABDÜLHAMİD'İN HAYATI.....	4
2. II. ABDÜLHAMİD DEVRİ KLASİK TÜRK ŞİİRİ.....	13

II. BÖLÜM

MEDHİYELERDEKİ ABDÜLHAMİD

1. HÜKÜMDAR OLARAK ABDÜLHAMİD.....	15
2. ASKER – KOMUTAN OLARAK ABDÜLHAMİD.....	37
3. DİNÎ UNSURLARLA ABDÜLHAMİD.....	43
4. ABDÜLHAMİD'İN MEŞHUR ŞAHSİYETLER VE EFSÂNEVÎ KAHRAMANLARLA MUKÂYESESİ.....	54
4.1. Peygamberler.....	55
4.1.1. Hz. Nûh (A.S).....	55
4.1.2. Hz. İbrahim (A.S).....	55
4.1.3. Hz. Mûsâ (A.S).....	56
4.1.4. Hz. İlyâs ve Hızır (A.S).....	58
4.1.5. Hz. Dâvûd (A.S).....	59
4.1.6. Hz. Süleyman (A.S).....	60
4.1.7. Hz. İsa (Mesîh / Mesîhâ) (A.S).....	61

4.1.8. <i>Hız. Lokmân (A.S)</i>	63
4.2. Dört Halife (Hulefâ-i Râşidîn).....	64
4.3. Tasavvufî Şahsiyetler	70
4.3.1. <i>Ebu'd-derdâ</i>	70
4.3.2. <i>Ca'fer-i Sâdik</i>	70
4.3.3. <i>Bâyezîd-i Bestâmî</i>	71
4.3.4. <i>Cüneyd-i Bağdâdî</i>	71
4.3.5. <i>Abdülkadir-i Geylânî</i>	72
4.4. Tarihî ve Dinî Şahsiyetler.....	72
4.4.1. <i>Hâtem-i Tâî</i>	72
4.4.2. <i>Hârûn Reşîd</i>	74
4.4.3. <i>İbn-i Hâcib</i>	74
4.4.4. <i>İbn-i Kemâl</i>	75
4.4.5. <i>Kadı Beyzâvî</i>	75
4.4.6. <i>Gaznevî</i>	76
4.4.7. <i>İbn-i Sînâ</i>	77
4.5. Padişahlar.....	77
4.6. Mitolojik Şahsiyetler.....	80
4.6.1. <i>Behrâm</i>	80
4.6.2. <i>Cem / Cemşîd</i>	81
4.6.3. <i>Dârâ ve İskender</i>	82
4.6.4. <i>Erdşîr</i>	85
4.6.5. <i>Ferîdûn / Efridûn</i>	85
4.6.6. <i>Nûşîrevân</i>	87
4.6.7. <i>Keykubâd, Keykâvûs ve Keyhüsrev</i>	89
4.6.8. <i>Eflâtûn ve Aristo</i>	90
5. HİZMETLERİYLE ABDÜLHAMİD.....	94
SONUÇ.....	116

III. BÖLÜM
METİNLER

AFYONKARAHİSARLI ALİ FEYZİ [öl. 1893].....	119
ALİ EMİRİ EFENDİ [öl.1924] (Divan).....	120
FENNÎ [YOZGATLI MEHMED SAİD] [öl.1918].....	142
MERZİFONLU DEDEZÂDE MEHMED HİLMÎ EFENDİ [öl.1913].....	163
MAHMUD CELÂLEDDİN PAŞA [öl.1899].....	167
FATMA SERVET [öl.?].....	175
URFALI HİLMÎ [öl.?].....	176
SEBÂTÎ [HAFIZ MEHMED SEBÂTEDDİN] [öl.1905/1321].....	184
AHMED LÜTFÎ [öl. 1907 / 1325].....	186
MUALLİM NÂCİ [öl.1893].....	218
RECÂİZÂDE MAHMÛD EKREM [öl.1914].....	236
AVNİ BEG [YENİŞEHİRLİ] [öl.1883].....	237
SANDIKLILI FİKRİ [öl. M.1319–1320].....	248
MUSA KAZIM PAŞA [öl.1890].....	251
TEVHİDE HANIM [öl.1902].....	291
NÂKÂM [öl.?].....	292
ŞEVKÎ İBRAHİM EFENDİ [öl.1897].....	294
SU'ÛDU'L-MEVLEVÎ [öl.1948].....	297
MEHMED ŞAKİR GÂLİB EFENDİ [öl.1911].....	300
KARA ŞEMSİ DEDE [öl.1886].....	304
TÂHİRÜ'L-MEVLEVÎ [öl.1951].....	306
MUSTAFA EŞREF PAŞA [öl.1894].....	307
ŞEYH RIZA TALEBÂNÎ [öl.1910].....	308
HASAN HİLMÎ [öl.1896].....	311
AHMED CEVDET PAŞA [öl.1895].....	312
ALİ SEYDİ BEY [öl.1919].....	317
MİHRİ MEHMED EFENDİ [öl.1956].....	319

AŞKÎ MUSTAFA KİLİSÎ [öl.?1860-70].....	327
AHMED BÂDÎ [öl.1908].....	328
HASİRÎZÂDE MEHMET ELİF EFENDİ [öl.1927].....	335
HAYRET (ADANALI) [öl.1913].....	337
FERÂDE HANIM [öl.1903].....	343
ALİ EMİRİ EFENDİ [öl.1924] [Levâmi' u'l-Hamâdiyye].....	347
SÜLEYMAN ŞÂDÎ [öl.1900].....	468
PRİZRENLİ ÖMER LÜTFİ [öl.1928].....	470
MEHMED TEVFİK b. OSMAN [öl.1901].....	471
MÜTEVELLİ-ZÂDE ÖMER İHYÂ [öl.1909].....	478
YUSÛF SUÂD (DÜZCELİ) [öl.1930].....	493
NİGÂR HANIM [öl.1918].....	496
ALİ RÛHÎ [öl.1890].....	497
HASAN TEVFİK (BATUMÎ) [öl.1908].....	504
MEHMED NÂZİM [öl.1926].....	507
ŞEYH REMZÎ [öl.1889].....	508
EYYÛB SABRÎ [öl.1890].....	511
DİYARBAKIRLI NİYÂZÎ [öl.1900].....	514
SÂDİK VİCDÂNÎ [öl.1939].....	515
AHMED HİLMÎ [öl.?].....	524
İBNÜ'L-HAMDÎ ÂTIF [öl.?].....	533
AHMED MAZHAR [öl.1892].....	534
MEHMED CELÂL [öl.1912].....	542
KAYNAKÇA.....	560

KISALTMALAR

A.S	:	Aleyhi's-selâm.
age.	:	Adı geçen eser.
agm.	:	Adı geçen makale.
agmd.	:	Adı geçen madde.
bk.	:	Bakınız.
C.	:	Cilt.
çev.	:	Çeviren.
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
DT	:	Doktora tezi.
Hız.	:	Hazret / Hazreti.
hızl.	:	Hazırlayan.
İA	:	Milli Eğitim İslam Ansiklopedisi.
İÜHFM.	:	İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Mecmuası.
M.E.B	:	Milli Eğitim Bakanlığı / Basımevi.
md.	:	Madde / maddesi.
öl.	:	Ölüm.
s.	:	Sayfa.
S.	:	Sayı.
SBE	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü.
TTK	:	Türk Tarih Kurumu.
Ü.	:	Üniversite / Üniversitesi.
Yay.	:	Yayınevi.
YLT	:	Yüksek lisans tezi.
y.y.	:	Yayınevi yok.

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ء	’	ص	Ş
ا	A, E	ش	Ş
آ	Ā	ض	Đ, Ž
ب	B	ط	Ṭ
پ	P	ظ	Ẓ
ت	T	ع	‘
ث	Ṫ	غ	Ġ
ج	C	ف	F
چ	Ç	ق	Q
ح	Ḥ	ك	K
ح	Ḥ	گ	G
د	D	ك	Ñ, ñ
ذ	Z	ن	N
ر	R	و	V; O, Ö, U, Ü, Ū
ز	Z	ه	H
ژ	J	ی	Y; I, İ, Î
س	S		

GİRİŞ

Sözlükte “övmek, birinin meziyetlerini dile getirmek” anlamındaki *medh* kelimesinin sonuna nispet eki getirilerek yapılmış olan Medhiyye¹, Klasik Türk edebiyatında övgü amacıyla kaleme alınan şiirlerin genel adıdır. Klasik edebiyatta övgü ve şiir söz konusu olunca akla ilk olarak kasideler gelmektedir.² Fakat kasideler nazım şeklini, medhiyeler ise türü ifade eden tabirlerdir. Kaside ve medhiye yazıcılığı her ne kadar bir geleneğin icabı olsa da; şairlerin kaside ve mehdiye yazmak gibi zorunlulukları da yoktur. Klasik şairlerin birçoğu geleneğin bu icabını³; peygamberlere, din büyüklerine ve dönemlerinin önemli padişah ve devlet adamlarına kasideler yazarak yerine getirmişlerse de, bazı şairler ise sadece peygamber ve din büyüklerini metheden manzumeler ile geçiştirmişlerdir.

II. Abdülhamid hiç şüphesiz üzerinde en çok tartışılan ve üzerine en fazla şeyler yazılıp söylenen Osmanlı padişahlarının başında gelmektedir. Fakat gerek saltanat yıllarında gerekse müteakip yıllarda şahsiyeti ve saltanatı hakkında daha çok olumsuz yazılar kaleme alınmıştır. Vefatından sonra birçok tarihi belgenin gün yüzüne çıkmasıyla bu olumsuz tavırlar bir nebze de olsa azalmıştır. II. Abdülhamid’i savunan ve onun aksettirildiği gibi baskıcı, diktatör olmadığı yönündeki kapsamlı ve önemli ilk eseri ortaya koyan ise Necip Fazıl Kısakürek olmuştur.⁴

Günümüzde dahi üzerinde birçok tartışmanın yapıldığı II. Abdülhamid’in kendi döneminde çok ağır eleştirilere maruz kaldığı defaatle anlatılmış ve yazılmış ise de kendi döneminin şairlerinin bu önemli sultana yazdığı medhiyelerin konu edildiği bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Tarihi ve edebi alandaki bu boşluğu doldurmak ve II. Abdülhamid ve dönemini daha iyi anlamak, anlatmak gayesiyle yapılacak olan söz konusu çalışma sayesinde Abdülhamid’in müstebitliği veya aksi yönündeki bazı gerçekler ortaya çıkarılacaktır.

¹ İsmail Durmuş, “Methiye” md., **DİA**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1988, s.406.

² Yaşar Aydemir, “Methiye: Türk Edebiyatı” md., **DİA**, C.1, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1988, s.410.

³ Murat A. Karavelioğlu, “Klasik Türk Edebiyatında Kaside”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C.5, S.9, 2007, s.253.

⁴ Söz konusu eser için bk.: Necip Fazıl Kısakürek, **Ulu Hakan İkinci Abdülhamid Han**, Büyük Doğu Yay., İstanbul 2003.

II. Abdülhamid’i bu yönüyle ele alan birkaç yüzeysel çalışma dışında, özellikle Klasik döneme ait hiçbir çalışmanın bulunmaması, elinizdeki bu çalışmanın önemini daha da artırmaktadır. Ayrıca, Sultan Hamîd devrinde artık son günlerini yaşayan Klasik Türk şiirinin bu son medhiyelerin incelenmesi ile Divan şiirindeki medhiye türünün başlangıçtan sonuna kadar geçirdiği değişimler incelenebilecektir. Abdülhamid’e yazılan medhiyeleri içeren Osmanlı Türkçesi ile yazılmış bazı müstakil eserlerin transkribe edilmesi ile de Türkiye Türkçesine incelenebilecek yeni ürünler kazandırılmış olacaktır.

II. Abdülhamid gerek Osmanlı tarihi gerekse Türk edebiyatı açısından önem arz eden bir şahsiyettir. Tarihi açıdan 34. Osmanlı padişahı ve yüz on üçüncü İslam halifesi olması; ayrıca yıkılmak üzere olan Osmanlı Devleti’ni 33 yıl gibi uzun bir müddet ayakta tutması onun önemini daha da arttırmıştır. Edebi açıdan ise Abdülhamid Han hakkında yazılanlar, aktarılanlar tefrit noktasına varacak düzeydedir. Devletin ömrünü uzatmak ve devlete karşı olabilecek birtakım tahripleri önlemek gayesiyle, basın ve yayın alanında uyguladığı sansür, bu olumsuz eleştirilerin sayısını daha da arttırmakla kalmamış, eleştirilerin nitelik olarak da ağır hakaretlere kadar varmasına neden olmuştur.

II. Abdülhamid deyince her nedense akla ilk olarak uyguladığı sansür ve buna mukabil olarak aldığı eleştiriler ve bazı şahsiyetlerce kaleme alınan hicviyeler gelmektedir. Abdülhamid hakkında yazılanlar sadece bu olumsuz eleştirilerden ibaret değildir. Zira gerek saltanat döneminde yaşamını sürdüren, gerekse daha sonraki yıllarda yaşayan şairler, II. Abdülhamid hakkında birçok medhiye kaleme almışlardır.

Abdülhamid ile ilgili bu medhiyeler daha önce bir incelemeye tabi tutulmamış olmakla birlikte bu şiirlerin bir kısmı “Modern Şairlerin Perspektifinden Sultan İkinci Abdülhamit”⁵ başlıklı yüzeysel nitelikte, müstakil bir makale kaleme alınmıştır. Fakat konu “modern şairler” ile sınırlandırılmış ve ayrıntılı olarak incelenmemiş ve çalışmada sınırlı sayıda şairin medhiyesine yer verilmiştir. Ayrıca, çalışmamızın taslağını

⁵ Hasan Aktaş, “Modern Şairlerin Perspektifinden Sultan İkinci Abdülhamit”, **Ayla Demiroğlu Kitabı**, (Editör: Adem Ceyhan) Kutup Yıldızı Yay., İstanbul 2007; Hasan Aktaş, **Modern Şairlerin Perspektifinden Osmanlı Padişahları**, Yort Savul Yay., Edirne 2005, ss.309-330.

belirlemek ve bu tür çalışmalarda takip edilen yöntem ve metot hakkında fikir sahibi olmak maksadıyla, padişah – Klasik Türk şiiri ilişkisini –bu bağlamda– inceleyen benzer çalışmalar ile ilgili literatür taraması yapılmış ve az sayıdaki benzer çalışma dikkatle incelenmiştir.⁶ Bu inceleme neticesinde, taslak olarak büyük ölçüde Ali Yılmaz'ın *Kanunî Sultan Süleyman'a Yazılan Kasideler*⁷ isimli çalışması örnek alınmıştır.

Bu çalışmada II. Abdülhamid'in doğum tarihi olan 1842 yılından sonraki döneme şahit ve bir eser ortaya koyma, yayınlama şansına sahip olmuş şairler tespit edilerek eserleri taranacak ve II. Abdülhamid'e yazılan Divan şiiri formundaki medhiyeler incelenecektir. Medhiyelerden kastettiğimiz sadece kasideler olmayıp; içerisinde Abdülhamid övgüsünün bulunduğu her manzume, her beyit hatta her mısra değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Ayrıca, özellikle Sultan Hamîd'in hizmetlerini ve icraatlarını tespit edebilmek adına, Abdülhamid devri hizmetlerine dair kaleme alınan her tarih manzumesi de dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Böylelikle, başta “müstebit, baskıcı, sansürcü, evhamlı...” vb. gibi olumsuz yakıştırmalar olmak üzere; II. Abdülhamid hakkındaki birtakım yanlışlar ortaya konacak ve onun gerek saltanat döneminde gerekse sonraki yıllarda, sanılanın aksine, sevilen, sayılan bir şahsiyet olduğu ortaya çıkarılacaktır. Bu sayede hem II. Abdülhamid'in gerçek değeri gün yüzüne çıkarılacak hem de artık hazan mevsimini yaşayan Klasik Türk şiirinin son medhiyeleri incelemeye tabi tutulacaktır.

⁶ Bu husustaki benzer çalışmalar: Ali Yılmaz, **Kanunî Sultan Süleyman'a Yazılan Kasideler**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996; Esra Onur, **17. Yüzyıl Kasidelerinde Methiye**, Celal Bayar Ü., SBE, Basılmamış YLT, Manisa 2007; İlkay Polat, **XVI. Yüzyılda Yazılan Padişah Medhiyelerinde Padişah Tavsifleri**, Fırat Ü., SBE, Basılmamış YLT, Elazığ 2004; Mesut Bayram Düzenli, “XVIII. Yüzyıl Divan Şairlerinin Gözüyle Padişahlar ve Saltanat Dönemleri”, **Turkish Studies**, Volume 7/3, Summer 2012.

⁷ Ali Yılmaz, age.

I. BÖLÜM

1. II. ABDÜLHAMİD'İN HAYATI

Hicri 16 Şaban 1258, miladi 22 Eylül 1842 yılında dünyaya gelen Abdülhamid, Sultan Abdülmecîd Han'ın V. Murad'dan sonra dünyaya gelen ikinci oğludur. Çırağan Sarayı'nda hayata gözlerini açan Abdülhamid'in annesi, Çerkez asıllı Tîr-i Müjgan kadınefendidir. Abdülhamid, henüz 10 yaşında iken annesini kaybetmiş ve yetiştirilmesi için Abdülmecîd'in 5. zevcesi olan Perestû Hanımefendi'ye verilmiştir. Şefkatli bir kadın olan Perestû Kadınefendi, Abdülhamid'i kendi çocuğuymuş gibi büyüterek ona annesizliği hissettirmemeye özen göstermiştir.⁸ 18 yaşına gelince de babası Abdülmecîd Efendi'yi kaybeden Abdülhamid, böylece genç yaşında anne ve baba sevgisinden yoksun kaldı.

Sultan Abdülhamid, tahta geçtikten sonra kendisine büyük bir şefkatle muamele eden Perestû Kadınefendi'yi unutmamış ve büyük bir vefa örneği göstererek manevi annesini vâlide-sultan ilan etmiştir. Perestû Kadınefendi, gerçekte padişahı doğurmadığı halde vâlide-sultan ilan edilen tek kadın olması hasebiyle de Osmanlı tarihi açısından önem arz etmektedir.

Osmanlı şehzadelerinin birçoğunda olduğu gibi, Abdülhamid'e de özel hocalar tayin edilmiş ve üst düzey bir eğitim alması için gerekli ortamlar sağlanmıştır. Şehzâde Abdülhamid bu doğrultuda; Guatelli Paşa, Dussep Paşa, Lombardi Bey, Aleksan Efendi, Celâleddin Efendi, Kazasker Tosyalı Mustafa İzzet Efendi, Hidayet Bey, Acem Ali Mahvî Efendi, Sadrazam Safvet Paşa, Kazasker Şerif Efendi, Ferîd Efendi, Şîrîn Hafız Efendi, Ömer Hulûsî Efendi, Müşîr Nâmık Paşa, Mösyö Gadret, Gümüşhaneli Gerdankıran Ömer Hulûsî Efendi, vezir Mehmed Tahir Münîf Paşa, Vak'a-nüvis Ahmed Lütfî Efendi, Mehmed Sâdık Ağa, Mâbeynci Osman Bey, sadrazam İbrahim Edhem Paşa, Trablusgarplı Mehmed Zâfir Efendi, Halepli Seyyâd-zâde Ebu'l-hüda Efendi ve vezir Ahmed Kemal Paşa gibi zatlardan; Batı mûsîkisi, piyano, keman,

⁸ Yılmaz Öztuna, **II. Abdülhamîd –Zamanı ve Şahsiyeti–**, Ötüken Yay., İstanbul 2013, s.17.-293.; Yılmaz Öztuna, **Osmanlı Devleti Tarihi**, C.1, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998, s.550-552; Cevdet Küçük, "Abdülhamid II" md., **DİA**, C.1, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1988, s.216-217; Ahmet Hamit Ongunsu, "Abdülhamid II" md., **İA**, C.1, M.E.B, İstanbul 1993, s.76; François Georgeon, **Sultan Abdülhamid**, (çev.:Ali Berktaş) Homer Kitabevi, İstanbul 2006, s.23.

Farsça, Arapça, Fransızca, Türkçe, Osmanlı edebiyatı, ulûm-i İslâmiyye, hadîs, ekonomi, politika, Fransız edebiyatı, Şâzeli tarikatı âdâbı, Kâdirîlik âdâbı vb. gibi dersler ile spor ve süvarilik gibi alanlarda özel eğitim almıştır.⁹ Marangozculuğu da Halil Efendi'den öğrenen Abdülhamid, ince marangozculuk sanatında büyük bir kabiliyet sahibidir. Öyle ki; yaptığı salon eşyası, mobilya sanatının şaheserleri arasında sayılmaktadır.¹⁰ Ayrıca Abdülhamid Efendi, yaptığı dolap, masa, çekmece gibi eşyalar ile bu sanatta kabiliyeti olanların takdirini çekti. Nitekim, Yunan harbinde şehit olanların evlatları ile savaşta yaralanan bazı gaziler için yaptığı bazı kıymetli eserler, Yıldız Sarayı civarında açılan bir sergide teşhir edilmişti.¹¹

II. Abdülhamid, Osmanlı Devleti'nin buhranlı dönemlerinde dünyaya gelmiş ve bu vahametli ortamda yetişmiş olmasından dolayı fevkalade ihtiyatlı bir karaktere bürünmüştür. İçine kapanık bir kişiliğe sahip olan Abdülhamid'e babası Abdülmecid Efendi de "kuşkulu ve sükûtî oğlum" şeklinde hitap ederdi.¹² Halkın "Sultan Hamîd" dediği II. Abdülhamid hakkında görüş beyan eden birçok şahsiyetin "vehm" olarak belirttiği bu anlayış, aslında Abdülhamid'in ziyadesiyle ihtiyatlı ve tedbirli oluşundan kaynaklanmıştır. Doğuştan içine kapanık bir yapısı olan Sultan Hamîd, 1861 yılında babası Sultan Abdülmecid'in vefatından sonra, daha da kapanmış ve saraydan bir hayli uzaklaşmıştır.

Amcası Abdülaziz'in cülus etmesi üzerine 2. veliahd konumuna geçen Sultan Hamîd, saraydan uzak bir yaşam sürmeye devam etmiş ve vaktinin birçoğunu Tarabya'daki çiftliğinde, Kağıthane'deki Maslak Köşkü'nde ve manevi annesi Perestü Kadın'ın Maçka'daki sarayında geçirirdi. Burada koyun besledi, üstübeç madenleri işletti, borsa faaliyetlerine katılarak para kazandı. Zekâsı ve politik kabiliyeti dolayısıyla amcası Abdülaziz de, onun bu şekilde serbest bir ortamda yetişmesine imkân verdi. Mısır ve Avrupa seyahatlerine onu da götürdü. Şehzadeliği oldukça serbest geçen

⁹ Öztuna, **II. Abdülhamîd –Zamanı ve Şahsiyeti–**, s.298-306; Küçük, agmd., s.217.

¹⁰ Öztuna, **Osmanlı Devleti Tarihi**, C.1, s.552; İlber Ortaylı, **Defterimden Portreler**, Timaş Yay., İstanbul 2011, s.92-93.

¹¹ İ. Mahmud Kemal İnal, **Son Sadrazamlar**, C. III, Dergâh Yay., İstanbul 1982, s.1294.

¹² Öztuna, **Osmanlı Devleti Tarihi**, C.1, s.553.

Abdülhamid, Maslak çiftliğinde toprak işleriyle meşgul oldu.¹³ Sultan Hamîd, “kendisine tahsis edilen aylığı ve çiftliğini işleterek, hem hatırı sayılır bir servet edindi, hem de para piyasaları ve işletmecilik hakkında deneyim ve bilgi kazandı.”¹⁴

Sultan Abdülaziz, 1867 yılında yaptığı Avrupa seyahatine, şehzade Abdülhamid’i de götürdü. Sultan Hamîd, bu vesileyle şehzadelikte birçok Avrupa ülkesini ziyaret etmiş oldu. Bu durum ilerde dış politikada kendisine büyük faydalar sağlayacaktır. İstanbul dışına ilk kez çıkan Abdülhamid, ilk gezisini 1864’de kardeşleri Murad ve M. Reşad’la birlikte, amcası Sultan Abdülaziz’in yanında Mısır’a yaptı. 3 yıl sonra ise yine Sultan Abdülaziz, oğlu Yusuf İzzettin ile yeğenleri Murad ve Abdülhamid’i alarak Fransa İmparatoru Napolyon’un açmış olduğu uluslararası Paris sergisine katılmak amacıyla Avrupa seyahatine çıkmıştır. Şehzade Abdülhamid, bu seyahat ile Avrupa’nın en önemli ülkelerinden olan Fransa, Belçika, İngiltere, Almanya, Avusturya-Macaristan’ı gezip görme fırsatını yakalamıştır.¹⁵

Amcası sultan Abdülaziz Han’ın 1876’da dramatik bir şekilde tahtan indirilmesi ve şüpheli ölümünden sonra ağabeyi şehzâde Murâd pâdişâh oldu. Fakat rahatsızlığı sebebiyle tahtta ancak 93 gün kalabildi. Velâhd şehzâde Abdülhamîd, Midhat Paşa ve arkadaşlarıyla anlaşarak 31 Ağustos 1876 Perşembe günü Osmanlı tahtına oturdu.¹⁶ 34 yaşında iken 34. Osmanlı padişahı ve 27. Osmanlı halifesi olarak cülus eden Abdülhamid, tahta geçtiğinde imparatorluk birçok sorunla karşı karşıyaydı. Mithat Paşa ve arkadaşlarıyla yaptığı anlaşmadan dolayı meşrutiyet yönetimini ilan etmek zorunda kaldı.

Yüz on üçüncü İslâm halifesi olan Sultan Abdülhamid, tahta çıktıktan sonra birçok kesimle irtibata geçmiş, halkın güvenini kazanmıştı. Abdülhamid Efendi’nin cülus törenleri yapıldıktan sonra bankalar heyeti ile görüşmüş ve birlik mesajları vererek halkın güvenini kazanmıştı. Aynı günlerde askerlerle de kışlada akşam yemeği

¹³ Aydın Talay, **Eserleri ve Hizmetleriyle II. Abdülhamid**, Armoni Yay., İstanbul 2007, s.36.

¹⁴ Engin Akarlı, “II. Abdülhamid: Hayatı ve İktidarı”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C.II, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.253.

¹⁵ Georgeon, age., s.37-38; Akarlı, agm., s.254; Judy Upton-Ward, “Abdülaziz’in Avrupa Seyahati”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C.II, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.120.

¹⁶ Osman Nûri, **Abdülhamîd-i Sâni ve Devr-i Saltanatı, Matbaa-i Osmânî**, İstanbul 1327, s.100; Öztuna, **II. Abdülhamîd –Zamanı ve Şahsiyeti–**, s.23; Küçük, agm., s.217.

yemiş; donanma ile de aynı törenleri yaparak ordunun güvenini de sağlamaya çalışmıştı. 19 Aralık 1976 yılında sadaret makamına getirilen Mithat Paşa, dört gün sonra Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan Kânûn-ı Esâsî'yi ilan etti. Fakat Mithat Paşa'nın bu görevi fazla uzun sürmedi. Sultan Abdülazîz'in öldürülmesi olayına adı karışan ve hakkında Osmanlı hânedânını yıkmak istediğine yönelik söylentilerin yayılması sonucu Mithat Paşa görevinden azledilerek yurtdışına sürüldü.¹⁷

Avrupa devletlerinin egemenliği altında bulunan Müslüman halklarla yakın ilişki kurarak, bunların Halife'ye bağlılıklarını pekiştirmek, böylece bu devletlerden algılanabilecek bir tehdide karşı bu Müslüman halkları harekete geçirmek düşüncesiyle, II. Abdülhamid Halife unvanını yoğun olarak kullandı. Çin, Türkistan, Kuzey Afrika, Hindistan, Güneydoğu Asya Müslümanlarıyla sıcak ilişkiler kurmaya çalıştı. İslâm birliği denilen bu siyaset sayesinde kısa bir zaman zarfında, hilafetini büyük bir güce dönüştürmüştür. Padişahı bu siyasete sevk eden hiç şüphesiz, parçalanmakta olan ve bütün Avrupa'nın göz diktiği Osmanlı Devleti'nin kurtuluşunun tek ümidini, Müslümanların birleşmesinde görmesidir.¹⁸

Devletin durduk yere savaşa sokulması ve büyük bir hezimete uğratılması (93 Harbi); mebusların başına buyruk davranışları ve Abdülhamid'in tahta geçmeden önce meydana gelen olayların da etkisiyle Sultan Hamîd, 1878 yılında Meclîs-i Mebusan'ı süresiz tatil etti. Böylelikle devleti şahsî yönettiği ve yaklaşık otuz yıl süren dönem başlamış oldu.¹⁹

Sultan Hamîd'in en büyük başarısı, hiç şüphesiz taraflı tarafsız herkesin hemfikir olduğu, dış ilişkiler mevzusudur. Bütün devletlerle denge politikası izleyen Abdülhamid, böylelikle Avrupa devletlerini kendi aralarında birbirine düşürmüş ve Osmanlı Devleti'nin ömrünü uzatmıştır. Padişahın bu siyaseti 93 harbi sonunda imzalanan Berlin Antlaşması'ndan sonra teşekkül etmeye başlanmış; fakat sultan gittikçe şiddetlenen, adeta tepeden tırnağa silahlanan ve her an birbirine çarpmaya

¹⁷ Küçük, agmd., s.217.

¹⁸ İhsan Süreyya Sırma, **II. Abdülhamid'in İslâm Birliği Siyaseti**, Beyan Yay., İstanbul 2007, s.49; İsmail Çolak, **Son İmparator / Abdülhamid Han'ın Gizemli Dünyası**, Nesil Yay., İstanbul 2009, s.57; Öztuna, **II. Abdülhamîd –Zamanı ve Şahsiyeti–**, s.104-127.

¹⁹ Öztuna, **II. Abdülhamîd –Zamanı ve Şahsiyeti–**, s.25-26.

hazırlanan bu kuvvetleri çok karışık siyasi desiselerle, bazen pek basit derin tedbirlerle dizginlemeyi başarmıştır. Yani muhtemel bir savaş çıkmasına mani olmuştur.²⁰ Padişahın bu siyasi dehası yabancılar da hayran kalmış ve hakkında “hükümdarlık sanatını ondan öğrenmeliyiz” şeklinde iltifatlarda bulunmuşlardır.²¹

Sultan Abdülhamid devrinin hususiyetlerinden birisi de jurnalcılık faaliyetleridir. Amcasının bir komploya kurban gittiğini ve büyük biraderi Sultan Murad Han’ın asabi hastalığı dolayısıyla aynı akıbete uğraması, zaten doğuştan ihtiyatlı ve şüpheli bir karakteri olan Sultan Hamîd üzerinde büyük etkiler bırakır. Mebusan Meclisi’nin süresiz tatili ile iktidarını iyice güçlendiren padişah; şiddetli bir merkeziyet idaresi kurmak ve saltanatını sağlamlaştırmak, devlet büyüklerine yapılabilecek komplolar ile devlet içerisinde meydana gelebilecek hadiseleri daha önceden öğrenebilmek ve bu minvalde tedbirler almak gibi maksatlarla âdeta girift bir hafiye teşkilatı meydana getirdi.²²

Kaynaklar Sultanın vehim sahibi biri olduğunu söylerler. Doktorun kendisine verdiği ilacı içmekte bile tereddüt etmiştir. Kimseye güvenmez herkesten tehlike beklerdi. Amcasının öldürülmesi ve kendisine karşı iki darbe girişiminin yapılması yine Ermeni militanların sultana karşı suikast girişiminde bulunmaları sultanın vehmini iyice arttırmıştır.²³

II. Abdülhamid, 33 yıllık saltanatı müddetince büyük hamleler yapmış, genç kuşaklara ve cumhuriyete yetişmiş bir kadro bırakmıştır. Sultan Hamîd, bürokrasiyi yeniden düzenleyerek eğitimi yaygınlaştırmış, tarımsal sistemi yenilemiş, ulaşım sistemini modernleştirmiş ve ekonomiyi yeniden canlandırmıştır. Onun hizmetleri sayesinde, modern bir politik sistemin kurulması için gereken sosyoekonomik altyapı önemli ölçüde güçlenmiştir.²⁴ Onun devrinde özellikle eğitim konusunda, önceki yıllara

²⁰ Selman Soydemir, “Sultan II. Abdülhamid Han’ın Siyasi Dehası”, **Uzakları Görebilen Hükümdar: Sultan II. Abdülhamid Han**, (Editörler: Osman Doğan – Selman Kılınç) Çamlıca Yay., İstanbul 2011, s.110-111.

²¹ Reşat Ekrem Koçu, “Abdülhamid II” md., **İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat, İstanbul 1958, s.94.

²² Faiz Demiroğlu, **Abdülhamid’e Verilen Journaller**, Tarih Kütüphanesi Yay., İstanbul 1955, s.7-8.

²³ İnal, age., s.1269-1270.

²⁴ Kemal H. Karpat, **Türk Siyasi Tarihi**, Timaş Yay., İstanbul 2012, s.10.

nazaran büyük bir gelişim kaydedilmiştir. Fen ve edebiyat fakülteleri, hukuk fakültesi, siyasal bilgiler fakültesi, tıp fakültesi, çok sayıda askeri okul, teknik üniversite, güzel sanatlar akademisi, yüksek ticaret mektebi, ziraat, baytar ve orman mektepleri, lisan mektebi, çok sayıda îdâdî, kız ve erkek sanayi mektepleri, muallim ve muallime mektepleri, sağır, dilsiz ve kör mektepleri tamamıyla onun devrinde açılmıştır. Ayrıca yüksek okullara öğrenci yetiştirmek üzere ilk ve orta öğretime de önem verilmiştir. Bilhassa Batı tarzındaki ilk ve orta tahsilin kurulması bu dönemdedir. Abdülhamid bütün vilâyetlerle sancakların çoğunda rüşdiyeler kurdurdu. Yalnız İstanbul'da açtırdığı idadilerin sayısı altıdır. İbtidâî denilen ilk mektepleri köylere kadar götürdü. Ayrıca Rüşdiyelerden itibaren yabancı dil öğretiminin mecburi tutulması ve burada sayılamayacak kadar icraat Abdülhamid'in eğitim alanındaki hizmetlerindedir.²⁵ Onun döneminde ibtidailerin sayısı 6'dan 9347'ye, rüşdiye mekteplerinin sayısı 277'den 619'a; idadi mekteplerinin sayısı ise 5'ten 109'a yükselmiştir.²⁶ Ayrıca yine onun döneminde öğrenciler, başta Fransa ve Almanya olmak üzere bazı Avrupa ülkelerinde okuma şansı bulmuştur. Öyle ki, Sultan Hamîd'in yaptığı hizmetleri bir kayda tabi tutmak neredeyse imkansız gibidir. Zira o, memleketin en ücra köşelerine; hatta Osmanlı sınırlarının dışında yer alan ve nüfuzunun etkili olduğu ülkelere dahi hizmet götüren müstesna bir padişahdır. Nitekim, 1907 yılında Çin'in başkenti Pekin'de "Pekin Hamîdiye Üniversitesi" ismiyle açılan eğitim kurumu, Abdülhamid'in hizmet anlayışına en büyük delildir.²⁷

Memlekette kültür seviyesini yükselten Abdülhamid, birçok müze ve kütüphane kurdurmuş, bunların örnek şekilde kataloglarını yaptırmıştır. Müze-i Hümayun (Eski Eserler Müzesi), Askerî Müze, Bayezid Kütüphâne-i Umûmîsi, Yıldız Arşivi ve Kütüphanesi gibi kültür müesseseleri, onun devrinde kurulmuştur. İmparatorluk içindeki vakıf kütüphanelerinin kitap mevcudunu tespit eden ilk kataloglar da bu

²⁵ Öztuna, **II. Abdülhamîd –Zamanı ve Şahsiyeti–**, s.216-217.

²⁶ Bayram Kodaman, "II. Abdülhamid Hakkında Bazı Düşünceler", **Osmanlı Ansiklopedisi**, C.II, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.283-284.

²⁷ Pekin Hamîdiye Üniversitesi'nin açılma hikayesi ile ilgili detaylı bilgi için bk.: Ali İhsan Çam, "Çin'de Bir Osmanlı Eseri: Pekin Hamidiye Üniversitesi", **Uzakları Görebilen Hükümdar: Sultan II. Abdülhamid Han**, (Editörler: Osman Doğan – Selman Kılınc) Çamlıca Yay., İstanbul 2011, s.143-156.

dönemde yapıldı. Onun devrine kadar cami köşelerinde sıkışıp kalan kütüphaneler yaygınlaşarak ülkenin dört bir tarafına yayılmıştır. Ayrıca padişah bu kültür binalarının inşasında çoğu kez şahsi kesesinden harcamalar yaparak halkına hizmetkar olduğunu göstermiş ve sonraki nesillere büyük bir kültür mirası devretmiştir.²⁸

Abdülhamid'in Türk halkına sunduğu diğer önemli kültür hizmeti ise "Hamidiye çeşmeleri" veya "Hamidiye Suyu" isimleriyle bilinen ve Haliç'in kuzeyinden Ortaköy'e kadar olan bölgesine içme suyu sağlayan tesislerdir.²⁹ Sultan Hamîd, bu tesisler ile İstanbul'un su sorununu büyük ölçüde çözerek halkın teveccühünü kazanmıştır.

II. Abdülhamid, ulaştırma ve haberleşme konusunda da önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Tahta çıktığında 300-400 km olan demiryollarını Hicaz'a kadar uzatmış, Anadolu ile Müslüman Arap yarımadası arasındaki bağlantıyı bu sayede gerçekleştirmiştir.³⁰ Ayrıca onun yaygınlaştırdığı demiryolu ağının en büyük faydalarından birisi de gerektiği vakit kolay asker toplanmasıdır. Öyle ki, Anadolu bu ulaşım ağının faydasını başta Çanakkale Cephesi olmak üzere, I. Cihan Harbi esnasında büyük ölçüde hissetmiş; "1915'te Çanakkale, Sultan Hamîd istihkâmlarıyla kendini savunabilmiştir."³¹ Onun ulaşım alanındaki hizmetleri demiryolları ile sınırlı değildir. Binlerce köprü, cadde, liman, rıhtım ve çok sayıda denizcilik işletmesi de onun devrinde açılmış; tramvay ağı da geliştirilmiştir. Ayrıca haberleşme alanında, posta – telgraf teşkilatını yeniden düzenlemiş, telgraf hatlarını akıl almaz bir şekilde geliştirmiştir.³² İslam birliği siyasetini benimsemiş, imparatorluğu muhafaza etmek ile kendi itibarını içte ve dışta arttırmak gibi düşünceleri olan padişahın, bu tür hizmetlerde bulunması gayet tabii icraatlar olarak kabul görmektedir.³³

Sultan Hamîd'in gelişiyle, sanat ve edebiyatta bir kontrol devri başlamıştır. Eser neşriyatı yapanların Halife-yi Müslimîn ve Devlet-i Ali Osman aleyhine yayınları yasaklanmıştır. Yasaklanan eser ve içerikler belli nedenlere bağlanmış ve bu konuda

²⁸ bk.: Talay, age., 256-260.

²⁹ Kâzım Çeçen, "Hamidiye Suyu" md., **DİA**, C.15, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1997, s.469.

³⁰ Komisyon, "II. Abdülhamid", **Osmanlı Ansiklopedisi**, C.XII, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.238.

³¹ Öztuna, **II. Abdülhamid –Zamanı ve Şahsiyeti–**, s.217.

³² Talay, age., s.404-428.

³³ Kodaman, agm., s.284.

bizzat padişah ferman yazmış ve böylelikle devletin bekâsı için bir dizi önlem alınmıştır. “Abdülhamid edebiyatın, basın ve yayının karşısında olan bir hükümdar değildir; bilakis basın ve yayın onun zamanında önceki dönemlere göre çok daha fazla gelişmiştir. Abdülhamid’in Tarîk, İkdam, Saadet, Servet-i Fünûn, Hanımlara Mahsus Gazete gibi neşriyata para yardımları yaptığı bilinmektedir. Bu yardımların kendisine aleyhte yazı yazmamaları amacıyla yapıldığı düşünülse bile bunun birkaç gazete için yapılmamış olması ve kapatma cezası alıp tekrar açılan dergi ve gazeteler de dahi yardımın devam etmiş olması karşısında bu iddia zayıf kalmaktadır.”³⁴ Sultan Hamîd’in bazı yayınlara sansür uygulaması, onun devrinin yayımcılık hususunda zayıf olduğunu göstermez. Koyu bir sansür uygulandığı halde, yayın çalışmalarını bizzat desteklediği için kitap, dergi ve gazete sayısında büyük artışlar oldu. Bilhassa kitapçılık hususunda en büyük hamle ve hareket onun devrinde yaşanmıştır. Nitekim, 1883 yılında İstanbul’da 54 matbaa mevcut iken; 1908 yılı itibariyle bu sayı 99’a çıkmıştır.³⁵

Sultan Hamîd, saltanatı süresince daima idareli davranmış; Abdülaziz gibi devlet hazinesine el atmamış, aksine kendi kesesinden bile bazı fedakarlıklarda bulunarak sarayın masraflarını azami derecede kısmıştır. Câriyelerle dolu saray hayatından uzak, sade bir hayat yaşamayı tercih etmiştir.³⁶ Sağlığa fevkalade düşkündü. Spora olan ilgisi ve her sabah ılık su ile duş almayı alışkanlık haline getirmesi³⁷, sağlığa verdiği ehemmiyettendir. Bu özel önem; onun, ülkede sağlık hizmetlerini yaygınlaştırmasında çok etkili olmuştur. Ayrıca henüz çok küçük yaşta iken annesini veremden kaybetmesi, onun bu alana ilgisini daha da arttırmıştır. Ülkenin dört bir yanına yüzlerce hastane yaptırmış ve sağlık hususunda halka yardım etmekten asla kaçınmamıştır. Bu meyanda; Şişli Etfal Hastanesi, Kuduz Hastanesi, Yıldız Askeri Hastanesi, Üsküdar Akıl Hastanesi, Gureba Hastanesi, Zeynep Kâmil Hastanesi, Haseki Hastanesi, Gülhane Askeri Tıp Hastanesi, Serviburnu Hastanesi, Beyoğlu Zükur Hastanesi, Haydarpaşa Tıp Fakültesi Hastanesi, Beylerbeyi Hastanesi, İplikhane Hastanesi, Kağıthane Hastanesi,

³⁴ Hümevra Yuva, **1901 – 1908 Arası Türk Edebiyatındaki Eserler**, Fatih Ü., SBE, Basılmamış YLT, İstanbul 2007, s.338.

³⁵ Talay, age., s.256.

³⁶ Küçük, agmd., s.219.

³⁷ Küçük, agmd., 223.

Çatalca Hastanesi, Dârülâceze Hastanesi, Bursa Hamidiye Hastanesi ve daha ismini sayamayacağımız kadar hastane ve şifahane yaptırmış veya mevcut olanları modernleştirerek geliştirmiştir.³⁸

II. Abdülhamid, şahsî iradesiyle 1878 yılında yürürlükten kaldırdığı meşrûtiyeti; 23 Temmuz 1908'de Kânûn-i Esâsî'yi tekrar yürürlüğe koyarak îlân etti. Bu yasal ortamı kullanan İttihad ve Terakkî, rahat hareket etmeye başlamış ve halkı padişaha karşı kışkırtma eylemlerine girişmiştir.³⁹ . 13 Nisan 1909 yılında vuku bulan 31 Mart Vakası'na sebep olmak, dinî kitapları tahrif ettirmek ve yakmak, devlet hazinesini israf etmek gibi isnatlarda bulunularak bu “dirayetli Türk hükümdarının”⁴⁰, hal'i istendi. Hal' fetvası düzenlenip meclisten geçirildi. Hal' kararı Emanuel Karaso, Aram, Esad Toptanî ve Arif Hikmet Paşa tarafından sultana tebliğ edildi. Sultan Abdülhamid Çırağan Sarayında oturmak istemesine rağmen o gece Selanik'e sürüldü ve bütün mal varlığına el konuldu. Dış dünyayla bütün bağlantısı kesildi ve Selanik'te adeta tecrit hayatına mahkum edildi. Üç yıl Selanik'teki Alatini Köşkü'nde ev hapsinde tutulduktan sonra 1912'de İstanbul'daki Beylerbeyi Sarayı'na getirildi. 10 Şubat 1918'de İstanbul'da vefat etti.⁴¹

³⁸ bk.: Talay, age., s.369-393.

³⁹ Öztuna, **II. Abdülhamîd –Zamanı ve Şahsiyeti–**, s.184-185.

⁴⁰ İlber Ortaylı, “Padişahın Ölümü; II. Abdülhamid”, **Milliyet**, 10 Şubat 2013, e-kaynak:

<http://www.milliyet.com.tr/padisahin-olumu-ii-abdulhamid/ilber-ortayli/pazar/yazardetay/10.02.2013/1666820/default.htm> (Son erişim: 19.05.2013).

⁴¹ Öztuna, **II. Abdülhamîd –Zamanı ve Şahsiyeti–**, s.203-208; Küçük, agm., s.223.

2. II. ABDÜLHAMİD DEVRİ KLASİK TÜRK ŞİİRİ

19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin hemen her alanda gerilemeye hatta çözülmeye başladığı bir devri kapsamaktadır. Siyasi ve ekonomik anlamdaki bu gerileme ve çözülmelerin aksine edebi sahada ise değişim ve gelişim süreci bu dönemde hat safhaya varmış ve günümüz yani, yeni Türk edebiyatının temelleri bu yüzyılda atılmıştır. Yeni dünya düzeninin gereği olarak batı medeniyetlerinden yeni bilgi ve birikimlerin öğrenildiği, aktarıldığı bu değişim evresi edebi sahada da etkisini göstermiş ve gelenek olarak adlandırılan Klasik edebiyat yavaş yavaş etkisini kaybetmiş batı edebiyatlarından öğrenilen yeni türlerle eserler verilmeye başlanmıştır. Öğrenilen bu yeni türler sebebiyle Klasik edebiyata olan ilgi de yerini büyük ölçüde batı hayranlığına bırakmıştır.

Çalışmamızın hususi alanını teşkil eden II. Abdülhamid devrine gelindiğinde ise bu değişim en üst seviyeye ulaşmıştır. Edebiyat tarihlerimizde II. Abdülhamid devri hususi bir ad altında incelenmemiş⁴²; Tanzimat ve Servet-i Fünûn gibi tasniflere tabi tutulmuştur. Yine edebiyat tarihlerimizde dönemin Klasik edebiyat anlayışını inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Bunda değişen edebi anlayış, Batılı edebiyat anlayışı neticesinde yeni türlerin ortaya çıkması ve bunun neticesinde Yeni edebiyatın başlangıcı olması etkilidir. Öyle ki, zaten Klasik edebiyat artık gelişimini tamamlamış ve yavaş yavaş yok olmaya başlamıştır. Bu dönemde Klasik edebiyat geleneğiyle eser verenlerin birçoğunun nazireci olmaktan ileri gidemeyişi, önceki yüzyıldaki Galib ve Nedim gibi yeni söyleyiş yakalayabilen şairlerin yetişemeyişi, bu hususi tasnifin yapılmamasında etkili olmuştur. Durum her ne kadar böyle olsa da, Abdülhamid devrinde yayımlanan divanların sayısı azımsanmayacak kadardır. Üstelik her geçen gün bu döneme ait yeni eserler, yazma divanlar da ortaya çıkmaktadır. “Otuz yıl gibi oldukça uzun sayılabilecek bir dönemi içine alan II. Abdülhamid devrinde edebi anlayışları birbirinden farklı grupların ortaya çıkması da, Abdülhamid Dönemi Edebiyatı nitelemesini haklı

⁴² II. Abdülhamid devrini edebi anlamda toplu bir şekilde inceleyen son yıllarda yayımlanmış iki çalışma yapılmıştır: Orhan Okay, “II. Abdülhamid Dönemi ve Edebiyatı”, **II. Abdülhamid; Modernleşme Sürecinde İstanbul**, Editör: Coşkun Yılmaz, Seçil Ofset, İstanbul 2010, s.347 – 359; Abdullah Uçman, “II. Abdülhamid Devrinde Türk Edebiyatı”, **Devr-i Hamid Sultan II. Abdülhamid**, (hızl.: Metin Hülâgü), Erciyes Ü. Yay., Kayseri 2011, C.1, ss.70 – 109.

çıkarmakta ve kendine özgü bir karakteri olan bu dönemin müstakil olarak incelenmesini gerektirmektedir.”⁴³

Yaklaşık otuz üç yıl gibi uzun bir devri kapsayan bu hususi devirde Klasik Türk şiiri geleneğinin devam ettiği de görülmektedir. 18. ve 19. yüzyıldan itibaren bazı değişikliklere uğrayarak devam ettirilen bu edebi gelenekte görülen en büyük değişiklik divanlara artık hususi isimlerin verilmesidir. Bu değişim münasebetiyle II. Abdülhamid Klasik Türk şiiri ile ilgili yaptığımız taramalarda “divan” kelimesi ile yetinilmemiş ve söz konusu devirde yayımlanan hemen her eser incelenmeye çalışılmıştır. Hülasa, çalışmamızda Klasik şiir ölçüleriyle manzumeler kaleme alan elli şairin, üç yüzün üzerindeki manzumesine yer verilerek incelenmiştir.

⁴³ Uçman, agm., s.72.

II. BÖLÜM

MEDHİYELERDEKİ ABDÜLHAMİD

1. HÜKÜMDAR OLARAK ABDÜLHAMİD:

Klasik Türk şiirinde, padişahlar için yazılan medhiyelerin birçoğunda, methedilen padişahların hükümdarlıklarına atıf yapılmıştır. II. Abdülhamid'e yazılan madhiyelerde de aynı durumu görmek mümkündür. Medhiyeler incelendiğinde “âlem veya cihan padişahı, şahlar şahı, sultanlar sultanı, zamanın veya devrânın padişahı” anlamlarındaki “pâdişâh-ı âlem, pâdişâh-ı cihan, şâhen-şâh veya muhaffefi şehen-şâh, sultân-ı selâtîn, şâh-ı devrân” gibi terkiplerin hemen hemen bütün şairler tarafından kullanıldığı görülmektedir:

Şehen şâh-ı cihân Sultan Hamîd Han Gâzî-i sâni

Ali Feyzî, 1 / 1.⁴⁴

O **şâhen-şeh** ki olmuş halka-i bâb-ı hümâyunu

Emîrî, 2 / 20.

Kutb-ı tâc-ı mâdelet **şâh-ı cihân** Abdülhamîd

Fennî, 17 / 1.

Şâh-ı cihân bu türbeyi yaptırdı ol merhûmeye

M. Celâleddin, 26 / 5.

Haqq-ı şâhâneñde mes'ûd ey **şehinşâh-ı cihân**

Hilmî (Urfalı), 40 / 5.⁴⁵

Şâh-ı cihânın nev yılı kıla şafâ ile mürûr

Ahmed Lütfî, 65 / 5.

Şehenşâh-ı cihâna cümlesin bahş eyleyüp kılsun

Musa Kâzım, 104 / 31.

Haq **şehenşâh-ı cihânı** kâm-rân itsün müdâm

Musa Kâzım, 129 / 3.

⁴⁴ Buradaki numaralar “Metinler” başlıklı bölümümüze göre verilmiş olup; ilk numaralar manzume, ikinci numaralar ise beyit veya kıt'a numaralarını göstermektedir.

⁴⁵ Benzer kullanımlar için bk.: 3/9, 5/4, 6/1, 38/2, 120/1, 121/1, 121/2, 129/4, 169/1, 187/1, 193/3, 209/5, 215/2.

Ya‘nî **Sultān-ı cihān** ‘ Abd-ı Hamīd

Tâhiru’l-Mevlevî, 140 / 3.

Ya‘nî o **şâh-ı cihān** ‘ Abdü’l-ḥamīd Ḥān-ı kebîr

Ali Seydi, 149 / II.

Oldu ol **şâh-ı cihān** mergüb-ı arz u āsumān

Mihri Mehmed, 150 / 4.

Şâh-ı cihān ‘ Abdülhamīd-i dād-ger-i vālā-himem

Mehmet Elif, 168 / 11.

Sultān-ı cihān Ḥamīd-i Ġāzî

Hayret (Adanalı), 170 / 16.

Ali Emîrî, cihan padişahı II. Abdülhamid’in himmet ve gayret etmesi durumunda bozulan dünyayı çabucak ıslah edeceğini düşünmektedir:

Ammâ ki **şehen-şâh-ı cihân** himmet ederse

Işlâhâ çâbuk yüz tutar elbette bu dünyâ

Emîrî, 3 / 41.

Emîrî, bir başka manzumesinde II. Abdülhamid’e dönemin, devranın padişahı derken; onun barışsever yönünü öne çıkarmış ve “herkesin onun mizacında olması durumunda savaşların ve kavgaların dünyadan kalkacağını”; diğer bir manzumesinde padişahın, “bir elinde dünya barışı bir elinde kazançlar ile kâinat düzeninin kaynağı” olduğunu söyleyerek II. Abdülhamid’in barışsever yönüne dikkat çekmiştir:

Eger herkes olaydı **şâh-ı devrân**ın mizâcında

Cihân kişverlerinden ref olurdu ḥarb ile ğavġâ

Emîrî, 8 / 4.

Ol **şehensâh**dır nizâm-ı kâ’inatın melce’i

Bir elinde şulḥ-ı ‘âlem bir elinde kâr-zâr

Emîrî, 205 / 2.

Emîrî’ye göre dünyayı savaş ve kavgalardan rahatlatan, nurlu padişah II. Abdülhamid ve onun himmetidir:

Hep o **sultān-ı celî menkıbetiñ** himmetidir

Eyleyen ‘âlemi âsûde-i harb ü ğavgâ

Emîrî, 4 / 8.

Bir kasidesinde de padişahın; kuvvetli, sağlam bir yapıda olduğuna işaret eder:

Şehen-şâh-ı müeyyed Hâzret-i ‘Abdulhamid Hânı

Emîrî, 2 / 19.

Musa Kâzım Paşa da aynı ifadeyi kullanır:

Şehenşâh-ı mü’eyyed hâzret-i ‘Abdu’l-hamîd hana

Musa Kâzım, 124 / 1.

Fennî, Abdülhamid’i “cihan padişahı” olarak tavsif eder; onun çok faziletli olduğunu ve bu sayede onun hükümdarlığında fazilet ehlinin faziletinin arttığını söyler:

Bu rütbe ehl-i fazlın izdiyâd-ı fazlına bâdî

Şehin-şâh-ı cihân Abdülhamîd pür-fezâildir

Fennî, 13 / 4.

Fennî, ona “zamanın padişahı” şeklinde hitap ederken; aynı zamanda onu cihanın gözbebeği olarak vasıflandırır ve onun şevket ve kudretine zeval gelmemesini Allah’tan diler:

Ey **şehin-şâh-ı zamân** merdumun çeşm-i cihân

Şevket ü kudretine vermesin Allah zevâl

Fennî, 15 / 48.

Abdülhamid, “cihanın akıllı, bilgili padişahı”dır:

Ey şehin-şâh dil-i agâh-ı cihân

M. Nâci, 88 / 5.

Bir başka şair de, II. Abdülhamid’in yine kendisi gibi padişah olan ecdadından söz eder:

Pâdişeh-i pâdişeh-ecdâddır

Olsa sezâ bâbına ‘âlem münîb

M. Celâleddin, 24 / 2

Ahmed Bâdî ile Emîrî de Abdülhamid’in padişahlardan oluşan ecdadından söz ederler:

Pâdişâh-1 pâdişâh ecdâd-1 ebü'l-ḥayr-1 zamân

Ḥazret-i ' Abdülḥamîd Ḥân ibn-i Ḥân ' Abdülmecîd

Ahmed Bâdî, 157 / 1.

Muḳtedâ-yı ' urefâ **pâdişâh-1 cedd-berced**

Emîrî, 4 / 16.

Celâleddin Paşa, padişaha “devrânın, zamanın hükümdarı” unvanını layık görürken aynı zamanda onun sayısız hizmetiyle dünyayı ihya ettiğini dile getirir:

Ḥazret-i **şâhenseh-i devrân-1** gerdün-iḳtidâr

Etdi iḥyâ nev-be-nev âşâr-1 ḥayr-1 bî- 'adîd

M. Celâleddin, 31 / 1.

Sultan Hamîd'e, başka şairler de aynı unvanı layık görürler:

Şâh-1 devrân ḥazret-i ' Abdu'l-ḥamîd

Musa Kâzım, 107 / 80.

Şehenseh-1 zamân ' Abdu'l-ḥamîd-i ma' delet-güster

Şemsî (Kara), 139 / 1.

Şâhenseh-i kâm-baḥş-1 devrân

Hayret (Adanalı), 170 / 14

Şehenseh-1 zamân Sulṭân Ḥamîd Ḥân-1 cihân-perver

Emîrî, 220 / 1.

19. yüzyılın en önemli vak'a-nüvislerinden olan Ahmed Lütfî, “şahlar şahı” Abdülhamid'in fazilette önde geldiğini ve melek yaratılışlı bir zat olduğunu belirtir:

O **şâhenseh-1** Rabbim bir yaratmış her fazîletde

Görölmüş mü melek-sîret bu rütbe zât-1 şâhâne

Ahmed Lütfî, 58 / 2.

Emîrî ise hemen hemen aynı anlamdaki “şeh-i şâhân-1 cihân” ifadesini kullanır:

Şeh-i şâhân-1 cihân ḥazret-i Sulṭân Ḥamîd

Emîrî, 241 / 11.

Sultan Hamid'in gelmesi ile kahramanlık tahtı ile şevket ve heybet adeta tek bedende toplanmıştır:

Sultân Hamid Han ki kudûmu ile buldu
Evreng-i şehâmet yek-beden-i şevket-i bâlâ

Emîrî, 3 / 18.

Emîrî Efendi, bir beytinde onu dünyayı fetheden ve süsleyen padişah olarak anarken; onun fazilet bakımından bütün dünya şahlarından daha üstün olduğunu belirtir:

Sen ol şâhenşeh-i gîti-sitân ü kişver-ārâsiñ
Ki ferr ü şevketiñ şâhân-ı ‘âlemden füzûn-terdir

Emîrî, 244 / 22.

O muazzam padişah Abdülhamid Hân, mimari eserleriyle de dünyayı ihya etmiştir:

Şehinşâh-ı mu‘azzam Hâzret-i ‘Abdülhamîd Hân kim
Eder âşâr-ı i‘mâriyla yer yer mülkünü ihyâ

M. Celâleddin, 22 / 1.

Musa Kâzım Paşa ise; din ve dünya evine kuvvet verenin, o muazzam padişahın temiz yaratılışı olduğu düşüncesindedir:

Ol şehenşâh-ı mu‘azzam kim vücûd-i pâkidür
Hâne-i dünyâ vü dîne şüret-i rûkn-i şedîd

Musa Kâzım, 103 / 16.

Şairler bazen Türk hükümdarlarına verilen bir unvan olan “hâkân”⁴⁶ kelimesini kullanarak padişahı övmüşlerdir:

O **hâkân-ı zamân** kim ‘âlemîne zıll-ı Raḥmân’dır

Hilmî (Urfalı), 35 / 26.

Hâkân-ı mihrbânî ‘Abdu’l-ḥamîd-i şânî

Musa Kâzım, 105 / 11.

O **hâkân-ı** güzîndir maḫhar-ı te’yîd-i Subḥânî

Emîrî, 215 / 2.

Taht-ı hilâfet üzre **hâkân-ı** ‘ulvî-meslek

⁴⁶ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara 2012, s.373; “Hâkân: Asıl Çin hükümdarlarının unvanı olup ba’dehü Moğol ve Tatar ve Türk hanlarına dahi itlâk olunmuşdur”; Şemseddin Sâmî, **Kâmûs-ı Türkî**, İkdâm Matbaası, Dersâdet 1317, s.569.

Emîrî, 240 / 1.

Sultân-ı taht-ı şevketiñ **hâkânı** mülk ü milletin

Emîrî, 197 / 4.

II. Abdülhamid, bazen de padişah, şehenşah yahut hakan kelimeleri ile “çok büyük, en büyük” anlamındaki “a’zam” veya “âli” kelimeleriyle terkipli ifadeler kullanılarak övülmüştür:

O **şâhen-şâh-ı a’zam** ol cihânbân-ı mu‘azzam kim

Emîrî, 2 / 21.

Öyle **Şâhen-şâh-ı ‘âli-şân** gazenfer fer dilîr

Fennî, 14 / 2.

Şâhenşeh-i ‘âlî hasb-i hâkân mebrükü’n-neseb

M. Celâleddin, 26 / 1.

Gâzî-i **Hâkân-ı A’zam** ol şeh Abdu’l-Hamid

Ferîde, 171 / 1.⁴⁷

Emîrî, aşağıda verilen beyitte böyle bir ibareyle padişahın; gayretinden, büyüklüğünden bahseder ve Sultan Hamîd’in köleleri bile ihyâ ettiğinden dem vurur:

Sen ol âli- himem **hâkân-ı a’zamsın** ki sâyende

Eder bir ‘abd-i nâciziñ dokuz eflâke istignâ

Emîrî, 2 / 40.

Abdülhamid, yüce yaratılışlı bir sultandır. Onun yaptığı iyilik ve ihsanlar bütün dünyayı sarmıştır:

Öyle sultân-ı ‘aâtâ-meşreb-i deryâdı kim

Ġarq-ı luţ u keremi oldu serâ-ser dünyâ

Emîrî, 4 / 9.

İnsanlar ve köleler o güzel yaratılışlı padişahın gölgesine sığınmak için adeta can atarlar:

Bende-i asdakıdır **şâh-ı cemîlü’ş-şiyemin**

Sâyesinde nice bî-kesler eder istizlâl

⁴⁷ Benzer kullanımlar için bk.: 9/4, 9/5, 172/2, 194/2, 207/2, 210/10.

Fennî, 15 / 28.

Fennî, II. Abdülhamid gibi faziletli bir hakan ve yüce şanlı bir sultanın saltanatını afiyetle sürdürmesi temennisinde bulunur:

Serîr-i saltanatta âfiyetle ber-devâm olsun

O bir Sultân-ı ‘âlî-şân o bir hâkân-ı fâzıldır

Fennî, 13 / 47.

Şairlerin II. Abdülhamid’de öne çıkardığı vasıflarından birisi de, onun âdil ve vicdanlı bir hükümdar olmasıdır. O, adaletle hükmetmiş, onun gibi bir padişah daha âleme gelmemiştir:

Selef görmüş degildir böyle ‘**âdil hân-ı hâkânî**

Feyzî, 1 / 2.

‘İnâyet eyledi bir **pâdişâh-ı ma’delet-pîrâ**

Emîrî, 2 / 14.

Ey **pâdişeh-ı ‘âdil-i yektâ-yı ‘avâlîm**

Emîrî, 3 / 46.

Sensin ol **şâhen-şeh-i taht-ı celîl-i ma’delet**

Emîrî, 7 / 6.

Budur ol **pâdişâh-ı ma’delet-pîrâ** ki lâyıkdır

Emîrî, 9 / 3.

Budur mülk ü ‘**adâletde** ferîdü’ dehr-i **şâhen-şâh**

Emîrî, 9 / 2.

Felekte misli sebkât etmemiş bir **şâh-ı ‘âdildir**

Fennî, 13 / 47.

Ma’delet-ârâ şeh-i ‘âlî-himem

M. Celâleddin, 24 / 3.

Cihâna gelmedi bir **şâh-ı mülk-i ma’delet** öyle

Ahmed Lütfî, 68 / 1.

Şâhenşeh-i deryâ-kerem Sultân **Ḥamîd-i a’ dilîñ**

Emîrî, 194 / 1.

Pādişāh-ı a' dilidir 'ālemin

Emîrî, 212 / 2.

Dedezâde Mehmed Hilmi, II. Abdülhamid'in âdil yönünden bahsederken; onun aynı zamanda yiğit bir padişah olduğunu söyler ve saltanatını devam ettirmesini Cenab-ı Hak'tan niyaz eder:

Ey **şehinşâh-ı** besâlet vey **adâlet ittisâm**

Hak serîr-i saltanatta zâtın etsün berdevâm

Mehmed Hilmî, 16 / 1.

Hilmî, Abdülhamid'in saltanatını devam ettirmesi için temennide bulunup onu akıllı ve bilgili olarak takdim ederken; yıllar yenilendikçe, onun devletiyle ve şevketiyle sürekli tahtında kalması duasında bulunur:

Teceddüd eyledikçe nev-be-nev yıllar seririñde

Müdâm ol şevket ü devletle ey sulţân-ı dil-âgâh

Hilmî (Urfalı), 39 / 2.

Fennî, Abdülhamid'in adaletini anlatırken “kılı kırk yarmak” deyimini kullanır ve onun adaletine dikkat çeker:

Bir **kılı kırk yarsa** istiksâr olunmaz ol Şehe

'**Adl** ü hakkâniyete vardır o rütbe dikkati

Fennî, 12 / 16.

Emîrî, II. Abdülhamid'in adaletli yönünü anlatırken Hz. Muhammed'in esmasından olan Muhtar'a (seçilmiş) atıf yapar:

Bu **hâkândır** 'adâlet tahtınıñ **sulţân-ı Muhtârı**

Emîrî, 187 / 6.

Bir manzumesinde de tahta çıkan padişahın adalet ve cömertlik sultanı olduğunu; onun sayesinde milletin gam, tasa ve hüznün çekmeyeceğini belirtirken “cömertlerin göz bebeği” ifadesini kullanır:

Bu gelen taht üstüne '**adl** ü kerem **sulţâmıdır**

Çalmaz artık sine-i milletde aḥzân ü hümüm

Emîrî, 186 / 10.

Nûr-1 ‘ayn-1 eshîyâsîñ Pâdişâhım çok yaşa

Emîrî, 7 / 4.

O güneş gibi şanlı olan, şevketli ve cömert padişahın ışığının, dünya durdukça var olması için Allah’a niyazda bulunulduğu da görülür:

Cihân durdukça yâ Rabb ol şehensâh-ı kerem-bahşın

Ola hürşid-i şân u şevket-i şâhânesi tâbân

Ahmed Lütfî, 59 / 7.

Abdülhamid, öyle parlak feyzli ve yüce adaletli bir padişaktır ki; saltanatın şartı onun adaletinin kuvvetlenmesi ile kesinleşmiştir:

Sen ol **sultân-1** feyz-efrûz u ‘**âlî-ma’** deletsin kim

Esâs-ı saltanat te’yîd-i ‘adliñle muqarrerdir

Emîrî, 244 / 22.

Emîrî, II. Abdülhamid’i bir şiirinde de “adalet burcunun yıldızı olan büyük padişah” şeklinde methederken;

O şâhensâh-ı ‘ulvî **kevkeb-i burc-1 ‘adâlet** kim

Emîrî, 190 / 3.

Aynı şair başka bir manzumesinde de Abdülhamid’i; güneş, ay ve cevher kelimelerini kullanarak metheder. Sözkonusu manzumede Sultan Hamîd, adalet tacını güneşi ve cevheri; vefa burcunun ay’ı olarak yüceltilir. Ayrıca o, şen ahlaklıların lideridir:

Âfitâb-nışfet server-i ferağ-ğuşlet

Gevher-i tâc-ı ‘adâlet kâmer-i burc-ı vefâ

Emîrî, 4 / 15.

Abdülhamid’in adaleti ,“baharı getiren ve dünyaya yayılan bir güneş”; cömertliği ise “coşkunluk getiren ve mücevher saçan bir deniz” olarak anlatılır:

‘Adâletde bahar-efrûz u ‘âlem-gir bir hürşid

Şehâvetde hürûş-engîz gevher-pâş bir deryâ

Emîrî, 11 / 3.

Emîrî Efendi, “O, öyle bir padişah(tır) ki; dünyanın ufukları, onun adalet güneşinden feyz alır” der:

O şāhenşeh ki nūr-ı āfitāb-ı ‘adl ü dādından

Cihānıñ iktibās-ı feyz ider āfāk ü aqtarı

Emîrî, 187 / 2.

Bir kasidesinde de, padişahın adaletle hükmetmesi ile ülkenin dört bir yanının ihya olacağını söyler ve ima ile padişahın adaletle hükmetmesi gerektiğini vurgular:

Bir **pâdişeh-i memleket** eylerse ‘adâlet

Elbette olur şeş-cihet-i memleket ihyâ

Emîrî, 3 / 43.

Başka bir manzumede de, onun adaletinin dünyayı aydınlattığı belirtilirken; padişahın adaleti üstü kapalı olarak güneşe benzetilir:

Şāhenşeh ki hengām-ı celîl-i ‘adl ü dādında

‘Aceb eltāf-ı Mevlā kā’ināta lem‘a-efzâdır

Emîrî, 202 / 5.

II. Abdülhamid’in adaleti sayesinde milletin rahata kavuştuğunu belirten bir diğer şair ise Fennî’dir. Fennî, böyle âdil bir padişaha canlar feda edilmesi gerektiğini düşünmektedir:

Olmasın mı öyle bir **şāhen-şeh** canlar fedâ

Sâye-i ‘adliyle kâ’imdir umûmun râhatı

Fennî, 12 / 19.

Âdil padişah Abdülhamid, mihnet-hane olan dünyayı sevinç yerine çevirmiştir:

Pâdişāh-ı ma‘delet-‘unvān-ı Ḥan ‘Abdu’l-ḥamīd

‘Āleme dār-ı sūrūr itdi bu miḥnet-ḥāneyi

Musa Kâzım, 113 / 1.

II. Abdülhamid bazen “denizlerin ve karaların padişahı” olarak tavsif edilir:

Benim nem var ey **mâlik-i bahr ü ber**

M. Nâcî, 87 / 81.

Pâdişāh-ı baḥr ü berr ḥākān-ı İskender eşer

Emîrî, 177 / 6.

Sultân-ı bahr ü berdür bā-iqtidār u servet

Musa Kâzım, 105 / 11.

Şairler, bazen kalemlerinin böyle yüksek rütbeli bir padişaha dualar yazmak için köle olduğunu söylerler.

Ol pâdişâh-ı mu‘allânîñ her dem da‘vâtiyle

Memlûkî Emîrî‘niñ olmuş kalemî gûyâ

Emîrî, 10 / 9.

Abdülhamid, cömert ve geniş gönlü bir padişaktır; onun dağıttığı, saçtığı iyilikler rakamlara sığmaz:

Öyle sultân-ı kerem-küster-i deryâ-dil kim

Şıgmaz erkâme nişâr eylediği naqd-i şehâ

Emîrî, 4 / 18.

Hilmî de Abdülhamid’in cömertliğini, “kerem-güster” kelimesiyle dile getirir:

Yine devr eyledi sâl ey şehinşâh-ı kerem-güster

Hilmî (Urfalı), 39 / 1.

O şanlı padişah için duada bulunanlar sadece şairler değildir. Zira çocuklar “bütün bu güzellikler bizim içindir” diye düşünüp padişaha çok dua ederler:

Bu şefkat bu ‘inâyet hep bizimçindir deyu eţfâl

Ederler şâh-ı zîşâna du‘â-yı âsumân peymâ

Emîrî, 11 / 17.

Bazen de iyi bir şairin böyle şanlı bir padişahı devamlı olarak methetmesi gerektiği vurgulanır:

Dem-â-dem böyle vaşf eyler o şâhen-şâh-ı zîşânı

Suhen-pîrâ olan bir şâ‘ir-i suhrâver-i yektâ

Emîrî, 11 / 2.

Medhiyelerde şairler hükümdarı, bazen hükümdar ve padişah kelimesinin eş anlamlısı olan “şehriyar” kelimesiyle anmışlardır:

Şehriyâr-ı ‘izz ü ferr sultân-ı mümtâz ü ferîd

Emîrî, 177 / 6.

Cihân-bân-ı müfehham **şehriyâr**-ı âsumân sâye

Emîrî, 178 / 12.

Emîrî, merhametli padişahın uzun bir ömür sürmesi için dua eder:

Şehriyâr-ı mihrîbansîñ pâdişâhım çok yaşa

Emîrî, 6 / 3.

Emîrî bir beyitinde de onu, Allah'tan başka her şeyin hükümdarı olarak takdim eder:

Şehriyâr-ı mâsivâ efrûz-ı ‘ulvî iştihâr

Emîrî, 205 / 4.

Mahmud Celâleddin Paşa, Abdülhamid'in aynı zamanda millet için bir sığınma yeri olduğunu da söyler:

Penâh-ı mülk ü millet **şehriyâr**-ı şehriyâr-eccād

M. Celâleddin, 29 / 1.

Muallim Nâci de Abdülhamid'in, bir sığınma yeri olduğunu söyler ve onun hükümdarlığı sayesinde halkın uyanık olduğunu aktarır:

Ayâ **şehriyâr**-ı ma'âlî-penâh

Bize mesleğindir veren intibâh

M. Nâci, 87 / 74.

Yine aynı şair Abdülhamid'i, bütün mahlûkatın padişahı; adaletli ve celaletli bir hükümdar olarak metheder:

Ey adâletli **şehriyâr**-ı enâm

Ey celâletli tâc-dâr-ı be nâm

M. Nâci, 91 / 2.

Sultan Hamîd'e bazen de, padişahlar padişahı anlamına gelen “şehriyarlar şehriyârı” sıfatı münasip görülür. O, denizlerin ve karaların hükümdarı ve Abdülmecid'in oğlu olan bir şehriyarlar şehriyarıdır:

Pâdişâh-ı baħr u ber Hâkân-ı memdûħu's-siyer

Şehriyâr-ı şehriyârân İbn-i Hân ‘ Abdülmecid

Ahmed Cevdet, 147 / 12.

Abdülhamid, faziletli, üstün ve benzersiz bir hükümdardır. Öyle ki; her emir ve amir, onun dergâhının nöbetçisi olsa uygundur:

Şehryâr-ı bi-mu‘âdil kim olur rüçhân-pezir
Pâsbân-ı âsitâni her emîr ü âmire

Musa Kâzım, 106 / 22.

Abdülhamid, varlık sırlarına vakıf benzersiz bir padişahdır:

Mizâc-ı kevne vâkıf şeh-i yârı bî-mu‘âdildir

Fennî, 13 / 6.

Bir beyitte de, devlet sırlarına vakıf; bilgili, esrarlı ve benzersiz bir padişah olarak nitelendirilir:

Bu muhakkaktır ki oldur pâdişâh-ı bî-nazîr
Kâşif-i sırr-ı düvel sultân-ı âgâh ü ketûm

Emîrî, 186 / 8.

O, hikmet sırlarına da vakıftır. Aynı zamanda sözünde duran, irfan arayan ve zorlukları gideren bir padişahdır:

Kâşif-i esrâr-ı hikmet müttekâ-yı ‘ağd ü hâl
Mû-şikâf-ı ma‘rifet şâhen-şeh-i müşkil-küşâ

Emîrî, 5 / 2.

Fennî de onun hikmete aşına bir padişah olduğundan söz eder:

Öyle şâhen-şâh-ı hikmet-âşinâ kim her hâkîm

Fennî, 14 / 3.

Abdülhamid’in benzersiz bir padişah olduğundan sık sık bahsedilir. O, saltanat ülkesinin benzeyeni olmayan padişahıdır:

Pâdişâh-ı bi-mu‘âdil hâzret-i ‘Abdu’l-hamîd
128 / 1.

Şâhen-şeh-i bî-mânend Sultân Hamid Hânîñ

Emîrî, 10 / 1.

Kişver-i saltanat-i pâdişeh-i bî-aqrân

Emîrî, 211 / 12.

Güneş var olduğundan beri felek dünyaya henüz onun bir benzerini getirmemiştir. Ayrıca dünya gözü, yani insanlar onun mislini görmemişlerdir:

Getirmiş mi felek eyâ toğaldan şems-i tâbânın
Nazîrin Hâzret-i ‘Abdülhamîd’in taht-ı imkâne

Ahmed Lütfî, 58 / 2.

Ey ol sultân ki mişliñ görmemiştir dîde-i dünyâ

Emîrî, 2 / 39.

Ahmed Lütfî, bütün dünya tarihi incelense dahi, bugüne kadar Abdülhamid gibi zarif ve doğru bir padişahın gelmediği düşüncesindedir. Fennî’ye göre ise ihsan ve lütufta, bugüne dek onun bir benzeri gelmemiştir

Gelmedi hiçbir vakitte işte târih-i cihân
Böyle sultân-ı ahaqq u böyle bir şâh-ı adaq

Ahmed Lütfî, 63 / 7.

Ki odur bezl-i ‘atâyâda ‘adîmü’l-emsâl

Fennî, 15 / 10.

Bazen de hem onun benzersiz olduğundan bahsedilir hem de yukarıda zikrettiğimiz bütün vasıflar bir arada verilerek; “cihanın padişahı, keremli, mükerrem padişahlar içinde yegâne, dostluk verici, merhametli, adil muazzam” bir padişah olarak takdim edilir:

Şahensâh-ı cihân-ârâ ulu’l-emr-i mufahham ki
Yegâne pâdişâh-ı pâdişâhân-ı mükerrem ki
Halâl-efzâ-yı re’fet ‘adl-i dârâ [y1] mücessem ki
Hudâvend-i cihân ‘Abdü’l-hamîd Hân-ı mu‘azzam ki
Fürûg-ı ‘adl u feyzi şâmil oldı pîr ü bernâyı

Şâkir Gâlib, 138 / II.

Şairler bazen şah, padişah, hükümdar, hakan, şehriyar kelimeleriyle aynı anlamdaki “hüsrev” kelimesini kullanarak padişahı tavsif etmişlerdir:

Şâyeste-i Hüsrev-i cihândur

Y. Avnî, 96 / 10.

Husrev-i ‘ âlem-sitân ced-be-ced

Emîrî, 180 / 9.

O şanlı husrev yani padişah, aynı zamanda Allah’ın yeryüzündeki gölgesidir:

Ol husrev-i zîşâña ol sâye-i Raḥmân’a

Emîrî, 10 / 8.

II. Abdülhamid, Arap mülkünün ve Rum ülkesinin padişahıdır:

Husrev-i mülk-i ‘ Arab şāhenşeh-i iḳlîm-i Rûm

Emîrî, 186 / 6.

Emîrî, onu “zekâ mülkünün şerefi, hilafet tahtının padişahı, şevkete layık olan kutup ve azametın gözü ve nuru” olarak takdim eder:

Nûr u çeşm-i ‘ azamet kûṭb-ı medâr-ı şevket

Husrev vü taḥt-ı hilâfet şeref-i mülk-i zekâ

Emîrî, 4 / 14.

Padişahların en üstünü olan kutlu, temiz çehreli Abdülhamid’in uzun bir ömür sürmesi istenir:

Ser-firâz-ı husrevansîñ pâdişâhım çok yaşa

Emîrî, 6 / 2.

Husrev ü ferruḥ-liḳâsîñ pâdişâhım çok yaşa

Emîrî, 7 / 10.

Bazen de yine hükümdar kelimesiyle aynı anlama gelen “tâc-dâr” kelimesiyle anılır:

Tâcidâr-ı kâmuransîñ pâdişâhım çok yaşa

Emîrî, 6 / 4.

Abdülhamid için “sultanlar sultanı” anlamındaki “sultân-ı selâtîn” terkiibini kullanan Şemsî Dede gibi Ferîde Hanım da Sultan Hamîd’in yedi iklimin padişahı olduğu düşüncesindedir:

O **sultân-ı selâtîn** ḥāk-ı dergâh-ı mu‘ allâsı

Malâz ü melce-i **şehensahân-ı heft-kişver**

Şemsî (Kara), 139 / 5.

Pâdişâh-ı heft-kişver husrev-i rû-yi zemîn

Ferîde, 172 / 1.

Musa Kâzım Paşa ise onu, doğunun padişahı olarak takdim eder:

Kuhl-i çeşm eyler ğubârın husrev-i hâversitân

Musa Kâzım, 109 / 2.

Emîrî, Abdülhamid'in "güven ülkesinin sultanı ve yükselen tahtın padişahı" olduğunu düşünür:

Naşıl bir pâdişâh şâhen-şeh-i iklîm-i ehliyet

Naşıl bir pâdişâh şâhen-şeh-i evreng-i isti' lâ

Emîrî, 2 / 15.

Bir başka manzumesinde de Abdülhamid'i "ehliyet ülkesinin kudsî hakani" ve "ulvî âlemin takvalı sultanı" olarak tanımlar:

‘ Âlem-i ‘ ulviyyete sultân-ı şâhib-i’ttikâ

Kişver-i ehliyyete hâkân-ı kudsiiyyet-nişâr

Emîrî, 205 / 3.

Sultan Hamîd; öyle yüce, cömert ve mübarek bir padişaktır ki; adalet ve merhamette, ona benzeyen kimse gelmemiştir:

Şeh-i ‘ âlî-keremdir husrev-i ferhunde-i maķademdir

Ki ‘ adl ü merhametde gelmemiştir zâtına hem-pâ

Emîrî, 9 / 4.

Ahmed Lütfî de Sultan Hamîd için husrev kelimesini kullanırken onu; "yıldız ordusunun hükümdarı" ve "din sığınağının padişahı" olarak takdim eder:

Ey pâdişâh-ı dîn-penâh v’ ey husrev-i encüm-sipâh

Żâtınla geldi intibâh bu devlete bî-imtirâ

Ahmed Lütfî, 47 / 8.

O insaflı, bahtiyar, âlim padişahın zamanında cefa yok olmuştur:

Husrevâ baħr-kefâ kâm-verâ dâd-gerâ

Ey o sultân ki zamanında ‘ adîm oldu cefâ

Emîrî, 4 / 38.

Emîrî, Abdülhamid'in yüce soyuna dikkat çekerek; onu, seçilmiş bir padişah ve kendisine uyulan bir lider olarak metheder:

Ḥusrev-i 'ālî-neseb şāhenşeh-i ferruḥ-ḥaseb
Pādişāh-ı münteḥab şevket-penāh-ı muḳtedā

Emîrî, 191 / 1.

Şairler bazen saltanat, padişahlık tahtını bir ata benzetir ve o ata şâhın yani Abdülhamid'in bindiğini söylerler:

Ol dem ki biner raḥş-ı hümâyûnuna ol şah

Emîrî, 3 / 20.

Bazen de ondan “veli-nimet” olarak bahsederler:

'Âlemin zîra odur yektâ veliy-yi ni'meti

Fennî, 12 / 9.

Ey veliyy-i ni'met-i 'âlem-i şehenshâh-ı ümem

Ahmed Lütfî, 78 / 1.

Ben hakîrem o şehin-şâh-ı veliyyü'l-efdâl

Fennî, 15 / 24.

II. Abdülhamid'in bütün üstün meziyetleri bazen tek beyit ile “temiz, merhametli, cömert, adaletli, yüce ve seçilmiş kıymetli padişah” şeklinde bir arada verilir:

Kâinât-ârâ müzekkâ merḥamet-efzâ kerîm

Ma' delet-pîrâ mu' allâ pādişāh-ı müctebâ

Emîrî, 5 / 5.

O, dünyanın methedilen padişahı ve bütün insanların en seçkinidir:

'Âlemiñ pādişah-ı mergûbı

Herkesiñ münteḥab ü maṭlûbı

Emîrî, 174 / 1.

Bayram ve Cuma namazlarında ve bazı dini merasimlerin icrası esnasında topluluğa hitaben yapılan bir konuşma olan “hutbe”⁴⁸, İslam devlet hukukunda, zamanla siyasi bir rol üstlenmiştir. Öyle ki, bir hükümdarın meşruiyet kazanması ve bir kişinin hükümdar olarak tanınması için adının Cuma hutbesinde anılması zorunludur.⁴⁹ Hilafet alâmeti olan bu geleneğin, İslam tarihinde ilk kez Hz. Ali zamanında Basra valisi olan Hz. Abbas tarafından başlatıldığı düşünülmektedir.⁵⁰

II. Abdülhamid’in hem halife hem de hükümdar sıfatıyla devletin başında bulunması, hutbelerin onun adına okunmasına sebep olmuştur. Şairlerin dikkatinden kaçmayan devlet yapısında bu hukukî ve örfî gelenek, şiirlere de yansımıştır.

Öyle ki Emîrî Efendi, bu tarihsel gerçek bağlamında, II. Abdülhamid’in vasıflarının, hatipler tarafından kıyamet gününe dek yâd edileceğini söyler:

Vaşfını minberde o şâhenşehîñ
Haşre kadar yâd ide her bir haţîb

Emîrî, 212 / 6.

Yine aynı şair, hatiplerin hutbe sevabını kazabilmeleri için; o temiz şöhretli mübarek zatı, yani Abdülhamid’i yâd etmeleri gerektiğini vurgular:

Bulmaz şevâb-ı huţbeyi tâ kim o şâh-ı aķdesîñ
Minberde nâm-ı pākini yâd itmeyince bir haţîb

Emîrî, 214 / 7.

Osmanlı devlet yapısında hükümdarlık ve hilafet alâmeti sayılan geleneklerden birisi de kılıç kuşanma âdetidir. “Kılıç merasimle kuşatılır ve bu münasebetle yapılan merasime “Kılıç alayı” denilirdi.”⁵¹ Resmî belgelerde ve kaynaklarda “taklîd-i seyf”, “takallüd-i şemşîr” olarak geçen kılıç kullanma merasiminin ne zaman başladığı kesin

⁴⁸ Mustafa Baktır, “Hutbe” md., **DİA**, C.18, s.425.

⁴⁹ Baktır, agmd., s.426; Câsim Avcı, “Hilâfet” md., **DİA**, C.17, s.543; Halil İnalıcık, **Osmanlılar (Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler)**, Timaş Yay., İstanbul 2010, s.94.-s.116.; Mehmet İpşirli, “Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı”, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, (Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu), C.I, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul 1994, s.232, Yılmaz Öztuna, **Osmanlı Devleti Tarihi**, C.2, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998, s.14.

⁵⁰ Corci Zeydan, **Medeniyet-i İslamiyye Tarihi**, (Tercüme: Zeki Meğamez), C.1, İkdâm Matbaası, Dersââdet 1328, s.114.

⁵¹ Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.3, M.E.B., İstanbul 1983, s.383.

olarak bilinmeyip; Hz. Peygamber'in savaşlarda kılıç kuşanması ve bazı sahâbîlere kılıç kuşatması münasebetiyle geçmişi, Asr-ı saâdet'e kadar uzanmaktadır.⁵² Osmanlı Devleti'nde, kılıç alayı padişahın cülusunu takip eden günlerde Eyüp Türbesi ve Camii'nde icra edilirdi. Osmanlı saltanat anlayışındaki bu geleneğin, ilk kez kimin ile başladığı kesin olarak bilinmese de, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam ettiği ve son merasimin Sultan Vahdeddin için yapıldığı kaynaklarda kayıtlıdır.⁵³

II. Abdülhamid döneminin vak'a-nüvisi olan Ahmed Lütfi, padişahın kılıç kuşanma merasimi⁵⁴ için bir tarih manzumesi kaleme alarak; onun padişahlığını meşrulaştırmasına ve ilanına âdeta nazmen tanıklık etmiştir:

Miyân-ı şevkete taşınca seyfiñ

Dedim cevherle bir târih-i şâdı

Ĥudâ imdâd ede Sultân Ĥamid'e

Tağallüd eyledi seyf-i cihâdı 1293

Ahmed Lütfi, 44 / 6, 7.

Abdülhamid'in kılıç alayına tanıklık edenlerden birisi de Tevhîde Hanım'dır. Tevhîde Hanım, Abdülhamid'in merasimde bir aslana benzediğini düşünmektedir:

Kılınç alayında gördüm maşâllâh arslana benzer

Du'â eyler iken doldu dîdelerim al kan

Tevhîde, 132 / 3.

Abdülhamid'in medhiyelerde zikredilen vasıflarından birisi de ayrımcılık yapmayıp herkese eşit davranmasıdır. Nitekim Emîrî, onun himmetinin zengin-fakir, büyük-küçük herkese eşit olduğunu belirtir:

O şâhenşeh ki farṭ-ı himmeti siyyân ü yeksândır

Faḫîr ü ağniyâya bî-kes ü itâm ü şıbyâna

Emîrî, 196 / 4.

⁵² Abdülkadir Özcan, "Kılıç Alayı" md., **DİA**, C.27, s.408.

⁵³ Pakalın, age, C.2, s.259; Özcan, agmd., s.410.

⁵⁴ Sultan II. Abdülhamid'in kılıç alayı hakkında detaylı bilgi için bk.: Osman Nûri, age., s.106-109.

Bir manzumede de, “O müttékîler ki, bollukta ve darlıkta infak ederler ve kızdıklarında öfkelerini yutarlar ve insanların kusurlarını affedicidirler, Allah da muhsinleri sever.”⁵⁵ meâlindeki âyet-i kerîmeden iktibas yapılarak; onun öfkesini dizginlemesine, affediciliğine ve yoksullara karşı yardımsever kişiliğine değinilir:

Āyet-i “Ve'l-kāzīmīne'l-ğayza ve'l-āfīn” ile

Ḥaşleten tezyīn ider ol pādişāh-ı nükte-dān

Emîrî, 195 / 17.

II. Abdülhamid, bazen güneşe yahut aya benzetilir ve bu vasıflarıyla zikredilir. O, batmayan bir güneş ve sönmeyen aydır:

Ey şehensāh-ı cihān sultān-ı **ḥurşid**-iştihār

Emîrî, 217 / 1.

Sen ol **ḥurşid**-i himmetsin ki berķ-ı feyz-i tab' iñla

Emîrî, 233 / 17.

Ḥurşid-i cihan-pervere emr eylese ifā

Emîrî, 3 / 21.

Başka 'ālemdir cihāna **āfitāb**-ı şevketiñ

Ahmed Lütfî, 71 / III.

Āftāb-ı bî-zevāl ü mäh-tāb-ı bî-kelef

Musa Kâzım, 127 / 7.

Fennî, güneşin ışığı dünyayı aydınlattıkça, o güneş gibi şöhreti olan padişahın saltanatı düzeltilmesi temennisinde bulunur:

Pür-ziyâ ettikçe dünyâyı çerāğ-ı âfitāb

Saltanat-perdâz ola ol Şâh-ı ḥurşid iştihār

Fennî, 14 / 56.

Muallim Nâci de, “şevket güneşi” olarak seslendiği padişahın, mahşere dek gökyüzüne ışık saçmasını ister:

Ey âfitāb-hâver-i şevket bu şân ile

⁵⁵ Âl-i İmrân Sûresi, Âyet: 134; Elmalılı Hamdi Yazır, **Kur'ân-ı Kerîm Meâli**, Tuğra Yay., İstanbul 2010, s.39.

Âfâka subh-ı mahşere dek ol ziyâ-nisâr

M. Nâci, 93 / 1.

Ahmed Lütfi'ye göre, milletin rahatı ve bütün halkın sığınağı Abdülhamid'dir. Şair onun "âlemin ruhu" ve "yıldız ordusunun padişahı" olduğunu düşünür.

Sensin ārām u huzūru cümleñ ey pâdişâh

Zât-ı şâhânen şunûf-ı millete olmuş penâh

Rûh-ı 'âlemsin sen ey şâhenşeh-i encüm-sipâh

Ahmed Lütfi, 52 / III.

Musa Kâzım Paşa da aynı ifadeyi kullanarak, buna "ümmetin gözbebeği", "adaletli" ve "muhterem" vasıflarını ekler:

Şâhenşeh-i müfahham dâd-âver-i mu'azzam

Rûh-ı vücūd-ı 'âlem insân-ı 'ayn-ı ümmet

Musa Kâzım, 105 / 12.

Sultan Hamid, bazen de kıymetli bir cevher ve hazineye benzetilir. Yüce rütbeliler onunla kudret bulmuşlardır:

Sen ol güher-i mâhşul genc-i şerefsiñ

Zâtıñla bulur kudret ser-rütbe-i 'ulyâ

Emîrî, 3 / 28.

Hilmî de onu, hilafet tahtının eşsiz bir incisine benzetir:

Şehâ bir dürr-i yek-tâ-yı hilâfetsiñ ki şâhiddir

'Uluvv-i pâyene 'ulviyyetiyle tãrem-i minâ

Hilmî (Urfalı), 36 / 20.

Muallim Nâci, Allah'ın Abdülhamid'i şerefin en yüksek mertebesine ulaştırdığını söyler:

Hele şevketlü mahâbetlü şehin-şâhımız

Şerefin merkez-i i'lâsına etmiş îsâl

M. Nâci, 90 / 6.

Bir manzumesinde de Allah'ın, onlara davranışları övülen bir padişah verdiğini; o padişahın her türlü övgüye layık olduğunu belirtir:

Vermiş bize râzdân-ı edvâr
Bir pâdişeh-i sûtûde etvâr
Her türlü sitâyîşe sezâ-vâr
Bir hâmi-i bî-bahânemiz var

M. Nâci, 94 / 1.

Şairler, Abdülhamid bütün vasıflarını bazen de tek kıt'a yahut beyitte verirler. Ahmed Lütfi'ye ait aşağıda verilen kıt'ada Abdülhamid, "hilafet tahtının şevketli sultanı, Osmanlı milletinin çok bağışlayıcı ve cömert padişahı, devletin koruyucusu şanlı hükümdar" olarak takdim edilmiştir:

Sen hilâfet tahtının şevketli bir sultânısın
Millet-i 'Osmâniyânın şâh-ı pür-ihsânısın
Devletiñ hāmisi hem şâhenşeh-i zîşânısın
Pâdişâhım Hâk seni tahtında dâ'im eylesin

Ahmed Lütfî, 54 / 2.

Emîrî de, padişahın hemen hemen bütün sıfatlarını tek beyitte birleştirmiştir:

Ol şehensâh-ı mu'azzamdır cemî' -i 'âleme
Müşfik u memdûh u erham kām[1]bahş ü mihribân

Emîrî, 195 / 3.

Ahmed Cevdet Paşa da onu, "âlem meclisinin mumu, saltanat gecesinin ışığı, hilafet makamını süsleyen bilgili, akıllı hükümdar" olarak metheder:

Şem' -i cem' -i bezm-i 'âlem şeb-çerâğ-ı saltanat
Mesned-ârâ-yı hilâfet dâver-i dānā 'abîd

Ahmed Cevdet, 147 / 14.

Emîrî'ye ait aşağıda verilen beyitte, buraya kadar incelediğimiz manzumelerden farklı olarak; Hz. İsa'nın, nefesiyle ölüleri diriltmesi ve hastaları iyileştirmesi mucizesine atıf yapılarak; Abdülhamid, "mucize nefesli sultan" olarak anılır:

Fürûğ-ı çeşm-i şevket âfitâb-ı burc-ı 'ulviyyet
Şehensâh-ı hümâyün ma' delet sultân-ı mu' ciz-dem

Emîrî, 189 / 9.

2. ASKER – KOMUTAN OLARAK ABDÜLHAMİD:

Osmanlı padişahları sadece tahtta oturan hükümdarlar olmayıp; devlet siyasetinin temelini oluşturan gaza ve cihad politikasının gereğince, “komutan” sıfatıyla savaş yahut seferlere katılan devlet adamlarıdır.⁵⁶ Öyle ki; “Osmanlı padişahları, orduların hukuki başkomutanları idiler.”⁵⁷ Hâl böyle iken; 17. yüzyıldan itibaren padişahların ordunun başında bulunmadığı; yapılan az sayıdaki seferin ise gezi amaçlı yapıldığı görülmektedir.⁵⁸ Ayrıca çalışmamızın birinci bölümünde de belirttiğimiz gibi, II. Abdülhamid dönemi; çok uluslu devletlerin “milliyetçilik” akımı sebebiyle yavaş yavaş parçalanmaya başladığı ve bu nedenle özellikle bugünkü Avrupa’da birçok savaşın olduğu bir devir olmasına rağmen, –93 Harbi ve balkanlarda vuku’ bulan birkaç savaş hariç– savaş ve seferlerin çok olmadığı, barış ağırlıklı bir dönemi kapsamaktadır. Bu sebeplerden dolayıdır ki, II. Abdülhamid’e yazılan medhiyelerde onun asker yönünü ele alan manzumelere çok az rastlamaktayız. Burada, II. Abdülhamid’in askerlik yönünü ele alan az sayıdaki örnek ele alınacaktır.

Mahmud Celâleddin Paşa; o azametli, heybetli padişahın, Allah’ın yardımı ile düşmanlarını kılıcına bağlamasını diler:

Düşmenini bend ede bi-’avn-i Hâk

Qabza-i şimşîre o şâh-ı mehîb

M. Celâleddin, 24 / 5.

Başka bir şair ise; padişahın düşmanları Rüstem, Güstehem ve Sam’ın kuvvetinde olsalar bile onun kılıcına karşı kuvvetlerinin olmayacağını söyler⁵⁹:

Şavlet-i seyfine a‘dâ olamaz tâb-âver

Olsa da her biri bir Güstehem ü Rüstem ü Sâm

Y. Avnî, 97 / 24.

⁵⁶ Ekrem Buğra Ekinci, “Son Padişahlar Niçin Sefere Gitmediler?”, **Türkiye**, 24 Haziran 2009, e-kaynak: <http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=194> (Son erişim: 13.08.2013)

⁵⁷ Yılmaz Öztuna, “Sefer-i Hümayunlar: Cephedeki Osmanlı Padişahları”, **Tarih ve Medeniyet**, Ekim – 1995, S.:20, ss.17-20, s.20.

⁵⁸ Öztuna, agm., s.20.

⁵⁹ Bu şahsiyetler hakkında ilerde malumat verileceğinden burada üzerinde fazla durulmamıştır.

Yine aynı şair bir manzumesinde de, Abdülhamid'in kılıcını Süreyya yıldızına benzetir ve bu kılıç ile bütün dünyayı fethetmesini ister:

‘ Aks-i şemşîr-i Şüreyyâ-güherûñ çekmişdür
Rûd-ı Nîl-i felege қаңtara-i āyine-fām
Yüri fetḥ eyle bu ‘ askerle sevād-ı dehri
Sana yardımcıdur Allāh be-ḥaққ-i İslām

Y. Avnî, 97 / 48, 49.

Avnî, Abdülhamid'in yüce kadrini ve askerliğini ilan ederek kılıcını çektiğinden söz ederken;

Қadr-i vālāsını ‘ askerligin i‘ lān iderek
Sell-i seyf itmedi mi faḥr-i ‘ uli’l-‘ azm-i kirām

Y. Avnî, 97 / 3.

Bir şiirde de, Abdülhamid “kılıç ve kalem sahibi” olarak zikredilerek; “kılıçların ve kalemlerin hükmü, onun etkisiyle yürümektedir.” denilir:

Şāhib-i seyf ü қalem Ḥazret-i Sultān Hamîd
Ki nüfūzuyla yürür ḥükm-i süyūf u aқlām

Y. Avnî, 97 / 22.

Emîrî, o benzersiz padişahın, kuvvetli eli ile mermer ile sünger bir olacağını söyleyerek padişahın gücüne, kuvvetine işaret eder:

Bir olur dest-i celâlinde riḥām u esfenc
Böyledir қuvvet-i bâzû-yı şeh-i bî-hemtâ

Emîrî, 4 / 21.

Ahmed Lütfî, Abdülhamid'in kılıcı sayesinde, dünyada her zaman fesat ırkının kesileceğine işaret eder:

O şāhın sāye-i seyfiyle dā‘ im
Kesilsin ‘ ālemin ‘ ırқ-ı fesādı

Ahmed Lütfî, 44 / 5

Yine Abdülhamid, “o mahveden ateş kılıcı ile doğru yolu göstererek; isyan edenleri, yokluk âlemine gönderir.”:

Delâlet eyleyüb şemşîr-i âteş-tâb-ı tedmîriñ

‘ Adem-âbâda irsâl eylediñ aşhâb-ı ‘ işyâni

Emîrî, 233 / 29.

Musa Kâzım, “Allah’ın zafer yardımcısı olan Abdülhamid’in kılıcının kıvılcımı ile gökyüzünün dokuz kubbesi aydınlanır.” şeklinde bir Abdülhamid portresi çizer:

Ol zafer-yâver hüdâvend-i muzaffer kim olur

Berğ-i tîğinden münevver nüh-revâk-ı âsmân

Musa Kâzım, 109 / 3.

Kâzım Paşa’ya göre Abdülhamid’in “kılıcının kıvılcımı âlemi kuşatsa (buna) şaşılmaz; (zira) güneşin (onun) vücuduna muhtaç olmaması mümkün değildir.”:

‘ Aceb mi ‘ âleme itse ihâta berğ-i şemşîri

Vücûd-ı âftâba mümkün olmaz olmamağ muhtâc

Musa Kâzım, 130 / 3.

“Kâfirlerin kahrolup yok olması, onun kılıcına bağlıdır; o, zulmet vücudunu mahvederek zâlimleri parlak kişilere çevirir”:

Tîgine vâ-bestedür qahr u helâki kâfirün

Âftâb eyler vücûd-ı zulmeti maḥv u nihân

Musa Kâzım, 109 / 10.

Bir manzumede de Abdülhamid’in kılıcı yüceltilerek; alevli ateşlerin, padişahın kılıcını kıskanacağı belirtilir:

Şehenşâh-ı muzaffer hâzret-i ‘ Abdu’l-ḥamîd Ḥan[un]

Sezâdur tîğ-i tîri olsa reşk-i âteş-i vehhâc

Musa Kâzım, 130 / 1.

Bir manzumede de Sultan Hamîd’in kılıcı şu şekilde yüceltilir:

Dehşetinden dîde-i mürrîhi eyler hayra-dâr

Parladıkça kabza-i ‘adlinde tîğ-i satveti

Fennî, 12 / 15.

Emîrî, Abdülhamid'in ömrünün uzun ve ikbal ile büyüklüğünün sürekli olmasını diledikten sonra; "eğer düşmanı varsa, parlak kılıcı onları yaksın" diyerek, Abdülhamid'in parlak kılıcına işaret eder:

Olub 'ömri mezîd iqbâl ü iclâli medîd olsun
'Adûsı vârsa sūzân eylesün şemşîr-i berrâkı

Emîrî, 175 / 3.

Yine aynı şair bir manzumede de, "Allah, kulların ve kavimlerin koruyucusu olan Abdülhamid'in kılıcını fetih kapılarına kilit eylesin" şeklinde bir duada bulunur:

Şemşîrini ol hâmi-i aqvâm ü 'ibâdîñ
Ebvâb-ı fütûhâta kilîd eyleye Allâh

Emîrî, 203 / 5.

Yenişehirli Avnî, onun kılıcının devletin alâmeti ebedi bir cevher olduğunu vurgular:

'Araz-ı devlete şemşîri mü 'ebbed cevher
Şûret-i 'âlemde tedbîr-i heyûlâ-yı kıvâm

Y. Avnî, 97 / 35.

Emîrî, yoldan sapıp, çok az da olsa ona düşmanlık yapanların; Abdülhamid'in "pala kılıcı" ile yerle bir olacağını söyler:

O bir düşmen ki emriñden ser-i mû inhirâf eyler
Serin gâlîde-i hâk eylesin şimşîr-i hun-pâlâ

Emîrî, 2 / 62.

Emîrî'ye göre, Abdülhamid'in korkusundan; hiç kimse kimseye küfredemez, kötülük yapamaz:

Sensin ol 'âdil-i yektâ ki havfindan
Vuramaz kimseye dest-i şetm-i şahş-ı kafâ

Emîrî, 4 / 39.

Abdülhamid'in gelişi âdilleri memnun ederken; onun gelişiyle zâlimler korku hastalığına kapılmıştır:

Etdi şeref-i maqdemo 'âdilleri memnûn

Zâlimlere geldi marâz-ı haşyet ü pervâ

Emîrî, 3 / 24.

II. Abdülhamid, tahta oturur oturmaz ilk olarak amcası Abdülaziz'in katillerini bulmayı kendine şiar edinmiş; bir müddet sonra da bu emeline ulaşmış ve amcasını katledenlere gereken cezayı vermiştir. Dönemin en büyük vak'a-nüvisi olan Ahmed Lütfi, bu olaya kayıtsız kalmamış ve bir tarih manzumesi kaleme almıştır.⁶⁰ Ahmed Lütfi'ye göre "Abdülhamid, kılıcını arşa asıp canileri mahvetmiş ve Sultan Abdülaziz'in hakkını almıştır.":

Seyfini 'arşa aşır maḥv eyledi cānileri

Ḥaḳḳımı Sulṭān 'Azīz'ine aldı Ḥān 'Abdülḥamīd

Ahmed Lütfi, 64 / 9.

Bir beyitte de, "Abdülhamid'in kılıcının gölgesiyle zulmet ve düşmanlık karanlığı mahvolarak; güvenlik şafağı açılsın ve dedikodu kalmasın!" der:

Zıll-ı seyfiyle zālām-ı zulm ü 'udvān maḥv olup

Şubḥ-ı āsāyış açılsın ḳalmasın güft ü şinīd

Ahmed Lütfi, 64 / 7.

Sultan Hamīd'in hiddeti, kükreyen aslanı bile alçaltır:

Nazar-ı feyzi eder mûr-ı Süleymân'la denk

Ne ki hışmı kılar şîr-i jiyâni izlâl

Fennî, 15 / 13.

Şairler, bazı beyitlerde de Abdülhamid'in askerlerini çeşitli vasıflarıyla methetmişlerdir.

Ahmed Lütfi, 1877 yılında yapılan Osmanlı – Rus Harbi'nde savaşılan askerleri cesur aslanlara benzeter:

İşte bu def'a daḥi gāvḡada arslānlar gibi

Fevḳalāde 'asker-i şāhānesi oldu dilir

Ahmed Lütfi, 49 / 3.

⁶⁰ "Târîh-i Adâlet-i Seniyye" başlıklı bu şiiri tamamı için bk.:

Yenişehirli Avni ise onların keskin kılıçları ile dünyayı ele geçirdiklerine işaret eder:

Seyf-i bürrân ile zabt eylediler dünyâyı

Y. Avnî, 97 / 4.

Aynı şair, başka bir beyitte de benzer bir ifadeyi kullanır ve doğudan batıya bütün İslam milletlerinin Abdülhamid'in askerleri olduğunu vurgular:

Tiğ-i der-dest-i veğâ cünd-i cihân-girüñdür

Şarkdan garba kadar millet-i İslâm tamâm

Y. Avnî, 97 / 46.

Emîrî ise, Abdülhamid'in askerlerinin, düşmanın gözünde birer dağ olarak görünmesi için Allah'a duada bulunur:

Piş-i nazar-ı düşmene her ferd-i cüyüşun

Güyâ ki birer küh-ı cedîd eyleye Allâh

Emîrî, 203 / 6.

Musa Kâzım Paşa'ya ait olan aşağıda verilen beyitte ise yine Osmanlı – Rus Harbi'ne atıf yapılmış; Abdülhamid'in kaleler alıp Moskova'yı yani Rusya'yı parçaladığı ve bu vesileyle “gazi” unvanını aldığı belirtilir:

Hışn alup Moskovı kesr itdi Hân-ı ‘Abdu'l-hamîd

Oldı gâzî ‘avn-i mennân ile sulţân-ı zamân

Musa Kâzım, 109 / 18.

3. DİNİ UNSURLARLA ABDÜLHAMİD:

Yavuz Sultan Selim döneminde Mısır ve Arap yarımadası da Osmanlı hâkimiyetine girince padişah, “*hâdimü’l-Haremeyni’ş-şerîfeyn*” unvanına sahip olmuş⁶¹; daha sonra ise Kanuni Sultan Süleyman “*Halîfe-i Müslimîn*” ve “*Halîfe-i Rûy-i Zemîn*” unvanlarını kullanmış⁶² ve böylece Osmanlı Devleti ve sultanları Müslümanların hâmesi hüviyetine bürünmüştür. Bununla birlikte Yavuz Sultan Selim, dönemin Abbâsî halifesinden hilâfeti de devralınca devletin İslâm liderliği resmileşmiştir.⁶³ Hâl böyle olunca, Yavuz’dan sonraki padişahlar, Peygamber’in yeryüzündeki vekili, nâibi, halefi ve bütün Müslümanların da rûhanî reisi sıfatları ile “halife” vasfını da taşımaya başlamışlardır.⁶⁴ Bundan dolayıdır ki, şairler padişahlar için yazdıkları medhiyelerde onların halife oluşları ve Müslüman kimliklerini de ele almışlardır.

II. Abdülhamid için yazılan medhiyelere bakıldığında, onun diğer vasıfları dışında yukarıda bahsettiğimiz vasıfları ile zikredildiğini de görmekteyiz. Abdülhamid, dini unsurlar ile medhedilirken ilk olarak onun halifeliği öne çıkarılmaktadır. Şairler, Abdülhamid’in bu yönünü öne çıkarırken de kalıplaşmış bazı hitaplarda bulunurlar. Bu hitaplar daha çok Arapça “*zill*” ile Farsça kökenli “*sâyê*” kelimeleri ile yapılır. “Zıll” ve “sâyê” kelimelerinin esas anlamları her ne kadar “gölge” olsa da; bu kelimeler, mecaz yoluyla “himaye etmek, korumak, muhafaza etmek, sahip çıkmak”⁶⁵ anlamlarında kullanılmış ve Allah’ın isimlerinden birisine izâfe edilerek “halife” anlamı kazanmıştır. Şairlerin padişahlara bu tür hitaplarda bulunması, “sultan, yeryüzünde Allah’ın gölgesidir”, “sultan, her mazlumun kendine sığındığı Allah’ın gölgesidir”⁶⁶, “sultan, yeryüzünde Allah’ın gölgesi ve kuvvetidir”, “âdil ve mütevazı sultan, yeryüzünde

⁶¹ Azmi Özcan, “Hilâfet: Osmanlı Dönemi” md., **DİA**, C.17, s.546.

⁶² İnalçık, age., s.119.

⁶³ Mustafa Alkan, **Osmanlılarda Hilâfet**, Çağlayan Yay., İzmir 1997, s.103.

⁶⁴ Recai G. Okandan, “Amme Hukukumuzda Tanzimattan Evvelki Devrin Ana Hatları”, **İÜHFİM**, C.XI, S.3-4., İstanbul 1945, s.38.

⁶⁵ Şemseddin Sâmî, **Kâmûs-ı Türkî**, s.703; Pakalın, age., C.3, s.657.

⁶⁶ Yavuz Köktaş, “Hadislerde Geçen ‘Sultan’ Kelimesine Dair”, **Usûl İslam Araştırmaları Dergisi**, 2008, S.9, s.236.

Allah'ın gölgesi ve mızrağıdır”⁶⁷ anlamlarında olan ve birçoğu “es-sultânü zıllu'l-lâhi...”⁶⁸ şeklinde başlayan hadîs-i şeriflerden dolayıdır.

Abdülhamid'e yazılan medhiyelerde, padişaha bu sıfat ile hitap edildiğine çok sık rastlamaktayız:

Odur taht-ı hilâfet üzre **zıllu'l-lâh**-ı bî-şânî

Emîrî, 176 / 5.

“Şems-i fazl” oldu o **zıllu'l-lâh** için târîh-i sâl

Emîrî, 246 / 27.

Şıdķile ammâ o **zıllu'l-lâha** hizmet eyleyen

Emîrî, 247 / 5.

Emîrî onu, Hz. Ömer şöhretli Allah'ın gölgesi olarak metheder:

Kâm[ı]yâb olsun o **zıllu'l-lâh**-ı Fârûķ-iştihâr

Emîrî, 239 / 3.

Şairler “zıll” kelimesini, bazen de Allah'ın diğer isimleriyle terkipli kullanarak hitap ederler:

Zıll-ı Hüdâvend-i 'alim ğame-i dîn-i mustakîm

M. Celâleddin, 20 / 1.

O haķân-ı zamân kim 'âlemîne **zıll-ı Raĥmân**'dır

Hilmî (Urfalı), 35 / 26.

Ol **zıll-ı Hüdâsiñ** ki bütün millet-i İslâm

Hilmî (Urfalı), 37 / 5.

Sen ol **zıll-ı İlâh** u mesned-ârâ-yı hilâfetsiñ

Hilmî (Urfalı), 39 / 3.

O **zıll-ı cihân-gîr**-i **rabb-ı mecîd**

M. Nâci, 87 / 49.

Şüretde **zıll-ı Müste'an**

⁶⁷ Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevî, **Râmûz el-Ehâdis**, (çev.: Abdülaziz Bekine) Milsan Basımevi, İstanbul 1982, s.213. (e-kaynak: <http://www.ramuzelehadis.org/?cat=8869>) (Son erişim: 22.08.2013). Ayrıca bk.: Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, C.2, Dâru'l-kitâbü'l-ilmiyye, Beyrut 1871, s.403.

⁶⁸ “السلطان ظل الله...”

Ahmed Lütfî, 50 / VI.⁶⁹

Musa Kâzım Paşa da Sultan Hamîd'i, Allah'ın gölgesi olarak takdim eder ve padişahın rızasını elde edemeyenlerin, mahşer günü Allah'ın rızasına da nail olamayacağını düşünür:

Zıll-ı Bâri kim rızâ-yı devletin kesb itmeyen

Nâ'îl olmaz rûz-ı mahşerde rızâ-yı gâfire

Musa Kâzım, 106 / 35.

II. Abdülhamid, “Allah'ın gölgesi, cömertlik incisi, vefa denizi, ihsan edici, himmetlerin kutbu, kerem feyzi, ümmetlerin övünç kaynağı mübarek bir padişaktır”:

Zıll-ı Hüdâ dürr-i şehâ bahr-i vefâ kân-ı 'atâ

Çuğb-ı himem feyz-i kerem fahr-i ümem ferruğ zamîr

Emîrî, 194 / 4.

Emîrî, II. Abdülhamid'in Allah'ın gölgesi olduğunu belirterek; onun fermanına boyun eğmeyenlerin, uymayanların şerefli bir topluluk olan Âdemoğullarından sayılamayacağını söyler:

O **zıll-ı Müste'ânî** olmayan fermânına münkâd

Gürûh-ı eşref-i evlâd-ı Âdemden degil ma' dūd

Emîrî, 220 / 5.

Abdülhamid Hân, Allah'ın hilafet tahtındaki gölgesidir ve onun benzeyeni yoktur:

Şehensâh-ı mu'azzam Hâzret-i 'Abdü'l-hamîd Hân kim

Odur taht-ı hilâfet üzre zıllu'l-lâh-ı bî-şânî

Emîrî, 176 / 5.

Şairler bazen de yine gölge anlamındaki Farsça kökenli “sâye” kelimesi ile Allah'ın isimlerini terkipli kullanmışlardır:

Sâye-i memdūd-ı Rabb-i lâ-yezâl

Musa Kâzım, 107 / 82.

⁶⁹ Benzer kullanımlar için bk.: 112/1., 46/IV., 47/13., 48/2., 62/4., 72/2., 78/8., 89/15., 89/16., 91/14., 96/12., 96/13., 104/34., 107/77., 109/1., 114/1., 174/7., 200/9., 229/10., 244/11, 12., 211/24.

Musa Kâzım Paşa da “saye” kelimesi ile Allah’ın isimlerinden olan “Yezdân” kelimesini terkipli kullanarak Abdülhamid’in Allah’ın gölgesi ve Hz. Muhammed’in vekili olduğunu söyler:

Sāye-i Yezdān vekīl-i Ekrem-i faḥr-i cihān
Server-i bī-miṣl ü bī-aqrān ḥudāvend-i vaḥīd

Musa Kâzım, 103 / 22.

Bazı beyitlerde de padişahın halifeliği açıkça belirtilir:

Ḥiss eyledi **ḥalīfe-i devrān** bu niyeti

Y. Avnî, 98 / 7.

Halīfe-i Resûl-i rûy-ı zemîn Âl-i ‘Osman

Ferîde, 132 / 1.

Sultān-ı cihān ḥalīfetu’l-lāh

Hayret (Adanaltı), 170 / 23.

Muallim Nâci’ye göre yeryüzü, Allah’ın halîfesi olan Abdülhamid ve onun lütfuna muhtaçtır:

Halīfendir ey ahkemü’l-hâkimîn

Onun lütfuna müftekîrdir zemîn

M. Nâci, 87 / 86.

Nâkâm, Abdülhamid’in yeryüzünde bütün padişahlardan önde geldiğini belirtir ve onun Allah’ın gölgesi, herkesin halifesi olduğunu vurgular:

Rûy-ı zemînde cümle-i şāhān ser-âmedi

Zıll-ı Ḥudā **ḥalīfe-i ‘am** vâriṣ-i peder

Nâkâm, 133 / 3.

Emîrî Efendi de Abdülhamid’in Allah’ın gölgesi olduğunu söyler ve onun Hz. Muhammed’in halifesi olduğunu belirtir:

Zıll-ı Ḥudā **ḥalīfe-i Maḥbûb-ı Kibriyâ**

Şāhān-ı dehre dergehidir kıble-i niyâz

Emîrî, 218 / 8.

Hz. Muhammed'in "Mahbûb-ı Kibriyâ" sıfatını başka bir manzumesinde de kullanan Emîrî, padişahın halifeliği yanında, aynı zamanda Allah'ın feyzi ve nûru olduğunu da dile getirir:

Feyz-i Hudâ **halîfe-i Maḥbûb-ı Kibriyâ**

Nûr-ı Hüdâ güzîde-i ebnâ-yı rûzigâr

Emîrî, 245 / 6.

Yine aynı şair diğerk bir manzumesinde de, Hz. Peygamber'in "Ahmed-i Muhtar" unvanına atıf yaparak; padişahın halife oluşunu öne çıkarır ve onun adaletli ve şefkatli karakterini över:

Odur **halîfe-i zî-şân-ı Aḥmed-i Muḥtâr**

Zamîr-i enveridir 'adl ü şefkate maḥsem

Emîrî, 234 / 3.

Abdülhamid'in dini yönünü ele alan medhiyelerde dikkat çeken bir diğerk hususiyet de onun Hz. Muhammed'in vekili, nâibi, peyrevi veya vârisi olduğu yönündeki kullanımlardır. Bu tür manzumelerde genellikle Hz. Peygamber'in, "Fahr-i Âlem", "Resulullah", "Mahbûb-ı Kibriya", "Ahmed", "Ahmed-i Muhtar" veya "Ahmed-i Mürsel" gibi sıfatlarına atıf yapılarak Abdülhamid'in halifeliği vurgulanır:

Ey **vekîl-i fahr-i 'âlem** şehriyâr-ı bî-naẓîr

Emîrî, 7 / 1.

Ey **vekîl-i celîl-i peygamber**

M. Nâci, 89 / 18.

Nâ'ib-i peygamber ü zıll-ı kadîr

Musa Kâzım, 121 / 1.

Mu'în-i şer' -i **Aḥmed** pâdişâh-ı dîn-perver

Şemsî (Kara), 139 / 2.

Çünkü sen peyrevisin şer' -i **Resûlu'llâhuñ**

Y. Avnî, 97 / 50.⁷⁰

⁷⁰ Benzer kullanımlar için bk.: 142/2., 157/4., 190/1., 212/11., 226/1., 248/3.

Emîrî'ye göre “Hz. Muhammed’in vekili ve yüce Allah’ın gölgesi olan Abdülhamid’e sadakat göstermeyen Allah’ın gazabına uğrar”:

Vekîl-i fahr-i ‘alem sâye-i Hâllâk-ı a‘zamdır
Sadâkat itmiyen ol şâha uğrar kahr-ı Yezdâna

Emîrî, 225 / 4.

Abdülhamid, “Resul’ün vekili ve Gaffar olan Allah’ın gölgesidir”:

Vekîlidir Resûlün zıllıdır Hâllâk-ı Gaffârîñ

Emîrî, 196 / 10.

Musa Kâzım Paşa, Abdülhamid’i Hz. Peygamber’in ilminin vârisi, Hz. Ali ile Hz. Fâtıma ve Meryem’in sırlarına vâkıf bir padişah olarak metheder:

Vâkıf-ı esrâr-ı Hayder hâmil-i râz-ı Betül

Vâriş-i ‘ilm-i peyem-ber sırr-ı Hâllâk-ı Kâdîr

Musa Kâzım, 102 / 7.

Abdülhamid’in Hz. Muhammed’in vekili olduğunu belirten Emîrî, aşağıda verdiğimiz beyitte diğer manzumelerden farklı olarak Hz. Peygamber’i “şeh-i Levlâk” olarak anar. Hz. Muhammed’e “şâh-ı Levlâk” yahut “şeh-i Levlâk” denilmesi, anlamı; “Sen olmasaydın ya Muhammed yeri göğü yaratmazdım.” olan; “Levlâke levlâk lemmâ halaktü’l-eflâk” şeklindeki hadîs-i kudsîden dolayıdır.⁷¹ Emîrî, Hz. Peygamber’e bu şekilde hitap ederek; Abdülhamid’in hilafet tahtında Hz. Muhammed’in vekili olduğunu söyler:

Şeh-i Levlâke budur taht-ı hilâfetde vekîl

Oldı her ferdimize hizmet-i şâhânesi farz

Emîrî, 192 / 2.

Yine aynı şair başka bir manzumesinde de buna benzer bir ifadeyi kullanır:

Vekîl-i hâzret-i şâhenşeh-i Levlâke vaşşâfım

Melekler eylesün ihdâ selâmım Ka‘b ü Hassâna

Emîrî, 196 / 12.

⁷¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yay., İstanbul 2009, s.288.

Emîrî bir manzumesinde de Abdülhamid’i, Hz. Muhammed’in vekili ve Allah’ın gölgesi olarak zikrederken ona “minberlerin süsü” yakıştırmasını da uygun görür:

Vekîl-i fahr-i ‘âlemdir o zıllu’l-lâh-ı ‘âdil dil
Ki vaşfi zîver-i nuṭṭ-ı ḥaṭîb-i heft-i minberdir

Emîrî, 244 / 11.

İran’a karşı mücadele eden, Mekke ve Medine’yi devletine katan Yavuz Sultan Selim’le padişah isimlerinin başına “Emîrü’l-Mü’minîn” ve “Hâdimü’l-Haremeyn” sıfatları eklenecektir. Böylelikle Osmanlı Devleti, Yavuz’dan sonra İslâmî bir hüviyete bürünmüş ve padişahlar; halife sıfatlarının yanında, “Emiru’l-Mü’minîn” veya “İmamü’l-Müslimîn” sıfatlarını da kullanmaya başlamışlardır. “Müminlerin Emiri” ve “Müslümanların imamı” anlamlarındaki bu sıfatların, şairler tarafından bir medih unsuru olarak kullanıldığı görülmektedir. II. Abdülhamid’e yazılan medhiyelerde de benzer kullanımlar söz konusudur.

Ahmed Lütfî, İmamü’l-Müslimîn olan Abdülhamid’in, iman ehli için bir sığınak olduğunu vurgular:

Ḥaḡ be ḡaḡ sûretü’r-rûm eylesin iclâl ile
Ol **imâmü’l-müslimîni** ehl-i imâna penâh

Ahmed Lütfî, 67 / 6.

Aynı şair, başka bir manzumesinde de Abdülhamid’i aynı şekilde takdim ederken onun hayırsever yönünü de öne çıkarmış ve yaptırdığı camilere işaret etmiştir:

Câmi’-i envâ’-ı ḡayrât u **imâmü’l-müslimîn**
Ḥazret-i ‘Abdülḡamîd Ḥân-ı diyânet iḡtivâ

M. Nâci, 86 / 1.

Sultan Hamîd, Ömer İhyâ’ya göre de Müslümanların imamı ve Hz. Peygamber’in vekilidir:

İmâmü’l-müslimîn Abdülḡamîd Han
Vekîl-i câmiü’l-ḡayr-ı peyember

Ömer İhyâ, 264 / 1.

Musa Kâzım Paşa, Abdülhamid'in bir fetret döneminde padişah olup; Hz. Ali gibi müminlerin emiri olduğunu belirtir:

‘ Aceb bir mevsim-i fetretde ol şāh-ı cihān-sālār

Emirü'l-mü'minîn oldı ‘ Aliyyü'l-Murtazā āsā

Musa Kâzım, 104 / 3.

Şeyh Rıza Talebânî ise Abdülhamid'i; müminlerin emiri, Allah'ın gölgesi ve sevgilisi olarak takdim eder:

Emîru'l-Mü'minîn zıll-i Hudā maḥbûb-ı Yezdân'dır

Şeyh Rıza, 142 / 2.

Ahmed Bâdî, padişahın cülûsu üzerine kaleme aldığı tarih manzumelerinde Abdülhamid için imamü'l-müslimîn ve emiru'l-mü'minîn sıfatlarını kullanır:

İmāmü'l-mü'minîn ‘ Abdülḥamîd Ḥān oldı bā tāli‘

Ahmed Bâdî, 159 / 1.

Ḥamd aña Ḥān-ı ‘ Abdülḥamîd oldı imāmü'l-müslimîn

Ahmed Bâdî, 161 / 1.

Emîrü'l-mü'minün ‘ Abdülḥamîd Ḥān

Ahmed Bâdî, 162 / 1.

Abdülhamid'i, müminlerin emiri olarak öven şairlerden birisi de Mehmet Elif'tir. Elif padişahı, “Allah'ın gölgesi, iktidar sahibi bir padişah ve emiru'l-mü'minîn” şeklinde över:

Zıll-ı Hudā sulṭān-ı sâhib-şevket-i zü'l-iktidār

Ya' ni emîrü'l-mü'minîn tâc-ı ser-i her tâc-dār

Mehmet Elif, 168 / 1.

Abdülhamid'in adının hutbede okunmasına atıf yapan Emîrî padişahı; “belagât hutbesinin süsleyicisi olan emiru'l-mü'minîn ve takva mihrabının zîneti olan imamü'l-müslimîn” şeklinde anar:

Emîru'l-mü'minîndir ḥuṭbe-pîrâ-yı belâgatdir

İmāmü'l-müslimîndir revnaḳ-ı miḥrâb-ı taḳvâdır

Emîrî, 201 / 4.

Abdülhamid, “müminlerin kurtarıcısı” olarak da takdim edilir:

Olsa hakkâ ki zâtına çesbân

Bir de “müncî-i mü’minîn” ünvan

M. Nâci, 89 / 21.

Abdülhamid’in dini yönünü ele alan medhiyelerde dikkat çeken bir husus da, onun dinin, Kur’ân-ı Kerîm’in hâmîsi olarak takdim edilmesidir. Bu minvaldeki manzumelerde padişah; koruyan, himâyeye eden, sahip çıkan ve gözeten anlamlarındaki “hâmî” kelimesi⁷² ile anılarak methedilir.

O, kainatı aydınlatan dinin hâmîsidir:

Hâmi-i dîn-i kâ’inât-efrûz

M. Nâci, 89 / 1.

“O seçilmiş padişah, yüce İslâm dininin koruyucusudur.”:

Hâmi-i dîn-i mübîn birdir ol zât-ı güzîn

Ahmed Lütfî, 76 / 2.

“Müminler, Abdülhamid’i Hz. Peygamber’in vekili olarak tanır ve (bundan dolayı) onun vasfı; İslam’ın hâmîsi olur.”:

Vekîl-i peyâm-ber tanır mü’minîn

Olur vasfı **hâmî-i dîn-i mübîn**

M. Nâci, 87 / 39.

Adalet âdetli bir padişah olan Abdülhamid, Allah’ın gölgesi, dinin sultanı ve hâmîsidir:

Zill-ı hak sultân-ı dîn Abdülhamîd

Mülk-dâr-ı ma’delet mu’tâddır

Hâmi-i dîn-i mübîn Abdülhamîd

M. Nâci, 88 / 1.

Padişahın; Allah’ın gölgesi, dinin hâmîsi, Müslümanların imamı oluşu, bazen tek beyitte zikredilerek bu vasıflara; “Hz. Peygamber’in şerîatinin yardımcısı dindar padişah” vasfı da eklenir:

⁷² Şemseddin Sâmî, **Kâmûs-ı Türkî**, s.539; Devellioğlu, age., s.384.

İmāmü'l-müslimîn ve hâmi-i dîn sâye-i Yezdân

Mu'în-i şer' -i Aḥmed pâdişâh-ı dîn-perver

Şemsî (Kara), 139 / 2.

Abdülhamid'in; Hz. Peygamber'in şerâtinin hâmîsi oluşu, Adanalı Hayret tarafından da vurgulanır:

Hâmi-i şer' at-ı peyamber

Hayret (Adanalı), 170 / 17.

Bazen de; “yüce dinin hâmîsi ve Cenâb-ı Kibriya'nın gölgesi” şeklinde hitap edilir:

Hâmi-i şer' -i ' alâ zıll-i cenâb-ı Kibriyâ

Şâdi, 251 / 10.

Hilmî de onu; Hz. Muhammed'in nâibi, Allah'ın gölgesi ve Allah'ın lütfuna mazhar olan Kur'ân'ın hâmîsi olarak takdim eder:

Ey nâ'ib-i sulṭân-ı rüsül sâye-i Yezdân

Ey mazhar-ı tevfiḳ-i Hudâ hâmi-i Kur'ân

Hilmî (Urfalı), 37 / 1.

Muallim Nâci ve Ferîde Hanım ise Abdülhamid'i; Kur'ân-ı Kerim hükümlerinin neşredicisi, İslam şerâtinin yayıcısı ve dinin hâmîsi olarak metheder:

Nâşir-i ahkâm-ı Kur'ân-ı Kerîm

Hâmi'i dîn nâsir-ı şer'-i kavîm

M. Nâci, 92 / 23.

Ol penâh-ı mülk-i devlet nâsir-ı şer'-i mübîn

Ferîde Hanım, 172 / 1.

O, aynı zamanda Allah'ın ahkâmının rehberidir:

Hâzret-i Abdulhamid Hân-ı müeyyed kim olur

Rehber-i ahkâmı ilhâm- ı Cenâb-ı Kibriyâ

Emîrî, 5 / 6.

Tâhirü'l-Mevlevî; Abdülhamid'in, hem Allah'ın gölgesi ve Hz. Peygamber'in vârisi olduğunu hem de Haremeyn'in hizmetçisi olduğunu belirtir:

Zıll-ı Hakk vâriş-i mevli's-şakaleyn

Hâdim-i hıttâ-i pe[y]k-i Haremeyn

Tâhiru'l-Mevlevî, 140 / 2.

Ömer İhyâ da Sultan Hamîd'in hutbede, "hâdimü'l-heremeyn" vasfıyla anıldığını belirtir:

Hutbede vasfı hâdimü'l-haremeyn

Ömer İhyâ, 259 / 14.

Emîrî ise Abdülhamid'i, Mekke ve Medine'nin eski isimlerini zikrederek "Yesrib"⁷³ ve "Bathâ"⁷⁴ hizmetçisi olarak metheder:

Ey hâdim-i 'âli-güher Yesrib ü Bathâ

Emîrî, 3 / 26.

Musa Kâzım Paşa, Abdülhamid'in zamanın mehdisi olduğu iddiasındadır.⁷⁵ Ona göre din ve devleti sağlamlaştırma Abdülhamid'in elindedir:

Mehdîsidür zamānuñ fikri budur cihānuñ

Çalmış elinde anuñ te'yid-i dîn ü devlet

Musa Kâzım, 105 / 15.

Hasan Hilmî'ye göre ise Sultan Hamid, şeriat tahtının sahibidir:

Şerî' at tahtına mâlik şahîh Sulţan Hamîd Gâzi

Hasan Hilmî, 145 / 3.

⁷³ *Yesrib*: Medîne-i Münevvere'nin eski ismi; Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm**, C.6, Mihran Matbaası, İstanbul 1316, s.4792.

⁷⁴ *Bathâ*: Mekke-i Mükerrreme'nin eski ismi; Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm**, C.2, İstanbul 1306, s.1318.

⁷⁵ "*Mehdî*: İslamî gelenekte âhir zamanda geleceğine inanılan, beklenen kurtarıcı."; Şinasi Gündüz, **Din ve İnanç Sözlüğü**, Vadi Yay., Samsun 1998, s.253.

4. ABDÜLHAMİD'İN MEŞHUR ŞAHSİYETLER VE EFSÂNEVÎ KAHRAMANLARLA MUKÂYESESİ:

Klasik Türk şiiri, kaynağını büyük ölçüde tarih ve mitolojiden alan edebi bir gelenektir. Şairlerin, hayal dünyalarını genişletmeleri açısından önemli bir yere sahip olan tarih ve mitoloji; şairlere sunduğu –daha çok rivayetlere dayanan– büyük bilgi birikimi ile Klasik Türk şiirini beslemiştir. “Tarihin âlim, şâir ve hakîm olarak kaydettiği bir çok meşhur şahsiyetlerle birlikte, zenginliği, cömertliği ve cesareti efsane haline gelmiş kahramanların adları eski edebiyatımızda sık sık geçer.”⁷⁶

Tarihi ve efsanevî şahsiyetler, medhiyelerde daha çok memdûhun vasıflarını öne çıkarmak için zikredilir. Methedilen şahsiyetler, güzellikleriyle, adaletleriyle, iyilikleriyle, edepleriyle, güçleriyle veyahut bunların dışındaki herhangi bir vasıflarıyla; o konuda meşhur ve maruf olmuş şahsiyetlere benzetilir. Bu benzetmeler yapılırken de; “şair için esas olan şey, memdûhu olan sultanı yeryüzü hükümdarlığı yapmış tarihin büyük şahsiyetleriyle kıyaslamak ve kendi sultanının onlardan aşağıda olmadığını ispatlamaya çalışmaktır.”⁷⁷

II. Abdülhamid'e yazılan medhiyelere bakıldığında da şairlerin bu duruma başvurduklarını sıkça görmekteyiz. Şairler Abdülhamid'i; peygamberler, geçmiş padişahlar, tarihi şahsiyetler, mutasavvıf ve din büyükleri ile efsanevî kahramanlarla mukayese ederek onun; şahsını, icraatlarını ve saltanatını yüceltmişlerdir. Konunun daha iyi anlaşılması amacıyla; Abdülhamid'in çeşitli şahsiyetlerle mukayese edilişi, burada farklı başlıklar ile incelenecektir.

⁷⁶ Agâh Sırrı Levend, **Divan Edebiyatı (Kelimeler ve Remizler / Mazmunlar ve Mefhumlar)**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, s.145.

⁷⁷ Dursun Ali Tökel, **Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar**, Akçağ Yay., Ankara 2000, s.95.

4.1. Peygamberler:

4.1.1. Hz. Nûh (A.S):

İsmi Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen peygamberlerden olan Hz. Nûh, 'Ulû'l-'azm olarak vasıflandırılan peygamberlerin ilki olup, kendisine risalet verilen ilk resuldür.⁷⁸

Yıllarca kavmine nasihatte bulunmuş, fakat üç oğlu ve onların eşleri dışında taraftar bulamayınca Allah'ın vahyi ile bir gemi yapmaya başlamış; geminin yapımı tamamlandıktan sonra ise kendisine inananları da yanına alarak büyük tufandan korunmuştur.⁷⁹ Bu sebepten dolayı Hz. Nûh, insanlığın ikinci atası sayılmakta ve kendisine "ikinci Âdem" denilmektedir.⁸⁰

"Hz. Nûh, Divan şiirinde gemi ve tufan ile birlikte anılır."⁸¹ Ayrıca bin yıla yakın bir süre ömür sürdüğüne dair rivayetler de Klasik edebiyatımızdaki başlıca mazmunlardandır.⁸²

Musa Kâzım Paşa'ya ait aşağıdaki beyitte, tufan hadisesine telmih yapılmış ve Hz. Nûh'un inananları tufandan koruması gibi; Abdülhamid'in de yüce İslam gemisini bela tufanından çıkardığına vurgu yapılır:

Keşti-i dîn ü mübîni Nûh vār

İtdi tûfân-ı belâdan der-kār

Musa Kâzım, 107 / 87.

Ali Rûhî'ye göre ise Sultan Hamîd, saltanat gemisinin Nûh'udur:

Keşti-i salţanata Nûh'dur ol hâmi-i melek

Ali Rûhî, 273 / 25.

4.1.2. Hz. İbrahim (A.S):

'Ulû'l-'azm ve şeriat, yani kitap sahibi peygamberlerden olan Hz. İbrahim, Âzer'in oğlu ve Hz. Muhammed (A.S)'ın büyük atasıdır.⁸³ Ehl-i Tevhîdin imamı olarak

⁷⁸ Muhammed Ali Sâbûnî, **Peygamberler Tarihi**, (çev.:Hanifi Akın), Ahsen Yay., İstanbul 2003, s.306.

⁷⁹ M. Âsım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, C.1, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s.90-100..

⁸⁰ Ahmed Cevdet Paşa, **Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ**, C.1, Çile Yay., İstanbul 1981, s.8-9.

⁸¹ Pala, age., s.361.

⁸² Ahmet Talat Onay, **Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü / Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, (hzl.: Prof. Dr. Cemal Kurnaz), H Yay., İstanbul 2009, s.359.

⁸³ Muhammed Ali Sâbûnî, age., s.335.

kabul edilen⁸⁴ Hz. İbrahim'in babası, put yapıp satmakla geçinen ve Nemrud'un veziri konumundaki bir şahsiyettir. Hz. İbrahim, cömertliği, misafirperverliği ve Nemrud ile olan mücadeleleri ile tanınmaktadır. Ayrıca, Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesiyle, "Allah'ın dostu" anlamındaki "*Halîlullah*" onun en çok bilinen unvanıdır.⁸⁵

Edebiyatta ve özellikle Klasik şiirde, Hz. İbrahim'in hemen hemen bütün yönlerine telmih yapılmakla birlikte; ateşe atılışı, misafirperverliği ve Halîlullah namına sıklıkla atıflarda bulunulur. Abdülhamid'e yazılan medhiyelerde padişahın, özellikle cömertlik ve sofrasının genişliği hususunda, Hz. İbrahim'e benzetildiğini görmekteyiz.

Abdülhamid, cömertlikte Halil İbrahim'e yani Hz. İbrahim'e benzetilir:

Simât-ı cüdını hân-ı celîlu'l-lâha beñzetmiş
Sehâvetle Hudâya çünki İbrâhîm Halîl oldu

Emîrî, 209 / 6.

Abdülhamid'in dünyadaki cömertlik sofrası; Hz. İbrahim'in sofrası gibidir:

Cihâna sofrâ-i cüdîñ simât-ı ibn-i Âzerdir

Emîrî, 244 / 26.

Onun lütuf sofrası, âdetâ Hz. İbrahim'i gösteren bir aynadır:

H'ân-ı luḡfı gösterir nü' mā-yı ibn-i Âzeri

Emîrî, 208 / 14.

4.1.3. Hz. Mûsâ (A.S):

Benî İsrail peygamberlerinden ve kendisine dört büyük kitaptan birisi olan "*Tevrat*" vahyolunan büyük resullerdendir. Kendisine Mısır'da kardeşi Hârûn ile birlikte nübüvvet verilmiştir. Babası, soyu Hz. İbrahim'e kadar uzanan İmrân'dır.⁸⁶ Firavun ile girmiş olduğu mücadeleler, başta Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere birçok kaynakta nakledilen Hz. Mûsâ, Yahudilerin en büyük peygamberi sayılmaktadır.

⁸⁴ Köksal, age., s.225.

⁸⁵ Muhammed Ali Sâbûnî, age., s.334; Pala, age., s.225.

⁸⁶ Muhammed Ali Sâbûnî, age., s.388; Köksal, age., s.7; Ahmed Cevdet Paşa, age., s.17.

Birçok mucizesi⁸⁷ ile edebiyatta konu edilen Hz. Mûsâ, Klasik şiirimizde daha çok “*Yed-i beyzâ*”sı⁸⁸, Tûr-ı Sînâ’da Allah’la konuşması, âsâsı, Kızıldeniz’i yarararak geçmesi ve Firavun’u suda boğması gibi özellikleriyle zikredilir.⁸⁹

Çalışmamızdaki medhiyeler incelendiğinde, Hz. Mûsâ’nın mucizelerine atıf yapılarak Abdülhamid’in yüceltildiğine dair manzumelere rastlamaktayız.

Abdülhamid, âdeta Hz. Mûsâ gibi hastalara deva bulan bir yed-i beyzâ’ya sahiptir. Bu sayede ümitsizlik hastalarına şifa verir:

Yed-i beyzâ-yı devâsâzına Loğmân hayrân
Hasta-yı ye’se verir luğf u hümâyûnu şifâ

Emîrî, 4 / 37.

Emîrî ise onu, “kudret Tûr’unun tecellisi olan İmrân oğlu Mûsâ” olarak takdim eder:

Tecelliyât-ı Tûr-ı kadriniñ Mûsâ-yı ‘İmrânı

Emîrî, 176 / 8.

Abdülhamid’in elindeki kalem, düşmanlara karşı Hz. Mûsâ’nın âsâsı gibidir:

‘Adûya hâme-i destîñ ‘aşâ-yı ibn-i ‘İmrândır

Emîrî, 244 / 26.

Abdülhamid, başka bir manzumede ise Hz. Mûsâ’nın ümmetinden ve akrabalarından büyük bir hazineye mâlik olan ve ismi Kur’ân-ı Kerîm’de de zikredilen Kârûn’a⁹⁰ benzetilerek methodilmiştir:

Sultân-ı âli-sîret hâkân-ı velî-fiğrat

Şiddîk-i celî-himmet Kârûn-ı cihân-pîrâ

Emîrî, 10 / 3.

⁸⁷ Hz. Mûsâ’nın mucizeleri için bk.: Ahmed Cevdet Paşa, age., s.17-18; Muhammed Ali Sâbûnî, age., s.410-428; Köksal, age., s.37-64.

⁸⁸ “*Yed-i beyzâ*: Beyaz el. Hz. Mûsâ’nın mucizelerindedir. Hz. Mûsâ, Allah’ın emri ile elini koynuna sokar ve çıkarır, böylece eli güneş gibi parıl parıl parlardı.”; Pala, age., s.481.

⁸⁹ Pala, age., s.334-335; Onay, age., s.336-338; Levend, age., s.118-119.

⁹⁰ Şemseddin Sâmi, **Kâmûsu’l-A’lâm**, C.5, İstanbul 1314, s.3519.

4.1.4. Hz. İlyâs ve Hızır (A.S):

İsrailoğullarına gönderilen ve ismi Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen peygamberlerden olan Hz. İlyâs, Benî İsrailden *Bâlebek* kabilesinin doğru yoldan sapıp putlara tapması üzerine Hz. Allah tarafından vazifelendirilmiştir. Uzun uğraşlarına rağmen halkını putperestlikten alıkoyamayan Hz. İlyâs, kavmine bir musibet vermesi için Allah'a ilticada bulunmuş ve bu vesileyle kuraklık hâsıl olmuştur. Bu musibet üzerine, kavmine bir kez daha çağrıda bulunan Hz. İlyâs, putlara tapınmayı bıraktıkları takdirde kuraklığın sona ereceğini müjdelemiş ve bunun üzerine halk putları kaldırıp atmıştır. Hz. İlyâs'ın duası ile tekrar bereket ve refaha kavuşan kavim bir müddet sonra yine sapılarak putperestliğe meyletmiştir. Hz. İlyâs, onların bu durumunu görünce, kendi canını alması için Allah'a dua etmiş; Cenab-ı Allah da onun bu duasını kabul edip canını almış ve ruhunu, kendi katına yükseltmiştir.⁹¹

Klasik edebiyatta Hz. İlyâs çerçevesinde oluşturulan mazmunların büyük çoğunluğu, onun yukarıda bahsedildiği şekilde semâya yükseltilmesi ile ilgilidir. Ayrıca "âb-ı hayat"ın, ilk kez Hz. İlyâs ve Hızır tarafından bulunduğu dair rivayetler de meşhurdur.⁹² Hızır ise; peygamber veya velî olduğu hususunda muhtelif rivayetler bulunan bir zât olup, asıl ismi Belyâ olan; herkesçe bilinen Hızır isminin ise sadece bir künye olduğu rivayet edilen bir velî yahut peygamberdir.⁹³ Yine rivayetlere göre, Hz. İlyâs ve Hızır her yıl buluşarak Hac yaparlarmış.⁹⁴

Abdülhamid'e yazılan medhiyelerde de, Hz. İlyâs ve Hızır çerçevesinde oluşturulan beyit yahut mısralara rastlamak mümkündür.

Hz. İlyâs'ın, karada sıkıntıya düşenlere yardım ettiğine dair rivayetlerden⁹⁵ hareketle oluşturulan aşağıdaki mısrada; Abdülhamid'in himmetinin, gam erbabına İlyâs'ın feyzi gibi kurtuluş vesilesi olduğu dile getirilmiştir:

Himmeti baħr-i ğam erbâbına feyz-i İlyâs

Emîrî, 211 / 15.

⁹¹ Muhammed Ali Sâbûnî, age., s.665-666; Köksal, age., C.2, s.135-140.

⁹² Onay, age., s.19

⁹³ Köksal, age., C.2, s.107; Pala, age., s.204.

⁹⁴ Pala, age., s.231.

⁹⁵ Pala, age., s.231.

Birtakım rivayetlere göre Hızır'ın da Allah'ın izni ile sıkıntıya düşenlerin yardımına koştuğu belirtilmektedir.⁹⁶ Aşağıda beyti verilen Ahmed Lütfi de bu duruma atıf yaparak; insanlar ümitsiz, kedere alışık, gamlı ve baş aşağı çevrilmişken Abdülhamid'in, insanlara Hızır gibi yardım edip, deha verdiğini söylemiştir:

Her hâlde me'yūs idik endūh ile me'nūs idik

Mağmūm idik ma'kūs idik sen Hızır-veş verdiñ dehā

Ahmed Lütfi, 47 / 9.

4.1.5. Hz. Dâvūd (A.S):

Kur'ân-ı Kerîm'de ismi geçen ve kendisine kitap vahyolunan peygamberlerden olan Dâvūd (A.S), 'İşâ'nın oğlu ve Hz. Süleyman'ın babasıdır.⁹⁷ Hz. Dâvūd, Câlût'u öldürüp Tâlût'un mülküne ortak olmuş ve zamanla İsrailoğulları'nın bütün kabilelerini emri altına alarak nübüvvet ve saltanatı birleştirmiştir.⁹⁸ Kendisine semavî kitaplardan İbranice olan, nasihat ve ilahilerden oluşan "*Zebûr*" nazil olmuştur.⁹⁹

Hz. Dâvūd, sesinin güzelliği ve demire mum gibi kolayca şekil vermesinden dolayı demirciliği ile meşhurdur. "Demir; çekiçle vurulmaksızın, Dâvūd Aleyhisselâmın elinde mum, hamur ve çamur gibi olur, Dâvūd Aleyhisselâm, onu, istediği şekle koyardı. Ayrıca Allah, ona zırh gömlek yapma sanatını da öğretmiştir."¹⁰⁰ Hz. Dâvūd, edebiyatta daha çok bu yönleri ile anılmaktadır.

Abdülhamid'e yazılan medhiyelerde, Hz. Dâvūd'a telmih yapılan yalnızca tek mısra dikkat çekmektedir. Söz konusu mısrada, Hz. Dâvūd'un demirciliğine ve zırh yapmadaki mâhirliliğine atıf yapılarak; Abdülhamid sayesinde halka halka olan meclislerin, Dâvūd'un zırhı gibi sağlam olduklarına dikkat çekilir:

Mecâlis **zırh-ı Dâvūdî** gibi hep halka-ber-halka

Musa Kâzım, 104 / 23.

⁹⁶ Pala, age., s.204.

⁹⁷ Muhammed Ali Sâbûnî, age., s.623; Köksal, age., C.2, s.179.

⁹⁸ Muhammed Ali Sâbûnî, age., s.627; Köksal, age., C.2, s.185; Ahmed Cevdet Paşa, age., s.23.

⁹⁹ Ahmed Cevdet Paşa, age., s.23.

¹⁰⁰ Köksal, age., C.2, s.185.

4.1.6. Hz. Süleyman (A.S):

Benî İsrail peygamberlerindendir. Babası Dâvud (A.S), peygamberlik ile saltanatı birleştirmiş ve aynı saltanat ve nübüvveti Hz. Süleyman henüz on iki yaşında iken devralmıştır.¹⁰¹ Nakledildiğine göre Hz. Süleyman, üzerinde ism-i a'zam yazılı yüzüğü ile insanlara, cinlere, hayvanlara ve rüzgâra hükmederdi.¹⁰² Klasik şiirimizde daha çok bu vasfı ile anılan Hz. Süleyman'ın şairler tarafından sıkça zikredilen diğer hususiyetleri ise onun karınca ile olan diyalogları¹⁰³, yüzük, Hüdhüd ve Belkıs çerçevesinde yoğunlaşır.¹⁰⁴

Emîrî'ye ait aşağıdaki beyitte Hz. Süleyman'ın yüzüğüne telmih yapılmış ve padişahın âdil yönüne dikkat çekilerek Sultan Hamîd; “adalet yüzüğünün sahibi”, “yüzüğe nâil olan adâlet Süleyman'ı” şeklinde takdim edilmiştir:

Şimdi faşş-ı gevherin buldı nigîn-i ma' delet
Bir Süleymân-ı ' adâlet nâ'il oldu hâteme

Emîrî, 182 / 10.

Başka bir manzumesinde de Abdülhamid'in adaletli oluşuna vurgu yaparak onu; “adalet Filistin'inin Süleyman'ı” şeklinde tavsif eder ve bütün cihanın ona itaatkâr olmasının münasip olduğunu söyler:

Sezâdır hânım-ı hükmi cihânı itse fermân-ber
Filistin-i ' adâlet taht[1]gâhında Süleymândır

Emîrî, 237 / 20.

Musa Kâzım Paşa, Abdülhamid devrinde hizmetçilerin, Hz. Süleyman'ın ehli gibi kararlı ve sâbit olduğuna dikkat çeker:

Halâyık ehl-i divân-ı Süleymân gibi pâ-ber-câ

Musa Kâzım, 104 / 23.

¹⁰¹ Ahmed Cevdet Paşa, age., s.23; Köksal, age., C.2, s.205.

¹⁰² Köksal, age., C.2, s.213; Onay, age., s.426; İskender Pala, age., s.411.

¹⁰³ Hz. Süleyman ile karıncanın diyalogları için bk.: Köksal, age., C.2, s.216.

¹⁰⁴ Pala, age., s.412.

Yine aynı şair bir manzumesinde de Abdülhamid'i; Hz. Süleyman'ın makam ve itibarına sahip, Hz. Ali gibi çok kuvvetli bir padişah olarak metheder ve padişahın istemesi halinde, ezici kuvvetiyle taş ve demiri mum gibi yumuşatabileceğini söyler:

Ol Süleymân-câh Hayder-mağderet kim istese
Dest-bürd-i saşvetinde mum olur seng ü hadîd

Musa Kâzım, 103 / 25.

Emîrî'ye göre Abdülhamid, "ikbal tahtının Hz. Süleyman yüzüklü padişahı"dır:

Ṭaht-ı iqbālîñ şehensâh-ı Süleymân hâtemi

Emîrî, 208 / 16.

4.1.7. Hz. İsa (Mesîh / Mesîhâ) (A.S):

Kendisine kiitap gönderilen ve adı Kur'ân-ı Kerim'de zikredilen peygamberlerdendir. Kendisine Hristiyanların kutsal kitabı ve dört büyük kitaptan İncil nâzil olan Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem'dir. Hz. İsa ölüleri nefesiyle diriltir, körlerin gözlerini açar ve el-aşâ hastalıkları giderirdi. Mesîh lakabını alması da bu meziyetinden dolayıdır.¹⁰⁵ Klasik şiirde de daha çok bu unvanıyla anılan Hz. İsa'nın mucizelerine sık sık telmih yapılır.

II. Abdülhamid'e yazılan medhiyelerde de Hz. İsa'dan bahseden manzumelere rastlamaktayız.

Emîrî; Abdülhamid'in, Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesi gibi dünyayı yeniden dirilttiğini iddia eder:

Vücûdu mürde-veş hâlî idi rûh-ı 'adâletden
Mesîhâsın ki etdiñ tâzedden kişverleri ihyâ

Emîrî, 2 / 49.

Musa Kâzım Paşa da, Abdülhamid'in nefesini Hz. İsa'nın nefesine benzetir ve padişahın nefesiyle devleti hemen ihyâ edeceğine dikkat çeker:

Hâlet-i neze üzre bulmuşken vücûd-ı devleti

¹⁰⁵ Ahmed Cevdet Paşa, age., s.29.-30; Onay, age., s.250; Pala, age., s.235.-309; Köksal, age., C.2, s.316.

Yek nefesde eyledi iḥyā Mesīḥ āsā hemān

Musa Kâzım, 109 / 8.

Mesīḥ, şiiirlerde çok defa bir hayat emâresiyle birlikte “dem (nefes)” kelimesiyle yan yana anılır.¹⁰⁶ Aşağıdaki beyitte de böyle bir kullanım söz konusu olup “Abdülhamid’in nefesi, Hz. İsa’nın nefesi gibidir ki; bir hastaya sadakatle okunduğu takdirde o hastayı iyileştirecektir.” anlamında bir manzume ile Hz. İsa’ya telmih yapılmıştır:

Sıdḳ ile oḳınsa bir marīza

Enfās-ı Mesīḥden nişāndur

Y. Avnî, 96 / 3.

Abdülhamid’in lütfunun feyzi, Hz. İsa’nın mucize nefesinden bir gölge; yüzünün nuru ise ay ve güneşin görüldüğü bir cevherdir:

Feyz-i luṭfi sāye-i enfās-ı i‘ cāz-ı Mesīḥ

Nūr-ı vechi cevher-i āyīne-i ḥurşid ü māh

Musa Kâzım, 112 / 3.

Hz. İsa Klasik şiiirimizde; Mesīḥ, Mesīḥâ ve Rûhullah unvanları dışında, İbn-i Meryem unvanı ile de anılmaktadır.¹⁰⁷ Emîrî’ye ait aşağıdaki mısradaki bir önceki beyitle hemen hemen aynı bir ifade kullanılmış ve Abdülhamid, “İsa nefesli” padişah olarak takdim edilirken; Hz. İsa bu kez “*İbn-i Meryem*” sıfatıyla zikredilmiştir:

Feyz-i luṭfi aındırır enfās-ı ibn-i Meryemi

Emîrî, 208 / 14.

Sultan Hamîd, adeta âleme hayat veren Mesīḥ’tir:

Bünye-i mülküñ Mesīḥâ-yı ḥayāt-efzāsıdır

Emîrî, 186 / 12.

‘ Ālemiñ el-ḥaḳḳ Mesīḥâ-yı ḥayāt-efzāsıdır

Emîrî, 242 / 7.

¹⁰⁶ Pala, age., s.236.

¹⁰⁷ Onay, age., s.250.

Abdülhamid, hikmetli ledünnî ilimlerin çok feyzli İsa'sı gibidir. O, batınî ilimlerde âdeta Hz. İsa gibidir:

Ledünniyât-ı rûh-ı hikmetiñ 'İsâ-yı feyyâzı

Emîrî, 176 / 8.

4.1.8. Hz. Lokmân (A.S):

Peygamber veya velî oluşu hususunda hakkında ihtilaflar bulunan Lokmân, çoğunluğun görüşüne göre sâlih bir kul olup; Hz. Dâvûd zamanında yaşadığı rivayet edilen ve ismi Kur'ân-ı Kerîm'de de zikrolunan hikmet sahibi bir zâttır.¹⁰⁸ Geleneksel olarak maharetli bir doktor olarak bilinen Lokmân, her derdin devasını bilir ve otlarla konuşarak onları hastalıklara deva bulmakta kullanırdı.¹⁰⁹

Klasik edebiyatta, hikmetin sembolü olarak zikredilen ve tıp sahasındaki üstadlığıyla anılan şahsiyetlerden olan Lokmân; Abdülhamid'e yazılan medhiyelerde de geçmektedir.

Emîrî; Abdülhamid'in deva veren yed-i beyzâ'sına, Lokmân'ın bile hayran olacağını belirtir:

Yed-i beyzâ-yı devâsâzına Loqmân hayrân

Emîrî, 4 / 37.

Muhakkaktır ki Abdülhamid, ülke vücudunun nabızdan anlayan Lokmân'ıdır; onun iltifatı, hüzünden mahvolanlara etkili bir devadır.

Vücûd-ı kişveriñ nabz-âşinâ Loqmânıdır el-ħak

Mü'esseer bir devâdır iltifâtı maħv-ı aħzâna

Emîrî, 190 / 10.

Padişahın lütuflarından bahsedilen başka bir manzumede de Abdülhamid'in lütfunun, hüznün hastaları için Lokmân'ın devası olduğu belirtilmiş:

Luṭfi dil-ħaste-i aħzâna devâ-yı Loqmân

Emîrî, 211 / 15.

¹⁰⁸ Tökel, age., s.425-427; Onay, age., s.311; Pala, age., s.290.

¹⁰⁹ Gündüz, age., s.237; Tökel, age., s.427; Onay, age., s.311.

Abdülhamid'in Lokmân gibi olan şifalı elleri sayesinde hastalar gam çekmez ve fesat, ülkenin aklından mutlaka kaybolur:

Dimâğ-ı mülkden hûn-ı fesâd elbet olur zâ'îl

O bîmâra ne ğam kim nabzġiri dest-i Loġmândır

Emîrî, 237 / 34.

4.2. Dört Halîfe (Hulefâ-i Râşidîn):

Hiz. Ebubekir, *Hiz. Peygamber'e* ilk inanlardan ve ashâbın en fazîletlilerinden olup dört büyük halîfenin ilkidir. *Hiz. Peygamber'e* olan baġlılığı ve sadakati ile ünlenmiş; bu münasebetle “*Sıddîk*” unvanına mâlik olmuştur.¹¹⁰ Klasik edebiyatta da daha çok bu vasıf ve unvan ile anılmıştır.

Klasik edebiyatta adâlet timsali olarak ve “*Fârûk*” namıyla anılan *Hiz. Ömer*; İslâm halîfelerinin ikincisi olup ashâbın üstünlerindedir. *Hiz. Ömer*, doğruluk ve adâletle herkesi hayran bıraktı ve İslâm'a hizmet etti. Adâletten asla ayrılmaması nedeniyle kendisine, haklıyı haksızdan ayıran anlamındaki “*Fârûk*” lakâbı verildi.¹¹¹

İslâm halîfelerinin üçüncüsü olan *Hiz. Osman*; tıpkı diġer üç büyük halîfe gibi henüz dünyada iken cennetle müjdelenmiş ve *Hiz. Peygamber'e* ilk inanan sahabelerindedir. *Hiz. Peygamber'in* iki kızı ile evlendiġi için “*Zü'n-Nûreyn*” unvanıyla anılır.¹¹² *Hiz. Osman*, derin bir utanma hissine sahipti. Üstün bir şeref ve haysiyet anlayışı vardı.¹¹³ Bu sebeptendir ki Klasik şiirde “*hayâ*” ve “*utanma*” söz konusu edildiġinde çoġunlukla *Hiz. Osman'a* atıf yapılır.

Hiz. Ali ise dört büyük halîfenin sonuncusu olmakla birlikte *Hiz. Muhammed'in* amcazâdesi ve damadıdır. O yıllarda, henüz çocuk yaştta olmasına rağmen, İslâmiyet'i kabul eden ilk kişiler arasına girmiştir. Künyesi, Ebu'l-Hasan, Ebu Turâb ve Murtaza; lâkabı ise esedu'llah, el-Gâlib ve *Haydar*'dır. İlk Müslüman çocuk olarak kabul edilen

¹¹⁰ bk.: Ahmed Cevdet Paşa, age., s.227-242; Pala, age., s.131.

¹¹¹ Pala, age., s.367.

¹¹² Pala, age., s.365.

¹¹³ Mahmud Şâkir, *Hiz. Âdem'den Bugüne İslâm Tarihi*, (Tercüme: Feriduddin Aydın), C.3, Kahraman Yay., s.125-136.

Hız. Ali, "ilmin kapısı" olarak bilinmiş; atı "Düldül" ve çatal uçlu kılıcı "Zülfikar" dolayısıyla da sıklıkla zikredilmiştir.¹¹⁴

Abdülhamid'e yazılan medhiyelerde, onun bazı meziyetleri ile dört büyük halîfeye benzetildiği manzumeler çok sayıdadır. Abdülhamid; sadakat, adâlet, hayâ ve cesaret mevzularında Hz. Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali'ye benzetilir.

Abdülhamid; cömertlikte Hz. Ebubekir'e, adâlette Ömer'e, hayâda Osman'a, şecaatte ise Ali'ye benzer:

Şehâvet mülküne Bû Bekr 'adâlet tahtına Fârûk
Hayâ vü 'ilme Zî'n-nüreyn şecâ' atde hemân Hayder
Emîrî, 139 / 3.

Emîrî de hemen hemen aynı ifadeleri kullanır:

Vefâ-yı Hazret-i Şiddîk mu'adl-i Hazret-i Fârûk
Hayâ-yı Hazret-i 'Osmân şehâ-yı Hazret-i Hayder
Emîrî, 215 / 7.

Padişahı Hz. Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali'ye benzetenlerden birisi de Süleyman Şâdî'dir. Süleyman Şâdî, dört büyük halîfeyi Şiddîk, Fârûk, Zî'n-Nüreyn ve Hayder unvanlarıyla zikreder:

Der-tekâ Şiddîk hem Fârûk ender-ma' delet
Zât-ı Zî'n-nüreyn-şaşletdir kerem Hayder besân
Şâdî, 251 / 11.

Hulefâ-i Râşidîn'den her dördünün veyahut üçünün beraberce zikredilerek Abdülhamid'in methedildiği başka örnekler de bulunmaktadır. Bu manzumelerde de birçok manzumede olduğu gibi Abdülhamid; sadâkate Hz. Ebubekir'e, adâlette Hz. Ömer'e, hayâda Hz. Osman'a, cesaret ve ilimde Hz. Ali'ye teşbih edilir:

Hîmnet-i Şiddîk-i Ekber şöhret-i 'adl-i 'Ömer
Re'fet-i 'Osmân u Hayder rüşd-i Hârünü'r-Reşid
Musa Kâzım, 103 / 27.

Hüsn-i hulûk-ı Bû Bekr 'adl-i 'Ömer

¹¹⁴ Pala, age., s.18-19; Mahmud Şâkir, age., C.3, s.177-184.

Şerm-i ‘Oşmān şāhib-i hayrū’l-beşer

Musa Kâzım, 107 / 81.

Emîrî, padişahı Sıddîk unvanlı cihan padişahı olarak takdim eder:

Şehenşāh-ı cihāndır şafdır Şıddîk-ı ‘unvāndır

Emîrî, 237 / 3.

Sultan Hamîd, cömertlik ve el açıklığında Sıddîk lâkaplı Hz. Ebubekir’e; adalet ve merhamette ise Fârûk unvanlı Hz. Ömer’e benzer:

Kerem ü cūdda Şıddîk-ı zamān

‘Adl ü inşāfda Fârûk-‘atebe

Musa Kâzım, 131 / 8.

O, sadâkat ve vefâda Sıddîk-ı Ekber olan Ebubekir’in tâbisi; adâlet ve akıllılıkta yüce Fârûk’un, yani Hz. Ömer’in peyrevidir:

Şadâkatde vefâda tâbi‘-i Şıddîk-ı Ekberdir

‘Adâletde nehâda peyrev-i Fârûk-ı A‘zamdır

Emîrî, 207 / 4.

Medhiyelerde Hz. Ömer’in “Fârûk” lakâbına şairlerin sık sık atıf yaptığını görmekteyiz. Abdülhamid, şân ve şöret zemininin Fârûk unvanlı padişahı ve Allah’ın yeryüzündeki gölgesidir:

Zemîn-i ‘izz ü şāniñ husrev-i Fârûk-ı ‘unvānı

Emîrî, 233 / 5.

Şehenşāh-ı ‘Ömer-‘adle Hudāvend-i felek-ı kadrā

Emîrî, 237 / 21.

Kāmyāb olsun o zıllu’l-lāh-ı Fârûk-ı şihār

Emîrî, 239 / 3.

Abdülhamid’in adâlet hususunda Fârûk yani Hz. Ömer edalı (yaratışlı) oluşuna sıkça değinilir:

‘Adliñle ‘ālem kām olur ey şāh-ı Fârûki eda

Ahmed Lütfî, 47 / 10.

Bu devlete sultāndır

Ol ŧāh-ı Fārūki edā

Ahmed Lütfi, 50 / II.

Zamān ŧevket-i ŧāhenŧeh-i Fārūk fiŧratdır

Emîrî, 178 / 14.

O, adâlet tahtına gelen Hz. Ömer yaratılıŧlı ŧāhlar ŧāhidır:

Ol ŧehen-ŧāh-ı ‘Ömer ‘adl-i hümâyûn-i maŧdem

Emîrî, 5 / 19.

Onun bahtının yıldızı, âdeta Hz. Ömer’in yıldızından niŧan gösterir:

Mazhar-ı te’yîd-i Haŧdur zātı elbet gösterir

Necm-i bahtı kevkeb-i Fārūkdan nām u niŧān

Musa Kāzım, 109 / 11.

Emîrî de Abdülhamid’in adâletinin, Hz. Ömer’den bir niŧan olduğunu belirtir:

Virmekte ‘adli ān-be-ān Fārūk-ı a‘ zamdan niŧān

Emîrî, 197 / 8.

Abdülhamid ile adâlet tahtına âdeta Ömer bir kez daha gelmiŧtir:

Öyle emîn eylemiŧ āfākı güyiyā

Gelmiŧ serîr-i ma‘ delete bir dağı ‘Ömer

Nākām, 133 / 7.

Ömer İhyâ da Sultan Hamîd’i, amel ve icraat yönünden Sıddîk ve Fârûk’a benzetir:

Sıddîkiyâne âmâl Fârûkiyâne efâl

Ömer İhyâ, 260 / 5.

Yusuf Suâd’a göre adâlet ve fikir konusunda Abdülhamid’in benzeri, sadece Hz. Ömer’dir:

‘Adliñde ‘adîliñ-zede Fārūk

Fikriñde miŧîliñ-zede Fārūk

Yusuf Suâd, 270 / 11.

Adâlet hususunda, Abdülhamid devri, Hz. Ömer devrinin ikincisidir:

O sulŧān-ı cihān-pîrā-yı a‘ zam kim olur ŧānî

Zamān-ı ‘adli ‘aşr-ı Hazret-i Fārûk-ı zî-şāna

Emîrî, 231 / 2.

Öyle ki; Sultan Hamîd, adalet konusunda ikinci Fārûk’tur:

Şāni-i Fārûk-ı a‘ dilsîñ eyā faḥru’l-mülûk

Sâdık Vicdânî, 283 / 17.

Abdülhamid; büyüklerin kutbu ve başı, cömertlerin feyzi, dünyanın ay’ı ve şâhı olmakla beraber; aynı zamanda, “Hayder” bayrağının serveridir:

Ḳuṭb-ı a‘ zam mîr-i efḥam feyz-i ekrem cem-‘ âlem

Mâh-ı ‘ âlem şâh-ı a‘ lem server-i Ḥayder-livâ

Emîrî, 5 / 4.

Hz. Ali, medhiyelerde daha çok “Haydar” lâkabıyla anılır ve Abdülhamid, bu unvan zikredilerek methedilir. O, “azâmet Haydar’ının padişahı” ve “hilafet dünyasının güneşi”dir:

Şems-i gerdûn-ı ḥilâfet şeh-i Ḥaydar-i ‘ azîmet

Y. Avnî, 97 / 21.

Şevkî İbrahim Abdülhamid’i, yedi iklim padişahı ve Hz. Ali’nin evlâdı olarak takdim eder:

Pâdişâhî heft-i kişver şüpheşiz evlâd-ı Ḥaydar

Şevkî İbrahim, 135 / 7.

Abdülhamid, Hz. Fatma’nın sırlarının taşıyıcısı olan Haydar’ın, yani Hz. Ali’nin sırlarına vâkıf; Hz. Peygamber’in ilminin vârisi olan bir padişaktır:

Vâkıf-ı esrâr-ı Ḥayder ḥâmil-i râz-ı Betül¹¹⁵

Vâriş-i ‘ ilm-i peyem-ber sırr-ı Ḥallâk-ı Ḳadîr

Musa Kâzım, 102 / 7.

Hz. Ali, bazen de “döne döne hamle yapan aslan” anlamındaki “Haydar-ı Kerrâr” unvanıyla anılır¹¹⁶ ve Abdülhamid bu sıfat çerçevesinde methedilirken; Hz.

¹¹⁵ “Betül: Hz. Meryem’e verilen isim olup Hz. Fâtmatü’z-Zehrâ’ya dahî itlâk olunur.”; Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu’l-A’lâm**, C.2, İstanbul 1306, s.1240.

¹¹⁶ Pala, age., s.199.

Ali'nin siyahî, sâdık kölesi olan “Kanber”in¹¹⁷ de anıldığı görülür. Bu mazmunlar ile oluşturulan aşağıdaki beyitte Emîrî Abdülhamid'i, Hz. Ali olarak görürken kendisini de sâdık köle Kanber olarak takdim eder:

O sulţân-ı kerem-fermāya bende öyle memlûkum
Naşılşa Ḥayder-i Kerrāra memlûkiyyet-i Ḳanber

Emîrî, 215 / 11.

Aynı şair başka bir manzumede de Hz. Ali ve kölesi Kanber'den bahseder:

Degil manzûme-i vaşfiñla şerḥ-i şıdḳ u ihlâşım
Kitâb-ı dâsitân-ı Ḥayder-i Kerrâr u Ḳanberdir

Emîrî, 244 / 29.

Hz. Ömer ile Ali'nin beraberce zikredildiği bir manzumede de padişah; Fârûk kudretli ve Murtazâ fiilli sultan olarak tavsif edilir:

Şehenşâh-ı cihân ‘ Abdü’l-ḥamîd Ḥân-ı kerem-pîrâ
Odur sulţân-ı Fârûḳ-istiṭâ‘ at Murtaẓâ-ef‘ âl

Emîrî, 248 / 1.

Hz. Ali'nin künyesi “Murtazâ” ile zikredildiği başka manzumelerde bulunmaktadır. Aşağıda verilen beyitte Abdülhamid'in bir fetret döneminde Murtazâ lâkaplı Hz. Ali gibi müminlerin emiri olduğuna değinilir:

‘ Aceb bir mevsim-i fetretde ol şâh-ı cihân-sâlâr
Emirü’l-mü‘minîn oldı ‘ Aliyyü’l-Murtaẓâ âsâ

Musa Kâzım, 104 / 3.

Başka bir beyitte ise; Abdülhamid'in feyizli fikirlerini duyan Sıddîk ve Murtazâ'nın diğer âlemde şâd olacağı vurgulanır:

İstimâ‘ itdikce her bir re‘y-i feyyâzânesin
Şâd olur ‘ uḳbâda Şıddîḳ ü ‘ Aliyyü’l-Murtaẓâ

Emîrî, 191 / 15.

Abdülhamid'in Hz. Osman ve Ali'ye benzetildiği bir manzumede de, bu iki halîfenin tam isimleri verilerek babaları da zikredilmiştir:

¹¹⁷ Pala, age., s.256.

Vefāda tābi‘ -i ṭab‘ -ı ‘ Alī ibn-i Ebī Ṭālib

Ḥayāda peyrev-i aḥlāk-ı ‘ Oṣmān ibn-i ‘ Affāndır

Emîrî, 237 / 18.

4.3. Tasavvufi Şahsiyetler:

Şairlerin, Abdülhamid’i zaman zaman tasavvufi şahsiyetlere benzettiği de olmuştur. Padişahın dini ve tasavvufi yönünü ele alan şairler; onun bu yönlerini, büyük bir sūfî yahut mutasavvıf ile mukayese ederek öne çıkarmış ve birtakım teşbihlerle Abdülhamid’i methetmişlerdir.

4.3.1. Ebu’d-derdâ:

Ensâr’ın ve sahâbenin meşhurlarından olan Ebu’d-derdâ; tefsîr, hadîs, fıkıh ilimleri ile bilhassa Kur’ân-ı Kerîm’i ezberlemiş olması ve kıraat ilmini pek çok kimseye öğretmesiyle meşhurdur. Ebu’d-derdâ, birçok hadîs-i şerîf rivayet etmiş ve hakîmâne sözler söylemiştir.¹¹⁸

Abdülhamid’in temiz zatının görünüşündeki gülfidanı (gayet) açıktır; ayrıca o, Ebu’d-derdâ’nın takva bahçesinden olan hoş kokulu bir güldür:

‘ Ayāndır gül-nihāl-i ḥilye-i zāt-ı ‘ afîfnde

Gül-i hoş-nükhet-i gülzâr-ı taḫvâ-yı Ebu’d-derdâ’

Emîrî, 230 / 16.

4.3.2. Ca’fer-i Sâdık:

İslâm âlimlerinin gözbebeklerinden ve on iki imamın altıncısı olan Ca’fer-i Sâdık, Hz. Ali’nin torunlarından. Bu münasebetle Alevîlerce çok sevilmektedir. Zeki, faziletli ve bilgili bir zât olan Ca’fer-i Sâdık’a intisab edenlerin mezhebine de Ca’ferîlik denilmektedir.¹¹⁹ Abdülhamid; fazîlet, kemâlât, metanet ve ihsan hususunda Ca’fer-i Sâdık ve Hârûn Reşîd’e benzer, hatta onlardan daha da ileridedir. Öyle ki; Sultan

¹¹⁸ Komisyon, **İslâm Âlimleri Ansiklopedisi**, C.1, Türkiye Gazetesi Yay., İstanbul 1984, s.255; Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu’l-A’lâm**, C.1, İstanbul 1306, s.715.

¹¹⁹ Komisyon, **İslâm Âlimleri Ansiklopedisi**, C.1, s.921; Pala, age., s.81; Komisyon, **İslâm Prensipleri Ansiklopedisi**, C.2, s.145.

Hamîd'in gelişi ile rühd ve ihsan kitabındaki Hârûn Reşîd ve Ca'fer-i Sâdık'ın fazîletleri bahsi son bulur:

O şâhenşeh ki âğâz-ı kitâb-ı rühd ü ihsânı
Hitâm-ı bahş-i Hârûnü'r-Reşîd ü fazl ü Ca' ferdir

Emîrî, 244 / 13.

4.3.3. Bâyezîd-i Bestâmî:

Evliyânın büyüklerinden olan Bâyezîd-i Bestâmî, “Silsile-i Âliyye”nin beşincisidir. Ca'fer-i Sâdık'ın vefatından kırk yıl sonra dünyaya gelmesine rağmen manevî terbiyesini büyük ölçüde ondan almıştır. Menkıbeleri, kerâmetleri ve hikmetli sözleri meşhurdur.¹²⁰ Klasik edebiyatta da bu yönleri ile zikredilen Bâyezîd-i Bestâmî, medhiyelerde memdûhun tasavvufî yönlerini yüceltmek için oluşturulan mazmunlarda çoğunlukla ismen anılmıştır.

Abdülhamid; Bâyezîd-i Bestâmî'nin yüce takvasına sahip, meleklerin (bile) göz nuru olan bir padişaktır:

Sendedir 'ulviyyet-i taqvâ-yı Bestâmî-pesend
Nûr-i 'ayn-i kudsiyansîñ pâdişâhım çok yaşa

Emîrî, 6 / 11.

4.3.4. Cüneyd-i Bağdâdî:

Evliyânın büyüklerinden ve tasavvuf ehlinin çok tanınmışlarından olan Cüneyd-i Bağdâdî, asrının kutbu ve binlerce velînin manevî hocasıdır. Kerâmetleri, nasihatleri, hikmetli sözleri ve ihlaslı amelleri ile meşhur olan Cüneyd-i Bağdâdî'nin bu vasıfları, birçok eserde nakledilmiş ve Klasik edebiyatta belirli mazmunlar içerisinde anılmıştır.¹²¹ Cüneyd-i Bağdâdî de, diğer tasavvuf büyükleri gibi bazen belirli kişilerin tasavvuftaki mertebelerini övmek maksadıyla telmih ve teşbih sanatı çerçevesince zikredilmiştir.

¹²⁰ Komisyon, **İslâm Âlimleri Ansiklopedisi**, C.1, s.196; Pala, age., s.60; Komisyon, **İslâm Prensipleri Ansiklopedisi**, C.1, s.105.

¹²¹ Komisyon, **İslâm Âlimleri Ansiklopedisi**, C.1, s.357-358; Komisyon, **İslâm Prensipleri Ansiklopedisi**, C.3, s.121-122; Pala, age., s.94.

Abdülhamid, iffet ve takvada Cüneyd-i Bağdâdî ve Bâyezîd-i Bestâmî'yle denk; temiz yaratışlı mübarek bir padişaktır:

Mâşaallâh bir şehen-şâh ki cenâb-ı pâkidir

‘ İffet ü taqvâda mânend-i Cüneyd ü Bâyezîd

Emîrî, 177 / 24.

4.3.5. Abdülkadir-i Geylânî:

İslâm âlimlerinin büyüklerinden ve evliyanın en meşhurlarından olan Abdülkadir-i Geylânî'nin künyesi Ebû Muhammed olup; Seyyid, Muhyiddîn, Gavsü'l-a'zam, Kutb-ı Rabbânî, Sultan-ı evliya, Kutb-ı a'zam ve Bâzü'l-eşheb gibi lakaplarla da bilinmektedir. İran'ın Geylân şehrinde 1077 yılında doğan Geylânî, 1166 yılında 91 Bağdat'ta vefat etmiştir. Kadiriyye Tarikatı'nın kurucusu olan Abdülkadir-i Geylânî, asrının en büyük âlimi ve mürşid-i kâmilî sayılmaktadır.¹²² Tasavvuftaki azameti dilden dile dolaşan Geylânî, Klasik edebiyatta da daha çok bu yönleri ile ele alınır.

Mehmed Tevfik, Abdülhamid'in İlm-i ledünde Geylânî'nin halefi olduğu belirterek padişahı velayet makamında olduğunu îmâ eder:

Aña ‘ ilm-i le-dîn[i]de hilâfet rûh-ı Geylânî

Mehmed Tevfik, 254 / 23.

4.4. Tarihî ve Dinî Şahsiyetler:

4.4.1. Hâtem-i Tâî:

Arapların “Tâyy” kabilesine mensup olup cömertliği ve yiğitliğiyle nâm salmış Abdullah bin Mes'ûd'un oğlunun unvanıdır. Hz. Peygamber'in zamanında yaşamış olmasına rağmen O'nu görmekle müşerref olamamış ve hicretten evvel vefat etmiştir. Henüz hayattayken cömertliği darbimesel haline gelmiş olan Hâtem-i Tâî, sehâvet konusuna değinen hemen hemen bütün şairler tarafından zikredilen cömertlik timsali bir

¹²² Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm**, C.4, İstanbul 1311, s.3087-388; Komisyon, **İslâm Prensipleri Ansiklopedisi** C.7, s.197-261.

şahsiyettir.¹²³ Cömertlik konusunda memdûh ile mukayese edilen Tâî, cömertlik bahsinde –medhiyelerin formatı gereği– memdûha asla yetişemez.¹²⁴

Abdülhamid’in gelişi ile Hâtem-i Tâî’nin cömertlik ve misafirperverlik bahsindeki nâmı kaybolur. O, Abdülhamid’e nispetle ancak cimrilik nâmını takınabilir:

Nâm-ı Tâ’î tayy olunsun mün’imiyyet nâmeden
Ol şeh-i zî-şâna nisbetle takınsın hisseti

Fennî, 12 / 13.

Fennî’ye göre Abdülhamid, sınırsız bir ihsan ve nimet denizidir ki; Hâtem-i Tâî’nin cömertliği onun yanında ancak sahilin kuyusu olabilir:

Sen ol deryâ-yı bî-pâyân-ı in’am u ‘avâtıfsın
Ki tab’-ı Hâtem-i Tâ’î yanında bi’r-i sâhildir

Fennî, 13 / 17.

Hâtem-i Tâî’nin dünyaya tekrar gelmesi eğer mümkün olsa; Abdülhamid’in ihsan denizine girmek için can atar:

Gaznevî sağ olsa Hâtem gelse tekrar ‘âleme
Can atarlar havze-i ihsânına bî-ihityâr

Fennî, 14 / 22.

“Abdülhamid, Hâtem’in adını cömertlik bahsinden kaldırmıştır.”:

Hâtem’in nâmını tay etti sehâ bâbından

Fennî, 15 / 16.

Eğer Sultan Hamîd, ihsan için cömertlik elini açacak olursa Hâtem-i Tâî’nin kıssası dünyadan kaybolur / kalkar:

Çışşa-i Hâtem olur saḥ-ı zemînden nâ-bedîd
Açsa ger ihsân için dest-i kerem Sulṭân Ḥamîd

Şeyh Remzî, 279 / 4.

¹²³ Onay, age., s.225; Pala, age., s.198; Tökel, age., s.454-456.

¹²⁴ Tökel, age., s.456.

4.4.2. Hârun Reşîd:

Abbasi halifelerinin beşincisi olan Hârun Reşîd, Anadolu’da Rumlara karşı yaptığı muharebelerle şöhret bulmuş İslam halifelerindendir.¹²⁵ Ayrıca dokuz defa Hac yapması ve bu ibadet esnasında Mekke ile Medine ahalisine geniş ihsanlarda bulunması da¹²⁶ Hârun Reşîd’in şöhret bulmasında etkili olmuştur.¹²⁷

Halkına hizmeti ve ihsanları hakkında birçok hikâye aktarılan Hârun Reşîd, Klasik şiirde de daha çok bu yönü ile anılmıştır.

Musa Kâzım Paşa; Abdülhamid’i, Hârun Reşîd’in rüştüne sahip bir padişah olarak takdim eder:

Re’fet-i ‘Oşmân u Hayder rüşd-i Hârünü’r-Reşîd

Musa Kâzım, 103 / 27.

Emîrî de onun, Hârun Reşîd’in ikbaline sahip bir padişah olduğuna değinir:

‘Adl-i Sulţân Ğaznevî iķbâl-i Hârünü’r-Reşîd

Emîrî, 177 / 25.

Abdülhamid’in lütuf ve ihsanlarından bahseden kitabın başlaması ile Hârun Reşîd bahsi nihayete ermiştir:

O şâhenşeh ki âğâz-ı kitâb-ı rüşd ü ihsânı

Ĥitâm-ı bahş-i Hârünü’r-Reşîd ü fazl ü Ca’ferdir

Emîrî, 244 / 13.

4.4.3. İbn-i Hâcib:

¹²⁵ Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu’l-A’lâm**, C.6, İstanbul 1316, s.4723.

¹²⁶ “Hârun Reşîd, Medine’ye varınca biri kendi tarafından ve ikisi oğulları Emin ve Me’ mûn taraflarından olmak üzere üç bahşîş ve ihsan verdirdi. Sonra Mekke’ye gitti. Mekkelilere bir buçuk milyon altın ihsan etti.”: Ahmed Cevdet Paşa, age., s.623.

¹²⁷ Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu’l-A’lâm**, C.6, İstanbul 1316, s.4723.

Asıl adı Osman olan İbn-i Hâcib, Mâlikî mezhebinin önemli fakihlerinden olup Mısır'da dünyaya gelmiştir. Hayatının tamamını ilimle geçiren İbn-i Hâcib, büyük bir fakih, münazaracı, takva sahibi ve dindar bir insandı. Ayrıca nahiv hususundaki çalışmalarıyla da ünlenmiştir.¹²⁸

Abdülhamid'in İbn-i Hâcib ile mukayese edildiği aşağıdaki manzumede; Sultan Hamid'in fazilet bakımından ondan daha üstün olduğuna değinilir. Öyle ki; Hâcib'in, Abdülhamid'in fazilet meclisinde mahcup ve lâl olacağı vurgulanır:

İbn-i Hâcib bezm-i fazlında olur mahcûb ü lâl

Fennî, 14 / 6.

4.4.4. İbn-i Kemâl:

Kemâl Paşazâde ismi ile de tanınan İbn-i Kemâl'in asıl adı Ahmed Şemseddin'dir. Kemâl Paşazâde, Edirneli olup Osmanlı şeyhülislamı ve âlimlerinin önemlilerindendir. Şer'i ilimlerde kendisini çok fazla geliştiren İbn-i Kemâl, ilimde o kadar ileri gitmiştir ki; Arap âlimleri müşküllerini halletmek için ona müracaat ederlerdi.¹²⁹ Özellikle Keşşâf'a yazmış olduğu haşiye ile ünlenmiş ve bu yönü ile Klasik şiirde de anılmıştır.

Abdülhamid, ilim ve irfanına Keşşâf'ı bile hayran bırakırken onun fazilet ve basiretine İbn-i Kemâl de hayran kalır:

'İlm ü 'irfânına hayrân bırakır Keşşâf'ı

Fazl ü iz'ânına hayrette kalır İbn-i Kemâl

Fennî, 15 / 15.

4.4.5. Kadı Beyzâvî:

Beyzâvî yahut Beydâvî lakabıyla bilinen ve bir müddet kadılık yapması hasebiyle de Kadı Beyzâvî ismiyle şöhret bulan, Muhammed Nâsirüddin b. Ömer el-Kâdiyü'l-Beydâvî; Şiraz yakınlarındaki Beydâ kasabasında doğmuş, daha sonra Tebriz'e yerleşmiş ve burada vefat etmiştir. Fıkıh, tefsir vs. ilimlerde söz sahibi muttaki

¹²⁸ Şemseddin Sâmi, *Kâmûsu'l-A'lâm*, C.1, İstanbul 1306, s.616; Mehmet Türkmen, "İbn-i Hacib", *Erciyes Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.3, 1989, s.333-346.

¹²⁹ Şemseddin Sâmi, *Kâmûsu'l-A'lâm*, C.5, İstanbul 1314, s.3885-3886; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, (hzl.: Nuri Akbayar), C.1, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996, s.224.

bir zat olan Beyzâvî'nin en önemli eseri “Tefsîr-i Beydâvî” olarak bilinen “Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl” isimli tefsirdir.¹³⁰

Abdülhamid'in faziletinin methedildiği aşağıdaki beyitte; onun bu meziyetini, belki de sadece Beyzâvî'nin şaşkınlı anlatabileceğine dem vurulur:

İbn-i Hâcib bezm-i fazlında olur mahcûb ü lâl
Belki Beyzâvî eder mebhûten 'arz-ı ihmîrâr

Fennî, 14 / 6.

Fennî'ye göre Beyzâvî, Abdülhamid'in fazilet kapısında ancak bir kara cahildir:

Der-i fazlında Beyzâvî ise bir kara câhildir

Fennî, 13 / 12.

4.4.6. Gaznevî:

Sultan Mahmûd'un unvanlarından. Gazneli Mahmûd olarak da bilinen ve tarihte “Sultan” unvanını taşıyan ilk hükümdar olan Sultan Mahmûd, Gazneliler Devleti'nin en büyük hükümdarıdır. Putperestlere karşı İslâm'ı müdafaa eden Sultan Mahmûd'un devrinde şair ve şiire büyük itibar göstermiştir. Edebiyatta, cömertliği, şairleri koruması ve kölesi Ayaz ile birlikte anılır.¹³¹

Gazneli Mahmûd'un Abdülhamid ile mukayese edildiği beyitlerde de, burada anlatılan şahsiyetlerin birçoğundan olduğu gibi, Sultan Hamîd'in ondan da üstün olduğu belirtilir. Fennî'ye göre Gazneli eğer sağ olsa; padişahın ihsan denizine girmek için can atar:

Gaznevî sağ olsa Hâtem gelse tekrar 'âleme
Can atarlar havze-i ihsânına bî-ihyâr

Fennî, 14 / 22.

Emîrî'ye göre ise Sultan Mahmûd'un adâleti, Abdülhamid'in zatında tecelli etmiştir:

Bâreke'l-lâh fıtrat-ı zâtında olmuş cilve-ger

¹³⁰ Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, C.2, İstanbul 1306, s.1440.

¹³¹ Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, C.6, İstanbul 1316, s.4228-4229; Pala, age., s.295.

‘Adl-i Sulţān Ğaznevī iġbāl-i Hārūnu’r-Reşīd

Emîrî, 177 / 25.

4.4.7. İbn-i Sînâ:

Türk ve İslâm hekimlerinin ve tabiplerinin başı olup; İslâm âleminin Aristo ve Bokrat’ı mesâbesindedir. İbn-i Sînâ, o denli şöhret kazanmıştır ki; sadece İslâm âleminde değil, Avrupa’da dahî büyük bir şöhrete kavuşmuştur. Şark edebiyatlarında ilim ve irfanın, hikmet ve felsefenin timsalidir.¹³²

İbn-i Sînâ, her ne kadar Türk İslâm âleminin en büyük filozof ve tabiplerinden sayılsa da; Abdülhamid, İbn-i Sînâ’dan daha bilgili bir padişaktır:

Öyle Şâhen-şâh-ı dâna kim huzûrunda ânın

İbn-i Sînâ’lar Aristo’lar kalırlar şerm-sâr

Fennî, 14 / 4.

4.5. Padişahlar:

Abdülhamid, Osmanlı Devleti’nin en güçlü döneminin padişahları olan Yavuz Sultan Selim ve Kanûnî Sultan Süleyman’a benzetilir ve Sultan Hamîd’in onlarla aynı güçte ve şöhrette olduğu düşünülür:

Mu‘âdilsîñ Selîm-i evvele Sulţan Süleyman’a

Naşıl şâd olmayam yâ ey veliyy-i ni‘met- i ‘uzmâ

Emîrî, 2 / 58.

“Zaman, Hz. Ömer yaratılışlı şahlar şahı şevketli Abdülhamid’indir (ki); dünyaya Kanûnî Sultan Süleyman devri gibi ziynet gelse (buna) şaşılmaz”:

Zamân şevket-i şâhenşeh-i Fârûk fıtrattır

N’ola ‘aşr-ı Süleymân gibi revnağ gelse dünyâya

Emîrî, 178 / 14.

Fennî Abdülhamid’i, “Süleyman haşmetli” olarak takdim eder:

Ey ahâlî ey ülü’l-ebşâr-ı ‘irfân-âşinâ

Bildiniz mi kimdir ol Şâh Süleymân haşmeti

¹³² Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu’l-A’lâm**, C.1, İstanbul 1306, s.636-637; Onay, age., s.244-245.

Fennî, 12 / 26.

Şeyh Rıza Talebânî de benzer bir ifadeyi kullanarak Abdülhamid’i metheder:

Merhamet-kârâ Süleymân haşmetâ şâhen-şehâ

Emîrî, 144 / 12.

Emîrî’ye göre Abdülhamid, Yavuz Sultan Selim’in hayırlı halefidir. Onun şanlı nâmı ve padişahlığına münasip olan da budur:

Dense hayru’l-ḥalef-i Ḥazret-i Sulṭan Selim

Nâm-ı zîşân u hümâyûnuna şâyân u sezâ

Emîrî, 4 / 20.

Emîrî, aşağıda verdiğimiz beyitte de hem Abdülhamid’i yüceltmiş hem de Kanûnî Sultan Süleyman, Fatih Sultan Mehmed ve Orhan Gazi gibi padişahları methetmiştir. Ona göre Abdülhamid; Sultan Süleyman, Fatih ve Orhan Gazi gibi fikri ve tedbiri sağlam; emir ve fermanı isabetli bir padişaktır:

Sulṭân Süleymân Ḥân gibi Fâtiḥ gibi Orḥân gibi

Her fikr ü tedbiri ḳavî her emr ü fermânı muşîb

Emîrî, 214 / 3.

Bir manzumesinde de “Allah’ım! Abdülhamid’in sayesinde millet öyle rahat etsin ki; kimse Yavuz Sultan Selim devrini yâd etmesin” şeklinde duada bulunur:

İlâhî sâyesinde öyle râḥat eylesün millet

Daḥî yâd itmesün ‘aşr-ı Yāvuz Sulṭân Selîm Ḥânı

Emîrî, 176 / 21.

Abdülhamid, devletin şânını düzeltip yenilemeye muvaffak olarak; Yavuz Sultan Selim ve Fatih Sultan Mehmed’in ruhlarını şâd etmiştir:

Yāvuz Sulṭân Selîm ve Fâtiḥ’in şâd itdi ervâḥın

Muvaffaḳ oldı şân-ı devlet tecdîd ü ihyâya

Emîrî, 178 / 11.

Abdülhamid, temiz yaratılışı ve süslü düşüncesi ile Yavuz Sultan Selim’in yüceliği ve Sultan Bayezid’in gayretine sahiptir:

Mevdû^c -1 ṭab^c -1 pâkidir pîrâye-i idrâkidir

‘Ulviyyet-i Sulţān Selīm iġdām-ı Sulţān Bāyezīd

Emîrî, 197 / 9.

Padişahın Sultan Bayezid ile mukayese edildiği başka bir manzumede de, Abdülhamid’in latif cisimli ve nurlu bir padişah olduğu belirtilerek; “Bayezid yüzünü görse, güzelliğinin esiri olur” şeklinde bir meth ü sena yapılır:

Bir mücessem nürdur cism-i laţîfi kim olur

Görse didârın esîr-i ħüsn ü ānın Bā-Yezīd,

Musa Kâzım, 129 / 7.

Emîrî, Abdülhamid’i Osmanlı padişahlarının en büyüğü olarak görür. Ona göre Abdülhamid; Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan Selim ile Orhan Gazi’nin gözbebeği ve Sultan Osman silsilesinin iftihar duyulan padişahıdır:

Ķurre-i a‘yen-i Orġān ü Selīm ü Fātih

Mefġar-ı silsile-i ħazret-i Sulţān ‘Oşmān

Emîrî, 211 / 11.

Sultan Hamîd; vefada Osman Gazi’ye, himmette Fatih Sultan Mehmed’e, selâyetle Yavuz Sultan Selim’e; kuvvette ise Orhan Gazi’ye benzemektedir:

Vefāda Ġāzi ‘Oşmān Ĥāna himmetde Ebu’l-Fat’ġe

Şalāyetde Selīm-i Evvele saţvetde Orġāna

Emîrî, 225 / 3.

Abdülhamid’e yazılan medhiyeler incelendiğinde, onun sadece Osmanlı padişahları ile değil; zaman zaman başka devletlerin hükümdarlarıyla da mukayese edildiğine de şahit olmaktayız. Nitekim aşağıda verilen beyitte Selçukluların önemli padişahları olan Sultan Sencer ve Melikşah zikredilmiş, Sultan Hamid’in şehamet ve celâlette onlardan daha üstün olduğu; hatta Sultan Sencer ve Melikşah’ın, padişahın bu meziyetleri nedeniyle hasede düşecekleri bildirilir:

Şehāmetde celāletde o şāhenşāh-ı ‘ādil-i dil

Revān-ı Sencere rūġ-ı Melikşāha olur maġsūd

Emîrî, 220 / 12.

Sultan Selçuk ve Sencer'in zikredildiği aşağıdaki beyitte de; "Ey yüce makamlı, muazzam padişah; ey sultan, Sultan Selçuk ve Sencer senin dergâhının kölesidir." şeklinde bir övgü yapılmıştır:

Şehenşâh-ı mu'azzam pâdişâhâ âsan-ı câhâ
Ey ol sulţân ki 'abd-i dergehiñ Selçûk u Sencerdir

Emîrî, 244 / 20.

4.6. Mitolojik Şahsiyetler:

4.6.1. Behrâm:

Sâsânîlerin soyundan İranlı bir hükümdar olup, Behrâm-ı Gûr adıyla da anılan bir padişaktır. Rivayetlere göre; Behrâm'a "gûr" sıfatının verilmesi, onun gur denilen yaban eşiği avına olan merakından dolaydır.¹³³ Cesaret, adalet ve kahramanlıklarıyla meşhur bir padişah olan Behrâm'ın padişahlığı döneminde insanlar bütün vakitlerini zevk ve safa içinde geçirirmiş.¹³⁴ Behrâm, Klasik şiirde kahramanlık ve cesaret timsali olarak zikredilir.

"Abdülhamid'in celâlet dağının tepesi o kadar yücedir ki; onun yüce kapısına Behrâm'ın başı dahi erişemez.":

Ûulle-i kâf-ı celâli o kadar 'âlî kim
İremez südde-i vâlâsına fark-i Behrâm

Y. Avnî, 97 / 33.

Abdülhamid, Behrâm ve İskender gibi sağlam bir fikre ve doğru görüşe sahip bir padişaktır:

Behrâm ü İskender gibi fikri metin re'yi sedid

Emîrî, 197 / 7.

Şeyh Remzî'ye göre Behrâm eğer bugünkü Behrâm'ı yani Sultan Hamîd'i görse, dergâhında çok küçük bir kapıcı olmaya bile razı olur:

Behrâm-ı felek görse bu Behrâm-ı zemîni

¹³³ Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, C.2, İstanbul 1306, s.1416.

¹³⁴ Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, C.2, İstanbul 1306, s.1416-1417; Onay, age., s.27; Tökel, age., s.117; Pala, age., s.63.

Dergâhınıñ ister ola der-bân-ı kemîni

Şeyh Remzî, 280 / 1.

4.6.2. Cem / Cemşîd:

İran mitolojisinin en büyük hükümdarlarından olan Cem veya Cemşîd, Pişdâdiyan sülalesinin dördüncü ve en büyük padişahıdır. İran mitolojisine göre yedi yüz yahut bin yıl yaşadığı söylenen Cem, yine rivayetlere göre şarabın mûcidi kabul edilmiş ve bu şöhretiyle başta Fars, Arap ve Türk edebiyatları olmak üzere birçok milletin edebiyatında bu özelliğiyle zikredilmiştir.¹³⁵

Cem'in, "İslam edebiyatlarında zevk ve eğlence sembolü olarak adı ve câmi (kadehi) efsaneleşmiştir. O, bir iktidar ve ululuk sembolüdür."¹³⁶

Ahmet Cevdet Paşa'ya göre Cem, Abdülhamid'in maiyetindeki bir hizmetçidir:

Ḥazret-i ' Abdülḥamîd-i Cem-ḥaşem

Ahmed Cevdet, 148 / 1.

Benzer bir ifadeyi Musa Kâzım Paşa da kullanarak padişahı, Cem'den daha üstün görür:

Çâre-baḥşâ-yı ümem şâhenşeh-i ḳudsi-şiyem

Ḥükm-rân-ı Cem-ḥaşem İskender-i Dârâ-' abîd

Musa Kâzım, 103 / 21.

Cem, Keyhüsrev ve İsfendiyar ile beraber; o velinimet ve Osmanlıların iftiharî olan padişahın ancak kölesi, hizmetçisi olabilir:

İftihâr-ı Âl-i Osmânîsin veliyyü'n-ni'metâ

Bendegânındır Cem ü Keyhüsrev ü İsfendiyâr

Fennî, 14 / 21.

Cem, Sultan Hamid'in yönetimi altında seyisliğe bile razıdır:

Rikâbında Ferîdun ile Cem sâyisliğe râzı

Fennî, 13 / 18.

Abdülhamid, himmet dünyasının güneşi; şan ve şerefin Cemşîd'idir:

¹³⁵ Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, C.3, s.1834-1835; Onay, age., s.109; Tökel, age., s.125-142; Pala, age., s.86-87.

¹³⁶ Pala, age., s.87.

Hurşid-i gerdün-ı himem Cemşid-i evreng ü ' alem

Emîrî, 197 / 1.

O, Cem makamına sahip bir padişahdır:

Şehenşâh-ı velî ni' mete sultân-ı Cem-i câha

Emîrî, 202 / 16.

“Padişahın bir yudum ihsanına bile Cemşid kadehini, İskender ise aynasını feda eder.” şeklinde bir anlam barındıran aşağıdaki beyitte; Abdülhamid yüceltilirken Cem’in, kadehin mücidi olması rivayetine atıf yapılmıştır:

Ol felek-fer kim ider Cemşid ü İskender fidâ

Cür' a-i ihsânına âyîne vü peymâneyi

Musa Kâzım, 113 / 2.

Cem ve İskender’in beraberce anıldığı diğer bir manzumede de, bu iki şahsiyetin dünyaya tekrar gelmesi halinde bile tahta en çok yaşayacak kişinin Abdülhamid olacağı düşünülür:

Gelse İskender ü Cem şimdi bu dünyâya yine

Zât-ı şâhânesidir lâyıq-ı taht-ı zî-şân

Emîrî, 211 / 16.

4.6.3. Dârâ ve İskender:

İran mitolojisinin ve Şehnâme'nin önemli kahramanlarından olan Dârâ, Keyâniyân sülâlesinin dokuzuncu hükümdarı olan Keykûbâd'dır. Rivayetlere göre İskender ile yapmış olduğu bir savaşta, İskender tarafından; diğer bir rivayete göre ise savaştan kaçarken öldürülmüştür. Pers İmparatorluğunun son hükümdarı olarak kabul edilen Dârâ'nın büyük bir saltanat ve şa'şaya malik olması, İskender ile olan efsânevî savaşları, taç ve tahtıyla dillere destan olmuş bir hükümdâr olması, hem İran, hem de Türk şiirinde adından çokça bahsedilmesine sebep olmuştur; kasidelerde memduh ile bir mukayese unsuru olmuştur.¹³⁷

¹³⁷ Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm**, C.3, İstanbul 1308, s.2081; Onay, age., s.28; Tökel, age., s.150-156; Pala, age., s.106.

Abdülhamid'in yüce şevket ve kudretine ait kıssayı işitenler, Dârâ gibi bir efsaneyi bile hatırlamazlar:

Gûş iden ait-i bülend-i şevket-i şâhânesin

Yâda almaz kışşa-i Dârâ gibi efsaneyi

Musa Kâzım, 113 / 3.

Dârâ, ancak Abdülhamid'in hizmetçisi yahut kölesi olabilir:

Nûr-ı tâbân şems-i rahşân Husrev-i Dârâ gulâm

Emîrî, 200 / 3.

Dâra, kasidelerde sıklıkla zikredilen bir şahsiyettir. “Dâver-i dâverân-ı Dârâ derban ‘Dârâ’nın kapıcı olduğu sultanlar sultanı’ ifadesi padişahların övgüsü için kalıplaşmış bir sözdür. Bunun için ‘derbân (kapıcı)’ kelimesiyle de birlikte kullanılır.”¹³⁸:

‘ Adem-i mülkünde rûhı reşk ider Dârâb ü Dârânîñ

Mu‘ alla âsitânında tûran haddam ü derbâna

Emîrî, 228 / 3.

Mutluluğu getiren, Dârâ ve Keyhüsrev değil de Abdülhamid'dir adetâ:

Ne Dâra ne Keyhüsrev olmaktadır

Saâdet ona pey-rev olmaktadır

M. Nâci, 87 / 30.

Ömer İhyâ ise Dârâ'yı Cem ile birlikte zikreder. Ona göre, Dârâ ve Cem Sultan Hamîd'in saltanat dairesine girmek isterler:

Dârâ vü Cem hârîmine ferş-i cibâh eder

Ömer İhyâ, 255 / 5.

Aynı şair, başka bir manzumesinde de Dârâ ve Cem'i birlikte zikreder. Ona göre bu iki şahsiyet Sultan Hamîd'e gıpta etmektedirler:

Gıpta-fezâ Cemlere, Dârâlara

Ömer İhyâ, 268 / 2.

¹³⁸ Pala, age., s.106.

Dârâ'nın zikredildiği beyitlerin hemen hemen tamamında; eski kültürümüzde birkaç değişik karakterle karşımıza çıkan, *İskender* isimli şahsiyet de yer almaktadır. İskender-i Zülkarneyn, Büyük İskender ve âb-ı hayatı arayan İskender olmak üzere üç farklı kimlikle karşımıza çıkan¹³⁹ İskender'lerden Dârâ ile birlikte anılanın, Büyük İskender denilen ve Asya Seferi ile meşhur Makedonyalı İskender olduğu kaynaklarda geçmektedir. Klasik edebiyatta, "övülen kişileri İskender'e benzetmek gelenektir. Bu durumda Dârâ da söz konusu edilir."¹⁴⁰

Dârâ ve İskender; o çare bahşeden, kudsî bir yaratılışa sahip şahlar şahı Abdülhamid'in kullarıdır:

Çäre-bahşâ-yı ümem şâhenşeh-i kudsî-şiyem
Hük-m-rân-ı Cem-ğaşem İskender-i Dârâ-^c abîd

Musa Kâzım, 103 / 21.

Aynı ifadeyi Emîrî de kullanır:

Şâhenşeh-i deryâ-kerem İskender-i Dârâ ^c abîd

Emîrî, 197 / 1.

Onun yüce hilafet tacını gören Dârâ ve İskender, Abdülhamid'in seyisi olurlar:

Hilâfet tâcını añâ ce^c alnâ eyle bir bâlâ
Görünce gâşiye-dârı olur Dârâ vü İskender

Şemsî (Kara), 139 / 4.

Abdülhamid'in fikirleri, Behrâm ve İskender'inki gibi doğru ve sağlamdır:

Behrâm ü İskender gibi fikri metîn re^yi sedîd

Emîrî, 197 / 7.¹⁴¹

Kıssa okuyanlar, hikâye okuyucuları Keyhüsrev ve İskender'in kıssalarını artık terk eylemeliler. Zira artık Abdülhamid'in vasıfları destanlaşmıştır:

Çışşa-i Keyhüsrev ü İskenderi terk eylesün
Çışşa-h^hânân eylesün evşâfın artık dâsitân

¹³⁹ Ahmet Talat Onay ve İskender Pala, iki farklı İskender'den bahsederken; Dursun Ali Tökel, kültürümüzde ismi çokça geçen İskender'i, üç kimlikli bir şahsiyet olarak aktarır. bk.: Onay, age., s.252-253; Pala, age., s.236-237; Tökel, age., s.187-208.

¹⁴⁰ Pala, age., s.237.

¹⁴¹ Benzer kullanımlar için bk.: 215/9., 113/2., 211/16, 278/10.

Emîrî, 195 / 14.

Emîrî Abdülhamid'i; güç ve kuvvet sahibi, adaletli İskender olarak takdim eder:

Şehenşâh-ı mu'azzam hazret-i 'Abdü'l-ḥamîd Ḥān kim

Odur ḥākān-ı İskender tüvān ü ma' delet vāya

Emîrî, 178 / 5.

O, büyüklüğüyle dünyanın İskender'i, savaşçılığıyla zamanın padişahıdır:

'Azmiñle Sikender-i cihānsiñ

Rezmiñle şehenşeh-i zamānsiñ

Yusuf Suād, 270 / 23.

4.6.4. Erdşîr:

Eski İran hükümdarlarından birkaçının adı olup; İran mitolojisine göre İsfendiyâr'ın oğlu Behmen için kullanılan isimdir. Kesinlikle korku ve endişe duymayan bahadır, yiğit kişilere de erdşîr adının verilmesi¹⁴²; onun, Divan şiirinde kahramanlık sembolü olarak kullanılmasına vesile olmuştur.

Musa Kâzım Paşa'ya göre Erdşîr, o metanet sahibi Sultan Hamîd'in dergâhında hizmetçi olsa uygundur:

Ol şalâbet-pîşe kim şâyestedür

Ḥādîm-i dergâhı olsa Erdşîr

Musa Kâzım, 121 / 9.

4.6.5. Ferîdûn / Efrîdûn:

Zekâsı ve yiğitliğiyle meşhur bir hükümdar olan Ferîdûn, İranlı Pişdâdiyân ve Cemşîd sülalesinin altıncı hükümdarıdır. Dehhâk'ın öldürülmesinden sonra tahta geçen Ferîdûn, İran tahtında 500 yıl hükümdarlık yapmıştır. Bahadırılığı ve aklıyla şöhret bulan Ferîdûn, ayrıca ülkeyi üç oğlu arasında paylaşırması nedeniyle de edebiyatta bir adâlet timsali olarak zikredilir.¹⁴³

Hilmî, Ferîdûn'un yukarıda verdiğimiz bazı yönlerine atıfta bulunarak; Abdülhamid'i, Ferîdûn menkıbeli bir padişah olarak metheder:

¹⁴² Tökel, age., s.165.

¹⁴³ Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, C.5, İstanbul 1314, s.3405-3406; Onay, age., s.28; Pala, age., s.153; Tökel, age., s.166-173.

Sāye-i luṭfında her yer müstenīd-i ma‘ rifet
Nūr-ı ‘ irfān berr ü bahri eylemiş pür mes‘ edet
Urfamız da behreverdir ey Ferīdūn-menḳabet

Hilmî (Urfalı), 38 / 4.

Şairler, vezin nedeniyle Ferīdūn yerine, bazen *Efrīdūn* ismini de kullanırlar. Ahmed Cevdet Paşa’ya ait aşağıdaki manzumede de böyle bir kullanım söz konusu olup; Abdülhamid, Ferīdūn gibi azametli bir padişah olarak övülmüştür:

Şāh-ı Efrīdūn-vaḳar Dārā-ḡulām

Ahmed Cevdet, 148 / 1.

Ferīdūn ve Felātūn, o hikmet ve irfan tahtının padişahının öğrencisi olsalar münasiptir:

O şāhen-şāh-ı taht-ı hikmet ü ‘ irfān ki lāyıkdır
Felātūn u Ferīdūn olsalar şākird-i ‘ irfānı

Emîrî, 176 / 6.

Abdülhamid’in eminlik, güvenlik ve kudret devri; Ferīdūn ve Cem’in ferahlık devirlerinden daha üstündür:

Fā’iḳ olsun emn ü āsāyişde ‘ ahd-i şevketi
‘ Ahd-i Efrīdūna eyyām-ı feraḥ-nāk-ı ceme

Emîrî, 182 / 13.

O Ferīdūn gibi azamet sahibi Sultan Hamīd’in adaleti, milletin sinesinde sıkıntı ve kederi bırakmamıştır:

Sultān-ı Ḥamīd Ḥān-ı Ferīdūn-‘ azamet kim
‘ Adli ḳomadı sine-i milletde melāli

Emîrî, 219 / 14.

Abdülhamid, şefkat mülkünün Ferīdūn taçlı padişahıdır:

Mülket-i şefḳate ḥāḳān-ı Ferīdūn-ı efser

Emîrî, 222 / 6.

O, cömertliğin Ferīdūn’udur:

Ferīdūn-ı şehāvetdir Felātūn-ı zekāvetdir

4.6.6. Nûşirevân:

İran'ın Sâsâniyân sülalesinden, adaletiyle ünlenmiş bir hükümdardır. Âdil lâkabıyla bilinen Nûşirevân'ın asıl adı Hüsrev olup; Kistrâ yahut Şâh-ı Kistrâ isimleri de meşhurdur. Nûşirevân; akıllı, tedbirli, dirayetli, kudretli, hayırsever, sanat ve kültüre hizmet eden bir şahsiyettir. Ayrıca Nûşirevân, sadece bu padişaha özgü bir isim olmayıp; aynı soydan gelen bazı hükümdarlara verilen umûmî bir isimdir.¹⁴⁴

Fennî'ye göre Nûşirevân'ın adâleti, Sultan Hamîd'in adaleti yanında ancak okyanustan bir damla sayılabilir:

Nisbet etmem 'adlini Nûşirevân'ın 'adline
Nâ-be-câdır katraya bahr-ı muhîtin nisbeti

Fennî, 12 / 17.

“(O) öyle bir şahıdır ki; nice Nûşirevân, (onun) atının nalının altında yol toprağıdır.”:

Öyle Şâhen-şâh-ı 'âdil kim nice Nûşirevân
Zîr-i na'l tevsen-i 'adlinde hâk-i rehğüzâr

Fennî, 14 / 5.

Fennî de Nûşirevân'ın Abdülhamid'den aşağı görür; hatta nice Nûşirevân'ların onun bayrağı altında olduğuna dikkat çeker:

Yektâ kahramân-ı rezm-gâh-ı ma'deletsin sen
Ki çok Nûşirevân'lar zîr-i a'lâmında dâhildir

Fennî, 13 / 18.

Abdülhamid'in adâlet hususunda, Nûşirevân'dan katbekat üstün olduğunu aktaranlardan birisi de Ferîde Hanım'dır. Ona göre Nûşirevân, eğer Sultan Hamîd'in adâlet ve doğruluğunu görseydi; onun lütuf harmanında tâne (tohum) toplayan (biri) olmak isterdi:

Adl ü dâdın görmüş olsaydı eğer Nûşirevân

¹⁴⁴ Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm**, C.6, İstanbul 1316, s.4621; Onay, age., s.29; Pala, age., s.362; Tökel, age., s.242-247.

Hirmen-i lütfında olmak ister idi dâne-çîn

Ferîde Hanım, 172 / 7.

Abdülhamid, Nûşirevân'ın şöhretini ortadan kaldırmıştır:

Eyledi şöhretini Nûşirevân'ın ibtâl

Fennî, 15 / 16.

Emîrî de, padişahın feyzli adâletinden bahsederken Nûşirevân'ın şöhretinin boş bir efsâne olduğunu söyler:

İdilse 'adl-i feyz âşârına icrâ-yı taṭbîḳât

Ḳalır Nûşirevânîñ şöhreti beyhûde efsâne

Emîrî, 231 / 3.

Her ne kadar dünyaya adaletiyle nam salan Nûşirevân olsa da; dünya, Abdülhamid gibi bir âdili henüz görememiştir:

Gerçi 'adliyle temâyüz eylemiş Nûşirevân

Lîk teşâdüf itmemiş dünyâda böyle 'âdile

Eyyûb Sabrî, 281 / 3.

Nûşirevân eğer Abdülhamid'i görseydi; hiç şüphesiz, ona hayran olurdu:

Görse idi Nûşirevân

Ḥayrân olurdu bî-riyâ

Ahmed Lütfî, 50 / VI.

Nûşirevân'ın *Kisrâ* ismiyle anıldığı aşağıda verilen manzumede de Abdülhamid, Hz. Peygamber'in vekilidir; (bundan dolayı) Cem, Key, Hâkân ve Kisrâ yani Nûşirevân gibi şahsiyetler onun kulu ve kölesi olsalar buna şaşılmaz:

Cânişîñ-i faḥr-i 'âlemsiñ 'aceb mi olsalar

Cem ḳuluñ Key bende Ḥâḳân köle Kisrâ çâkeriñ

Şeyh Rıza, 144 / 10.

Nûşirevân, bazen de Şâh-ı Kisrâ namıyla anılmıştır. Böyle bir kullanımın söz konusu olduğu aşağıdaki mısrada Nûşirevân, padişahın kapı nöbetçiliğine layık görülmüştür:

Kapında Şâh-ı Kisrâ päs-bânın olsa kâ'ildir

Fennî, 13 / 18.

Ali Rûhî de Sultan Hamîd'in, Nûşirevân'ı kapıcısı yapacağına değinir:

İder iqbâli bugün Nûşirevânı der-bân

Ali Rûhî, 273 / 18.

4.6.7. Keykubâd, Keykâvûs ve Keyhüsrev:

Şehnâme'de adı geçen İran'ın Keyâniyân sülalesinin ilk hükümdarı olan ve *Key* lakabını ilk kez kullanan Keykubâd, adaletiyle şöhret bulmuş ve Divan şiirinde de daha çok bu yönüyle anılmıştır.¹⁴⁵

Keykûbâd'ın oğlu Keykâvus ise yine Şehnâme'de bahsi geçen, on ikinci İran padişahıdır. Babasından devraldığı hükümdarlığı gurur ve kibir ile bir müddet sürdüren¹⁴⁶ Keykâvus, Keyâniyân'ın padişahlarından olan ve saltanatı altmış yıl süren Keyhüsrev'in dedesidir.¹⁴⁷

Keykûbâd, Keykâvûs ve Keyhüsrev de diğer Acem hükümdarları gibi, memdûhu överken, onun üstünlüğünü anlatmada bir kıyas malzemesi olarak kullanılan iktidar, saltanat, kudret ve ihtişam sembolü şahsiyetlerdendir. Burada ele aldığımız diğer şahsiyetler gibi bu üç şahsiyet de Abdülhamid'den çok daha düşük mertebeye sahiptirler. Medhiyelerde bu üç şahsiyet, Sultan Hamîd'in ya hizmetçisi ya kölesi ve yahut perdedârı olarak zikredilir:

Bendegânındır Cem ü Keyhüsrev ü İsfendiyâr

Fennî, 14 / 21.

‘Urûc itdikce tahta perde-dârı olmağa tâlib

Revân-ı Hüsrev ü Cem rûh-ı Keykâvus u Kayşerdir*

Emîrî, 244 / 17.

Keykâvûs ile İskender, dünyaya Abdülhamid'in padişahlığı zamanında gelselerdi hiç şüphesiz onun adaletinin hayranı olurlardı:

¹⁴⁵ Pala, age., s.268; Tökel, age., s.227.

¹⁴⁶ Tökel, age., s.221.

¹⁴⁷ Pala, age., s.268; Tökel, age., s.209. Keykâvûs ile Keyhüsrev'in saltanatı hakkında detaylı bilgi için ayrıca bk.: Taberî, **Milletler ve Hükümdarlar Tarihi**, (çev.: Zâkir Kadirî Ugan – Ahmet Temir), C.2, MEB Yay., İstanbul 1991, s.728-747.

* “*Kayser*: Eski Roma ve Bizans İmparatorlarının lâkabı.”; Pala, age., s.263.

Zamān-ı şevketinde gelselerdi dehre bî-şübhe

Olurdı ‘adliniñ müştâkı Keykāvus ü İskender

Emîrî, 215 / 9.

Emîrî’ye göre, eğer Keykubâd ve Cem dünyaya tekrar gelselerdi; padişahın taht üzere yükselişine ancak kucak tutabilirlerdi:

‘Urûc itdikce taht üzre olurlardı beğal-gîri

Eger şimdi cihāna gelselerdi Keykubād ü Cem

Emîrî, 189 / 7.

Abdülhamid; bahtı, Keyhüsrev ve “*Pervîz*” lakabıyla meşhur; Sasaniyân sülalesinin padişahlarından Nûşirevân’ın torunu olan Hüsrev¹⁴⁸ gibi sağlam ve bütün insanlara karşı âdil olan bir padişahdır:

Pervîz ü Keyhüsrev gibi bahtı kavî ‘adli ‘amîm

Emîrî, 197 / 7.

4.6.8. Eflâtûn ve Aristo:

Yunan filozoflarının büyüklerinden olup Sokrat’ın öğrencisi, Aristo’nun hocasıdır. Asıl adı Platon olmasına rağmen İslâm kültüründe Eflâtûn veya Felâtûn ismiyle nam salmıştır. Uzun bir süre seyahat, talim ve telif ile meşgul olmuş; daha sonra Yunanistan’da Akademia’yı kurmuştur. M.Ö. 430 yılında doğan Eflâtûn, İslâm edebiyatlarında akıl, zeka, hikmet, ve isabetli görüş timsali olarak zikredilir.¹⁴⁹

Platon’un öğrencisi Aristo ise en az hocası kadar maruf bir filozof olup; *Melikü’l-Hükemâ* lakabıyla hocasından daha fazla şöret bulmuştur. M.Ö. 384 tarihinde Makedonya’da dünyaya gelen Aristo, eğitimini Eflâtûn’dan almış, daha sonra bütün Yunanistan’ı gezerek dersler vermiştir. Kaynaklara göre ilim ve fen’i ilk kez tasnif ve tertip eden, mantık ilmini ilk kez ortaya koyan Aristo’dur. Aristo da hocası Eflâtûn gibi

¹⁴⁸ Onay, age., s.194; Pala, age., s.220; Tökel, age., s.176-181.

¹⁴⁹ Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu’l-A’lâm*, C.2, İstanbul 1306, s.1003-1004; Onay, age., s.163; Pala, age., s.135; Tökel, age., s.422-425.

edebiyatta ilim, akıl, isabetli görüşe sahip olma, mantık ve hizmet sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁵⁰

Eflâtûn, “memdûhla kıyaslandığı zaman, övülen kişinin tedbir ve akli genellikle Eflâtûn’dan üstün tutulur.”¹⁵¹ Aşağıdaki beyitte de böyle bir kullanım söz konusu olup padişahın akli ve tedbiri Eflâtûn’unkinden üstün tutulmuştur. Ayrıca Abdülhamid, eski Greklerin en büyük hekimlerinden olan Câlînûs’tan¹⁵² da üstün tutulmuş ve dolaylı olarak Sultan Hamîd’in ondan daha mâhir olduğu vurgulanmıştır:

Nâm-ı Eflâtûn’u Câlînûs’u artık kim anar
Hüsn-i tedbîrin duhât-i ‘asra verdi haretî

Fennî, 12 / 32.

Abdülhamid’in hikmetli emirleri Eflâtûn ve Aristo’yânedir:

Dâ’iren-mâdâr hikmetle yapılmış her yeri
Emr-i tanzîmi Felâtûn u Aristo-yânedir

Ahmed Lütfî, 77 / 2.

O, Allah’ın fazilet ve hikmet Eflâtûn’udur:

Ol hudâvend-i Felâṭûn-faẓl u hikmet-mâye kim

Musa Kâzım, 103 / 18.

Ahmed Lütfî, nice Aristo’ların padişahın huzurunda, karıncalar gibi yerleri öperek ona selam ve tazimde bulunacağına dikkat çeker:

O memdûḥ-ı mu’azzam kim ḥuzûrunda Aristolar
Olur güyâ-yı sellemnâ zemîn-bûsâne mürâne

Ahmed Lütfî, 58 / 6.

Abdülhamid, öyle bir padişaktır ki; İbn-i Sînâ ve Aristo, onun huzurunda mahcup kalırlar:

Öyle Şâhen-şâh-ı dâna kim huzûrunda ânın
İbn-i Sînâ’lar Aristo’lar kalırlar şerm-sâr

¹⁵⁰ Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu’l-A’lâm**, C.1, İstanbul 1306, s.173-174; Onay, age., s.60; Pala, age., s.26; Tökel, age., s.415-422.

¹⁵¹ Tökel, age., s.424.

¹⁵² Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu’l-A’lâm**, C.3, İstanbul 1308, s.1756.

Fennî, 14 / 4.

Musa Kâzım Paşa da onu, “Felâtûn anlayışlı” olarak metheder:

İdrâki çün Felâṭûn ihlâşı reşk-i Zü'n-nûn

Musa Kâzım, 105 / 23.

Ol cihân-dâr-ı Felâṭûn-re'y kim

Musa Kâzım, 121 // 3.

Diğer bir manzumede de padişahı, “cihanın Felâtûn'u” şeklinde takdim eder:

Hem Felâṭûn-ı cihânsın hem şehensâh-ı reşîd

Musa Kâzım, 110 / 12.

Eflâtûn'lar, Abdülhamid'in söz ve fikirlerini kabul edip; nasihat ve hikmetinden insana dönerler:

Eyleyüp re'yin Felâṭûnlar kabûl

Nuşḥ u pendinden döner insâna ğûl

Musa Kâzım, 107 / 78.

O, Mesîhâ nefesli yüce bir zâttır:

Zât-ı kudsîsi Felâṭûn-ı Mesîhâ-enfâs

Ömer İhyâ, 261 / 1.

Sultan Hamîd, öyle izzet ve şeref sahibi bir padişaktır ki; Allah onun zâtını, hem zamanın Eflâtûn'u hem de cihanın sığınağı eylemiştir:

Ol kerem-fermâ ki zâtın eylemişdür zü'l-celâl

Hem Felâṭûn-ı zamân hem dâver-i 'âlem-penâh

Musa Kâzım, 112 / 2.

Abdülhamid, hikmet ve irfan tahtının padişahıdır; Eflâtûn ve Ferîdûn onun öğrencisi olsalar münasiptir:

O şâhen-şâh-ı taht-ı hikmet ü 'irfân ki lâyıkdır

Felâṭûn u Ferîdûn olsalar şâkird-i 'irfânı

Emîrî, 176 / 6.

Emîrî de padişahı, zekiliğin Eflâtûn'u olarak takdim eder:

Ferîdûn-ı şehâvetdir Felâṭûn-ı zekâvetdir

Emîrî, 207 / 5.

O, şevket ülkesinin Eflâtûn tedbirli sultanıdır:

Kişver-i şevkete sulţân-ı Felâţûn-ı tedbîr

Emîrî, 222 / 6.

Padişahın fikir güneşi dünyaya hikmet nûru verir ki; onun fikrinin Felâtûn'un aklından üstünlüğünü (zaten) ayandır:

Virir işrâ kıuyûta nûr-ı hikmet meşriq-ı re'yi

‘ Ayândır re'yiniñ ‘ aql-ı Felâţûn üzre rüçhâni

Emîrî, 233 / 3.

O, gül dersi hikmetinin parlak akıl üstâdıdır ki; Eflâtûn onun faziletine nispetle ancak bir talebedir:

Felâţûn fazlına nisbetile şâkird-i sebķ-ı h'ândır

Emîrî, 237 / 9.

Abdülhamid'in işyeri, hikmet barakasının ufkudur; Eflâtûn ise orada bir tıfl-ı mektep(okula yeni başlamış)tir:

Pîşegâhıñ ufuk-ı bâraķa-i hikmetdir

Bir olur anda Felâţûn ile tıfl-ı mekteb

Emîrî, 241 / 24.

Ömer İhyâ ise Sultan Hamîd'i, “Mesih nefesli Felâtûn” şeklinde methederken; hem Hz. İsa'nın nefesiyle ölüleri diriltmesi mucizesine atıf yapar, hem de Eflâtûn'un akıl ve zekasına telmihte bulunur:

Zât-ı kudsîsi Felâţûn-ı Mesîhâ-enfâs

Ömer İhyâ, 261 / 1.

5. HİZMETLERİYLE ABDÜLHAMİD:

Birinci bölümde bahsedildiği üzere Abdülhamid'in padişah ve halife sıfatlarıyla insanların hizmetine sunduğu birçok hayır ürünü bulunmaktadır. Her ne kadar bazı endişelerden dolayı basına sansür uygulanmış; ordu, ulemâ, vb. gibi kesimler gözetim altında tutularak monarşik veya teokratik bir rejim ortaya konmuşsa da Sultan Hamîd devri, sadece yasak ve olumsuzlukların olduğu, halka hizmet ve hayır adına hiçbir şeyin yapılamadığı bir devir değildir. Sultan Hamîd'in muhalifleri bile, onun kurduğu okullarda okuyarak aydınlanmışlar ve Türkiye'nin geriliğini, rejimin yetersizliğini anlayabilecek dereceye gelmişlerdir.¹⁵³ Abdülhamid'in tahtta olduğu "bu 32 sene içinde o zamana kadar İstanbul surlarının içine hapsedilmiş olan mektepçilik bu surları yıkarak vilayetlere taşmış ve binnetice ilerlemiştir."¹⁵⁴ Ayrıca Abdülhamid, bu tür ümran faaliyetlerini gerçekleştirirken sadece devlet bütçesinden de harcama yapmamış; yeri geldiğinde şahsi bütçesinden milyarlar harcamış ve böylelikle tebaasının refah içerisinde yaşaması için büyük eserler yaptırmıştır. Abdülhamid'in yaptırdığı veya açtığı birçoğu alanında ilk olan binlerce okul, birçok müze ve kütüphane, yüzlerce hastane, sanayi, ziraat ve ticaret odası, belediye teşkilatı, telgraf hatları, postane, demiryolu, köprü, fabrika, vb. gibi alanlardaki hizmetlerini saymak neredeyse imkânsızdır.

Başta eğitim alanında olmak üzere, insanlara sağlanan bu hizmetlere dönemin şairleri de kayıtsız kalmamışlar ve gerek tarih kıt'alarıyla, gerek kasideler içerisinde serpiştirilmiş beyitlerle Abdülhamid'in hizmetlerine değinmişlerdir. Bu bölümde, şairlerin Abdülhamid'in hizmetlerine yönelik manzumeleri ele alınacak ve padişahın hizmetleri bir kez daha irdelenecektir.

Emîrî, Kırşehir'de inşâ edilen Mekteb-i İ'dâdî'ye¹⁵⁵ yazmış olduğu tarihte; dönemin padişahı sayesinde her yerde binlerce ilim evi inşâ edildi diyerek

¹⁵³ Öztuna, **II. Abdülhamîd –Zamanı ve Şahsiyeti–**, s.216.

¹⁵⁴ Osman Nuri Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, C.3, Eser Neşriyat, İstanbul 1977, s.874.

¹⁵⁵ Bayram Kodaman, Kırşehir'de açılan nehârî i'dâdînin açılış tarihini 1310 (1892) olarak verirken; Emîrî'nin aynı i'dâdî için düşürdüğü tarih 1308'dir. bk.: Bayram Kodaman, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, TTK Yay., Ankara 1991, s.126.

Abdülhamid’i överken, yine aynı manzumenin devamında söz konusu mektebin, o beldeye lazım olduğunu da belirtir:

‘Uluvv-i sâye-i şâhânesinde ol şehen-şâhîñ
Olundu her tarafda nice biñ dâru’l-‘ ulûm inşâ

Bu Kırşehir’inde de bir mekteb-i i‘ dâdi lâzımdı
Me‘ ârifdir eden zîrâ vücûd-ı kişveri ihyâ

Emîrî, 11 / 5, 6.

Merzifon’da yapılan Rüşdiye Mektebi’nin yapılışına Mehmed Hilmî tarafından düşürülen tarihte de bu benzersiz irfan kapısı için padişaha teşekkür edilir:

Yapıldı dört yol üstünde güşâde bâb-ı irfânı
Bulunmaz böyle bir mevkî hele emsâle nisbetle

Teşekkürle dedi târih-i cevherdâr[ım] Hilmî
Olunca Merzifon’da mekteb-i rüşdiye himmetle

Mehmed Hilmî, 18 / 6, 7.

1886 yılında Osmanlı Devleti maarif hizmetlerini yaygınlaştırmak, ilmi metodlarla eğitim verecek yeni müesseseler açmak üzere vilayetlerden "Maarif Hisse-i İanesi" adıyla aşar vergisinden tahsil edilmek üzere bir kaynak yarattı.¹⁵⁶ Bu kaynağın neticesinde Anadolu’nun birçok yerine özgün ve modern okullar açılmıştır. Bursa’da açılan Ziraat Mektebi de hükümetin sağladığı bu kaynağın neticesidir.¹⁵⁷ Bursa’da tarımsal üretimin önemli derecede bir gelişme kaydetmesinde büyük etkisi olan Bursa Ziraat Mektebi’nin inşâsına düşürülen tarihte; Sultan Hamîd’in yaptığı bu okul sayesinde, ziraat ehlinin büyük fayda sağladığı belirtilir:

Eyleyip te’sîs ü mekteble işbu çiftliği
Sâyesinde oldu hep ehl-i zirâ’at müstefîd

¹⁵⁶ Kodaman, age., s.158.

¹⁵⁷ Yusuf Oğuzoğlu, "Bursa Hamidiye Ziraat Mektebi ve Bir Uygulaması", **Bursa Ziraat Mektebi – Bursa’nın Köklü Eğitim Kurumları**, Bursa Büyükşehir Kitaplığı, İstanbul 2010, s.5.; Özgür Yıldız, "II. Abdülhamid Döneminde Zirai Eğitime Bakış", **Turkish Studies**, Volume 7/4, Ankara 2012, ss.3273-3289.

Buldu bir tārīḥ-i tam vāli iken Maḥmud ḳulu
Yapdı mekteb Bursa zürṛā'ına Sultan Ḥamīd

M. Celâleddin, 25 / 3, 4.

Yine aynı şehirde inşâ edilen Mekteb-i İ'dâdî için kaleme alınan tarihte; padişahın yaptırdığı bu yüce mektep sayesinde vatan evladının ilim ve feyiz ile kazanç sahibi olacağı vurgulanır:

Bursa şehrine bir mekseb-i feyz ü edebdir bu
Olunsun dā'imā 'ilm ile evlād-ı vaṭan a'dād

M. Celâleddin, 29 / 3.

Bu 'āli mektebi 'Abdülḥamīd Ḥān ḳıldı nev-bünyād

M. Celâleddin, 29 / 5.

Abdülhamid'in lütfunun nuru sayesinde ülke ufuklarında baştanbaşa ilim yıldızı parlamıştır:

Neyyir-i lüṭfuyla Ḥān 'Abdülḥamīd'iñ ser-te-ser
Parladı āfāḳ-ı mülkünde 'ulūmuñ kevkebi

M. Celâleddin, 32 / 1.

Aynı manzumenin devamında Mahmud Celâleddin Paşa, kendi valiliği döneminde Resmu'da¹⁵⁸ inşa olunan ve Müslüman kızlara eğitim veren Mekteb-i İnâs-ı İslâm adlı mektebin yaptırılışına yazmış olduğu tarih manzumesinde; bu okul sayesinde Müslüman kızların terakki kazanacağını söyler:

Ola Ya Rab dā'imā bu ḥacle-gāh-ı ma'rifet
Duḥterān-ı müslimīn için teraḳḳi meksebi

Söyledi vāli iken itmāmı tārīḥin Celāl

Yapdırıldı Resmu'da İslām'a bu ḳız mektebi

M. Celâleddin, 32 / 3, 4.

¹⁵⁸ “Resmu yahud Retmu: Girit yarımadasında Kandiye ile Hanya'nın ortasında yani Kandiye'nin 70 km. güneybatısında deniz kenarında kale ile çevrilmiş bir şehirdir.”; Ahmed Rıf'at, **Lügat-i Tarihiyye ve Coğrafiyye**, C.3, Mahmud Beg Matbaası, İstanbul 1299, s.292.

Muallim Nâci de Abdülhamid'in maarif hususundaki hizmetlerine ve mekteplerin sayısının artarak maarifin gelişme kaydetmesine kayıtsız kalmaz:

Mekâsib mekâtib-fuzûn olmada

Maârif terakkî-nümûn olmada

Maâriflerdir kâr-ı âlem bütün

Maârifsiz olmaz temeyyüz bugün

M. Nâci, 87 / 61, 62.

Sultan Hamîd'in maarif hizmetlerine dikkat çeken şairlerden birisi de Mehmed Celâl'dir. Celâl, Abdülhamid devrinde maarifin günden güne yükseldiğini, mükemmel denilebilecek okulların açıldığını ve sağlıklı düşünen hiç kimsenin bu hizmetleri inkâr etmeyeceğini vurgular:

Devrinde ma'ârif oldu 'âlî

Günden güne eyledi te'âlî

Mektebler açıldı pek mükemmel

Fikr eyle ki böyle miydi evvel

M. Celâl, 307.

Yine aynı şair, Sultan Hamîd'in yaptırdığı okullar ile insanlara maarif sunduğunu ve bu okullar sayesinde İstanbul'un bir maarif merkezi olduğunu belirterek padişahın bu alandaki hizmetlerini metheder:

İder 'Abdü'l-ḥamîd Ḥân-ı Ğâzî

Bize her demde ihzâr-ı ma'ârif

Şehenşâh-ı kerîm ü kâmurândır

İden İstanbulî dâr-ı ma'ârif

M. Celâl, 307.

Kâzım Paşa bir Rüşdiye Mektebi için yazmış olduğu tarihte; Abdülhamid'in, maarifin yok olmasına mani olduğunu ima ederek onun maarifi yeniden canlandırdığına dikkat çeker ve böylelikle padişahın bu husustaki hassasiyetini aktarır:

Şehenşâh-ı cihân 'Abdu'l-ḥamîdüñ ṭab' -ı vaḳḳâdı

Ma‘ārif zāyi‘ olsa rüy-ı dünyādan ider icād

Didüm bir mışra‘-ı rengin ile tārîhini Kâzım

Bu ‘ālî Mekteb-i Rüşdiyye oldu pek güzel bünyād

Musa Kâzım, 118 / 1.– 4.

Başka bir okul için kaleme aldığı diğer bir manzumesinde de; Sultan Hamîd’in Müslümanların ve mülkünde yaşayan ahalinin, eğitim düzeyi üzerindeki etkisini açıkça ortaya koyar:

Ḥudāvend-i enām ‘Abdu’l-ḥamîdüñ ‘ahd-i ‘ālîsi

Riyāz-ı ma‘rifet bâğ u bahār-ı müslimîn oldu

Olup mülkinde envā‘-ı mekâtib gün-be-gün ihyā

Ehālî sâyesinde ser-be-ser dāniş-ḳarîn oldu

Musa Kâzım, 119 / 1, 2.

Görenler mışra‘-ı tārîhini taḥsîn oḳur Kâzım

Bu mekteb ibtidā’iyye yapıldı pek rekîn oldu

Musa Kâzım, 119 / 4.

Dönemin önemli tarihçilerinden Ahmed Cevdet Paşa da padişahın eğitim faaliyetlerini İbn-i Sînâ’yı anarak metheder. Cevdet Paşa, İbn-i Sînâ’nın onun açtığı mekteplerde hoca olmak istediğini söyler:

Açtığı binlerce mekteplerde neşr-i ‘ilm için

İbn Sînâ iftiḫar eylerdi ger olsa mu‘îd

Ahmed Cevdet, 147 / 25.

Mehmet Elif tarafından Sütlüce Mahmud Ağa Camii’nin yanına yapılan okula yazılan tarih manzumesinde de “asrında her yeri mamur eden padişah” şeklinde takdim edilir:

Ḥāḳān-ı ‘ālem şāh-ı dîn ‘Abdu’l-ḥamîdiñ ser-te-ser

‘Asrında ma‘mūr oldu ‘ālem şevket-i mezdād ola

Tārîhi geldi şeş cihetden gūşuma yazdım Elif

Bu dār-ı Kur'an haşre dek bâki vü hem ābād ola

Mehmet Elif, 169 / 1.-6.

O, medreseler yaptırıp okullar ihya ederek, ilim ve irfanın yayılmasını sağlamış ve böylelikle övünmeğe layıkların en büyüğü olmuştur:

Medāris eyledi inşā mekātib eyledi ihyā

Medār-ı a'zam oldu intişār-ı ilm ü irfāna

Emîrî, 231 / 6.

Abdülhamid'in eğitim hizmetlerine şahit olan şairlerden birisi de Prizrenli Ömer Lütfi'dir. Lütfi, bir tarih kıt'asında Abdülhamid sayesinde her yerde irfan nurunun açığa çıktığını belirterek Prizren Rüşdiyesi'ne tarih düşürür:

Hazret-i Abdül Hamid Han'ı maârif-perverin

Sâyesinde her cihette nûr-ı irfân müstebin

(...)

Müjdedir târih-i gevher LÜTFİ şakirdânına

Lûtf-i Hakk bu mekteb-i rüjdiye oldu dilnişin

Ömer Lütfi (Prizrenli), 252

Dedezâde Mehmed Hilmî'ye göre de maarif; Sultan Hamîd'in sayesinde yayılıp yaygınlaşmıştır:

Maârif sâye-i şahânesinde kesbedüp revnâk

Tesâbuk eyliyor her bir tarafta şevk ü gayretle

Mehmed Hilmî, 18 / 2.

Fennî, Abdülhamid'in tekke ve okul açtırmasındaki samimiyetine dikkat çekerek onun açtırdığı çok sayıdaki köprüye ve yaptırdığı çeşmelere atıfta bulunur:

Tekyeler mektebler inşâ ettirip ihlâsla

Çok me'âbir açtırıp yaptırdı bî-had çeşme-sâr

Fennî, 14 / 13.

Abdülhamid'in açtığı okullar sayesinde cehalet kesilip kaybolmuştur:

Nice dârü'l-ulûm kıldı güşâd
Buldu artık metâ-ı cehl kesâd

Ömer İhyâ, 259 / 21.

Abdülhamid'in sadece eğitim hayatında icraatları olmamıştır. O, bayındırlık ve ulaştırma alanında da ülkeye birçok hizmette bulunmuş; hatta bu alanlardaki birçok eser günümüze değin varlığını sürdürebilmiştir.

Mahmud Celâleddin Paşa'nın valiliği döneminde Bilecik'te inşâ edilen caminin tamamlanmasına düşülen tarihte “müminlerin emiri” olarak takdim edilen Abdülhamid'e teşekkür edilir:

Bilecik'de nāmına kıldı binā bu ma'bedi
Beş vaqıtde secde-i şükr eylesinler mü'minîn

Söyledi vâli iken itmâmı târîhin Celâl
Etdi bu nev cāmî'i inşâ imâmü'l-müslimîn

M. Celâleddin, 28 / 3, 4.

Yine aynı şair ve vali tarafından; “1307 – 1309 yılları arasında, mihraptan küçük bir kısım hariç, son cemaat yerine kadar kesme taştan yeniden inşâ edilen ve kubbesi kârgir olarak yapılan Kütahya Ulu Cami”¹⁵⁹ için kaleme alınan manzumede Celâleddin Paşa; sayısız hayır eserleri olan Abdülhamid Hân'ın, o temiz mabedin acilen tamir edilmesi için emir verdiğini, yeni yapılan kubbesine de atıfta bulunarak belirtir:

Emr eyledi ihyâsını ol ma'bed-i pâkiñ hemân
'Abdülhamîd Hân kim anıñ âşâr-ı hayr-ı bî-adîd

M. Celâleddin, 30 / 4.

Vâli iken yazdı Celâl târîh-i cevher dârını
Kubbeli kıldı ma'bedi tecdîd Hân 'Abdülhamîd

M. Celâleddin, 30 / 7.

¹⁵⁹ Talay, age., s.520.

Araştırmalarımıza rağmen hangi Ulu Cami olduğunu bulamadığımız başka bir caminin tamiri için 1317 tarihli bir manzume yazan mer İhyâ; Abdülhamid'e meth ü senada bulunarak, adeta onun bir hayır eseri daha olduğunu bizlere hatırlatır:

Zât-ı Sultân Hamîd-i Sâni
Ola verd-i emen-ârây-ı serîr

Seyredince dedi İhyâ târih
Ulu câmi güzel olmuş ta'mîr

Ömer İhyâ, 262 / 1.– 3.

Abdülhamid'in müminlerin emiri ve Hz. Peygamber'in vekili olarak takdim edildiği aynı Őaire ait başka bir tarih manzumesinde de, padişahın, Sivas'ın Zara kasabasına kazandırdığı cami konu edilir:

İmâmü'l-müslimîn Abdülhamîd Han
Vekîl-i câmiü'l-hayr-ı peyember

Ömer İhyâ, 264 / 1.

Bu târih-i latîfim bî-(bahâ) dır
Zihî beyt-i Hudâ Allahü Ekber

Ömer İhyâ, 264 / 7.

Sultan Hamîd, 1885 yılında Yıldız Sarayı'nın yanına bir cami inşa ettirmiş ve Cuma selamlığını da bu camide yapmaya başlamıştır. Yüksek kasnaklı ve tek kubbeli olan caminin plânını, Abdülhamid bizzat kendisi çizmiştir. Yıldız Hamidiye Cami olarak bilinen caminin süs ve kabartmalarını da padişah kendisi yapmıştır.¹⁶⁰ Abdülhamid devrinin önemli vak'a-nüvislerinden Ahmed Lütfi, söz konusu caminin inşası münasebetiyle bir manzume kaleme almış ve padişaha övgülerde bulunmuştur:

Câmi'-i envâ'-ı hayrât u imâmü'l-müslimîn
Hâzret-i 'Abdülhamîd Hân-ı diyânet ihtivâ

İmtisâl-i muhkemât min benî Allâh için

¹⁶⁰ Talay, age., s.489-490.

Eyledi bu cāmi'-i nūru maḥallinde binā

Ahmed Lütfi, 86 / 1, 2.

Aynı caminin yapılışına Musa Kâzım Paşa da bir tarih düşürmüş ve padişahın nurlu bir cami yaptırdığına dikkat çekmiştir. Kâzım Paşa, ayrıca Sultan Hamîd'i ülkeyi mâmur eden padişah olarak takdim etmiş ve onun devrinin feyizli bir devir olduğunu belirtmiştir:

Dā'imā bir nev-eşerle mülkin ābādān ider

Devr-i feyz-ā-feyz-i iclālinde Ḥan 'Abdu'l-ḥamîd

Musa Kâzım, 110 / 1.

Buldı bir nā-dīde nev-tārīḥ Kâzım bendesi

Yapdı böyle cāmi'ü'l-envār Ḥan 'Abdu'l-ḥamîd

Musa Kâzım, 110 / 18.

Osmanlı Devleti'nin ilk eserlerinden olan Orhangazi Camii'nin ilk tamiri, 1889 yılında Sultan Hamîd tarafından yaptırılmıştır. Çift minarenin ve doğu tarafına bir kapının eklendiği tamir de 1905 yılında Abdülhamid tarafından yaptırılmıştır.¹⁶¹ Ahmed Bâdî, söz konusu tamir için şu tarihi düşürmüştür:

Geldi bir tārīḥ itmāmında ey Bâdî dile

Yapdı bu cisr-i nevi' elṭāf-ı Ḥan 'Abdülḥamîd

Ahmed Bâdî, 167 / 9.

Üsküdar'ın Selman Ağa mahallesinde yer alan ve çeşitli afetlerle harap hale gelen Şeyh Camii de II. Abdülhamid emriyle ve Bahri Paşa'nın da gayretleriyle 1304 (1886)'da yeniden inşa edilmiştir.¹⁶² Şeyh Camii'nin yeniden inşasını, Musa Kâzım Paşa bir tarih düşürerek ilan eder:

Defter-i erbāb-ı ḥayra eylemişdi kayd-ı nām

Yapdırup bu ma'bedi vaḳtiyle bir zāt-ı sa'îd

Musa Kâzım, 116 / 1.

Tāma i' lān eylesün Kâzım kulu tārīḥini

¹⁶¹ Talay, age., s.504.

¹⁶² Talay, age., s.488-489.

Bu mu‘ azzez cāmi‘ i yaptırdı Hān ‘ Abdu’l-ḥamīd

Musa Kāzım, 116 / 10.

Abdülhamid’in İslâmî hizmetlerinden bazıları da türbe, tekke, dergâh, vb. gibi mekânların tamiridir. Bu minvalde, Sinop sınırları içerisinde metfun Seyyid Bilal Hz.’nin türbesini de tamir ettirmiştir. “Seyyid Bilal, Peygamber Efendimiz’in (A.S) torunu Hz. Hüseyin’in, altıncı göbekten torunudur. Türkiye’de bulunan evliyalar içerisinde Peygamber Efendimiz’e (A.S) akrabalık derecesi en yakın olan kişi olması yönüyle manevi önemi büyüktür.”¹⁶³ Mehmed Hilmî; padişahın, bu büyük zâtn türbesini tamir etmesi hasebiyle Sultan Hamîd’e teşekkür-nâme mahiyetinde bir kaside takdim etmiştir. Şair; kasidesinde padişaha teşekkürleri sunup, ömrünün uzun olması için hayır duada bulunur:

Türbe-i Seyyid Bilâl’e hizmet-i şâhânesi

Cümle evlâd-ı resûlün haklarında oldu İyd

Mehmed Hilmî, 17 / 2.

Hilmiyâ sad şevk ile teşekkür-nâmeyi

Hak teâlâ ömrünü ikbâlini kılsun mezîd

Mehmed Hilmî, 17 / 5.

Sultan Hamîd, Domaniç’in Çarşamba nahiyesinde bulunan Ertuğrul Gazi ve annesinin türbesini de 1308 yılında yeniden imar etmiştir. Dönemin Bursa valisi Mahmud Celâleddin Paşa, söz konusu türbe için padişah övgüsü içerikli bir tarih kaleme almıştır:

Şâh-ı cihân bu türbeyi yaptırdı ol merḥûmeye

Eyyâm-ı ‘ömr ü şevketin kılsın Cenâb-ı Hâk mezîd

M. Celâleddin, 26 / 5.

Vâli iken nazım eyledi Maḥmûd kulu târîhini

Çıldı bu ra’nâ türbeyi bünyâd Hān ‘ Abdülḥamīd

M. Celâleddin, 26 / 7.

¹⁶³ Fatma Türker, **Sinop Seyyid Bilal Türbesi Hazinesindeki Mezar Taşları**, Ondokuz Mayıs Ü., SBE, Basılmamış YLT, Samsun 2011, s.8.

Hicri 1309 yılında ve Celâleddin Paşa'nın valiliği esnasında Bursa Mevlevihânesi de tamir ettirilmiştir:

Pek h̄arāb olmuş idi bu h̄ānkāh-ı Mevlevî

Eyledi i' mārına ibzāl-i ihsān-ı mezîd

M. Celâleddin, 31 / 2.

Cevherin tārîhini vâli iken yazdı Celâl

Çıldı bak tecdîd budur gâhi Hân 'Abdülhamîd

M. Celâleddin, 31 / 5.

Alibeyköy'deki Şâziliye Tekkesi'nin¹⁶⁴ yeniden inşâ ettirilmesi münasebetiyle; Mehmet Elif tarafından kaleme alınan manzumede de, uzun süre harap halde kalan tekkeyi yaptırması vesilesiyle Abdülhamid'e âdeta teşekkür edilir:

Bu h̄ānkāh-ı gāvş-ı a' zām şeyh 'Aliyü'ş-Şâzili

Hayli zamandır münhadim kalmışdı bî-sağf u kenār

Gördükde ol şāhenşeh-i āgāh-ı dil bu h̄āleti

Nūr-ı ' uluvv-ı himmeti derhal olub pertev-nisār

Mehmet Elif, 168 / 3, 4.

Ayrıca Sultan Hamîd, Şerîf Abdulmuttalib vasıtasıyla Mekke'yi de imar ettirmiştir:

H̄āzret-i şāhenşeh-i devrān H̄ān 'Abdu'l-hamîd

Bir h̄udāvend-i cihānı Mekkeye kıldı emîr

Musa Kâzım, 102 / 1.

“Sultan Abdülhamid, Hz. Muhammed'in Kerkük'te bulunan seccadesinin daha iyi korunması için Kerkük'te bir ev inşa ettirir. Bunun üzerine Şeyh Rıza, Sultan Abdülhamid'e bu evin yapım tarihini de ebced hesabıyla düşürdüğü bir teşekkür kasidesi yazar.”¹⁶⁵

¹⁶⁴ “ İsmi, Ali b. Abdullah el-Şâzili'den alan bir sûfi tarikati.”; D. Samuel Margoliouth, “Şâziliye” md., **İA**, C.11, İstanbul 1979, s.366.

¹⁶⁵ Ayhan Tek (Gevefî), “Şeyh Rıza Talabânî ve Sultan Abdülhamid'e Yazdığı Kasideleri”, **Kürt Tarihi**, S.1, Haziran – Temmuz 2012, ss.46-51, s.6.

Seccade-i şerîfeye Abdü'l-ḥamid Ḥān
Pek munṭazam 'imāret-i şāhāne yaptılar

Ta'riḥ-i muṭâbık-i vakı' dedi Rızā
“Seccāde-i Peyember için ḥāne yaptılar”

Şeyh Rıza, 143 / 2. – 4.

Abdülhamid'in sağlık alanında da çeşitli hizmetleri olmuştur. O, ülkenin birçok yerinde çeşitli hastaneler ve sağlık merkezleri açarak halkına hizmetkâr olduğunu göstermeye çalışmıştır. Meselâ; 1884 yılında Haseki Nisa Hastanesi'ne çeşitli bölümler ilave etmiş ve yatak sayısını da arttırmıştır.¹⁶⁶ Dönemin Vak'a-nüvisi Ahmed Lütfî, padişahın bu hizmetine kayıtsız kalmamış ve bir tarih kasidesi kaleme almıştır:

Sāyesinde merd ü zenden ḳalmadı bir ḥaste-dil
Cümleniñ aḳvāl ü ef'ālî du'ā-güyānedir

Lüṭfiyā cevherle yazdım iki ḳat tāriḥini
Bu muḥaḳḳaḳ ḥaste-ḥāne himmet-i şāhānedir

Ahmed Lütfî, 77 / 6, 7.

Ömer İhyâ'nın ifadesiyle; “O Hz. İisâ nefesli Eflâtûn fikirli kutsi zât”, 1322'de Sivas'ta da bir hastane yaptırmıştır. Bu sebeple, Sivas halkı o yüce padişaha duacıdır:

Âsmân-kevkebe Sultân-ı Hamîdü'l-âsâr
Zât-ı kudsîsi Felâtûn-ı Mesîhâ-enfâs

Ömer İhyâ, 261 / 1.

Çâresâz-ı zua'fâ pâdişeh-i zîşânın
Ömrüne sıhhatine ed'ıye-hândır Sivas

Ömer İhyâ, 261 / 5.

Hastegâne dedi târiḥ-i mücevher İhyâ
“Habbezâ mevki'ikum” “fihi şifâun linnâs”¹⁶⁷

¹⁶⁶ Talay, age., s.376.

¹⁶⁷ “Onda insanlar için şifa vardır” anlamında, 16-Nahl Suresi 69. ayetten iktibas.

Ömer İhyâ, 261 / 7.

Mehmed Celâl, Sultan Hamîd'in emirleri ile her yerde hastanelerin yapıldığını, bu sayede çaresizlerin, hastaların ve mahzunların dertlerine deva bulunarak onların mesut ve bahtiyar edildiğine dikkat çeker:

Emr eylediñ ey şeh-i yegâne
Her yerde yapıldı hasta-hâne
Bî-çâreleriñ devâsı olduñ
Bîmâr[e]leriñ şifâsı olduñ
Dil-ḥasteleriñ olub penâhı
Maḥzûnları eylediñ mübâhî

Mehmed Celâl / 307.

Sultan Hamîd halkın hizmetine; çeşmeler, su kanalları ve maksemler gibi hayır eserleri de sunmuştur. O, halkın su hususunda mağdur olmaması için gerek kendi kesesinden gerekse devlet bütçesinden harcamalar yaparak gerekli önlemleri almış ve birçok yere çeşmeler ve maksemler¹⁶⁸ inşa etmiştir.

Celâleddin Paşa'nın valiliği döneminde 1311 yılında Resmu'ya yapılan maksem için Celâleddin Paşa, padişaha teşekkürün bir tarih kasidesi yazmıştır:

Cüy-bâr-ı 'Aşr-ı Ḥân 'Abdülhamîd
Revnaḳ-efzâ-yı riyâz-ı kâ'inât

M. Celâleddin, 33 / 1.

Yazdı vâililikde târîḥin Celâl
Teşne-gâna maşkem-i mâ'ü'l-ḥayât

M. Celâleddin, 33 / 4.

Musa Kâzım Paşa da, Abdülhamid'in 1301 yılında Erzincan'da yaptırdığı bir çeşme için bir tarih düşürmüştür:

Aşdı taşdı âb veş târîḥi Kâzım ḥâmeden

¹⁶⁸ *Maksim / Maksem*: “Bentlerden künklerle şehre gelen suları çeşmelere, evlere, hamamlara taksim etmek için lüleli havuz ve tekneleri olan üstü örtülü su hazinesine verilen addır. Halk arasında yanlış olarak maksem denir.”; Pakalın, age., C.2, s.394.

Pek güzel icrâ olındı bu münevver çeşmesâr

Musa Kâzım, 126 / 8.

Ahmed Bâdî, padişahın Hacı Ali Bey vasıtasıyla Aksaray'a su götürmesi üzerine kaleme aldığı manzumesinde; Sultan Hamîd'in, sabah akşam mülkünün imarını düşündüğünü ve tahta gelişinden beri binlerce hayır yaptığına dikkat çeker:

Lûtf u kerem ma' nâda bü'l-ḥayrat-ı Hân ' Abdülhamîd

Heb mülkü'nün i' mârıdur efkârı her şubḥ u mesâ

Tâ taht-ı ' âlî-bahtına rûz-ı cülûsından beri

Biñlerce ḥayra mâlik oldu ḥâriz ez ' aql u zekâ

Ahmed Bâdî, 155 / 1, 2.

Aynı şair, Abdülhamid'in Konya'ya su getirmesi üzerine bir tarih kasidesi de yazmıştır. Bâdî bu manzumesinde, Konya'nın suya fazlasıyla muhtaç olduğunu ve bu durumu öğrenen padişahın hemen işe koyularak sorunun çözülmesi için emir verdiğini belirtir:

Eşedd ihtiyâcı ' arz olunca Konyanın şuya

Buyurdu başlanulsun iktizâ-yı ḥâll-i icrâya

Ahmed Bâdî, 156 / 2.

Abdülhamid, ulaşım hususunda da çeşitli hayır hizmetleri yapmıştır. Tahta geldikten kısa bir süre sonra, yol konusunda daha önce yayımlanıp 1875 yılında kaldırılan nizamnameyi tekrar yürürlüğe koyan Sultan Hamîd, böylelikle ulaşım sorunlarını çözmeyi amaçlamıştır.¹⁶⁹ Bursa ile Mihaliç arasına yapılan yol üzerine Mahmud Celâleddin tarafından kaleme alınan ve iki beytini verdiğimiz aşağıdaki manzume, Abdülhamid'in bu alandaki hizmetlerine bir vesika mahiyetindedir:

Vâli iken nazm eyledi Maḥmûd kulu târîhini

Ḳıldı bu ra' nâ türbeyi bünyâd Hân ' Abdülhamîd

M. Celâleddin, 26 / 7.

Mihaliç semtinde yoḡiken tarîḳ-i muntazam

¹⁶⁹ Talay, age., s.430.

Sāye-i ŧāhānede inŧā edildi iŧbu rāh

M. Celāleddin, 27 / 2.

Abdülhamid, Babaeski'den Hayrabolu'ya giden ve Timur Yolu denilen yol (Kırklareli–Edirne yolu) üzerine de uzunca bir köprü yaptırmıştır. Ahmed Bâdî, padişahın bu hizmetine mahsusen bir tarih kasidesi kaleme alarak padişaha ŧükranlarını sunmuştur. Bâdî, söz konusu manzumede padişahın lütuf ve ihsanlarından bütün insanların yararlandığını da belirtir:

Ĥazret-i ‘ Abdülĥamîd Ĥān ya‘ ni bü'l-ĥayr-ı zamān

Lūtf u iĥsānından el-ĥaĥĥ cümle ‘ ālem müstefîd

Ahmed Bâdî, 167 / 1.

Geldi bir târiĥ itmāmında ey Bâdî dile

Yapdı bu cizr-i nevi‘ elĥāf-ı Ĥān ‘ Abdülĥamîd

Ahmed Bâdî, 167 / 9.

Sultan Hamîd'in ulaşım, özellikle yol hususunda hizmetleri, Sâdık Vicdânî'nin dikkatinden de kaçmamıştır:

Yollar açdıñ ümmete ĥüsn-i sülük ü sîrete

Sâdık Vicdânî, 283 / 17.

II. Abdülhamid başa geçmesini müteakip yıllarda bütün teşkilatlar gibi ulaştırmanın temelini de teşkil eden posta teşkilatını da incelemeyen geçirmiş ve ilk icraat olarak 1877 yılında Posta Telgraf Bakanlığı'nı kurmuştur.¹⁷⁰ Bu bakanlık sayesinde başta Anadolu olmak üzere birçok yere telgraf hattı çekilmiş ve telgraf hattı zamanla, Basra ve Yemen'e kadar uzatılarak, bu sayede buralardaki Müslümanlarla sürekli bir iletişim sağlanmıştır. Musa Kâzım Paşa, Sultan Hamîd'in 1307 (1889–1890) yılında Hicaz'a kadar ulaştırdığı telgraf hattı münasebetiyle bir tarih manzumesi kaleme almış ve bu vesileyle padişaha ŧükranlarını sunmuştur. Kâzım Paşa, söz konusu manzumede Abdülhamid'in ömür ve saltanatının uzun olması için niyazda bulunarak telgraf gibi bir hız ile mülkünü âbâd ettiğini bildirir:

Hemiŧe eylesün ‘ Abdu'l-ĥamîdüñ ĥazret-i Allāh

¹⁷⁰ Talay, age., s.405-406.

Dilin ābād u ʃab‘ın şād u ‘ömr ü devletin müzdād

Sinimmār-ı ‘ulüvv-i himmet-i şāhānesin seyr it

Telğaraf gibi bir sür‘atle eyler mülkini ābād

Musa Kâzım, 117 / 1, 2.

Sultan Hamîd’in Hicaz’a kadar ulaştırdığı diğer bir hizmet ise, önemi bugün dahi taraflı tarafsız herkesçe kabul edilen, Hicaz Demiryolu’dur. Sultan Hamîd; Anadolu Müslümanlarının Hac ibadetini daha kolay yapabilmeleri, Anadolu Müslümanları ile Arap yarımadası ve Asya Müslümanları arasındaki ulaşım ve iletişimi kolaylaştırmak, asayişin daha hızlı ve güçlü sağlanması ve ekonominin gelişmesine katkı sağlamak gibi gayelerle bu büyük projeyi ortaya sürmüş ve netice olarak da öngördüğü gibi devlete büyük faydalar sağlamıştır. İslam birliğini sağlamak¹⁷¹ gayesi de olan Abdülhamid, söz konusu projeyi 1901 yılında Şam’da başlatmış ve 1908 yılında Medine’de nihayete erdirmiştir.¹⁷²

Bu büyük gelişmeyi şiirlerine yansıtan Ömer İhyâ, hem Hicaz Demiryolu’nun önemini vurgulamış hem de Sultan Hamîd’i methetmiştir. İhyâ, padişahın her bir eserini gökteki yıldız olarak düşünmüş; Hicaz Demiryolu’nu ise bir samanyolu olarak addetmiştir:

Her bir eser sitâre-i dürrî ebed-nişân

Râh-ı Hicâz o encüme nisbetle Kehkeşân

Ömer İhyâ, 255 / 11.

Yine aynı şair, Sultan Hamîd’in bu yol ile Hicaz’ı ihya ettiğini ve Hz. Peygamber’e selamlar arz ettiğini belirtir:

Hâk-i Hicâz’ı lûtf ile İhyâ buyurdular

Rûh-ı Resûl’e arz-ı tehâyâ buyurdular

Ömer İhyâ, 255 / 12.

¹⁷¹ Sultan Hamîd ve İslam birliği siyaseti için bk.: Sırma, age.

¹⁷² Talay, age., s.417-423; Ahmet Ürgüplü, “2. Abdülhamid’in İttihad-ı İslâm Siyaseti”, **Sızıntı**, Ocak 2012, S.396, e-kaynak: <http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/abdulhamid-in-ittihad-i-islam-siyaseti-ocak-2012.html> (Son erişim: 07.12.2013)

İhyâ, bir manzumesinde de Hicaz Demiryolu'nun Kâbe'yi yakınlaştırmasını, yani zaman olarak Mekke'ye daha kısa sürede gidilmesini imâ ederek Abdülhamid'i methederken; onun bu yolu, Allah'ın yardımı ile yaptığını vurgular:

Yâverî-i Hak ile takrîb edersen Kâ'be'yi
Ey mukaddes hatt-ı Bathâ'nın muazzam rehberi

Ömer İhyâ, 256 / 6.

İhyâ, Hicaz'm Abdülhamid'in emri ile yapılan demiryolu hattı sayesinde yakınlaştığını başka bir manzumesinde de belirtir:

Ediyor emri ferş-i hatt-ı Hicâz
Nasıl olmaz karîb râh-ı dırâz

Ömer İhyâ, 259 / 16.

Sultan Hamîd, yaptırdığı demiryolu ile Hicaz'ı daha da yüceltmıştır:

Demiryoluyla tebcîl ser-menzil-i Hicâz'ı

Ömer İhyâ, 260 / 8.

Abdülhamid, kurduğu veya geliştirdiği birçok kütüphane ile de halkına hizmet etmiştir. Kendisinin de kitaba meraklı bir padişah olması, onun bu alanda da büyük hizmetler yapmasına vesile olmuş ve başta Anadolu olmak üzere çeşitli yerlerde kütüphaneler yaptırmıştır.¹⁷³ Sultan Hamîd'in kütüphane konusundaki faaliyetlerine kayıtsız kalmayan Musa Kâzım Paşa, bir kısmını aşağıda naklettiğimiz manzumelerinde; halkın ilme yönelmesi ve cehalet zulmetinden kurtulması için padişahın halk kütüphaneleri inşâ ettiğini belirtir:

Bu cāy-ı bî-^ç adîli kıldı ihyâ
Cihânı sevğ için kesb-i ^ç ulûma

Musa Kâzım, 123 / 2.

Cehâlet zulmetin imhâ için mülk-i celîlinden
Güneş gibi münevver bir eşer vaz^ç itdi meydâna

Bu terkîb-i güzîni güş iden taşsîn oğur Kâzım

¹⁷³ Abdülhamid'in kütüphaneler konusundaki hizmetleri için bk.: Talay, age., s.256-260.

Ne hoş târihdür Kâzım ‘ umûmi nev kütüb-hâne

Musa Kâzım, 124 / 2, 3.

1876 – 1909 yıllarını kapsayan II. Abdülhamid devri, –birkaç savaş dışında– askeri anlamda çok hareketli bir devir olmamasına rağmen Sultan Hamîd, meydana gelebilecek tehlikelere karşı askerî tedbirler almaktan geri kalmamıştır. Şairlerin de dikkatini çeken bu askerî tedbirler arasında, kışla ve cephane yapımı başta gelmektedir. Abdülhamid’in, İstanbul’un Başibüyük semtinde yaptırdığı cephane için üç tarih kasidesi kaleme alan Musa Kâzım, padişahın askerî alandaki bu hizmetini adeta insanlara tarihi bir vesika olarak sunar:

Çıldı nev ceb-hâ[ne]yi bünyâd u ihyâ padişâh

Musa Kâzım, 112 / 6.

Çıldı sultân-ı enâm inşâ bu nev ceb-hâneyi

Musa Kâzım, 113 / 7.

Pâdişeh çıldı bu nev ceb-hâneyi bâlâ binâ

Musa Kâzım, 114 / 7.

Sultan Hamîd’in Çankırı’da inşa ettirdiği kışla, cephane ve askerî daire ise Sâdık Vicdânî tarafından manzumeleştirilmiştir. Vicdânî, Çankırı cephanesinin padişahın lütfu ile yapıldığını; devletin hizmetkârları ve Allah’ın yardımcıları olan askerler için yeni tarz ile karargâh yeri sayılabilecek bir askerî dairenin yapıldığını belirterek Abdülhamid’in hizmetlerini bildirir:

Sâye-i luğfinda oldu sâha-pîrâ-yı vücûd

‘ Ahd-i Fârûkânesinde Kanğırı cejhânesi

Sâdık Vicdânî, 289 / 2.

Yapıldı pek güzel tarz-ı nevînde

Mağarr-ı hâdimân-ı mülk ü devlet

Sâdık Vicdânî, 291 / 7.

Zihî i‘ mâr idildi beyt-i ceys-i nuşret-i Mennân

Sâdık Vicdânî, 292 / 5.

Abdülhamid; halk, memur ve askerlerin yardımını da alarak Saraybosna’da da bir kışla yaptırmıştır. Padişahın askeri hizmetleri arasında sayılabilecek bu kışla için Kâzım Paşa tarafından müstakil bir tarih manzumesi kaleme alınmıştır. Musa Kâzım; padişahın yaptırmış olduğu bu kışlayı Nu’man b. Munzir’ın Sinimmâr adlı bir mimara yaptırdığı ve Fırat nehri kenarında yer alan dünyaca ünlü “Kasr-ı Havernak” isimli köşke¹⁷⁴ benzetirken, Sultan Hamîd’i Nu’man’a; onun yüce himmetini ise mimar Sinimmâr’a benzetir:

Sinimmâr-ı ‘ulüvv-i himmeti ‘ Abdü’l-ḥamîd Ḥānuñ
Kılur қаşr-ı Ḥavernaқ gibi dâ’im mülketin ābād

Musa Kâzım, 108 / 1.

Bu a’lâ kışla oldı ittifākā pek güzel ābād

Musa Kâzım, 108 / 10.

Abdülhamid’in hizmetleri yalnızca yukarıda saydıklarımızla sınırlı değildir. Dönemin şairlerinin yazmış olduğu medhiyelere bakıldığında onun hemen her alanda mutlaka bir hizmetinin bulunduğu şahit olmaktayız. Nitekim Tokat’ı şenlendiren tarihi eserlerden biri olan ve padişahın tahta çıkışının 25. yıldönümü münasebetiyle dikilen saat kulesi¹⁷⁵, Sultan Hamîd’in önemli kültürel hizmetlerindedir. Ömer İhyâ, söz konusu kulenin yapılışı sebebiyle bir tarih manzumesi kaleme almış ve Sultan Hamîd’in cülusunun 25. yılına atıfta bulunarak padişaha şükranlarını sunmuştur:

Çâryek asr olmuş iken sâl-i mes’ûd-i cülûs
Rûşenâ-bahş-ı uyûn oldu bu sâatle kule

Ömer İhyâ, 263 / 1.

II. Abdülhamid devrine şahit olan şairler, manzumelerinde bu devirde Osmanlı topraklarına katılan bazı memleketleri de zikretmişlerdir. Bu devirde, her ne kadar Osmanlı Devleti’nin kuruluş ve gelişme dönemindeki kadar büyük çaplı fetihler görülme de, çok az sayıda memleket fethedilerek Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir. Örneğin; daha önce kaybedilen Tesalya, Yenişehir, Tırhala ve Dömeke gibi

¹⁷⁴ Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu’l-A’lâm**, C.3, İstanbul 1308, s.2068; Onay, age., s.228; Tökel, age., s.459-462.

¹⁷⁵ Talay, age., s.477.

şehirler, 1897 Türk–Yunan Savaşı’nda alınarak tekrar Osmanlı topraklarına katılmıştır.¹⁷⁶ Dönemin şairlerinden Ahmed Hilmî, söz konusu şehirlerin tekrar fethedilmesi üzerine müstakil tarih manzumeleri kaleme almış ve bu fetihler vesilesiyle padişaha teşekkürlerini şu şekilde arz etmiştir:

Țırnovayla Yeñişehri pâdişâh aldı bu sâl

Ahmed Hilmî, 296 / 23.

Pâdişâhım feth eylediñ Dömeke ile Ermiiyyeyi

Ahmed Hilmî, 297 / 6.

Teselyâ kıt‘ asın ħarben bugün ‘ Abdü’l-ĥamîd aldı

Ahmed Hilmî, 298 / 6.

Ĥarble aldı pâdişâh o belde-i Țırĥalayı

Ahmed Hilmî, 299 / 8.

Aleksinaç ve Delerabad da, Abdülhamid devrinde ele geçiren yerlerdendir. 29 Ekim 1876 yılında Osman Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Rus generali Çarnayef’in kumanda ettiği Sırp ordusunu Aleksinaç Meydan Muharebesi’nde yenerek Aleksinaç’ı ele geçirmiştir.¹⁷⁷ Musa Kâzım Paşa, Aleksinaç’ın ele geçirilmesi vesilesiyle Sultan Hamîd ve Osmanlı ordusuna teşekkürün bir tarih kasidesi kaleme almış ve Aleksinaç ile Delerabad’ın Allah’ın yardımıyla ele geçirildiğini belirterek tarih düşürmüştür:

Alındı ‘avn-i Ĥaĥĥ ile Delebarâd u ‘Aleksinâc

Musa Kâzım, 130 / 10.

Musa Kâzım, Abdülhamid’in Gümülcine’de yaptırdığı hapisane için kaleme aldığı tarihte; bu benzersiz terbiye verme, edeplendirme yerini yaptırdığı için padişaha teşekkür eder ve mülkünün edep bahçesi olması için niyazda bulunur:

Şehenşâh-ı cihân ‘Abdu’l-ĥamîdüñ

Ĥudâ mülkin kıla gülzâr-ı te’dîb

Musa Kâzım, 120 / 1.

¹⁷⁶ Öztuna, II. Abdülhamîd –Zamanı ve Şahsiyeti–, s.148-150.

¹⁷⁷ Öztuna, II. Abdülhamîd –Zamanı ve Şahsiyeti–, s.27.

Dü bālā oldı bu târîh Kâzım

Yapıldı bî-mümâşil dâr-ı te'dîb

Musa Kâzım, 120 / 7.

Ömer İhyâ'nın 1321 / 1903 tarihini düşürdüğü manzumeye bakıldığında, Sultan Hamîd'in çok muhtelif alanlarda hizmetlerde bulunduğunu görmekteyiz. Abdülhamid'in, Reşid Paşa vasıtasıyla yaptırdığı mezbahane için kaleme alınan manzumede İhyâ, böyle bir binanın o bölgeye lazım olduğunu belirtir:

Dil-i Sultân Hamîd Hân neyyir-i ufk-ı sürûr olsun

Ömer İhyâ, 266 / 1.

Cenâb-ı vâli-i âlî lüzûmun cezm edip derhâl

Bu mevki'de bu mebnâ-yı metîni kıldılar inşâ

Ömer İhyâ, 266 / 3.

Sultan Mecîd ve Sultan Azîz devirlerinden kalan borçlar, faiz ve mürekkep faizleriyle beraber, 1881 yılında 250 milyon altının üzerine çıkmıştı. Abdülhamid, tahta çıktuktan itibaren bir anda kendini büyük bir borç batağının içinde bulmuş ve çözüm arayışlarına başlamıştır. II. Abdülhamid, bu amaçla 20 Aralık 1881'de yayımlanan "Muharrem Kararnâmesi" ile borçların ödenebilmesi için yeni bir formül bulmuş ve bu kararnâmeye göre devletin tütün, damga pulu, tuz, ipek, balık, sigara ve bazı imtiyazlı eyaletlerin maktu vergilerin, Düyûn-ı Umûmîye'ye bırakılmasını kararlaştırmıştır.¹⁷⁸ Sultan Hamîd'in mali konulardaki bu isabetli hizmetlerini dikkatinden kaçırmayan dönemin önemli tarihçilerinden Ahmed Lütfi, Abdülhamid'in bu kararnameyi çıkartması üzerine "Târîh-i Tesviye-i Düyûn-ı Osmânî" başlıklı bir tarih manzumesi kaleme almıştır. Ahmed Lütfi, söz konusu şiirinde Abdülhamid'in himmeti ile borçların hafiflediğini; hatta onun devrinde borçların tamamen bitme noktasına geldiğini belirtir:

Nice cedveller açmışdı bihâr-ı deyn-i 'Osmânî

Aña sed çekdi ol şâhın nesîm-i himmeti şöyle

Düyûnun bâri hiffet buldu müjde söyledim târih

¹⁷⁸ Öztuna, **II. Abdülhamîd –Zamanı ve Şahsiyeti–**, s.88; Talay, age., s.364-369.

Düÿün-1 devleti Őāh-1 zamāndır maḥv eden böyle

Ahmed Lütfi, 68 / 3, 4.

Sultan Hamîd'in kimsesizleri korumak, gözetmek adına yaptığı en büyük hizmet, hiç Şüphesiz; 1895 yılında hizmete açılan Dārü'l-aceze'dir. Abdülhamid, bu tesis ile kimsesizlere barınma, yeme-içme, tedavi olma gibi hizmetler sunduğu gibi söz konusu insanlara eğitim hususunda da büyük imkânlar sağlamıştır.¹⁷⁹ Mehmed Celâl'in ifadesine göre padişahın bu hizmeti sayesinde hiç kimse yetim ve elim kalmamış, öksüz, mazlum ve mağdurlar himaye edilerek tüm sorunları giderilmiştir:

Bir pāyesi vārdır 'arş-1 pāye
Öksüzleri eyliyor ḥimāye
Mazlūmlara mürüvvet eyler
Mağdūrlara 'ināyet eyler
...
Emr eyledi pādiŐāh-1 yektā
Dārü'l-'aceze eyledi inŐā
Elbette bu luḥfi eyler itmām
İnŐā olunan Şu dārü'l-ītām
Bir ferd bile elīm ḳalmaz
Devrinde anıñ yetim ḳalmaz

M.Celâl, 307.

Recâizāde Mahmûd Ekrem'e göre ÷lkedeki bunca eser ve bunca tesisin tamamı Abdülhamid'in ihsanıdır. Nitekim onun devri, milletin feyiz, refah ve mutluluk devridir dense münasıptır:

Bunca āŐār bunca te'sisāt
Maḥz-1 iḥsānidır o sulṫāniñ
Yaraşır dinse ahd-i iclālī
Milletiñ devr-i feyz ü iḳbālī

M. Ekrem, 95 / 1.

¹⁷⁹ Talay, age., s.390-393.

SONUÇ

Tahta geçtiği 1876 tarihinden günümüze varıncaya dek hakkında milyonlarca şey söylenen Sultan II. Abdülhamid'i ele aldığımız çalışmamızda vardığımızı kanı sudur ki; Sultan Hamîd, özellikle cumhuriyetin ilk yıllarında teşhir edildiği gibi diktatör, baskıcı bir padişah değildir. Zira, hakkında methiye yazmak zorunlu olmayan bir padişah için bu denli geniş çaplı methiyeler kaleme alınması, onun belli kesimlerce servis edildiği gibi menfi bir hükümdar olmadığına en aşikar delilidir.

Caize kaygısı taşımayan, İstanbul'dan çok uzaklarda hayatını devam ettiren ve sultanı görmeleri neredeyse imkansız olan şairlerin Sultan Hamîd için övgü dolu manzumeler kaleme alması çok manidardır.

Hiç şüphesiz Abdülhamid'e medhiye yazmak bir gelenek değildir. Fakat, bunca şair tarafından bu kadar fazla medhiye yazılması, döneminde onu çok ağır bir şekilde eleştirenlere karşı padişahı seven şairlerin yapmış olduğu bir savunma olarak düşünülebilse de bunu bilimsel olarak açıklamak ve ispatlamak şu aşamada mümkün görünmemektedir. Nitekim bütün bir Osmanlı tarihi incelendiğinde, hakkında bu kadar kapsamlı manzumeler yazılan ve hakkındaki övgüleri ve yaptığı hizmetleri ayrı müstakil eserler olarak ele alan bir padişah yok gibidir.

Dönemlerinin canlı tanıkları ve şahitleri olarak karşımıza çıkan Abdülhamid devri şairleri, padişahın halkına sunduğu hiçbir hizmete karşı kayıtsız kalmamış ve denilebilir ki, ülkenin en doğusundan en batısına kadar yapılmış olan hemen her icraattan, eserlerinde bahsetmişlerdir. Örneğin; çalışmamızda görüleceği üzere, Sultan Hamîd'in Hicaz'da yaptığı hizmetleri ele alan manzumeler de, o zamanki Osmanlı'nın en batısı diyebileceğimiz Prizren'de yaptığı hizmetlere değinen manzumeler de bulmak mümkündür.

Abdülhamid'in şiirlere yansıyan portresi daha çok yaptığı hizmetler vechesiyledir. Bunun yanında, padişahın dini yönleriyle ele alındığı manzumelere rastlamak da mümkündür. Zira, Abdülhamid sadece bir padişah olmayıp aynı zamanda “*halîfe-i müslimîn*” sıfatını da taşımaktadır. Abdülhamid'i ele alan şiirleri incelediğimiz

bu kapsamlı çalışmamızdan hareketle son olarak şunlar söylenebilir: Sultan Hamîd, tebaasının kendisine büyük saygı ve muhabbet duyduğu bir padişah ve halkına hizmetkâr olan büyük bir siyasi dehadır.

III. BÖLÜM

METİNLER

AFYONKARAHİSARLI ALİ FEYZİ (öl. 1893)

[DİVAN]¹⁸⁰

1

Nâib-i Karahisar Şerif- Zâde Faziletli Mehmed Kâmil Efendiye İhsân Buyrulan

Dördüncü Nişân-ı Osmânîye Târihî

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Meded yâ Rabbi hıfz it her hatâya kevn-i 'âlemden
Şehen şâh-ı cihân Sultan Hamîd Han Gâzî-i sâni
- 2 Zamân-ı şevketinde oldu ma'mûr serteser dünyâ
Selef görmüş degildir böyle 'âdil hân-ı hâkânî
- 3 Nice merde onun lutfuyla ihyâ oldu vâzıhdır
Ser-â-pâ bende-gânî hem ra'yye cümle a'vânı
- 4 Husûsâ beldemiz Sâhib Karahisar'da Nâibdir
Faziletli Muhammed Kâmil'e çün irdi ihsânı
- 5 Mevâlî mahrecin akdemce ihrâz eyleyüp âhir
Ki hâiz oldu dördüncü nişân-ı 'Âl-i Osmânî
- 6 Mecîdi var idi zâtında evvel şân-ı rif'atle
Bu def'a çiftelendi imtiyâz-ı kadr-i 'unvânı
- 7 İderse bende-gânî bu misillü sıdkile himmet
İder bî-şübhe hoşnûd pâdişâh-ı zî-kerem-kânı
- 8 Mükâfat eyler elbet istikâmet ehlini "lâ-rayb"
Açıkdır müstekîme dâimâ der-bâr-ı zî-şânı
- 9 Didi tarih-i ihsânın gelüp bir ehl-i kalb Feyzî
Mübârek eylesün Rabbim hemîn hakkında bu şânı

1304 (1887)

¹⁸⁰ Yusuf İlgar, *Afyonkarahisarlı Şâir Ali Feyzî (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Türkçe Divânı)*, Afyon Kocatepe Ü., SBE, Basılmamış YLT, Afyon 1997.

ALİ EMİRİ EFENDİ (öl.1924)

[DİVAN]¹⁸¹

2

Der -sitâyiş- i Sultan Abdulhamid Hân

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Cihân kesb eylemişdi bir zamandır hâl-i ğam-fersâ
‘ Âyandır kişverin her cânibinde şûriş ü ğavġa
- 2 Nuġûş-ı cevher-i âyine-i âfâķâ baķdıkça
Olurdu dîdeye yek-pâre zâhir şûret-i şekvâ
- 3 Bütün mazmun derd ü ğamdı ra‘ d u bâdîñ âvâzı
Bütün ma‘ nâ- yı şûrişdi huţûţ-ı mevce-i deryâ
- 4 Sükûn uçmuşdu arz-ı âsumândan şanki ölmüşdü
Ķamer peymâne-i miñnet zemin gehvâre-i dehyâ
- 5 Şanırdım sâġa-i dünyayı bir mir‘at-ı maġşerdir
Bütün ġalk-ı cihân olmuşdu yek-ser-i vâlih ü şeydâ
- 6 Târîķ-i rüşvete şaymışdı me‘mûrân-ı âsâyişin
Eşirrä eylemezdi kimseden endîşe‘-i verdâ
- 7 Kemâl- i ġavf u dehşetten nazâr-ġâhında mazlûmuñ
Leyâliñ her demi olmuşdu şanki bir şeb-i yeldâ
- 8 Leimân âşinâ-yı zâbiţân-ı şehr-i âsâyişin
Sefihân âmirâne-i bî-ġayâye maġrum u hempâ
- 9 Baķan yok diñleyen yok añlayan yok ġavf iden yokdu
Ne vehm-i maġşer-i ferdâ ne ġavf-ı Ĥazret-i Mevlâ
- 10 Zebûn-ı renc-i millet ri‘âyâ- yı ‘adâlet- i ġ‘ah
Müheyya-yı tecâvüz her taraf a‘dâ- yı bî-pervâ
- 11 Baķardım hâl- i dünyâyâ olurdum ye‘se müstefriķ
Neden derdim İlâhî bundaki ġikmet naşil yaġmâ
- 12 Zamane âġir oldu çıkmalı yâ Ĥazret-i Mehdi

¹⁸¹ Mustafa Uġurlu Arslan, *Ali Emiri Efendi ve Divanı*, Fatih Ü., SBE, Basılmamış YLT, İstanbul 2008.

- Cihân pek fâcir oldu gelmeli yâ Hazret-i 'Îsâ
- 13 Seniñdir kudret ü kuvvet seniñdir saḫvet ü heybet
Acı bu millet-i mülke amân yâ Hazret-i Mevlâ
- 14 Biḫamdillâh Cenâb-ı kibriyâ luḫ u 'inâyetle
'Înâyet eyledi bir pâdişâh-ı ma' delet-pîrâ
- 15 Naşıl bir pâdişah şâhen-şeh-i iḫlîm-i ehliyet
Naşıl bir pâdişâh şâhen-şeh-i evreng-i isti' lâ
- 16 'Adâlet-i rehber-i şâh âh isti' dâd-ı 'irfâni
Mürüvvet-i cevher vicdân-ı sulḫânîsi ser-tâpâ
- 17 O şâhıñ ḫüsn ü icrâ'ât ü tedbîr-i celîliñden
'Adâlet oldu nur-efzâ şeḫâvet oldu nâ-peydâ
- 18 İlâhî dâim ol sulḫâna ḫıl iḫsân-ı tevfiḫât
İlâhi eyle bundan böyle de aḫkâmını icrâ
- 19 Şehen-şâh-ı müeyyed Hazret-i 'Abdulḫamid ḫânı
Ede cümle umurunda muvaffaḫ Hazret-i Mevlâ
- 20 O şâhen-şeh ki olmuş ḫalka-i bâb- ı ḫümâyunu
Gürûh-ı dâd ḫ'âhân-ı cihâna 'urve- i vüşḫâ
- 21 O şâhen-şâh-ı a' zam ol cihânân-ı mu' azzam kim
'Uluvv-ı fıtrat- ı pâkinde olmuş iḫtimâ' - ârâ
- 22 Vaḫâr u heybet 'azm u sebât u himmet ü temkîne
Kemâl ü '-i afvet-i 'adl ü şalâḫ u ḫâ' at ü ḫaḫvâ
- 23 Bu gûne eylesin ḫurşîd-i 'âlem-tâb-ı ta' zîme
Debîr-i âsumân-ı salḫanaḫ elḫâbını 'imlâ
- 24 Meh-i burc-ı 'adâlet âfitâb-ı 'âlem-i himmet
Fürûḫ-ı çeşm-i şevket şem' -i cem' -i bezm-i ḫam-fersâ
- 25 Yegâne gevher-i 'âlem-bahâ-yı ma' den-i kudret
Güzîde şeb-çerâḫ-ı iftiḫâr-ı millet-i beyzâ
- 26 Gedâ-perver, vefâ-yâver, kerem-güster belend-aḫter
Melek-ḫaslet, felek-rif' at ḫavî-himmet ḫamer-sîmâ

- 27 Kerem-sâlâr-ı ümmet kehf-i millet menba‘-ı hikmet
Sitem-fersâ-yı ‘ âlem bedr-i a‘ zâm mefhâr-i âbâ
- 28 Olur ‘ azm u şebâtından havâdiş-gâh- ı ‘ âlemde
Kıyâm-ı emn ü asâyiş ku‘ ûd-ı fitne-i berpâ
- 29 ‘Uluvv- i himmeti ol rütbe kim mazlûmı şâd eyler
Henüz ermezden evvel gûşuna âvâze-i şekvâ
- 30 Bulur müsted‘ iyân ceyb-i is‘ âfında âmâde
Zuhûr etmezden evvel semt-i müsted‘ îden istid‘ â
- 31 Hârîm-i ravza-i ‘ irfân-ı cenettir taşavvurda
Mu‘ allâ fikridir gûyâ ki anda ravza-i tûbâ
- 32 Olur ol ma‘ nevî kâmet şecerden dâimâ hâşıl
‘ Adâlet merhamet şefkat mişâlî meyve-i ra‘ nâ
- 33 Nümâyandır fûrûğ-ı dâniş-efrûz-ı cebîninde
Ziyâ-yı feyz-i a‘ meş pertev-i ehliyet-i fezzâ
- 34 ‘Ayândır gülnihal-i hilye-i zât-ı affinde
Gül-i hoş-nüghet-i gülzâr-ı takvâ-yı Ebüdderda’
- 35 Şemâl-i pâki bir âyine-i feyz-i ilâhidir
Kim anda cilve-pîrâdır serâ-ser haşlet-i ‘ ulyâ
- 36 ‘Atâ mudğam rızâ muzmer zekâ tâbân niğâ pinhân
Vefâ zâhir şafâ bâhir ziyâ rûşen sehâ peydâ
- 37 Hayâli sûret-i esrâr gaybü’l gaybe âyine
Zamîri berç-i nûru’n-nûr-ı nağl-i vâdi-i ma‘ nâ
- 38 Kerem-bağş-ı kerem-kâr (u) kerem-sâz u kerem-perver
Kerem-ğayr u kerem- rîz ü kerem-pîr ü kerem-fermâ
- 39 Şehen-şâh- ı felek-ğadrâ cihandâr-ı semâ-câhâ
Ey ol sulţan ki mişliñ görmemişdir dîde-i dünyâ
- 40 Sen ol âli- himem hâğân-ı a‘ zamsın ki sâyende
Eder bir ‘ abd-i nâciziñ doğuz eflâke istîgnâ
- 41 Beşersiñ lîk ‘ âlîdir beşerden fi‘ l-i memdûhuñ

- Bulunmaz sende zulm u nahvet u a' râz-ı nâ-bercâ
- 42 Fûrûğ u zühdüñ olsa hâdi-i şehrah-ı tã' âti
Reh-i işyâna etmezdi Bel'âm- ı İbn- i Bâûrâ
- 43 Sebât-ı' işmet- i tab' ın ile olsaydı hem-fitrat
Zilâle munğalib olmazdı ahir zühd-i Berşişâ
- 44 Tecessüm etse terkîb-i beşerde 'adl ile hikmet
Yine mümkün degildir saña bir mânend ola peydâ
- 45 Şadâkat-pîş- i iclâlinde bir 'abd-i kemer-beste
Şehâvet-i dest-i iğbâl-i hümâyûnunda bir elmâ
- 46 Mağâm-ı himmetiñ 'âldir âfâk-ı taşavvurdan
Temâşâyâ yetişmez medd-i nûr dîde-i hûlyâ
- 47 Çemen-zâr-ı laıff-i 'adl ü dâdiñ in' ikâsından
Zümürrüd rengini kesb eylemişdir kûbbe-i mînâ
- 48 Ahâli râhatıyçün terk-i râhatdır saña râhat
Sen ol âdl-i mücessemsin ki yoğdur zâtıña hem-tâ
- 49 Vücûdu mürde-veş hâlî idi rûh-ı 'adâletden
Mesîhâsın ki etdiñ tâzedden kişverleri ihyâ
- 50 Kerem-bahşâ-yış-ı dest-i zer-i efşânın ile vâlih
Hîred-i nezzâre'-i aḥkâm-ı tedbîriñ ile şeydâ
- 51 Sirâyet eylese bir sâye'-i nâcize tedbîriñ
Olurdu sedd-i râh-ı âfitâb-ı âsuman peymâ
- 52 Kelâmım sâye-i luıfuñda eslâfa müreccaḥdır
Nişâr-ı vaşfiñ etdim dürr-i pâk-ı ma'na-i aḥzâ
- 53 'Acep mi tab' ım etse ferşe-zîr-i pâ-y-ı evşâfiñ
Çıkardım kâr-gâh-ı dilde böyle mu' teber kâlâ
- 54 Bu gûne tab' ımıñ cûş u hurûşı himmetiñdendir
Ki te'sîr-i kâmerden bahre cezr ü med olur peydâ
- 55 Nola tebrîk edersem baḥtiyâr-ı tab' ımı dâim
Ki oldu vaşf-ı iclâliñde bu gûne suḥen-pîrâ

- 56 Ne haddimdir ki hâme eylesin haq üzre evşâfîñ
Ne mümkün eylemek deryâyı bir mîzandan icrâ
- 57 Naşıl olmaz du‘ â- yı şevketin ârâyış-i nuṭkum
Naşıl etmem şenâ-yı hazretîñ biñ şevk ile ihyâ
- 58 Mu‘ âdilsîñ Selîm-i evvele Sulṭan Süleyman’a
Naşıl şâd olmayam yâ ey veliyy-i ni‘ met- i ‘ uz mâ
- 59 Bi-haḫḫı Aḫmed-i mürsel Emîrî ‘ abd- i memlûküñ
Feminden infikâk etmez du‘ â- yı lâ-mekân peymâ
- 60 Hülûs-ı kalb ile da‘ vet-i iḫbâl-i hümâyûnuñ
Bu mevki‘ de sezâdır eylesem tekrâr ile ifâ
- 61 Ola her işte yâver zâtıña tevfiḳ-i Rabbâni
İtâat eyleye fermânına dünyâ ve mâ-fihâ
- 62 O bir düşmen ki emriñden ser-i mû inḫirâf eyler
Serin ğâlṭide-i ḫâk eylesin şimşîr-i ḫun-pâlâ
- 63 Ziyâ-yı ‘ adl ü dâdın ṭâs-ı çarḫı pür-ṭanîn etsin
Olup şân ü şükûh-ı şevketiñ günden güne a‘ lâ
- 64 Rûḫ-ı ferḫunde-i fâliñ iki dünyâda sefid olsun
Şefi‘ in Hazret- i Peyğamber olsun rûz-ı vâ-veylâ
- 65 Ḳabûl eyle du‘ âmı yâ mucîbü‘ s-sâilîn âmîn
Bi-haḫḫ-i levḫ-i a‘ zam ‘ arş-ı kürsi Hazret-i Ṭâhâ

3

Der -sitâyış- i Sultan ‘ Abdulḫamid Ḥân Ğâzî

Mef‘ ulü Mefâ‘ ilü Mefâ‘ ilü Fe‘ ulün

- 1 Bilmem ne zaman uşlanacaktır dil-i şeydâ
Lâyık mı perîşan ola bu nüşâ-i kübrâ
- 2 Bir yâre esîr etdi beni âh bu gönüm
Benden baña geldi yine bu derd-i ğam- efzâ
- 3 Hûn-ı dil aḫıtdım dediler kim geliyor yâr

- Ferş etdi gönül râhına bir kırmızı dibâ
- 4 Sırr-ı lebini nâlem ile aňladı ‘ uşşâk
Bülbüllere verdim haber gonca-i ra‘ nâ
- 5 Ecrâmı tutuşsa nola âhımla sipihriñ
Âteş gibi zîrâ ki olur şâ‘ id-i belâ
- 6 Zahmım açdı dil-zâre hadeng-i nazar-ı yâr
Gül-zâr vefâ verdi yine bir gül-i zîbâ
- 7 Bülbül gibi bir zemzeme etdin bañâ ihsân
Maşşûl-ı zemîn-i dil olan ey gül-i ma‘ nâ
- 8 Kim tâlib ise olsun ana yümn ü mübârek
Ben istemem artık güher-i maţlab-ı dünyâ
- 9 Ancak ederim pâdişâh-ı ‘ âlemin tavşif
Bürhân-ı hilâfetdir o sulţân-ı mu‘ allâ
- 10 Tağdîm edeyim öyle pesen-dîde kaşîde
Her beyt ola kıymetde birer gevher-i yektâ
- 11 Ammâ nice gevher şânasın kevkeb-i dürri
Kurbân ola her beytine bir lûlû ü lâlâ
- 12 Her mısrâ‘ ola hâiz-i envâ‘ i me‘ ânî
Bir nûr- ı mülemma‘ ola her müfred-i garrâ
- 13 Her kim okusa eyleye taşsîn-i firâvân
Her kim ki gûş etse ola vâlih ü şeydâ
- 14 Mergûb u müzeyyen ola maqbûl u münevver
Müş tâk ola mazmûnuna her şâ‘ ir-i yektâ
- 15 Zîrâ o şehen-şehde olan re‘ -yi dıraşşân
‘ İrfân- ı cihân-perver ü idrâk ü mu‘ allâ
- 16 Bir kimsede tâ şimdiye dek olmadı meşhûr
Tâ şimdiye de (k) olmadı bir kimsede peydâ
- 17 Her râ‘ -yi hümâyûnu ki bir nûr-ı mübindir
Ammâ ki bizim gördüğümüz nurdan a‘ lâ

- 18 Sultân Hamid Han ki kudûmu ile buldu
Evreng-i şehâmet yek-beden-i şevket-i bâlâ
- 19 Eyler ümem-i rû-yi zemin zâtîña ta' zîm
Fermânını sükkân-ı semavât eder icrâ
- 20 Ol dem ki biner rahş-ı hümâyûnuna ol şah
Cevlânı verirler lerziş-i kûh-efkân-ı şahrâ
- 21 'Azm eyleyip burc-ı kemâlinde dûrurdu
Hürşid-i cihan-pervere emr eylese îfâ
- 22 Bir müflise bir şervet-i kârûmı verirse
Bağş eyledi zan eyler o şeh bağşış-i ednâ
- 23 Dâmân-ı kerem-güsterini öpmek içindir
Hum-geşte olur mâh-ı nev şa' şa' a pîrâ
- 24 Etdi şeref-i mağdemi 'âdilleri memnûn
Zâlimlere geldi maraz-ı haşyet ü pervâ
- 25 Şehâ melikâ cem-i şücâ nûr-i 'uyûnâ
Ey taht-ı hilâfetde şehen-şâh-ı mu' allâ
- 26 Ey hâdim-i bünyân-ı nifâk-ı en'yyet
Ey hâdim-i 'âli-güher Yeşrib ü Baḥḥâ
- 27 Sen ol şeh-i ferruh-ı 'âlem-i mülk ü milelsin
Ra'yiñden alır nûrunu âyine-i dünyâ
- 28 Sen ol güher-i mâhşul genc-i şerefsin
Zâtîña bulur kudret ser-rütbe-i 'ulyâ
- 28 Al râdını eflâkden erbâb-ı kemâlin
Ancak yine sensin alacak ey şeh-i yektâ
- 29 Bu 'adlin ile oldu felek emrine muḥkem
Serkeşlik ede ḥaddi mi var düşman-i ḥodrâ
- 30 Her işte seniñ eyledigiñ 'azm u şebât
Başdan başa ma' lûm re' âya vü berâyâ
- 31 Ammâ kim bir mes'eleyi etse emânet

- Muḥlaḳ erişirler anı ma‘ kûsınâ icrâ
- 32 Bilmem nereden geldi bu efkâr-ı ebâṭıl
İslâma yakışmaz bu şıfat ḥayf ü dirîgâ
- 33 Vâlîler olur ekşeri rüşvet ile ma‘ kûf
Me‘ murlar olur ekşer dil-dâde- i şaḥbâ
- 34 Rûşen-dil idi cümle memâlikde ahâlî
Me‘ murlar azdırdı bütûn onları cîfâ
- 35 Vâlîlere çatmak için eşrâf ü vilâyet
‘ Aşretleri rüşvetleri hep etdiler icrâ
- 36 Baştan çıkıyor cümle memâlik bu gidişle
Bir de bakarız oldu cihân fâsık u rüsvâ
- 37 Ne şavm u ne şefkat ne mürüvvet ne ‘ adâlet
Ne ‘ adl ü sühâna kerem ü ğayret-i taḳvâ
- 38 Bir de ‘ ulemâ eyledi tağyîr-i mesâlik
Her ferdi verir birbiriniñ ḥaḳḳına fetvâ
- 39 Müşkil olan emrin büyüğü işte budur bu
Zîrâ ‘ ulemâdır edecek kişveri ihyâ
- 40 Ḥallâḳ-ı cihân cümlemize baḥş ede inşâf
İḳâz ede hem cümlemizi Ḥazret-i Mevlâ
- 41 Ammâ ki şehen-şâh-ı cihân himmet ederse
İşlâḥâ çâbuk yüz tutar elbette bu dünyâ
- 42 Zîrâ ki olur pâdişâhân-ı zıll-i İlâhi
Onlarda vurur nûr- ı Ḥudâ berḳ-i tecellâ
- 43 Bir pâdişeh-i memleket eylerse ‘ adâlet
Elbette olur şeş-cihet-i memleket ihyâ
- 44 Yok âlem-i fânide ‘ adâlet gibi bir nûr
Ol nûr-ı ‘ adâlet gibi zencîr-i eşirrâ
- 45 Dünyâyı ‘ adâletdir eden vâşıl-ı şervet
Dünyâyı ‘ adâletdir eden gülşen-i zîbâ

- 46 Ey pâdişeh-ı ‘âdil-i yektâ-yı ‘avâlîm
Ma‘mûr ola devrinde seniñ sâha’-i dünyâ
- 47 Zîrâ ki ‘adâletle müseccelsiñ efendim
Mazhar eder elbette seni luţfuna Mevlâ
- 48 Artık ne bu itnâb-ı suhan besdir Emîrî
Hengâm-ı du‘âdır kalem-i mevsim- i irhâ
- 49 Hâk şevk ü şetâretle seni eyleye memnûn
Maḥzûn ola me’yûs ola dil-ḥûn ola a‘dâ
- 50 Bir zerre eşer görmeyesiñ miḥnet ü ğamdan
Maḥkûm ola fermân-ber ola emriñe dünyâ

4

Der -sitâyîş- i Sultan ‘Abdulhamid Hân Gâzî

Fe‘ilâtün (Fâ‘ilâtün) Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün (Fa‘lün)

- 1 Oldu yâver bana iqbâl-i saâdet peymâ
Dîde-i maḥlâbımâ geldi yeni nûr u ziyâ
- 2 Kevkebim mihr-i dıraşşân gibi oldu tâbân
Meh-i tâbân gibi oldu emelim cilve-nümâ
- 3 Kalmadı turrâ-i nev-şâha ṭab‘ımda şikenc
Oldu imdâd-ı felek şân gibi ‘uḳde-guşâ
- 4 Olalı mazhar-ı elṭafı o şems-i ‘adlin
Kalmadı safḥa-i dilde leke-i renc ü ‘anâ
- 5 Bu ta‘âṭuf bana dünya dolusu ni‘mettir
Yere batsın ḥasem ü debdebe’ ü genc ü ğınâ
- 6 Hep zuhûr eyledi feyz-i eşer-i luţf ile
Edeli hizmet şâhânesini pîşe bañâ
- 7 Şûret-i şûh u kelâmımda bu ğonc ü şîve
Şafḥa’-i sîne-i ṭab‘ımda bu âşâr-ı şafâ
- 8 Hep o sulṭan-ı celî menkıbetiñ himmetidir

- Eyleyen ‘ âlemi âsûde-i hârb ü gâvâgâ
- 9 Öyle sultân-ı ‘ atâ-meşreb-i deryâdı kim
Ġarķ-ı luţf u keremi oldu serâ-ser dünyâ
- 10 Şâhib-i cevher-i ‘ irfân olan erbâb-ı suhân
Vaşf-ı pâkinde olur böyle cevâhir pîrâ
- 11 Hâmi-i millet-i beyzâ güher-i kenz-i hıred
Şaf-der-i şaf ‘ -i veġâ âdil-i şâhib-i taķvâ
- 12 Hâtem-i mülk-i saġâ dâd-ger-i efser u genc
Sâye-i luţf u Hudâ merdümen-i çeşm-i ‘ atâ
- 13 Yüzü hürşid-i hüdüâ kalbi ġanî ‘ âklı kavî
Dili lebrîz-i şafâ baġtı cevân-ı yektâ
- 14 Nûr u çeşm-i ‘ azamet kuţb-ı medâr-ı şevket
Husrev vü taġt-ı hilâfet şeref-i mülk-i zekâ
- 15 Âfitâb-nişfet server-i feraġ-ġaşlet
Gevher-i tâc-ı ‘ adâlet kamer-i burc-ı vefâ
- 16 Muķtedâ- yı ‘ urefâ pâdişâh-ı cedd-berced
Pîşivâ-yı küremâ müctenib-i cevr ü ezâ
- 17 Mürtezâ-yı kevkebe Sultan Hâmid-i ‘ âdil
Hâmi-i dîn-i nebî şaf-şiken-i renc ü cefâ
- 18 Öyle sultân-ı kerem-küster-i deryâ- dil kim
Şıgmaz erkâme nişâr eylediġi naķd-i seġâ
- 19 Öyle sultân ki ânıñ debdebe’ ü şânından
Kûh-i ķâf üzre düşer lerze-i ġavf-ı ‘ anķâ
- 20 Dense ġayru’l-ġalef-i Hâzret-i Sultân Selim
Nâm-ı zîşân u hümâyûnuna şâyân u sezâ
- 21 Bir olur dest-i celâlinde riġâm u esfenc
Böyledir kuvvet-i bâzû-yı seġ-i bî-hemtâ
- 22 Dursa hükmüyle nola bende gibi rûy-i zemîn
Nola emrîyle şitâb eylese çarġ-ı vâlâ

- 23 Sayesinde biri durdukça bulur izzet ü câh
Devletinde biri gittikçe bulur kadr u bahâ
- 24 Ravza-i himmetine âb-ı beka nâsiye- hîz
Davhe-i şevketine mihr-i İlâhi elma
- 25 Safvet-i sînesi âzâde-i jengâr-ı hâsed
Cevher- i tab' ı ma' sun-ı garaž u keyd ü riyâ
- 26 'Aql-ı kül cevher-i idrâkine yâkût-ı münir
Nûr-ı hağ cephe-i iqbâlîne kandîl-i bekâ
- 27 Ğadabı zelzele-i cevfi zemîne mânend
Dehşet-i sâika-i cevvi semâya hemtâ
- 28 Olsa pişti beşere pençe-i iqbâl-i zahîr
Bulsa kânun-ı celâlınden eşer germ-i hevâ
- 29 Rub' -ı meskûnu yağâr pertev-i germ-i şeb-tâb
Kuhh-i elberzi yıkar şadme-i dest-i duefâ
- 30 Nitekim şâh hužûrunda durur bende-i zenc
Pîş-i divân-ı celâlınde dururlar ümerâ
- 31 Bezl eder mâmelek-i bağr ü berri bir günde
Dem-i bağsinde yed-i himmeti bilmez ihsâ
- 32 Reşâhât-ı kalemi dâd-ı Hudâdır bî-şek
Kağarât-ı suhanı feyz-i ezeldir güyâ
- 33 Ol olur dâğ-ı dil-i nâdire-i gûyân-ı cihân
Bu olur hâl-i ruğ-ı dil-ber-i Lâhûr u Hıfâ
- 34 Suheni zîb-i niğer-hâne-i hind ü efrenc
Kalemi mâşiya-i şûret-i Çin ü ma' nâ
- 35 Esb-i satranc gibi rastrevâmı şâşırır
Cünbüş esbini seyr etse eger rahş-ı semâ
- 36 Hadşe-i 'ıkd-i şüreyya deyre tâk-i engûr
Pertev-i cevher-i tab' iyle zemin bulsa nemâ
- 37 Yed-i beyzâ-yı devâsâzına Loğmân hayrân

- Hasta-yı ye' se verir luḡ u hümâyûnu şifâ
38 Hüsrevâ baḡr-kefâ kâm-verâ dâd-gerâ
Ey o sultân ki zamanında ' adîm oldu cefâ
39 Sensin ol ' âdil-i yektâ ki ḡavfindan
Vuramaz kimseye dest-i ŧetm-i ŧaḡş-ı kâfâ
40 ' Ahd-i asâyîş-i ' adliñde ŧikâr eyleyemez
ŧalşal ü ŧa' ve-i bî-ḡudret-i ŧâhin-i belâ
41 ŧayd eder ejder-i ' anḡâyı tezer vü künciŧk
Olsa feyz-i nazariñ piŧt ü penâh-ı du' afâ
42 Piŧe-gâh-ı der iclâliñ olur malâmâl
Görülür ' adliñ ile maŧlaḡat-ı bây u gedâ
43 Raḡbet-i gevher-i iḡrâz edemez seng-i siyâh
Saña kimse olamaz bezl-i keremde hem-tâ
44 ŧâşırır semt-i teveccühde tereddüt eyler
Ḳible-i vechini gördükde seniñ ḡible-nümâ
45 Ne ḡadar olsada üstâd eger bir ŧâir
Edemez vaŧf-ı hümâyûnunu ḡaḡ üzre edâ
46 Nerde ben nerde seniñ âli olan evŧâfiñ
Bu ḡasîdemle ' ubûdiyeti ettim icrâ
47 Ben ki ' âciz ḡaleyim vaŧf- ı hümâyûnuñda
Baŧḡa ŧa' irlere artık nice mümkün îfâ
48 Baña maḡsûs-ı müsellemdir edâ-yı eŧ' ar
Baña mevd-i va' ddir esrâr-ı nükât-ı ma' nâ
49 Benim ol ŧâ' ir- i üstâd-ı cihân-pîrâ kim
Yazarım sür' at ile nazmı ŧaḡlamam aŧlâ
50 Oldu endiŧemin eḡlencesi nazm-ı eŧ' âr
Ḳûb u nâdîde düşer her ne söz etsem imlâ
51 Ḳikmet- i nuḡkum eder rûḡ-ı Felâḡûnı ḡacîl
Benim ol fâdıl-ı ŧâhib-suḡân-ı bî-hemtâ

- 52 Her kelâmım sebep-i hayret yârân- ı ‘ Irak
Her sözüm nâdîre-i Hıttâ-i Belğ ü yağmâ
- 53 Şâhid-i hâmem edince ‘ alem-âsâ hareket
Vâridât-ı dû-cihân olsa yetişmez ma‘ nâ
- 54 Kâm-kârâ baña haksız yere ğadr eyledi âh
Bir ğarâbet-reviş ü ef‘î-menis süfli-edâ
- 55 Mel‘ anet ma‘ deni tezvîr ü sefâhet-i bahr
Şeytanat menba‘ ı maħrûm-ı edeb bir şeydâ
- 56 Cism ü murdâr u ħabişinde serâpâ mevcûd
Direm-i fâlic ü eşkâm-ı seĳâmet- pîrâ
- 57 Ne ħuĳûĳa nazar eyler ne eder ħaĳĳı ĳabul
Ol ebâtıl-ı ħired ol müdmin-i beng ü şahbâ
- 58 ħaĳĳa râzı mı olur doĳruyu eyler mi ĳabûl
İttiĳâz eyleye bir kimse ki tezvîrî şafâ
- 59 Hiĳ âdem denilir mi o gibi maşaraya
Eyledi kendisini ‘ âlem içinde rüsvâ
- 60 Cümle ef‘ âli verir ĳab‘ -ı Selîme nefret
Ĥarekâtında bütûn buĳz u ĳabâset peydâ
- 61 Yok iken bir ĳarazım ĳüsn-i emelden ĳayrı
Beni de eyledi âĳir hedef-i tîr-i ezâ
- 62 Tûde-i râhıma ĳâr-ı ĳam-ı ‘ âlem rîzân
Dûde-i âhım ile renk alır ecrâm-ı semâ
- 63 İsterim eyleyeyim devlet-i dîne ĳizmet
‘ Âleme göstereyim bir yed-i beyza- yı zekâ
- 64 Ĥayf kim eyledigim ĳayretme ĳâil fesede
Arzu eyledigim ĳizmete ma‘ ni süfehâ
- 65 Tam-ı kırĳ beş sene oldu felek-i tîre nihad
Etmedi maĳsad u maĳşûdumâ nâil ĳayfâ
- 66 Beni ĳileyle bilâd-ı Yemen‘e sevĳ etdi

- Sûret-i haķ edip izhâr bir ef î- sîmâ
- 67 Ettigim hizmeti etmiş degil ânda kimse
Mu‘ terefdir bunu taşdıķ ile cümle dünyâ
- 68 İki yıldır beni ma‘ zul bıraķdı o leîm
Yalnız ben mi hazîn oldu bütün mülke belâ
- 69 Ey Emîrî nice bir bu cedel-i peyder-pey
Gah tefâhür gah şekvâ yetişir eyle du‘ â
- 70 Nice kim bâr-geh-i kevn ü mekan-ı bercâdır
Mihverinde nice kim gerdiş eder arz u semâ
- 71 Maḡlab-ı pâkini ihşân ede Ḥallâķ-ı cihân
Maḡsad-ı hayrını ḡasıl ede elḡâf-ı Ḥudâ
- 72 Mülk ü millet ede sa‘ yinle teraḡķi her dem
Din ü devlet bula iḡdâmıñ ile isti‘ lâ
- 73 Künc-i miḡnetde ola pertev-i baḡtınla seniñ
Ḥıyre vü tîre-dil dîde-i ḡaşm-ı a‘ dâ

5

Târiḡ-i sâl- i Sulḡân ‘ Abdulḡamid Ḥân

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Ḥusrev ü ‘ âlî-neseb şâhen-şeh-i ferruḡ-i ḡaseb
Pâdişâh-ı münteḡâb şevket-penâh-ı muḡtedâ
- 2 Kâşif-i esrâr-ı ḡikmet müttekâ-yı ‘ aḡd ü ḡâl
Mû-şikâf-ı ma‘ rifet şâhen-şeh-i müşkil-küşâ
- 3 Menba‘ -ı salsâl-i ḡudret maşriḡ-ı şubḡ u kerem
Maḡla‘ -ı fecr ü sa‘ âdet maḡsem-i ‘ adl ü suḡâ
- 4 Ḥuḡb-ı a‘ zâzâm mîr-i efḡam feyz-i ekrem cem-‘ âlem
Mâh-ı ‘ âlem şâh-ı a‘ lem server-i Ḥayder-livâ
- 5 Kâinât-ârâ müzekkâ merḡamet-efzâ kerîm
Ma‘ delet-pîrâ mu‘ allâ pâdişâh-ı müctebâ

- 6 Hâzret-i Âbdulhâmid Hân-ı müeyyed kim olur
Rehber-i aḥkâmı ilhâm- ı Cenâb-ı kibriyâ
- 7 Ma‘ den-i taḥkîka her güftârı dürr-i şâh-vâr
Baḥr-i feyze her meḳâlî gevher-i ‘ âlem-bahâ
- 8 Fikriniñ üftâdesi hikmet-verân-ı inbişâd
Ra ‘yiniñ şûrîdesi ma‘ nâ-i şinâsân-ı zekâ
- 9 Bedr-i fazlından semâvât-i fazîlet müstenîr
Nûr-ı ‘ irfânından âfâka rü ‘yet rû-şenâ
- 10 Her kelâmından ledünniyâ-ı ḥikmet âşikâr
Her sözünde sâniḥât-ı feyz-i aḳdes rev-nümâ
- 11 Nûr-ı fikri âsumân-ı şevkete şems-i münîr
Berḳ-ı ra ‘-yi meclis-i ‘ irfâna mişbâḥ-ı hüdâ
- 12 Cilve eyler sâḥa-i ṭab‘ ında ‘avn-i müste‘ân
Neşr eder mişkât-ı vicdânı cihân üzre şabâ
- 13 Hâzret-i Cibrîl ‘i her bir himmeti ḥoşnûd eder
Ḳuvvet ‘iz-zahru olur ervâ‘-ı pâk-i enbiyâ
- 14 Fıṭratında müstetir ḳudsiyet-i feyz-i kemâl
Cephesinde müncelî ‘ulviyyet-i nûr u vefâ
- 16 İstima‘ ettikçe her bir ra ‘y-i feyyâzânesin
Şâd olur ‘uḳbâda şiddîḳ-i Âliyye ‘l-Murtezâ
- 17 Ol şehen-şâha iki dünyâda ‘avn-ı ḥaḳ eyle
Hem mu‘în ü hem şefi‘ olsun Muḥammed Muştafâ
- 18 Olmaya jeng-i elem mir ‘at-ı ṭab‘ ında ‘ayâñ
Dâimâ mesrûr ola ol ḥusrev-i ferruḥ-i liḳâ
- 19 Ol şehen-şâh-ı ‘ Ömer ‘adl-i hümâyûn-i maḳdem
‘ Abd-i memlûkî Emîrî rûz u şeb eyler du‘ â
- 20 Hâme-pîrâ oldu bu târiḥ-i menḳûṭ u laṭîf
Sâl-i Hân ‘ Âbdulhâmidî emced eyle yâ Hüdâ

(1295)

Târih-i sâl-i Sulţân ʿ Abdulhamid Hân

Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün

- 1 Ey şehen-şâh-1 cihâñ sultân-1 hürşid iştihâr
Pâdişâh-1 kâdr- dânsiñ pâdişâhım çok yaşa
- 2 Himmet ü iclâl ile iqbâl-i ʿ aleʿl-âl ile
Ser-firâz-1 husrevansiñ pâdişâhım çok yaşa
- 3 İftihâr eyler cihân zât-1 hümâyûnun ile
Şehriyâr-1 mihríbansiñ pâdişâhım çok yaşa
- 4 Ser-be-ser dil-bend-i icrâatıñ olmuşdur enâm
Tâcidâr-1 kâmuransiñ pâdişâhım çok yaşa
- 5 Gonce-i dil-bâd-1 luţfuñla olur her dem küşâd
İftihâr-1 bendigansiñ pâdişâhım çok yaşa
- 6 Şeb-çerâğ-1 kenz-i kudrettir vücûd-1 şevketiñ
Dürr-i iklîl-i şehansiñ pâdişâhım çok yaşa
- 7 Hâyet-efzâ-yı ʿ uqûl olsa kemâliñ çok mudur
ʿ Adl ile kişver-sitansiñ pâdişâhım çok yaşa
- 8 Feyz-i maqrûn etdi ʿ adliñ şeş-cihât-1 ʿ âlemi
Neyyir-i pertev-feşansiñ pâdişâhım çok yaşa
- 9 İşte târih işte dünyâ zâtınâ yokdur nazîr
Destegîr-i bî-keşansiñ pâdişâhım çok yaşa
- 10 Câmîʿ -i fađl ü zekâsıñ nâşir-i nağd-1 sehâ
Bâsıt-1 emn ü emansiñ pâdişâhım çok yaşa
- 11 Sendedir ʿ ulviyyet-i taqvâ-yı Beştâmî-pesend
Nûr-i ʿ ayn-i kudsiyansiñ pâdişâhım çok yaşa
- 12 Bu Emîri çâkeriñ eyler duʿ â-yı şevketin
Zıll-i ʿ ulviyyet-nişansiñ pâdişâhım çok yaşa
- 13 Şemsüʿl-ahyâr-1 cihâñ oldu güzel târih-i tam

Nürsuñ fahr-i cihânsıñ pâdişâhım çok yaşa

(1302)

7

Târih- i sâl- i Sultân ‘ Abdulhamid Hân

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Ey vekîl-i fahr-i ‘ âlem şehriyâr-ı bî-nazîr
Cümle evşâfa sezâsıñ Pâdişâhım çok yaşa
- 2 Hâzret-i perver-digârıñ lutf-ı âle‘l-âlîsıñ
Mağzen-i şıdk (u) vefâsıñ Pâdişâhım çok yaşa
- 3 Sensiñ ol sultân-ı yektâ mazhar-ı hulq-ı hamîd
Mefhar-i bây ü gedâsıñ Pâdişâhım çok yaşa
- 4 Sensiñ ol Hâkân-ı memdûhu‘l-kulûb-ı hâş (u) ‘âm
Nûr-ı ‘ ayn-ı eshîyâsıñ Pâdişâhım çok yaşa
- 5 Sensiñ ol burhân-ı feyz-i kibriyâ-yı bî-şerîk
Gevher-i kenz-i sehâsın Pâdişâhım çok yaşa
- 6 Sensin ol şâhen-şeh-i taht-ı celîl-i ma‘delet
Mün‘im-i ehl-i ricâsıñ Pâdişâhım çok yaşa
- 7 Bir gönül yokdur ki ihşânıñla mesrûr olmasın
Ma‘den-i cûd u ‘ aţâsıñ Pâdişâhım çok yaşa
- 8 Bir lisân yokdur ki ezkârıñla meşgûl olmasın
Kâsib-i hayr-i du‘âsıñ Pâdişâhım çok yaşa
- 9 Âlem efrûz olsa nûr-ı ‘ adl ü dâdıñ çok mudur
Meşriq-i şems ü zekâsıñ Pâdişâhım çok yaşa
- 10 Nâşir-i âdl ü ‘ aţâsıñ bâsiţ-ı emn ü emân
Husrev ü ferruh-liqâsıñ Pâdişâhım çok yaşa
- 11 İ‘tilâ-yâb-ı kemâl etdiñ bu dîn ü devleti
Vâkıf-ı sırr-ı hafâsıñ Pâdişâhım çok yaşa
- 12 Nâhî-i şerr ü fitensiñ mâhi-i zulm ü nihen

- Âdil-i feyz-i' tilâşın Pâdişâhım çok yaşa
- 13 Hem Emîrî hem cihân eyler duâ-yı şevketiñ
Çünkü fahr-ı mâsivâsıñ Pâdişâhım çok yaşa
- 14 Olsa târîh-i hümâyûnuñ nola (manzûr-ı haķ)
Mazhar-ı sırr-ı Hudâsın Pâdişâhım çok yaşa
- (1304)

8

Târih-i sâl-i Sultân ' Abdulhamid Hân

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Şehen-şâh-ı cihân ' Abdulhamid Hân-ı mükerrermdir
Müdârâ vü mürüvvetle eden bu kişveri ihyâ
- 2 Eger bizde olan aġrâz-ı nâ-bercâya iş kalsa
Ederdi haķ-ı ' âlem birbirin Mecnûn gibi ifnâ
- 3 Basîretle siyâsetle kiyâsetle ' adâletle
Eder her kimseyi taṭbîk-i himmet ol şeh-i vâlâ
- 4 Eger herkes olaydı şâh-ı devrânın mizâcında
Cihân kişverlerinden ref' olurdu harb ile ġavġâ
- 5 Ne çâre fıtrat-ı i' şâr icâb-ı meşiyetdir
Zemin pür-şûr hunîn zâdegân-ı Âdem ü Hava
- 6 Ola imdâd o sultâna Habîb-i Rabb-i a' lâdan
Teâķib eyledikçe mâh u sâl-i sâha-i dünyâ
- 7 Bu târîh-i güherle eyledim ' arz-ı ' ubûdiyyet
Sa' âdet-bâd-ı sâl-i pâdişâh-ı maķderet-ârâ
- (1305)

9

Târih- i sâl- i Sultân ' Abdulhamid Hân

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Hümâyûn menķibet ' Abdulhamid Hân-ı mu' allânın

- ‘ Abâdullâhı kıldı selsebîl-i şefkati ihyâ
- 2 Budur mülk ü ‘ adâletde ferîdü’ dehr-i şâhen-şâh
Budur taht-ı hilâfetde velîyyün-ni‘ met-i ‘ uz mâ
- 3 Budur ol pâdişâh-ı ma‘ delet-pîrâ ki lâyıktır
Hamîr-i pâki olsa reşk-i hürşîd-i cihân-ârâ
- 4 Şeh-i ‘ âlî-keremdir husrev-i ferhunde-i mağademdir
Ki ‘ adl ü merhâmetde gelmemiştir zâtına hem-pâ
- 5 Cihân-bân-ı celî-ğudret cihân-dâr-ı velî-ğaşlet
Şehen-şâh-ı ‘ âlî-saıvet kerem-kâr-ı cihân-pîrâ
- 6 Sirâc-ı bezm-i ‘ ulviyyet revâc-ı nağd-i emniyet
Hayât-ı sırr-ı medâmet necât-ı millet-i beyzâ
- 7 Hamîrinde sunûğât-ı İlâhi cilve-pîrâdır
Kelâmında tecelli eyliyor ‘ ulviyyet-i ma‘ nâ
- 8 Bütün aqvâl ü ef‘ âlinde ol sulţan-ı zîşânın
Demâ-dem El-mülûke’l-mulhemûn sırrı olur peydâ
- 9 Bu âlî-meşreb-i memdûğ ile yok zerrece şübhem
Olur meşğûl-i medğ-i ğudsiyân-ı ‘ alem-i bâlâ
- 10 Bu bir vağt-i münevverdir nazîr-i ‘ id-i ekberdir
Olursa böyle olsun bârekallah mevsim-i yektâ
- 11 Gönülde ğubb-i ‘ ale’l-‘ âli rûğı’l ‘ azam olmuşdur
Du‘ â eyler o şâh-ı bî-nazîre ser-be-ser dünyâ
- 12 Fûrûğ-ı şevketi cevlân ede âfâğ-ı nuşretde
Muvaffağ eyleye ol pâdişâhı dâimâ Mevlâ
- 13 Mişâl-i lertzîş-i sîmâb her dem bîm ü ğahrından
Ola endâm-ı düşmanda nümâyân ra‘ şe-i a‘ zâ
- 14 Emîrî sâğ oldu tağ’ in bu bî-bedel-i târiğ
Mübârek-bâd-ı sâl-i pâdişah-ı ma‘ delet-efzâ

(1307)

Târîh- i sâl- i Sultân ‘ Abdulhamid Hân

Meʼ ūlū Mefā‘ ĩlün Meʼ ūlū Mefā‘ ĩlün

- 1 Şâhen-şeh-i bî-mânend Sultân Hamid Hânıñ
‘ Adl ü keremi kıldı zılm-ı düşmanı imhâ
- 2 Ârâyiş-i devletdir pîrâye-i şevketdir
Hâğdan bize ni‘ metdir ol pâdişeh-i yektâ
- 3 Sultân-ı âli-sîret hâğân-ı velî-fiṭrat
Şiddîk-i celî-himmet Kârûn-ı cihân-pîrâ
- 4 Gencine-i fikrinde ‘ irfân-ı ezel meknûz
Âyine-i ṭab‘ ında esrâr-ı Hudâ peydâ
- 5 Tezyîn eden âfâkı ‘ ulviyetidir yoksa
‘ Âlem yine o âlem dünyâ yine o dünyâ
- 6 Selsâl-ı şehâvetdir ol dest-i güher-efşân
Mir‘ at-ı hâğîḡatdir ol meşreb-i feyz-ârâ
- 7 Evşâf-ı hümâyûnu cevân ediyor dilde
Bir zerrede biñ hürşîd bir ḡatrede biñ deryâ
- 8 Ol husrev-i zîşâña ol sâye-i Rağmân’a
Her mağşad u niyetde yardımcı ola dünyâ
- 9 Ol pâdişâh-ı mu‘ allânıñ her dem da‘ vâtiyle
Memlûkî Emîrî‘ niñ olmuş ḡalemî gûyâ
- 10 Tebrîki bu nev-sâliñ mağrûn-ı tefe‘üldür
Oldu ne güzel târîḡ (Sâl-i zafer-i vâlâ)

(1309)

ırşehir al' ası stnde Sırrı Paa merum arafından temelleri vaz' olunan yedi sekiz seneden beri noksan alan mekteb-i i' drinin bu ' abd-i ' ciz arafından büyük bir himmet arf olunarak ikml ve yanına bir de demir borularla u isle olundugundan söylenilen ve Anara gzetesiyile ner edilmi olan trihtir.

Mef' ln Mef' ln Mef' ln Mef' ln

- 1 Zamn-1 evketinde Hzret-i ' Abdülhamid Hn'ın
Olur nr-1 ma' rif mari-efrz u cihn-pr
- 2 Dem--dem böyle vaf eyler o hen-h-1 znı
Suen-pr olan bir ' ir-i surver-i yekt
- 3 ' Adletde bahar-efrz u ' lem-gir bir hrd
Sevetde hr-engz gevher-p bir dery
- 4 Pey pey ab' -1 pkinde olur h-1 ahlide
' Adlet r-nm efat hveyd meramet peyd
- 5 ' Uluvv-i sye-i hnesinde ol ehen-hn
Olundu her arafda nice bi dru'l-' ulm in
- 6 Bu ırehr'inde de bir mekteb-i i' ddi lzımdı
Me' rifdir eden zr vcd-1 kiveri ihy
- 7 Yapıldı beldenn fevinde vi' al' a stnde
Civrında edildi bir de bir b-1 laif icr
- 8 Henüz ehrin görünmezden muaddem dr u dvrı
Cila-ba-i ' uyn olmadadır bu mekteb-i ra' n
- 9 Gören bu mekteb-i mmtzı bu cy-1 mu' allda
Eder l-bdd taavvur böyle bir tesbih-i msten
- 10 Zemin ta' zım edip ref' eyledi evc-i a' lya
Felek mtk olup yaıldı celb-i ' lem-i bl
- 11 avdir muntazamdır dil-kdır feyz-badır
Bu mevi' bu bina bu manzara bu hey'et-i zb

- 12 Havası ruḥ-perver lezzet-i âb-ı ḥayât-âver
Nesîmi ‘ âfiyet-baḥşâ şemîmi inbisat-efza
- 13 Sezâdır nâmına bu mektebin ‘ âlem-nümâ dense
Ki ḳalmıř zîr ü pâyında biyût u gülşen ü şahrâ
- 14 Nihân bir noḳta yok revzenlerinden zîr ü bâlâda
Eder medd-i nazar ḥaḳḳiyle bunda ḥükmünü icrâ
- 15 Görenler i‘ tirâf eyler ki tavşifimden a‘ lâdır
Sözüm yok görmeyenler i‘ tirâz eyleser nâ-bercâ
- 16 Bu ‘ âlî mekteb-i feyz-âvere baḳdıḳça şevḳından
Kemâl-i şavḳ ile tebrîk eder evlâdını âbâ
- 17 Bu şefḳat bu ‘ inâyet hep bizmçindir deyu eṭfâl
Ederler şâh-ı zîşâna du‘ â-yı âsumân peymâ
- 18 Vilâyet ḥalkı ser-tâ-ser emîr-i ḥüsn-i niyetle
Du‘ â-yı şevket-i şâhâneyi etmektedir îfâ
- 19 İki dostumla tezyîn eyledim gevher gibi târiḥ
Yapıldı mekteb-i i‘ dâdi Kırşehrinde bî-hemtâ

(1308)

FENNÎ [YOZGATLI MEHMED SAİD] (öl.1918)

[DİVAN]¹⁸²

12

Gâzî Abdülhamîd Hân Hazretleri'ne Yazılıp Takdîmine Muvaffakiyet Hâsıl Olamayan

Kasîdedir

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Andadır gâyâ bütün 'arz u semânın sikleti
Kim çekerse 'aşk ola bâr-girân-ı minneti
- 2 İstemez erbâb-ı dil farkında kalsın pâyidâr
Evc-i minnetten düşen zıll-i hümâ-yı devleti
- 3 Eylemezler kimseye tahmîl bâr-ı itminân
Merd olanlar merdüme bî-minnet eyler himmeti
- 4 Bir emel kim bî-taleb bî-minnet eylerse zuhûr
İşte dünyânın budur ancak elez ni'meti
- 5 Girse bir matlab ele bî-minnet ü bî-intizâr
Bundadır elhak cihânın feyz ü mes'ûdiyeti
- 6 Kim ki bir ümîde minnetsiz olursa dest-res
Cevf-i çarkı doldurur âsâr-ı memnûniyeti
- 7 Mümkün oldukça hazer kıl girme minnet altına
Halka minnetdâr olan pâmâl eder hürriyeti
- 8 Minnet eylersen de Sultân Hamîdü'z-Zâta et
'Âlemin zîra odur yektâ veliy-yi ni'meti
- 9 Her ne gûne 'arz-ı minnet eylesen şâyestedir
Ol Şeh-i zî-şân kim der-kârdır kudsiyeti
- 10 Mün'adimdir sofrâ-i cûdunda bû-yı itminân
Siyyemâ vâbeste-i külfet değildir himmeti
- 11 Meşreb-i 'ulyâsına gelmez gınâ in'âmdan
Mün'imiyetle kurulmuştur esâs fitratı

¹⁸² Ali Şakir Ergin, **Fennî Divanı**, Yozgat Belediyesi Yay., Ankara 1996.

- 12 Eylesin millet vücûd-ı akdesiyle iftihâr
Kapladı baştanbaşa âfâkı hüsn-i şöhreti
- 13 Nâm-ı Tâ'î tayy olunsun mün'imiyet nâmeden
Ol şeh-i zî-şâna nisbetle takınsın hisseti
- 14 Her 'asîri re'y-i sâible kılıp emr-i yesîr
Cehd ile her şeyde isbât etti fa'âliyeti
- 15 Dehşetinden dâde-i mürrîhi eyler hayra-dâr
Parladıkça kabza-i 'adlinde tîğ-i satveti
- 16 Bir kılı kırk yarsa istiksâr olunmaz ol Şehe
'Adl ü hakkâniyete vardır o rütbe dikkati
- 17 Nisbet etmem 'adlini Nûşirevân'ın 'adline
Nâ-be-câdır katraya bahr-ı muhîtin nisbeti
- 18 Görmemiştir dâde-i devrân böyle 'adl ü dâd
Hâsılı kutb-ı medâr-ı ma'delettir Hazreti
- 19 Olmasın mı öyle bir Şâhen-şehe canlar fedâ
Sâye-i 'adliyle kâ'imdir umûmun râhatı
- 20 Ger Süreyyâ'da mu'allak olsa derhal ahz eder
'İlmi gökten indirir şebbâz 'akl u fikreti
- 21 Halkı esrâr-ı ma'âriften haberdâr eyleyip
Aldı gözlerden nevâzişle hicâb-ı gafleti
- 22 Fi'len istikmâl-i esbâb-ı terakkî eyleyip
Mazhar-ı 'umrân u 'irfân etti bu cem'iyeti
- 23 Vüs'at-i âsârına ta'yîn-i had mümkün değil
Hüsn-i icrââtının hayrâtının yok gâyeti
- 24 'Arz-ı şükrân eylesin millet lisân-ı sıdk ile
Çok şerefle müşerref kıldı bu cem'iyeti
- 25 İşte meydân işte târih-i esâtîr-i evvel
Var mıdır fâik o Hâkân-ı ferîşteh hasleti
- 26 Ey ahâlî ey ülü'l-ebâr-ı 'irfân-âşinâ

- Bildiniz mi kimdir ol Şâh Süleymân haşmeti
27 Zîver-i ser-halka-i bezm-i Ricâlullâhdır
‘Ârif-i âgâhdır bî-şüphedir kutbiyeti
28 Şerh u tasvîr iktidâr-ı hâmedan bîründür
Meşreb-i pâk-i hümâyûnundaki ‘ulviyeti
29 Dâne dâne ‘add-i evsâfindan ‘âcizdir zebân
Hâsılı sığmaz hayâlâta senâ vü midhati
30 Ey cihânın Şehr-yâri bî-‘adîl ü efhamı
Ey zamanın Haydar-ı kerrâr-ı sâhip-kudreti
31 Sendedir fazl u semâhat sendedir lûtf u şiyem
Sende cem’etmiş Hudâ bil-cümle memdûhiyeti
32 Nâm-ı Eflâtûn’u Câlînûs’u artık kim anar
Hüsn-i tedbîrin duhât-i ‘asra verdi hareti
33 Şer-‘i akvemle ‘adâletle kemâl-i lûtf ile
Kıldın efzâyîş-pezîr âsâyîş ü emniyeti
34 Oldu her cânib terâvet-bâb-ı ‘adl ü ‘âtıfet
Hamdü-lillâh andırır her buk’a bâğ-ı Cenneti
35 Çok zaman âbâ vü ecdâdınla fahr etti cihân
Şimdi sen ettin mübâhîter serîr-i devleti
36 Hak Muhammed ‘aşkına sû-i nazardan saklasın
Eyledin hakkiyle i’lâ şân-ı İslâmiyeti
37 Sâye-mend-i ‘adl ü a’tâfindır ‘âlem bâ-husûs
Müstemendâne melâz ettin cenâh-ı re’feti
38 Ben de mazûmâne cân attım o ‘âlî melce’e
‘Arz için bir nebze başımdan geçen keyfiyeti
39 Merhamet kıl bende-i nâçizini ma’zûr tut
Hâsıl oldu neylesin feryâde mecbûriyeti
40 ‘Arzuhâl etmekde şevketlim sığındım ‘afvine
Müddeâ-yı çâkerînin şöyle kim hüviyeti

- 41 Bir reîs-i kîne-perverle refakat eyledim
Var idi meşreblerin yekdiğere zıddiyeti
- 42 Sûretâ nâm-ı Ömer Yümnî'dir amma sîyreten
Kayseri'ye eyledi te'sîr meşûmiyeti
- 43 Sû-i sîyretle o 'iffetle kulun şöhret bulup
Bu sebeble olmadım makbûl-i bezm sohbeti
- 44 Ben ri'âyette kusur etmiş değilken zerrece
Sâde bu zıddiyet istilzâm edip beynûneti
- 45 Ok gibi yabana atmak için beni bî-sun' iken
Kendine uydurdu birkaç müfsid-i bed-fikreti
- 46 Kalkışıp hakkımda cürm-i bî-vücûd isnâdına
Ettiler onlar da icrâ muktezâ-yı tıyneti
- 47 Ben de kendiden şikâyet eyledim ammâ çi sûd
Eyledi efkârına hizmet riyâset u kuvveti
- 48 Sûret-i Hak'tan dönüp tahkîme kıldı kıyâm
Yardım etti fikrinin icrâya me'mûriyeti
- 49 Hem hasım hem hâkim oldukda bir âdem diğere
Nefsine etmez kabûl elbette medhûliyeti
- 50 Kendi meşhûr olduğu şeyle beni teşhîr için
Korkmayıp Hak'dan bana 'âzv etti sû-i hasleti
- 51 'Âsımı tahrîf ü tashîf eyleyip âsim dedi
Ya'ni ma'sıyyetle tefsîr etti ma'sûmiyeti
- 52 Müstakîmin mim ü tâ sîn ihtilâsa yol bulup
Etti gerçekten himâye hakk-ı meşhûriyeti
- 53 Kendini sâlih beni tâlih tanıttı 'âleme
Halka karşı gözgöre gasb etti mergûbiyeti
- 54 Kalble nâcî-yi cânî gösterirmiş el meğer
El meğer âfet ile te'vil edermiş 'iffeti
- 55 Şişe olsa sîne-i ebnâ-i âdem kâşkî

- Bî tereddüt keşf olursa her kulûbun niyeti
56 Hordebîn-âsâ bir âlet olsa da ‘ayne’l-yakîn
Her süveydâ-yı dilin kâbil bulursa rü’yeti
57 Mümkün olsa âh bir mîzân edilse ihtirâ’
Veznolunsa herkesin ihlâsının kemiyeti
58 Yâ basılsa belli bir damga sakîmin alınına
Yâhud olsa müstakîmin imtiyâz-ı hey’eti
59 Ol vakit sâbit olur sıdkı bu ‘abd-i ‘âcizin
Ol zaman eyler tahakkuk hakk-ı rüçhâniyeti
60 Hayf kim isbât-ı mâhiyet biraz müşkülcedir
Şüphesizce anlaşılmaz kimsenin hüviyeti
61 Bengânın sıdkına azçok delâlet eylese
Eyler ancak vüs’i miktârınca hüsn-i hidmeti
62 Ben dahî göstermeğe ihlâsımın âsârını
Tâ sebâvetten edip teşmîr-i sâk gayreti
63 Sâdikâne can-sipârâne çalışdım rûz u şeb
Yaslanıp birçok zaman hattâ diyâr-ı gurbeti
64 Hidmet etmişken sadâkatle yirmi beş sene
‘Âkıbet oldum onun ma’zûr-ı nefsâniyeti
65 Birbiriyle ittihâd etmez sakîm ü müstakîm
Tîri yabana düşürmektir kemânın ‘âdeti
66 Yoksa aslâ hidmet-i devlette taksîr etmedim
Yok yere etti bana tahmîl mes’ûliyeti
67 Etmedi hakkımdaki şekvâyı bir dîvana ‘arz
Setredip koydurmadı meydana hakkâniyeti
68 Kaybedildi hakk-ı meşrû’um ‘ala’l-‘amyâ benim
Hikmeten lâ-büd iken bir hükme merbûtiyeti
69 İnfisâl ettirdiler cürmüm tebeyyün etmeden
Bilmezem hâlâ nedir esbâb-ı ma’zûliyeti

- 70 Almadım ahkâm-ı kânûn-ı ‘adâletten nasîb
Görmedim gördüm diyen bu rütbe mağdûriyeti
- 71 Sonradan teftîş edip gerçi müfettiş ‘Âli bey
Anladı bu ‘âcizin yokdur kusûr u töhmeti
- 72 Lîk ben ol vakte dek oldum harâb ender harâb
Senden ümîd eylerim esbâb-ı ‘aczin ‘âdeti
- 73 Pâdişâhım al o zâlimden benim âhım
İntibâh etsin de terk etsin şu ma’rûriyeti
- 74 Haddimi ettim tecâvüz ıztırâb-ı kalbile
‘Afîv kıl sızlanmadır ashâb-ı ‘aczin ‘âdeti
- 75 Merhamet kıl vaz’-ı küstâhânemi ma’zûr tut
Çünkü yoktur fikrimin hakkıyla mecmûiyeti
- 76 Vasfını hattâ perîşânâne kaydetmez idim
Hâtır-ı nâ-şâdımın olsaydı ger cem’iyeti
- 77 Kurtar Allâh ‘aşkına kayd-ı felâketten beni
Kalmadı tâb ü tüvânım çekmeğe bu zucreti
- 78 Bakmıyor erkân-ı ‘adliye nigâh-ı ‘adille
Onbir aydır bekledim kaldım makâm-ı ‘uzleti
- 79 Müstehakk-ı lûtf idim ammâ ki kahr-ı dehrile
Erbaînimde kazandım hâlet-i şeyhûhati
- 80 Kastedildi ‘âdetâ ta’tîl-i isti’dâdına
Düşmenim tasdîk ederken bendeki ehliyeti
- 81 Evvel Allah sonra senden başka kimsem yok benim
Gerçi vardır herkesin bir bâba mensûbiyeti
- 82 ‘Adl ü ihsân-ı hümâyûnundan eyle hisse-yâb
Zâil olsun gönlümün âsâr-ı mahzûniyeti
- 83 Lûtfunu yâd eyledikçe şâhid-i maksûdumun
‘Akseder âyine-i ümîde hüsn-i sûreti
- 84 Nûr-ı eşfâkın hayâlimde tecellî eyleyip

- Kalb-i kâsî-i ‘abîdânemden aldı kasveti
85 İştibâhım kalmadı artık husûl-i maksada
Oldu müstahkem dil-i nâ-şâdımın emniyeti
86 Pertev-i hurşîd-i eltâfin düşerse başına
İktitâfa başlarım esmâr-ı sıdk u gayreti
87 Bu tecellî bu tasavvur neş’elendirdi beni
İğtinâm ettim şu sûretle felekten fırsatı
88 Çok değil vasf-ı hümâyûnunla etsem iftihâr
Gerçi meze ettimse de şekvâyâya vassâfiyeti
89 Kaynar endişemde yenbû-ı fesâhat nev-be-nev
Bendedir el-ân icrâ-yı belâgat nevbeti
90 Hâzin-i gencîne-i fazl ü hünerdir nâtıkam
Yapmadım ömrümce âsâr-ı seleften sirkati
91 Yoktur âsâr-ı hakîmânemde hezl-i bî-meâl
Ser-te-ser câmîdir eş’ârım rumûz-ı hikmeti
92 İzdiyâd-ı reşkile kilik-i ‘Utârid şakkolur
Görse ger hânemdeki âsâr-ı feyz u cevdeti
93 Kimse da’vâ-yı sühan etmez benimle kim bana
Hazret-i Hassân’ın imdât etti rûhâniyeti
94 İncizâb eyler dolar bikr-i meânî fikrime
Çekmezem îcâd-ı mazmûn-ı cedîde ‘usreti
95 İstikâmet-pîşeyim ‘ayn-ı hakîkattir sözüm
İltizâm eyler hemîşe meşrebim ciddiyeti
96 Nükte-i eşârıma meftûn kıldım Sâib’i
Cevdet-i eş’ârıma hayrân bıraktım Şevket’i
97 Tab’-ı pâkim müşkilât-ı hikmetin hallâlidir
Celbeder heryerde güftârımı mezîd râğbeti
98 Bes bu rütbe iftihârâ-yı hâme-i sihr-âferîn
Bir gazel yaz eylesin te’yîd o mesrûriyeti

- 99 Eyle bir şîrin-edâ dilberle terkîb-i sühan
Dersen efzâyiş-pezîr olsun kelâmın lezzeti
- 100 Dîde-i mihri kamaştırdı o mâhın tal'atı
Vech-i berrâkında berk urmaktadır Nûr âyeti
- 101 Şîve-i reftârını gördü dikildi kaldı serv
Bağda gözler kıyâm üzre o mevzûn kâmeti
- 102 İstirâka eylemiş rûyunda ânın reng-i gül
İsti'âre eylemiş zülfünden 'anber nûkheti
- 103 'Aynı olmuş 'ayn-ı insânîde pes insân-ı 'ayn
Yoksa yok hâriçte ol şûhun nazîr-i nazreti
- 104 Nûr-ı nazret 'ârızında öyle pertev-bâr kim
'Âlem-i hüsnü münevver kıldı nûrâniyeti
- 105 Lûtfu da ihyâ eder 'uşşâkını âzârı da
Cân-fezâdır can-fezâ her tavrı her vaziyeti
- 106 Eyledim vakf-ı nazar âyîne-i dîdârına
Bir tebessümden ibâret vech-i meşrûtiyeti
- 107 Bâğ-ı hüsnü görmesin yâ Rab o dildârın hazân
Rîh-i Âsaf'tan masûn olsun bahâr-ı behceti
- 108 Verme artık FENNİYÂ tab'-ı hümâyûna melâl
Kıl duâ itmâm için âdâb-ı memlûkiyeti
- 109 Sâyesinde müsterih olsun bütün Osmâniyân
Müstezâd olsun cihân durdukça şân u şevketi

13

Sultan Abdülhamîd Hân-ı Sâni Hazretlerine Yazılıp Takdîm Olunamayan Kasîde

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Lehü'l-hamd 'asrımız dânişçe mağbût-ı evâildir
Memâlik ma'den-i fazl u hünercâ-yı efâzıldır
- 2 Açılmaz âmiyâne lâ-'ubâlî lâfla efvâh

- Mekâtibde medâriste garaz hall-i mesâ'ildir
- 3 Bakın ahvâl-i ahlâfa bakın târîh-i eslâfa
Kurûnun hangisi bu karn-ı 'âlîye mümâsildir
- 4 Bu rütbe ehl-i fazlın izdiyâd-ı fazlına bâdî
Şehin-şâh-ı cihân Abdülhamîd pür-fezâildir
- 5 Du'â etsin o Şâha 'arz-ı şükrân eylesin millet
Ki envâ'-ı şeref devr-i dilârâsında hâsıdır
- 6 Felek mânendini göstermeden izhâr-ı 'acz etsin
Mizâc-ı kevne vâkıf Şehr-i yârı bî-mu'âdildir
- 7 Beşer-sûret melek-sîret 'adâlet-pîşe hayr-endîş
Dekâyık-bîn-i hikmet hâ'iz hüsn-i hasâildir
- 8 Meh ü encüm diye gösterdiği bâlâda gerdûnun
Cemâlin görmek üzre taktığı bî-had meşâ'ildir
- 9 Semâhat şîme-i mevrûse ecdâd-ı 'izâmından
Kerem perverliği destûr-ı tînet üzre fâildir
- 10 Dürerbâr-ı 'avârif öyle feyyâz-ı ma'ârif kim
Ma'ârif devre-i feyzinde ta'ammün etse kâbildir
- 11 Muhakkıkdır bırakmaz şüphe ebhâs ü ma'ânîde
Muhakkak cümle eştât-ı fûnûn dehri şâmildir
- 12 Ke'enne mest-i câmı feyzidir 'allâme-i Câmî
Der-i fazlında Beyzâvî ise bir kara câhildir
- 13 Nice allâmeler mebhût olurlar bezm-i 'ilminde
Nice dehrîlerin da'vâları nezdinde bâtıdır
- 14 Hakâik-bîndir hâlî değil keşf ü kerâmetten
Mücerred 'ârif-i billâhdır insân-ı kâmidir
- 15 Vücûd-ı akdesi el-hâsıl a'lâ-yı ni'amdır kim
Teşekkür etmeyen bu ni'met-i 'uzmaya câhildir
- 16 Veliyy-i ni'metâ cûd ü mekârim bende-i hâsın
'Atâ 'abdin sehâ dergâh-ı ihsânında sâ'ildir

- 17 Sen ol deryâ-yı bî-pâyân-ı in'am u 'avâtıfısın
Ki tab'-ı Hâtem-i Tâ'î yanında bi'r-i sâhildir
- 18 Rikâbında Ferîdun ile Cem sâyisliğe râzı
Kapında Şâh-ı Kısra pâs-bânın olsa kâ'ildir
- 19 Fûrûg-ı neyyir-i evc-i 'adâletsin ki 'âlemde
Nizâmın hakk u 'adli bulmağa kâfi vü kâfildir
- 20 Sen ol yektâ-süvâr-ı arsa-i lütf u himemsin kim
Semend-i fikretin savb-ı savâba hayra 'âcildir
- 21 Yektâ kahramân-ı rezm-gâh-ı ma'deletsin sen
Ki çok Nûşirevân'lar zîr-i a'lâmında dâhildir
- 22 Yemîn etsem berîyim hânis olmak ihtimâlinden
Desem kim devr-i 'adlin devr-i Fârûk'a mu'âdildir
- 23 Ümîd-i nasfetin misbâhıdır her kalb-i mehmûmun
Tecellî-yi hayâl-i Hazretin şevk-âver-i dildir
- 24 En ednâsı rızâ göstermez Âsaf'la müsâvâta
Sunûf-ı bendegânın zirve-i ikbâle vâsıldır
- 25 Fakat peygûle-gîr-i ye's ü hırmân sâde ben kaldım
Benim emsâl ü akrânım nice eltâfa nâ'ildir
- 26 Emel sûretlerin görmekle sâyende cilâlansın
Benim çoktan beri âyine-i 'irfânım 'âtıldır
- 27 'Uyûn-u baht-ı hâbidem uyansun iltifâtınla
Senin eltâfına a'tâfına hâşâ ne hâ'ildir
- 28 Sevindir hâtır-ı mahzûnumu yâran meyânında
Senin fermânına karşı nenin icrâsı müşkildir
- 29 Gücenme 'arz-ı hâlimden aman şevketli hünkârım
Kerîmin âsitanı merci'-i efrâd-ı sâ'ildir
- 30 Kerem bir 'âdet-i dîrînedir â'lâdan ednâya
Semâdan katre-i bâran hemîşe hâke nâzildir
- 31 Kirâm ikrâmını erbâb-ı istihkâkâ bezl eyler

- Sehâb-ı rahmet-âver ravza-pîrâ-yı sevâhildir
- 32 Zulâm-ı gam gönülden mahv olur hüsn-i nigâhınla
Karanlık yeryüzünden tal'at-ı mihr ile zâ'ildir
- 33 Dil-i gam-gînimi is'âf-ı mes'ûlümlle pür-şevk et
Ki tab'-ı âftâbın dâ'imâ işrâka mâ'ildir
- 34 Gubâr-ı râhine yüz sürmek ister gerçi dil ammâ
Beni bu maksâdımdan dûr eden bu'd-ı merâhildir
- 35 Gönül bu'd-ı merâhilden de etmez ihtirâz ammâ
Ne yapsın bî-kes ü bî-vâyedir bî-çâre râcildir
- 36 Velî gerdânıma bağlandığım tavk-ı 'ubûdiyet
Çözülmez tâ-be-mahşer sanki akvâ-yı selâsildir
- 37 Bilir herkes ki ihlâsımda âsâr-ı riyâ mefkûd
Bu da'vâ bi'l-vücûh âzâde-i kayd-ı delâ'ildir
- 38 Biraz bende tefâhür eylesem şâyestedir zîra
Dilim zikr-i senâ-yı satvetinden gayrı gâfildir
- 39 Benim ol şâ'ir-i şîrîn-zebân ü ma'rifet-perver
Benim âsâr-ı hâmem zîver-efzâ-yı enâmildir
- 40 Benim ol şâ'ir-i Örfî-edâ Sâ'ib-i suhen şimdi
Sözüm şâyânsa baş e'âlî ve esâfildir
- 41 Hayâl-i şâ'irânem çehre-zîb-i şâhid-i ma'nâ
'Arûs-ı fikretim revnak-tırâz-ı her mehâfildir
- 42 Tûti'-i terennüm-sâz-ı hikmet kim benim hâmem
Makâmât-ı sarîrî gıpta-fermâ-yı 'anâdildir
- 43 Dehâ evsâfını silk-i beyâna böyle çekmezdim
Ne çâre hâtırım âzerde-i ceyş-i gavâ'ildir
- 44 Kusûrum varsa 'afvet Pâdişâhım yâd-ı vâsfinda
Kabûl et 'özümlü nev'-i beşer sâhî vü zâhildir
- 45 Yeter Fennî du'â hengâmıdır âmîne el kaldır
Ki erbâb-ı sühân bu emr-i mefrûz ile 'âmildir

- 46 Hemîşe hayr-ı da'avât-ı Cihân-bânî-yi tezkâr et
Bu hizmet hizmet-i makbûledir hayrî'l-meşâgıldır
- 47 Hüdâ sû-i nâzardan saklasın Zât-ı hümâyûnun
Felekte misli sebkat etmemiş bir Şâh-ı 'âdildir
- 48 Serîr-i saltanatta âfiyetle ber-devâm olsun
O bir Sultân-ı 'âlî-şân o bir hâkân-ı fâzıldır
- 49 Zılâl-i re'fetinde sâyebân olsun bütün dünya
Meh ü hurşîd tâ kim pertev-endâz-ı menâzildir

14

Bu Dahî Abdülhamîd-i Sâni Hazretleri Nâmına Yazılıp Takdîm Olunamayan Kâsîdedir

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Millet-i Osmâniyâna Hazret-i perverdigâr
Verdi bir Şâhen-şeh-i pür-fazl u Fâruk iktidâr
- 2 Öyle Şâhen-şâh-ı 'âlî-şân gazenfer fer dilîr
Kim ona nisbetle şîr ıtlâkı şîre müste'âr
- 3 Öyle Şâhen-şâh-ı hikmet-âşinâ kim her hâkîm
Pâyına her lâhza yüz sürmekle eyler iftihâr
- 4 Öyle Şâhen-şâh-ı dâna kim huzûrunda ânın
İbn-i Sînâ'lar Aristo'lar kalırlar şerm-sâr
- 5 Öyle Şâhen-şâh-ı 'âdil kim nice Nûşirevân
Zîr-i na'l tevsen-i 'adlinde hâk-i rehgüzâr
- 6 İbn-i Hâcib bezm-i fazlında olur mahcûb ü lâl
Belki Beyzâvî eder mebhûten 'arz-ı ihmîrâr
- 7 İsm-i sâmişi gibi hulkun Hudâ kılmış Hamîd
Bin dil-i mahzûnu bir saatte eyler kâm-kâr
- 8 Fikrinin mecbûrudur tedbîr-i sâ'ib cânla
Aklının meftûnudur her bâr-ı re'y ü istivâr
- 9 Kâbil olsa ger teccüm etse rahm ü re'feti

- Karşısında zerreden kemter kaldırdı kûh-sâr
10 Rütbe-i ilm ü kemâl ‘asrında etti i’tilâ
Cevher-i fazl u hüner devrinde buldu i’tibâr
11 Müşfikâne eyleyip teşmîr-i sâk-ı ‘âtıfet
Sâyesinde kâle-i fazl ile doldu her diyâr
12 Dest-i fazliyle açıldı tılsım-i genc-i hüner
Ezkiyâ-yı millete olmaktadır gevher-nisâr
13 Tekyeler mektebler inşâ ettirip ihlâsla
Çok me’âbir açtırıp yaptırdı bî-had çeşme-sâr
14 Mülk-i Osmânî’ye tenvîr etti nûr-ı feyz ile
Oldu ikdâmıyla sırr-ı “tilke’l-eyyâm” âşikâr
15 Nass-ı Kânûn-ı Hümâyûnundan oldu müstefîd
Pertev-i ‘adl eyledi aktâr-ı çerha intişâr
16 İsteyen etsin nihâl-i ma’rifetten iktitâf
Neşvelendi hüsn-i tedbîriyle verdi berk ü bâr
17 Etmeseydi az daha imdâd-ı ‘ulüvv-i himmeti
Büsbütün olmuştu eczâ-yı ma’ârif târ ü mâr
18 Hâsılı pek çok şerefler verdi bu cem’iyete
Himmetinden şüphesiz şâd oldu rûh-ı Çâr-yâr
19 Bin sevâb ihsân buyursun ol Şehin bir hayrına
Sa’yini her vechile meşkûr kılsın Girdigâr
20 Cennet etsin türbe-i Sultan Mecîd Hân’ı Hudâ
Millete bu Şâh-ı zî-şân kaldı ondan yâdigâr
21 İftihâr-ı Âl-i Osmânîsin veliyyü’n-ni’metâ
Bendegânındır Cem ü Keyhüsrev ü İsfendiyâr
22 Gaznevî sağ olsa Hâtem gelse tekrar ‘âleme
Can atarlar havze-i ihsânına bî-ihtiyâr
23 Âsitânında iki koldur semâhat merhamet
Hâk-i pâye hüsn-i hizmetle ederler iftihâr

- 24 Ebr-i bârandır olan devrinde ancak katre-rîz
Yoksa yoktur sâye-i ‘adlinde çeşme-i eşk-bâr
- 25 Hak çerâğ-ı ‘adlîni dâim fûrûzân eylesin
Yok zamân-ı şevketinde şem’adan gayri yanar
- 26 Var ise isbât edilsin bir dil-i endûh-nâk
Gösterilsin lâleden başka hazîn ü dâğ-dâr
- 27 Hâsılı işfâk u ihsânınla herkez pür-sürûr
Lütf u in’âm-ı hümâyûnunla ‘âlem kâm-kâr
- 28 Gerçi ben oldumsa da mehcûr-ı dildâr-ı emel
‘Arz-ı hâle vermedi ruhsat benimçün rûz-gâr
- 29 Ben de kalmazdım mükedder sâye-i şâhânede
Olmadı bu âna dek bahtım ne çâre bana yâr
- 30 Ses çıkarmazdım yine saklardım ammâ nâlemi
Eyledi mecbûr-ı nâliş rûz-gâr-ı zor-kâr
- 31 Bir vakit gelmez idi harf-i şikâyet yâdıma
Olmasaydım tâli’-i nâ-sâz elinden dil-fikâr
- 32 İştikâya îctisâr etmezdim ammâ neyleyim
Genc-i gamda kaldım âhir bî-kes ü bî-gam-küsâr
- 33 Ger kusûr ettimse ma’zûrum bağışla cürmümü
Pâdişâhim lütfedip eyle kabûl-i i’tizâr
- 34 Bakma gel şevketli Hünkârım kusûr-ı bendeye
İhtizâz-ı zerreden hurşîde gelmez iğbirâr
- 35 Kimden istimdâda gitsin kimde olsun çâre-cû
Çarh-ı gec-revden gönül gördükçe züll-i ihtikâr
- 36 Ben ümîd-i feyz ile geldim der-i a’tâfına
Etme mahrûm-ı inâyet ey Şeh-i âlî-tebâr
- 37 İltifâtınla uyandır tâli’-i hâbidemi
Âsitân-ı lütfuna düştü bu ‘abd-i hâk-sâr
- 38 Hâline bir kerre kıl ‘atf-ı nigâh-ı ‘âtîfet

- Eylesin sâyende çarh-ı kîne-verden ahz-ı sâr
39 Öyle me'yûsum ki nâ-peydâ ederdi gam beni
Gelmeseydi yâd-ı vasfınla dile şevk ü mesâr
40 İ'tilâf etmiş iken tab'ımla 'aciz ü ibtihâl
Yâd-ı evsâfın bana oldu medâr-ı iftihâr
41 Hâme-i zerrîn ile yazdım sitâyîş-nâmeni
Parladıkça dîde-i hüssâdı etsin hîre-dâr
42 Sây-e-i feyzinde istiksâr olunmaz gerd-i sîm
Şâ'ir-i dânişverim fikrimde yoktur inhisâr
43 Benzemez âsârıma âsâr-ı sürrâk-ı sühan
Tartılır mı cevheri-i hâlisle sîm-i kem-'ayâr
44 Şemmesi âsârımın eshâb-ı fazlı gaşy eder
Misk-i ezferdir midâdım nevk-i hâmem misk-bâr
45 Fehm-i derrâkim eder nâ-güfte mazmûn ihtirâ'
Tab'-ı gavvâsım kılar nâ-süfte inciler şikâr
46 'Âşıkâne bir gazel tarh eylesem şâyestedir
Sâğâr-ı ümmîd-i ihsânınla oldum neş'e-dâr
47 İnkişâf eylerse şâyet çehre-i zîbâ-yı yâr
Bak kalır mı dilde ey zâhid sükûn u ıstibâr
48 Sen de ey sûfî olurdun ben gibi bîmâr-ı 'aşk
Nergis-i mey-günene bir nebzecik gelse humâr
49 'Âşıkın tab'ından ey vâ'iz dönerdin der-'akab
Lâhzacık manzûrun olsaydı o şûh-ı işve-kâr
50 Dâne-i hâl-i siyâh ile tutuldu dâme dil
'Aks-i rûyundan harîm-i sîne oldu lâle-zâr
51 Göster ey âyîne-i devrân bana dil-dârımı
Giry-e-i hicrân ile olsun mu çeşmim cûy-bâr
52 Bünye-i bî-tâbımı yıksın mı seylâb-ı firâk
Hâtır-ı meksûrumu yaksın mı nâr-ı intizâr

- 53 Ben de bir dânişverim red etmesin ol meh beni
Kem behâ olmaz atılmaz hâke dürr-i şâh-vâr
- 54 Etme itnâb-ı sühan Fennî teğazzül elverir
Sıdkile el kaldırıp eyle du'âya ibtidâr
- 55 Gûş eden da'vâtını olsun seninle hem-zebân
Durmasın vird-i zebân etsin ânı leyl ü nehâr
- 56 Pür-ziyâ ettikçe dünyâyı çerâğ-ı âfitâb
Saltanat-perdâz ola ol Şâh-ı hurşîd iştiyhâr
- 57 Rezk edip bârû-yı gerdûna livâyı satveti
'Adli etsin 'âlemi şerkan ve garban tâb-dâr
- 58 Feyz ü sıhhat yâri olsun 'avn ü nusret yâveri
Taht-ı 'âlî baht-ı Osmânîde kalsın pâyidâr
- 59 Müstedâm eyle İlâhî şevket ü iclâlini
Millete yek-ser cenâh-ı 'adli olsun sâye-dâr

15

Bu Dahî Abdühamîd Hân-ı Sâni Hazretleri ile Sadr-ı A'zam Sa'îd Paşa Nâmılarına

Yazılıp Takdîm Edilemeyen Kasîde

Fe'îlâtün (Fâ'îlâtün) Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün (Fa'lün)

- 1 Ey cefâ-cû felek ey pîr-zen-i turfa hisâl
Gösterirsin bana her kâr ü emelde eşkâl
- 2 Açmadın üstüme bir subh-ı meserret-âsâr
Etmedin cebheme bir pertev-şâdî îsâl
- 3 Beni hicrân ile hasretle ciger-hûn ettin
Etmedin şâhid-i matlab ile hem âgûş-ı visâl
- 4 Beni incitmede bir fazl u şeref var mı sana
Hakk-ı meşrû'umu âyâ niçin ettin pâ-mâl
- 5 Yetişir mi 'ulemâ-zâdelere zâd-ı kalîl
Yakışır mı fuzalâ kıt'asına saff-ı ni'âl

- 6 Bilemem sende mi yok şîme-i rahm-ı insâf
Yoksa ben mi değilim kâbil-i feyz ü ikbâl
- 7 Ne sebep var bu kadar cevre bu istiğnâya
Ni'metin zînetin olmaz mı pezîrâ-yı zevâl
- 8 Hani Hâtem hani Dârâ hani Keyhüsrev'ler
Hani Sihrâb-ı tüvânâ nerede Rüstem-i Zâl
- 9 Eylemezdim bu şikâyetleri kat'â tezkâr
Olmasa dilde ger endîşe-i infâk-ı 'ıyâl
- 10 'Arz-ı hâl eylerim artık Şeh-i zî-şânımıza
Ki odur bezl-i 'atâyâda 'adîmü'l-emsâl
- 11 İsm-i sâmîsi gibi hulk-ı hümâyûnu hamîd
Zu'afâ kullarına lûtfunu eyler ibzâl
- 12 Hâk-i dergâhına her kim ki cebîn-sây olsa
İnkişâf eyler ona küfl-i ümîd ü âmâl
- 13 Nazar-ı feyzi eder mûr-ı Süleymân'la denk
Ne ki hışmı kılar şîr-i jiyânı izlâl
- 14 Oluyor fikrine ilhâm-ı İlâhî rehber
Ediyor 'azmini Tevfîk-i Hudâ istikbâl
- 15 'İlm ü 'irfânına hayrân bırakır Keşşâf'ı
Fazl ü iz'ânına hayrette kalır İbn-i Kemâl
- 16 Hâtem'in nâmını tay etti sehâ bâbından
Eyledi şöhretini Nûşirevân'ın ibtâl
- 17 Sığmaz eltâf-ı mülâkâneleri ta'dâda
Devlet-i ihsânını mes etmedi zîra mikyâl
- 18 Kaleminden cereyân etmededir feyz-i Hudâ
Mihberinden nebe'ân etmededir âb-ı zülâl
- 19 Emr ü fermânı değil bendelere taşta geçer
'Arz-ı imkân eder ârâsına her emri muhâl
- 20 Yerde ebnâ-yı beşer kadrini eyler i'zâm

- Gökte ervâh-ı melek nâmını eyler ibcâl
- 21 Yine vasfındaki noksânını ikmâl edemez
Ne kadar sa'y ü şitâb eylese şehbâz-ı hâyâl
- 22 Keşke Hazret-i Hak bir sebep ihsân etse
Eylesem hâk-i der-i 'âtıfetin istikhâl
- 23 'Arz-ı hâl etsem eğer dergâhına sızlansam
Beni mahrûm-ı ümîd etmez o Şâh-ı müfzâl
- 24 Lîk ben zerreyim ol şems-i cihân-ârâdır
Ben hakîrem o şehin-şâh-ı veliyyü'l-efdâl
- 25 Âsitân-ı güher-efşânına ermez destim
Dil-i gam-gînden âyâ kim eder ref'-ı melâl
- 26 Red eder mi 'acabâ Âsaf-ı 'âlî himmet
Bârî etsem o kerem-pervere 'arz-ı ahvâl
- 27 Yani düstûr-ı kerem-pîşe Sa'id Paşa kim
Fıtraten mevhibe-i Hak'tır ana bezl-i nevâl
- 28 Bende-i asdakıdır Şâh-ı cemîlü'ş-şiyemin
Sâyesinde nice bî-kesler eder istizlâl
- 29 Câ-be-câ himmetini sarf eder ehl-i hünere
Cevheri mevkî'-i cevherde eder isti'mâl
- 30 Her kimin tutsa elinde nazar-ı şefkat ile
Kâmına sâye-i şâhânedede eyler îsâl
- 31 'Alenen şöhretini kırdı Büzürc-mihrin
Andaki cerbeze-i kâmile fikr-i fa'âl
- 32 Mün'imâ bende-nevâzâsını teslîm eyler
'Asrımızda ne kadar var ise erbâb-ı kemâl
- 33 Sâye-i sâye-i Yezdân'da senin çün yok yok
Ey 'atâ mahzeni ey merci'-i erbâb-ı kemâl
- 34 İnzimâm-ı himemin çâre-res-i her müşkil
İntizâm-ı sühanın gıpta-res-i nazm-ı le'âl

- 35 Sen o nisbette ‘ulûvv-i himeme mâliksin
Ne kadar hâ’if-i himmetse Bahîl-i Sehhâl
- 36 Çaldı taştan taşa gamdan gama uğrattı felek
Beni me’yûs-ı hazîn eyledi beyne’l-emsâl
- 37 Gülşen-i fazl u ma’ârifte şakır bülbül idim
Feleğin sillesi susturdu beni eyledi lâl
- 38 Şevk ü şâdîden eser kalmadı vicdânımda
Dil-i gam-gînîm olup pâzede-i ye’s ü melâl
- 39 Sâde ben hâk-i mezellet perîşân kaldım
Herkesi fâide-mend etti şu devr-i ikbâl
- 40 Kerem et baht-ı cefâ-kârıma bir söz anlat
Yetişir tâli^c ile ettiğimiz ceng ü cidâl
- 41 Kerem et merhâmet et hâlîme zîra sensin
Sıyyemâ müntehâb Şâh-ı ‘adîmü’l-emsâl
- 42 Sen o Şâhen-şeh-i Haydâr-siyerin bendesisin
Ki okur vasfını her lâhza kibâr u etfâl
- 43 Hâk-i evvân-ı hümâyûnuna hâlim ‘arzet
Ol der-i şevketine bir de benim-çün rû-mâl
- 44 Şöyle ‘arz eyle ki bir merd-i ma’ârif-perver
Kaldı peygûle-i hirmânda meksûrû’l-bâl
- 45 Küfvünün ba’zısı Mektupçu kimi Defterdar
Yok bu bî-çârede hâlâ müte’addid ser-bâl
- 46 Feyzle sâhire-i ‘âlemi tenvîr ettin
Eyle bu ‘abd-i hakîrin de çerâğın iş’âl
- 47 Dîde-i tâlîni merhameten îkâz et
Sâyenizde ede tâ maksûdunu istihsâl
- 48 Ey Şehin-şâh-ı zamân merdumun çeşm-i cihân
Şevket ü kudretine vermesin Allah zevâl
- 49 Re’y u fermânına eylerse tevafuk lûtfet

- O da emsâli meyânında olunsun işgâl
- 50 Merhamet kâını veliyyü'n-ni'am 'âlemîn
Kul senindir kula ihsân senindir herhâl
- 51 'Arz edersin o Şehin-şâh'e bu minvâl üzre
Eder elbet kulunu merhametinden ifzâl
- 52 Yüzde yüz vardır ümîdim ki acır bendesine
Nâr-ı ye'sile yanan kalbime serper selsâl
- 53 Ey veliyyü'l-kerem Âsaf-ı sâhib-insâf
Pâdişâh başıçün etme ricâmı ihmâl
- 54 Beni bu lûtf-ı kirân-kadr ile taltîf et kim
Eylesün tâ hasedinden rukabâ izmihlâl
- 55 Hem benim hizmetime hüsn-i mükâfât olsun
Hem senin himmet ü 'ulviyetine olsun dâl
- 56 Çünkü terfi' ve terakkîye liyâkat ver iken
Dûn ma'aş ile günüm geçti yirmi beş sâl
- 57 Bana da mün'atîf olsun nazar-ı 'âtîfetin
Şöhret-i lûtfun ile gerçi cihân mâlâ-mâl
- 58 Nûr-ı şâhit kamerin meba-ı nûr olduğuna
Fazl-ı fâzıl eserinden olunur istidlâl
- 59 İncesu'da 'azf-i gamla boğuldum kaldım
Kıl beni sâhil-i Şâdiye efendim îsâl
- 60 Beni lûtf ile şu girdâb-ı elemde kurtar
Kalmadı bâr-ı gamı çekmeye gönlümde mecâl
- 61 Yap yıkık gönlümü mes'ûlümün is'âfiyla
Size olsun bu da bir fidye-i câh u iclâl
- 62 Fidyeye-i câh ise terfi'idir ehl-i hünerin
'Aynı emvâle düşer çünkü zekât-ı emvâl
- 63 Hissemend et kulunu 'âtîfet-i devletten
Etme emsâl-i 'abîdâneme karşı ahcâl

- 64 Etme Fennî kulunu ‘âtîfetinden nev-mîd
Yeniden başlamasın dahle kirve dahhâl
- 65 Kıl duâ sıdk ile tekrîr-i senâdan sonra
Etme tasdî’-i saray hâme-i rengîn makâl
- 66 Şehin-şâh-1 mu’azzam o vezîr-i a’zam
Ki biri fahr-1 selâtîn öbürü fahr-1 ricâl
- 67 Birisi gevher-i şehdâne-i derc-i ‘azamet
Öbürü vird-i nazar-1 zîb-i gülistân-1 kemâl
- 68 Biri hem sîret ve hem ‘adl-i cenab-1 Fârûk
Öbürü Âsaf-1 meşhûrla cidden hemhâl
- 69 Birinin nâsiyesi matla’-1 envâr u şeref
Birinin nâtıkası mastar-1 hall-i eşkâl
- 70 Birisi züyûr-1 sernâme-i şâhân-1 cihân
Öbürü revnak-1 tomâr-1 sunûf-1 efhâl
- 71 Kimya nutk-1 hümâyûnudur ancak birinin
Nazm u nesri birinin mâ sadak sihr-i halâl
- 72 Biri örnek hilâfette Şehin-şâh-1 vakûr
Öbürü sadr-1 fehâmette vezîr-i fa’âl
- 73 Birisi revnak-1 ruhsâr-1 cemâl-i hûbân
Öbürü çehre-i ashâb-1 melâhattaki hâl
- 74 Birisi neyyir-i envâr öbürü mâh-1 Münîr
Pertev-efşân olalar ‘âleme her rûz u leyâl
- 75 Devrân ettiği müddetçe semâvât u zemîn
‘Ömr ü sıhhatlerini artıra Rabb-i müte’âl

Şehiden vefât eden Sultân-ı Gazanfer-nişân Abdülazîz Hân hazretlerinin hal'inde medhaldâr olanlardan Şeyhülislâm Hasan Hayrullah'ın fetvâ-yı nâbecâsıyla icrây-ı mefsedete cesâret eden vükelâ-yı saltanat hakkında Sultan 'Abdülhamîd-i Sâni

Han hazretlerine takdim eylediğim arzıhalimdir

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Ey şehinşâh-ı besâlet vey adâlet ittisâm
Hak serîr-i saltanatta zâtın etsün berdevâm
Eyleyüp ihkaak-ı hak dünyâyâ verdin intizâm
Bunca mahzûn dilleri lûtfunla kıldın şâdümân
Amm-i pâkin düşmeninden eyle ahz-ı intikaam
Yâd ola dillerde bu nâmın ilâ yevmilkıyâm
- 2 Hâinân-ı dîn ü devlet bir gürûh-ı mefsedet
Eylemişler birbiriyle ittifâk-ı mel'anet
Böyle bir cürm-i azîmi eyler iken meşveret
Hiç biri insâf edüp göstermemiştir mâzeret
Amm-i pâkin düşmeninden eyle ahz-ı intikaam
Yâd ola dillerde bu nâmın ilâ yevmilkıyâm
- 3 Sadriâzam ki Mütercim Rüştü Paşa ol zamân
Hâl-i şeytânîsini Hak eyledi bu gün iyân
Hâin-i devlet imiş olmuş Yezîd-i bîemân
Bu vebâli irtikâp eyler mi hiç insân olan
Amm-i pâkin düşmeninden eyle ahz-ı intikaam
Yâd ola dillerde bu nâmın ilâ yevmilkıyâm
- 4 Olmadı şeyhülenâm hayra müvaffak vesselâm
Şerre âlet oldu ancak ol kabîh-i bed merâm

¹⁸³ Orhan Bilgin, "Merzifonlu Dedezâde Mehmed Hilmî Efendi", **Türklük Araştırmaları Dergisi**, S.I, Yıl: 1984'ten Ayrı basım, İstanbul 1985.

- Eski asrolsaydı bunlar hep olurdu katl-i âm
Mülk ü millet cümleten eyler bu dâvâyı tamâm
Amm-i pâkin düşmeninden eyle ahz-ı intikaam
Yâd ola dillerde bu nâmın ilâ yevmilkıyâm
- 5 Âh sad âh vâriken bir hâinin sihriyeti
Nûr-i vicdan selbolup kılmış o kâfir cür'eti
Münkir oldu Hak taalâdan gelen her nîmeti
Yoktur artık bunlara bir kimsenin emniyeti
Amm-i pâkin düşmeninden eyle ahz-ı intikaam
Yâd ola dillerde bu nâmın ilâ yevmilkıyâm
- 6 Oldu ihsân-ı sadâret ol zaman kim Midhat'e
Kalmadı dünyâda mansıb çıktı evc-i rif'ate
Korkmayıp Hak'tan nasıl kıydın veliyyünnîmete
Tâ be-mahşer mazhar olmaz mı bu zâlim lânete
Amm-i pâkin düşmeninden eyle ahz-ı intikaam
Yâd ola dillerde bu nâmın ilâ yevmilkıyâm
- 7 Vakt-i tenhâyı terakkuble bulunca nâgehân
İçeriye girdi birkaç hâin-i bîdin hemân
Âh edüp ol demde teslîm eyledi Allâh'a cân
Kendini kılmış telef deyu çıkardılar yalan
Amm-i pâkin düşmeninden eyle ahz-ı intikaam
Yâd ola dillerde bu nâmın ilâ yevmilkıyâm
- 8 Filhakîka sâdık-ı devlet imiş Çerkes Hasan
Ol zamanda fi'lini şimdi görür herkes hasen
Bunda medhaldâr olan kalsun mu ya sağ u esen
Var mıdır dünyâda bir mikrâs ile kolun kesen
Amm-i pâkin düşmeninden eyle ahz-ı intikaam
Yâd ola dillerde bu nâmın ilâ yevmilkıyâm
- 9 Hilmiyâ cân u gönülde dâima eyle duâ

Rahmet etsün rûhuna ânın Cenâb-ı Kibriyâ
Ey serîr-i ma'delette pâdişâh-ı canfezâ
Hâin-i devlet olan her kim ise katli becâ
Amm-i pâkin düşmeninden eyle ahz-ı intikaam
Yâd ola dillerde bu nâmın ilâ yevmilkıyâm

17

Kastamonu Vilâyet-i celîlesine tâbi Sinop sancağında medfûn olan Seyyid Bilâl aleyhi rahmetü rabbihi'l-müteal hazretlerinin merkad-ı mukaddesini tâmîr eden Sultan Abdülhamîd-i Sâni Hân hazretlerine takdîm eylediğim teşekkür-nâme-i âczânemdir

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Kutb-ı tâc-ı mâdelet şâh-ı cihân Abdülhamîd
Himmet-i ulviyesinden oldu âlem müstefîd
- 2 Türbe-i Seyyid Bilâl'e hizmet-i şâhânesi
Cümle evlâd-ı resûlün haklarında oldu îyd
- 3 Rûh-ı pâk-i hazreti Peygamberi şâd eyledi
Ân beân âsârını izhâr eder Rabb-i mecîd
- 4 Mâşer-i sâdâta karşı ihtiramın çekmedi
Düştü Şam iklimine yüzbin şeâmetle Yezîd
- 5 Hilmiyâ sad şevk ile teşekkür-nâmeyi
Hak teâlâ ömrünü ikbâlini kılsun mezîd

18

Merzifon'un Hacı Âdik mahallesinde vâkî dârülkazâ mahalline inşâ olunan mekteb-i rüşdiyenin tarihidir

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün

- 1 Hudâ şâh-ı cihân Abdülhamîd-i mâdeletkârı
Serîr-i saltanatta dâim etsün izz ü şevketle
- 2 Maârif sâye-i şâhânesinde kesbedüp revnâk

- Tesâbuk eyliyor her bir tarafta şevk ü gayretle
- 3 Husûsen Merzifon'da oldu elzem böyle bir mekteb
Olurdu tâlibânın hâl-i tahsîli meşakkatle
- 4 Halik bey vâli-i velây-ı Sivas eyledi teşrif
Livâda Bekr Paşaya edüp fermân dikkatle
- 5 Edüp kaimmakam hacı Necib Bey dahi çok ikdâm
Vücûda geldi elhak meşveretle hüsn-i niyetle
- 6 Yapıldı dört yol üstünde güşâde bâb-ı irfânı
Bulunmaz böyle bir mevkî hele emsâle nisbetle
- 7 Teşekkürle dedi târih-i cevherdâr[ım] Hilmî
Olunca Merzifon'da mekteb-i rüşdiye himmetle

(1312)

MAHMUD CELÂLEDDİN PAŞA (öl.1899)

[DİVAN]¹⁸⁴

19

Tārīḥ-i Tebrīk-i Sāl

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Çok sene iclāl ile tahtında olsun ber-ḳarār
Şehriyār-ı şehriyār-ecdād Ḥān 'Abdülhamīd
- 2 Sāye-i şāhānesi yıllarca mülk-ārā ola
Eylesin eyyām-ı 'ömr ü şevketiñ Mevlā medīd
- 3 Bulmasın āyīne-i ḳalbinde bir jeng-i keder
Her şeyi ḳadr ola Ya Rab her günü hem-reng-i 'īd
- 4 Bende-i dīrini bu tārīḥ ile tebrīk eder
Eyleye Ḥaḳ sālını 'Abdülhamīd Ḥānıñ sa'īd

(1297)

20

Tārīḥ-i İnşā-yı Medrese

- 1 Zıll-ı Ḥüdāvend-i 'alīm ḡāme-i dīn-i mustaḳīm
Ḥāḳān-ı zīşān-ı kerīm şāh-ı cihān (*Sulṭān* Ḥamīd)
- 2 Tahtında zātı bi'ş-şeref eslāfına ḥayrū'l-ḥalef
Sertāc-ı şāhān-ı selef hem-sāye-i Rabb-i mecīd
- 3 Āşārı ile memleket bulmaḳda feyz ü mes'adet
Erbāb-ı 'ilm ü ma'rifet olmaḳda dā'im müsteffd
- 4 İnebolu'da muḡterik olmuşdu bu dārü'l-'ulūm
Ol şehriyār-ı pür-'atā yapırdı bünyānıñ cedīd
- 5 Etsin dem-ā-dem ṭālibān da'vātını vird-i zebān
Ḳılsın Cenāb-ı Müste'ān 'ömr-i hümāyūnun mezīd

¹⁸⁴ Ayten Koçver, *Mahmud Celâleddin Paşa Divanı İnceleme-Metin*, Sakarya Ü., SBE, Basılmamış YLT, Sakarya 2008.

- 6 İnşāsına yazdım Celāl bir mısra'-ı tārīḥ-i tām
Yapdı yeñiden medrese ıullāba Ḥān 'Abdülḥamīd
(1294)

21

Tārīḥ-i Tebrīk-i Sāl

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

- 1 Devr eyledikce sāl ü māh görsün teraḳḳīde cihān
Ḥāḳān-ı ālī-kevkebiñ iclāl-i 'ālū'l-'ālīni
2 Şāyeste-i ta'līḳdir çarḥa bu tārīḥim Celāl
Ḥaḳ sa'd ede 'Abdülḥamīd Ḥāna biñ üç yüz sālīni
(1300)

22

Anḳara'da İnşā Olunan Ḥamidiyye Caddesine Tārīḥdir

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Şehinşāh-ı mu'azzam Ḥāzret-i 'Abdülḥamīd Ḥān kim
Eder āşār-ı i'māriyla yer yer mülkünü iḥyā
2 Kemāl-i ḳudret-i şāhānesi her yolda zāhirdir
Teraḳḳiyāt-ı 'aşr-ı şevketin taḳdīr eder dünyā
3 Bu yol kim şāh-rāh-ı pāy-i taḥt-ı devlet olmuşdur
Açıldı nām-ı nāmī-i hümāyūnuyla bī-hem-tā
4 Celāl bi-'avn-i Ḥaḳ itmāmına tārīḥ şu mısra'
Yolunda yapdı bu şeh-rāhı ḥālā şāh-ı mülk-ārā
(1301)

23

Anḳara Dā'ire-i Belediyesinin İnşāsına Tārīḥdir

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Ḥāzret-i 'Abdülḥamīd Ḥān'ıñ 'ulüvv-i himmeti
Etmede ta'yīn-i i'mārāta vālā dā'ire
2 Bu vilāyetde 'Aziz Paşa ḳulu vālī iken

3 Kıldı iḳdāmāt ile te'sīs ü inşā dā'ire
Sāye-i şāhānede bu beldenīñ tanzīmīne
Eylesün şu ıarġ-ı nevde sa'y-i evfā dā'ire
4 Çıkdı fetih bābına tārīḥ-i ra'nādır Celāl
Anḳara şehrine yapıldı bu a'lā dā'ire
(1301)

24

Sāl Tārīḥi

Müfte' ilün Müfte' ilün Fā' ilün

1 Dā'im ola Ḥazret-i 'Abdülhamīd
Mażhar-ı tevfiḳ Cenāb-ı Mucīb
2 Pādişeh-i pādişeh-eccāddır
Olsa sezā bābına 'ālem münīb
3 Ma'delet-ārā şeh-i 'ālī-himem
Emri ḥükm-i āver ü re'y-i muṭīb
4 Lütf u 'aṭā menba'ı ṭab'ı kerīm
Ḥalkı ḥüsn-i ṭiyinet-i pākī necīb
5 Düşmenini bend ede bi-'avn-i Ḥaḳ
Ḳabza-i şimşire o şāh-ı mehīb
6 Taḥt-ı ḥilāfetde olup ber-ḳarār
Kevkeb-i baḥtı ola keffü'l ḥazīb
7 Her sene etdikce teceddüd ola
Minber-i şānında saādet ḥaṭīb
8 Āyet-i tebrīk bu tārīḥ-i sāl

نصر من الله وفتح قريب

(Nasrun min Allā ü ve fethun garib)

(1302)

Bursa'da İnşâ Olunan Zirâ'at Mektebine Târihdir*Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün*

- 1 Hâzret-i 'Abdülhamîd Hân me'âlî-himmetiñ
Eylesin eyyâm-ı 'ömr ü şevketin Mevlâ medîd
- 2 Reşha-pâş oldukca ebr-i lütfu mülk ü millete
Bulmada mahtûl-i 'umrân sũ-be-sũ feyz-i cedîd
- 3 Eyleyip te'sîs ü mekteble işbu çiftliği
Sâyesinde oldu hep ehl-i zirâ'at müstefîd
- 4 Buldu bir târih-i tam vâli iken Maḥmud kulu
Yapdı mekteb Bursa zürre'ına Sultan Ḥamîd
- (1307)

**Domanic Nahiyesine Çarşamba Karyesinde Ertuğrul Ğâzi ve Vâlidesiçün Yapılan
Türbeye Târihdir***Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün*

- 1 Şâhenşeh-i 'âlî ḥasb-i ḥâḳân mebrükü'n-neseb
'Abdülhamîd Hân kim anıñ lütfundan 'âlem müstefîd
- 2 Ğâzi-i meydan-ı veḥâ cennet-mekân Ertuğrul' uñ
Olmuş idi vaḳtâ ki bu sancaḳda iḳbâli mezîd
- 3 Şu Domanic Yaylasını aldık da dest-i miknete
Ehl-i ḥilâfa evvelâ çekmişdi ol sedd-i sedîd
- 4 Ğâzi-i merḥūmuñ imiş bu Ḥayme ana mâderi
Etsin ğarîḳ-i mağfiret dâ'im anı Rabb-i vaḥîd
- 5 Şâh-ı cihân bu türbeyi yapdırdı ol merḥūmeye
Eyyâm-ı 'ömr ü şevketin kılsın Cenâb-ı Ḥaḳ mezîd
- 6 Bir pâdişâha etmemiş Allah bu ḥayrı naşîb
Şimdiye dek geçmiş idi târihden 'aşr-ı medîd

7 Vâli iken nazm eyledi Maḥmūd kulu târîhini
Kıldı bu ra'nâ türbeyi bünyâd Ḥân 'Abdülḥamîd
(1308)

27

Bursa'dan Miḥaliç'e Müceddeden İnşâ Edilen Târîḫ Hakkında Târîḫdir

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1 Ḥazret-i 'Abdülḥamîd Ḥâmîñ 'ulüvv-i himmeti
Ṣervet ü sâ mân-ı mülke açdı yer yer şâh-râh
2 Miḥaliç semtinde yoğiken târîḫ-i muntazam
Sâye-i şâhânede inşâ edildi işbu râh
3 Eyledi içdâm aña vâli iken Maḥmūd kulu
Ḥayre dâ'ir ḥizmetiñ ecrinde yoğdur iştibâh
4 Ol şehensâh-ı merâḥim iktinâh-ı a'zamîñ
'Ömr ü iclâl-i ḥümâyünun füzün etsin İlâh
5 Müjdeye gitti şu târîḫimle bir rehber Celâl
Bu Miḥaliç yolunu yapdı 'umûma pâdişâh
(1308)

28

Bilecik'de İnşâ Olunan Câmî'i Şerîfe Târîḫdir

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1 Vâkıf-ı sırr-ı ḥilâfet câmî'-i ḥayrî'l-umûr
Ḥazret-i 'Abdülḥamîd Ḥân ḥâmî-i dîn-i mübîn
2 Etmede âşâr-ı feyz-â-feyzi iḥyâ-yı bilâd
Eylesin tahtında dâ'im zâtını Rabb-i Mu'în
3 Bilecik'de nâmına kıldı binâ bu ma'bedi
Beş vaḫitte secde-i şükr eylesinler mü'minîn
4 Söyledi vâli iken itmâmı târîḫin Celâl
Etdi bu nev câmî'-i inşâ imâmü'l-müslimîn
(1308)

Bursa'da İnşâ Olunan Mekteb-i İ'dādî-i Mülkiyete Tarihdir*Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün*

- 1 Şehenşâh-ı mu'azzam Hâzret-i 'Abdülhamîd Hân'dır
Penâh-ı mülk ü millet şehriyâr-ı şehriyâr-eccâd
- 2 O Hâkân-ı celîlü'l-menkâbet neşr-i funûn etdi
Edip yer yer 'ulûm-ı 'âliyye mektepleri icâd
- 3 Bursa şehrine bir mekseb-i feyz ü edebdir bu
Olunsun dâ'imâ 'ilm ile evlâd-ı vaţan a'dâd
- 4 Muvaffağ eyleyip böyle nice âşârı ihyâya
Hüdâ etsin şükûh ü şevket-i şâhâneyi müzdâd
- 5 Celâl itmâmına vâli iken nazm eyledi târih
Bu 'âli mektebi 'Abdülhamîd Hân kıldı nev-bünyâd
- (1308)

Kütahya Câmî'-i Kebîrine Tarihdir*Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün*

- 1 İşbu Kütahya Câmî'in beş yüz sene evvel binâ
Etmîş idi cennet-mekân Sulţân Gâzî Bâyezîd
- 2 Biñ iki yüz yirmi iki sâlinde Sulţân Muştafa
Kılmış li-vechullah 'atâ ta'mirine nağd-ı mezîd
- 3 Ammâ ki olmuş idi hep sağf u cidârı rahne-dâr
Te'yîd-i bünyâna lüzum oldu bu eşnâda bedîd
- 4 Emr eyledi ihyâsını ol ma'bed-i pâkiñ hemân
'Abdülhamîd Hân kim anıñ âşâr-ı hayr-ı bî-adîd
- 5 Mermer sûtün üzre olup tākı kıbâb ile refi'
Verdi tenâsüb vaz'ına haqqâ ki bu tarz cedîd
- 6 Hağ bânî-i zîşânınıñ eyyâm-ı 'ömr ü şevketin
Etsin ilâ yevmü'l- kıyâm taht-ı hilâfetde medîd

7 Vāli iken yazdı Celāl tārīḥ-i cevher dārını
Kıbbeli kıldı ma‘bedi tecdīd Ḥān ‘Abdülḥamīd
(1309)

31

Bursa Mevlevīḥānesinin Ta‘mīrine Tārīḥdir

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1 Ḥāzret-i şāhenşeh-i devrān-ı gerdün-iḳtidār
Etdi iḥyā nev-be-nev āşār-ı ḥayr-ı bī-‘adīd
2 Pek ḥarāb olmuş idi bu ḥānkāh-ı Mevlevī
Eyledi i‘mārına ibzāl-i iḥsān-ı mezīd
3 Ruḥ-ı Mevlānā’yı şād etdi o ḥākān-ı kerīm
Zıkr-ı lüḥfuyla semā etmekde hep şeyḥ ü mürīd
4 ‘Āşıḳān-ı gülbang şükr-i ni‘metin çekdikce Ḥaḳ
Eylesin eyyām-ı ‘ömr ü şevket ü şānın medīd
5 Cevherin tārīḥini vāli iken yazdı Celāl
Kıldı baḳ tecdīd budur gāhi Ḥān ‘Abdülḥamīd
(1309)

32

Resmu’da İnşā Olunan Mekteb-i ināş-ı İslām’a Tārīḥdir

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1 Neyyir-i lüḥfuyla Ḥān ‘Abdülḥamīd’iñ ser-te-ser
Parladı āfāḳ-ı mülkünde ‘ulūmuñ kevkebi
2 Zamm-ı iḥsānıyla gelmişdir vücūda bu eşer
Vaḳf eder da‘vātına İslāmiyān rüz u şebi
3 Ola Ya Rab dā‘imā bu ḥacle-gāh-ı ma‘rifet
Duḥterān-ı müslimīn için teraḳḳi meksebi
4 Söyledi vāli iken itmāmı tārīḥin Celāl
Yapdırıldı Resmu’da İslām’a bu kız mektebi
(1310)

Resmu'da Te'sis Olunan Şu Mağsemine Tarihdir

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Cüy-bār-ı 'Aşr-ı Hân 'Abdülhamid
Revnağ-efzâ-yı riyâz-ı kâ'inât
- 2 Ekmel-i feyyâze-i âşâridir
Hayr-ı cârî-i mehâsin-beyyinât
- 3 Havz-ı kevser gibi bünyâd-ı nev
Resmu'nun 'atşânına verdi necât
- 4 Yazdı vâililikde târihin Celâl
Teşne-gâna maskem-i mâ'ül-hayât

(1311)

FATMA SERVET (öl.?)

34

II. Abdülhamid'in Cülusu için yazdığı birkaç beyit¹⁸⁵

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Cümleten şenlik edin ey heyet-i islâmiyân
Eyleyin ilân-ı şâd-ı sûr-ı sultândır bu şeb
- 2 Gülmesin ol yüz ki gülmez böyle bir günde ebed
Ağlasun ol dil ki endûh anda pinhândır bu şeb
- 3 Her taraf müstağrak-ı nûr oldu mânend-i nehâr
Şevk ile her yerde fânuslar fûrûzandır bu şeb
- 4 Âsümânı şöyle kim tanzîr ider rûy-ı zemîn
Keh-keşân-âsâ cevânib şu'le-efşândır bu şeb
- 5 Ser çeken eflâke gûn-â-gûn hevâiden arz
Pâdişâhım şevket ü iclâlin ilândır bu şeb
- 6 Arz-ı tebrîkât ider bende-gânın sıdk ile
Eylemek arz-ı ubûdiyet bize şândır bu şeb
- 7 Onbeşinci sâlini tebrîk için takdîs için
İnseler sâf sâf melekler arza şâyândır bu şeb
- 8 Bir mücessem nûr olup fikrim tenvîr eyledi
Berk urur nûr-ı safâ şevkim firâvândır bu şeb
- 9 Câriyâne eylerim aczimle tebrîk-i cülûs
Bir mukaddes rûz-ı iyd-i âl-i Osmândır bu şeb
- 10 Bin yaşa tahtında ey Sultân-ı ulviyet-nihâd
Yek-zebân Osmanlılar böyle duâ-hândır bu şeb
- 11 Âleme pertev verin Servet-i bedr-i tam kim
Pâdişâh hazret-i Abdülhamid handân bu şeb

¹⁸⁵ Hacıbeyzâde Ahmed Muhtar, **Şair Hanımlarımız**, Matbaa-i Safa ve Enver, İstanbul 1311, s.34-35'ten iktibas. Ayrıca bk.: Serhan Alkan İspirli, **Kadın Divan Şairleri ve Geleneğin Uzantısı**, Salkımsöğüt Yay., Ankara 2007, s.201.

URFALI HİLMÎ (öl.?)

[REYÂHÎN]¹⁸⁶

35

Cülûs-ı Humâyun-ı Hâzret-i Hîlâfet-penâhiye Dâ'ir

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Bu gün bi 'îd-i millîdir bu gün bir yevm-i zî-şandır
Bu gün mihr-i meserret kâ'inâta pertev-efşandır
- 2 Bu gün her dilde var bir neşve-i câvid-i rûhânî
Bu gün bir hüsn-i 'âlî dil-fürûz-ı ehl-i 'îmândır
- 3 Bu gün her bir tarafda lem'a-pâş envâr-ı 'ulviyyet
Semâda yerde bir Kudsîyyet-i 'ulyâ nümâyândır
- 4 Ta'âlallâh nedir 'âlemde bu hâl-i neşât-efzâ
Cihân neş'eyle mâlîdir bütün âfâk handândır
- 5 'Uyûn-ârâ-yı ümmet câ-be-câ esbâb-ı şādānî
Bu zinetlerle her buç'a zemîn-reşk-i gülistândır
- 6 Temevvüc eylemekde şân ile râyât-ı 'Oşmân'ı
Du'â-yı pâdişâhım çok yaşa yer yer fürüzândır
- 7 Bu rûz-ı behcet-efrûzı yine idrâk için cümle
Ahâlî birbirin tebrike sa'î vü şitâbândır
- 8 Degil ümmet sürûrından bu gün heft âsmân üzre
Bütün şinf-ı melâ'ik birbirin tebrike püyândır
- 9 Bu şehr-âyîn-i 'ulviyyet-ğarîn-i bî-müdānî kim
Fürûğ"-ı dil-firzi hayre-sâz-ı çeşm-i insândır
- 10 Ne rûtbe hâtır-ârâ hayret-efzâ olsa da bi'llâh
Bu yevm-i pür-fütûhîñ şânına nisbetle noğşândır
- 11 Bu gün hep ehl-i tevhiđiñ muğaddes bildigi gündür
Bu gün rûz-ı cülûs-ı Hâzret-i 'Abdü'l-ğamîd Hân'dır

¹⁸⁶ Ekrem Bektaş, **Urfalı Hilmi ve Reyahin'i**, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Şanlıurfa 2008.

- 12 Odur ol şeh̄r-yār-ı a‘zam-ı fārūḡ-ḡaṣlet kim
Vücūd-ı aḡdesi ‘Oṣmāniyāna luṭf-ı Yezdān’dır
- 13 Yazılmış kılḡ-i ḡudretle ezelde levḡ-i maḡfūza
Anıñ vasf-ı biḡini ser-firāz-ı āl-i ‘Oṣmān’dır
- 14 Me‘ālī-i ṣıfātıñ maṣdarı zāt-ı ḡumāyūnı
Serir-i ṣevketinde zāhir u bātında sultāndır
- 15 Tecelli eylemiş hep ḡulḡ-i ḡaḡ zāt-ı ṣerifinde
Bütün ‘azminde el-ḡaḡ reh-berṣ āyāt-ı Kur’an’dır
- 16 Baḡılsın dīde-i inṣāf ile tāriḡ-i eṣlāfa
Hani bir devre kim devr-i ḡumāyūnıyla siyāndır
- 17 Münevver eylemiş aḡvāl-i mülk-i pertev-i re’yi
Burūc-ı āsmān-ı devlete bir ṣems-i raḡṣāndır
- 18 O rütbe eylemişdir intizām-ı ‘ālemi tekmil
Ki tertibātına rūḡ-ı Süleymān āferin-ḡāndır
- 19 Behiṣt-ābād’a dönmüşdür ser-ā-ser mülk-i ‘ālemi tekmil
Kemāl-i ‘adlden her belde bir ḡülzār-ı ‘umrāndır
- 20 Hele nūr-ı ma‘ārif ol ḡadar āfāḡı ṡutmuşdır
Ki ḡüyā mülkümüz bir maṡla‘-ı ḡurṣid-i ‘irfāndır
- 21 ḡülistān-ı ḡüner ḡünden ḡüne ṣādāb olur elbet
Ki erbābı dem-ā-dem kevṣer-i luṡfiyle reyyāndır
- 22 ‘Uluvv-i ṣānını iṣbāt iden āṣār-ı vālāsı
Egerḡi kesret-i a‘dād veṣ bī-ḡādd u pāyāndır
- 23 ṡariḡ-i pūr-sa‘ādet ḡaṡṡ-ı ‘ālī-i ḡicāz ammā
ḡulūb-ı mü’minine eñ ḡanā‘at baḡṣ-ı bürhāndır
- 24 ‘Umūmen eyledi medyūn-ı ṣükrān ehl-i İslām’ı
Bu yüzden rūḡ-ı pāk-i Aḡmed’i maḡzuz u ṣādāndır
- 25 Suḡan pāyāna erdi geldi hengām-ı du‘ā ḡilmī
Du‘ā-yı pādiṣāḡi ümmete bādī-i ḡufrāndır
- 26 Cihān ṡurdukḡa ṡursun ṣıḡḡat u iclāl ü ṣevketle

O ḥaḳān-ı zamān kim ‘ālemīne zıll-ı Raḥmān’dır
27 Ḳabūlgāh-ı Ḥudā’ya lā-cerem vāşıl olur zīrā
Bu lāhūtī du‘ā maḳrūn-ı āmīn-i sūrūşandır

36

Tebrik-i Sāl-i Cedīd-i Ḥazret-i Pādişāhīye Dā’ir

Mefā’īlūn Mefā’īlūn Mefā’īlūn Mefā’īlūn

1 Neler izhār eder seyr et bu ‘ibret-ḥāne-i dünyā
Ne ḥayret-baḥşdır āşār-ı şun‘-ı Ḥālīk-i yek-tā
2 Dem-ā-dem cilvegerdir şun‘-ı Ḥaḳ mir’āt-ı hestide
Pey-ā-pey ‘ālem-i hesti ‘ademden olmada peydā
3 Nedir bu iḥtilāfāt-ı fuşūl ü vaḳt-i şarşarın
Nedir bu sāḥa-pīrā-yı vüçüd ü kevn olan eşyā
4 Gehī ḳaplar cihānı şām-ı ğam-ālūd-ı pūr-zulmet
Velī ta‘ḳīb eder nūriyla bir şubḥ-ı feraḥ-efzā
5 Gehī vīrān u hüzn-āġīn olur baḳsañ bütün ‘ālem
Şitā-yı ḳasvet-āver çünkü eyler ḥükmünü icrā
6 Görürseñ her ḫaraf bir gülşen-i ‘umrān olur soñra
Gelir faşl-ı rebī‘-i neş’e-pīrā-yı şafā-baḥşā
7 Firāḳ-ı yārdan dil-ḥūn olup dem-beste olmuşken
Sūrūr-ı vaşldan dehri pūr eyler bülbül-i ğuyā
8 Zebūn-ı pençe-i faḳr u felāket bir ḳuluñ ba‘zan
Olur iḳbāl u cāhı ğıbḫa-baḥş-ı esfel ü a‘lā
9 Esīr-i pister-i derd ü miḥen-keş Ḥazret-i Eyyüb
Bulup elḫāf-ı Ḥaḳ’dan tāze cān ol dem olur ber-pā
10 Bükā-yı hecr ü farḫ-ı giryeden a‘mā olan Ya‘ḳūb
Olur pīrāhen-i Yūsuf’la her dü-dīdesi bīnā
11 Ne dem olsañ mükedder bir feraḫ ta‘ḳīb eder elbet

- Hülāşa her zamān ba‘ de “ma‘ al-yüsr” kilid-i “yüsrā”¹⁸⁷
 12 İhāta eyleyüp her ‘ālemi deycür-ı nārānī
 Bütün āfākı etmişken zālām-ı cehl-i istilā
 13 O hāletde tūlū‘ etdi hemān burc-ı hilāfetden
 Te‘ālī eyledi bālāya bir mihr-i cihān-ārā
 14 Dīger-gün oldu ‘ālem etdi her şey rengini taḥvīl
 Münevver etdi envār-ı ma‘ārif dehri ser-tā-pā
 15 Ki oldı ‘izz ile pīrāye-sāz-ı taḥt-ı ‘Oşmānī
 Bi-ḥaḫḫın Ḥazret-i sultān Ḥamīd-i ma‘delet-pīrā
 16 Şehinşāhā seniñ tedbīriñe şad bārekellāh kim
 Giyindi reng-i ‘umrān himmetiñle ser-te-ser ḡabrā
 17 Edip bir menba‘-ı ‘ilm u ma‘ārif dār-ı İslām’ı
 Diyānet ma‘rifet rūḫiyle ḫalkı eylediñ ihyā
 18 Belā-yı cehlden taḥlīs için evlād u aḫfādı
 ‘Umūmen memleketlerde mekātib eylediñ inşā
 19 Şalādır teşnegān-ı ‘ilm ü ‘irfāna buyursunlar
 Müheyvā cümle esbāb-ı teraḫḫi bunda hep zīrā
 20 Şehā bir dürr-i yek-tā-yı hilāfetsiñ ki şāhiddir
 ‘Uluvv-i pāyeñe ‘ulviyyetiyle ḫārem-i mīnā
 21 Ne mümkün ümmete etmek bi-ḥaḫḫın vaşfiñi taḫrīr
 Seniñ ‘aks-ı şifātıñdır nücm-ı ‘ālem-i bālā
 22 Gürūh-ı nükte-sencānı biraḫmışken bütün ‘āciz
 Benim ḫaddim midir etmek mübārek vaşfiñi imlā
 23 Faḫaḫ şevk-i derūnim ‘aḫl u rūḫı eyleyip maḡlūb
 Bu gūne naḡmeler inşādına etdi beni ilcā
 24 Suḫan pāyāna erdi geldi hengām-ı du‘ā ḡayri
 Seḫer demdir du‘ālar redd olunmaz bu zamān ḫaḫ‘ā

¹⁸⁷ “Fe inne me‘ al-‘usri yüsrā. İnne me‘ al-‘usri yüsrā.” (Muhakkak her güçlkle beraber bir kolaylık vardır. Evet her güçlkle beraber bir kolaylık vardır.) ayetlerinden iktibas yapılmıştır. İnşirāh, 5,6.

- 25 Teceddüd eyledikçe pâdişâhım nev-be-nev yıllar
Buldukça hırâmân burcdan burca meh-i ğarrâ
- 26 Teraqqî üzre olsun ‘ömr ü iclâl-ı humâyûnıñ
Mu‘îñ ü yâveriñ olsun dem-â-dem Rabb-i bî-hem-tâ
- 27 Yazıp bir cevherin târih ü tebrîki kulñ Hilmî
Hemân sa‘d eylesin sâl-i cedîdin Hâzret-i Mevlâ
(1323/1905)

37

Culûs-ı Hümâyûn-ı Hâzret-i Cihân-bâniye Dâ‘ir

Mef‘ülü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fe‘ülün

- 1 Ey nâ‘ib-i sulţân-ı rüsül sâye-i Yezdân
Ey mazhar-ı tevfiğ-i Hudâ hâmi-i Qur‘ân
- 2 Hürşid-i cihân-tâb-ı kemâlât u me‘âlî
Timşâl-i tekâ kân-ı ‘atâ menba‘-ı ihşân
- 3 Ser-tâc-ı ümem baħr-i himem şâh-ı mu‘azzam
Fârûğ-ı zamân kehf-i emân melce-i ‘irfân
- 4 Hâkân-ı Güzin yâver-i dîn faħr-i selâtin
Mağbûṭ-ı selef şem‘-i halef ekmel-i devrân
- 5 Ol zıll-ı Hudâsıñ ki bütün millet-i İslâm
Dergâhıña etmekde ‘ubûdiyetin i‘lâm
- 6 Ey câlis-i evreng-i mu‘allâ-yı hilâfet
Sâyeñde seniñ her günümüz ‘îd-i sa‘âdet
- 7 Vermekde nişân kişverimiz bâğ-ı İrem‘den
Her sûda olur cilve-nümâ şevğ ü şetâret
- 8 Eyyâm-ı bihîniñde zulüm zulmeti nâ-bûd
Tenvîr ediyor her tarafı şems-i ‘adâlet
- 9 ‘Oşmânlılara mebd-e-i feyz oldu cülûsuñ
Bir dâd-ı Hudâ‘dır saña ol ‘aql u kiyyâset
- 10 İhlâş u şadâkatle edip vaşfiñi tartıl

- Her dem ideriz pādişehim nāmını tebcīl
- 11 Etdi yine bir ‘īd-i cūls-ı ferruḥ-efzā
Müstagraḫ-ı envār-ı şafā dehri ser-ā-pā
- 12 Tanzīr ediyor şanki cihān ḥuld-i berīni
Her yanda biñ esbāb-ı neşāt olmada peydā
- 13 Ḳudsīleri ḫayrān ediyor ḫālet-i nāsūt
Bir şa‘ şa‘ a-i ḫāriḫa ‘ ālemde hüveydā
- 14 Her bük‘ a bu gün bāşıra-pirā-yı mübāhāt
Eşvāḫ ile meşḫūn görünür sāḫa-i ḡabrā
- 15 Etmekde bütün ef’ide-i ümmeti leb-rīz
Bir neşve-i cāvīd ü sürūr ṭarab-engīz
- 16 Ey sevgili sulṭānımız ey şāh-ı kerem-kār
Etdikçe bize ‘ arz-ı liḫā neyyir-i nevvār
- 17 Bir mihr-i füyūzat gibi yevm-i cülūsıñ
Pertev şaçaraḫ eylesin āfāḫı ziyādār
- 18 ‘ Ulviyyetiñi şerḫ edemez kilik-i siyeh-rū
Olsun bu du‘ ā ḫātime-i bihter-i güftār
- 19 Taḫtıñda hemān ol şeref ü şān ile dā’im
Rāhat yaşasın sāye-i luṭfuñda ‘ avālim

38

Velādet-i Hümāyūn-ı Ḥāzret-i Padişāhiye Dā‘ir Bir Manzme

Urfa Mekteb-i İ‘dādīsi Şākirdāmı Lisānından:

Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilūn

- 1 Ey vücūdu kā‘ ināta raḫmet-i Ḥāḫdan nişān
Neyyir-i elṭāf u ‘ adli ‘ āleme pertev-feşān
Bu du‘ āyı eyler elbette bu gün vird-i zebān
Yerde hep efrād-ı ümmet āsmānda ḫudsiyān
Ber-ḫarār oldukça ‘ ālem ey şehinşāh-ı cihān

- Söylesin “sultānımız ‘Abdu’l-ḥamīd” ‘Oṣmāniyān
- 2 Mebde’-i enva’-ı sa’ d u feyz-i millettir bu gün
Yevm-i mevlūd-ı şeh-i fārūk-ḥaşletdir bu gün
Ümmetiñ hep göñlü pür şevk ü şetāretdir bu gün
Bu du’ ā elbet zebān-ı ḥalkā zīnetdir bu gün
Ber-ḳarār oldukça ‘ālem ey şehinşāh-ı cihān
Söylesin “sultānımız ‘Abdu’l-ḥamīd” ‘Oṣmāniyān
- 3 Ey melāz-ı ehl-i dāniş ḥāmī-i dīn-i mübīn
Ümmeti yevm-i velādet eyledi behcet-ḳarīn
Eyledi icrā-yı şehr-āyīn semāvāt u zemīn
Eylesin iclālīñi müzdād Rabbü’l-‘ālemīn
Ber-ḳarār oldukça ‘ālem ey şehinşāh-ı cihān
Söylesin “sultānımız ‘Abdu’l-ḥamīd” ‘Oṣmāniyān
- 4 Sāye-i luṭfiñda her yer müstenīd-i ma’ rifet
Nūr-ı ‘irfān berr ü baḥri eylemiş pür mes’ edet
Urfamız da behreverdī ey Ferīdūn-menḳabet
Bu du’ ā her dem bize zīb-i zebān-ı maḥmidet
Ber-ḳarār oldukça ‘ālem ey şehinşāh-ı cihān
Söylesin “sultānımız ‘Abdu’l-ḥamīd” ‘Oṣmāniyān
- 5 Her vilādetde hemān bu cāyı iḥrāz eyleriz
Cebhe-i şükrānımızda neş’e ibrāz eyleriz
Yek-zebān hep ‘arz-māfi’l-bāle āğāz eyleriz
Bu du’ āyı der-dehān-ı şevk u i’ zāz eyleriz
Ber-ḳarār oldukça ‘ālem ey şehinşāh-ı cihān
Söylesin “sultānımız ‘Abdu’l-ḥamīd” ‘Oṣmāniyān

Tevārīḥ

39

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Yine devr eyledi sāl ey şehinşāh-ı kerem-güster
Kemāl-i yümn ile āfākı tenvīr eyledi nev māh
- 2 Teceddüd eyledikçe nev-be-nev yıllar serīriñde
Müdām ol şevket ü devletle ey sultān-ı dil-āgāh
- 3 Sen ol zıll-ı İläh u mesned-ārā-yı ḥilāfetsiñ
Ki itdiñ pertev-i 'adliñle mülki bir tecellīgāh
- 4 Du' ā-yı izdiyād-ı 'ömr ü iclāl-i hümāyūnuñ
Bütün rüy-ı zeminden āsmāna yükselir her gāh
- 5 Bu gün kalb u lisān-ı ḥalk bu tāriḥimi söyler
“Şehinşāhā bu nev-sāliñ mübrārek eylesin Allāh”
(1325/1907)

40

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Müstedām olsun teceddüd eyledikçe māh u sāl
Taḥt-ı 'ālī-baḥt-ı 'Oşmānī'de ḥaḫāñ-ı zamān
- 2 Dā' imā dil-sīr-i elṭāf eylemekde cümleyi
Ol veliyy-i ni' met-i bī-minnet-i 'Oşmāniyān
- 3 Her zamān dergāh-ı Haḫḫ'a 'arz-ı şükrān eyleriz
Kim bize baḫş eylemiş bir pādişāh-ı ḫadr-dān
- 4 'Arz-ı tebrike cesāret eyleyip Ḥilmī ḫulı
Yazdı ḫarf-i cevherinle işbu tāriḥi hemān
- 5 Eylesin sāl-i cedīdiñ luṭf ile ol Kirdgār
Haḫḫ-ı şāhāneñde mes'ūd ey şehinşāh-ı cihān
(1326/1908)

SEBÂTÎ [HAFIZ MEHMED SEBÂTEDDÎN] (öl.1905/1321)

[DİVAN]¹⁸⁸

41

Der-Du‘ â-i Pâdişâh-ı İslâm Halidullahi Meliki

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

- 1 Muzaffer kıl ilâhî dūd-mân-ı Āl-i ‘Osmânı
Huşûsa ‘abd-i maqbûlûñ olan Sulţân Hamîd Hânı
- 2 İlâhî nūr-ı Aḥmedle eḥad ismiñ şefi‘ itdim
Āniñ mülkîni ma‘mur it dem-â-dem ey kerem-kânı
- 3 O şâhiñ zıll-i ‘adlinde cihân yek-ser şafâlarla
Otursun kaşr-ı şâdide yürütsün ḥükm ü fermânı
- 4 Nola ‘adl u adâletle muvaffaq kıl sa‘âdetle
Şecâ‘atle besâletle zâfer-yâb it ol sulţâmı
- 5 Şebâtî gün gibi her gün açub başın niyâz eyle
Ānı gün tek cihāngîr eylesün elţâf-ı sübhânı

42

Târiḥ-i Tertîb ü İkmâl in Dîvân est

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

‘Avn-i Ḥaqqıla dâ‘ima olsun be-nâm âşârimız
Bir müşar-ün-bi’l-benân beyn-el enâm âşârimız
Sâyesinde simâ-ı ‘Abdülhamid Hânıñ müdâm
Neşr olub tutsun dem-â-dem Rûm ü Şâm âşârimız
İstifâde itmege kâfi iken her mışrâ‘ı
Nola ḥürmetle tutarsa ḥâş u âmm âşârimız
Puḥte merdiñ kavlidir çün kavlı-i şâriḥ mu‘teber

¹⁸⁸ Nagihan Koç, **Hafız Mehmed Sebati Divanı'nın Transkripsiyonlu Metni ve İncelenmesi**, Sakarya Ü., SBE, Basılmamış YLT, Sakarya 2006.

Ḳavl-i ḳaval añlama ey merd-i ḥām āṣārımız
Feyz-i rūḥ-ül ḳudsden bir zerreye mālīkdir ol
Bir mesih-ül-vaḳtdir yuhyi'l-‘ izām āṣārımız
Yā ilāhī çeşm-i ḥāsetden anı ḥıfz eyle kim
Çün nizām-ül-mülk bulsun hoş nizām āṣārımız
Dā‘ imā te ‘yīd-i tevfiḳiñ añā refīḳ
Tā ḳıyāmet eylesün naşb-ı ḥıyām āṣārımız
Baḥtını bīdār idüb aññ o ḥayy-el enām
Dembedem eyler teraḳḳi şubḥ u şām āṣārımız
Ḥamduli’llah eşref-i evkātde luṭf-ı Ḥudā
Yāver oldı bizlere buldı ḥitām āṣārımız
Ey Şebātī tab‘ına tāriḥ-i cevherdārdır
Ḥamduli’llah vermede hem (şevḳ-i tām āṣārımız)

Sene 1307

Oḳuyanlar rūḥıma bir Fātīḥa baḥş eylesün
Tā kim ola bizlere darr-üs-selām āṣārımız

AHMED LÜTFÎ (öl. 1907 / 1325)

[DİVANÇE]¹⁸⁹

43

Tārīḫ-i Cülūs-ı Sa' ādet-me'nūs Ḥazret-i Pādīşāhī

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Cenāb-ı mālīkū'l-mülke nice ḥamd ü şenā olsun
İkinci Ḥazret-i ' Abdülḥamīd oldu serīr-ārā
- 2 Muṭā' olmaz mı her bir emr ü fermān-ı hümāyūnu
O şāh-ı dīniñ istiḥlāfın etdi ḥük-m-i şer' icrā
- 3 Doğunca mihr-i ' ālem-tāb-ı iclās-ı hümāyūnu
Göründü burc-ı aḥkām-ı kâderden feyz-i lā-yuḥşā
- 4 Geçip gitsin ğavā'il ḳalmasın ' ahdinde endīşe
Zamān-ı devleti olsun emān-ı rāḥat-ı evfā
- 5 Ḥudā hem-nām-ı cedd-i emcedinden çok ede ' ömrün
Ṭuta āfākı şān u şevketi mādāmetü'l-dünyā
- 6 Girip bāb-ı du' ādan enderūn-ı beyt-i tebrike
İki tārīḫ-i cevher-dārın ' arzın eyledim ifā
- 7 Cihāna şer' le Sulṭān Ḥamid şāni oldu şāh 1293
Cülūs-ı Ḥazret-i Sulṭān Ḥamid'i sa' d ede Mevlā 1293

44

Tārīḫ-i Taḳlīd-i Seyf

Mefā'īlün Mefā'īlün Fe'ūlün

- 1 Cülūs-ı Ḥazret-i ' Abdülḥamīd Ḥān
' Umūmen eyledi iḫyā' ibādı
- 2 O ḥāḳānın ṭuta cümle cihānı
Furūĝ-ı āfitāb-ı ' adl ü dādı

¹⁸⁹ Ahmed Lütfî, **Divançe-i Vak'a-nüvis Ahmed Lütfî**, Mahmud Beg Matbaası, Dersaadet 1302; Özlem Düzlü, **Divançe-i Vak'a-nüvis Ahmed Lütfî**, Sakarya Ü., SBE, Basılmamış YLT, Sakarya 2008.

- 3 Zamān-ı devletinde bula rāḥat
Bütün dünyānın emşār u bilādı
- 4 Şerīʿ at seyfini ṭaḫdı miyāna
Kese ʿadliyle erbāb-ı ʿinādı
- 5 O şāhın sāye-i seyfiyle dāʿim
Kesilsin ʿālemin ʿırḫ-ı fesādı
- 6 Miyān-ı şevkete ṭaḫınca seyfiñ
Dedim cevherle bir tāriḫ-i şādı
- 7 Ḥudā imdād ede Sulṭān Ḥamid'e
Taḫallüd eyledi seyf-i cihādı 1293

45

Tāriḫ-i Feth-i Şuḫum

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

- 1 Tāriḫimiñ her noḫtası ṭop dānesi Rusya'ya
Girdi Şuḫum'a ʿasker-i ʿAbdülḥamid Ḥān'ıñ bu sāl 1294

46

Şarkı

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

I

Ey penāh-ı millet-i ʿOşmāniyān
Devleti etdi cülusun kāmurān
Böylece tebrik ederler bende-gān
Pādişāhım sen cihān durduḫca dur

II

Rūḫsuzdu şanki ecsām-ı milel
Gitdi iclāsınla envāʿ-ı kesel
Tāze cān geldi cihāna bī-bedel
Pādişāhım sen cihān durduḫca dur

III

İftihār etsin seniñle vaqt ü taht
Buldu ‘ālem zāt-ı şāhānenle baht
Kalmadı sāyende hiçbir serd ü saht
Pādişāhım sen cihān durduqca dur

IV

‘Ālemi etdiñ yeñiden pür-mesār
Taht-ı ‘Oşmāniyi kıldın bahtiyār
Zıll-ı haqsın zıll-ı Haq ey şehriyār
Pādişāhım sen cihān durduqca dur

V

Neşr olundu dehre nūr-ı mes‘adet
Buldu emniyet seniñle memleket
Fahır eder zātınla taht-ı saltanat
Pādişāhım sen cihān durduqca dur

47

Tārīḫ-i Sāl-i cedīd-i Ḥāzret-i Pādişāhī

Müstef‘ilün Müstef‘ilün Müstef‘ilün Müstef‘ilün

- 1 ‘Abdülḥamīd Ḥān’a hemān geldikçe her sāl-ı cihān
Versin Ḥudā-yı müste‘ān şevketle tahtında beḳā
- 2 Teşrīf edince tahtını buldu cihān nev-bahtını
Eyyām artık sahtını icrāya etmez ictirā
- 3 Olduğuçün revḫ-i cihān devrinde devlet buldu cān
Akrānı yokdur bī-gümān ez-ibtidā tā intihā
- 4 Taht-ı hümāyūna mekīn olduğda ol şāh-ı güzīn
Oldu meh-i devr-i bihīn burc-ı şerefden rū-nümā
- 5 ‘Ahd-i hümāyūnunda hep kār āşinālar munteḫab
Ehliyet erbāb-ı ta‘ab bī-şübhe çekmez ba‘de-mā
- 6 Ol şeh cihānın nūrudur ‘ālemlerin mecbūrudur
İhsānınıñ mesrūrudur her sāl u meh bāy u gedā

- 7 ‘ Ahdinde maḥv oldu seref düşmenleri olsun telef
Emri ile olmaḡdadır ḥüsn-i idāre rū-nümā
- 8 Ey pādişāh-ı dīn-penāh v’ey ḥusrev-i encüm-sipāh
Zātınla geldi intibāh bu devlete bī-ımtirā
- 9 Her ḥālde me`yūs idik endūh ile me`nūs idik
Maḡmūm idik ma`kūs idik sen Hızr-veş verdiñ deḥā
- 10 Sāyende devlet fer bulur ma`mūr olur pür-feyż olur
‘ Adliñle ‘ ālem kām olur ey şāh-ı Fārūki eda
- 11 Haṭṭınla olduḡ kām-bīn bed-ḥ`āhdan olduḡ emīn
Rabb-i semavāt u zemīn baḡışlasın mülküñ saña
- 12 Yardımcıñ olsun Kirdgār farṭ-ı meserretle güzār
Etsin saña hep rūzgār ey pādişāh-ı pür-‘ aṭā
- 13 Zıll-ı Hudā’sın müttefiḡ olduñ bu mülke müstahaḡ
Doḡduḡça envār-ı şafaḡ dünyāya ol fermān-revā
- 14 Ḥaddim degildir bī-gümān evşāfını etmek beyān
‘ Afv olmasa ḥālīm yamān olmaz mı şandın Lūṭfiyā
- 15 Söyle merāmıñ mā-ḥaşal taḡdim et gel bir ḡazel
Etsin Hudā-yı Lem-yezel ol şāhı dā‘ im muḡtedā
- 16 İḡlim-i ḥüsnün şāhısın ey şāh-ı memdūḥü’l-liḡā
Burc-ı kemāliñ māhısın v’ey dilber-i işve-fezā
- 17 Başdan başa pür-nürsun mihr-i cihān manzürsun
Şādıḡlara mecbürsun etmeklige luṭf u ‘ aṭā
- 18 Ruḡsārına ‘ āriż olur ‘ aşıḡların nezzāresi
Yüz vermemek lāyıḡ mıdır mecbūruna senden yaña
- 19 Şeb-tār-ı zülf ü ḥāldir rüşen günüm eden siyāh
Mihr-i ruḡundan iḡtibās etmez isem yazıḡ baña
- 20 Rāh-ı vişāle bedreḡa nūr-ı cemālindir seniñ
Fikr-i ḥayālin olmasa Lūṭfi olur maḥv u hebā
- 21 Artıḡ uzatma etme ses taşdı‘ e olma dest-res

- Rāh-ı edebde mültemes olmuşdur ifā-yı şenā
- 22 Yā Rab budur senden dilek ey Hālik-i ins ü melek
Mādām devr eyler felek ol şāha ver ‘ömr ü beķā
- 23 Eyyām u ezmānı sa‘īd ‘ömr-i hümāyūnu mezīd
Olsun diyü cümle ‘abīd dā‘ im eder böyle du‘ā
- 24 Geldikçe her sāl-i cedīd lütfundan olsun müstefīd
Mecmu‘ eşhāb ümīd ü enşarla yā Rabbenā
- 25 سهل له كل الامور و افتح له جل الثغور
واجمع له شمل السرور مادار ادوار السما
- 26 Hāmemde yokdur iktidār tavşifine ey şehriyār
‘Arz-ı kemāl-i iftiķār oldu medār-ı ictirā
- 27 Cevherle tāmından iki tāriķ ile Lütfi ķulu
Tes‘īd eder sāl-i nevi ol şāh için şubķ u mesā
- 28 ‘Abdülhamīd Hān’ın ede bu sālını Mennān sa‘d (Tām) 1294
Bu sālī de sa‘d eyleye ‘Abdülhamīd Hān’a Hūdā (Mücevher)
1294

48

Manzūme-i ‘İdiyye

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Pādişāhım eyleye eyyāmını Rabb’im sa‘īd
Eylesin sāyende ‘ālem ‘īd ber-bālā-yı ‘īd
- 2 Rūķ-‘ālemsin sen ey zıll-ı Hūdā zātın ile
Devlete geldi ķayātı tāze ber-vefķ-i ümīd
- 3 Mazķar-ı fevz u zāfer olsun livā-i devletiñ
Dā’imā yardımcıñ olsun Hāzret-i Rabb-i hāmīd
- 4 Himmet-i maķşūşe-i şāhānenin āşārıdır
Bunca işlāhāt u icrā‘ at ey şāh-ı vaķīd
- 5 Hāķ seni baķışlasın bu devlet ü bu millete
Dem-be-dem seyfiñle olsun duşmenānın nā-bedīd

Tārīḫ-i Tevcīh-i ‘Unvān-ı Ğāzī*Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün*

- 1 Ḥazret-i Sulṭān Ḥamīd’in sāye-i şāhānesin
Nev-be-nev nuşretle memdūd eylesin Rabb-i ḳadir
- 2 Ḥüsn-i ḥidmet eyleyen şādıḳları ol pādişāh
Mihr-i iḥsānından eyler müstefid ü müstenir
- 3 İşte bu def‘a daḫi ğavgada arslānlar gibi
Fevḳalāde ‘asker-i şāhānesi oldu dilir
- 4 Nām-ı ğāzilik ile oldu muşār-ı bi’l-benān
Ḥamd ola ‘Oşmān u Aḫmed nām iki zāt-ı müşir
- 5 Ez-ser-i nev ‘asker-i şāhānesin teşcī‘ eder
Böyle ‘unvān-ı celil ü böyle nām-ı bī-nazır
- 6 Cevher-i seyf-i ḳalemde oldu tāriḫi ‘ayān
Aldı ğāzi nāmını ḫaḳḳı ile iki vezir 1294

Tārīḫ-i Nev Sāl-i Pādişāhī*Müstef‘ilün Müstef‘ilün*

I

‘Abdülḫamīd Ḥān’a hemān
Sa’d ola her sāl u zamān
Versin Ḥudā-yı müste‘ān
Taḫtında şevketle beḳā

II

Cism-i cihāna cāndır
Ḥaḳ’dan bize iḥsāndır
Bu devlete sulṭāndır
Ol şāh-ı Fārūḳi edā

III

'Ahdinde hür oldu 'ibād
Maḥv oldu envā'-ı fesād
Bilindi ma'nā-yı sedād
Göründü rāh-ı ittikā

IV

Zıll-ı hümāyūnunda hep
Erbāb-ı ḥayret muntaḥab
Çekmez zamānında ta'b
Kaṭ'ā şunūf-ı aşdikā

V

Böyle zamānı bir zamān
Görmüş müdür çeşm-i cihān
Hük-m-i hümāyūnu revān
Olsun ilā yevmü'l-cezā

VI

Şūretde zıll-ı muste'ān
Siretde kūrrevī cihān
Görse idi Nūşirevān
Ḥayrān olurdu bī-riyā

VII

Ta'dāda gelmez himmeti
Memdūḥdur her ḥaşleti
İḥyā edip bu devleti
Kıldı esāsından binā

VIII

Bu devletiñ imdādına
Mazlūmların feryādına
Bāy u gedānın dādına

Erişdi bî-cûn u cirā

IX

Cevher kalemle kayd ede

Tārihîni vaḳ'a-nüvîs

Sāl-i cedīdi sa'd ede

'Abdülhamīd Hān'a Hudā 1295

51

Vilādet-i Hümāyūn Gicesine Dā'ir

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

I

Pertev-efrūz-ı sa'ādetdir bu leyl-i bî meşīl

Mevlid-i mes'ūd Hān ('Abdülhamīd)-ı bi-'adīl

Münzel-i tebrīkine şems-i cihān olsun delīl

Māh-ı tābān-ı hilāfet doğduğu şebdir bu şeb

II

Nūr-ı çeşm-i mülk ü millettir vücūd-ı devleti

Żātıdır cümle enāmın bā'ış-emniyyeti

Her sene tebrīk eder 'ālem o nūr-ı şevketi

Necm-i tābān-ı sa'ādet doğduğu şebdir bu şeb

52

Sāliyye-i Der-Sitāyiş-i Hāzret-i Pādīşāhī

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

I

Mihr ü māhı 'ālemin doğduğca ey şāh-ı güzīn

Ġurre-i sāl-i cedīd etdikçe dehri dil-nişīn

Her zamānın olsun envā'-ı sa'ādāta ḳarin

Pādīşāhım biñ yıl ol tahtında şevketle mekīn

Her sene sāyende olsun cümle 'ālem kām-bīn

II

Sen serîr-i şevketiñ bir mihr-i 'âlem-tâbısın
Çeşme-sâr-ı feyz-i cân-bağşânın âb-ı nâbısın
Milket-i ma'mûre-i ihsân u luğfun bâbısın
Pâdişâhım biñ yıl ol tahtında şevketle mekîn
Her sene sâyende olsun cümle 'âlem kâm-bîn

III

Sensin ârâm u huzûru cümleniñ ey pâdişâh
Zât-ı şâhânen şunûf-ı millete olmuş penâh
Rûh-ı 'âlemsin sen ey şâhensh-i encüm-sipâh
Pâdişâhım biñ yıl ol tahtında şevketle mekîn
Her sene sâyende olsun cümle 'âlem kâm-bîn

IV

Mâh u sâl-i 'âlem etdikçe teceddüd dâ'imâ
Sâye-i luğfunda bulsun halk envâ'-ı şafâ
Âsitân-ı şevketiñ olsun cihâna mültecâ
Pâdişâhım biñ yıl ol tahtında şevketle mekîn
Her sene sâyende olsun cümle 'âlem kâm-bîn

V

Sâl-i nev geldikçe gitsin cümle âlâm u küdür
'Âlemin gülsün yüzü sâyende kesb etsin sürür
Mihr ü meh dönsün merâmınca ilâ yevmü'n-nuşûr
Pâdişâhım biñ yıl ol tahtında şevketle mekîn
Her sene sâyende olsun cümle 'âlem kâm-bîn

VI

İltikâtın sâl-i pîride bu 'abd-i kemteri
Nev-civân tab' eyledi ey taht-ı 'adliñ serveri
Muntazırdır luğfuna Luğfi kuluñ çokdan beri
Pâdişâhım biñ yıl ol tahtında şevketle mekîn

Her sene sâyende olsun cümle 'âlem kām-bîn

VII

Āfitāb-ı devletiñ hiç bulmasın kaç'ā zevāl
Zerrece 'ahdiñde 'âlem görmesin renc ü melāl
Her sene böyle şunulsun hāk-i pāye 'arz-ı hāl
Pādişāhım biñ yıl ol tahtında şevketle mekîn
Her sene sâyende olsun cümle 'âlem kām-bîn

53

Der-Sitāyiş-i Hāzret-i Pādişāhī

Mef'ūlü Fā'ilātün

I

Sâyende buldu kuvvet
Bu devlet ü bu millet
Verdiñ cihāna rāhat
Ey şāh-ı dīn ü devlet
Sensin veliyy-i ni'met

II

Cism-i cihāna cānsın
Maḥbūṭ-ı ins ü cānsın
Yek-tā şeh-i zamānsın
Ey şāh-ı dīn ü devlet
Sensin veliyy-i ni'met

III

Görmüş mü çeşm-i 'âlem
Sen gibi şāh-ı efham
Yaradılalı âdem
Ey şāh-ı dīn ü devlet
Sensin veliyy-i ni'met

IV

Żātın Ĥudā'ya sāye
Verdi o sāye vāye
Cümle gedā ü bāye
Ey şāh-ı dīn ü devlet
Sensin veliyy-i ni'met

V

Naşr-ı 'azīz-i her-gāh
Olup yanıñda hem-rāh
Yardımcıñ olsun Allāh
Ey şāh-ı dīn ü devlet
Sensin veliyy-i ni'met

54

Şarkı Be-Ṭarz-ı Manzūme-i 'İdiyye

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

I

Pādişāhım Ĥaķ seni tahtında dā'im eylesin
Bār-gāh-ı şevketi 'adliñle ķā'im eylesin
Sāye şaldıķca cihāna ġurre-i ġarrā-yı 'abīd
Pādişāhım Ĥaķ seni tahtında dā'im eylesin

II

Sen hilāfet tahtının şevketli bir sultānısın
Millet-i 'Oşmāniyānın şāh-ı pür-işsānısın
Devletiñ hāmisi hem şāhenşeh-i zişānısın
Pādişāhım Ĥaķ seni tahtında dā'im eylesin

III

Her bir emriñ 'ayn-ı hikmetdir 'umūm-ı millete
Ĥüsniyye niyyetde mişālin gelmedi bu devlete

‘Azm-i şāhānen yeñiden cān verīr bu hey’ete
Pādişāhim Hāḡ seni tahtında dā’im eylesin

IV

Taht-ı ‘Osmāniyi teşrīf etdiḡiñ günden beri
‘Add olunmaz himmet-i şāhānenin biñde biri
Lütfiyā āmin ḡān olsa n’ola ins ü perī
Pādişāhim Hāḡ seni tahtında dā’im eylesin

55

Tārīḡ-i Nev Sāl-i Pādişāhī

Müstef’ ilün Müstef’ ilün

I

Geldi yine sāl-i cedīd
Oldu sa’ādetle bedīd
Versin Hudāvend-i mecīd
‘Abdülhamīd Hān’a beḡā

II

Devr eyledikçe māh u sāl
Geçdikçe eyyām u leyāl
Kılsın Hudā-yı lā-yezāl
Sultān Hamid’i pür-şafā

III

Mes’ūd ede ezmānını
‘İd eyleye her ānını
Ma’mūr ede buldānını
Hālīḡ ta’ālā dā’imā

IV

Efzūn ola ‘ömrü hemān
Āsūde ḡāl olsun cihān

Doğduğca mihr-i āsumān

Geldikçe her şubḥ u mesā

V

Her nuṭḡunu faşlu'l-ḥiṭāb

Ma'nāsını ḥikmet-niṣāb

Maḥz-ı kerem 'ayn-ı şavāb

Qılımlı Cenāb-ı Kibriyā

VI

Luṭf-ı Ḥudā'dır devlete

Bu milket ü bu millete

Ol şāh-ı 'āli-himmete

'Ömr-i ebed versin Ḥudā

VII

Tārīḡ-i sālī böylece

Her yıl yazılsın Lüṭfiyā

Bu sālī pür-sa'd eyleye

'Abdülḥamīd Ḥān'a Ḥudā

(1296)

56

Tārīḡ-i Nişān-ı Ser-Kātib-i Şehenşāhī

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün

- 1 'Umūmun bā'is-i āsāyişi 'Abdülḥamīd Ḥān'dır
Nişān-ı luṭfu ol şāhın cihāna rāygān oldu
- 2 Ne sulṭānlıqdır olmaḡ dergeh-i 'ālisine bende
Şadāqatle aña ḥidmet edenler kāmurān oldu
- 3 Rızā-cūyāne 'arz-ı cevher-i şıdḡ-ı 'ubūdiyyet
İle başkātibi el-ḡaḡ müşārun bi'l-benān oldu
- 4 Fedā-yı cān uğurunda o şāhın kıll kadar gelmez
Kimiñ ḡaḡkında kim bir zerre luṭfu müstebān oldu

5 Ne mümkündür teşekkür eylemek ihsânına karşı
Anıñ zıll-ı hümayunu bize emn ü emân oldu
6 Lisânından 'umüm-ı bende-gânın söylerim Lütfi
O şâhın millete zâtı hayât-ı câvidân oldu
7 Cihân durduķca dursun şevket ü iķbâl ile dâ'im
Du'â-yı devleti emr-i Hudâ-yı müste'an oldu
8 Birinciden tefe'ül birle ķat ķat söyledim târiķ
Rızâ Beg aldı 'Osmâni nişânı şâdumân oldu
(1296)

57

Târiķ-i Nişân-ı İmtiyâz

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

1 Kadir-dânlıkda her vaşf-ı cihân-bânide gelmiş mi
Cihâna Hazret-i 'Abdülhamîd-âsâ şeh-i emced
2 Telâţum eylemiş ol rütbe-i emvâc-ı 'inâyâtı
Yem-i luţf-i Hudâvendisine aşlâ çekilmez sed
3 Nişân-ı imtiyâz ile o zıll-ı Rabb'iyi enbâz
'Ulüvv-i şânını etdi vekîl muţlâķın ezyed
4 O teşrifât-ı şâhâneyle kesb-i imtiyâz etmek
Gibi var mı cihânda fahra lâyıķ ni'met-i sermed
5 Sa'id-ender-sa'id olmaz mı necm-i baķtı ol zâtın
Miyân-ı şıdķına etdikçe ģabl-i mustaķimi bend
6 Hudâvend-i celîl etsin aşilinde vekîlinde
'İdâd-ı eşhür ü eyyâm-ı 'ömr ü devletin bî-ģad
7 Gelip bir müjde-res târiķin inşâd eyledi Lütfi
Vekîl-i muţlaķa oldu nişân-ı imtiyâz es'ad
(1297)

Sāye-i ihsān-vāye-i hāzret-i pādīşāhide şeref-mend olduğum Anadolu şadāreti pāyesi

işbu tārīh-i sālin cā'ize-i seniyyesidir

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Getirmiş mi felek eyā toğaldan şems-i tābānın
Nazīrin Hāzret-i 'Abdülhamīd'in taht-ı imkāne
- 2 O şāhenşāhı Rabbim bir yaratmış her fazīletde
Görölmüş mü melek-sīret bu rütbe zāt-ı şāhāne
- 3 Lisān-ı hāl ile sāl-i cedīd etsin anı tes'īd
Ki zirā zātıdır 'ayn-ı sa'ādet burc-ı ezmāne
- 4 Kitāb-ı müsteţāb-ı vaşf-ı 'āli-i hümāyunu
Büyöklükde sığışmaz maħzen-i elvāh-ı eyķāne
- 5 Hāţā etmem eger 'Örfi'ye Şer'i etmesem nisbet
Benim memdūhumu görseydi söylerdi beligāne
- 6 O memdūh-ı mu'azzam kim huzūruna Aristolar
Olur güyā-yı sellemnā zemīn-būsāne mūrāne
- 7 Lisān-ı hāme-i vaşf-ı hümāyūn-ı şehenşāhi
İki şıkk olarak 'aczinden olmuş lāl edibāne
- 8 Du'ā-yı devlet-i şāhāneyi leyl ü nehārında
İcābet-gāh-ı Hākk'a şunmada Lūţfi faķirāne
- 9 Cevāhirden degil hālī bu tārīh-i sa'd-i fālī
Hudā sa'd eyleye sāli becā 'Abdülhamīd Hān'a

(1297)

Anadolu Pāyesi Tevcīh Buyurulduķda Takdīm Eyledigim Teşekkür-nāme-i

Manzūmdur

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Müderrislik rü'usu biñ iki yüz elli ikide
Baña Sultān Maħmūdü'l-fa'āl etmiş idi ihsān

- 2 Ede tahtında da'im Hâzret-i 'Abdülhamîd Hân'ı
Serîr-ârâ-yı 'adn oldukça ol hâkân-ı Mennân
- 3 Hafîd-i ma'delet âyini ol sulţân-ı mağfûrun
Yeñiden kıldı bu 'abd-i 'atîk-i kemteri şādân
- 4 Ne şādānlık ki kâbil mi teşekkür böyle ihsāna
Anadol pāyesi verdi o şāhenşāh-ı 'āli-şān
- 5 O sulţân-ı hamîdü'l-halka kûl olmağ gibi yokdur
Cihānda bā'is-i terfî'î şān u sebkat-ı aqrân
- 6 O rütbe baħr-ı elţāf-ı şehensāhiye daldım ki
Teşekkürden kalıp 'āciz sürûrum eyledi hayrân
- 7 Cihān durduğça yâ Rabb ol şehensāh-ı kerem-baħşın
Ola ħurşid-i şān u şevket-i şāhānesi tābān
- 8 Kâlem yazdığça yazıldığça levh-i kudret ü tekvîn
Ĥudā şavn-ı ilāhisinde maħfûz eyleye her ān
- 9 Anıñ zıllında devlet cebr-i māfāt eyleyip yâ Rab
Merāmı üzre olsun çarħ-ı minā-fām-ı gerdānı
- 10 Mülûk-ı 'āleme bāb-ı hümâyûnu melāz olsun
Yürüsün emr-i her yerde cihāna eylesin fermān
- 11 Tevāfuğ eylesin tedbîri de aħkām-ı tağdire
Telāħuğ eylesin nezdinde tevfiķāt-ı bî-pāyān
- 12 Kâder der-pey olup her emr ü fermān-ı hümâyûnu
O sulţāna zafer rehber ola mādāmetü'l-ekvān

60

Mezkûr Pāye İçün Tārîĥ

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Taht-ı 'āli-i ĥilāfet tācının pirāyesi
Hâzret-i 'Abdülhamîd Hân'dır Ĥudā'nın sāyesi
- 2 Kâdrini ĥaĥķıyla tağdir eylemek mümkün degil

- Hāme-i vaşfn 'acizden başka yok sermāyesi
3 Pāye-i Anadolu verdi bu 'abd-i kemtere
Bağ yem-i ihsānının var mı o şāhın gāyesi
4 Bir bulunmaz tarz ile tārīhimi yazdı kalem
Lütfiyā luṭf-ı şehenşehdir Anadol pāyesi

(1297)

61

**Doğsan sekiz sene-i cedīdesi tebrīgiçün taqdīmiyle mazhar-ı naḡdine-i ihsān-ı hümāyūn
olduğum tārīhlerdir ki her bir mışra'ı birer tārīhdir**

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

- 1 Geldikçe eyyām-ı cedīd 'Abdülhamīd Hān'ı Hudā 1298
Cāh-ı hilāfetde mekīn kılsın budur ḡayr-ı du'ā 1298
2 Sāl-i nevi 'Abdülhamīd Hān'a ola 'ayn-ı sa'īd 1298
Geldikçe feyz-i māh-ı nev döndükçe bu şems-i semā 1298
3 Sāl-i cedīd-i şevketi etsin cihānı pür-nevāl 1298
'Ahd-i sa'īd devleti olsun nümüv dār-ı şafā 1298
4 Her mışra'im tārīh içün incü gibi kıldım 'ayān 1298
Fazl-ı kalem olmuş becā sāl-i cedīde müdde'ā 1298
5 Lüṭfi becā tārīhleri kayd eyleye ehl-i cihān 1298
Kıldım vufūr-ı şevk ile vaḡ'a-nüvisāne edā 1298
6 Melfūz u ma'nādan çıkar ḡaḡḡā bu vechile 'aded 1298
Biñ iki yüz doksan sekiz tārīh-i sāl-i pür-şafā 1298

62

Mā-beyn-i Hümāyūn İftāriyla Hīn-i Teşerrüfde Taqdīm Qılınan Manzūme

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Hāzret-i 'Abdülhamīd Hān'ın 'umūm-ı bende-gān
Āfitāb-ı ḡān-ı ihsānından olmuş müstefīd
2 Ol veliyy-i ni'metiñ geldikçe eyyām-ı şiyām
Tā kıyāmu's-sā'a 'ömr ü şevketi olsun mezīd

3 Farṭ-ı şādiler meserretler şafālar her sene
Sāye-i şāhānesinde ān-be-ān olsun bedīd
4 Müsteşārı ‘aql-ı küldür yāveri tevfiḳ-i Ḥaḳ
Yeryüzünde zıll-ı Bāri’dir o sultān-ı vaḥīd
5 Tā ki olduḳça felekler de melekler sübhā-ḥ’ān
Her günü bir ‘īd olsun her şebi ḳadr-i sa’īd

63

Tārīḥ-i Leyle-i Mübāreke-i Mi‘rāc-ı Şerīf

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1 Ḥazret-i Sultān Ḥamīd’i dā’imā tevfiḳine
Şāhibu’l-mi‘rācı ḥaḳḳıçün ede Ḥaḳ mā-şadaḳ
2 Her bir eyyām u leyāli ‘īd u ḳadre beñzesin
Sa’d u şıḥhatle geçe her dem zamānı yek-nesaḳ
3 Şayt-ı ‘adl ü şevketi çıḳsın semā-ı rābi’a
Süllem-i iḳbāli olsun maṭla’-ı feyz-i şafaḳ
4 Her sene doḒduḳça māh-ı leyl-i mi‘rāc-ı güzīn
Luṭfuna iḥsānına ‘ālemler olsunlar aḥaḳ
5 Nūr-pāş olsun nücüm-ı ‘adli mülk ü millete
Emr ü fermānından alsınlar Felāṭūnlar sebaḳ
6 Sāyesinde ḳalmasın āşār-ı zulm ü i’tisāf
Dā’imā tevfiḳin iḥsān eylesin Rabbü’l-felaḳ
7 Gelmedi ḥiçbir vaḳitde işte tārīḥ-i cihān
Böyle sultān-ı aḥaḳḳ u böyle bir şāh-ı adaḳ
8 Ḳat ḳat vācibdir ifā-yı du‘ā-yı devleti
Cümleniñ ‘indinde olmuşdur bu ma’nā müttefiḳ
9 Lütfiyā çıkdı dü-şakḳ-ı ḥāmeden tārīḥ-i tām
Sa’d ede Ḥān-ı Ḥamid’e leyle-i mi‘rācı Ḥaḳ

(1298)

Tārīḥ-i ‘Adālet-i Seniyye*Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün*

- 1 Hāzret-i ‘Abdülḥamīd Hān’ın bu eṣnāda yine
Mīhr-i ‘adlınden meh-i āfāk oldu müstefīd
- 2 Koymadı Sultān ‘Azīz’iñ ḳanını yerde o ṣāh
Baḳ tecellī-i ‘azīz zü-intikām oldu bedīd
- 3 Öyle bir divān-ı ‘āli-i ‘adālet açdı kim
Görmedi ‘ahd-i sa‘ādetden beri çarḥ-ı ‘anīd
- 4 Maḥzar-ı ‘ālemde ol divānda ḥā’inleri
Ḥadde-i ḳānūn-ı ‘adle çekdi ol ṣāh-ı vaḥīd
- 5 Ḥamdülillāh oldu zāhir ḥükm-i şer‘-i Aḥmedī
Sāye-i ‘Abdülḥamīd Hān’ı da ber-vefḳ-i ümīd
- 6 Ḥaşre dek taḥtında şevketle Ḥudā-yı müste‘ān
‘Ömrünü iḳbālını etsin mezīd-ender-mezīd
- 7 Zıll-ı seyfiyle zālām-ı zūlm ü ‘udvān maḥv olup
Şubḥ-ı āsāyiş açılsın ḳalmasın güft ü şinīd
- 8 Bil-bedāhe söyledi işbu iki tāriḥleri
Devletiñ vaḳ‘a-nüvīs-i ḥāşı Lüṭfi-i ‘abīd
- 9 Seyfini ‘arşa aşır maḥv eyledi cānileri 1298
Ḥaḳḳını Sultān ‘Azīz’iñ aldı Hān ‘Abdülḥamīd 1298

Tārīḥ-i Sāl-i Ḳamerī Ez-Berāy-ı Du‘a-yı Ḥaḳḳ-ı Sultānī*Müstef‘ilün Müstef‘ilün Müstef‘ilün Müstef‘ilün*

- 1 Māh-ı sürür-efzā-yı sāl doğdu bugün mānend-i nūr 1299
Dünyāya neşr olsun bu yıl nice nice yümn ü ḡubūr 1299
- 2 Geldi yine sāl-i zafer buldu zamān emn ü şafā 1299
Sāl-i şehenşāh eylesin fevz ü şadāḳatle mürūr 1299

- 3 Ol şāh-ı zī-ķadre ede her bir zamānı ʿid-i Hāķ 1299
ʿAhd-i hūmāyūnunda hīç görmez cihān pāy-ı fütūr 1299
- 4 [.....]
- Biñ iki yüz doķsan doķuz sāli ola ān-ı sūrūr 1299
- 5 Hāķ bu sene Sulṫān Hāmidʿi ede pūr-fevz ü zafer 1299
Şāh-ı cihānın nev yılı kıla şafā ile mūrūr 1299
- 6 Ede Hudā-yı Lā-yezāl ol pādişāhı şādumān 1299
Bāķi ola eyyām-ı ʿizzet ile tā yevm-i nuşūr 1299
- 7 Reşķ-i bahār-ı feyz ede her rūzunu Hayy-ı kerīm 1299
Doğduķca sāl u māh-ı nev döndükçe eyyām u dühūr 1299
- 8 Firūz-fāl [] ol şāh-ı ʿāli-meşrebiñ 1299
ʿÖmr-i hūmāyūnu fūzūn ola eyā Rabb-i ğafūr 1299
- 9 Her mısraʿımdan ķalmadı tāriħler kıldı būrūr 1299
Manṫūķ u maʿnādan ise kıldı zihī maṫlab zuhūr 1299
- 10 Sulṫān Hāmidʿin her yılı sāl-i şeref-efzā ola 1299
Biñ iki yüz doķsan doķuz sāli ola ān-ı sūrūr 1299

66

Diger Tevārīħ-i Ziver-i Beyān-ı Şıdķ-ı Maķāl 1299

Fāʿilātūn Fāʿilātūn Fāʿilātūn Fāʿilūn

- 1 Lüṫfiyā haķķıyla yazdım dūr gibi tāriħini 1299
Hāzret-i ʿAbdülhamīdʿe sāl-i saʿd-efzā ola 1299
- 2 El-fāʿiz bil-feyzüʿl-ʿaliyyüʿl-sulṫāni
Vaķʿa-nūvis Aħmed Lüṫfi 1299

67

Tārīħ-i Berāy-ı Pāye-i Rūmili

Fāʿilātūn Fāʿilātūn Fāʿilātūn Fāʿilūn

- 1 Feyz-baħş-ı dāʿiyān ʿAbdülhamīd Hān-ı kerīm
Taħt-ı ʿālisinde olsun haşre dek şevket-penāh
- 2 Varmamışdır ʿāṫifetde ol veliyy-i niʿmetiñ

Rütbe-i ka'b-ı kerem-pirāsına bir pādişāh
3 Bab-ı 'ulyā-yı hümāyūnunda kul olmak gibi
Aşdikā-yı devletince yokdur aşlā başkā cāh
4 Her ne eylerse kerem-fermānide 'ayn-ı ni'am
Luṭf u iḥsānından 'ālem muḡtenem bī-iştibāh
5 Eyledi bu bende-i dīrīneyi bu def'a da
Pāye-i 'āli ile şād ol şeh-i encüm-sipāh
6 Hāḡ be hāḡ sūretü'r-rūm eylesin iclāl ile
Ol imāmü'l-müslimīni ehl-i imāna penāh
7 'Arz-ı şükr ü maḡmidetle söyledim tāriḡimi
Rūmili pāyesin iḥsān etdi pādişāh

(1299)

68

Tāriḡ-i Tesviye-i Düyūn-ı 'Oşmānī

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1 Umūr-ı sa'bı teshīl eyleyen Sulṭān Ḥamīd-āsā
Cihāna gelmedi bir şāh-ı mülk-i ma'delet öyle
2 O şāhın her bir emr-i devleti ilhām-ı Bāri'dir
Ḥudā ḡaḡkı benim bunda ḡilāfım var ise söyle
3 Nice cedveller açmışdı biḡār-ı deyn-i 'Oşmāni
Aña sed çekdi ol şāhın nesīm-i himmeti şöyle
4 Düyūnun bāri hiffet buldu müjde söyledim tāriḡ
Düyūn-ı devleti şāh-ı zamāndır maḡv eden böyle

(1299)

69

Tāriḡ-i Çelebi Efendi Der-Ḳonya

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1 Ḳuṭb-ı 'ālem Ḥazret-i 'Abdülḡamīd Ḥān'ın hemān
Hem-dem olsun bezmine feyz-i Ḥudā-yı Kibriyā

- 2 Hı̇dmet-i ŧāhānesidir ol ŧehiñ niŧfu's-sülük
Emrine fermānına münkāddır ŧāh u gedā
- 3 Maḥz-ı ŧıdḳ u istiḳāmetdir o ŧāhensāh içün
Pir ü bernāya medār-ı iftiḥār u irtikā
- 4 Yāveri olsun o ŧāhın Ḥaḳḳ erenler himmeti
'Azm-i 'ālisi daḫi manzūr-ı eŧm-i aŧfiyā
- 5 On sekiz biñ 'ālem-i imkānı yokdan var eden
Maḫbaḫ-ı 'ālisin etsin ŧāh-beyt-i aḡniyā
- 6 İntisāb-ı devleti sermāye-i eŧḫāb-ı faḳr
Āfitāb-ı ŧevketi dūnyālara revnaḳ-fezā
- 7 Ḥazret-i Mollā-yı Rūm'un post-niŧini Ḳonya'da
Dergeh-i hestiden oldu 'āzim-i semt-i beḳā
- 8 Dāder-i vālāsı Faḫreddin Efendi cānına
Geldi emr-i pādiŧāhı ile bī-reyb ü riyā
- 9 Meŧnevī-ḫān-ı cinān olduḫça ŧadreddin Dede
Nıce biñ bir yıl doḫa ol ŧāha māh-ı i'tilā
- 10 Tā ki döndükçe feleklerde nücūm-ı zāhire
Feyzin efzūn ede Faḫreddin Efendi'nin Ḥudā
- 11 'Abd-i memlūk-ı cenāb-ı Mevlevī vaḳ'a-nüvīs
Etdi bu manzūmeyi taḳdimle 'arz-ı ŧenā
- 12 Ḳuḫb-ı neyden duydu sırr-ı dürr-i tāriḫi ḳalem
Faḫr-ı dīne post-ı Mevlānā sezā el-ḫāḳ revā

(1299)

70

Ser-Ḳurenālık Tārīḫi

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

- 1 'Abdülḫamīd Ḥān'ı Ḥudā tevfiḳine etmiş rehīn
Eyler iḫāle ehline ḫidmetleri bī-ān u in
- 2 Her ḫaŧlet-i memdūḫa da mümtāz olan 'Oŧmān Beg'i

- 3 Kıldı birinci rāddede mā-beynde şöhret-i güzîn
Olmuş mülükun hıdmeti erbābına nışfu's-sülük
Görmekdedir tekmilini mır-i müşār 'ayne'l-yağın
- 4 Hüsni sülükunda devām etsin o mır-i muhterem
Hak hādım ü maḥdūmunu kılsın haḫālardan emīn
- 5 Cevher gibi tāriḫini nazm eyledi vaḫ'a-nūvīs
'Osmān Beg'i de kıldı Hak şāh-ı güzīne ser-ḫarın

(1299)

71

Manzūme-i Berāy-ı Tebrīk-i Yevm-i Cülūs

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

I

Her sene yevm-i cülūsunda seniñ ey şehriyār
'Arz-ı tebrıklarle 'ālem eylesin kesb-i mesār
Nūr-ı mihr ü māh-ı luḫfuñla dola leyl ü nehār
Pādişāhım eylesin taḫtında dā'im Kirdgār

II

Var mıdır bugün gibi bir 'id ber-bālā-yı 'id
Olmamışdır mā-sebaḫda böyle bir ni'met-i bedīd
Dem-be-dem sāyende devlet bulmada feyz-i cedīd
Pādişāhım eylesin taḫtında dā'im Kirdgār

III

Başka 'ālemdir cihāna āfitāb-ı şevketiñ
Mebde'-i emniyyet olmuşdur cülūs-ı devletiñ
Tāze cān verdi vücūd-ı dehre 'adl ü şefḫatiñ
Pādişāhım eylesin taḫtında dā'im Kirdgār

IV

Hıdmet-i şāhāneni ez-cān u dil etmek edā
Farz-ı 'ayn olmuş cemi'-i bende-gāna bī-riyā

Lütfiyā her yıl olunsun dā'imā böyle du'ā
Pādişāhim eylesin tahtında dā'im Kirdgār

72

‘Arīza-i Mezkūreye Melfūfen Taqdīm Qılınan Tevārīḥ-i Manzūme

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Hudā Sultān Ḥamid’in sālını ān-ı şeref kılsın 1300
Füyüz-ı Ḥaḳ’la ol şāh-ı kerem-ārā mü’eyyedir 1300
- 2 Cihān tebrīk ede şāh-ı cihānın sālını böyle 1300
O öyle zıll-ı Yezdānī’dır ‘ālī şāh-ı emceddir 1300
- 3 Ne a’lā lafz u ma’nā ile kıldım Lütfiyā imlā 1300
Bu nev yıl hicretiñ biñ üç yüzüncü sālī es’addır 1300

73

Tārīḥ-i Māh-ı Şıyām

Müstef‘ilün Müstef‘ilün

I

Sultān Ḥamid’i Kibriyā
Qılmış enāma muḳtedā
Farz olmuş etmek bī-riyā
Dā’im du’ā bī-iştibāh

II

Emn ü emāndır sāyesi
Nūr-ı ḥilāfet māyesi
Zāt-ı ‘adālet vāyesi
‘Alemlere olmuş penāh

III

Baḫr-ı ‘aṭāyāsı ‘amīm
Qadr-i şerīfi pek ‘azīm

Gelmiş degil Allāh ‘alīm

Böyle şeh-i encüm-sipāh

IV

Etdikçe dehri pür-ṭanin

Āvāze-i şer‘-i mübîn

Taht-ı hilāfetde mekîn

Olsun o ‘āli pādişāh

V

Etsin Hudāvend-i mecīd

Eyyāmını ‘īd-i cedīd

Her leylini kıadr-ı sa‘īd

Ezmānını ‘ahd-i refāh

VI

Ḥān-ı na‘īminden müdām

Doysun havāş ile ‘avām

Geldikçe eyyām-ı şıyām

Doğduķca hūrşid ile māh

VII

Bu bī-bedel tāriḥ ile

Tebrīk eder vaķ‘a-nüvīs

Māh-ı şıyāmın sa‘d ede

‘Abdülḥamīd Ḥān-ı ilāh

(1300)

74

Ḳıṭ‘a-i Der-Rüz-ı Cülūs-ı Hümāyün

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1 Bugün yevm-i cülūs-ı Ḥāzret-i ‘Abdülḥamīd Ḥān’dır

Zemīn ü āsumān izḥār-ı şādiye şitābāndır

- 2 N'ola icrā-yı şeh̄r-āyin için 'ālem hazırılansa
Anıñ zāt-ı hümāyūnu cihāna 'ayn-ı ihsāndır

75

Tārīḥ-i Yeñi Yıl 1301

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Pey-ā-pey Ḥazret-i 'Abdülḥamīd'in necm-i pür-sa'dı 1301
İle a'vām-ı şevket böyle 'izz ü meymenet bulsun 1301
- 2 Şarāvet-yāb-ı gülzār-ı zamān oldukça bi'l-iḳbāl 1301
Güvāh-ı rüy-ı a'dāsı ḥazān-ı ye'sle şolsun 1301
- 3 Teceddüd eyledikçe böyle devr ü hafte ü eyyām 1301
Derün-ı mülk-i şāhāne nice şādi ile dolsun 1301
- 4 Ḥisāb-ı lafz u ma'nādan bu sāli Lütḫiyā yazdık 1301
Biñ üç yüz bir yılı şāh-ı kerīme yümñ ü sa'd olsun 1301

76

Tārīḥ-i Sūr-ı Pür-Nūr-ı Feyz-i Maḫrūn

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Ḥazret-i 'Abdülḥamīd'i her zamān Bāri ede 1301
Ehl-i sünnet bezmine şevketle bādi-i refāh 1301
- 2 Ḥāmi-i dīn-i mübīndir birdir ol zāt-ı güzīn 1301
Ḳıldı fevz ü feyz-i ḥaḫḫı bā-derün-ı dil-penāh 1301
- 3 Bir güzel sūr etdi de tertīb o Sulṫān-ı kerīm 1301
Ḳıldı dehri nev-be-nev ḥandān bu yüzden o şāh 1301
- 4 Sūr-ı firūz etdi rüşen-ter bu dehri yek-be-yek 1301
Ḥamd-i bāda oldu semt-i feyz ü sa'da bāz-rāh 1301
- 5 Eyleyip müzdād Rabbim 'ömrünü ol ḥazretin 1301
Zīb-i nūr-ı zıllı ḫılsın 'ālemi mānend-i māh 1301
- 6 Sūra lāyık dūr gibi yaz Lütḫi bu tārīḫleri 1301
Bā-yümñ şehzādegānı ḫıldı sünnet pādişāh 1301

Tārīḥ-i Ḥaste-Ḥāne-i Nisā*Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün*

- 1 Ḥazret-i Sulṭān Ḥamid'in sāyesinde bu maḥal
 'Ācizāt-ı nisve-i marazāta şihhat-ḥānedir
- 2 Dā'iren-mādār ḥikmetle yapılmış her yeri
 Emr-i tanzīmi Felātün u Aristo-yānedir
- 3 Mazhar olmuş şehir-emīni bendesi bu ḥidmete
 Bende-gānın böyle sa'yı cālib-i şükrānedir
- 4 Vaşfını teşriḥ kābil mi bu ḥaste-ḥānenin
 Şā'ir-i kudsi-i rūḥ-ı şihhate şān-lānedir
- 5 Ḥāfız-ı şihhatdir ol şāhın vücūd-ı devleti
 İşte her kânün-ı emri böyle müşfikānedir
- 6 Sāyesinde merd ü zenden kalmadı bir ḥaste-dil
 Cümleñiñ aqvāl ü ef'ālī du'ā-güyānedir
- 7 Lütfiyā cevherle yazdım iki kat tārīḥini
 Bu muḥakkaḳ ḥaste-ḥāne himmet-i şāhānedir

(1301)

Tārīḥ-i Māh-ı Şıyām*Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün*

- 1 Ey veliyy-i ni'met-i 'ālem şehensāh-ı ümem
 Bir yaratmış her faziletde seni zü'l-Kibriyā
- 2 Gelmedi gelmez seniñ zātın gibi bir pādişāh
 Halk olunduḳdan beri bu 'ālem-i arz u semā
- 3 Nūr-ı 'adliñle münevver oldu çeşm-i devletiñ
 Sāye-i luṭfunda mesrūr olmada bāy u gedā
- 4 Āyet-i nūr-ı ḥilāfetdir vücūd-ı devletiñ
 Muşḥaf-ı vech-i şerifiñ mazhar-ı fiḥ-i şifā

5 Rūh-ı 'ālemsin ḥayāt-ı devlete sensin sebeb
 Mālikü'l-mülk eylemiş bu devlete zātın 'aṭā
 6 'Ālemin ḥürşid ü māhı encüm ü seyyāresi
 İrtifā'-ı şānına reşk eylesinler dā'imā
 7 Māha beñzetmekde zātın var mı teşbīh-i belig
 Şübhesiz kāmil yaratmışdır seni Bāri Ḥudā
 8 Farzdır ḥayr-ı du'ānı eylemek vird-i zebān
 Çünkü sensin zıll-ı Ḥaḳḳ ey şāh-ı mansūru'l-livā
 9 Ḥaḳ seni sırr-ı ḥilāfetle be-nām etmiş iken
 Ḳaḅḅı vāşıfdır ki ḥaḳḳıyla ede medḥ ü şenā
 10 Līk evşāf-ı du'āya şer'le me'mürdur
 Sāye-i 'adliñde āsūde olanlar dā'imā
 11 İşte bu 'abd-i ḳadiminde dem-ā-dem ḥidmeti
 Naẓm-ı divān-ı du'āya münḥaşır şubḥ u mesā
 12 Tā ki doğduḳça cihāna māh-ı eyyām-ı şıyām
 'Āfiyetle taḥt-ı iḳbālīñde ol şevket-nümā
 13 'Ömrünü müzdād ede ḥāfız ta'ālā her sene
 Ḥazret-i Ḳur'ān olunduḳça ḥuzūruñda edā
 14 Tāmdır bu mışra'-ı tāriḥ-i tebrīkim benim
 Pādişāhim olsun her yevm-i şıyāmın pür-şafā 1301

79

Tāriḥ-i Devlet-Ḥāne-i Cenāb-ı Şadr-ı A'zamı

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1 Şadr-ı 'āli-ḳadrine yaptı bu 'āli ḥāneyi
 Bāni-i bünyān-ı devlet Ḥazret-i Sulṭān Ḥamid
 2 Fātiḥü'l-ebvāb meftūḥ eyleyip ebvābını
 Ḥāne-i sa'd u şafā etsin ilā yevmü'l-va'id
 3 Sāye-i 'Abdülḥamīd Ḥān'ı da ehl-i beytini

- Mazhar-ı iḳbāl dā'im eylesin Rabb-i mecīd
4 Rub'-i meskūn içre yok târiḫine Lütḫi nazır
Şadr-ı vālāya bu vālā ḫānesi ola sa'īd 1301

80

Tārīḫ-i sāl 1302

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Ḥudā 'Abdülḫamīd Ḥān'ı mü'eyyed eyleye dā'im 1302
Ziyā-ı sāl-i nev etdikçe bezm-i 'ālemi iḫyā 1302
2 [.....]
Zemīne şems ile her māḫ olduḫca ziyā-pirā 1302
3 Furūḫ-ı mihr-i luḫfu eyleye pür-nūr ekvānı 1302
Ṭulū' etdikçe bedr-i tām-ı sāl-i mes'adet efzā 1302
4 Kılındı sāl-i ḫālīñ nev-ḫisābı lafz u ma'nādan 1302
Mübārekdir biñ üç yüz iki nev yılda şehenşāha 1302

81

Tārīḫ-i Nüzül-ı Keşī

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Ḥāzret-i Sulṫān Ḥamid'in baḫr-ı luḫf u re'feti
Şaḫn-ı şadr-ı bende-gāna olmada cevher-feşān
2 Sāyesinde var mıdır kām almadık bir bendesi
Görmemişdir böyle bir şāḫ-ı kerem-baḫşı cihān
3 İşte ez-cümle ḫarin-i devleti 'Oşmān Beg'e
Bir nişān verdi ki oldu şıdḫına anıñ nişān
4 Ḥidmet-i şāḫānesinde eylemek bezl-i vücūd
Bende-gān u dā'iyāna farzdır bī-in ü ān
5 Cevher-i ferd-i keremdir zāt-ı pāk-i devleti
Mihr-i luḫfu olsun evc-i 'āleme dā'im 'ayān

- 6 Tāli'inden müktesebdir cevher-i tārihi de
Taḳdı 'Oşmān Begefendi şıdḳla gevher-nişān 1302

82

Tārīh-i Vilādet-i Seniyye

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Ḳurre-i 'ayn-ı cihān 'Abdūlmecīd Ḥān'ın Ḥudā
Gün-be-gün iḳbāl ü 'ömr ü şevketin etsin mezīd
- 2 Sāye-i şāhānesinde ol şehensāhın hemān
Luṭf u iḥsānından olmaḳda cihān müstefīd
- 3 İnbisāṭ-ı zevḳ ü şādi ü sürūr u şevḳden
Gıceler ḳadre muşābih rūzlar mānend-i 'īd
- 4 Ya'ni ol şāh-ı güzīniñ şulb-i pākından yine
Bir dürr-i şeh-vār-veş şehzādesi oldu bedīd
- 5 Öyle bir şehzādedir kim maḳdem-i ferḥundesı
Eyledi başdan başa dunyāyı pür-şevḳ-i cedīd
- 6 Mıhr ü meh doğduḳca rūz u şeb o şāh-ı 'ālemin
Sāye-i şāhānesin etsin Ḥudā dā'im medīd
- 7 Āfitāb-ı maṭla'-ı tārihi doğdu Lüṭfi'ye
Nürdur ḳıldı ṭulū' şāhzādemiz 'Abdülḥamīd 1258

83

Tārīh-i Tām-ı Diger

Müstef' ilün Müstef' ilün

- 1 Taḥsīn olunsa pek sezā
Tārīḳ yazdım Lüṭfiyā
- 2 Āfāḳı ḳıldı pür-şafā
Şāhzādemiz 'Abdülḥamīd 1258

[*Tazmīn-i Muṭarraf-ı Be-Ġazel-i Ḥaqqı Beg* isimli manzumede II. Abdülhamid'in
medhedildiği kısım]

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün

VII

Ḥaqqı: Fedā olsun vücūdum Ḥazret-i 'Abdülhamīd Ḥān'a
Lütfi: Eder mi sāyesinde kimse bir nādāndan feryād
Lütfi: Ne sendendir ne bendendir bütün hük-m-i qaderdendir
Ḥaqqı: Berāy-ı 'arz-ı mā-fi'l-bāldır yārāndan feryād

Gazel 9

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Ḥālīka nisbetle her maḥlūku hoş görmek kadar
Yoğdur erbāb-ı ḥaqqıkatçe mişāl-i mu'teber
- 2 تلك الايام نداول sırrını keşf eyleyen
'Usra bakmaz cānib-i yūsre eder ḥaşr-ı nazār
- 3 Hep şü'ünāt-ı ezeldir ḥādişāt-ı kâ'ināt
Lā-yezālin mażharıdır keyf ü kem ü ḥayr u şer
- 4 Gerçi esbāba tevessül eylemek lāzımsa da
Ehl-i 'irfāna göre esbāb için yoğdur eşer
- 5 Eylesin 'Abdülhamīd Ḥān'ı mü'eyyed dā'imā
Ḥağ be-ḥağ nūr-ı vech-i ḥazret-i ḥayru'l-beşer

Tārīḫ-i Cāmi'-i Şerīf Der-Civār-ı Sarāy-ı Hümāyün Yıldız

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Cāmi'-i envā'-ı ḥayrāt u imāmü'l-müslimīn
Ḥazret-i 'Abdülhamīd Ḥān-ı diyānet ihtivā

- 2 İmtiṣāl-i muḥkemāt min benī Allāh için
Eyledi bu cāmi'-i nūru maḥallinde binā
- 3 Sāye-i ṣāhānesinde mülkünün her cānibi
Mecmā' esbāb-ı 'umrān olmada ṣubḥ u mesā
- 4 Beṣ vaḳitde farz olmuṣdur du'ā-yı devleti
Müstecābü'd-da'vedir bu ma'bed ihvāna ṣalā
- 5 Zīver-i āzān olduḳca ezānın sesleri
Ol ṣehi taḥt-ı ḥilāfetde ede bāki Ḥudā
- 6 Yazdı Lütfi bed'an bismillāh ile tāriḥini
Beyt-i ma'mūre müṣābih oldu bu cāmi' becā 1302

MUALLİM NÂCİ (öl.1893)

87

[MİR'ÂT-I BEDÂYİ]¹⁹⁰

(Mesnevi-i Muallim Nâci)

Hamd-i ilâhî, na't-ı risâlet-penâhî ve sitâyîş-i hazret-i pâdişâhîyi mutazammındır

Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûl

- 1 Hudâvend-i ekber ki Allah'dır
Ser-â-ser serâirden âgâhdır
- 2 Müsâvî yanında hafâ vü zuhûr
Celîdir "alimü bizât'is-sudûr"
- 3 O allâm-ı hiss-âferîn-i hakîm
Arar bende-gânında kalb-i selîm
- 4 Dil-i Rûşen âyîne-i sâfidir
Tecellî-geh-i nûr evsâfidir
- 5 Dem-â-dem o mir'âta eyler nigâh
Ne âlî nazar-gâh-ı safvet-penâh
- 6 Buyurmuş: "ne yerdir, ne eflâkdir
Benim cilve-gâhım dil-i pâkdir"
- 7 Ne vâsî cihânmiş gönül âlemi
Düşündükçe hayrân eder âdemi
- 8 Tasavvur olunsun ki insân nedir
Husûsâ bu kalb-i fûrûzân nedir
- 9 Bu ma'nâdır işte müsemmâ-yı dil
Şu ma'lûn olan uzv u sadrı değil
- 10 Bu ma'nâ ki insanlığın mağzıdır
Hudânın bihîn rahmet-i nağzıdır
- 11 O rahmâna tahmîd-i rahmet-şümâr
Ki ondan buyurdu bizi behre-dâr

¹⁹⁰ Abdülkadir Hayber – Hüseyin Özbay, **Muallim Nâci'nin Şiirleri**, MEB Yay., İstanbul 1997.

- 12 Muazzez kılıp izz-i İslâm ile
Bülend eyledi behre-i tâm ile
- 13 Muhammed ki hayrû'l-beriyâyâtıdır
Bu mebhasde eclâ-yı ayâtıdır
- 14 Dil-i kâmil ashâbının ekberi
Hudânın celâletli peygamberi
- 15 Resûl-i emîn efdalü'l-mürselîn
Habîb-i Güzîn ekmelü'l-ekmelîn
- 16 Onun cümleden hüsn-i evsâfi çok
Onun mâ-sivi'l-hakda mâ-fevkı yok
- 17 Muhammedle Allah beyninde yer
Bulunmaz ki olsun makâm-ı diğer
- 18 O kurb-ı mücerred ona hâsıdır
Ecel-i makâmât ihlâsıdır
- 19 Hudâ gönderip ol hüdâ-perveri
Meâlî-şinâs eyledi bizleri
- 20 Onun nûrudur âleme fer veren
Odur âleme feyz-i evfer veren
- 21 Ne nûr-ı müşâ'şa' ki vurdukça berk
Olur garka-i pertev-i garb ü şark
- 22 Ne şarkî ne garbîdir ol âf-tâb
Cihân feyzi ondan eder iktisâb
- 23 Kitâbında meşrûh râh-ı salâh
Hitâbında meftûh bâb-ı felâh
- 24 O i'câz-ı hâsı gören her nebîh
Olur nağme-perdâz "lâ raybe fih"
- 25 Hadîs-i lübbiyle ki mümtâzıdır
Zevâyâ-yı ekvân pür-âvâzıdır
- 26 Ezel âlemin eyledikte mesîr

- Onun sîti olmuştu âfâk-gîr
- 27 O sît-ı muallâyı Rabb-ı samed
Emîiniz ki temdîd eder tâ ebed
- 28 O bir dâver-i berterîn câhdır
Şeh-i kişver-i “lî-ma’ullâh”dır
- 29 Olan mesleğinde irâdet-nümûn
Olur hayl-taş hem hamu’l-müflihûn
- 30 Ne Dâra ne Keyhüsrev olmaktadır
Saâdet ona pey-rev olmaktadır
- 31 Ona pey-rev olmaktadır üss-i necât
Olan kesb eder devlet-i bâ-sebât
- 32 Ne kişverdir ol kişver-i bî-kerân
Ne serverdir ol-server-i serverân
- 33 Pey-â-pey salât ol necât-âvere
Ki gökten büyük şân getirdi yere
- 34 Dem-â-dem selâm âl ü ashâbına
Ki bildirdiler hakkı erbâbına
- 35 O hâdî-i hiss-âşinâ-yı hakîm
Arar bende-gânında kalb-i selîm
- 36 Ona kim kalben eder intisâb
Olur hâ’iz-i rif’at-ı bî-hesâb
- 37 O sultân ki eyler ona ittibâ’
Eder devletinden cihân intifâ’
- 38 Adâletle şevketle meşhûr olur
Adı hayr ü hürmetle mezkûr olur
- 39 Vekîl-i peyâm-ber tanır mü’minîn
Olur vasfı hâmî-i dîn-i mübîn
- 40 Azîm ihtirâm eyler ehl-i zemîn
Olur hâk-i dergâhı zîb-i cebîn

- 41 O âlî cihân-dâr-ı kudsî-şiyem
Olur âsmânda dahi muhterem
- 42 Senâsıyla revnak bulur her cihân
Duâsında yer gök olur yek-zebân
- 43 Münevver senâ-ber cihân sad-hezâr
Mükerrer duâ-ber zebân sad-hezâr
- 44 Umûmî duâdır olur müstecâb
Budur lübb-i mazmûn-ı hasen-meâb
- 45 Şehin-şâhımızdır o sultân-ı dîn
Ki adliyle oldu gönüller emîn
- 46 Nasıl sevmesin halk o şâhin-şehi
Ki pür-hubb-ı hakdır dil-i âgehi
- 47 Hemân fikri celb-i rızâ-yı nebi
Bütün hayra masrûf rûz u şebi
- 48 Cülûsuyla geldi safâ âleme
Umûmunda “tûba lenâ” zemzeme
- 49 O zıll-ı cihân-gîr-i rabb-ı mecîd
Adâletlü şevketlü Abdülhamîd
- 50 Ki lutf-ı azîm-i Hudâdır bize
Şeref-bahş olup asr-ı âlimize
- 51 Hayât-ı cedîde verip ümmete
Alıştırdı efrâdını hizmete
- 52 Bak ecdâdının şanlı târihine
Şeref verdi Osmanlı târihine
- 53 Mekârımda sebk etti eslâfını
Cihân âciz ihzâdan eltâfını
- 54 Vezâif-şinâs oldu efrâd-ı nâs
Mühim şeydir olmak vezâif-şinâs
- 55 Her âdem eder mesleğinde devâm

- Devâm eyler icâb-ı neyl-i merâm
- 56 Tamâmıyle efrâd olur bahtiyâr
Eder kesb-i rahât sığâr ü kibâr
- 57 Terakkî bu sûretle kâbil olur
O devlet cihâna mukâbil olur
- 58 İşâret buyurdu şehin-şâhımız
İyân oldu mestûr-ı şeh-râhımız
- 59 Tarîk-ı sakîme niçin gitmeli
Reh-i müstakîme sülûk etmeli
- 60 Kerâmetli bir rehberle mâlikiz
Selâmetli bir mesleğe sâlikiz
- 61 Mekâsib mekâtib-fuzûn olmada
Maârif terakkî-nümûn olmada
- 62 Maâriflerdir kâr-ı âlem bütün
Maârifsiz olmaz temeyyüz bugün
- 63 Bunu yâr u ağyâr teslîm eder
Ki Osmanlı mülkündedir her güher
- 64 Maârifle ahlâk olunca refik
Bulunmuş olur en güzel tarîk
- 65 Çalışmakta el birliğiyle cihân
Zuhûr etti binlerce genc-i nihân
- 66 Bu gayretle Osmanlılık gencelir
Bütün pîr ü bernâyâ gayret gelir
- 67 Bu minvâl ile birleşince himem
Olur ümmet elbette a'le'l-ümem
- 68 Zahîri bu bahtın ki firûzdur
Şehin-şâh-ı ulviyet efrûzdur
- 69 Onun fikridir fikr-i pertev-nisâr
Olur nûr-ı tevfikden lem'a-dâr

- 70 Odur pertev-i âlem-ârâ-yı hak
Budur işte i'lâ-yı âlâ-yı Hak
- 71 O metbû'-ı his âzmâ-yı hakîm
Arar bende-gânında kalb-i selîm
- 72 Hudâ vü resûl ü vekîl-i resûl
Sadâkatli hizmet diler pâdişâh
- 73 Sadâkatle Osmanlılık cân bulur
Cihân böyle sultân-ı zî-şân bulur
- 74 Ayâ şehriyâr-ı ma'âlî-penâh
Bize mesleğindir veren intibâh
- 75 Bu meslek ki gaflet-güdâzânedir
Fürûğ-âver-i zihn-i ferzânedir
- 76 Delil olmasa fikr-i pür-hikmetin
Bilinmezdi ulviyeti hizmetin
- 77 Kulun gerçi bir bende-i kemterim
Fakat tâ ebed iftihâr eylerim
- 78 Ki sâyende târîh-i ecdâdını
Füyûzât-ı fikr-i Hudâ-dâdını
- 79 Edip sebt-i şehnâme-i rûzgâr
Bıraktım pesen-dîde bir bergüzâr
- 80 Bu hizmet kimi bahtiyâr eylemez
Bu hizmetle kim iftihâr eylemez
- 81 Benim nem var ey mâlik-i bahr ü ber
Senindir ser-â-ser bu ulvî eser
- 82 Muharrir senindir muharrer senin
Neler yazdırır fikr-i müstahsenin
- 83 Hep etsin ahâli e'âlî du'â
Yazılsın sipihre şu âlî du'â
- 84 İlâhî münezzeh cemâlin için

- Habîb-i mukaddes hısâlin için
- 85 Bağışla bizi zıll-i zî-şânına
O en hâriku'l-âde ihsânına
- 86 Halîfendir ey ahkemü'l-hâkimîn
Onun lütfuna müftekîrdir zemîn
- 87 Makâmında durdukça mühr-i münîr
Makâmında dursun o sâhib-serîr
- 88 Dem-â-dem füzûn eyle eclâlini
Tamâmen müyesser kıl âmâlini

6 Ramazan 1308 – 3 Nisan 307

Nâci

88

[YÂDİGÂR-I NÂCİ'den]¹⁹¹

Sıtâyîş-i Hazret-i Pâdişâhî

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Şehriyâr-ı şehriyâr ecdâddır
Zıll-ı hak sultân-ı dîn Abdülhamîd
Mülk-dâr-ı ma'delet mu'tâddır
Hâmi-i dîn-i mübîn Abdülhamîd
- 2 Câ-nişîn-i sâhibü'l-mi'râcdır
Cümle evsâf-ı hamîde ondadır
Dâver-i peygamberî minhâcdır
Sîret-i kudsiyyesi meydândadır
- 3 Taht-ı âlî-bahta dâim şân verir
Hâ'iz-i şân-i hilâfet kendidir

¹⁹¹ Abdülkadir Hayber – Hüseyin Özbay, **Muallim Nâci'nin Şiirleri**, MEB Yay., İstanbul 1997.

- Ehline bir günde bin ihsân verir
Hâlıkın ihsân-ı bî-mânendidir
- 4 Şâmilü'l-âfâk lutfu her zaman
Herkesi her bî-kesi şâd etmede
Her dil-i hassâs her nâtık-zebân
Nâmını takdîs ile yâd etmede
- 5 Ey şehin-şâh dil-i agâh-ı cihân
Sâye-i lutfunda bulduk mes'adet
Cümlemiz min-gayr-ı haddin ân-be-ân
Eyeleriz arz-ı kemâl-i mahmidet
- 6 Hakk-ı şâhânende Rabbü'l-âlemîn
Leyle-i mi'râcı mes'ûd eylesin
Â'ftâb ettikçe tenvîr-i zemîn
Sâye-i âlini memdûd eylesin

89

Cülûsiyye

Fe'îlâtün (Fâ'îlâtün) Mefâ'ilün Fe'îlün (Fa'lün)

- 1 Ey şehin-şâh-ı âdil bihrûz
Hâmi-i dîn-i kâ'inât-efrûz
- 2 Bir güzel rûz-ı pür-me'âlîde
Taht-ı ferhunda-bahş-ı âlîde
- 3 İncilâ-yı cemâl-i mihr-veşin
Benzemişti tulûuna güneşin
- 4 Oldu gittikçe kâmilü'l-işrâk
Nûr ile doldu ser-be-ser âfâk
- 5 Âleme verdi şevk-i nev cülûs

- Buldu ondan hayât-ı tâze nüfûs
- 6 Edeli tahtı tal'atın tezyîn
“Yaşasın” oldu vird-i ehl-i zemîn
- 7 Der husûsiyle ma'şer-i İslâm
Olarak hâ'iz-i teşevvûş-i tâm
- 8 Bu tefeyyüz ki âsümânîdir
Feyz-i Abdülhamîd-i sânîdir
- 9 Onun olmaz cihânda sânîsi
Yaşasın zât-ı bî-müdânîsi
- 10 Kıldı ihyâ cülûsu dünyâyı
Andırır mihr-i âlem-ârâyı
- 11 Eyledikçe hulûl o yevm-i sa'îd
Ederiz kesb-i inşirâh-ı cedîd
- 12 Güneş ettikçe âlemi tenvîr
Olsun envâr-ı lutf âlem-gir
- 13 Ey mukaddes velîyy-i ni'metimiz
Pâdişâh-i bülend-i himmetimiz
- 14 Pertev-i lutf-i Rabb-ı a'lemsin
Mazhar-ı nûr-ı fahr-ı âlemsin
- 15 Zâhirâ âfitâbsın amma
Sana şâri' demek de “zıll-ı Huda”
- 16 Zıll-ı Haksın cihân himâyende
Âlem âsûde oldu sâyende
- 17 O himâye bu sâye akdesdir
Çünkü her âcize meded-resdir
- 18 Ey vekîl-i celîl-i peygamber
Şâdumân olmasın mı mü'minler
- 19 Onların sen emîr-i ekberisin
Şâh-râh-ı necât rehberisin

- 20 Ehl-i îmân seninle buldu necât
Sensin onlar için medâr-ı hayat
- 21 Olsa hakkâ ki zâtına çesbân
Bir de “müncî-i mü’minîn” ünân
- 22 Sıdkına şâhidiz bu da’vânın
Hepsi nâcîdir ehl-i îmânın
- 23 Yaşa sâyende muhlisân yaşasın
Yaşa sâyende bin cihân yaşasın
- 24 Ben de onlarla hem-zebân oldum
Onlara belki tercümân oldum
- 25 Dolu kalbimde de bu hissiyât
Bunu her bir sözüm eder isbât
- 26 Zâten isbâta var mıdır hâcet
O büyük kalbin en büyük hüccet
- 27 Ol ziyâ-pâş-ı âlem-i iclâl
İzz ü ikbâl ile hezârân-sâl
- 28 Nev-be-nev bende-gân olup dil-şâd
Eylesinler medâyihin inşâd
- 29 Yoktur evsâf-ı pâkine gâye
Şâirâna yeter bu sermâye
- 30 Şâir oldu cihân zamânında
Bin sitâyîş yazıldı şânında
- 31 Bahrdan katredir fakat onlar
Durmasın söylesin sühandânlar
- 32 Yazsalar medhini kıyâmete dek
Mümkün olmaz tamam edildi demek
- 33 Hasr-ı i’ dâdın olsa imkânı
Bulunur medhinin de pâyânı

16 Ağustos 1306

Yevm-i Velâdet-i Bâ-Sa'âdet-i Hazret-i Pâdişâhî

Fe'îlâtün (Fâ'îlâtün) Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün (Fa'lün)

- 1 Âleme şa'sa'a verdikte hakîm-i müteâl
Zîynet-i âlemi insân ile etmiş ikmâl
- 2 Hikmet-i san'atı her zerrede kılmış tafsîl
O tefâsili de insânda buyurmuş icmâl
- 3 Lemha-i vâhidede seyr eder ashâb-ı nazar
Nice bin âyet-i ulviyye-i tevhîd-i me'âl
- 4 O ne tafsîl-i mükemmel bu ne icmâl-i bedî
Şeş-cihet mazhar-ı feyyâz-ı perestîde-cemâl
- 5 Pâdişâhân-ı cihân-bûna temeyyüz vermiş
Eylemiş kendi için onları timsâl-i celâl
- 6 Hele şevketlü mahâbetlü şehin-şâhımızı
Şerefin merkez-i i'lâsına etmiş îsâl
- 7 Bir şeref-dâr-ı hilâfet ki bütün âsârı
Hüsn-i niyyatına kudsiyyet-i efkârına dâl
- 8 Bir büyüklük görünür her eser-i hayrında
Kendi ulviyyeti ondan olunur istidlâl
- 9 Mûcîb-i mahmidet-i fâ'ikadır her emeli
Dense lâyık ona sultânı-hamîdü'l-âmâl
- 10 Mefhar-ı ehl-i dehâ ekber-i ashâb-ı nühâ
Feyz-bahş-ı urefâ ekmel-i nâdîde-misâl
- 11 Hâfîzü'l-mülk-i bülend ahter-i hurşîd-efser
Gâzi-i kevkebe-pîrâ-yı semâvî iclâl
- 12 Hâver-i mihr-i atâ tâc-ver-i mülk-ârâ
Dâver-i feyz-i fezâ server-i Fârûk-ı hısâl
- 13 Hâmi-i dîn-i mübîn müstenid-i şer'-i metîn
Melce-i ehl-i yakîn kutb-ı müeyyed-i ikbâl

- 14 Himmet-i fikreti hem-dikkat-i aksâ-yı hakem
Sâhit-i himmeti hem-füşhat-i fayfâ-yı hayâl
- 15 Eyledi cümlemizi münselik-i râh-ı necât
Feyz-i lutfuyle hüdâ sûretine girdi dalâl
- 16 Hâli ıslâh ile müstakbeli te'mîn etti
Himmeti eyledi Osmanlıları fâriğ-bâl
- 17 Hâl-i saykal-zede bir âyine-i âlîdir
Bak bu âyineye ondan görünür istikbâl
- 18 Tarz-ı lutfûnda da bir başka letâfet vardır
Subh-ı sâdık gibi âfâka eder bezl-i nevâl
- 19 Devletin enver-i a'sârı olan asrında
Oldu envâr-ı maârifle cihân mâl-â-mâl
- 20 Oldu bir hikmet-i kutsiyye-i "el-nâs-ı alî"
Herkesin hâtırı tahsîl-i ulûma meyyâl
- 21 Âdemi âdem eden ma'rifet ü san'atıdır
Ancak onlarla sa'âdet edilir istihsâl
- 22 Bir zamanlar ne kadar müşkil idi neyl-i merâm
Kalmadı ortada el-minnetilillâh eşkâl
- 23 Sâyesinde çalışıp kesb-i kemâl eyliyelim
Hâzır esbâb-ı terakkî edelim isti'câl
- 24 Mîve-dâr olmalıdır hâsılı bâğ-ı vatanın
Perveriş verdiği hayr umduğu her tâze nihâl
- 25 Bunca ni'metlerinin kıymetini bilmez isek
Bî-cevâbız ne deriz Rabbimiz eylerse su'âl
- 26 Pür-mehâsindir o mes'ûd vücûd-ı bihbûd
Bulamaz ehl-i rakam onları ta'dâda mecâl
- 27 Cilve-ger olmadı ecdâd-i izâmında dahî
Zât-ı kudsî-i hümâyûnuna mahsûs o kemâl
- 28 Olmaz ol mertebede cem'-i mehâsin mümkûn

- Hüsn-i ahlâk-ı Hudâ-dâdını tavsîf-muhâl
29 Kimse cevân edemez sâha-i ta'rîfnde
Var mı bir şâhide fikr ile o fikr-i cevâl
30 Zâtının vasfına hakkıyla muvâfık olamaz
Şâirin olsa da her bir sözü sihr-i helâl
31 Sâyesi âleme sermâye-i ârâm olsun
Güneşin pertevine muttasıl oldukça zılâl
32 Bir güzel demde sa'âdetle gelip dünyâyâ
Cümleden eyledi hurşîd gibi ref'-i melâl
33 Kevkeb-i tâli'imiz işte o dem doğmuştur
Matla'-ı nûr-ı safâdır o dem-i ferruh-fâl
34 Dilleri garka-i envâr-ı meserret eyler
Yümn-i kâmil ile geldikçe o dem sâl-be-sâl
35 Pâdişâhım yine tebrîk velâdet gününe
Hüsn-i idrâk ile bir kat daha olduk hoş-hâl
36 Şerh-i evsâfına hakkıyla ederdim ikdâm
Tab'-ı nâzik-terini etmese itnâb imlâl
37 Böyle eyyâmda tekrârı vecâ'ibdendir
Edeyim ed'iyeni hâtime-pîrâ-yı makâl
38 Âfiyetle şeref ü şevket ile ol dâ'im
Zîb-i taht-ı ebedî saltanat-ı istiklâl
39 Dem-be-dem feyz-i irâdet-i hümâyûnunla
Bendegânın ede Osmanlılığı istikmâl
40 Tulû'unla ey mihr-i evc-i hüdü
Cihân oldu gark-ı ziyâ-yı sürûr
41 Edince inâyet Cenâb-ı Hudâ
Olur dâr-ı dünyâ serâ-yı sürûr
42 Hazret-i Abdülhamîd-i bî-misâl
Zîb-i âlem olduğu günden beri

- 43 Âlem-efrûz oldu envâr-ı kemâl
Eyledi dârü'l-meâli her yeri
44 Ömrün efzûn eylesin zü'l-kibriyâ
Dehri kılsın nûr-ı feyzi müstenîr
45 Zîb-i taht-ı şevket olsun dâ'imâ
Ol şehin-şâh-ı kerîm-i bî-nazîr

91

İstidâ

Fe' ilâtün (Fâ' ilâtün) Mefâ' ilün Fe' ilün (Fa' lün)

- 1 Ey sa'âdet-nümâ-yı baht-ı cemîl
Ey mehâbet-fezâ-yı taht-ı celîl
2 Ey adâletli şehriyâr-ı enâm
Ey celâletli tâc-dâr-ı be nâm
3 Bir kulun var ki kalbi tâhirdir
Kavl ü fi'linde sıdkı zâhirdir
4 Râhatın bozdu bir kazâ-yı mehîn
Oldu üç yıl kadar cezîre-nişîn
5 Şimdi afvınla geldi dergehine
Yüz sürer hâk-ı akdes-i rehine
6 Lutfunu gördü oldu garka-i nûr
Döküyor dîdesi sirişk-i sürûr
7 Kalbi lebrîz-i hiss-i şükrândır
Her sözünden safâ nümâyândır
8 Ona verdi hayât-ı nev keremin
Anmıyor şimdi nâmını elemin
9 Oldu sâyende şâd â'ilesi
Kalmadı re'fetinle gâ'ilesi
10 Bu ne şâhâne lutf-i ecmeldir
Gıpta-bahş-ı Hamîd-i evveldir

- 11 Lutfunun şerm-sâriyız ammâ
Yine arz eyleriz bir istidâ'
- 12 Neşre şâyân görüp cerîdemizi
Bahre-dâr-ı ta'ayyüş eyle bizi
- 13 Gece gündüz sana du'â ederiz
Râh-ı sıdkında cân-fedâ ederiz
- 14 Yaşa ey zıll-ı hak hezârân-sâl
Şevketin olmasın karîn-i zevâl

92

Hüsn-i İbtida

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Ey nesak-bahş-ı cihât-ı kâ'inât
Oldu hayrânın dühât-ı kâ'inât
- 2 Kâ'inâtın pür-meâli bir kitâb
Onda bir parladıkça nokta âfitâb
- 3 Kudret ü âsârının pâyânı yok
Akl için idrâkinin imkânı yok
- 4 Âlet-i tahsîl-i hayret gayreti
Müntehî oldukça artar hayreti
- 5 Ey dehâ-âmûz-ı bî-noksan nesak
Mektebinde ders-i hayret son sebak
- 6 Zevk-i hayret ekmel-i ezvâk imiş
Hâce-i i'câz-gû "zıdnî" demiş
- 7 Oldu ulviyyât-ı kalbin ekberi
Hâlet-i hayrâni-i peygamberi
- 8 Zevk-i hayret ilm ile mevcûd olur
Hayret-i dânişverân mahmûd olur
- 9 Sevk eder çok bilme hayret râhına
Çok bilen hayrân olur Allâhına

- 10 Gerçi var her dilde şevk-i ma'rifet
Başka şey ammâ o zevk-i ma'rifet
- 11 Pek büyüktür ol makâm-ı ma'nevî
“Tâ ki gûyem de-cihân” der Mesnevî
- 12 Hâlsiz tahsîl-i kurba yok mecâl
İktisâb-ı hâl-i bî-dâniş muhâl
- 13 İlm ile zî-şân olur bî-şân olan
İlm ile insân olur insân olan
- 14 İlmi hem Hak hem resûl-i Hak sever
Olmasın mı ümmet ondan behre-ver
- 15 Âkil i'râz eylesin mi bilmeden
Bilmeyenden elbet a'lâdır bilen
- 16 İlm ile ma'mûr olur dünyâ vü dîn
Hüsn-i halka olmalı ammâ karîn
- 17 Şâh-râh-ı i'tidâle gitmeli
Her husûsu şer'e tevfiik etmeli
- 18 Bin hakîkattir şu bir kavî-i sedîd
Vâkıf-ı sultân-ı dîn Abdülhamîd
- 19 Gönderip lutfuyla ol mu'ciz-demi
Zû'l-minen ihyâ buyurdu âlemi
- 20 Şems-i Rahşân arz-ı didâr eyledi
Hûbdan âfâkı bîdâr eyledi
- 21 Asrımız mes'ûd bir asr-ı Güzîn
Asr-ı Hân Abdülhamîd-i kâm-bîn
- 22 Sâye-i ferhunde-i Rabb-ı rahîm
Câ-nişîn-i sâhib-i hulk-ı azîm
- 23 Nâşir-i ahkâm-ı Kur'ân-ı Kerîm
Hâmi'i dîn nâsir-ı şer'-i kavîm
- 24 Neşr-i ilmin âmir-i feyz-âveri

- Hüsn-i hulkun mazhar-ı dîn-perveri
25 Fikrini makrûn-ı hak kılmış Hudâ
Hikmet-i şer'iyeden olmaz cüdâ
26 Hikmet-i şer'iyye aksâ-yı hikem
Himmet-i şâhâne i'lâ-yı himem
27 Hikmet-i şer'iyye mısbâh-ı mübîn
Himmet-i şâhâne fânûs-ı metîn
28 Neşr-i nûr et yâ Emîrû'l-mü'minîn
Dehri tutsun nûr-ı cân-efrûz-ı dîn
29 Anlaşılsın künh-i feyz-i Ahmedî
Sende rahşândır o nûr-ı sermedî
30 Ehl-i dil etmekte senden iktibâs
Her biri bir ârif-i rûşen-kıyâs
31 Şevket-i kudsîyyen olsun ber-devâm
Ârifân sâyende bulsun feyz-i tâm

93

[FÜRÛZÂN'dan]¹⁹²

Medh-i Padişâhî

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

- 1 Ey âfitâb-hâver-i şevket bu şân ile
Âfâka subh-ı mahşere dek ol ziyâ-nisâr
2 Sensin o nûr-ı a'zam-ı Hak kim nazîrini
Ömründe görmemiş göremez çeşm-i rûzigâr
3 Bir şehsüvârsın ki mülûk-ı cihân eder
Bûs-ı rikâb-ı şa'şa'a-bârınla iftihâr
4 Billâh ayn-ı âlemi sensin eden karîr
Kılsın fûrûğ-ı adlini Allah ber-karar

¹⁹² Abdülkadir Hayber – Hüseyin Özbay, **Muallim Nâci'nin Şiirleri**, MEB Yay., İstanbul 1997.

Sıtâyiş-i Pâdişâhî*Meʿûlû Meʿâʿîlün Feʿûlün*

- 1 Vermiş bize râzdân-ı edvâr
 Bir pâdişeh-i sûtûde etvâr
 Her türlü sitâyişe sezâ-vâr
 Bir hâmi-i bî-bahânemiz var
 Bezî ettiği lutfâ gâyet olmaz
 Bundan da büyük saâdet olmaz
- 2 Ey arş-ı serîr-i sadra sâye
 Sensin bizi eyleyen vikâye
 Gelmektedir ehl-i irticâya
 Sâyende safâ-yı bî-nihâye
 Fark-ı zuafâda zıll-ı haksın
 Sultanlığa hak bilir ehâksın

[TA'LİM-İ EDEBİYYÂT'tan]¹⁹³

Tahdîş-i Ni' met ve Arz-ı Maḥmidet

Fe' ilâtün (Fâ' ilâtün) Mefâ' ilün Fe' ilün (Fa' lün)

- 1 Zıll-ı ḥaḳḳ pādişāh-ı zî-şāniñ
Mülküne luḳfidir müfeyyeẓ ḥayāt
Bunca āşār bunca te'sisāt
Maḥz-ı iḥsānidır o sulṭāniñ
Yaraşır dinse ahd-i iclālī
Milletiñ devr-i feyẓ ü iḳbālī
Mütevāzı' kerim bende-nüvāz
Müteverri' raḥim dād-āver
Ḳadir-dān mültefit sütüde-eşer
Ehl-perver zekī sūḥan-perdāz
- 2 Nāmūr kām-bīn hümāyūn-ı baḥt
Tāc-dār-ı vaḳūr dārā-yı taḥt
Nāmi ' Abdülḥamīd-i Şāni'dir
Zeyl-i ' unvān-ı şevketi ġāzī
Olmada devletiñ mühimsāzı
Cedd ü iḳdāmı bī-müdānīdir
Eylesün çoḳ zamān cenāb-ı Ḥudā
Taḥt-ı ' ālīsine şeref-baḥşā

¹⁹³ Recâizâde Mahmûd Ekrem, **Ta'lim-i Edebiyat**, Mihrân Matbaası, İstanbul 1299.

AVNİ BEG [YENİŞEHİRLİ] (öl.1883)

[DİVAN]¹⁹⁴

96

Der-Vaşf-ı Şehriyâr-ı Cihân Hazret-i ‘ Abdü’l-Ĥamîd Ĥân

Mef’ülü Mefâ’îlün Fe’ülün

- 1 Bu nüşha ki mu‘ cizü’l-beyândur
Mezkûr-i lisân-ı kudsiyândur
- 2 Ma‘ nâda bu selsebîl-i taĥķîķ
Kevser gibi Zemzem-i revândur
- 3 Sıdķ ile oķınsa bir marîza
Enfâs-ı Mesîĥden nişândur
- 4 Her derde şifâ-yı rûĥ-perver
Her ĥasteye naķd-ı tâze cândur
- 5 Zîrâ bu ķasîde-i mu‘ allâ
Vaşşâf-ı Nebî-i ins ü cândur
- 6 Vaşfuñdadur ol mehûñ ĥüsnü
Âyîne-tırâz-ı kün fe-kândur
- 7 Vaşfındadur ol şehûñ ki mülki
Fevķa’d-derecât-ı âsmândur
- 8 Na‘ tıdur o dâverin ki ĥaşmı
Taĥte’d-derekât-ı ĥâk-dândur
- 9 Vaşfidur o mürselîn ki vechi
Mir’ât-ı ĥarîm-i lâ-mekândur
- 10 Bu fażl ü ‘ ulüvv-i mertebetle
Şâyeste-i Ĥusrev-i cihândur
- 11 Sultân Ĥamîd Ĥân ki ĥâlâ
Evreng-nişîn-i ‘ izz ü şândur

¹⁹⁴ Lokman Turan, *Yenişehirli Avni Bey Divanı'nın Tahlili (Tenkitli Metin), Encümen-i Şu'ara ve Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatına Geçiş*, Atatürk Ü., SBE, Basılmamış DT, Erzurum 1998.

- 12 Ol zıll-i Hudā ki hāk-i pāyi
Pīrāye-i farq-i ferqadāndur
- 13 Ol zıll-i Hudā ki zeyl-i cūdu
Bi'l-cümle enāma sāye-bāndur
- 14 Hem zīver-i mesned-i hilāfet
Hem pādşehe kadar tüvāndur
- 15 Aqsām-ı cevāhir-i me'ālī
Der-gāhına hak-i āstāndur
- 16 İhsān ü keremde Haq yolında
Dest ü dili reşk-i baħr ü kāndur
- 17 Ni' met-ver-i maṭbāh-i nevālī
Vāreste-i kayd-ı ümmetāndur
- 18 Şüretde beşer-nümādur ammā
Sīretde firişte-dāstāndur
- 19 Zātı ile cevher-i hilāfet
Sa' deynle mü'ebbed-iqtirāndur
- 20 Her dem cevelān iden dilinde
İlhām-ı Hudā-yı müste'āndur
- 21 Bir semte idince 'azm-ı teşrīf
Hem-rāh-ları kerrūbiyāndur
- 22 Te'yīd öninde peyk-i püyān
Tevfīk yanında hem-'ināndur
- 23 Şemşīr-i lisān-ı mu'cize ile
Esrār-ı kazāya tercemāndur
- 24 Yok yok ğalaṭ eyledüm ki zātı
Müstağnī-i tīg-i hūn-feşāndur
- 25 Zirā ki celāli tīz-terdür
Her kıt'adan ki bī-emāndur
- 26 Ey şāh-ı cihān ki nīk-h'āhın

- Peygamber-i āhirü'z-zamāndur
27 Sen çünki ḥalīfe-i Ḥudāsın
Taḳdīr-i sözüñle tev-emāndur
28 Hengām-ı du' ā-yı aḳdesinde
Cībrīl senüñle hem-zebāndur
29 Ḳandīl-i du' ā-yı müstecābuñ
Āvīze-i ṭāḳ-i gerzmāndur
30 Hüküm ile ne 'arzū iderseñ
Aḥkām-ı ḥilāfetüñ revāndur
31 Elbette saña itā'at eyler
Her ehl-i nazār ki müslimāndur
32 'Āşī olmaḳ ne'üzü'b'illāh
Müstelzim-i küfr-i nā-gehāndur
33 Cān virme senüñ irādetüñle
Müstevcib-i 'ömr-i cāvidāndur
34 Mü'minlere intişār-i emrüñ
Mānende-i da'vet-i ezāndur
35 Fermānuña imtişāl vācib
Farzīyyeti emr-i bī-gümāñdur
36 Mübrem gibidir nüfūz-ı ḥükmüñ
Te'sīrine 'avn-ı Ḥaḳ zamāndur
37 'Avnī ḳulunuz be-ḥaḳḳ-i ĩmān
Bir çāker-i şādıkü'l-cenāndur
38 Ol zümreye mülteḥaḳ degül kim
Ser-māyeleri yalan ṭolandur
39 Gerçek gibi çok yalan var ammā
Gerçek gerçek yalan yalandur
40 Bir gevher-i pākdur ki ṭab'ı
Sīlī-zen-i şāyegāndur

- 41 Ol gevher-i pāki hīce şatmağ
Sarrāf-ı sipihre çok ziyāndur
- 42 Ser-māye-i kıl ü kıl-ı kilki
Ne ğonca-dehen ne mūmiyāndur
- 43 Āşār-i ṭabi^c atinde varsa
Bir söz ki mübāyin-i beyāndur
- 44 Yā lehv-i tehāzül-i kalemdür
Yā sehv-i teğāfül-i lisāndur
- 45 Bīmār-i za^c ifdür velikin
Meydān-ı sühānda qahramāndur
- 46 Bir mūrçe-i zebūndur ammā
Hicā-yı beyānda arslāndur
- 47 Ol şımf ile iktizā iderse
Eñ güçlü vü zorlı pehlevāndur
- 48 Hayfā ki ṭariğ-i irtikāda
Cemmāze-i bahtı qalṭabāndur
- 49 Ser-menzile irdi hem-rehānı
Yollarda anuñ işi fiğāndur
- 50 Altında şu qubbe-i ‘ azīmüñ
Ḥasret-keş-i vüs^c at-ı mekāndur
- 51 Bir evde ḥazīn yatar ki şaḥnı
Mānend-i caḥīm-i pür-duḥāndur
- 52 Ol rütbe mażīğ ü teng ü tāriğ
Güyā ki mezār-i kāfirāndur
- 53 Ancağ o kadar şafāsı var kim
Āzāde-i bār-i mihmāndur
- 54 Ma^c lūm-ı fağīrdür bu söz kim
Dünyā evi dār-i imtihāndur
- 55 Ammā nazār-i şehensāhiden

- Mağbūt-ı hadīkatü'l-cināndur
56 Çün zār ü hazīn olan gönüller
Şimdi keremiyle şadmāndur
57 Çok bī-kes ü nā-ümīd ü nā-kām
Luṭfi ile şimdi kāmrandur
58 Bir loğmaya ihtiyācı varken
Devletle veliyy-i ḥ'ān ü nāndur
59 İtnāb yeter ki sırr-i dil-ḥ'āh
Meczūm-ı şeh-i cihān-sitāndur
60 Elbette ider seni de sīr-āb
Ol baḥr-i şehā ki bī-kerāndur
61 Sen dār-i iddi'āya ḥāzır ol kim
Āmīn-guyānı 'arşiyāndur
62 Tā vaşf-ı cenāb-ı faḥr-i 'ālem
Mezkūr-i lisān-ı kudsiyāndur
63 Tā kim ḥarekāt-ı sermedīden
Devrān devrān cihān cihāndur
64 Devrān-ı beḳāyı şāmil olsun
'Ahdı ki muḥāfız-ı emāndur
65 Dā'im ide Ḥaḳ anı cihānda
Zīrā ki cihāna maḥz-ı cāndur

97

Ḳaşıde-i Dīger

Fe' ilātün (Fā' ilātün) Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün (Fa' lün)

- 1 Ḳuvve-i ḳāhıra-i seyfedür emn-i enām
Seyfdür dā' ire-i dehre viren ḥüsn-i nizām
2 Pertev-i kevkebe-i seyf ile tābende olur
Cevher-i efser-i iḳbāl-i selāṭīn-ī 'izām
3 Ḳadr-i vālāsını 'askerligin i' lān iderek

- Sell-i seyf itmedi mi fahr-i 'uli'l-'azm-i kirām
- 4 Seyf-i bürrān ile zabt eylediler dünyāyı
Erba'ın haddine irdükde 'idād-ı İslām
- 5 Olamaz emn ü emān dā'ire-i devletde
Sīnesin kılmasa 'asker siper-i gürz ü hüsām
- 6 Devletün kuvve-i qahhāre-i harbiyyesidür
Milletün küngüre-i qadrine üstün-ı kıyām
- 7 Hıaşmı ilzā idecek nā'ire-i heycādur
Olamaz pertev-i Dārāt medār-ı ilzām
- 8 Bir musallih nefere bende-i fermān-ber olur
Biñ alay ma'şer-i ten-perver-i mevzūn-endām
- 9 Ne revādur ki ola şamme-i ādemde
Büy-ı bārūta bedel büy-ı haṭṭ-ı 'anber-fām
- 10 'İllet-i za'f-ı kuvā-yı 'aşabiyyetdendür
Qālīb-ı hey'et ü devletde zuhūr-i eskām
- 11 Hāzır ol cenge eger şulḥ ü şalāḥ istersen
Diyü sell itmiş idi seyfini bir merd-i be-nām
- 12 Olamaz bağçe-i devleti hıfz itmek için
Şaf-ı leşker gibi bünyān-ı kuvā-yı istiḥkām
- 13 Böyledür qā'ide-i devlet-i dünyā gerçi
Hayfdur nev'-i beşer birbirin itmek i' dām
- 14 Sana qābil mi olur pister-i gāfletde hużūr
Seni qahr itmege ber-pāy iken a' dā-yı li'ām
- 15 İşte bu hikmete bu niyete mebnīdür hep
'Asker olmak şıfat-ı millet-i ehl-i İslām
- 16 Devlet-i dā'ire-i dehri iderler teşhīr
İttifāq ile iderlerse cihānda iḳdām
- 17 Müslimān 'arşa-i heycāda o ejderdür kim
Esedu'llāh gibi öyle ider harbe devām

- 18 Yā alur türbe-i bālā-yı ğazāyı yāḥud
Şerbet-i cām-ı şehādetle olur şīrīn-kām
- 19 Bā-ḥuşūş ola emīr-i ‘alem-efrāzları
Şāh-ı devrān gibi bir dāver-i Fārūḳ ḥıṣām
- 20 O şehensāh-ı ‘ālī-kevkebe kim evşāfin
Nükte-sencān-ı beyān böyle iderler i‘ lām
- 21 Şems-i gerdūn-ı ḥilāfet şeh-i Ḥaydar-i ‘azīmet
Ḥüsrev-i pāk-şifāt faḥr-i selāṭīn-fiḥām
- 22 Şāhib-i seyf ü ḳalem Ḥazret-i Sulṭān Hamīd
Ki nüfūzuyla yürür ḥükm-i süyūf u aḳlām
- 23 Dāver-i ma‘ reke-ārā ki ider bendeleri
Şāhiḳ-i ḳulle-i çarḫ üstine naşb-ı a‘ lām
- 24 Şavlet-i seyfine a‘ dā olamaz tāb-āver
Olsa da her biri bir Güstehem ü Rüstem ü Sām
- 25 Deyre ‘aks eylese tāb-ı nazār-i feyzi olur
Ser-fürü perde-i seccāde-i īmān-ı eşnām
- 26 Düşse āyine-i iḳbāline ‘aks-i eflāk
Görinür sāḫa-i Firdevsde mānend-i ḥıyām
- 27 Degse feyż-i nazārı āyine-i ma‘ nāya
Ḳābil-i rūḫ olur eşkāl-i tesāvīr-i menām
- 28 Ḥandaḳ-i ḳal‘ a-i temkinini biñ yılda geçer
Keşti-i çarḫa eger olsa müsā‘ id eyyām
- 29 Minber-i mescid-i iclāli bülend ol rütbe
Ki şu‘ ūd itse aña çābkiyān-ı evhām
- 30 Evvelīn pāyesine irmeden encām bulur
Mā-verā-yı ḥücut-i dā‘ ire-i heft ecrām
- 31 Nefes-i himmeti bir nefḫa-i kemterle ider
Nār-ı Nemrūd-ı ğamı bağçe-i berd ü selām
- 32 Berḳ-i elmās-zamīrinde uçar tīr-i şihāb

- Siper-i mihri ider la'1 gibi āteş-fām
- 33 Kulle-i kāf-ı celāli o kadar 'ālī kim
İremez südde-i vālāsına fark-i Behrām
- 34 Şu' le-ḥīz olmaz idi dereke-i süflā-yı caḥīm
İktizā itmese a' dāsına cāy-ı ārām
- 35 'Araz-ı devlete şemşiri mü 'ebbed cevher
Şüret-i 'ālemde tedbīr-i heyūlā-yı kıvām
- 36 Gevher-i kevkeb-i baḥtı o kadar rūşen kim
Virse ḥürşid-i cihān-tāba eger zerrece vām
- 37 Berḫ urup hayyiz-i her zerrede bir mihr-i dīger
Olamaz perde-keş-i āyine-i gerdūna zālām
- 38 Ḥusrevā pād-şehā dāver-i encüm-sipehā
Ey şehensāh-ı gāzā-maḥlūb u Ḥaydar-fercām
- 39 İhtimām eylese cedd-i 'azīmü'ş-şānuñ
Şimdi devletde bulunmazdı bu 'asker bu nizām
- 40 Meslek-i cedd-i humāyūnuñı iḥyā itdūñ
Āferin himmet ü tedbirine ey rūḥ-ı enām
- 41 Sür'at-i feyz-i cihān-perver-i tedbirinle
Vāşıl-ı gāyet-i aḫşā-yı nizām oldı mehām
- 42 Memleketden çıkarup zālīm-i istibdādı
Eyledūñ meşveret-i 'ādile ta' yin-i maḫām
- 43 Şüphe yok Ḥazret-i Peygamberi ḥoşnūd ettūñ
Raḍıya'llāh zi-tü ey şāh-ı melā'ik-ḥuddām
- 44 Kām-yāb oldı cihān 'ahd-i humāyūnuñda
Ḥaşm-ı ḥizlān-zededür varsa eger bir nā-kām
- 45 Öyle bir 'askere bir millete mālīksin kim
Vaḫt-ı heycāda olur her biri bir şir-i günām
- 46 Tığ-i der-dest-i veḡā cünd-i cihān-girüñdür
Şarkdan ġarba kadar millet-i İslām tamām

- 47 Ebr-i yalıñuz kıbleden eylerse zühür
Yağdırur kuṭb-ı şimāl üstine berķ-i şamsām
- 48 ‘ Aks-i şemşīr-i Şüreyyā-güherüñ çekmişdür
Rūd-ı Nīl-i felege kañtara-i āyine-fām
- 49 Yüri fetḥ eyle bu ‘ askerle sevād-ı dehri
Sana yardımcıdur Allāh be-ḥaḳḳ-i İslām
- 50 Çünkü sen peyrevisin şer‘ -i Resūlu’llāhuñ
Sedd-i reh yok tevfiḳ senüñdür encām
- 51 Sende bu ‘ adl ü insāf ü bu tedbīr ki var
Olur elbette ser-ā-pāy-ı cihān emrüñe rām
- 52 Gelmedi sencileyin rūḥ-ı mücessem dehre
Olalı ḳābil-i āmīzeş-i ervāḥ ecsām
- 53 Vaşfuñ ikmāl idemez ḥāme-i vaşşāf-ı ḳazā
Müddet-i ‘ ömr-i ebed olsa pezirāy-ḥitām
- 54 Bulamaz vaşfuña şāyeste güher ‘ aḳl-ı beşer
Rūḥ-ı ḳudsī meger imdād ide yāḥud ilhām
- 55 Mümteni‘ dür şifat-ı vaşf-ı celīlūñ ammā
Zabṭ olunmaz burada eşheb-i ser-tīz-i kelām
- 56 Sendeki luṭf ü kerem sendeki envā‘ -ı himem
Ḳomuyor ṭab‘ -ı süḥan-gūyda şabr ü ārām
- 57 Ola hem ‘ abd-i kemīnūñ gibi māhir şā‘ ir
Ki degül sözde du‘ ā-ḥ‘ānı der-i istilhām
- 58 Benem ol ‘ ārif-i mu‘ ciz-süḥan-ı ma‘ nā kim
Degül izḥār-i ḥaḳīḳatle hakīmāne peyām
- 59 Hezeyān eyler isem maḥkeme-i vicdānda
Sözümü ḥükm-i semāvī gibi diñler ḥükkām
- 60 Pīr-i deyrin ḥıred-i rāz-ı dil-i gerdūnı
Rind-i ‘ allāme-i ṭab‘ umdan ider isti‘ lām
- 61 Söz tamām oldu du‘ ā mevsimidür ey ‘ Avnī

- Tā-be-key fahr ü güzāf ile bu şarf-ı hengām
62 Tā ki ‘ālemdē leb-i seyf-i kazā-fayşaldur
Hāsım-i müşkil-i her mes’ele beyne’l-iḳdām
63 Tutsun āfākı tef-i şā’ iḳa-i şemşiri
Yutsun a’ dāsını ol ejder-i āşüb-āşām
64 ‘Ömr ü şevketle ola zāt-ı cihān-ārāsı
Ziver-i tahtuña devlet-i ilā-yevm-i kıyām

98

Merşiye-i Sulṭān ‘Abdu’l-‘Aziz

[VIII. manzume]

Mef’ülü Fā’ilätü Mefā’ilü Fā’ilün

- 1 Tervic için metālib-i menfūr-i Midḫati
Tercih idüp teşekküre küfrān-ı ni’ meti
2 Hün-ı veliyy-i ni’ met ile zāga çekdiler
Şehzādegān merāmına seyf-i ihāneti
3 Ecdād-ı dehr fetḫ iden evlād-ı erkemin
Çok gördiler elünde zimām-ı hükümeti
4 Bu fikr-i nā-şevāb ile mel’ün ḫabışler
Ta’ cıl iderdi vaḳ’ a-i rüz-ı kıyāmeti
5 Maḳşadları şehid idüp evvel birer birer
A’ zā-yı ḫānedān-ı celil-i ḫilāfeti
6 Bir bī-emāna virmek imiş soñra cerr için
Tāc ü nigin-i salṭanatı taht-ı devleti
7 Ammā ki luḫf-ı Rab ile ilhām-ı Ḥaḳ ile
Hiss eyledi ḫalife-i devrān bu niyeti
8 Sed çekdi piş-i ma’şer-i Ye’cüc-ı fitneye
Tedbīr-i ihtiyātı kemāl-i feṫāneti
9 Hem aldı intikāmını ‘amm-i ‘azizinün
Ḳurtardı hem e’azze-i beytü’l-emāneti

- 10 Tāk-i sipihre böyle yazılsa maḥallidür
Ünvān-ı zāt-ı aḳdesi nām-ı sa‘ādeti
- 11 ‘Adil-terīñ-i ‘ıttret-i ‘Abdü’l-mecīd Ḥān
Şemsü’l-ḥilāfe Ḥāzret-i ‘Abdü’l-ḥamīd Ḥān

99

[Aynı Mersiye’nin X. manzumesi]

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

- 1 Ma‘lüm-ı nās idi gürühuñ cenābeti
İşbāt için muḥākemenüñ yokdı ḥāceti
- 2 Elbet kıomaz ḥalīfe-i maḥlū‘-ı ber-ḥayāt
Tertīb iden ḳāziye-i ḥāl-i ḥilāfeti
- 3 Mānend-i āftāb ‘ıyāndur bu mes‘ele
Bir dest-i şūmdan idi ḥāl‘ ü şehādeti
- 4 Ammā ki şehriyār-i ḥakīm itmedi ḳabūl
Bī-ḥikmet-i muḥākeme ḥük-m-i siyāseti
- 5 Fermān buyurdı maḥkeme-i ‘adl ü dāduña
Gösterdi muḳtezā-yı nizām u şer‘ati
- 6 Ancaḳ olursa böyle olur ḥük-m-i ‘adl ü dād
Nüşirevān geleydi göreydi ‘adāleti
- 7 Bi’l-cümle itdi ḳavm-i Yezīd i‘tirāf-ı cürm
Bir ferdinüñ bulunmadı inkāra tāḳati
- 8 Tertīb idüp cezālarını ḥük-m-i şer‘ ile
Ḳurtardı intizār-i ‘azābdan ümmeti
- 9 Āb-ı zülāl-i ‘adl ile olduḳca ‘ālemin
Teskīn olındı nā‘ire-i ḥüzn ü ḥasreti
- 10 Şimden girü zuhūr-i mücāzāt-ı cürm ile
Görsün felek didükleri ḥün-ḥāre ‘ibreti
- 11 ‘Abdü’l-ḥamīd Ḥānı Ḥudā dā‘im eylesin
Taḥtuñda tā-be-rüz-ı cezā ḳā‘im eylesin

SANDIKLILI FİKRİ (öl. M.1319–1320)

[DİVAN]¹⁹⁵

100

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Kılarım hayrı du' āyı pādişāhım çok yaşa
Bulasıñ dāim şafāyı pādişāhım çok yaşa
- 2 Hem cunūduñ üzre ihsān-ı selāmet kıla Hāḫḫ
Bula marīziñ devāyı pādişāhım çok yaşa
- 3 'Adl u inşāfında dāim vūkelā olsun ḫadīm
Bula millet hoş şifāyı pādişāhım çok yaşa
- 4 Dīn-i 'ālimize Hāḫḫ nuşretler ihsān eyleye
Ḳahrinde şeb-zīr a' dāyı pādişāhım çok yaşa
- 5 Pes nübüvvet ḫatemine sen vekilsıñ şübhe yok
Kılar İslām cān-fedāyı pādişāhım çok yaşa
- 6 Seyfını keskin idüb a' dāya muḫaffer kıla
İde imdād Murtāzā'yı pādişāhım çok yaşa
- 7 Bī-şumār ḫuvvet vire cunūd-ı İslām üzre
Kıla ḫuvvet bī-bahāyı pādişāhım çok yaşa
- 8 Sen gibi şevketlü nādir geldi Pādişāhım HĀMİD
Milletiñ buldı vefāyı pādişāhım çok yaşa
- 9 Āl ü evlādıñ ḫadīm şıḫhatde dāim eylesün
Güldürürsüñ her gedāyı pādişāhım çok yaşa
- 10 Leşker üzre kılmış esbāb-ı nevāl Hāllāḫ seni
Sizden ahzeyler ğıdāyı pādişāhım çok yaşa
- 11 Sene bin üç yüz ikide bir ğarīb şā' ir vürüd
Eyledi şazz āşināyı pādişāhım çok yaşa
- 12 Āl ü evlādıñ Yezīd'den intikāmın almağa

¹⁹⁵ A. Ferit Taktak, **Sandıklılı Fikri Hayatı ve Divanı**, Afyon Kocatepe Ü., SBE, Basılmamış YLT, Afyon 1997.

Kıla nuşret Kerbelâ'yı pâdişâhım çok yaşa
13 Çün sa' âdet ' aşrınızda FİKRİYÂ itdi zühür
Câ-be-câ eyler du' âyî pâdişâhım çok yaşa

101

Harfî'r-Ra [VII. Şiir]

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ülün

1 Denî nefsim yedinden hasta gönlüm çok mükedder
Elinden kıl rehâ yâ Rabbenâ eyle muzaffer
2 Mecâz yollarına sapıştırır dâim yolımı
Çevir Hâk rahına doğru yolum olsun muzahher
3 Ayırma istikâmetden salâh ehlerinden eyle
Kamu ' uşşâk-ı ihvânımla birlikde beraber
4 Dahî cennet-mekân ' Abdu'l-' azîz' in sâyesinde
Dolaşdım şarkı garbı ' asker iken ben serâser
5 Hâkîkat üzre tutdum şıdqla ben hizmetini
Helâl benden yana on iki yıl hizmet birâder
6 Katı ekl eyledim ni' met-i firâvânın şükürle
Cinân olsun maqâm-ı kabri hem de pür-münevver
7 Dört yıl yedim Sulţân Hamîd' in ni' metinden
Mezîd kılsun Hudâ ' ömrin ' adüya hem muzaffer
8 Cunûd-ı ehl-i İslâm' a kıla kuvvetler ihsân
Şecâ' at-i salţanatda şîr-mişâl olsun her ' asker
9 ' Aduvvu' d-dîn olan kâfirleri kahr eyle yâ Rab
Perüşân kıl cemâ' atlerini sen it mükedder
10 Vezîrâna sen ihsân eyle inşâf-ı merhametler
Niyâz eyler kapuñda dâimâ bu ' abd-ı kemter
11 Şadâkatle gören iş kullanılmaz şu ' aşrda
Kemâl ehli kapandı halvete bî-behre aḥḩar

- 12 Nere ‘azm eyledimse nefis elinden yok Һalāşım
Nihāyetde dil-i virānemi kıldı mükesser
- 13 Ne deñlü pür-kemāl olsun şü zamānda bilinmez
Şükür kıl FİKRİ taķsimde çaldıysa muķadder

MUSA KAZIM PAŞA (öl.1890)

[DİVAN]¹⁹⁶

102

[*Ma‘a-Türîh-i İmāret-i Mekke Kaşide Der-Sitūyiş-i Hazret-i Şerîf ‘Abdu’l-muṭṭalib*
başlıklı kasidede Abdülhamid Han’ın medhedildiği beyitler 13.-20.]

...

Fe‘ilātün (Fā‘ilātün) Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün (Fa‘lün)

- 1 Hāzret-i şāhensēh-i devrān Hān ‘Abdu’l-ḥamīd
Bir ḥudāvend-i cihānı Mekkeye kıldı emīr
- 2 Āferīn ol şehriyāruñ dāniş ü ‘irfānına
Maḥz-ı izhār-ı kerāmetdür bu re’y-i dil-pezir
- 3 Rūḥ-ı vālā-yı Resūl-i ekremi ḥoşnūd idüp
İtdi taḥşil-i rızā-yı ḥāzret-i Rabb-i kebīr
- 4 Bang urup tekrār ol sözden didüm Allāh için
Kimdür ol zāt-ı feḥāmet-güster ü rüşen-zamīr
- 5 Didi bī-minnet veliyyü’n-ni‘ metüñdür ol senüñ
Kim olur dā’im dü çeşmüñ ḥāk-i pāyiyle qarīr
- 6 Seyyid-i ehl-i şerāfet revnak-ı dünyā vü dīn
Neyyir-i evc-i imāret dāder-i Baḥḥā-serīr
- 7 Vākıf-ı esrār-ı Ḥayder ḥāmil-i rāz-ı Betül
Vāriş-i ‘ilm-i peyem-ber sırr-ı Ḥallāk-ı Kadīr
- 8 Nūr-ı ‘irfān ma‘den-i ĩḳān çerāğ-ı çeşm-i cān
Muḳtedā-yı ehl-i ĩmān ḥusrev-i şevket-maşīr

...

¹⁹⁶ Ramazan Bardakçı, **Musa Kazım Paşa Hayatı Sanatı ve Külliyyatı**, Ankara Ü., SBE, Basılmamış DT, Ankara 2007.

Ma‘a-Tarîh-i Cülûs Kaşîde Der-Sitâyiş-i Sulţân-ı Devrân ‘Abdu’l-ĥamîd Ĥân

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Şîve-i taĥdîrden āgâh olan merd-i reşîd
İnkılâb-ı dehre karşı eylemez güft ü şenîd
- 2 Defter-i râz-ı kazâdur nüşâ-i devr-i zamân
Bir kitâb-ı ‘ibret olmaz Âdeme andan müfîd
- 3 Hep zebûn-ı pençe-i ĥükm-i meşîyyetdür cihân
Kimseyi emrinde teşrîk eylemez Rabb-i mecîd
- 4 ‘Aql için yokdur kıyûd-ı cebr-i muţlakdan rehâ
Olmasa nûr-ı edeble cevher-i tıynet-‘aķîd
- 5 Her varaķ bir defter-i ĥikmetdür ammâ eylemiş
Ĥikmetinden şormağı insâna Ĥaķ men‘-i ekîd
- 6 ‘Ârife meclâ-yı ĥikmetdür bu dâr-ı imtiĥân
Olsa da seyr-i sülûkında ne rûtbe müstefîd
- 7 Ĥall olunmaz bir mu‘ammâdur nuķuş-ı mümkinât
Kim kalur derkinde ‘âciz ‘aķl-ı fâ‘âl-ı ferîd
- 8 Âsiyâb-ı çerĥ bir şandûķa-i u‘cûbedür
Günde biñ naķş-ı ĥarâ’ib gösterir zerd ü sefîd
- 9 Gâh olur celb-i meşâ’ible kıulüb-ı nâsda
Zevķ nâ-bûd u şafâ nâ-yâb u şadî nâ-bedîd
- 10 Gâh olur def‘i nev’ible derûn-ı ĥalkda
Râĥat u ferĥat-füzûn u neş’e-i mesti mezîd
- 11 Ĥâşılı ĥâşıl degüldür ‘izz u devlet Âdeme
Sâye-endâz olmayınca ebr-i iķbâl-i sa‘îd
- 12 Baĥta muĥtâc olmayan olmaz meger bir ehl-i dil
Dest-i çerĥ-i sifle-perverden olup dâmen-keşîd
- 13 Bir kadeĥ bir şîşe mey sâķî-i gül-rû ile
Hem-dem-i ehl-i şafâ ola tekellüfden ba‘îd

- 14 Yā kı lup ‘azm ü teveccüh bārgāh-ı ƙalbine
Hāƙƙ ile meşğül ola dāyim mişāl-i İzīd
- 15 Yā idüp bir pādişāhuñ vaşfına haşr-ı zebān
Ƙuvve-i endişesiyle eyleye güft ü şenīd
- 16 Ol şehensāh-ı mu‘azzam kim vücūd-i pākidür
Hāne-i dünyā vü dīne şüret-i rükn-i şedīd
- 17 Ol cihān-dār-ı mufahhām kim Serāy-ı cāhına
Mīhr ü māh olmaz ‘ulüvv-i ƙadr ile ƙufl u kilīd
- 18 Ol hudāvend-i Felāṭun-faẓl u hikmet-māye kim
‘Aƙl-ı ‘āşir mekteb-i idrākine olmaz mu‘īd
- 19 Böyle yazsun ba‘demā elƙāb-ı şevket-tābını
Levh-i i‘cāz-ı beyāna hāme-i müknet müfīd
- 20 Baħr-ı işfāƙ u merāhim mihr-i efdāl ü kemāl
Şāhib-i hūlƙ-ı mekār mālīk-i re‘y-i sedīd
- 21 Çāre-baħşā-yı ümem şāhensēh-i ƙudsi-şiyem
Hükm-rān-ı Cem-haşem İskender-i Dārā-‘abīd
- 22 Sāye-i Yezdān vekīl-i Ekrem-i faħr-i cihān
Server-i bī-mişl ü bī-akrān hudāvend-i vaḥīd
- 23 Hāzret-i ‘Abdu’l-ḥamīd Hān kim der-i vālāsıdur
Mecma‘-ı feyz ü sa‘ādet menba‘-ı neyl-i ümīd
- 24 Rūḥ-ı cism-i mülk-i millet şadr-ı bedr-i salṭanat
Ma‘den-i cūd u şehāvet gülşen-i hūlƙ-ı ḥamīd
- 25 Ol Süleymān-cāh Hāyder-maḥderet kim istese
Dest-bürd-i saṭvetinde mum olur seng ü ḥadīd
- 26 Āsmān-ı şān u şevket kim olur bī-irtiyāb
İltimā‘-ı neyyir-i hūlƙ-i celīlinden bedīd
- 27 Hīmmet-i Şiddīƙ-i Ekber şöhret-i ‘adl-i ‘Ömer
Re‘fet-i ‘Oşmān u Hāyder rüşd-i Hārünü’r-Reşīd
- 28 Ṭālī‘-i bīdārınun maḥcübı şem‘-i āftāb

- Necm-i feyz-âşârınıñ maḥbûbı iḳbâl-i sa'îd
29 Tîğ-i rengîni vücûd-ı remze mir'ât-ı şafâ
Kilk-i müşkîni riyâz-ı bezme gül-naḥl-i nevîd
30 Re'yi ḥall-i müşkilâta nâḥun-ı dest-i ḳazâ
Fehmi faşl-ı müdde'âya ḥaçer-i şer'-i mecîd
31 Luḫfi ol feyyâz-ı ḥikmetdür ider aḥbâbına
Dûzaḥ-i ye's ü fütûrı cennet-i şevḳ ü ümîd
32 Ḳahrı ol nâr-ı siyâsetdür olur a' dâsınıñ
Gerdeninde ḥalka-i zincir-i ğam ḥabl-i verîd
33 'Adli olsaydı nesak-sâz-ı umûr-ı kâ'inât
İhtirâz eylerdi ednâ peşşeden bād-ı vezîd
34 Cem'-i ezdâda ta'alluḳ itse ḥükm-i nâfizi
İktisâb-ı şûret-i tevḥîd ider ḳurb u ba'îd
35 Dâverâ deryâ-kefâ sulṫân-ı 'âlî-meşrebâ
Ey kılan yümn-i ḳudûmından cihânı müstefîd
36 Sensin ol sulṫân-ı mülk-ârâ-yı müknet kim olur
Ḳırmen-i cāhuñda ecrâm-ı semâ ḥabbü'l-ḥaşîd
37 Derd ü ğamdan zevḳ yoḳ gönlümde ger luḫf-ı Ḳudâ
Ḳāşıl eylerse baña sāyeñde bir şevḳ-i cedîd
38 Ol ḳadar izḫâr-ı âşâr eyleyem vaşfuñda kim
Her ḳaşîdemde nümâyân ola biñ beytü'l-ḳaşîd
39 Mişli yoḳ bir şâ'ir-i mu'ciz-demem endişemüñ
Ka'bına vâşıl degüldür ṫâb'-ı Ḳassân u Lebîd
40 Her ḳaşîdem bir mu'azzam-bergâh-ı ma'rifet
Her kelâm-ı mu'cizüm âyîne-i faẓl-ı ferîd
41 Feyz-i Mevlâ çeşme-i endişeme âb-ı zülâl
Nûr-ı ma'nâ âftâb-ı ṫâb'uma ebr-i sefîd
42 Söz tamâm oldu yeter da'vâ ḥulûş-ı ḳalb ile
İdelüm zıkr-i du'â-yı devlete sa'y-ı ekîd

- 43 Tā ki taḳdīr-i İllāhī ḥükmin icrā eyleyüp
Ola esrār-ı ḳazā genc-i ḥafādan sır bedīd
- 44 Ḥaşre dek zātuñ olup mişbāḥ-ı fānūs-ı cihān
Eylesün günden güne Ḥaḳ nūr-ı iḳbālün mezīd
- 45 Ḳaplayup dünyā-yı şitüñden ziyāde ‘ askerün
Düşmenün tiḡüñden evvel şitüñ itsü[n] ser-berīd
- 46 Yazdı Kāzım bendesi tāriḥini pek bī-behā
Pādişāh oldı bi-ḥavli’llāh Ḥan ‘ Abdu’l-ḥamīd
(1293/1876–77)

104

Ma‘a-Tāriḥ Ḳaşıde[-i] Sūriyye Der-Sitāyiş-i Ḥazret-i Sulṫān ‘ Abdu’l-ḥamīd Ḥān

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

- 1 Bahār-ı feyz-i Bārī verd-i ṭab‘um eyleyüp büyā
Bu ṭarz-ı ḥaş ile ḳıldı beni bülbül gibi güyā
- 2 Cenāb-ı Rabb-i ‘ izzet ḥazret-i ‘ Abdu’l-ḥamīd Ḥānı
Serīr-i salṫanatda çok zamānlar eylesün ibḳā
- 3 ‘ Aceb bir mevsim-i fetretde ol şāh-ı cihān-sālār
Emirü’l-mü’minīn oldı ‘ Aliyyü’l-Murtażā āsā
- 4 Ḳılup her bir ṭarafda ceng-i ḥarbi nāliş ü feryād
Seḫāb-ı dūd-ı āh itmişdi hep āfāḳı istilā
- 5 Kelim āsā yed-i beyzā-yı ḳudret gösterüp ḳıldı
Ferā‘īn-i belāyāyı ḡarīḳ-i lücce-i ifnā
- 6 Ne ṭufānlar aşırđı Nūḥ veş baḥr-i felāketde
Olnca keştī-i ‘ uz mā-yı devlet dāḫil-i mersā
- 7 Ḥayāt-ı tāze geldi ḳişver-i İslāma kim öyle
Ḥudā ‘ azm-i remiminden ‘ āzīzi eyledi iḫyā
- 8 Teceddüd itdi iḳbāl-i sa‘ ādet gelmeden Mehdī
Helāke yetdi Deccāl-i ḳalālet inmeden ‘ İ sā
- 9 ‘ Aceb mi ‘ īd-ber-‘ id itse ‘ ālem farṫ-ı şādīden

- Zamān köhne-bahār u vaqt vaqt-i sūr-ı şevk-efzā
- 10 Degül köhne-bahār u sūr bir gündür bu cennetden
Hakim-i muṭlaḳ itmiş raḥmetinden ‘āleme i‘ṭā
- 11 Degül köhne-bahār u sūr nūr-ı ism-i Bāsıṭla
Cihāna bir tecellī eylemişdür ḥazret-i Mevlā
- 12 Kudūmından cihān köhne-bahāruñ ḥurrem ü dil-sād
Şafāsından zamān sūr u ḥitānuñ mest-i bī-pervā
- 13 Ne ğam ger köhnelikle yād olınsa köhne şahbā veş
İder bir cāmı bin fikr-i cedīd erbābını şeydā
- 14 Bahārun her dü faşlı cündīdür sulṭān-ı nev-rūzuñ
Biri şımf-ı muḳaddem biri tālīdür aña ammā
- 15 Olinmaz mevsīm-i evvel-bahāruñ neş’esi inkār
Kılınmaz faşl-ı dil-cüy-ı ḥarīfūñ ni‘meti iḥşā
- 16 Biri eyyām-ı gül-rīz-i şebābı aındurur ‘ālem
Biri hengām-ı temyīz ü vuḳūfı gösterür meclā
- 17 Dırāḥtānuñ döner eşmārdan evrenge aġşānı
Olur gül-bünlerūñ her şāḥı reşk-i sidre-i ṭübā
- 18 Dönüp bir nev-‘arūsa her nihāl-i tāze olmışdur
Ḥadāyık ğıḃta-baḥş-ı ḥaclegāh-ı cennetü’l-a‘lā
- 19 Çeküp bīd ü çenāruñ pāyını enhār-ı zencīre
Şabā kālā-yı verd ü āla urmuş jāleden tamġā
- 20 Gören āyīne-i şeb-nemde ‘aks-i çerḫi zann eyler
Ḥudā her ḳaṭreden bir başka deryā eylemiş peydā
- 21 Çemen deryā-yı aḫzar sāye-i ebr-i revān keşti
Bevādi ḥalkā-i gird-āb-ı mersā dāmen-i şaḥrā
- 22 Te‘āla’llāh zihi sūr-ı cihān-perver ki itmişdür
Zemīni ğarḳ-ı ni‘met āsmānı maḥmidet gūyā
- 23 Mecālis zırh-ı Dāvūdī gibi hep ḥalkā-ber-ḥalkā
Ḥalāyık ehl-i divān-ı Süleymān gibi pā-ber-cā

- 24 Sebūlar sāgar-ı Cemşīdden pūr-tāb u āteşnāk
Kadehler lāle-i hūrşīdden sīr-āb u şevk-efzā
- 25 Kebāb u nuql u mey sāki rebāb u çeng ü nāy u def
Semen gül lāle sünbül kumrī bülbül tūti varkā
- 26 İhāta eylemişdi öyle kim tefrīk olunmazdı
Çemenzār-ı cihān mı yā riyāz-ı cennetü'l-me'vā
- 27 Dönerdi ahker-i sūzāna mālīk görse ğayretten
O āteş-bāzlıklar kim olındı ğiceler icrā
- 28 Şeyātin-i ğumūmı defe idüp birden hevā'iler
Olur cev-v-i semāda daħmelerden küreler peydā
- 29 Degül berg-i semen çil aqçe saçmış üstine hākūñ
İdüp şeh-zādegānuñ sünnetin bād-ı şabā ışğā
- 30 Degül şeh-zāde gül naħl-i riyāz-ı şān u şevketde
Açılmış bir çiçekdür her biri bī-mişl ü bī-hem-tā
- 31 Şehenşāh-ı cihāna cümlesin baħş eyleyüp kılsun
Zamān-ı devletinde pīr-i fāni ğazret-i Mevlā
- 32 Ne şāh-ı āsmān-fer mihr ü meh-çaker ki ensebdür
Kevākib na'l ü miħ-i esb-i cāhı olsa ser-tā-pā
- 33 Ne māh-ı ma' delet-envār-ı eflāk-i imāmet kim
Sezādur hāk-i pāyı olsa kuħl-i dīde-i dünyā
- 34 Şehenşāh-ı mu' azzam ğazret-i 'Abdu'l-ħamīd Ħān kim
Vücūd-ı pākidür zıll-i zalīl-i ğālīkū'l-eşyā
- 35 Sipīhr-i merħametde āftāb-ı 'ātıfet-pertev
Fezā'-ı maħderetde çeşme-i tesnīm-i şefkat-mā
- 36 Kerīm ol rütbe kim itmez taħakküm hākīm-i hışmı
Zamān düşmenlerinden aħz-ı şārı itse istid'ā
- 37 Felek gerdüne-i cāh u celālin idemez taħrīk
Zemīnūñ ğāvına şevr ü cediysin eyleye hem-pā
- 38 Mürebbī olsa feyz-i ebr-i ihsāmı semāvāta

- Yağardı şu gibi rūy-ı zemīne lü'lü'-i lālā
- 39 Sirāc-ı re'yi seme-i āftābı eylese iş'āl
Görinmezdi kıyām-ı haşre dek rūy-ı şeb-i yeldā
- 40 alurdı lāne-i mūr u megeşden dūn yanında
Serāy-ı cāhına nisbet kılınsa günbed-i hađrā
- 41 Memerr-i dīv-i bāda sed iderdi mevc-i pūr-tābın
Göreydi sāhil-i temkīninūñ bir taşını deryā
- 42 ılaydı ayret-i ceme-i tezādı itizā hükmi
Tutardı zīr ile hağı-ı tesāvī nota-i bālā
- 43 Maām-ı salanat kim bir muaddes bāğ-ı şevketdür
Bütün şāhān-ı devrān berg-i sebzī bu gül-i zibā
- 44 Bulunmaz fitne dirdüm 'ahd-i zī-şānında hūbānuñ
Nümāyān olmasa arf-ı ruında hağı-ı 'anber-sā
- 45 Tıokındı kākül-i hūbāna nevk-i hāme olmaz mı
İderse ab'-ı şūhum 'aşıāne bir azel inşā
- 46 Elinden düşse bir dem o gülün peymāne-i şahbā
Döner yanımda eşk-i 'andelībe bāde-i hamrā
- 47 Şemim-i sūnbül-i zūlfūñ düşürdi kıymet-i müşkī
Fūrya-ı sem'-i hūsnūñ kıldı māhı mihr ile hem-tā
- 48 Ne afletdür bu itmez bāng-i nālem batumı bīdār
Ne āfetdür bu kılmaz seyl-i eşküm āhumı ifā
- 49 Getirmezdi hayāl-i hāıra min-ba' d Mecnūnı
Dil-i dīvānemi Kāzım göreydi h'ābda Leylā
- 50 İdüp kesb-i kemāle ümmet-i merhūmesin teşvī
Resūlu'llāh buyurmuş şı're hikmetdür hudāvendā
- 51 N'ola bir sūnneti ihyā idüp bu feyz-i hikmetden
ulūb-ı nāsı kılsañ behre-yāb-ı zev-i lā-yuħşā
- 52 Sūhan-fermālaruñ 'ahd-i celī[1]üñdür gülistānı
Olur her gūşede bülbül gibi pervānesi gūyā

- 53 Velī ṭab‘ -ı belīgümdür o şınf-ı ekreme şimdi
İmām u ḥāce vü üstād mu‘ allim mürşīd-i dānā
- 54 Olur sākıt terennüm eyledükçe nāy-ı endīšem
Nihāl-i gülde bülbül āsmānda zühre-i Zehrā
- 55 Felek fevvāre-i fikrümde ser-gerdān bir kürre
Cihān ḥavz-ı ḥayālümde yüzer zevraççe-i şahbā
- 56 Uzandı söz yeter da‘ vā-yı baḥa-i şā‘ irī artıķ
Yazup tāriḥ-i pākin kıl du‘ āya sa‘ y-ı mā-evfā
- 57 Felek tā devr ide tūlāb veş bu cevı-i ḳudretde
Ḳıla yer yer fuşūl-i erba‘ a aḥkāmını icrā
- 58 Olup sūr-ı sa‘ ādet ‘ āleme her rüz-ı firūzı
Bahāristān-ı şādī ḳılsun ‘ ahd-i devletin Mevlā
- 59 Cihānı kessün alsun tiğ-i āteş-bārı çün ḥurşīd
Nevāhiden şayılsun kişverinde mülket-i Kisrā
- 60 Serinde efser-i şevket zimām-ı kām destinde
Serir-i saltanaṭda dāyim olsun ma‘ delet-pirā
- 61 Sezādur ‘ arsa ta‘ līķ eylesem tāriḥ-i dūr-pāşın
Olındı ‘ avn-i Ḥaḳla sūr-ı dil-sāz-ı ḥitān icrā
- (1299/1881–82)

105

Ma‘ a-Tāriḥ-i Ḳaşıde Li-Cenāb-ı Sultān-ı Devrān Ḥazret-i ‘ Abdu’l-ḥamīd Ḥān

Mef‘ ūlū Fā‘ ilātün Mef‘ ūlū Fā‘ ilātün

- 1 İzhār-ı şān ider Ḥaḳ her gün be-‘ izz ü ḳudret
Der-kār olur muḥaḳḳaḳ her yüzde başķa şüret
- 2 Ṭurmaz döner felekler devrān ider melekler
İnsānda ḳor mı şekler ‘ azm ü şebāta müknet
- 3 İbrāz-ı gerdiş eyler işrāb-ı verziş eyler
Gönlümde lerziş eyler ḥattā yem-i maḥabbet
- 4 Bir şūḥa düsdi gönlüm yandı ṭuṭışdı gönlüm

- Gerçi alışdı gönlüm fi'l-cümle kıldı ülfet
- 5 Āşār-ı şevk ü heymān eşmār-ı zevk-i vicdān
Parlar gözümde el-ān mānend-i nūr-ı rü' yet
- 6 Olmuş o bedr-i kāmīl bī-miṣl ü bī-mu' ādil
Hüsünde her celā'il hulkında her meziyyet
- 7 Ġāyet güzel edāsı pek bī-behā liķāsı
Ammā biraz vefāsı maķrūn-ı hāl-i kıllet
- 8 Her n'olsa ben rızāyem ser-dāde-i kazāyem
Bābında hāk-i pāyum bī-külfet ü su' übet
- 9 Pirāye-i serümdür iklīl-i efserümdür
Maḥbūb-ı ekberümdür ol āftāb-ṭal' at
- 10 Dīdārı mihr-i raḥşān ruḥsār[1] verd-i ḥandān
Olmış vücūdı el-ān zıll-ı cenāb-ı 'İzzet
- 11 Ḥurşīd-i tābverdür necm-i şeref-nazardur
Sultān-ı baḥr ü berdür bā-iķtidār u sevret
- 12 Şāhenşeh-i müfaḥḥam dād-āver-i mu' azzam
Rūḥ-ı vücūd-ı 'ālem insān-ı 'ayn-ı ümmet
- 13 Ḥākān-ı mihrbānī 'Abdu'l-ḥamīd-i şānī
Oldur kılan cihānı maḥsūd-ı bāğ-ı cennet
- 14 Olmuş o şāh-ı devrān ol dāver-i felek-şān
'İrfāna kān-ı imkān iḥsāna ḥaṭṭ-ı temmet
- 15 Mehdīsīdür zamānuñ fikri budur cihānuñ
Kalmış elinde anuñ te'yid-i dīn ü devlet
- 16 Bāzū-yı iķtidārī bārū-yı 'izz-i Bārī
Dest-i güher-niṣārı ebr-i maṭīr-i şefkat
- 17 Aḥlāk-ı 'izz ü a' lā ayrılmaz andan aṣlā
Çıksa göge çü 'İsī inse yere çü raḥmet
- 18 'İrfānı nūr-ı sātı' fermānı seyf-i kātı'
Kālb ü lisānı vāsī' baḥreyn-i 'ilm ü ḥikmet

- 19 Māhiyyeti ferīde efkārı ber-güzīde
Maḥsūd-āferīde şāh-ı kazā-‘ azīmet
- 20 ‘Aşırında mişli nā-būd ‘ālemde şibhī ma‘dūd
Sırr-ı mecīd ü Maḥmūd ‘abd-i ‘azīz-i ḥazret
- 21 Tevhīd-i zü’l-celāle kalb-i selīmi hāle
Āyīne-i kemāle vech-i kerīmi zīnet
- 22 Meftūn-ı dil-ḥarābı memnūn-ı intisābı
‘Abd-i kadīm-i bābı iḳbāl-i şān u şevket
- 23 İdrāki çün Felāṭūn ihlāşı reşk-i Zü’n-nūn
Ḳavli ‘avāma ḳānūn fi‘li ḥavāşşa ḥüccet
- 24 Hangi şeh-i cihān-dār ‘ahdinde itmiş izḥār
Bu rütbe ḥüsn-i efkār bu denlü cell-i himmet
- 25 Şadrında nūr-ı imān mişbāḥ-ı feyz-i raḥmān
Destinde tīg-i bürrān mihr-i sipihr-i ḳudret
- 26 Ey şehryār-ı a‘zam v’ey tāc-dār-ı Ekrem
Olmış sana müselleḡ iḥsān u cūd-ı re’fet
- 27 Sensin o cevher-i pāk vaşfuñda ‘āciz idrāk
Senden olur şerefnāk iclāl ü şān ü şöhret
- 28 Muḥtācuñam kerem ḳıl luṭfuñla muḡtenem ḳıl
Maḥsūd u muḥterem ḳıl mest-i müdām-ı ferḥat
- 29 Şeyḥūḥat oldı dergāh ‘aciz itdi kārımı zār
Elde biraz eşer var vir ṭab‘ına icāzet
- 30 Āmāl-i kemterānem ümmīd-i çākerānem
Māhiyyet-i terānem budur be-Rabb-i ‘izzet
- 31 Maṭlūbum oldı ma‘lūm meydāna çıḳdı mefhūm
Ṭab‘umda ḳaldı meczūm da‘vā-yı şā‘iriyet
- 32 Her ḳand[a] varsa ş‘ir bir böyle nazma ḳādir
Gelsün beri şalādur ḳılsun benümle şoḥbet
- 33 Bu söz degül güherdür andında mu‘teberdür

- Ġāyetle cilve-gerdür mānend-i hūr-ı cennet
- 34 Olmış mıdur hüveydā bir cān u dilde āyā
Fikrümdeki tecellā ři‘ rümdeki ‘ uzūbet
- 35 Firdevsī-i zamānem Hākānī-i cihānem
Şemşīr-i hūn-feşānem ammā ne çāre elbet
- 36 Zīkr-i celāletūnde bař-ı hařāfetūnde
Evşāf u midhatūnde ‘ āciz alur řabi‘ at
- 37 Kāzım du‘ āya başla borcun edāya başla
Cānun fidāya bařla bā-řīme-i ‘ ubūdet
- 38 Dūnyā ebu’l-fūsundur ġāyet ucı uzundur
Allāh bilür ne gündür hadd-i hitām-müddet
- 39 Döndükçe çer-i devrān şurduça dār-ı imkān
Olduça nev‘ -i insān revna-tırāz-ı hilat
- 40 Ol dāver-i cihāna o řāh-ı Cem-niřāna
Her vech ile i‘ āne ılsun cenāb-ı ‘ İzzet
- 41 Sāl-i cedīdi tebrīk-endīřem itdi taşrik
ıldı bu nazmı temlīk bana o hūsn-i niyet
- 42 Bir sāl-i bī-bahādur ihsān-ı kibriyādur
Her hīni cān-fezādur her ānı kān-ı şafvet
- 43 Emřāline ser olsun hūkmen ber-ā-ber olsun
Ol řāha çāker olsun itsün edā-yı hıdmet
- 44 Ahsen-zamānı buldı çeşmi şerefle şoldı
Bin üç yüz altı oldu sāl-i cezīl-i hicret

(1306/1888–89)

106

Ma‘ a-Tārīh-i Sāl ařīde Der-Sitāyiř-i Hāzret-i ‘ Abdu’l-amīd Hān

Fā‘ ilātūn Fā‘ ilātūn Fā‘ ilātūn Fā‘ ilūn

- 1 Şad hezārān şükr ü minnet kim cenāb-ı ādire
Eyledi mālīk beni bir řab‘ -ı řūh-ı řātırā

- 2 Kıldı bir tab‘-ı selīm ihsān ki luḫfindan olur
Şānını idrākden kâşır ‘ uḫūl u bāşıra
- 3 Viridi bir endīşe-i ‘ ālem-nümā kim āftāb
Şaklanur yanında reşkinden seḫāb-ı ‘ ābire
- 4 Tab‘ um ol mey-hāne-i ḫikmet kim olmuşdur aña
Fikr ü endīšem mükerrem bir melek-hū bākire
- 5 Ol sipihr-i dāniş ü endīşeyem kim döndürür
Şu‘ le-i mişkāt-ı ḫāmem māhı mihr-i nā’ire
- 6 Ol Kelīm-i Tūr-ı ma‘ nāyem ki mānend-i ‘ aşā
Ejder-i kilcüm olur tālib hezārān sāḫire
- 7 Her ḫayāl-i bī-‘ adīlüm nüşḫa-i faşlü’l-ḫitāb
Her kelām-ı mu‘ cizüm tefsīr olunmaz kāsire
- 8 Baḫr-i bī-pāyān-ı ‘ irfānem ki tab‘ um bezl ider
Dürr ü gevher yerine naḫd-i nücüm-ı zāhire
- 9 Ben o ḫūḫ-i sūḫan-pervāz-ı ‘ aşram kim kıılır
Gūş iden taḫdīm-i nazmum evvelin ü āḫire
- 10 N’ola zıkr-i mā-mezā ile yazup bir nev-ḡazel
Eylesem müstaḫbeli taḫbīḫ ḫāl-i ḫāḫıra
- 11 Nār-ı ḡam virmez keder kānūn-ı ḫalb-i şābıra
Dāḫil olmaz defter-i a‘ māle sū’-ı ḫāḫıra
- 12 Dil esīr-i ‘ aşkıdır bir nev müselmān āfetūñ
Oḫudur raḫmet nigāh-ı ḡamze-kārı kāfire
- 13 Almamiş gülden geḫen yıl cā’ize bülbül meger
Āh u zārın beñzedür bir rinde dil-keş şā’ire
- 14 Şanmayuñ çesmüm bükādan ḫūn-ı hicrān baḫladı
Geydi göz merdümlerüm ḫaḫ ḫaḫ libāş-ı fāḫire
- 15 Ülfet-i tīmūr u senge diḫḫat it Kāzım çıkar
Şadme-i efkārden berḫ-i ḫaḫiḫat zāhire
- 16 Añdurır ḫāmem yine bir ser-nikū fevvāreyi

- Cūy-ı ʃab‘ um ideli neʃr-i nikāt-ı nādire
- 17 Mürşid-i müşkil-güşā-yı ḥāniḳāh-ı himmetem
Kim mürīd olmaz bana şāhib-niṣāb-ı bādire
- 18 Ḥayder-i Kerrār-ı ‘ irfānem baña olmaz ḥarīf
Bir yere ceme olsa hep nazm-āverān-ı sāḥire
- 19 ‘ Āciz itmez kuvve-i endiṣemi bir şey meger
Şāh-ı devrānuñ kılam vaṣfın tırāz-ı ḥātıra
- 20 Ol nesāk-sāz-ı mehām-ı dīn ü devlet kim virür
Ḥikmet-i tedbiri taḳdīr-i ḳazāya muouira
- 21 Ol bisāt-endāz-ı evreng-i ḥilāfet kim döner
Sāḥa-i cāh u celālinde felek gök çādıra
- 22 Şehryār-ı bi-mu‘ ādil kim olur rüçḥān-pezir
Pāsbān-ı āsitānı her emīr ü āmire
- 23 Ḥazret-i ‘ Abdu’l-ḥamīd Ḥān kim kıılır bi’l-ittifāḳ
Ehl-i ḥikmet fikrini terciḥ-i ‘ aḳl-ı ‘ āşire
- 24 Māh-ı tābān-ı ḥaşāfet kevkeb-i cāh u celāl
Mihr-i raḥşān-ı ḥilāfet ḳuṭb-ı ‘ ālem-dā’ire
- 25 Cem-ḥaşem sulṫān-ı İskender-şiyem kim gösterir
İḳtidār-ı sāğara āyīnede biñ nādire
- 26 Dergeh-i ‘ ālem-penāhı mecma‘-ı erbāb-ı dil
Ḥāk-i rāh-ı ‘ izz ü cāhı kuḥl-i ehl-i bāşıra
- 27 Meşrebi şahbā-yı isti‘ şāme cām-ı zer-nigār
Mezhebi seyr-i ila’llāha tariḳ-i bāhire
- 28 Kān-ı bī-pāyān-ı iḥsān kim şayar sey-i ḳalīl
Virse maḥşūl-i cihāmı bir faḳīr-i şābıra
- 29 Eylemek ‘ Abdu’l-ḥamīd-i evvele zātın kıyās
Bā-yezīdi nisbet itmekdür İmām-ı Bāḳıra
- 30 Mün‘ im-i feyyāz kim naḥcīr-i bāz-ı himmeti
Nazra-sāz-ı iltifāt olmaz kemine ṫā‘ ire

- 31 K̄adr ile maḥsūd-ı ‘ anḳā eyleyüp anı kılur
Lāne-i virā[ne]sin reşk-i serāy-ı ‘ āmire
- 32 Çeşm-i ḥübān olmasa cāy-ı nigāh-ı ğamze-kār
Yer bulunmaz dirdüm ‘ aşırında ṭarīr-i cābire
- 33 Rā ‘yet-i zī-şānı ‘ ar‘ ar gülsitān-ı şevkete
Ḥançer-i bürrānı maḫhar ḥük-m-i ism-i Nāşıra
- 34 Südde-i şevket-me ‘ābı cilvegāh-ı āftāb
Bārgāh-ı cāhı me ‘vā-yı nücüm-ı zāhire
- 35 Zıll-ı Bāri kim rızā-yı devletin kesb itmeyen
Nā ‘il olmaz rüz-ı maḫşerde rızā-yı ğāfire
- 36 Tāc-dārā ḥusrevā şāhenşehā dīn-perverā
Ey vücūd-ı ekremi rūḥ-ı vücūd-ı ḥāzıra
- 37 Sensin ol mihr-i münevver kim fūrūğ-ı ḥüsninüñ
Zerresi ḥurşīd olup evc-i sipihr-i sā ‘ire
- 38 ‘ Āşık-ı dil-dādeyem evşāfuña ammā çi sūd
Düşmez ‘ anḳā-yı ma‘ ānı dām-ı lafz-ı ḳāşıra
- 39 Ḥāşılı ḳābil degül ifā-yı ḫaḳḳ-ı midḫatüñ
‘ Ālem-i ğaybuñ ḳıḳarsam cevherin hep zāhire
- 40 Āh elinden rüzgār-ı kīne-kirdāruñ ki āh
Fikr-i eş‘ āra zamān virmez dil-i müste ‘şire
- 41 Çille-i pür-tāb-ı ğamdan eyleyüp ḳaddüm kemān
Sīnemi āmāc ider tīr-i nigāh-ı fācire
- 42 Gerçi yokdur ṭa‘ n-ı erbāb-ı ğarazdan ḳurtulan
‘ Ādet olmışdur ṭaş atmaḳlık dıraḫt-ı şāmire
- 43 ‘ Av‘ avı artar kilābuñ leyle-i meh-tābda
Şafvet-i ḳalbüm virür ḫiddet lisān-ı münkire
- 44 Vaḳtidür artıḳ du‘ āya başlasam iḫlāş ile
Ferş idüp rüy-ı niyāzı bārgāh-ı fātırā
- 45 Tā ki evşāf-ı şehenşāhī ile iḫlāş için

Feyz-i Haḡ cārī ola mizāb-ı ṭab‘ -ı māhire
46 Şevket ü iḡbālī bī-ḡad ‘ ömri rüz-efzūn olup
Ola ‘ ahd-i devleti mümted zamān-ı āḡire
47 Ḳalbi şād u mülketi ābād u ceyşi bī-‘ idād
Düşmeni ber-bād olup düşsün belā-yı ḡāsire
48 Yazdı bir beyt-i şerefde ḡāme üç tārīḡ-i tām
Lafzen ü ma‘ nen olup revnaḡ-ṭırāz-ı ḡāṭıra
49 Yümn ü iḡbāl ola ḡān ‘ Abdu’l-ḡamīde maḡdemi
Başdı rif‘ at ile bālā sāl biñ üç yüz bire

(1301/1883–84)

50 Pādişāhum bu daḡī tārīḡ-i dīgerdür henüz
Olmamış ḡısmet naz[ī]rin söylemek bir şā‘ ire
51 Haḡ muḡaddes-çeşmesār-ı feyz idüp her gün saña
Āfet itsün ḡırmen-i ‘ ömr-i ‘ adū-yı fācire
52 Söyledüm ilhām-ı Bāriyle bu ‘ ālī mışra‘ ı
Pāy-ı sāl-i devr-i hicret başdı biñ üç yüz bire

(1301/1883–84)

107

Ḳaşıde[-i] Meşnevī Der-Sitāyiş-i Sulṭān-ı Devrān ḡazretü’l-Ġāzī ‘ Abdu’l-ḡamīd ḡān

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1 Şükr ü minnet kim ḡudāvend-i ḡamīd
Ḳıldı luṭfindan cihānı müstefīd
2 Eyleyüp fazlıyla iksā-yı vücūd
İtdi ṭūṭī-i ḡafes-bend-i sühūd
3 Ḳıldı mescūd-ı melā’ik Ādemi
İbni Ādemle münevver ‘ ālemi
4 Ādeme viridi emānet cevherin
‘ Arşa īşāl itdi anuñla serin
5 Eylemekçün mü’mine bezl-i şevāb

- Her münāfıķ kāfire ķahr u ‘azāb
6 Ol güherdür ķuvve-i ‘aķl-ı ma‘ād
Ol güherdür Őu‘le-i nūr-ı sevād
7 Ol güherdür vācibi işbāt iden
Nefse ‘aczin gösterüp iskāt iden
8 Ol güher kıldı Ħalīli bī-sebaķ
Mihr ü mehden dāķil-i tevķīd-i Ħaķ
9 Ādemi tafđıl ü teŐrīf eyleyen
Maķhar-ı tekrīm ü teklīf eyleyen
10 Hep anuñ envār-ı feyż-āŐārıdur
Berg ü bār u ravza-i esrārıdur
11 Eylemez ammā o nūr-ı zü‘l-celāl
Her ser-i divānede ‘arz-ı cemāl
12 Burclar menziller ister mihr ü māh
Bī-serīr-i Şevket olmaz pādiŐāh
13 Sāķī-i peymāne-i bezm-i ezel
Şem‘-i bezm-efrüz-ı aķŐā-yı emel
14 Eyleyüp Őahbā-yı luķfın derr ü Őāf
Virmiş ervāķa anuñla ittiŐāf
15 MeŐrebince cümle ser-mest eylemiş
Kimisin ‘ālī kimin best eylemiş
16 Kimine ‘aķl-ı ma‘ād itmiş ‘aķā
Kimini ‘aķl-ı ma‘āŐa mübtelā
17 Őıdd olur elbet ma‘ād ile ma‘āŐ
Şabr u temķin ile çün hırŐ u telāŐ
18 Vālideyn oldu cihāna heft ü cār
Oldı anlardan mevālīd āŐikār
19 Devr ile mānend-i cām-ı lāle-fām
Geldi bezm-i ‘āleme ķüsn-i niķām

- 20 Neş'e-i insān olup āhir 'ıyān
Ādem oldı mīve-i bāğ-ı cihān
- 21 'Āleme Ādem emīr ü muḳtedā
Ādeme 'ālem maḳām-ı i'tilā
- 22 Biri şahbā-yı muşaffā biri cām
İkisi birbirine mir'āt-ı tām
- 23 Bunda taḫşīl olunur 'ilm ü kemāl
Bunda ḫāşıldur vişāl-i lā-yezāl
- 24 Terk idüp Ādem bunuñçün cenneti
İhtiyār itdi bu dār-ı ğurbeti
- 25 Menzīl-i ārām olup evlādına
Düşdiler ıslāḫına ifsādına
- 26 Halk gitdükçe tefennün eyledi
Dīn ü milletler ta'ayyün eyledi
- 27 Geldi nevbet devr ile devletlere
Noḳtalardan ḫāşıl oldı dā'ire
- 28 Cümle milletlerden ammā müslimīn
Oldılar tevḫīd ile Hakkā yakīn
- 29 Neşr-i envār-ı ma'ārif kıldılar
Hakkı evvel bildiler bildirdiler
- 30 Husrevān-ı millet-i İslāmiyān
İtdiler bu yolda bezl-i māl u cān
- 31 Kudretince ḫıdmet itdi her biri
Āl-i 'Oşmāndur velī mihterleri
- 32 Ditretüp dünyā[y]ı çün berg-i ḫazān
Oldılar fermān-fermā-yı cihān
- 33 Muḳtezā-yı şiv[e]-i ḫükm-i ḳader
Turmayup bir ḫālde evvel tāb u fer
- 34 Geh teraḳḳī geh tenezzül eyledi

- Nice eşkâle taḥavvül eyledi
35 İktidāra oldı bādi ittifaḳ
‘ Aksini gösterdi āṣār-ı nifaḳ
36 Olmadı bir başka keyfiyyet müfid
Tā bu vaḳt ü ḥāl olunca ser-bedīd
37 Her zamān bir dāver-i ‘ ālī-maḳām
Oldı medh-i ‘ āleme virdi nizām
38 Bunda yoḳdur hiç bir cāy-ı nazār
Pek bedihidür bu ḳavl-i mu‘ teber
39 N’eyleyem emrūñ bu dāruñ ağrebi
Yoḳdur ‘ irfānun kitāb u mektebi
40 Ḥāliyā bu ‘ aṣr-ı ḥikmet-bārda
Böyle āvān-ı teraḳḳi kārda
41 Bir alay erbāb-ı efkār-ı ‘ acīb
‘ Āḳil ü divāne nā-dān u edīb
42 Mübtelā-yı fikret ü endiṣedür
Şūret-i Ḥaḳda ḍalālet-piṣedür
43 Evvelā şımf-ı güzīn-i şā‘ irān
Cümleden biri faḳīr-i ter-zebān
44 Yā o maṭbū’āt-ı ‘ ālī-menḳıbet
Her biri bir İbni Sīnā-menzilet
45 Gūş ḳılsañ kim neler söyler neler
Eyleyüp zu‘ mınca izḥār-ı hüner
46 Kimi Sūdāndan idüp baḥş-i sevād
Kimi Hindün zabṭını eyler murād
47 Kimi dir olmaz teraḳḳī rû-nümā
Ḳol ḳola gezmezse erkekle nisā
48 Ḥāşılı her biri çün bārān u berḳ
Ḥalkı eyler pür-hirās u ğarḳ u ḥarḳ

- 49 Müşkil ol kim def' inüñ yoq çāresi
Her biri bir dürlü āteş-pāresi
- 50 Tīğden kim eylese da' vā-yı dem
Muqtezāsın der-kenār itmez qalem
- 51 Hāşıl olmaz nāleden zevk ü tarab
İttiḥād itmez rezāletle edeb
- 52 Hep bu sözler şan' at-ı ağıyārdur
Toḥm-ı şūm-ı hud' a-i esrārdur
- 53 Bir taqım divāne-i ' aql-ı ma' āş
Mest-i mağrūr u giriftār-ı telāş
- 54 Ḥāk olurlar ' arşa-i taqlīdde
Küfr iderler şüret-i tevḥīdde
- 55 Hāşe li'llāh kim bu qavmüñ maqşadı
Ola te'yīd-i tariḫ-i Aḥmedi
- 56 Ādemüñ mir'atı isti' dādıdur
' Aql isti' dādınıñ bünyādıdur
- 57 Tercemāndur sözleri efkārına
Āhdur şāhid gönüller nārına
- 58 Ey taraf-dārānı dīn ü devletüñ
Ġayret ü miḥnet-keşānı milletüñ
- 59 Ḥaḫ kulı bāb-ı risālet bendesi
Ma' delet mecbūrī şıdḫ efkendesı
- 60 Mü'min-i pāk ü muḥibb-i mü'min
Pey-rev-i erbāb-ı iḥlāş u yaḫīn
- 61 Vāḫıf-ı sırr-ı merāyā-yı müfād
Şüret-i timsāl-i ḥüsn-i i' tikād
- 62 Bir kadeḫ çek bāde-i inşāfdan
Şayd-ı ' anḫā-yı kemāl it Ḳāfdan
- 63 Şāf kıl cūy-ı revān veş sineñi

- Mihr ü māha karşı tut āyineni
64 Ur sözüm bir bir mihekk-i diqqate
Şāhidün zabt eyle zeyl-i hüccete
65 Olmayup Allāh için ašlā hamül
Kizb ise redd it şavāb ise kabül
66 Gerçi lāzımdur teraqqī-arzū
Keyd-i a' dādan tevaqqī-arzū
67 İster icrā-yı tedāvī lā-cerem
Hasta sağ olsun gerek şāhib-herem
68 Düşme bihūde telāş u şeklere
Nerdübān ile çıkılmaz göklere
69 Kollayup çerh-i mu' allā-gerdişi
Ma' rifet imkāna soğmağdur işi
70 'Ākile levh-i merāyā-yı maḥāl
Eylemez ' arz-ı cemāl-i ḥasb-i ḥāl
71 Şābit olmuşdur nice āşār ile
Jeng-i zulmet maḥv olur envār ile
72 Şimdi şeh-rāh-ı şavāb u ihtidā
Hakka ric' atdür ' umūmen ibtidā
73 Hāl ü şānın fikr idüp nisvān u merd
İtmeli ta' dād-ı cürmin ferd ferd
74 Kılmalı şer' -i şerīfe intisāb
Hālīk u maḥlūqdan ḥavf u ḥicāb
75 Şāniyen şıdḳ u şafā-yı kalb ile
Cümle efkār-ı saḳīmi selb ile
76 İtmeli şāh-ı cihāna ittibā'
Zerreler āsā güneşle iltimā'
77 Bā-ḥuşuş ol ḥusrev-i zī-şān kim
Zıll-ı pāk-i ḥālīk-i ekvān kim

- 78 Eyleyüp re`yin Felâṭunlar ḳabûl
Nuṣḥ u pendinden döner insāna ḡûl
- 79 Muḳtedā-yı ehl-i taḥḳīḳ ü yaḳīn
Hem ḥakīm ü hem emīrū`l-mü`minīn
- 80 Şāh-ı devrān ḥazret-i `Abdu`l-ḥamīd
Kim olur zātında dā`im ser-bedīd
- 81 Hüsni ḥulḳ-ı Bū Bekr `adli-i `Ömer
Şerm-i `Oşmān şāḥib-i ḥayrū`l-beşer
- 82 Āftāb-ı `ālem-i cāh u celāl
Sāye-i memdūd-ı Rabb-i lā-yezāl
- 83 Cām-ı `irfānuñ şarāb-ı kevşeri
Bezm-i imkānuñ çerāḡ-ı enveri
- 84 Lāle-i sīr-āb-ı envār-ı nazar
Verd-i şad-berg-i gülistān-ı ḳader
- 85 Ol ḳadar luṭf u `ināyet-pīşedür
Kān-ı iḥsāna dü desti tişedür
- 86 Ḳıldı hengām-ı cülüsünden beri
Neşr-i envār-ı kerāmet-güsteri
- 87 Keşti-i dīn ü mübīni Nūḥ vār
İtdi ṭūfān-ı belādan der-kār
- 88 Oldı sultān-ı müceddid devlete
`İllet-i şānī ḥayāt-ı millete
- 89 Döndi müşk-i ezfere ḥāk-i vaṭan
Gelse tācirler sezādur Çīnden
- 90 Devr idüp ṭulāb-ı çerḡ-ı āftāb
Pāydār olduḡça āb u āsyāb
- 91 Bā-kemāl-i şevket ü iḳbāl ü şān
Eylesün efzūn `ömrin müste`ān
- 92 Sāyesinde ḥalḳ olup hep kām-bīn

- Haşre dek olsun ‘adūsı dil-ḥazīn
93 ‘Arz-ı dīdār eyleyüp mihr-i merām
Geldi Kāzım mevsīm-i ḥatm-i kelām
94 Hāşılı ben bildigüm bī-irtiyāb
Böyledür va’llāhu a‘lem bi’ş-şavāb

108

Serāybosna’da İ‘āne-i Ahālī ve Me’mūrīn ve ‘Askerī ile İnşā Olınan Kışlanuñ

Tārīḥidür

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Sinimmār-ı ‘ulüvv-i himmeti ‘Abdü’l-ḥamīd Hānuñ
Kılur kaşr-ı Havernaḳ gibi dā’im mülketin ābād
2 Olup bu işrde sālīk bendegānı itdir[ü]rler hem
Cihāna reşk-i firdevs olmağa izhār-ı isti‘dād
3 Huşūsā ‘abd-i ḥāşı ḥazret-i Hürşīd Paşanuñ
Olmaz ḥıdmeti ḥız-ābe-i deryā gibi ta‘dād
4 Serāy-ı bosnayı kaşr-ı bihişte döndürüp luḫfi
Ehālīsın ser-ā-ser eyledi fermānına münḳād
5 Degül sāde ehālī şımf-ı me’mūrīn ü ‘askerde
Du‘ā-yı devletin kılmaḳdadurlar cümleten evrād
6 Bu da‘vāya delīl-i ‘ādil olmaz mı o düstūruñ
Olnca ārzūsı kılmağa bir nev eşer icād
7 Temennī itdiler ihlāş ile eşnāf-ı mezkūre
Bu kışlā-yı hümāyūnuñ esāsın kılmağa iḳ‘ād
8 N’ola her işd[e] olsa mazḥar-ı tevfiḳ-i Rabbānī
Getirmişdür anı bu ḥāle ol şāh-ı kerem-mu‘tād
9 Cihān ṭurduḳça ṭursun bārgāh-ı ‘izz ü rif‘atde
Felek döndükçe kılusun ‘ömr ü iḳbālın Hūdā müzdād
10 Görüp itmāmını tārīḥ-i tāmin söyledüm Kāzım

Bu a' lā kışla oldu ittifaķā pek güzel ābād

(1272/1855–56)

109

Zāt-ı Şāhānenūñ Ğāzīlī Ğī Tārīhīdür

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Seyf-i meslül-ı İlähī Ğāzret-i ' Abdu'l-Ğāmid
Kim vücūd-ı pākīdür zıll-ı zālīl-i müste' ān
- 2 Ol şehenşāh-ı felek-fer kim der-i iclālinūñ
KuĞl-i çeşm eyler Ğubārın Ğusrev-i Ğāversitān
- 3 Ol zafer-yāver Ğudāvend-i muzaffer kim olur
Berķ-i tīĞinden mūnevver nūh-revāķ-ı āsmān
- 4 Ol cihānbān-ı każā Ğükm-i kađer-tedbīr kim
Eyler ' aķl-ı evvele fikri ĞiĞāb-ı imtiĞān
- 5 Rāyet-i re'y-i rezīni āyet-i fevz ü felāĞ
Sāye-i luĞf-ı Ğüzīni māye-i emn ü emān
- 6 Ğüsni-ı Ğulķı āsmān-ı i' tidāle āftāb
Dest-i cūdı Ka' be-i iĞsāna zerrīn nāvdān
- 7 Ğörmemişdür Ğāřılı bir böyle ' ādil pādiřāh
Devre āĞāz ideli cām-ı sipihr ü Ğākdān
- 8 Ğālet-i neze üzre bulmiřken vücūd-ı devleti
Yek nefesde eyledi iĞyā MesīĞ āsā hemān
- 9 N'ola reřkinden ' adāvet kılsa ana Ğār-ı Rūs
Lā-cerem Deccāl olur ' İsiye Ğaşm-ı bed-kemāl
- 10 TīĞine vā-bestedür kaĞr u helāki kāfirün
Āftāb eyler vücūd-ı zulmeti maĞv u nihān
- 11 Mażhar-ı te'yīd-i Ğāķdur zātı elbet Ğösterir
Necm-i baĞtı kevkeb-i Fārūķdan nām u niřān
- 12 İşte aĞvāl-i zamān[e] işte tārīĞ-i selef
Söylesünler kaıda Ceme oldu bu denlü kaĞramān

- 13 Her ol ordu mevc urur deryā-yı bī-pāyān-ı feyz
Her sefine yer yer āteş püskürür küh-ı girān
- 14 Her nefer recm-i şeyāfin itmege gelmiş melek
Her alay gökden yere inmiş şunūf-ı udsiyān
- 15 Dem eker i‘ dām-ı a‘ dā itmege āmādedür
Bī-‘ aded tūb u tūfeng ejder gibi açmıs dehān
- 16 Hāmdü’lillāh ırdı Rūsuñ enf-i istikbārını
Aḫz idüp der-ceng-i evvel zaḫūmı yüz müslimān (?)
- 17 Yazdı Kāzım bendesi tāriḫ-i sāmīsin ılıp
Esk-i şādi cevherin mizāb-ı eşminden revān
- 18 Hışn alup Moskovı kesr itdi Hān-ı ‘Abdu’l-ḫamīd
Oldı ḡāzī ‘avn-i mennān ile sulṫān-ı zamān

(1294/1877–78)

110

Sulṫān-ı Devrān Hāzret-i ‘Abdu’l-ḫamīd Hānuñ Cāmi‘-i Şerīfleri Tāriḫidür

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Dā’imā bir nev-eşerle mülkin ābādān ider
Devr-i feyz-ā-feyz-i iclālinde Hān ‘Abdu’l-ḫamīd
- 2 Öyle ‘ālīdür ki serv-i cūybār-ı himmeti
Sāyesinde kā’ināt olsun diyüp hep müstefīd
- 3 Virmeyüp tedric ile tecdīdine at‘ an rızā
İtmek ister yek nazarda dār-ı dünyāyı cedīd
- 4 Her arafdan celb-i erbāb-ı ma‘ ārif ılmaḡa
Bezī-i luṫf eyler o şınuñ ‘ilm ü fazlinden mezīd
- 5 Emr-i ḫayrāt u müberrāta gelince iş hele
Dest-i beyzā gösterir dünyāya o şāh-ı vaḫīd
- 6 Cümleden işte bu mevķide bu yek-tā ma‘ bedūñ
Viridi inşasıyla imān ehline sevķ-i cedīd
- 7 Bir ḫalefdür bī-bedel bu nūr-ı ‘Oşmāniyyeye

- Aşğar olsa müşteriden āftāb olmaz ba' id
- 8 Şā' irem ben söylesem farṭ-ı şenāya ḥaml olur
Eş-şalā ehl-i ma' ārif eylesün baḥş-i bedīd
- 9 Var mıdur görmüş hele bu ' ālem-i teklīfde
Böyle bir şehvār mescīd böyle bir şāh-ı ferīd
- 10 Bāreka'llāh ey ḥudāvend-i felek-fer kim virūd
Merde cism-i ' ālemüñ ihyāsına luṭfuñ ümīd
- 11 Levḥaşa'llāh ey şeh-i taḥt-ı ḥilāfet kim saña
Olamaz aḳrān Süleymān u Selīm ü Bā-yezīd
- 12 Her biri şāhib-ḳırāndur anlaruñ ammā ki sen
Hem Felātūn-ı cihānsın hem şehensāh-ı reşīd
- 13 Fikr-i ' umrān-perverüñ āyīne-i eltāf-ı Ḥaḳ
Ṭab' -ı vālā-cevherüñ gencīne-i ḥulḳ-ı Ḥamīd
- 14 Ḥāme-i mu' ciz-maḳālūñ bülbül-i bāğ-ı kemāl
Tīg-i tīzūñ reşk-i berḳ-i nāvek-i fikr-i cedīd
- 15 Söz yetişmez vaşfuña bārī du' ālar eyleyem
Ḳufl-ı dergāh-ı niyāza ḥāmem olduḳça kilīd
- 16 Eylesün Allāh rüz-efsūn-ı ' ömr ü şevketüñ
Gerden-i a' dā-yı dīne ḥancerüñ ḥabl-i verīd
- 17 Ön ayak olsun bu cāmi' pek büyük ma' bedlere
Pāydār itsün ḳıyām-ı ḥaşre dek Rabb-i mecīd
- 18 Buldı bir nā-dīde nev-tārīḥ Kāzım bendesi
Yapdı böyle cāmi' ü'l-envār Ḥan ' Abdu'l-ḥamīd

(1302/1884–85)

111

Sultān-ı ' Abdu'l-hamīd Ḥan-ı Şānī Ḥazretlerinüñ Biñ Üç Yüz Senesi Sāl Tārīḥidür

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Zülf ü rüyuñdan senüñ ey māh-ı feraḥ-fāl-i nev
Āh-ı āteş-perverümdür şu' le-i cevval-i nev

- 2 Öyle nāzūkdür cemālūñ kim gözüm merdümleri
Naşş ider nūr-ı nigāhumdan yüzünde ḥāl-i nev
- 3 Bū'l-ı aceb ṭūlāb-ı ḥikmetdür felek kim gösterir
Devre āgāz ideli her laḥza biñ eşkāl-i nev
- 4 Şāf iken mir 'āt-ı fikrüm şūret-i āyīneden
Ṭālī' um bīdār ider zihnumde biñ timşāl-i nev
- 5 Dūd-ı āh u cāh u dīl zencīr-i eşk-i dīdedür
Şāhid-i endişemūñ pāyındaki ḥalḥāl-ı nev
- 6 Merdüm-i dīdemle ḥūn-ı eşküme rağmen gir
Lāle veş ol gül ser-ā-ser cām-ı 'ālū'l-ı 'āl-i nev
- 7 'Azm-i 'uḳbā ideli Mecnūn dünyādan benem
Yekke-tāz-ı vādī-i sevdā olan abdāl-ı nev
- 8 Ḥūb-rūlar şevketin kesr eyleyüp āyāt-ı ḥaṭ
'Aşıḳ-ı āşüfte-ḥāle virdi istiḳlāl-i nev
- 9 Bir şehūñ Kāzım esīr-i 'aşkıyam kim gösterir
'Aḳl-ı fa' 'āla eñ ednā re'y[i] biñ eşkāl-i nev
- 10 Ol ḥudāvend-i mücedded kim nücūm-ı baḥtıdur
'Ālem-i evc-i şerefde neyyīr-i iḳbāl-i nev
- 11 Berḳ ile bārūt ider taḥşīl-i ḥūsn-i imtizāc
Eylese ceme-i tezāda ḥikmeti āsāl-i nev
- 12 Bārgāh-ı cāhıdur ol mevkib-i iclāl kim
Aña sükkān-ı semādur cünd-i istidāl-i nev
- 13 Şāne-i dest-i kerīm-i maḳderet-pirāsıdur
'Uḳde-i zūlf-i ümīd-i 'āleme hilāl-i nev
- 14 Āstān-ı devleti reşk-āver-i beytü'l-ı atıḳ
Āstīn-i şevketi mālişgeh-i iclāl-i nev
- 15 Ḥırmen-i iḥsānını ta' şīrden 'āciz ḳalur
Kāse-i ma' kūs-ı çerḫ olsa dönüp mikyāl-i nev
- 16 Ḥaşre dek bitmez mezādı kāle-i evsāfinūñ

- Olsa dīk-i āsmān her şubḥ bir dellāl-ı nev
17 Revnaḡ-ı nazm eyledüm tebrīk idüp tārīḡini
Yümn ü mes‘ūd ola Ḥan ‘Abdu’l-ḡamīde sāl-ı nev
(1300/1882–83)

112

Başıbüyük’de İnşā Olanın Cebe-ḡāneler Tārīḡidür

- 1 Bā‘ iş-ı ‘umrān-ı ‘ālem ḡaşret-ı ‘Abdu’l-ḡamīd
Kim vücūd-ı merḡamet-ālūdıdur zıll-ı İlāḡ
2 Ol kerem-fermā ki zātın eylemişdür zü’l-celāl
Hem Felātūn-ı zamān hem dāver-ı ‘ālem-penāḡ
3 Feyz-ı luḡfi sāye-ı enfās-ı i‘cāz-ı Mesīḡ
Nūr-ı vechi cevher-ı āyīne-ı ḡurşīd ü māḡ
4 Nev-be-nev izḡār-ı āşār eyleyüp kılmāḡdadur
Mülkin i‘mār u vücūd-ı devletin ḡarḡ-ı refāḡ
5 Dā’imā bir nev-eşerle ḡırmen-ı envār olur
Āftāb āsā ne şuya eylese ‘aḡf-ı nigāḡ
6 Yazdı Kāzım bendesi tārīḡini itmāmdan
Ḳıldı nev ceb-ḡā[ne]yi bünyād u iḡyā padişāḡ
(1297/1879–80)

113

Dīḡerinüñ Tārīḡi

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Pādişāḡ-ı ma‘delet-‘unvān-ı Ḥan ‘Abdu’l-ḡamīd
‘Āleme dār-ı sürür itdi bu miḡnet-ḡāneyi
2 Ol felek-fer kim ider Cemşīd ü İskender fidā
Cür‘a-ı iḡşānına āyīne vü peymāneyi
Ḡuş iden ait-ı bülend-ı şevket-ı şāḡānesin
Yāda almaz ḡışşa-ı Dārā gibi efsāneyi

- 4 ‘Ahd-i ‘adlinde olursa n’ola ‘ālem kām-yāb
Genc-i yād-āverdür ihyā eyleyen virāneyi
- 5 Nev-be-nev maḥzenler inşā itdirüp eflāk ile
Eyledi hem-ser binā-yı himmet-i merdāneyi
- 6 Görmemişdür çeşm-i ekvān hürmen-i eflākde
Böyle bir maḥzendeki telfīk olunmuş dāneyi
- 7 Cevher-efşān oldı tārīhinde Kāzım bendesi
Kıldı sulṭān-ı enām inşā bu nev ceb-ḥāneyi
- (1297/1879–80)

114

Digerinüñ Tārīḥi

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Pādişāh-ı mülk-perver zıll-ı Ḥaḳ ‘Abdu’l-ḥamīd
Görmemişdür mişlin ‘ālem olalı dünyā binā
- 2 Ol cihān-sālār-ı efḫam kim serāy-ı cāhınuñ
Nerdübānı olamaz ne ṭarem-i vālā binā
- 3 Eyledi mi‘mār baḫtıyla fezā-yı ‘āleme
Bārgāh-ı sevketin ol şāh-ı mülk-ārā binā
- 4 Bu binādur eyleyen ḥayrān-ı çeşm-i ‘ālemi
Yoḫsa görmişdür ‘uyūn-ı nās çok ra‘nā binā
- 5 Dinlemem artık Sinimmār u Ḥavernaḳ kıssasın
Kılsa üstād-ı ḳazā zihnumde bin ḥulyā binā
- 6 Var ise görmiş şalādur ehl-i fenden söylesün
Böyle maṭbū‘ u müzeyyen pāk ü müsteşnā binā
- 7 Pek muşanna‘ yazdı Kāzım bendesi tārīḥini
Pādişeh kıldı bu nev ceb-ḥāneyi bālā binā
- (1297/1879–80)

Zāt-ı Şāhānenūñ Sāl Tārīhidür*Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün*

- 1 Gösterüp mäh-ı muḥarrem ḳavs-ı ebrū-yı hilāl
 'Arz-ı dīdār itdi şanman sāl-i yümn-āsāl-i nev
- 2 Ğurre-i ğarrā degül şāh-ı cihānuñ āsmān
 Tīĝ-i nuşret-bārına izhār ider timsāl-i nev
- 3 Ba' de-mā fethiyyelerde eylerüm tafşıl-i ḥāl
 Söyledüm tebrīk-i sālın şimdi bā-icmāl-i nev
- 4 Ḥamse-i āl-i 'abānuñ luḫfidur bu penç beyt
 Her birin ḳılmış ihāta ziynet-i iḳbāl-i nev
- 5 Yazdı Kāzım bendesi tārīḫini siḫr-i helāl
 Geldi pür-iclāl Ḥan 'Abdu'l-ḥamīde sāl-i nev
- (1303/1885–86)

Üsküdarı Müceddiden İnşā Olınan Cāmi' -i Şerīfūñ Tārīhidür*Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün*

- 1 Defter-i erbāb-ı ḫayra eylemişdi ḳayd-ı nām
 Yapdırup bu ma'bedi vaḳtiyle bir zāt-ı sa'īd
- 2 Ḳalb-i 'āşık veş mürūr-ı vaḳt idüp ammā ḫarāb
 Olmaz olmışdı vücūdından ehāli müstefīd
- 3 Ḥazret-i şāh-ı cihānuñ Baḫrī Paşa bendesi
 Ḳıldıĝıçün celb-i da'vet itmege sa'y-ı mezīd
- 4 Şüret-i ḫāli imām-ı müslimīne 'arz idüp
 Eyledi inşāsına taḫşıl-i fermān-ı ekīd
- 5 Ḥabbezā şāhenşeh-i devrān ki ser-gerdān olur
 Āstān-ı sevketin taḳbīl için çerḫ-i 'anīd
- 6 Sīm ü zer rızān ider bārān gibi her cānibe
 Pek büyük mizāb-ı iḫsāndur o sulṫān-ı ferīd

- 7 Bir yere cem' itseler ' âlemdeki hayrâtını
Bir mu' azzam şehri olur gâyet dil-ârâ vü sedîd
- 8 Olsun ol şehri-i şeref-zânuñ bu da bir mescîd
Pâydar itsün kıyâm-ı haşre dek Rabbü'l-mecîd
- 9 Eyleyüp ins ü melek her güşesinde i' tikâf
Kılsun ol şâh-ı felek-câha şenâyâ-yı ' adîd
- 10 Tâma i' lân eylesün Kâzım kulu târihîni
Bu mu' azzez câmi' i yapırdı Han ' Abdu'l-hamîd
(1304/1886–87)

117

Hiçâzda Yapılan Telgraf ve Posta-hâne İçün Söylenen Târihdür

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün

- 1 Hemîşe eylesün ' Abdu'l-hamîdüñ hazret-i Allâh
Dilin âbâd u tab' ın şâd u ' ömr ü devletin müzdâd
- 2 Sinimmâr-ı ' ulüvv-i himmet-i şâhânesin seyr it
Telgraf gibi bir sür' atle eyler mülkini âbâd
- 3 Muşanna' nazm u icâd eyledüm târihîni Kâzım
Bu ' âlî mevki' -i ihbâr olındı bî-bedel bünyâd
(1307/1889–90)

118

Mekteb-i Rüşdiyye Târihi

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün

- 1 Şehenşâh-ı cihân ' Abdu'l-hamîdüñ tab' -ı vaqqâdı
Ma' ârif zâyi' olsa rüy-ı dünyâdan ider icâd
- 2 Felek döndükçe necm-i bahtı işbât-ı vücûd itsün
Cihân turduqça olsun âsmân fermânına münkâd
- 3 Kemâlî-nâm Paşa bendesi kıldı bu mevki' de
O şahuñ sâyesinde böyle bî-hem-tâ maḥall âbâd

- 4 Didüm bir mıṣra‘ -ı rengin ile tārīh̄ini Kāzım
Bu ‘ālī Mekteb-i Rüşdiyye oldu pek güzel bünyād
(1304/1886–87)

119

- 1 Hūdāvend-i enām ‘Abdu’l-ḥamīdūn ‘ahd-i ‘ālīsi
Riyāz-ı ma‘rifet bāğ u bahār-ı müslimīn oldu
2 Olup mülkinde envā‘ -ı mekātib gün-be-gün ihyā
Ehālī sāyesinde ser-be-ser dāniş-ḳarīn oldu
3 Kemālī-nām Paşa bendesi yo[1]ında ehālī
İdüp teşvīḳ bu cāy-ı mükerrrem müstebīn oldu
4 Görenler mıṣra‘ -ı tārīh̄ini taḥsīn oḳur Kāzım
Bu mekteb ibtidā’iyye yapıldı pek rekīn oldu
(1299/1881–82)

120

Gümülcine’de İnşā Olınan Maḥbes-ḥānenūn Tārīh̄idür

Mefā‘ılün Mefā‘ılün Fe‘ülün

- 1 Şehenşāh-ı cihān ‘Abdu’l-ḥamīdūn
Hūdā mülkin ḳıla gülzār-ı te’dīb
2 Yapıldı sāyesinde kā’ināta
Yüzinden berḳ uran envār-ı te’dīb
3 Naḳar ḳıl mülket-i şāhānesinde
Naşıl gösterdi yüz āşār-ı te’dīb
4 Olalı mutaşarrıf Mīr ‘Oşmān
Bu sancaḳda ḳılup işār-ı te’dīb
5 Muvaffaḳ oldu çok emr-i ‘azīme
Vücūda geldi istiḳrār-ı te’dīb
6 Olur mı mīve-i rāḥat-nümūde
Cihānda olmasa eşcār-ı te’dīb

7 Dü bālā oldı bu tārīḡ Kāzım
Yapıldı bī-mümāşil dār-ı te'dīb
(1299/1881–82)

121

Maḥmūd Celālū'd-dīn Paşanuñ Tārīḡ-i Vezāretidür

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1 Şāh-ı 'ālem ḡazret-i 'Abdu'l-ḡamīd
Nā'ib-i peyḡam-ber ü zıll-ı ḡadīr
2 Ol şehenşāh-ı cihān kim yaraşur
Būsegāh itse derin çerḡ-i eşir
3 Ol cihān-dār-ı Felāḡün-re'y kim
Olalı ārāyiş-i tāc u serir
4 Her işi tefvīz idüp erbābına
Eyledi çeşm-i enāmı müstenir
5 Aldı 'ahdinde şadāḡat ehl-i kām
Oldı erbāb-ı hüner luḡfiyla sir
6 Maḡz-ı ilhām-ı ḡudādur kim olur
Her-kesün aḡvāline dā'im ḡabir
7 Cümleden işte bu zāt-ı efḡamı
ḡıdmetin taḡdir idüp kıldı müşir
8 Ol müşir-i Müşteri-tedbir kim
Reşk ider iḡbāline mihr-i münir
9 Ol şalābet-pişe kim şāyestedür
ḡādım-i dergāhı olsa Erdşir
10 Olamaz evşāfinuñ icmāline
ḡāyet-i a' dād-ı güncāyiş-pezir
11 N'ola evvel eyleyüp 'aczum beyān
Şonra Kāzım eylesem keşf-i zamir

- 12 Yazdı bir serv-i revān tārīhini
Mīr Maḥmūdū'ş-şiyem oldı müşīr
(1298/1880–81)

122

Mülke Teḳā'ud Şanduġıçün İnşā Olınan Dā'irenüñ Tārīhidür

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün

- 1 Serāy-ı cāhını 'Abdu'l-ḥamīdün eylesün Allāh
Penāh-ı şān u şevket kıblegāh-ı devlet ü iḳbāl
2 Dönüp mülk-i ḥümāyūnı felekde Beyt-i ma' mūra
Mu'allā dergehin kılsun melekler Ka'betü'l-āmāl
3 Yapılsun sāyesinde böyle yüz biñ dā'ire olsun
Derūnı naḳd-i da'vāt-ı ḥümāyūnıyla māl-ā-māl
4 Helāk-i şevḳ olur tārīhüme tıġ ü ḳalem Kāzım
Teḳā'ud şanduġıçün oldı bu nev dā'ire ikmāl
(1307/1889–90)

123

Ma'ārif Nezāretinden Ṭaleb Olınup Söylendi[ḳ]den Şoñra Naşılso Dıġeri İntihāb u

Tahrīr Olınmasıyla Girü Ḳalan Tārīhlerdür

Mefā'ılün Mefā'ılün Fe'ülün

- 1 Ḥudā 'Abdu'l-ḥamīdün fā'ıḳ itsün
Suṭūr-ı 'ömr ü iḳbālın nücūma
2 Bu cāy-ı bī-'adīli ḳıldı iḥyā
Cihānı sevḳ için kesb-i 'ulūma
3 Didüm tārīhini Kāzım dü bālā
Yapıldı bu kütüp-ḥāne 'umūma
(1300/1882–83)

124

DİGER

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Muṭavvel bir kitāb-ı 'ömr-i ihsān eylesün Allāh
Şehensāh-ı mü'eyyed ḥazret-i 'Abdu'l-ḥamīd ḥana
- 2 Cehālet zulmetin imḥā için mülk-i celīlinden
Güneş gibi münevver bir eşer vaz' itdi meydāna
- 3 Bu terkīb-i güzīni gūş iden taḥsīn oḡur Kāzım
Ne ḥoş tāriḥdür Kāzım 'umūmi nev kütüb-ḥāne
(1300/1882–83)

125

Aḥmed Muḥtār Paşānuñ Ğazilik Tāriḥidür

Mef' ulü Fā' ilātün Mef' ulü Fā' ilātün

- 1 Sultān-ı bende-perver 'Abdu'l-ḥamīd Ḥānuñ
Olsun devām-ı 'ömri yevmü'l-ḳıyāme mümteḏ
- 2 Talṭife gördi şāyān ğazilik itdi ihsān
Bu āşaf-ı güzīne ol şehryār-ı emced
- 3 Luṭf u 'ināyet itdi 'ayn-ı kerāmet itdi
İzhār-ı ḥikmet itdi şāhenşeh-i mü'eyyed
- 4 Muḥtār-ı nām-ı pāki ğāzī vezīr-i lafzī
Ta' dād olınsa birdür 'inde'l-ḥisāb-ı ebced
- 5 Bu nazmı özge yazdum elmāsa sikke ḳazdum
Gūş eylese 'Uṭārid taḥsīn oḡurdı bi-ḥad
- 6 Terkīb-i bī-bedeldür emşālsiz güzeldür
Tāriḥi oldı Kāzım ğāzī vezīr Aḥmed
(1294/1877–78)

Erzincanda İnşâ Olınan Bir Çeşmenüñ Tārīhidür

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Bir müşīr-i nāfizü'l-emrūñ ' ulüvv-i himmeti
 Kıldı mülk ü milleti gülzār-ı ' umrān u yesār
- 2 Baħr-i elṭāf-ı ' ināyet kim ṭanur sırr eyleyen
 Cüybār-ı himmetin ebr-i rebī' -i rüzgār
- 3 İktizāsın anlayup bunda bu ' ālī çeşmenüñ
 Bezl-i naqd-i sa' y idüp celb itdi āb-ı hoş-güvār
- 4 ' Ömrin efzūn ide Hān ' Abdu'l-ḥamīdüñ müste' ān
 Her işi erbābına tefvīz ider ol şehryār
- 5 Şehr-i Erzincānı iḥyā eyledi bu āb-ı nāb
 Hātır-ı leb-teşnegānı kıldı sīr-āb-ı mesār
- 6 Ğāyeti bir şu diyü geçme bu dil-cū çeşmeden
 Kim kıllur her nüş iden kesb-i ḥayāt-ı cāvidān
- 7 Baḥş idüp ol āşafı Mevlā o şāh-ı ekreme
 Ber-ḳarār olsunlar oldukça felekler pāydār
- 8 Aşdı taşdı āb veş tārīhi Kāzım ḥāmeden
 Pek güzel icrā olındı bu münevver çeşmesār

(1301/1883–84)

Dārü's-sa' āde Ağası Devletlü Re'fetlü Şerefü'd-dīn Ağaya Söylenen Tārīhdür

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 ' Āṭıfet-pīşe Şerefü'd-dīn āğa kim dergehin
 Kıblegāh eylerse lāyıkdur ' umümā her ṭaraf
- 2 Ol şeref-pirāye kim oldı müfevviz emrine
 Fatḳ ü ratḳ-ı ḥıdmet-i dārü's-sa' āde bā-şeref
- 3 Ol kerem-endīşe kim nūr-ı ' uyūn-ı kā'ināt
 Görmemişdür ehl-i cūda öyle bir ḥayru'l-şalef

- 4 Nefsi şıdķ ü istikāmetle müzeyyen bir vücūd
 Tab‘ ı lü’lü’-i ‘ ināyetle mu‘ ayyen bir şadef
- 5 ‘ Ömr ü iķbālin füzūn itsün cenāb-ı müste‘ ān
 Hāzret-i ‘ Abdu’l-ḥamīd Hānuñ ki bī-renc ü esef
- 6 Ol kerāmet-pīşe sulṭān-ı kadir-dān eyledi
 İntihābıyla anı maḥsūd-ı erkān-ı selef
- 7 Hābbezā şāhenşeh-i ḳudsī-nişān kim zātıdur
 Āftāb-ı bī-zevāl ü māh-tāb-ı bī-kelef
- 8 Kān-ı iḥsān u ‘ ināyet kim açar bā-iḥtiyāc
 Dest-i zer-pāşın görince pençe-i ḥurşid-kef
- 9 Baḥş idüp her ikisin dünyāya Hāḳ çün mihr ü māh
 Kām-yāb itsün be-ḥaḳḳ-ı ḥāzret-i şāh-ı Necef
- 10 Yazdı Kāzım bendesi tebrik idüp tārīḫini
 Eyledi dārü’s-sa‘ āde celb-i envār-ı şeref

(1304/1886–87)

128

Tārīḫ-i Meşīḫat

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Pādişāh-ı bi-mu‘ ādil ḥāzret-i ‘ Abdu’l-ḥamīd
 Zīb-i evreng-i ḫilāfet olalı bī-iltizām
- 2 Hıdmet-i şer‘ -i mübine eyleyüp ḥaşr-ı vücūd
 Dīn [ü] dünyāya anuñla virdi ḫüsn-i intizām
- 3 Şeyḫ-i İslām itdi kim bir dā‘ ī-i dānāsını
 Fırķa-i ehl-i kemāle zātıdur şimdi imām
- 4 Evvel ‘ Ömer-nām Ebū Bekr-ittikā kim ḫāliyā
 Görmemişdür mişl-i Ḳur’ānun dü çeşm-i şubḫ u şām
- 5 Bī-bedel nazm itdi Kāzım mışra‘ -ı tārīḫini
 Ḳıldı Lüṭfī bendesin Hāḳ mecd ile müfti’l-enām

(1306/1888–89)

“Eşrâfdan ‘Abdu’l-muṭṭalib Efendi-zāde Ḥayder Beg Efendiniñ Maḥdūmları ‘Abdu’l-mecīd Efendiniñ Vilādet Tārīhidür” başlıklı manzumeden:

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Ḥazret-i Mevlā ‘ināyet kıldı bir ferzend-i pāk
Rütbe-i bālā ile talṭif Ḥan ‘Abdu’l-ḥamīd
- 2 Āftāb-ı şevk ü şādī parlayup bir noḳtada
İtdi bu māh-ı şıyāmı ‘īd-i ber-bālā-yı ‘īd
- 3 Ḥaḳ şehensāh-ı cihānı kām-rān itsün müdām
Āl-i ḳurbānun ider i‘zāz yine sa‘y-ı mezīd
- 4 Hey‘et-i sūrā-yı devlet eylesün ḥamd ü sipās
Sāye-i şāhānede kesb itdi bir ‘uzv-ı ferīd
- 5 İftihār eyler vücūdıyla şunūf-ı ehl-i dīn
Re‘y-i pākinden olur efrād-ı millet müstefīd
- 6 Bir mücessem nūrdur cism-i laṭīfi kim olur
Görse didārın esīr-i ḥüsn ü ānın Bā-Yezīd
- 7 Vech-i pākinden ‘ibāret nüṣṣa-i ümmü’l-kitāb
Ḥüsn-i ḥulḳından kināyet lafz-ı ma‘nā-yı vaḥīd
- 8 Ḥāl-i rüy-ı enveri cīm-i celālet noḳtası
Cevher-i zāt-ı şerāfet-güsteri beytü’l-ḳaşıd
- 9 Sāye-baḥş olsun cihāna naḥl-i ṭübī-ḳāmeti
Eylesün sāyīde rüyın pāyına zāt-ı ümīd
- 10 Hem o ferzendi nazardan ḥıfz idüp kılsun Ḥudā
Nüṣṣa-i ‘ömrin muṭavvel necm-i iḳbālin sa‘īd

Şırbistānda ‘Aleksenāc Ḳaşabasnuñ Zabtı Tārīhi

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Şehensāh-ı muṣaffer ḥazret-i ‘Abdu’l-ḥamīd Ḥan[un]
Sezādur tiğ-i tiri olsa reşk-i āteş-i vehhāc

- 2 O mihr-i āsmān cāh u felek-çāker kim olmışdur
Nücūm-ı bahtınuñ ednā ḥazīz-i evc-i istidrāc
- 3 ‘ Aceb mi ‘ āleme itse iḥāṭa berḫ-i şemşīri
Vücūd-ı āftāba mümkin olmaz olmamaḫ muḥtāc
- 4 Zihī kişver-güşā şāhenşeh-i encūm-si[pe]h [k’ anuñ]
Eñ ednā ḥamlesi gūy-ı sipihri itse de iz’ āc
- 5 Temāşā eyleyen ordularında cünd-i manşūrın
Şanur kılmış iḥāṭa ‘ ālemi deryā-yı pür-emvāc
- 6 Keser tūğ-i ḳazā cān u serinden nār-ı ümmīdi
Tüfeng ü ṭopına eylerse ḳavs-i sīnesin āmāc
- 7 Ser-ā-ser bir ḳara ṭağ olsa da her ‘ askeri ḥarbūñ
Hücūm-i leşker-i kerrārı eyler cümlesin tārāc
- 8 Olur āḥir Süleymān gibi cārī ḥükmi dünyāya
Alur şehler ḥarācın geydürür memlūke zerrin tāc
- 9 Bahāristān-ı nuşret eyleyüp Ḥaḳ ‘ ahd-i ‘ ālīsın
Cihānuñ eyleye āsāyiş-i intāc u istintāc
- 10 Yazılsun cevherin tārīḫ Kāzım levḫ-i tebşīre
Alındı ‘ avn-i Ḥaḳḳ ile Delebarād u ‘ Aleksināc
- (1293/1876–77)

131

Firdevs-āşiyān Sulṭān ‘ Abdu’l-ḥamīd Ḥān-ı Mağfūr Devrinde İcrā Buyurılan Sūr-ı

Hümāyūn Tārīḫi

Fe’ ilātūn (Fā’ ilātūn) Fe’ ilātūn Fe’ ilūn (Fa’ lūn)

- 1 Ḥān Mecīd-i kerem-ārā kim odur
Şeh-i meh-kevkebe gerdūn-‘ atebe
- 2 O cihān-tāb-ı felek-mertebe kim
Bir nazīr olmaz o ‘ ālī-nesebe
- 3 Ol ki fermānı anuñ itmişdür

- Hükmi-i tuğrā-yı kazāya galebe
4 Yazsa münşī³-i felek şıgdıramaz
Vaşf-ı pākin varak-ı rüz u şebe
5 Oldı ‘ahdinde cihān sād u bekām
Desti sed çekdi tarīk-i talebe
6 Keh-keşāna çevirir reh-güzerin
Dest-i zer-pāsını şokdukça cebe
7 Vaqt-i heycāda mu‘āvin aramaz
Dem-i ihsānda bakmaz sebebe
8 Kerem ü cüdda Şiddīk-i zamān
‘Adl ü inşāfda Fārūk-‘atebe
9 Bīm-i şemşiri ile düşmişdür
Mihr ü meh dā’ire-i tāb u tebe
10 Āşinā olsa nesīm-i luṭfi
Dūzahı cennet ider Bū Lehebe
11 Āteş-i kahr u celālin görse
Hūr [u] ğilmān düşerdi ru‘be
12 Ceme-i ezdādı murād itse ider
Cāme-i sāyeye nūrı rakabe
13 Hükmi taḥvīl-i mizāc itse kıllur
Zehri hem zā’ika bintü’l-‘inebe
14 ‘Ālem evşāfını eyler taḥrīr
Şimdi her mecma‘ a-i müntaḥabe
15 Sened eylerdi göreydi zātın
Fuḫahā ‘ilm-i uşul ü edebe
16 Kaşd-ı icrā-yı Sünen eyleyicek
O ḫudāvend-i Hümāyün-‘atebe
17 Sūr-ı şeh-zādeleriyle düşdi
Ġulğule mülket-i Rüm u ‘Araba

- 18 Bende ol şevk ile çün nāy-ı kalem
Ġarķ olup neş'e-i şevk ü taraba
- 19 Fikr-i tārīhin iderken didi çerh
Düşme bu yolda tarīķ-i ta' aba
- 20 Mu' cem ü tāmdan itdüm terķīm
İki tārīhini levh-i zehebe
- 21 Kāzımā şād ol olındı icrā
Sūr u sünnet ile bed' ü ketebe

(1268/1851–52)

TEVHÎDE HANIM [öl.1902]

[DİVAN]¹⁹⁷

132

Sultân Hamîd Hân Hakkında

- 1 Halîfe-i Resûl-i rûy-ı zemîn Âl-i ‘Osman
Tahta cülûs etdi Sultân Hamîd Hân
- 2 Hak mübârek eylesin taht-ı cülûsun
Hatâlardan hemân hıfz eylesin Yezdân
- 3 Kılınç alayında gördüm maşâllâh arslana benzer
Du’â eyler iken doldu dîdelerim al kan
- 4 Hezâr yıldız içinde bedr olmuş mâha benzetdim
Bu çeşmim kande bakarsa hayâlimde benim her an
- 5 Şecâ‘ atde sehâvetde nazîri misli yok bildim
Eğer vardır diyen varsa yazılsın katline fermân
- 6 ‘Adûsunu kahr edip Allâh kılınca eline gelsin
Fermânında olan güruhla sürsün niçe devrân
- 7 Gelip Mağnisa diyârından nasîb oldu ne devletdir
‘Ömrümde görmesem yeter efendim ben gayrı hiç seyrân
- 8 Ne hatdimdir ben ol şahinşehi meth ü senâ etmek
Biraz nakl etdim tahsîni etdi bilâd-ı Saruhan
- 9 Yaşa şahinşehim yaşa cihân durdukça var ol sen
‘Atâ bahş eylesin Allâh ‘ömürler eylesin ihsân
- 10 O şâhı vasf eder olsam donatmak ister evrâkı
Bırakdım tâciz olmasınlar diye ahbâb ile yârân
- 11 Kusuruyla bu nutkumu kabul eylerse Hünkârım
Olur Tevhîde elbetde o şâhın yoluna kurban

¹⁹⁷ Gürol Pehlivan, vd., **Tevhide Hanım ve Divanı**, Manisa Belediyesi Kültür Yay., Manisa 2007.

NÂKÂM [öl.?)

[DİVAN]¹⁹⁸

133

Kaşide Der-medh-i Hazret-i Padişahi

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Kā'an-ı bende-perver dārā-yı dād-ger
Hākān-ı şark u garb u sulţān-ı baħr u ber
- 2 Kişver-güşā-yı memleket-ārā-yı kām-kār
Kim karşı turmaz emrinün icrāsına kader
- 3 Rūy-ı zemīnde cümle-i şāhān ser-āmedi
Zıll-ı Hudā halīfe-i 'am vāriş peder
- 4 Şulţān Hamīd Hān o kim hāşdır aña
'İlm u seħā vü hilm ü şecā'at şüküh ü fer
- 5 Tāc-ı kemerle faħr kıılır cümle şāhlar
Līkin añunla faħr kıılır tāc hem kemer
- 6 Cism-i cihāna 'adli virüp tāzeden hayāt
Kā'im kıılındı hayr olup nā-bedīd şer
- 7 Öyle emīn eylemiş āfāķı güyiyā
Gelmiş serīr-i ma' delete bir daħi 'Ömer
- 8 Zılm ü fesād heybet-i qahriyle nā-bedīd
İnşāf u dād himmet-i 'adliyle müstaķar
- 9 Bīrūn olup miyāne-i aħdāddan hīlāf
Görmez ğanem muşāħabet-i gürgden zarar
- 10 Feth-i mubīn tırāz dil-ārā-yı rāyeti
Rūz-ı veĝā muķaddime-i ceysidür zafer
- 11 Memlūk pāk-zāduñ idüp lutfi ser-bülend
Kılımış mülūk-ı haste dili qahrı der-be-der
- 12 Ey hūş aña ki zıll-ı emānındadır emīn

¹⁹⁸ Nesrin Sağlam, *Nâkâm Divanı*, Gazi Ü., SBE, Basılmamış YLT, Ankara 2010.

- Nāz eylesün cihāna yeridür o baht-ver
- 13 Dest-i sehāsi ebr-i keremdür ki dem-be-dem
Mebzül olur ‘ aḫası ber ü baḫre ser-be-ser
- 14 Bir mūr-ı nā-tüväne eger kılsa iltifāt
Ednā şikārı olmaz ‘ aceb olsa şır-i ner
- 15 ‘ Azmi şikār eylese şāhīn-i himmeti
Kāmī tezervi ‘ arşa çıkarsa şikār ider
- 16 Pāyān-ı kabül kıldığından sitāyişi
‘ İtnāb olur edā-yı şenāsında muhtaşar
- 17 Şerḫ-i menākıbde zebān-ı mübālağa
Taşşırün āşikār ider izḫār idüp hüner
- 18 Ziver-fezā-yı kavş-ı ‘ urüş-ı behiştür
Baḫr-i ḫayāl menkıbetinden çıkan güher
- 19 Ey dil sükūt kıılma künün ‘ arz-ı ḫālūñı
Bir muhtaşar gazelde idüp şerḫ vir ḫayr
- 20 Ben eyledikce derdden efgān idüp ḫazer
Derdüm olur fiğān ki dem-ā-dem füzün-ter
- 21 Bir kişver-i belāde esir ü muḫayyede
Kim olmaz anda fark şeb-i tārden seḫer
- 22 Bāğ-ı derūnda servlerün ‘ aks-i nākışı
Peydā kıılır kirişme genc miḫnet ü keder
- 23 İtsün bu bāğı bāğ-ı şafā dāver-i himem
Kılsun beride servlerün ḫusrevā teber
- 24 Bī-çāregān ḫilāfına devr eyleyüp felek
Olmış künün zamāne pür u āşüb pür ḫaḫar
- 25 Zūlm ü fesād zāhir olup ḫalb-sürdan
Sür-sürür-ı māteme zühre dönüp şeker
- 26 Nākām’vār ḫalk-ı cihān telḫ-kāmdur
Yā Rab fütādegāna ‘ ināyetle kııl nazār

- 27 Nā-būd idüp fesādı şehinşāh-ı dād-baḥş
Mātem-serā-yı dār-ı sürûr eylesün dīger
- 28 Olmaz temām şerḥ-i şenā vü sitāyişi
İzhâr-ı bende -gīye dilā sâkit ol yeter
- 29 Memdūḥadır teveccüh ebşâr u i' tibâr
Ben olmasam da naẓm tariķinde mu' teber
- 30 Āğaz kııl du' āya ḥuzu' u ḥulûş ile
Āmîn şādāsı eylesün eflâkden güzer
- 31 Tā çerḥ-i müstedām u cihân pāyidârdur
Tā mihr nūr-baḥş u ziyâ-pâşdur kamer
- 32 Mihr-i vücûdı şa' şa' a-i ' adl u dād ile
Dā'im serîr-ı salṭanatı eyleyüp maķar
- 33 Tābdur feş-i mâh-veşi yekser ' âlemi
Kılsun nücûm-ı leşker ile āsmân-eşer
- 34 Şiḥḥat nedîm bezm-i ḥuzûrı olup müdām
Olsun delîli nuşret-ı Ḥaḳḳ eylese sefer
- 35 Bed-ḥ'âhınuñ hümâre olup baḥt-ı vâj-gün
Nahl-ı ümîdi ḥuşk ḳalup virmesün şemer

ŞEVKÎ İBRAHİM EFENDİ [öl.1897]

[DİVAN]¹⁹⁹

134

[Başlıksız]

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Câlisî taht-i hilâfet hâlisî evrat gehî
Şîr-i şeh-bâzî şecâ' at pâdişâhım çok yaşa
- 2 Hâ' izî taht-i risâlet kâ'ir-i devrat gehî
Mehr-i mihrân u mehâbet pâdişâhım çok yaşa
- 3 Saṭvet-i seyf-i celâlün kıldı adyârı 'alîl
'Ayn-ı 'arḳâtuñ 'adâlet pâdişâhım çok yaşa
- 4 Hâmili esrâr-ı muṭlaḳ hâme-i dîn-i mübîn
'Ârifî 'ayn-i 'inâyet pâdişâhım çok yaşa
- 5 Devr-i dâim eyle devr itdikçe eflâk nev-be-nev
Bula cûduñla 'inâyet pâdişâhım çok yaşa
- 6 Bahâr-ı feyz-i vicdânîñ mezîd olsun eyâ şâhım
Refikiñ olsun metânet pâdişâhım çok yaşa
- 7 Kaşr-ı 'irfânîñ sûretâ baht-i eflâkinle hep
Ḥazrîña virdü celâlet pâdişâhım çok yaşa
- 8 Gün-be-gün naşrun mina'llâh şu'le-efzûn olmadan
Celisiñ olsun beşâret pâdişâhım çok yaşa
- 9 Nâm-ı nâmi kahramânîñ oḳundukça menâbirde
Senâ-ḥân olsun cemâ' at pâdişâhım çok yaşa
- 10 Du'âdır bezl-i efkârım Ğâzi Sulṭân 'Abdülḥamîd Ḥân
Ṭura 'ahdiñde emânet pâdişâhım çok yaşa
- 11 Şevkî bir pîr-i gedâdır du'â-gûyluḡa setâdır
Âtisiñ olsun hidâyet pâdişâhım çok yaşa

¹⁹⁹ Esmâ Tezcan, *Şevki İbrahim Efendi Divanı*, Dumlupınar Ü., SBE, Basılmamış YLT, Kütahya 2007.

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Çekip gülşenin hüviyyet okunsun sûre-i esrâ
Şaçıp evrenge haķîkat bilsün “alleme'l-esmâ”
- 2 Cenâb-ı hufr-i a' lâdan getir sâķî dolu şuhbâ
Yetiştir nûş ide yâhû Hazreti ' Abdülhamîd Hâna
- 3 Bu peymâ-yı haķîkattir bu eyvâ-yı hüviyyetdir
Muvâfıķ gördü ehlü'llâh gârını ' Abdülhamîd Hâna
- 4 Bu tesnîm-i muħabbetdir buna kuru meveddetdir
Bu tekevür-i Muħammed'tir ' atâ ' Abdülhamîd Hâna
- 5 Mü'eyyed dest-i kudretle ' atâ baħş-ı ilâhîdir
Hıl' at-i ' ayn-i hılâfet ü sultânı Hamîd Hâna
- 6 Civân-ı merdân-ı şâh-zârân-ı vezîrânı hep müşîrân
Nedîmân-ı razîmâtıdır Ğâzi Sultân Hamîd Hâna
- 7 Pâdişâhî heft-i kişver şüphesiz evlâd-ı Haydar
Eylar âh miskin ezfer Şevkî ' Abdülhamîd Hâna

SU'ÛDU'L-MEVLEVÎ [öl.1948]

[DİVAN]²⁰⁰

136

Cülüsiyye Der-ḥaḫḫ-ı Sultān 'Abdu'l-ḥamīd Ḥān Raḥimehu'llāhü Te'ālā

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Berḫ urur dillerde nūr-ı nev-bahār-ı iftiḫār
Sīne-i millet ser-ā-ser lem' a-zār-ı iftiḫār
- 2 Sebz-ender-sebzdir şimdi maḫāmāt-ı şaf ā
Çār-künc ānen-fe-ānen bāde-ḥ'ār-ı iftiḫār
- 3 Rūḫlar ervāḥ-ı ḫudsiyyün gibi şādī-nümā
Dīdeler pür-tābiş-i mihr-i mesārr-ı iftiḫār
- 4 Münbaşıḫ efkār her ferdiñ lebinde cūş eder
İbtisām-ı dil-güşā-yı bī-şümār-ı iftiḫār
- 5 Farḫ-ı şevḫinden becā rakşān olursa ehl-i dil
Olmasa da her manzara zīrā medār-ı iftiḫār
- 6 Çehre-i gerdūna 'aḫf etdim nigāḥ-ı diḫḫati
Gördüm olmuş şubḫ-dem pür-iḫmirār-ı iftiḫār
- 7 Şems-i tābānda o rütbe incilā var kim gören
Zann eder bī-şüphe etmiş āşikār-ı iftiḫār
- 8 Yā ne dersin leyl-i pür-nūr-ı şabāḥ efrāsına
Kim semā eyler zemīn üzre nişār-ı iftiḫār
- 9 Gördüğün her bir sitāre şanki bir ḫandildir
ḫudsiyān aşmış budur Ḥaḫḫ'a şī'ār-ı iftiḫār
- 10 Rūz ruż-ı mes'adet leyl leyl-i meḫharet
Her-dem el-ḫışşā dem-i revnaḫ-dişār-ı iftiḫār
- 11 Vaḫt-i mes'ūd-ı cülūsudur şem-i rüşen-diliñ
Olsa çok mu kāināta feyz-bār-ı iftiḫār

²⁰⁰ Necati İşler, **Su'ûdu'l-Mevlevî Hayatı**, Eserleri ve Divanı, Ankara ., SBE, Basılmamış YLT, Ankara 2005.

- 12 Aḥter-i burc-ı sa‘ âdet gevher-i dürc-i şeref
Rûḥ-ı millet maşrıḳ-ı şu‘ le-niṣār-ı iftiḥār
- 13 Ḥāzret-i ‘ Abdü’l-ḥamīd-i Ḥān-ı şānī kim onuñ
‘ Āleme rûz-ı ḳudūmudur nehār-ı iftiḥār
- 14 Cism-i pür-sūd-ı hümayūnuyla taḥt-ı salṭanat
Baḥtiyār ü kām-kār ü dem-güzār-ı iftiḥār
- 15 Zāt-ı mebrūru’ş-şifātıyla vücūd-ı memleket
Dāimā olsa revādır pür-mesārr-ı iftiḥār
- 16 İftiḥār-ı dīn ü devletdir ki zāt-ı aḳdesi
Sākinān-ı ‘ arşa da elbet medār-ı iftiḥār
- 17 Zīb-i evreng-i ḥilāfet kim ğubār-ı dergehi
Millet ü mülke zer-i ḥāliş-‘ ayār-ı iftiḥār
- 18 Öyle sulṭān kim eder rümālī-i ḥāk-i deri
Rûz ü şeb ḥurşīd ü māhı bī-ḳarār-ı iftiḥār
- 19 Kān-ı luṭf u ma‘ delet kim rüzġār-ı re‘ feti
Olmada sermāye-i cūş-ı biḥār-ı iftiḥār
- 20 Ben ki bezm-i midḥatiñde kemterīn ḥ‘ānendeyim
Sözlerim āvāz-ı hāy-ı yār-ı yār-ı iftiḥār
- 21 Bā-kemāl-i meḥaret bir nev ġazel ṭarḥ eyleyim
‘ Ālem-i eşvāḳa olsun yādigār-ı iftiḥār
- 22 İltifātıñdır şarāb-ı ḥoş-ġüvār-ı iftiḥār
İltifātıñla ġöñüller neşve-dār-ı iftiḥār
- 23 İltifātıñ revnaḳ-efzūd-ı bahār-ı iftiḥār
İltifātıñ mevce-sāz-ı cūybār-ı iftiḥār
- 24 Yād-ı zī-şānıñla ġöñlüm iktisāb-ı şevḳ edip
ġül-sitān-ı sīnede olmuş hezār-ı iftiḥār
- 25 Pādişāhım Ḥāḳ ede müzdād sīt-i ‘ adliñi
Bende-ġān ġördükce olsun ḥānde-kār-ı iftiḥār
- 26 Hep saña dāir yazılsın ezber etsin ḳudsiyān

- Şâ‘ irâna böyle biñ biñ ber-güzâr-ı iftihâr
27 Hüsrev-i ‘âlî-tebârâ âsumân-ğadrâ şahâ
Ey cenâb-ı a‘ zâmı şems-i medâr-ı iftihâr
28 Tâbi‘ iyyetle saña fağrı ‘ibâdîñ dâimî
Devr-i ‘adliñdir zamân-ı intişâr-ı iftihâr
29 ‘Abd-i nâ-çiz-i ħadîmiñdir Su‘ûd-ı hoş-sühan
Bulsa çok mu kendisinde iğtidâr-ı iftihâr
30 Gül-nihâl-i şi‘ri kim sâyeñde bulmuşdur nemâ
Feyz-i medhiñle olur pür-berg ü bâr-ı iftihâr
31 Bağs-i vaşlıñda tefevvuğ eyledi bülbüllere
Bâreka’llah ħâme-i mu‘ciz-nigâr-ı iftihâr
32 Fikret-i ‘ulviyyetiñ lâl etmeseydi ħamemi
Bir zamân ħâbil değildi iğtişâr-ı iftihâr
33 Geldi hengâm-ı du‘â bir muğtezâ-yı bendegî
Eyleyim tecdîd-i âyîn-i mesârr-ı iftihâr
34 Ber-devâm olduğca ‘örf-i meğaret beyne’l-beser
Ber-ğarâr olduğca ħilğatde şi‘âr-ı iftihâr
35 Eylesin bi’l-‘âfiye iclâliñi Rabbim efzûn
Milletiñ sâyeñde olsun bağtiyâr-ı iftihâr

20 Ağustos 1320

MEHMED ŞAKİR GÂLİB EFENDİ [öl.1911]

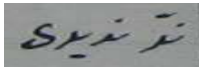
[DİVAN]²⁰¹

137

[“1311 Tarihinde ‘Osmanlı Yunan Harbinde Tesalya’da Şehîd Olan Merhûm
‘Abdülezel Paşa Hakkında Nazım Şûkir-i Firdevsî’nin Kâsîdesi” isimli kasidede II.

Abdülhamid’in medhedildiği beyitler (29–39)]

Mef’ülü Fâ’ilâtü Mefâ’ilü Fâ’ilün

- 1 Bağ ‘adl-i pâdişâha felek kıılma zinhâr
Bî-çâre-gâna cevır ü cefâyı ‘ilel ebed
- 2 ‘Abdülhamîd Hân ki cenâh-ı himâyesi
Zıll-efken-i müfâriğ-i mülkü milel ebed
- 3 Gâzî-i bî-müdânî-i sâni-i bu’l-fütüh
 mā-şadak mā-ağal ebed
- 4 Kim gördi böyle kâ’id-i Fârûk-şîmeyi
Münkâd emr-i sâriye-i el-cebel ebed
- 5 Her ferd-i âferîde-i ceşş-i muzafferi
Müstahzar-ı mülûk-ı zâhîrî’l-düvel ebed
- 6 Olmaz nazîri sânihe-i zîb ü lî’n-nehâ
Ya’ ni yegâne mā-ğasal-i kad-ğasal ebed
- 7 Görsün şu’â’-ı bâriğâ-efrûz-ı şârimi
Mirriğ-i hîre-bîneş u ceşş-i Zuğal ebed
- 8 Evşâfını idâde-zebân-ı beyân lâl
Medğ-i medîhi maşdar-ı mākâll-i dil ebed
- 9 ‘Ahdinde şebbâz ile ‘aşfür-ı lâne-sâz
Zânû-yı şîr-i şerze visâd-ı Hemel ebed
- 10 Oldı dil u dü-dîde-i ħassâd-ı bed-sigâl

²⁰¹ Fatih Cersel, **Mehmed Şâkir Gâlib Efendi Divanı**, Sakarya Ü., SBE, Basılmamış YLT, Sakarya 2009.

Umāc t̄ir ü fīmā nezel ebed

- 11 Yatdıķca bu t̄ürābda ḥāfız-ı ezel hemān
Olsun o şehriyār-ı mü'eyyed uli'l-ebed

138

[“*Taḥmîs-i T̄urîḥ-i Mîr Muḥt̄ūr*” isimli manzumede II. Abdülhamid ile ilgili kısımlar

(XIX–XXVII)

Mefā'îlün Mefā'îlün Mefā'îlün Mefā'îlün

I

- 1 Virildikce menār-ı merkez-i İslāmdan temcîd
2 Gelüp gitdikce ervāḥ-ı 'azizān-ı Hudā te'yîd
3 Ḥuşuşan oldığı müddetce ḳāim 'ālem-i ümmîd
4 Ḥarîm-efrûz-ı ḳurb oldıķca bu rûşen dil-i tevḥîd
5 Müeyyed eylesün Ḥaḳ şehriyār-ı 'ālem-ārāyı

II

- 1 Şahensāḥ-ı cihān-ārā ulu'l-emr-i mufahḥam ki
2 Yegāne pādişāḥ-ı pādişāḥān-ı mükerrem ki
3 Ḥalāl-efzā-yı re'fet 'adl-i dārā [y1] mücessem ki
4 Ḥudāvend-i cihān 'Abdü'l-ḥamîd Ḥān-ı mu'azzam ki
5 Fūrûg-ı 'adl u feyzi şāmil oldı pîr ü bernāyı

III

- 1 'Uluvv-i himmetidir pîş-vā eşḥāb-ı tevḥîke
2 Sümuvv-ı ḥikmetidir reh-nümā erbāb-ı tedḳîke
3 Liḥāz-ı ihtirāmı münşarifdir emr-i tensîke
4 Nikāḥ-ı ihtirāmı mun'atıfdır ehl-i taḥḳîke
5 Ser-ā-pā ḳıldı rāzı evliyā-yı 'arş-peymānı

IV

- 1 Nevā-yı el-ḥazānı 'andelîb-i gülşen-i cāniñ

2 Derā-yı er-rahīli bu rıbāt-ı köhne bünyānıñ
3 Nidā-yı el-vedā‘ -ı ve’l-firākı k̄uṭb-ı devrānıñ
4 Şadā-yı irtihāli ol hüdā-āmūz-ı ‘ irfānıñ
5 Te‘ ālā-gāh idince südde-i sulṭān-ı dūnyāyı

V

1 Olub şādır o dem fermānı icrā kıldı ĩcābın
2 Görür şāyān-ı ihsānı o sulṭān ehl ü erbābın
3 Teraḥḥümle küşāde eyleyüb eṭlāfi ebvābın
4 Hemān talṭīfe himmet eyledi evlād ü aşḥābın
5 İdüb şāhāne ĩfā resm-i meşrū‘ -ı tessellāyı

VI

1 Ḥarāb olmuş merbāniyi muvaffaq oldı ihyāya
2 Esāsen ‘ atıfet vaz itdi dergāh-ı zevāyāya
3 Cihāna ser-te-ser zıll-ı zelīli virdi pırāye
4 Kılub şarf-ı nükūd-ı merḥamet tecdīd u inşāya
5 O merḥüm eyleyince mażca‘ -ı rahmet bu mebnāyı

VII

1 Vücūdun sāye-i endāz mehābet eylesün Allah
2 Cihāna nāşir-i nūr-ı ‘ adālet eylesün Allah
3 İlä yevmü’l-ebed ḥıfz u ḥimāyet eylesün Allah
4 Serir-ārā-yı iclāl ü ḥilāfet eylesün Allah
5 Te‘ āḫub eyledikçe feyz-i illā lafza-i lāyı

VIII

1 O şeyḥ-i kāmiliñ sığmaz şenāsı ḥadd-i imkāna
2 Nihāyet irci‘ ĩ na‘ tiyle geldi cānı devrāna
3 K̄onuldu na‘ şı vaḫta ki muşallāya müḥībāna
4 O merḥümüñ şalātında bulundum feyz-cūyāne
5 O demde tutdı şandım nūr-ı rahmet zir ü bālāyı

IX

- 1 Alub ol na' şı re's-i ihtirāma zümre-i ebrār
- 2 Nidā-yı Allah Allah ile kabre kıldılar iḥzār
- 3 Gülāb-ı eşki Şākir eyledi iṣār ulu'l-ebşār
- 4 Ricālü'l-ğayb telḳin itdiler tāriḥini muḥtar
- 5 Didi Allah rıza-cüy-ı ilāhī buldı Mevlāyı

KARA ŞEMSİ DEDE [öl.1886]

[DİVANÇE]²⁰²

139

Kaşide be-yevm-i cülüs-ı meymenet me'nūs-ı Halife-i zamān Ğāzī ' Abdü'l-ḥamīd

Ḥān-ı Şānī

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Şehenşāh-ı zamān ' Abdü'l-ḥamīd-i ma' delet-güster
Ḥükümṛān-ı cihān kişver-güşā sultān-ı baḥr u berr
- 2 İmāmü'l-müslimīn ve ḥāmi-i dīn sāye-i Yezdān
Mu'īn-i şer' -i Aḥmed pādişāh-ı dīn-perver
- 3 Şehāvet mülküne Bû Bekr ' adālet taḥtına Fārūḳ
Ḥayā vü ' ilme Zī'n-nüreyn şecā' atde hemān Ḥayder
- 4 Ḥilāfet tācını añā ce' alnā eyle bir bālā
Görünce ğāşiye-dārı olur Dārā vü İskender
- 5 O sultān-ı selāṭin ḥāk-ı dergāh-ı mu' allāsı
Malāz ü melce-i şehenşāhān-ı heft-kişver
- 6 Ḥaramda mescid-i Sultān-ı kevneynde ve Aḳşāda
Ḥaṭībān nām-ı ḥāḳāna oḳurlar ḥuṭbe ber-minber
- 7 Bu ḳadr ü bu şeref ḳanḳı diyārın şāhına maḥşūş
Hemān şāhinşeh-i İslāma ez-baḥter tā ḥāver
- 8 O şehriyār-ı bī-mişliñ bu gün yevm-i cülüsunda
Ferahla zīr-i destān itdiler şehr-āyīn-i yekser
- 9 Ne şehr-āyīn kim ta' rīf ü taḥriri ḥuşuşunda
Zeban nuṭḳunda ḳaşır hem ḳalem yazmaḳda ' āciz-ter
- 10 Meger bir nebzecik arz ü beyāna cür'et itdim kim
Meşel olmuş dinür dā'im eḳallden aklanur ekşer
- 11 Ḳanādīl şüretinde āsumāndan arza indiler

²⁰² Kara Şemsî Dede, **Divançe-i Kara Şemsî**, Şirket-i Mürettebiye Matbaası, (Neşreden: Hüseyin Ârif), İstanbul 1305.

- Mübârek bād-ı gūyān yevm-i mes' ūda bütün aḥter
- 12 Varaḳlarda ŧarılmıŧ nāmına dinmiŧ fiŧenk ammā
'Ivazla çarḫa girdi āsumāna çıḳdı sīm ü zer
- 13 Zemīn ü āsumān yek-reng olub nūr-ı ' adāletle
Cihānda ḳalmadı zulmet ŧeb oldu ezher ü enver
- 14 O es' ad-ı ḫālī' vü ḫalk-ı Ḥamīdīn yevm-i mes' ūdı
Mübârek bād tā devr eyledikce kevkeb ü aḥter
- 15 Du' ā-yı ḫūb edā-yı pādiŧāhım çok yaŧa dersin
Debistān-ı ma' ārif-i ḫālibānı itdiler ezber
- 16 Ziyād-ı ŧevket ü ' ömr ü ŧehenŧāhıdır rüz u ŧeb
Bu gülbangı ' asākir-i baḫr u berrde her zamān dirler
- 17 Ḥulāŧa ḫalk-ı ' ālem subḫ olunca na' ra-i ŧāpāŧ
Eyle çār sūy-ı dehri sū-be-sū ḫoldurdu ser-tā-ser
- 18 Bilen ma' nā-yı zıllu'l-lāh fi'l-' ālem sırrını el-ḫaḳḳ
Ḳul olmaz mı derende pādiŧāhın ' ālem-i ' asker
- 19 Hele ' ālemde ḫiç bir ferd için ğam ḳalmadı aŧlā
Meserretle yaŧasun pādiŧāh ŧabāḫib-i efser
- 20 Cihān-bān-ı mu' azzam dāver-i iḳlīm-i āsāyiŧ
Vücūd-ı raḫmet-ālūdıyla ' ālem ser-be-ser ezher
- 21 Ḥudāya ŧevketin ile ' ibādīn üzre dā'im kim
ŧehenŧāh-ı ' azzīmü' ŧ-ŧān ḫüküm-rān-ı ğazanfer fer
- 22 Dürūd-ı dīn ü milletde vücūdın vaḳf idüb ŧEMSĪ
Der-i devlet mü 'ebbed el aḫub dā'im du' ā eyler

TÂHİRÜ'L-MEVLEVÎ [öl.1951]
[MİR'AT-I HAZRET-İ MEVLÂNÂ]²⁰³

140

[*Mir'at-ı Hazret-i Mevlânâ*'da II. Abdülhamid'in medhedildiği beyitler (25–30)]

Fe' ilâtün (Fâ' ilâtün) Fe' ilâtün Fe' ilün (Fa' lün)

- 1 Hem de îfâ-yı du' âsı elzem
Olan ol Husrev-i ferhunde-şiyem
- 2 Zıll-ı Hakk vâriş-i mevli'ş-şakaleyn
Hâdim-i hıttâ-i pe[y]k-i Haremeyn
- 3 Mazhar-ı luğf-ı Hudâvend-i Mecîd
Ya' nî Sultân-ı cihân ' Abd-ı Hamîd
- 4 Dem-be-dem ' âfiyet ü sıhhat ile
Vefk-i dil-hâ' hı ile şevket ile
- 5 Taht-ı ' âlisi olsun zîver
Ey Hudâ tâ-be-kıyâm-ı maşer

²⁰³ Tâhirü'l-Mevlevî, **Mir'at-ı Hazret-i Mevlânâ**, Cemal Efendi Matbaası, İstanbul 1315; Neslihan Koç Keskin, "Tâhirü'l-Mevlevî'nin Hilye'sine Göre Mevlânâ", **Erdem Dergisi**, S.50, 2008.

MUSTAFA EŞREF PAŞA [öl.1894]

[DİVAN]²⁰⁴

141

Tārīh-i velādet-i pūr-hemiyyet ‘aleyhi sulṭān

Fe‘ilātün (Fā‘ilātün) Fe‘ilātün Fe‘ilün (Fa‘lün)

- 1 Şeh-i pākīze-şeym ḥāzret-i sulṭān Mecīd
Ki zülāl na‘mı cümleyi eyler reyyān
- 2 Vāye-i ‘āṭıfeti kuvvet cemi‘ zī-rūḥ
Sāye-i merḥameti melcā-i nev‘-i insān
- 3 Tūtiyā-yı keremi sürme-i çeşm gerdūn
Ḥāk-i pāk ḳademi ḳurra-i ‘ayn-ı a‘yān
- 4 Mevrid-cūd-ı seḥā maşdar-ı raḥm-ı vālā
Lafz-ı ma‘nā-yı ‘aṭā ma‘nī-i lafz-ı iḥsān
- 5 Vaşf-ı şānın olamaz dā‘ire-i imkāna
Gelse de ‘āleme ‘Örfī vü Kelīm ü Ḥassān
- 6 ‘Ahd-ı iclāl ü dem-i ma‘delet ü luṭfunda
Dem-be-dem nā‘il-i kām olmada ehl-i ‘irfān
- 7 Ṭālī‘-i şevketi ol mertebe raḥşān-terdir
Kim anıñ zerresidir mihr-i sipihr-i gerdān
- 8 Āsümān-baḥt ü civān-baḥt iddügünden şeb ü rüz
Böyle elḳābın oḳur sünbüle-i ḥoş-elḥān
- 9 Ḥasr-ı nev-çarḥ ḥaşm-ı dāver

²⁰⁴ Gülçin Tanrıbuyurdu, *Eşref Paşa Divanı*, Kocaeli Ü., SBE, Basılmamış YLT, Kocaeli 2006.

ŞEYH RIZA TALEBÂNÎ [öl.1910]

[DİVAN]²⁰⁵

142

Sultân ' Abdü'l-hamîd

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Serîr-i saltanat mülkü'l-yemn-i âl-i ' Osmân'dır
Hilâfet-hânedân perverde-i ' Abdü'l-hamîd Hân'dır
- 2 Vekîl-i Faḥr-i ' Âlem zübde-i zürriyyet-i Âdem
Emîru'l-Mü'minîn zıll-i Hudâ maḥbûb-ı Yezdân'dır
- 3 Bilinmez hey'et-i şâhânesi ' aks-i tecellâdan
Melekdir yâ melek şâh-ı cihân yâ mâh-ı tâbândır
- 4 Hîred-i meydân-ı ' âciz-i ' aql-ı küll-i kâşır
Reh-i endîşe baḡlu kuvve-i idrâke ḡayrândır
- 5 Elinde kâse-i şems ü kamer dergâhına karşı
Bükülmüş şanki gerdûn bir gedâ-yı kâse-gerdândır
- 6 Basub nâf-ı zemâne ' arşa çıkmış taḡt-ı iclâli
Degil bād üzre devrân eyleyan taḡt-ı Süleymân'dır
- 7 Bulunmaz gülşen-i ' aşrında gamdan dîde-i giryân
Nesîm-i re'fetinden gül gibi bülbül de ḡandândır
- 8 O günden kim işitmiş şîr-i ' adliñ çarḡ-ı dîn-perver
Benimle etdigi cevri u cefâlardan peşimândır
- 9 Yaḡa ḡurtarmak ister pençe-i ḡânûn-ı ' adliñden
Aniñçün ḡâh yer altında ḡâh ebr içre pinhândır
- 10 Yine çıkmaz o şâhiñ ' ahde-i medḡ ü şenâsından
Rızâ ger fî'l-meşel fenn-i suḡan-dânide ḡassân'dır
- 11 Hemîşe tâ ḡamer-i revnaḡ-ı fezâ-yı ḡazarâ
Hemîşe tâ Zuḡal-ârâyiş-i eyvân-ı keyvândır

²⁰⁵ Şeyh Rıza Talebani, *Divan-ı Şeyh Rıza-yı Talebani*, Yayımlayan: Ali et-Talebani, Çaphane-yi Maarif, Bega 1946.

- 12 İlähî ber-ķarâr olsun ‘ âfiyyet üzere [?]
Vücûd-ı pâdişâh-ı ‘ aşrımız kim cûd u ihsândır

143

Seccâde Ta’rîhi

Mef’ûlü Fâ’ilâtü Mefâ’ilü Fâ’ilün

- 1 Dolsun hemîşe ceyb-i hümâyûn-ı pâdişâh
Kim cevr-i Ma’ n’ı Hâtem’i²⁰⁶ efsâne yaptılar
- 2 Seccâde-i şerîfeye Abdü’l-ħamid Hân
Pek muntaẓam ‘ imâret-i şâhâne yaptılar
- 3 Herkez cihâna gelmedi mânendi ber-felek
Her kârı yaptılarsa mülükâne yaptılar
- 4 Tariḥ-i muṭâbık-i vakı‘ dedi Rızâ
“Seccâde-i Peyember için ḥâne yaptılar”

144

Sultân ‘ Abdü’l-ħamid

Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün

- 1 “Ḳul hüve’l-lâhü eḥad” hırz-ı ser-i mâh-efseriñ
Mest-i şahbâ-yı “Elem neşrah” dil-i dâniş-veriñ
- 2 Müsteşârîñ ‘ aql-ı evvel hemdemiñ “Rûḥu’l-emîñ”
Dest-giriñ feyz-i aḳdes “İsm-i a’zam” yâveriñ
- 3 Tâc u taḥtîñ tâ ebed maḥfûz-ı “Allâhu’ş-şamed”
“Âyete’l-Kürs” meded-i “İnnâ Feteḥnâ” rehberiñ
- 4 Rîze seniñ âsitâniñ dürretü’l-tâcü’l-mülük
Ḳurratü’l-‘ayn-ı selâṭiñ ḥâk-i pâ-yı enveriñ
- 5 Bir cihân küffâra karşı gamze-i ḥübân gibi
Şaf çeküb âmâde-i heycâ sipâh-ı şafderuñ

²⁰⁶ Ma’ n bin Zâ’idetü’ş-Şîbânî ve Hâtem-i Ta’î her ikisi de Arap milletinde cömertlik ve civanmertlik ile meşhurdur.

- 6 Tāc ü taht-ı devlet-i Yūnān dil-i ‘āşık gibi
Sīne-çāk-ı nāḥun-ı semm-i semend-i ‘askeriñ
- 7 Cevher-i ferdiñ vücūdı yok diyen cāhil degil
Naşş-ı kaṭ‘ adır bu da‘ vī üzre nevk-i ḥançeriñ
- 8 ‘Arşa aşma korğarım ‘arş da itsün raḥnedār
Cevher-i ferd-guyān tiğ-i Şüreyyā cevheriñ
- 9 Hüdhdü-i şāhid-i Sabā’ sāye-i bāl-i hümā
Yādem-i bād-ı şabādır rahş-ı āhū-peykeriñ
- 10 Cānişin-i faḥr-i ‘ālemsiñ ‘aceb mi olsalar
Cem kuluñ Key bende Hākān köle Kisrā çakeriñ
- 11 Ḥayy-ı kâ’ile ḥesābı bir gelür ‘Abdü’l-ḥamīd
Çok devām itsün gerek zāt-ı ‘adālet-güsteriñ
- 12 Merḥamet-kārā Süleymān ḥaşmetā şāhen-şehā
Ey Rızā leb-teşne-i iḥsān-ı ‘ālem-perveriñ
- 13 Şefkat-i millet-nüvāziñ şorsa kimdir bu Rızā
Ṭālebani ‘Abdu’r-raḥman-zāde mūrī aḥkaruñ
- 14 Mihr-i māh olduqça rüz u şeb tābān ola
Evc-i burc-ı salṭanatda āfitābı manzaruñ

HASAN HİLMİ [öl.1896]

[DİVAN]²⁰⁷

145

Na‘ t-ı şerîf-i ‘ale’n-nebiyyi şallallahü te‘ âlâ ‘aleyhi vesellem

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

- 1 Muhabbet aşl-ı fi’l-vâkı‘ şerî‘ at yâ Resûlullâh
Bilür ârif hidâyetdir tariķat yâ Resûlullâh
- 2 Hevâ-yı nefis-i terk itdim reh-güzârım ‘aşķ-ı Mevlâ’da
Kerâmet mesnedinde Hâķķ haķîķat yâ Resûlullâh
- 3 Şerî‘ at tahtına mâlik şahîh Sulţan Hamîd Ğâzi
Hasan Hilmi muhib dâi ‘adâlet yâ Resûlullâh

²⁰⁷ Fatma Sazlık, **Hasan Hilmi Hayatı, Edebi Kişiliği, Divanı ve Divanı’nın İncelenmesi**, Afyon Kocatepe Ü., SBE, Basılmamış YLT, Afyon 2010.

AHMED CEVDET PAŞA [öl.1895]

[DİVANÇE]²⁰⁸

146

Tārīḥ-i vilādet-i Şehzāde ‘ Abdülhamīd

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Şulb-i pākinden cihāna geldi bir şehzādesi
Şād ola ḳalb-i hümāyun-i Hān ‘ Abdülmecid
- 2 Ḳıldı ihyā ceddinin nāmın bu şehzāde ile
Kem nazardan oñu hıfz etsin hemān Rabb-i Mecīd
- 3 Tālī‘ i mes‘ūd ola bu nev-nihāl şevketiñ
Pādişāhiñ şevket ü ‘ ömrün de Hāḳ kılsın mezīd
- 4 Bir düşer biñde bu tārīḥe nazīre Vehbiyā / Cevdetā
Kondu mehd-i şevkete memdūḥ ola ‘ Abdülhamīd

Sene 1258

147

Hātīme

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Genc-i vaḥdetdir baña kāşāne-i şevḳ-i cedīd
İsteyen rāḥat olur yārān u mārāndan ba‘īd
- 2 Ehl-i ‘ uzlet dā‘imā hoş-ḥāl u ferruḥ-dem olur
Çünkü ḥalvetle olur zevḳ u şafā-yı dil mezīd
- 3 Keşret-i elvāna aldanmaz haḳīm u zü-fünün
Bāḡ-ı dehri bir gül-i ra‘nā görür aşḫāb-ı dīd
- 4 Bezm-i mey maḥ‘ūnu şūfī ḡaybet ile müşteḡil
Merd-i şāḫib-dil olur āzāde-i ḡüft u şenīd
- 5 Şāf isen şūfī eḡer cümle kebā’irden sakın
Meclis-i ḡaybetde sözden sāzı farḳ etmez reşīd

²⁰⁸ Meliha Yıldırım, *Ahmed Cevdet Paşa Hayatı-Eserleri ve Divançe-i Cevdet*, Marmara Ü., SBE, Basılmamış YLT, İstanbul 1994.

- 6 Çün riyā şirk-i hafīdir da'ima ondan sakın
Şeyh-i San' an olsa da olma mürā'īye mürīd
- 7 Eyle diqqat kāşkī dīdi güzeşti remzine
Tevbedir haqq-ı inābet olma hod-bīn u 'anīd
- 8 Nevbahār-ı zindegānīdir dem-i devr-i şebāb
Meyve-i 'irfāndır ammā lezzet-i 'ömr-i medīd
- 9 Geh tegazzül geh tanāşüd eyler idim bir zaman
Hayli demdir olmadım ben dāhīl-i bezm-i neşīd
- 10 Kār u bār-ı şā' iriyyetden ferāgat eyledim
Gelmez oldu zihnime mışra' ya beytü'l-kaşīd
- 11 Cem' ile taqdim için mevcūd olan eş'arımı
Şadır oldu şimdi fermān-ı Hūdāvend-i vaḥīd
- 12 Pādişāh-ı baḥr u ber Hākān-ı memdūḥu's-siyer
Şehriyār-ı şehriyārān Ibn-i Hān 'Abdūlmecīd
- 13 Bende-perver dād-güster ḥāmi-i ehl-i hüner
İftihār-ı āl-i 'Oşmān ḥāzret-i 'Abdūlḥamīd
- 14 Şem'-i cem'-i bezm-i 'ālem şeb-çerāğ-ı salṭanat
Mesned-ārā-yı ḥilāfet dāver-i dānā 'abīd
- 15 Dest-gīr-i dīn u devlet ol şeh-i şevket-me'āb
Kim odur bu 'āleme baḥşāyiş-i Rabb-i Mecīd
- 16 Müşteri-ṭal' at hümā-ḥaşlet hümāyun-menḳabet
Āsumān-mesned mu'allā-menzelet şāh-ı ferīd
- 17 Raḥmı çok ḳahrı mü'eşşir yār u yāver tāli'ī
Ḥazmı çok 'azmı ḳavī ḳalb-i Hümāyun'ı celīd
- 18 Luṭf u ḳahrı şāhbāz-ı şevkete iki cenāh
İntizām-ı dehr içindir etdiği va'd u va'id
- 19 Luṭf u ḳahrı muḥteric berk-i gül-i ra'nā gib
Şeme-i ḥulḳu güzel her ṭavr u mişvārı ḥamīd
- 20 Luṭf-ı ḳahrı ger felizzāta sirāyet eylese

- Ma'deninde mum olurdu tıynet-i saht-ı hadid
- 21 Bağ u rağa eylese fermān ęahr-ı haşm için
Sine-i a' dāya haņęer gōsterir her şağ-ı bīd
- 22 Hāřılı her yerde emri su gibi cārī olur
Hādiřāt-ı devr-i dūn olmaz ona sedd-i sedid
- 23 Pertev-i efkārı āfākı iğağa eylese
Gündüzün olurdu şekl-i Kehkeřān gōkde bedid
- 24 Sāye-i luřfunda envā' -ı ma' ārif mūnteřir
Luřf-ı Mevlā ile her sa' yi meřkūr u mūfid
- 25 Aędıęı bińlerce mekteblerde neřr-i ' ilm ięin
İbn Sīnā iftiħar eylerdi ger olsa mu' id
- 26 Tāze kōhne yine evrāk-ı periřāniń bile
Maħvını gōrmez revā ol řāh-ı bī mişl u nedid
- 27 Bende-i bī-tāb okun atmış yayın yasmış iken
İltifāt-ı řāh-ı ' ālem verdi bir şevk-i cedid
- 28 Tāk-ı nisyāna atılmıř tūrbeye aldım ele
Eyledim tertīb-i divān etmeden kat' -ı ūmid
- 29 Čün periřan olmuř eř' ārım da efkārım gibi
Zāyi' olmuş bir çoğu bākisi de şey-i zehid
- 30 Ehvenu'l-mevcūd olan eř' ārımı cem' eyleyip
Bōyle bir divāņe-i nākıř- ' ayār oldu bedid
- 31 Čün otuz yıldan ziyāde oldu kim terk etmiřim
şan' at-ı nesc-i metā' -ı şi' ri mānend-i Lebīd
- 32 Esb-i řab' im nātūvāndır řille-i eř' arda
Eylemez cevlangeri' etsem de tehziz-i ekid
- 33 Hātime olmak için eş' ārımā nazım edeyim
Bir ğazel olmazsa da řevķ-āver-i bezm-i neşid
- 34 Eski sōzde olsa da envā' -ı maźmūn-ı mūfid
İ' tibar etmez ona ālufte-i şarz-ı cedid

- 35 ‘ Aşıkā bād-ı şabā bir peyk-i çābuk-seyr iken
Kalmadı hācet oña çün telgirāf oldu bedīd
- 36 Bıkr-i fikrim kūşe-i hālvette yār olsun baña
Gam değil eşmer olusa dilrübā yāhud sefīd
- 37 Reng-i rū-yı ‘ āşıkı īmā için gīsūların
Sarıya mā‘ il boyar ol yār-ı tannāz-ı ‘ anīd
- 38 Hōkka-i la‘ l-i lebiñ her derde dermān olmasa
İltiyām-ı zaħm-ı gamzenden olurum nā-ümīd
- 39 Gül değil nergis dikilsin mekadi üzre anīñ
Kim ola sehm-i nigāh-ı çeşm-i yār ile şehīd
- 40 Bend olunmaz ‘ aşk ile mecnūn olan şhrā-neverd
Bend-i zincir-i cünūndur ‘ āşıkā hablu’l-verīd
- 41 Cevdetā vaqt-i tağazzül geçdi kes artık sözü
Bence memdūha du‘ ā beyti olur beytü’l-kaşīd
- 42 Servlerle baçeler tā her zamān ma‘ mūr ola
Şevk-i gülzār ile bülbül eyleye tā kim nüvīd
- 43 Pīrlər tā kim ola vaqt-i hāzandan müşteki
Gençler de ‘ ālemin her bir deminden müstefīd
- 44 Ol veliy-yi ni‘ metiñ kāşāne-i iķbalde
‘ Ömrü rüz-efzūn u şān u şevketi olsun mezīd
- 45 Nev be-nev fevz u fütūhāt ile olsun dā’imā
Her şebi Kādr u şabāhı gıptā-baħş-ı şubh-ı ‘ ıyd

148

Tārīh-i Hıtām-ı Dīvançe

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

- 1 Hāzret-i ‘ Abdülhamīd-i Cem-ħaşem
Şāh-ı Efrīdūn-vaķar Dārā-gulām
- 2 Cāmi‘ -i mülk u hīlāfet kim odur
Hāzret-i Peygamber’e kā‘ im-makām

- 3 ‘Adl u inşāf ile mamdūh-ı cihān
neşr-i ‘ilm u ma‘rifet ile benām
- 4 Şükr-i elţāfin edā mümkün değil
Merzā etsem de vird-i şubh-ı şām
- 5 Emri üzre cem‘ edip eş‘ārımı
Eyledim tertīb-i dīvāna kıyām
- 6 Böyle bir şūretle ol pādişāh
Etdi a‘lā kıdrimi beyne’l-enām
- 7 Şükr edip Cevdet dedi tārīh-i tām
Hamd ile dīvançem buldu hitām

Sene 1310

ALİ SEYDİ BEY [öl.1919]
[SECI' VE KAFİYE LÜGATI]²⁰⁹

149

‘Arz-1 Şükran

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

I

Muktezîdir her nefesde Hakk’a ‘arz-1 maḥmidet
Müncelîdir sū-be-sū zîrâ ki elṭâf-1 Hudâ
Cümleden ‘Osmâniyân olmuş qarîn mes‘ adet
Çünkü virmiş bizlere bir ḥâmî-i ‘adl-intimâ
Öyle bir ḥâmî ki ni‘ metdir anıñ maḥmiyyeti
Ser-te-ser tutdı cihânı nūr-1 rahm ü şefkati

II

Ya‘nî o şâh-1 cihân ‘Abdü’l-ḥamîd Hân-1 kebîr
Ḥazret-i Hakk’ın bize bir luṭf-1 ‘âle’l-‘âlidir
Tâbiş-i ‘irfân ü iḥsâniyla millet müstenir
Cümleye baḥş-1 sa‘âdet nuḥbe-i âmâlidir
İ‘tilâ-yı memleket emrinde el-ḥaḥ dâ’imâ
Râḥat ü ârâm-1 kıymetdârını eyler fedâ

III

Nisbeten seyyâle-i ‘irfân ü idrâkâtına
Sır‘at-1 berkıyyeye aḥrâdır isnâd-1 sükûn
Ṭâ’ir-i Fikret yetişmez evc-i tevşîfâtına
Emr-i temdîhinde kilik-i istiṭâ‘at ser-nigûn
Minber-i ‘arş-1 mu‘allâdan o şâhiñ her zamân
Huṭbe-i evşâfını diñler bütün lâhûtiyân

IV

²⁰⁹ Ali Seydî – Melkon, *Seci’ ve Kâfiye Lügati*, Matbaa-i Kütübhâne-i Cihân, İstanbul 1323.

Hem anıñ ta‘ dād-ı ‘ ulviyātına hācet mi vār
Himmet-i şāhāneye her kūşe bir hān-ı celī
Her taraf meşbū‘ -ı rāḥat her cihet pertev-nişār
Qıı‘ anın her qabza-i ḥākinde ‘ umrān mūncelī
Taḥt-ı ‘ ālīsinde olsun müstedīm ü kāmūrān
Sāyesinde feyz-yāb olsun bütün ‘ Oşmāniyān

V

Biz ki maḥzā luḥf u a‘ ṭāf-ı kerem-pīrāsını
Müstemiran on sekiz yıldan beri görmekdeyiz
Eyleyüb taḥdīş anıñ en‘ āmü’l-ittiḥşāsını
Her daḳīqa ‘ ömrine anıñ du‘ ā itmekdeyiz
Şu eşer oldu vesīle bu du‘ āya bir dahā
Şehriyārā şevketiñle devletiñle biñ yaşa

MİHRİ MEHMED EFENDİ [öl.1956]
[CÜLÛSNÂME-İ SULTÂN ‘ABDÛ’L-ḤAMĪD ḤÂN-I SÂNÎ]²¹⁰

150

Tārîḥ-i berâ-yı cülûs

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Müjde ey dâniş-verân-ı kişver-i ‘ilm ü hüner
Müjde ey ğayret-keşân-ı ümmet-i ‘Oşmâniyân
- 2 Eyledi iclâl ile evreng-i şâhiye cülûs
Şehriyâr-ı cem-ḥaşem ‘Abdü’l-ḥamîd-i ‘adl-rân
- 3 Âl-i ‘Oşmân tahtına ‘adliyle virdi zîb ü ferr
Ol sipihr-i salṭanat Ḥurşîd-i evc-i ‘izz ü şân
- 4 Şânını tebcîl ider cins-i beşer nev‘-i melek
Oldu ol şâh-ı cihân mergûb-ı arz u âsumân
- 5 Buldı aḥvâl ü umûr-ı memleket feyz-i cedîd
Geldi cism ü hey’et-i İslâmiyâna tâze cân
- 6 Düşmenân-ı dîn ü devlet oldılar ğarḳâb-ı ğam
Dostân-ı mülk ü millet oldılar hep şâdümân
- 7 Âsumân ṭurduḳca ṭursun ol şeh-i gerdün-cenâb
Eylesün fetḥ ü zaferle dâ’imâ tecdîd-i şân
- 8 Şâf olub ayniyye-i şevket-nümâ-yı devleti
Görmesün gird-keder yâ Rab hiç bir vaḳt ü ân
- 9 Çıḳdı dü-çeşm-i ‘adû Mihrî didim târîḥini
Oldı Ḥân-ı ‘Abdü’l-ḥamîd yeminle sultânü’z-zamân

1293

²¹⁰ Mehmed Mihrî Efendi, *Cülûsnâme-i Sultân Abdülhamid Hân-ı Sâni*, y.y, 1293.

Tārīḥ-i dīger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Du' ā-gūyāna Mihri cevherin tārīḥini söyle
Cülüs-ı ḥazret-i sultān Ḥamid'i sa' d ide Mevlā

Fārisiyü'l-'ibāre tārīḥ-i dīger

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 له الحمد اي مسلمانان شه فرخ تيار آمد
تجلي از جناب حق بهردار و ديار آمد
- 2 مرام جمله حاصل شد چو بر تخت جهانياني
شهنشاه جهان سلطان حميد نامدار آمد
- 3 كجا نعمت ازين بهتر شود دركون تا محشر
بر اورنك عدالت سايه پروردكار آمد
- 4 لواي دين بكيوان شد بناي ظلم ويران شد
فساد و فتنه پنهان شد عدالت بر قرار آمد
- 5 معين شرع پيغمبر مبين آيت انور
مهين كهتر و مهتر شه كردون وقار آمد
- 6 زشادي و نشاط اهل جهان يكباره شد خرم
بروي جمله عالم مسرت بيشمار آمد
- 7 چه شادي انكه شوق و ذوق و خندان ريخنه بردل
كه هر خاري بچشم اهل دل چون لالهزار آمد
- 8 تيايد مدحت رشد و رشادش دركف تعريف
زبان خامه دروصفش اكرچه درنثار آمد
- 9 سخنرا مختصر خوان مهريا كز لطف و يمن حق
براي مسلمين خير من الله شهريار آمد
- 10 كند تبشير خامه عالمه تاريخ كوهر بار

Taklīd-i seyf-i hūmayūn ilā-yı vālāsı haqqında medāyih ü sitāyiş-i hārī qaşīdedir

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 جوهر تیغش بنازم با چنین جسم نزار
- 2 چون کمر بست از سر حدت به پیش شهریار
- 3 سر فرود آورد اول از تواضع بر زمین
- 4 با نیاز و خدمت و اخلاص و ذل و افتقار
- 5 تابیا لا کرد منزل از ره پستی نعم
- 6 افتقار اخر رساند مرد را بر افتخار
- 7 فخر ازین به از نثار خاکپای پادشاه
- 8 شد چنین سر تابیا از هر جهت کوهر نکار
- 9 هم ز ظل فیض جود دست بوسش تا ابد
- 10 حکم او جاری بشرق و غرب چون لیل و نهار
- 11 فتح و نصرت سال و مه چون جوهرش اندر نظر
- 12 چشم و هیبت روز و شب چون حدتش اندر کنار
- 13 رحمت و احسان جو آبش داء ما اندر یمین
- 14 خرفته و خسران چو بر قش دمدم ندر یسار
- 15 بوستان مؤمنین از اب او سر سبز و شاد
- 16 کشت زار ظالمین از نار بر قش خشک زار
- 17 موج ابش میدهد بر کلشن طاعی نمو
- 18 نار بر قش می شود بر خرمن طاعی شرار
- 19 منبع احسان وجود از اب وی گردیده جمع
- 20 مجمع عصیان و نجل از نار بر قش تار مار
- 21 جوهر او میبیر در نك قساوت از عروق
- 22 حدت او میبیر در نك شقاوت از دمار
- 23 جوهر او میکند منع کساد از کاینات

- حدت او میکند بینح فساد از روزکار
- 13 جوهرش کدرت زداید از درون حادثات
- حدتش ظلمت رباید از دل شبهای تار
- 14 کرزبیم حدتش بنود چرا اهل ضلال
- بسته اندزنار یکسر از طریق زینهار
- 15 شمع دین حق یود روشن زبرق جوهرش
- دید نتوان ظلمت ظلم ازسواد روزکار
- 16 شادی و ماتم دهد ازیک نظر بردوکرده
- چون نماید روی خدرا درمیان کارزار
- 17 فرقه خندنداز ایان فتحش قاه قاه
- فرقه کرینداز افات جرحش زار زار
- 18 فرقه ازتف نار حدتش خواند نچود
- ایت یا لیتتی کنت ترابادر فرار
- 19 فرقه از لطف آب جوهرش کویند بطبع
- کاش این دنیا چو عقبی می شدی دارالقرار
- 20 جوهرش موجست وایش بحر و برقتش چون نهنگ
- زین نهنگ و موج و بحراز جان و سردشمن فرار
- 21 تیغ چه چون نام او اید بفکر و خطر
- خامه در دستم بلرزد همچو دست رعشه دار
- 22 تیغ چه چون ماه تابان خوانمش آن ماه کو
- باشد اندر چار فصل از روز و زشب شعله دار
- 23 کرنباشد مهر انور پس چرا ازیک نظر
- میشود حکمش ز مشرق تاسر مغرب کزار
- 24 اری او چون مهر باشد دست سلطان آسمان
- آسمان دوران و سیر مهر راباشد مدار
- 25 یا کف سلطان چو خورشیداست او چون ماه نو
- ماه از خورشید این انوار کیرد مستعار
- 26 یا کف سلطان چو ابر و او چو برق ان برق کو

دریمینش عین نور ودریسارش اصل نار	
نور اورا يك مكان همچون جنان يك روصفا	27
نار اورا يك مقر همچون سقریکسر شرار	
مزهب اهل تناسخ فسخ شد زین نار و نور	28
کز بهشت و دوزخ روز قیامت یادکار	
حکم این تیغ از رادت کف سلطان نرا رواست	29
جبر باشد کربکویم هست اورا اختیار	
کز سر تبيك و تشریفش بگردا کرد او	30
جمع شد افاق یکسر از کبار واز صغار	
چند ساعت ره دوصف ایستاده بر هم متصل	31
عسکر منصوره با ششخا نهایی نیزه دار	
خواست روارد فلك بهر تماشا بر زمین	32
ره ینافت از نیزها درجای خود شد شرمسار	
رشته پروین کسبخت از بهر دفع خجلتس	33
برسر تیغ شهنشسه کردان ساعت نثار	
حشمت سلطان جواین کستاخی دید از دست جرخ	34
ویرتش افزودوشد با شدت جودش دوجار	
هر نفر رایك نشان بخشید از خورشید و مه	35
ظاهرا مهر و مه کردون از ینها یادکار	
در رکاب ان شهنشاه جهان از جنب هم	36
صف بصف می آمدند صاحب نشان و رتبه دار	
از خطیبان و لبیبان و ادیبان بی حساب	37
وز وزیران و مشیران و دبیران بی شمار	
شیخالاسلام و امام و مفتی و قضات شرع	38
صدر عالیقدر باسر عسکر کردون و قار	
صدر چه صدر امین صدر کزین صدر مهین	39
فخر ملت چرخ عزت بجم اوج اعتبار	
صدر چه صدر قدر قدرت (محمد رشیدی) کو	40

شذزرای عالم آرایش جهان یکسر مسار	
حکمت رسطو و سقراط و ارسطوی حکیم	41
نزد احکام حکم آرای او ناید بکار	
طرح بنیان بلند عدل و قانون جهان	42
ازید معمار تدبیرش همی شد استوار	
حبذا جاه صدارت رونق آرایش بود	43
این چنین صدر وطن پرور وزیر ذیقتدار	
شیخ الاسلام انام (خیرالله) ان بحر علوم	44
کوز علم انورش کشته منور روزکار	
شرق یافت از مشرق الانوار علمش ابتهاج	45
شمس الانوار حقایق شد ز فضلش شعله دار	
میکند در مجمع البحرین علم اوشنا	46
چون عصام و فخر رازی و سیوطی صد هزار	
مسند فتوی زدانش یافت رونق بعدازین	47
کرکنند شایان بود صنف موالی افتخار	
چند ابیاتی بکو ای فکر بکر نکته سنج	48
نزد ارباب هنر باشد چود رشاهوار	
درثنای حضرت (مدحت) که اندر کائنات	49
قدر او بالاتراست ازکنبد نیلی حصار	
دین و دولت را بود تدبیر او سدسدید	50
ملک و مللت را بود شمشیر او روبین حصار	
سدتدبیرش بود چون سد اسکندر متین	51
رای انواش بود چون مهر انور تابدار	
رای انوارش کند رفع ظلام ظلم و جور	52
سیف تدبیرش کند دفع فساد از روزکار	
از علو فطرش ارباب دانش بهره ور	53
وزسمو همتش اصحاب حاجت کامکار	
چند بیٹی هم زوصف (صفوت) عالی جناب	54

چون لوالي و كهر دررشته تحرير آر	
خارجيه ناغلري ان داور فرخ شيم	55
كوزراي و خامه اش قانون دولت استوار	
از صفاي صفوت طبع معارف پرورش	56
طبع ارباب هنر صاطع چوتيج شهريار	
بر امور داخل و خارج همي شامل بود	57
راي انوارش چو خورشيد فلك بر كوهسار	
چند اشعارريدرا و صاف (خليل) پاشا همي	58
چون كهر تنظيم كن اي خامه عنبر نثار	
ان مشير مشتري تدبير كز تدبير او	59
عهد و پيمان و قوانين دول شد پايدار	
جدول احكام عدل و محور نظم دول	60
در كف تدبير او كردد همي پركاروار	
درفنون ديپلوماسي نيست هم اقران او	61
اين سخن روشن بود بر جمله اهل روزكار	
حاصلي طول دوساعت زين نسق لاينقطع	62
صف بصف مي امدند اندر ركاب شهريار	
ناكهان بر خاصيت بانك ساز و شيبور و دهل	63
يا صداي بربط و مسمار و چنك و موسقار	
پس نمايان شد بچشم خاص و عام ظل اله	64
حضرت سلطان حميد ثاني و الانبار	
سيف حيدر درميان و توغ شاهي بر جبين	65
لطف مولادر يمن فوزو نصرت دريسار	
پيش جاه و حشمت و عز و شكوه و شوكتش	66
عزت موري ندارد خسر و شهرت شعار	
يا به پيش جود و عدلش بر زبان كي اورند	67
نام جود حاتم و نوشير و ان نامدار	
يا به پيش قدر او كي ديكر ايد درسخن	68

بحث دوران جم و اسکندر ج اسفندیار	
یابه پیش قدر اوکي مي تواند دم زند	69
از جلال و عزت و رفعت سپهر کچ مدار	
همچو مشت خاک بنماید بدوش کردباد	70
یا چو دودي مي نماید کو براید از بخار	
مهریا بکزر که ناید مدح و وصفش و زیبان	71
رو دعای او بخوان از بارگاه کردکار	
تا کند روی زمینرا خسر و خاورستان	72
از دم تیغ سحر تسخیر او بی کارزار	
سوره انا فتحنا باد از تیغش بدید	73
ایت نصر و ظفر از رایته او اشکار	

AŞKÎ MUSTAFA KİLİSÎ [öl.?1860-70]

[DİVAN]²¹¹

154

Tarih-i Berâ-yı Velâdet ‘ Abdülhamid Han Zîde ‘ Ömrehu

Müstef’ ilün Müstef’ ilün Müstef’ ilün Müstef’ ilün

- 1 Sulţan Han ‘ Abdülmecîd Şâh-1 cihan gîti-nümâ
Yardımcısı Rabb-1 Mecîd yâver habîb-i kibriyâ
- 2 İtdi cihânı hağ kerem tãrd oldu dilden ğam sitem
‘ Âlem olup bâğ-1 irem pirâye-i zevğ u şafâ
- 3 Mevlûd-1 pākize güher buldı meserret baħr u ber
Şehzâde virdi nûr-1 fer âfâka bir mihr-i ziyâ
- 4 Mesrûr olup her hâs u ‘ âm ervâh-1 aşhâb-1 kirâm
Oldı feraħla şâd-kâm şâd oldu şâh-1 enbiyâ
- 5 Ol Hüsrev-i ‘ âli-neseb faħr-1 Resûl’e münteseb
Her dem ma’ ni-yi ħayy-1 Rabb a’ dâya Mansûr dâ’imâ
- 6 Dâ’im ola ħâtır-şeraħ ‘ ıyd oldu ħalka bu feraħ
Sâķi-i vaħdetdür ħadeħ mest oldu Ķuţb u evliyâ
- 7 Oldı Medîne şâdümân himâye-i Faħr-1 cihân
Dest-âver u pâz-1 dehân oldu şehensâha du’ â
- 8 ‘ Aşķi ħuluñ eyler ümîd târiħi gûş eyle sa’ id
Geldi-i Ħân ‘ Abdülhamid medh-i cihâna merħaba

(1258)

²¹¹ Melek Bıyık Yapa, **Aşķi Mustafa Divanı**, Marmara Ü., Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış DT, İstanbul 2007.

AHMED BÂDÎ [öl.1908]

[DİVAN]²¹²

155

Ser-ķarīn Ĥazret-i Padişāhī Ĥacı Ali Begūn Aķsaray Ķarziyesine İcrā Eylediđi Őuyun

Tārīhidür

Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün

- 1 Lūtf u kerem ma' nāda bü'l-ĥayrat-ı Ĥān ' Abdülĥamīd
Heb mülkünün i' mārıdur efķarı her şubĥ u mesā
- 2 Tā taĥt-ı ' ālī-baĥtına rüz-ı cülūsından beri
Biñlerce ĥayra mālīk oldu ĥāriz ez ' aķl u zekā
- 3 Bu Aķsarayun iĥtiyācı Şu iķün der-kār idi
Kim öyle bir menba' taĥarrī idilürdi cā-be-cā
- 4 Tām çār sa' āt bir maĥalden āb-ı şāfī celbine
İtmiş idi şımf-ı ahālī bi'l-' iāne ibtidā
- 5 Çok sa' y olundu gerçi kim maĥlūb ĥāşıl olmadı
Olmışdı bir çok selefün ĥarfī bu vādīde hebā
- 6 Ol pādişāh ' arş-ı cāhuñ ser-ķarīni Şu bu kim
Sā' i-i ĥayrāt ya' ni el Ĥāc ' Ali Bey zū'l-' aķā
- 7 Ĥāl-i ' aķāletde bu Őuyun kaldığın fehm idüp
Şu emr-i ĥayrun görmedi na' tını kaķ' en revā
- 8 İkmālī iķün eyledi ibzāl-i naķd-i himmetini
Eşer-i mu' allā-yı veliyy-i ni' mete bi'l-iķtifā
- 9 Allāh sa' yin eyleye meşķūr hem ĥayrın ĥabūl
Oldı müyesser çünki itmāmı be-tevfīķ-i Ĥudā
- 10 Bādī lisān-ı ĥalle tārīĥini dir lūlesi
Aç besmeleyle ābı iķ it Ĥaķķa ĥamd olsun Őifā

1318

²¹² Özgür Okmak, *Ahmed Bâdî Divanı*, Trakya Ü., SBE, Basılmamış YLT, Edirne 2008.

Ferîd Paşâ Delâletiyle çayırbağından Konyaya İsale Olunan Mâ-i Lezîze Târîhdür

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Şeh-i şâhib kerem 'âlî himem 'Abdülhamîd Hân kim
Hemâre-âb-ı lûtfın bezl ider a' lā vü ednāya
- 2 Eşedd ihtiyâcî 'arz olunca Konyanın şuya
Buyurdu başlanulsun iktizâ-yı hâll-i icrāya
- 3 Vezîr-i şâdıķı Vâlî Ferîd Pâşâ-yı deryâ-dil
Ne semte tutsa yüz cûlar gibi sa'y eyler ihyāya
- 4 Çayırbağından itdi celeb bu mâ-i muşaffāyı
Getürdi âhenin mecrâ ile bu cāy-ı vālāya
- 5 Derûn-ı şehre bundan şuyı kıl kıl eyledi taķsîm
Çalışdı cān u dilden beldeyi isķā vü irvāya
- 6 Dağı ervāh-ı sıbteyn Resûl-ullāhı şād itdi
Aķıtdı mâ-i şāfi fi-sebîl-illāhi her cāya
- 7 Bu şudan nûş idenler kıldırup el eylesün ibşāl
Du'â-yı pâdişāhî-yi icâbet-gāh-ı mevlāya
- 8 Temāşâ eyleyüp resm-i güşâdın çākeri Bādî
Dü mışra' la iki târîh-i ğarrâ çekdi imlāya
- 9 Zihî mâ vü zihî cāy ü zihî ferhunde maķsem bu **1320**
Aķan şular durur Hāķķa bu zîbā maķsem-i māya **1320**
- 10 Zihî mâ vü zihî cāy ü zihî ferhunde maķsem bu
Aķan şular tırur Hāķķa bu a' lā mecma' māya
1320
- 11 Zihî mâ vü zihî cāy ü zihî ferhunde maķsem bu
Aķan şular tırur billāhi bu nev maķsem-i māya
1320
- 12 Zihî mâ vü zihî cāy ü zihî ferhunde maķsem bu

Akan şular turur yā hū bu a' lā maḵsem-i māya

1320

157

Burusada Ğāzī Sultān Orḡān Cāmi' -i Şerīfinūñ Ta' mīrine Tārīhdür

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Pādişāh-ı pādişāh-ecdād ebü'l-ḡayr-ı zamān
Ḥazret-i ' Abdülḡamīd Ḥān ibn-i Ḥān ' Abdülmecīd
- 2 Mülkünün i' mārına ol rütbe-i sa' y itmekde kim
Yek nazarda lā-yu' add āşār-ı ḡayr olur bedīd
- 3 İşte ez-cümle ḡarāba meyl iden bu cāmi' a
Eyleyüp ta' mīrini fermān bā-ḡarz-ı cedīd
- 4 Ruḡ-ı pāk-i ḡazret-i Orḡān Ḥānı kıldı şād
Ol vekīl-i faḡr-i ' ālem sā' ye rabbü vaḡīd
- 5 Vālī-i ' ālī Reşīd Pāşā-yı eşdaḡ-ı bendesi
Eyledi fermānını icrā için sa' y-ı mezīd
- 6 Olmasun mı zīnet-i efzāy kılp mü ' minin
Cennet-i a' lāya mānend oldı bu cāy-ı sa' id
- 7 Geldi bā-ihām-ı Ḥaḡḡ tārīhi ey Bādī dile
Eyledi bu ma' bedi i' mār Ḥān-ı ' Abdülḡamīd

1323

158

Ḥudāvendigār-ı Vilāyet Vālisi Reşīd Mümtāz Pāşā' nuñ Şehr-i Emānetine Taḡvīl-i

Mem 'mūriyetlerine Tārīhdür

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ulün

- 1 Her işi buyurur ehline tevdī'
Yaşasun Ḥazret-i ' Abdülḡamīd Ḥān
- 2 Şehr emānet-i celīlesinden
Gidince cennete cenāb-ı rızvān

- 3 Reşid Mümtâz Pâşâ geldi maķâma
Bâdiyâ târihi oldı nümâyân

[Târihüñ tarîķ-i istihrâcı]

Emanet	492	
Celile	78	
Şehr	+ 505	
	<hr/>	
	1075	Şehiden vefât iden Rıdvan Pâşâ Reft
Rıdvan	- 1057	
	<hr/>	
	18	
	+ 1306	
	<hr/>	
	1324	

514

488

+ 304

Reşid Mümtâz Pâşâ âmed 1306 olur ki tam târihdür.

Ĥudâvendigâr Vilâyetinden taĥvîl itmiştür.

159

Târiķ-i Cülûs ‘ Abdülĥamîd Ĥân-ı Şânî

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Cülûs-ı meymenet-i me‘nûsa târiķ ‘ arz ider Bâdî
İmâmü’l-mü’minîn ‘ Abdülĥamîd Ĥân oldı bâ ĥali‘

160

Târiķ-i Diger

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Taĥt-ı ‘âlî-baĥt ‘ Oşmâniyâne
Eyleyince cülûs ‘ Abdülĥamîd Ĥân
- 2 Bâdiyâ cem‘ olup didi fuzelâ
Târiķin min-fazlü’l-melikü’l-mennân (1293)

161

Tārīḥ-i Diger

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

- 1 Bādī gönülde geldi bir tārīḥ-i tebşīr-i cülūs
Ḥamd aña Ḥān ' Abdülḥamīd oldı imāmü'l-müslimīn (1293)

162

Tārīḥ-i Diger

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ulün

- 1 Düşürdi Bādī bir tārīḥ-i cülūs
Emirü'l-mü'minün ' Abdülḥamīd Ḥān (1293)

163

Tārīḥ-i Diger

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ulün

- 1 Cülüsa geldi bir müjdeyle tārīḥ
Şeh-i ' ālicenāb ' Abdülḥamīd Ḥān (1293)

164

Tārīḥ-i Diger

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Virdi revnaḳ taḥt-ı ' Oşmāniye Ḥān ' Abdülḥamīd
Telgrāfdan çıḳdı ḥattā tām tārīḥ-i cülūs

1711

+1418

1293

165

Tārīḥ-i Sāl-i Cedīd

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Hazret-i ' Abdülḥamīd Ḥān-ı cihāndārān Ḥudā

- Eskidükçe säller tecdîd ide iqbâlini
- 2 Hâil-i seyf-i şeri' atdür o kân-ı ma' delet
Şer' -i tāmın eylemişdür hâl ü istikbâlini
- 3 ' Arşa aşsa devrde lâyıq hilâl-âsâ felek
' İbreten linnâsi seyf-i şâram iclâlini
- 4 Tîğ-i qahra Hâkq siper kılsun ' adüvv mülkinüñ
Cânını ecdâdını eclâdını vü âlini
- 5 Tām târih̄le du' âsın Bâdî tekrâr eylerüm
Hâkq ide ' Abdülhamîd Hâna sa' d nev-sâlini (1294)

166

Târih̄-i Diger

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Sâl-i hâle geldi bir târih̄-i Bâdî bā-niyâz
Sâl-i izmihlâl-i a' sâ-yı vağan ola bu sâl (1294)

167

Babaeski Timür Yolu Mevki' inden Hayrabolıya Giden Tarih̄deki cıs-r-i Medîdün

Tarih̄idür

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Hâzret-i ' Abdülhamîd Hân ya' ni bü'l-hayr-ı zamân
Lûtf u ihsânından el-hâkq cümle ' âlem müstefîd
- 2 Kanlı Azmak nehri bir çok demler itmişdi heder
Virmeyüp bir hayli mârr ü ' âbire kaç' an geçid
- 3 İşte ol şâh-ı cihânbanuñ ' ulüvv-i himmeti
' Âleme üstinden açdı şimdi şeh-şâh-ı cedîd
- 4 Gelmemiş mşili selâtin-i selefde bî-gümân
Zâtını bahş ide mülk ü millete rabb ü mecîd
- 5 Edrine vâlisi ya' ni Hâcı ' İzzet bendesi

- Ol şadākat pişenũñ Hāḫḫ ide iḫbālini mezīd
6 Sāyesinde sa‘y ider i‘ mār-ı mülke rüz u şeb
Her yaña baḫsan nice aṣār-ı ḫayr olur bedīd
7 Cümlesindendür bu cısr-i nevde tevfiḫātınũñ
Hāḫḫ rehā tebşīr ide iḫyā-yı āṣār-ı ‘adīd
8 Hep güşād olduḫ da da‘vāt-ı veliyyü’n-ni‘meti
Yād u tezkār eyleyüp eṭrāf u aḫtār itdi ‘īd
9 Geldi bir tāriḫ itmāmında ey Bādī dile
Yapdı bu cısr-i nevi‘ elṭāf-ı Hān ‘Abdülḫamīd

HASİRİZÂDE MEHMET ELİF EFENDİ [ö.1927]

[DİVAN]²¹³

168

Eyüb civarında vâkı‘ ‘ Alibeg Köyünde kâ’in tarîkat-ı ‘ aliy-i Şâzeliyeden Silâhdâr

‘ Abdullah Ağa tekyesiniñ müceddiden inşasında söylenmişdir

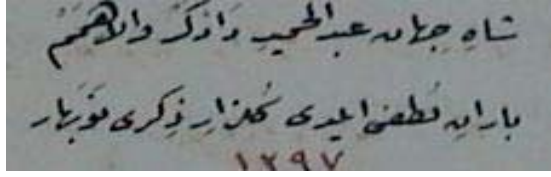
Müstef’ ilün Müstef’ ilün Müstef’ ilün Müstef’ ilün

- 1 Zıll-ı Hüdâ sultân-ı sâhib-şevket-i zü’l-iqtidâr
Ya‘ ni emîrû’l-mü’minîn tâc-ı ser-i her tâc-dâr
- 2 Hâkân-ı ‘ âlem pişvâ-yı ehl-i din ‘ Abdülhamîd
Olsun serîr-i salţanatda ‘ avn-ı haqla pâyidâr
- 3 Bu hanķâh-ı ğavş-ı a‘ zam şeyh ‘ Aliyü’ş-Şâzilî
Hayli zamandır münhadim kalmışdı bî-saķf u kenâr
- 4 Gördükde ol şâhenşeh-i âġâh-ı dil bu hâleti
Nûr-ı ‘ uluvv-ı himmeti derhal olub pertev-nisâr
- 5 Bir rûşinâ ‘ âli binâ inşâ buyurdı bî-bedel
Ehl-i tarîķe oldı haķķa mücib fahr u mesâr
- 6 Vird-i zabân olsun du‘ â-yı devleti ez-cân u dil
Âyin-i pîr dest-kîr olduķca her leyl ü nehâr
- 7 Kılısun futûh ‘ avn u nuşretle mü’eyyed dâ’imâ
Her vechile âmâline itsün muvaffaķ gird-i kâr
- 8 Zât-ı hümâyûnı heme âfâtdan mahzuz olub
A‘ dâsı olsun maţar-ı ķahr u helâķ ü ihtîķâr
- 9 İdüb du‘ â-yı şevketin târiķini inşâ için
Kıldım hemân imdâd-ı merdân-ı hüdâyâ intizâr
- 10 Geldi Elîfâ bir nidâ rûh-ı cenâb-ı pîrden
Bu gevherîn beytile târiķin oķudu âşikâr
- 11 Şâh-ı cihân ‘ Abdülhamîd-i dâd-ger-i vâlâ-himem

²¹³ Elif Eraslan, **Hasirizâde Mehmet Elif Efendi-Edebi Kişiliği ve Divanı**, Atatürk Ü., SBE, Basılmamış YLT, Erzurum 2009.

Bārān-ı luḫfı eyledi gūlzār-ı zikri nev-bahār

1297

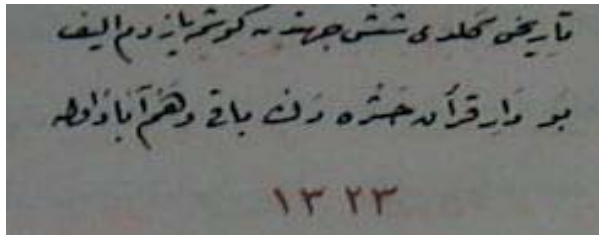
169

Sūdlice’de vāḫı‘ Ḳapuağası Maḫmūd Ağa Cāmi‘-i şerīfi ḳurbunda merḫūm müşārun
ileyhiñ āşārından olan mekteb-i ibtida‘īniñ müceddeden bir ehl-i ḫayr tarafından
inşāsında söylenmiş tāriḫdir

Müstef’ ilün Müstef’ ilün Müstef’ ilün Müstef’ ilün

- 1 Ḥākān-ı ‘ālem şāh-ı dīn ‘ Abdü’l-ḫamīdiñ ser-te-ser
‘ Asrında ma‘ mūr oldı ‘ ālem şevket-i mezdād ola
- 2 Maḫmūd Ağa’niñ mektebi inşā olundı dil-nişīn
İḫyā olundı mūnderis olmuşdı rūḫı şād ola
- 3 ‘ İzzet Paşa’niñ düḫteri ya‘ ni Ḥadīce Ḥānımıñ
Mālından inşā eyledi tā bunda nāmı yād ola
- 4 ‘ Oşmān Efendi itdi infāz-ı vaşıyyet ḫaḳ bu kim
Şād eyledi zevcesiniñ rūḫın o da dil-şād ola
- 5 Maḫmūd Ağa-yı şāhibü’l-ḫayr ile bu merḫūmeye
Envār-ı Ḳur’an-ı kerīm ‘ uḳbāda zūḫr ü zād ola
- 6 Tāriḫi geldi şeş cihetden gūşuma yazdım Elīf
Bu dār-ı Ḳur’an ḫaşre dek bāḳi vü hem ābād ola

1323

HAYRET (ADANALI) [öl.1913]

[ŞEHR-ÂYİN]²¹⁴

170

Meʿûlü Mefâʿîlün Feʿûlün

- 1 Bir nükte tırâz şâʿir olsam
Endişeyi resme kâdir olsam
- 2 Olsam ne demek aţbaʿ-ı çâlâk
Şâʿirliğim itdiñ mi idrâk
- 3 Parlarsa dahî güher gül olmaz
ʿÂrif bu kadar tecâhül olmaz
- 4 Güş eyle semâyı ey füsün-sâz
Taḥsîn idiyor kelâmın iʿcâz
- 6 Hâmeñ Koreli kelâma bünyâd
Âbâd oluyor feşâḥat âbâd
- 7 Sen ğayri bize hemân beyân yaz
Yaz tırma aţbaʿ-ı nüktedân yaz
- 8 Maʿnî ise işte şevḳ ü şadî
Yeksân saña haydi cümle vâdî
- 9 Baḳ göñlüme de ne cüşî vârdır
ʿUmmân gibi ḥurüşî vârdır
- 10 Bilmem bu ne feyz-i âsumânî
Eṭrâfımı aldı heb meʿânî
- 11 Tâ saḥn-ı dile hücüm iderler
Nazm it beni de amân dirler
- 12 Kim söylemiş anlara İlâhî
Taşmîm-i dil süḥan-ı penâhî
- 13 Kim söyledi gâyetdi şâʿiriyet
Tavşîf-i şeh-i cihâna niyet

²¹⁴ Hayret (Adanali), *Şehr-âyin ve Sühr-i Beyân*, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul 1302.

- 14 Şāhenşeh-i kām-baḡ-ı devrān
Zīb-āver-i taḡt āl-i ‘Oṣmān
- 15 Pīrāyede serīr-i şevket
Ārāyiş-i mesned-i ḡilāfet
- 16 Sulṡān-ı cihān Ḥamīd-i Ġāzī
Şāhān-ı zamān-ı ser-firāzı
- 17 Ḥāmī-i şerī‘ at-ı peyamber
Nāzende anıñla taḡt ü efser
- 18 Cem-kevkebe āfitāb-ı pāye
Allah’a degil mi kendi sāye
- 19 Bundan daḡı belli[?] ḡadr-i sulṡān
Kim eylese bir mübāḡı fermān
- 20 Gör ḡükm-i şeh-i cihān neyler
Şer‘ an o mübāḡı vācib eyler
- 21 Eylerse becā hemān Te‘ ālā
‘Ālīdir añın maḡāmı ‘ālī
- 22 Bir rütbe ki rütbe-i ḡilāfet
Fevḡindeki mertebe nübüvvet
- 23 El-ḡāşıl ey şeh-i felek-cāh
Sulṡān-ı cihān ḡalīfetu’l-lāh
- 24 Vaşfiñ ne ḡadar olunsa ıṡrā
Bālāsın o rütbeden dü-bālā
- 25 ṡab‘ imda egerçi ḡayli şā‘ ir
İbdā‘ -ı süḡanda mişli nādir
- 26 Ḳudret yetişür mi medḡetiñde
Şā‘ ir ne disün yā ḡazretiñde
- 27 Bir şey’e nihāyet olmayınca
Tavşīfine ḡāyet olmayınca
- 28 Lāl olma degil midir feşāḡat

- Lāzımsa belāgat işte Ḥayret
29 Ḥayret bu ne ḥāl-i ḥayret-efzā
İ‘cāz oluyor sözüñ ser-ā-pā
30 Ḥayrānlığı işte ḥikmet itdiñ
Dembesteligi feşāḥat itdiñ
31 Ḳādırsin ayā bedī‘i fiṭrat
İsterseñ idersiñ ‘aczi ḳudret
32 ‘Unvān ne bu ṭab‘-ı pür-fenk çün
Şā‘ir dime dūn ḳalır seng çün
33 Şā‘irde bu iḳtidār olur mu
Temmūzda ḥiç bahār olur mu
34 Hem şā‘ir ider hemān şikāyet
Bed-baḥtlığın ider ḥikāyet
35 El-ḥamd benim sa‘ādetim vār
Bir ḥayli ‘ulūma nisbetim vār
36 Ey taḥt-ı ḥilāfet üzre dāver
Ḥāmī-i ma‘ārif ehl-perver
37 Mümkin mi zamān-ı şevketiñde
Ol neş‘e fezā ḥilāfetiñde
38 Dünyā ḡamını çeker miyim ḥiç
Ben zaḥmıma zehr eker miyim ḥiç
39 Çeksem de vülūga ben zārūret
Gerdūndan ider miyim şikāyet
40 Gerdūn kim olur ki eyleyem ben
Şekvā ānı sen müderrisimken
41 Ma‘lūb olamam o bed-sirişte
Sāyeñde vār iḳtidārım işte
42 Ṭıtdım yaḳasın hemān getürdim
Dergāha keşān keşān getürdim

- 43 Gördüñ mi felek zebūnum olduñ
Mağbūn-ı şedde-i sükūnum olduñ
- 44 Taħrībime ħayli niyet itdiñ
Bilmemki naşıl cesāret itdiñ
- 45 Bir bī-kes ü nā-tüvān mı şandiñ
Sen yoħsa beni filān mı şandiñ
- 46 Min-ba‘ d o yola gider misiñ sen
Ehl-i dilem cevri der misiñ sen
- 47 Te‘dīb ideyim de ben sipihrā
Sen git beni it kazāya şekvā
- 48 Cevriñ fūzelāya her zamān mı
Cevri itmege tövbe mi imān mı
- 49 Artık yetişür behi besālet
Bāzūña da yoğ mı sende şefkat
- 50 Akrān mı ki çerħ uğraşırıñ
Lāyık mı sipihre kin taşırıñ
- 51 ‘Ārifler oduna bāş eger mi
Uğraşmağa ħiç felek deger mi
- 52 Gūş it süħanım ey ehl-i ‘irfān
Mücrimse daħi sipih-gerdān
- 53 Sen uyma yine o dil-i siyāha
Bağş eyle cülūs-ı pādişāha
- 54 Bağ sāye-i ħusrevānesinde
Devrān şehen-şehānesinde
- 55 Seyr eyle naşıl donanmış ‘ālem
Pür-neş’e cihān cihāniyān hem
- 56 Gündüz mü bu böyle şeb olur mu
Rūşen bu kadar ‘aceb olur mu
- 57 Bilmemki cihān naşıl şenelmiş

Gündüz de mi yoksa seyre gelmiş
58 Gördüñ mü buña nazîre hâşbâ
Gerdûnda da başka bir temâşâ
59 Eṭrâfına meh-nücûmun almış
Bağ bağ ne kadar da seyre ṭalmış
60 Yüksek yere çıkmış öyle tenhâ
Biñ çeşm ile eyliyor temâşâ
61 Hûrşîde şoruñ gürûh-ı kevkeb
Görmüş mü cihânda böyle bir şeb
62 Biñ çarḥ-ı felek olur ziyâ-pâş
Ey çarḥ-ı felek bakındı bağ şâş
63 Mânend-i şehâb olur felek-tâb
Bâlâya çıkar fişeng ü mehtâb
64 Gökden yere nûr olurdu rîzân
Yer şimdi semâya pertev-efşân
65 Yâ Rabb ne kadar da nûr ṭolmuş
Bilmem ki zemîn semâ mı olmuş
66 Tebrîk-i cülûs için gemine
İnmiş mi yâ âsümân zemîne
67 Gönlümde sükûnet üzre ‘ummân
Tâbân olur anda ‘ayn-ı ‘irfân
68 Kândîl yerine havâs uyanmış
Sâhilleri bir taḥf donanmış
69 Görmüş mü buña nazîre kimse
Aḥkâmımı şormayıñ benimse
70 Şâğımda zamân-ı nev-civânı
Ṭurmağda şolumda şâdümânı
71 Âheng ü ṭarab terennüm eyler
Kârşumda emel tebessüm eyler

- 72 Serpūşīn atar havāya ŧevkim
Kandīl uğurur semāya ŧevkim
- 73 Hīę ŧenligime olur mu ŧānī
Erkān-ı ŧafā bütün ma' ānī
- 74 Ecrāmiñ ile donanma öyle
Ey ęarę olur donanma böyle
- 75 Nazmım da hele ne dil-sitāndır
Gül-deste-i gülŧen-cināndır
- 76 Evŧāf-ı ŧehenŧeh-i cihāndır
Manzūme-i tab' -ı nüktedāndır
- 77 Benden saña ey felek niŧāndır
Bil ęadrini līk pek girāndır
- 78 ęesbān degil o ser-i külāha
Pervīn gibi ęaę cebīn-i māha
- 79 Hem söyle fereŧtegān dizilsün
Hem ŧımf-ı kerrubiyān dizilsün
- 80 İhlāŧ idiyor du' āya niyyet
Hem bekliyor iŧte bağ icābet
- 81 Yā Rabb ęulıñ Hamīd Hāna
Vir ' ömr ü hayāt cāvidāna
- 82 Ümmet yaŧasun himāyesinde
ŧādān ola cümle sāyesinde
- 83 Ma' mūr ola böyle mülk ü millet
Hoŧnūd ola ŧāhib-i nübüvvet
- 84 Ātīmiz aniñla ola te'mīn
Āmīn diyıñ ey melekler āmīn
- 10 Zī'l-қа' de Sene 1301**

FERÎDE HANIM (öl.1903)

[DİVAN]²¹⁵

171

Der Hakk-ı Sadr-ı Esbak Hamdi Paşa

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Gâzî-i Hâkân-ı A'zam ol şeh Abdu'l-Hamid
Cevher-i zâtıdır anın hâtem-i adle nigîn
- 2 Âb-ı lütfi ile revnak buldı gül-zâr-ı cihân
Yâd-ı adliyle hemîşe gülşen olur her zemîn
- 3 Akl u tedbîr-i hümâyûnın değil görmüş zamân
Dâd-ı Hakdır zât-ı âlîsine her re'y-i metîn
- 4 Her işi ilhâm-ı Rabbânî o zât-ı akdesin
Kuvve-i kudsiye var zâtında bil hakke'l-yakîn
- 5 Kılmada erbâbına tefvîz mehâm-ı devletin
Asdikâ-yı bendegânın itmede hep kâm-bîn
- 6 Bâ-husûs ol Âsaf-ı devrân destûr-ı be-nâm
Himmet-i şâhânesiyle olmada mesned-nişîn
- 7 Tuhfe-i erkân-ı devletdir emîn-i saltanat
Ya'nî ol âlî-himem Paşa-yı "Hamdî"-i ber-güzîn
- 8 Meclis-i vâlâsına meftûndur erbâb-ı hıred
Rüşd-i irfânına dir rûh-ı Felâtûn âferîn
- 9 Çeşme-i lütfından itmiş ebr tahsîl-i kerem
Dermendâna der-i ihsânı bir hısn-ı hasîn
- 10 Âsafâ rûşen-zamîrâ ey maâlî-hemtâ
Sensin ol destûr-ı efham ârif ü dâna Fatîn
- 11 Bir zamanlar lütfunun şermendesini olmuş idim
İsterim ki hâkipâyına sürem yine cebîn
- 12 Bulmadım gerdûn-ı dûn içinde aslâ kâm-ı dil

²¹⁵ Bünyamin Çağlayan, *Ferîde Hanım Divanı*, y.y, Ankara 2006.

- Eyledi ahvâlimi günden güne âh ü enîn
13 Hâkipâ-yı devletinden neşr olur her müşkbâr
Bû-yı lütf u merhamet çün nâfe-i âhû-yı çîn
14 Gerçi devrândan teşekkî itdi Leylâ vü Şeref
Bencileyin görmemiştir dîde-i çarh-ı dîrîn
15 Dâverâ bu arz-ı hâlim Kastamonıdan benim
Eyledim takdîme cür'et hâkipâyına hemîn
16 İltifât-ı devletin iksîr-i a'zam Âsafâ
Bâb-ı eltâfında derbân bu Ferîde kemterîn

172

Kasîde-i Nev-sâl

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Ol penâh-ı mülk-i devlet nâsır-ı şer'-i mübîn
Pâdişâh-ı heft-kişver husrev-i rû-yi zemîn
2 Hazret-i Hâkân-ı A'zam Gâzî ol "Abdü'l-Hamîd"
Hak anı itmiş adâlet tahtı üstinde mekîn
3 Âb-ı lütfi kılsa bir dem milh u zehri terbiyet
Birisi olur şeker birisi sâfi engübîn
4 Satvetiyle lerze-nâk eyler bütün düşmenlerin
Sâye-i lütfında âlem oldı ekdârdan emîn
5 Bi'l-umum a'dâya oldı adli bir sedd-i sedîd
Âcizîne dergeh-i vâlâsı bir hısn-ı hasîn
6 Bâr-gâh-ı şevketinde bendesidür her mülûk
Olmak ister çâkeri bâbında elbet melek-çîn (cebîn)
7 Adl ü dâdın görmüş olsaydı eğer Nûşirevân
Hırmen-i lütfında olmak ister idi dâne-çîn
8 İ'tisâm eyler hemîşe şer'-i pâk-i Ahmede
Eylemiş ihsân cihâna çünki Rabbü'l-âlemîn
9 İştîyâk-ı bezm ile devr iderse rûz (ü) şeb

- İtmem istiğrâb aslâ vech-vâr çarh-ı berîn
10 Cevher-i zâtı olupdur bâ-füyûzât-ı ezel
Vâkıf-ı sırr-ı tarikat hâmî-i şer'-i mübîn
11 Geldi hengâm-ı duâ ile Ferîde el-cevâb
Bir duâ kim diye âmîn ana Cibrîl-i Emîn
12 Âfitâb-ı şevketin itsün ziyâ-dâr âlemi
Kâim oldukça tinnâb-ı çarh turdukça zemîn
13 Kalb-i şâhânen mücellâdır senin mir'ât-veş
Hıfz ider cism-i hümâyûnunun o Hayru'l-Hâfizîn
14 Her şebîn kadr ola her rûzun dahi ıyd-i sürûr
Ola her sâlin mübârek lütf u Hakka hem karîn

173

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Gâzî-i Hâkân-ı A'zam Hazret-i Abdu'l-Hamîd
Cevher-i zâtıdır anın hâtem-i adline nigîn
2 Anın lütfi ile revnak buldı gül-zâr-ı cihân
Bâd-ı adliyle hemîşe gül-şen olur her zemîn
3 Her işi ilhâm-ı Rabbânî o şâh-ı akdesin
Kuvve-i kudsiye var zâtında bil hakke'l-yakîn
4 Kılmada erbâbına tefvîz mehâm-ı devletin
Asdikâ-yı bendegâna itmede hep kâm-bîn
5 Bahtiyâr itmekliğiçün bu vilâyet halkını
Gönderüpdür bir vezîri kim anın re'yi metîn
6 Bâ-husûs ihsân idüp bu Kastamonı şehrini
Bir vezîr-i lâ-nazîri ki anın re'yi metîn
7 Tuhfe-i erkân-ı devletdür emîn-i saltanat
Hem enîs-i ma'deletdir zât-ı vâlâsı mekîn
8 Hâkipâ-yı devletinden şemm olur bî-gümân

- Bû-yı lütf-ı merhamet çün nâfe-i âhû-yı çîn
9 Hânesin gönlüm gibi hem-dem idüp devrân benim
Neyleyim ta'mîre aslâ yok liyâkat hiç muîn
- 10 Bir tehî dest ü kasîr ü bî-vâyeyim âh kim
Vay eğer olmazsa bize lütf u ihsânın karîn
- 11 Gerçi devrândan teşekkî itdi Leylâ vü Şeref
Bencileyin görmemiştir dîde-i çarh-ı berîn
- 12 Bulmadım gerdûn-ı dûn devrinde aslâ kâm-ı dil
Eylerim beytü'l-hazende dâimâ âh ü enîn
- 13 Âsafâ rûşen-i zamîrâ ey hümâ-yı bî-hemtâ
Sensin ol destûr-ı ekrem ârif ü dâna Fatîn
- 14 Kesb-i feyz eyler mübâhât eyleyüp hep âm ü hâs
Her ne câ olsa karargâhın eyâ zât-ı güzîn
- 15 Çeşme-i lütfundan eyler ebr tahsîl-i kerem
Bâb-ı ihsânın hemîşe âcize hısn-ı hasîn
- 16 Böyle mi eyler idim gülzâr-ı medhin dâverâ
Bülbül-i tab'ım eger çi olmasa idi hazîn
- 17 İtme itnâb-ı suhen ey dil-i âciz kıl duâ
Bir duâ kim ana âmîn-hân ola Cibrîl-i Emîn
- 18 Ömr ü ikbâl-i füzûnıla zâtını her du cihân
Sâye-i şâhîde mesrûr ide Rabbü'l-âlemîn
- 19 Kıl nigâh-ı lütfuna mazhar Ferîde ahkarı
Bâb-ı ihsânına gelmiş sürmede rû-yı cebîn

ALİ EMİRİ EFENDİ [öl.1924]
[LEVÂMÎ' U'L-HAMÎDİYYE]²¹⁶

174

Fe' ilâtün (Fâ' ilâtün) Mefâ' ilün Fe' ilün (Fa' lün)

- 1 ' Ālemin̄ pādişah-ı mergūbı
Herkesin̄ muntehāb ü maṭlūbı
- 2 Pertev-gevher tāc-ı ' azamet
Şems-i raḥşān sipihr-i şevket
- 3 Kurre-i a' yen āl-i ' Oşmān
Faḥr-ı şāhān celīlū'l- ' unvān
- 4 Naḳş-ı āyīne-i ' irfān ü zekā
Dürr-i gencīne-i iḥsān ü ' aṭā
- 5 Güher-i mā-ḥaşal mülk ü milel
Ḥāşıl-ı mā-melek dīn ü düvel
- 6 Ekmel-i ḥalk-ı cihān faḥr-ı mülük
Murtażā-i kevkebe ferḥunde sülük
- 7 Zübde-i feyz celīl-i taḥmīd
Zıll-ı Ḥaḳḳ ḥazret-i Sulṭān Ḥamīd
- 8 Ṭab' idir mühbiṭü'l-hām-ı celī
Fikridir levḥ-i rumūz-ı ezeli
- 9 Kālbidir kāşif ḥaḳ u bāṭıl
Ḥall olur anda hezārān müşkil
- 10 ' Adli nūr-ı kerem-i Subḥānī
Ḥalkı feyz-i güher Raḥmānī
- 11 ' Ālemi merḥameti şāmildir
' Adli feyz-i beşere kāfildir
- 12 Re' fet ü merḥamet ü iḥsānı
Şefḳat ü ' aṭafet ü ' irfānı

²¹⁶ Ali Emîri Efendi, *Levâmiu'l-Hamidiyye*, Âlem Matbaası, İstanbul 1312.

- 13 Eyledi H̄azret-i ma' b̄ud-ı ved̄ud
Z̄āt-ı p̄akinde ser-ā-pā mevc̄ud
- 14 M̄ülkini ' adliyle iḫyā itdi
Devletiñ ş̄anını a' lā itdi
- 15 Şems-i himmetdir o sulṭāna ferīd
Birdir envārına nezdīk ü be' id
- 16 Oluyor her nazariñ manz̄urı
Ḳurbıyyede ba' diyyede ş̄amil n̄urı
- 17 ' Adli bir sırr-ı kerāmetdir anıñ
Luṭfi bir feyz-i ' adāletdir anıñ
- 18 C̄ud u iḫsānı o rütbe çokdur
Luṭfını görmeyen ādem yokdur
- 19 Bir ufāk ḳaryeye gitse insān
Anda da muṭlaḳ olur çeşme ' ayān
- 20 Eşer-i bī-bedel z̄i-ş̄anı
Kerem ü merḫamet ü iḫsānı
- 21 Luṭfi çok himmeti çok şefḳati çok
Baḫr-i ' ulviyetine ḡāyet yok
- 22 Vār ise her ne ḳadar bāy ü gedā
Cümlesi eyler o sulṭāna du' ā
- 23 H̄azret-i H̄atem-i Res̄ul ḫürmetine
Ravza-i mefḫar-ı küll ḫürmetine
- 24 Sırr-ı ' irfān-ı ezel ḫürmetine
Feyz-i burhān-ı ezel ḫürmetine
- 25 Ola taḫt-ı ' aḫametde cāvīd
O şehensāh-ı hümāyūn vaḫīd
- 26 Dā'imā eyleye dil-şād ü besīm
Ola her işde mu' īni Yezdān
- 27 Görmeye zerre ḳadar ḫüzn ü elem

Şıhhat ü 'āfiyet olsun hem-dem
28 İde her vaḳti meserretle mürür
Mülki ma' mür ola ḳalbi mesrür

175

Tārīḫ-i Velādet-i Hümāyūn Ḥazret-i Pādişāhī

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1 Şehen-şāh-ı cihān ' Abdü'l-mecīd Ḥān-ı kerem-güster
Ki teshīr eyledi yek-ser ḳulūbı hüsn-i aḫlāḳı
2 ' Adāletle ' ināyetle idüb dünyāyı ābādān
Fürūḡ-ı şevket-i ' ālem-şümūlı aşdı nüh-tāḳı
3 Olub ' ömri mezīd iḳbāl ü iclāli medīd olsun
' Adūsı vārsa sūzān eylesün şemşīr-i berrāḳı
4 Ṭoḡunca şulb-ı pākinden yine şehzāde bedr-āsā
' Uyūn-ı ḫalḳı rüşen eyledi ser-tā-ser işrāḳı
5 İdüb ihyā-yı nām-ı cedd-i ' ālī-şānına himmet
Niyāz itsem du' ā gūyāna ben de ' afv ü iṭlāḳı²¹⁷
6 Mübārek günde geldi māh-ı iḫsān ü ' aṭādır bu
Sevindirsin beni şāh-ı güzīnīñ raḫm ü işfāḳı
7 Çıḳar bālā-yı çarḫa ' Ākifā tārīḫ-i mīlādī
Gelüb sulṭān Ḥamīd itdi münevver cümle āfāḳı

Sene 1258

²¹⁷ Bu tārīḫ-i ḡarrayı Edirne'de iḳāmete me'mür iken inşād ü taḳdīm iderek anıñ üzerine ' afv ü iṭlāḳ olunduḡı müşārun-ileyh ' Ākif Pāşā'nıñ biñ iki yüz elli ṭoḳuz senesinde ṭab' olunan münşe'atıñ ikinci ḳısmınıñ otuzuncu şaḫīfesinde muḫarrerdir ki velī ni' met bī-minnet ve şehriyār-ı ' ālī mürüvvet efendimiz ḫazretlerinin ḫayret-baḫş-ı kā'ināt olanfarṭ-ı şefḳat ve kemāl ' ināyet-i pādişāhāna ve mecbūl ve müteḫallaḳ buyurulduḡları yümn ü ḫayr u ' ulū insāniyyet mülūkāneleri tā şabāḫu'l-ḫayr velādet-i hümāyūnları tārīḫ-i feyz-nākinden i' tibāren şeref-pīrā-yı sāḫa-i zuhūr olmaḡa başladıḡı bunuñla da müşbitdir. (Ḥallede'l-lāh mülkehü ve ebed salṭanatahü)

Şehriyâr-ı fârûk-ı fıtrat kırratü'l-‘ ayn-ı ümmet iftihâr-ı mülk ü millet velî ni‘ met bî-
minnet ‘ âlî ‘ inâyet halîfe-i kübrâ-yı Resûl-i Rabbü'l-mu‘în (Hâllede'l-lâhü Te‘ âla
zılâlî salţanatehü ‘ ale'l-‘ âlemin)²¹⁸ efendimiz hazretleriniñ cülûs-ı meyâmin-i me'nûs
mülükâneleri âvân-ı mes‘ üdesinde kemâl-i metn ü iftihâriyle birinci def‘ a olarak
tanzîm olunan târihdir.

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

- 1 Ziyâ-endâz firaķ-ı ‘ âlem oldu feyz-i Rabbânî
Cihânîñ buldı revnaķ-ı tâzededen aķtâr u erkânı
- 2 Cenâb-ı Hâlîķ’a ģamd-ı firâvân eylesün millet
Ki dehrîñ maģv u nâbûd oldu Şimdi miģnet-âvânı
- 3 ‘ İnâyet eyledi Mevlâ serîr-i âl-i ‘ OŐmâna
Mu‘ azzam muģterem mergûb-ı ‘ âlem bir cihân-bânı
- 4 Cülûs-ı taģt-ı Őefket eyledi iķbâl ü devletle
Cihânîñ cânı ‘ adliñ kâni devrânîñ Süleymânı
- 5 Şehensâh-ı mu‘ azzam Ħazret-i ‘ Abdü'l-ģamîd Ħân kim
Odur taģt-ı ģilâfet üzre zıllu'l-lâh-ı bî-Şânî
- 6 O Şâhen-Şâh-ı taģt-ı ģikmet ü ‘ irfân ki lâyiķdır
Felâţûn u Ferîdûn olsalar Şâkird-i ‘ irfânı
- 7 Nihâl-i devletiñ pür-nûr-ı ber-vird-i muģarrâsı
Sipîhr-i Őevketiñ ģoŐ-büy-ı ber-ģurŐid-i raģŐânı
- 8 Ledünniyât-ı rûģ-ı ģikmetiñ ‘ İŞâ-yı feyyâzi
Tecelliyât-ı Tûr-ı ģadriniñ Mûsâ-yı ‘ İmrânı
- 9 Degildir Őükriñ İfâ eylemek bu ni‘ metiñ mümkin
Naşîb itdi Ħüdâ bir böyle bî-mânend-i sulţânı
- 10 Henüz Şehzâde-i ‘ âlî iken ol Ħusrev-i a‘ zâm
‘ Ulüvv-i fażlı ģoŐterdi neģe âŐâr u bürģânı

²¹⁸ “Allahü Teâlâ, onun saltanatının gölgesini âlemler üzerinde dâim ve bâkî eylesin” anlamındaki dua cümlesi.

- 11 ‘ Ayān eylerdi bir şems-i zekā her fir-k-i cevvali
Cihān olmuşdı ‘ aql u re’yiniñ müştāk u hayrānı
- 12 İşitmişdim hezārān def’ a üstād-ı habīrimden
O üstād-ı güzīn kim yok idi ‘ irfānda aqrānı
- 13 Demādem deyr ider rūy-ı zemīn āsūde hāl olmaz
Hüdā şāh-ı cihān itmezse şehzāde Ḥamīd Ḥānı
- 14 Ki zirā ‘ aql u tedbīr ü fazīlet anda cem’ olmuş
Anıñ ahlāk u ‘ ulviyyetde vār dünyāya rüchhānı
- 15 Bi-ḥamdüllāh ḥulūl itdi o hengām-ı feraḥ efzā
Şeref-baḥşā-yı ‘ ālem oldı ol mümtāz-ı ‘ Oşmānı
- 16 Ḳulūb-ı milleti yümn-i cülūsı eyledi hürrem
Ḥayat-ı tāze virdi kā’ināta ‘ adl ü iḥsānı
- 17 Budur sultān-ı a’ zam-ı şeref-rāz meşriḳ u maḡrib
Budur feyz-i Hüdā āyīne-i esrār-ı subḥānı
- 18 Nihāndır kān-ı ahlākında gevher-pāre-i ‘ irfān
‘ Ayāndır naḳş-ı didārında feyz-i nūr-ı Yezdān’ı
- 19 ‘ İnāyet itmeseydi Ḥaḳḳ bu şāhen-şāh-ı mes’ ūdi
N’olurdı ḥālimiz şükr ile bir kerre düşün ānı
- 20 İlāhī taḥtı mes’ ūd u mübārek ḳıl o sultāna
Muvaffaḳ eyle her bir işde ol ḥākān-ı zī-şānı
- 21 İlāhī sāyesinde öyle rāḥat eylesün millet
Daḡī yād itmesün ‘ aşr-ı Yāvuz Sultān Selīm Ḥānı
- 22 Bi-ḥaḳḳın Seyyidü’l-kevneyn olsun zātınıñ dāim
Zamān maḥkūm-ı aḥkāmı ḳader me’ mūr-ı fermānı
- 23 Meserretle Emīrī çākeri i’ lān ider tāriḥ
Enāmıñ ‘ adliyle ‘ Abdü’l-ḥamīd Ḥān oldı sultānı

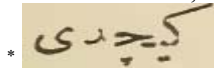
Sene 1293

Nür-1 dīde-i ‘Oşmāniyān sūrūr-1 sīne-i ‘ālemiyān pādişāh-1 zīşān-1 hümāyūn ‘unvāñ-1 velī ni‘ met-i bī-imtinān (Eyyede’l-lāhü te‘ālā devletehü ilā āhiri’z-zamān)²¹⁹ efendimiz hāzretleriniñ cülūs-1 mes‘adet-i maḥsūs-1 şāhāneleri ḥaḳḳında ikinci def‘a olarak inşād olunan tārīḥdir

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Feyz-i dīger oldı āfāk-1 ‘avālimde bedīd
Oldı gūyā ‘ālemiñ her rüzı bir ‘īd-i sa‘īd
- 2 Ḥākdān ğarḳ-1 sa‘ādet āsumān lebriz-i nūr
İns ü cān mest-i meserret heft-i kişver reşk-i ‘īd
- 3 Pertev-i ğam-süz ile eşyā ser-ā-ser müstenir
Behcet-i firüz ile dünyā ser-ā-pā müstefid
- 4 Şādümān itdi cihāniñ cümle maḥlūḳātını
Taḥt-1 iclāle cülūs-1 hāzret-i Sulṭān Ḥamīd
- 5 Milletiñ feyz-i ümīdi geçdi* taḥt-1 şevkete
Geçdi taḥt-1 şevkete ol cevher-i feyz-i ümmid
- 6 Pādişāh-1 baḥr ü berr ḥākān-1 İskender eşer
Şehriyār-1 ‘izz ü ferr sulṭān-1 mümtāz ü ferid
- 7 İbn-i sulṭān ibn-i sulṭān ibn-i sulṭān-1 güzīn
Ḳurratü’l-‘ayn-1 celil-i hāzret-i Sulṭān Mecid
- 8 İbn-i ḥān-1 Maḥmūd-1 ibn-i Ḥamīd-i muḥterem
İbn-i Sulṭān Aḥmed-i şāliş şehen-şāh-1 sa‘īd
- 9 İbn-i rābi‘ ḥān-1 Meḥmed ibn-i İbrāhīm ḥān
İbn-i Aḥmed Ḥān-1 evvel Ḥusrev-i Dārā ‘abid
- 10 İbn-i şāliş Ḥān-1 Meḥmed ibn-i şāliş Ḥān Murād
İbn-i şāni Ḥān-1 Selim ğitī-sitān rü-sefid
- 11 İbn-i Ḳānūnī Süleymān nām-dār-1 rüzigār

²¹⁹ “Allahü Teâlâ, onun devletini âhir zamana kadar güçlü kılsın” anlamındaki dua cümlesi.

- Şafdır ferhunde kevkeb şāhib-i ‘ahd-i medīd
- 12 İbn-i sultān-ı cihān şāhib-kırān-ı kāmurān
Hāzret-i Sultān Selīm-i evvel ibn-i Bāyezīd
- 13 İbn-i Fātiḥ Hān-ı Meḥmed kim odur fettāḥ-ı dīn
Mazḥar-ı “Ni‘ me’l-emīr” ol ‘ādil-i ferd ü vaḥīd
- 14 İbn-i şānī Hān-ı Murād ibn-i Meḥmed Hān-ı pāk
İbn-i Sultān Bāyezīd ibn-i Murād Hān-ı şehīd
- 15 İbn-i Orḥān Hān kim oldur Rūm ilin feth eyleyen
İrmedi bu nuşrete evvelce bir şāh-ı reşīd
- 16 İbn-i ‘Osmān Hān-ı yektā gāzī-i şehri Tuş‘ār
Vāzī‘-ı Bünyān-ı devlet şafdır şevket-bedīd
- 17 İbn-i gāzī ḥāzret-i Ertuḡrul ‘ālī-cenāb
Vāşıl-ı serḥadd-i Rūm oldu o memdūḥ-ı ferīd
- 18 İtdiler bunlar bu dīn ü devlete iḳdām-ı tām
Urdılar dest-i himemle bāb-ı ‘aduvāna kilīd
- 19 Bunların tuḡrā-yı şevket naḳş olundu nāmına
Virdiler bunlar vücūd-ı kişvere rūḥ-ı cedīd
- 20 Bunlara irdi emānet-i Ḥabīb-i Kibriyā
Bunlara taḥt-ı ḥilāfet oldu me’vā-yı sedīd
- 21 Bunlar itdi ehl-i ‘ilme iḥtirām-ı bī-ḥesāb
Bunlar oldu etḳıyā-yı ümmete nuşret-i resīd
- 22 Bunlar oldu revnaḳ-ı şer‘i mübīn-i Muştafā
Bunlar itdi hemt-i imḥā-yı a‘dā-yı ‘anīd
- 23 Ḳurb-gāḥ-ı Kibriyā olsun maḳāmı bunların
‘Ömrin itsün şehriyār-ı ‘ālemin Mevlā mezīd
- 24 Māşaallāh bir şehen-şāh ki cenāb-ı pākidir
‘İffet ü taḳvāda mānend-i Cüneyd ü Bāyezīd
- 25 Bāreke’l-lāh fiḫrat-ı zātında olmuş cilve-ger
‘Adl-i Sultān Ġaznevī iḳbāl-i Hārūnu’r-Reşīd

26

وَقَّ ق اللهُ جَمِيعاً مَا يَشَاءُ مَا يَدُومُ
يَسِّرُ اللهُ قَرِيباً مَا يَحِبُّ مَا يَرِيدُ

27

خَلَّدَ اللهُ وَابْقَاءَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامِ
عَمَّرَ اللهُ وَقَوَّاهُ إِلَى يَوْمِ الْوَعِيدِ

29

Dā'imā şevk u sürür olsun enīs ü hem-demi

Ḳalb-i pākinden cihānda her elem olsun ba'īd

30

' Abd-i memlūk du' ā-gūyı Emīrī çākeri

Başladı tebrīk için teftiše tāriḥ-i müfid

31

Yazdı ḥāmem şevk ile tekrār tāriḥ-i cülūs

Dehre virdi yümñ ile pīrāye şāh-ı ' Abdü'l-ḥamīd

Sene 1293

178

Şehriyār-ı ḥurşid-i iḳbāl Pādişāh Ḥamīdü'l-ḥiṣāl şehensāh-ı ' adīmü'l-miṣāl zıll-i celīl-i

Ḥüdā-yı Müte'āl (Şānehü'l-lāhü te'ālā 'ani'l-hemm ve'l-gamm ve'l-melāl)²²⁰

efendimiz ḥazretleriniñ cülūs-ı mes'ūdiyyet-i melbūs-ı şehensāhileri ḥaḳḳında üçüncü

olarak söylenen tāriḥdir

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün

1

Bugün efrād-ı millet maẓhar oldu luṭf-ı Mevlāya

Bugün feyz-i İlāhī kā'ināta virdi pīrāye

2

Bugündür ser-te-ser ' Oşmāniyāniñ mübde'-i feyzi

Bugün mihr-i ' adālet neşr-i envār itdi dünyāya

3

Bugün geldi cemāl-i devlete bir revnaḳ-ı dīger

Bugün oldu meserret rü-nümā ḳalb-i re'āyāya

4

Naşıl vicdān-ı ' ālem olmasun böyle meserret-yāb

Cülūs itdi bugün sultān-ı ' ādil taḥt-ı vālāya

²²⁰ “Allahü Teâlâ onu; gam, üzüntü ve sıkıntıdan korusun” anlamındaki dua cümlesi.

- 5 Şehensāh-ı mu‘azzam hazret-i ‘Abdü’l-ḥamīd Ḥān kim
Odur ḥākān-ı İskender tūvān ü ma‘delet vāya
- 6 Ḥayāt-ı tāze buldı mülk ü millet bu ‘ināyetden
İrişdi şīt-i şükr ü maḥmidet tā‘arş-ı a‘lāya
- 7 Ḥudā bir öyle sulṭān-ı celīli eyledi iḥsān
‘Adāletle nazīri gelmemiş pehnā-yı ḡabrāya
- 8 Ne sulṭān ol cihān-bān felek-mesend ki vācibdir
Der-iclālīniñ çārūbı olmaḡ zülf-i ḡavrāya
- 9 Ḥākān-ı mü‘eyyed rehber-i rāh-ı hidāyet kim
Muvāfiḡdır umūrı şer‘-i pāk-i Ḥaḡḡ Te‘ālāya
- 10 Zamān-ı şevketinde ol şehensāh-ı kerem-baḡşıñ
Müşāya olmadı her rüzımız bir ‘id-i bālāya
- 11 Yāvuz Sulṭān Selīm ve Fātiḡ’in şād itdi ervāḡın
Muvaffaḡ oldı şān-ı devlet tecdīd ü iḡyāya
- 12 Şehensāh-ı mu‘azzam ser-firāz-ı cümle-i şāhān
Cihān-bān-ı müfehḡam şehriyār-ı āsumān sāye
- 13 ‘Adālet evc-i a‘lāsında bir mühr-i cihān-efrüz
Şaḡāvet baḡr-i zehḡārında bir dürr-i girān-māye
- 14 Zamān şevket-i şāhenşeh-i Fārūḡ fiṭratdır
N’ola ‘aşr-ı Süleymān gibi revnaḡ gelse dūnyāya
- 15 Muvaffaḡ eyle ol şāhenşehi ey Ḥāliḡ-i ‘ālem
Revnaḡ it nuşretiñ ol pādişāh-ı ‘ālem-ārāya
- 16 Burūc-ı āhenīn-veş leşkeri şarşılmasın aşlā
Düşürsün düşmeni āh ü enīn-i bī-tesellāya
- 17 Devām eyler Emīrī çākeri iḡlāş ile dāim
Du‘ā-yı şevket-i şāhenşeh-i fermān-ı fermāya
- 18 Bu tāriḡi kemāl-i meḡharetle eyledim tanzīm
Ḥudā ‘Abdü’l-ḥamīd’i eyledi şāh-ı felek-pāye

Sene 1293

Şehenşâh-ı ‘adâlet iktinâh-ı şehriyâr iclâl-penâh pâdişâhımız pâdişâh-ı ‘ulvî
câh-ı (Selleme hü’l-lâhü Te‘âlâ ve ebkâhü)²²¹ efendimiz hazretleriniñ cülûs-ı
hümâyûn füyûzât-ı meşhûn zıllu’l-lâhîleri haqqında dördüncü def‘a olarak
tanzîm olunan târîhdir

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Oldı luţf-ı hazret-i Hallâk-ı bî-enbâzla
Şâhid-i maqşûd-ı devlet cilve-ger biñ nâzla
- 2 Eyledi taḥrîk-i şehper şâhbâz-ı saltanat
Vâsıl oldı evc-gâh-ı maqşada pervâzla
- 3 Milletiñ her ferdi şimdi pek büyük sūr eylesün
Cân ü dilden farţ-ı âşâr server-i ibrâzla
- 4 Ya‘ni kim Sulţân Hamîd Hân-ı Ferîdün kevkebe
Pâdişâh oldı ‘adâlet taḥtını iḥrâzla
- 5 Bir büyük vicdâna mâlikdir o sulţân-ı celîl
İftihâr eyler cihân ol Husrev-i mümtâzla
- 6 Medḥ-i pâkinde o sulţân-ı hümâyûn-meşrebiñ
Güft-gü itsem ‘aceb mi ḥâme-i demsâzla
- 7 ‘İffet ü taqvâsı ehlu’l-lâhı maḥzûz eylemiş
Vaşfını kerr ü beyân eyler lisân-ı râzla
- 8 Beñzemez ârâ-i ‘âlem râ’-yı ‘âle’l-‘âline
Şa‘veniñ pervâza olmaz ḳudreti şehbâzla
- 9 Sâḥa-i vaşfında bî-nâm olmamaḳ mümkün degil
İntihâsı nazmımıñ seyyân olur âgâzla
- 10 Ḥaşre dek Yâ Rabb ḥaṭîb-i minber-i kûn ü mekân
Eylesün îfâ du‘â-yı şevketiñ âvâzla
- 11 Bed-nazardan şaḳlaya Mevlâ o şâh-ı a‘zamı
Maḥv ola a‘dâ-yı ebter-ḥâsed-i ğammâzla

²²¹ “Allahü Teâlâ, ona selamet versin ve onu bâkî kılsın” anlamındaki dua cümlesi.

- 12 Ey Emirî yazdılar târih-i bi-hadd ü hesâb
Nükte-sencân-ı efâzil hâme-i i' câzla
- 13 Ben de bu târih ile tebrike kıldım ictisâr
Dâver-i mülk oldu Hân ' Abdü'l-hamîd i' zâzla

Sene 1293

180

Şehriyâr-ı kerem-mu' tâd cihân-bân-ı ' ulviyyet nejad-ı maşriq âfitâb-ı ' adl ü dâd velî-
ni' met bi-minnet-i kudsi nihâd (Ekramehü'l-lâhü Te' âlâ bi'l-fevzi ve'z-zaferi ve'n-
necâti ilâ yevmi't-tenâd)²²² efendimiz hazretleriniñ cülûs-ı hümâyûn-ı meserret
maçrûn-ı pâdişâhaneleri hakkında beşinci def a olarak keşide-i sûtür idilen târihtir

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Şükr[i] kim luğf eyledi dehre İlâh
Oldı her bir köşe reşk-i ' id-gâh
- 2 Toldı âvâz-ı ferruğla nüh kıbâb
Hâb-ı gamdan buldı ' âlem intibâh
- 3 Munçalib oldu fem-i mazlûmda
Nağme-i şevk u sürûra meddâh
- 4 Ya' nî kim ikinci Hân-ı Abdü'l-hamîd
Oldı sultân-ı me' âlî iktinâh
- 5 Tâze cân geldi vücûd-ı kişvere
Vaқи' oldıqda cülûs-ı pâdişâh
- 6 Ol şeh-i ' âlem ki itmiş tâ ezel
Mîhr ü meh bâb-ı şükûhun secde-gâh
- 7 Cevher-i vicdânına olmaz nazîr
Pertev-i âyîne-i hurşid ü mâh
- 8 İftihâr-ı devlet-i ' Oşmâniyân
Şehriyâr-ı ' âdil ü ' âlem-penâh

²²² “Allahü Teâlâ onu; selâmetle, zaferle ve kurtuluşla kıyamet gününe kadar şerefli kılsın” anlamındaki dua cümlesi.

- 9 Hüsrev-i ‘âlem-sitân ced-be-ced
Mültecâ-yı kişver ü taht ü sipâh
- 10 Meşreb-i memdûhı maḳbûl enâm
Meslek-i mergûbı ḳurb-ı Hâḳḳ’a râh
- 11 ‘Avn-i pāk-i Hâzret-i Mevlâ ile
Muḫyi-i devlet olur bî-iştibâh
- 12 Mâşaallâh mû-be-mû etmekdedir
Herkesiñ aḫvâline medd-nigâh
- 13 Olmayan münḳâd-ı emr-i şevketi
Der ki Mevlâ’dan kesb eyler günâh
- 14 Yâ ilâhe’l-‘âlemîn olsun müdâm
Düşmen-i bed-iḫtariñ baḫtı siyâh
- 15 Dâ’imâ maḳhûr olub ḫaşm-ı mehin
Melce-i şâhân ola ol bâr-gâh
- 16 ‘Abd-i memlûkı Emîrî çâkeri
Şıdḳ ile eyler du‘â her şubḫ-gâh
- 17 Şevḳ ile i‘lân-ı târiḫ eyledim
Müjde kim ‘Abdü’l-ḫamîd Ḥân oldu şâh

Sene 1293

181

Sulṫân-ı selâṫîn-i cihân ḫâḳân-ı ḫavâḳîn-i devrân ḫalîfe-i a‘zam-ı Yezdân vekîl-i benî
âḫiri’z-zamân (Ḥalidet ḫilâfeteḫü ilâ yevmi’l-ḫaşri ve’l-mîzâni)²²³ efendimiz
ḫâzretlerinin cülûs-ı hümâyûn-ı meḫâret nümûn-ı ḫilâfet-penâhîleri ḫâḳḳında altıncı
def a keşide rişte-i nazm olınan târiḫdir

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Müjdeler şâd olsun eşḫâb-ı ḫared
Kâ’inâtı ḳapladı feyz-i şamed
- 2 Buldı revnaḳ âsumân-ı salṫanat

²²³ “Haşr ve mizan gününe kadar hilafeti bâkî olsun” anlamındaki dua cümlesi.

- Oldı şemsiñ maṭla‘ı burc-ı esed
3 Şevk-i ‘ālem buldı bir miqdārı kim
Ġayr-i k̄ābildir aña ta‘yīn-i ḥadd
4 Virdi Mevlā bir mükemmel pādişāh
Oldı millet mazhar-ı ‘avn ü meded
5 Ḥazret-i ‘Abdü’l-ḥamīd-i kāmūrān
Kim odur mālīk-i riqāb ced-be-ced
6 Eyledi iclāl ile taḥta cülūs
Ol sheşāh-ı emīn ü mu‘temed
7 Cebhesinde mūncelī feyz-i ezel
Sīnesinde müstetir sırr-ı ebed
8 Ḥazret-i Mevlā aña keşf eylemiş
Her ne vār ise cihānda nīk ü bed
9 Her fūrūġ-ı re‘yi bir nūr-ı celī
Her kelāmı ehl-i Ḥaḫḫa bir sened
10 Eyer ol ḥāḫān-ı ḫudsi kevkebe
Her işin şer‘i-şerīfe müstened
11 ‘Adl ü iḥsān ü ‘aḫsı bī-şümār
Fazl ü ‘irfān ü kemāli lā-ye‘ad
12 Mevsim-i ‘adlinde ol şāhenşehiñ
Oldı ‘ālem sā‘y-i dād ü sitad
13 Her işinde mazhar-ı tevfiḫ olur
Böyle keşf itmekdedir ehl-i raşad
14 Bu şafādan ḥāş u ‘ām-ı rūzigār
‘Arız-ı ikdāra urdı dest-i redd
15 Ey Emīrī Ḥaḫḫ-ı şāhenşāhda
İdelim dergāh-ı Ḥaḫḫa fetḫ-i yed
16 Dā‘imā eyle muvaffaḫ yā İlāhī
‘Ömri olsun bī-ḥesāb ü bī-‘aded

17 İftihārımdır bu tārīḥ-i tamām
Kıldı şāh-ı ‘ Abdü’l-ḥamīd Ḥānı eḫad
Sene 1293

182

Sāye-i celīl-i cenāb-ı Feyyāz-ı Muṭlaḫ Ḥusrev-i bī-nazīr erḫam ü eşfaḫ velī-ni‘ met bī-
minnet füyüzāt-ı ḫarīn (Ebede’l-lāhü te‘ ālā zılālī re’fethü ‘ ale mefāriḫi’l-
mü ’minīn)²²⁴ efendimiz ḫazretleriniñ cülüs-ı hümāyün-ı beşāret merhün-ı teb‘ a
perverīleri ḫaḫḫında yedinci def‘ a inşād olınan tārīḫdir

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

- 1 Ḥāl-i ‘ ālem herkesi şalmışdı fikr-i mübheme
Ḥurde-binān-ı cihān müsteḡraḫ olmuşdı ḡama
- 2 Sevḫ-i istiḡrāḫ-ı ḫayretle bugün vaḫt-i seḫer
Ben daḫī ḫalmış idim bir ‘ ālem-i lā-yefheme
- 3 Bir şadā-yı ma‘ nevī aks eyledi ḡuş-ı dile
Bu meali yād idüb eylerdi neşr-i zem-zeme
- 4 Müjdelersun size ey zümre-i ‘ Oşmāniyān
Oldıñız maḫzar ‘ aḫā-yı Kibriyā-yı i‘ leme
- 5 Ḥazret-i zü’l-‘ izzetiñ luḫfiyle vāşıl oldıñız
Vaḫt-i feyze mevsim-i şevḫe zemān-ı ḫürreme
- 6 Ol şehensāh-zāde-i mümtāz ü yektā kim anıñ
Aḫl-i feyyāzānesi ḫayret virdi ‘ āleme
- 7 İşte tevfiḫ-i cenāb-ı Kibriyā oldı ḫarīn
Ol kerīm ibn-i kerīm ol a‘ raf-ı mu‘ ciz-deme
- 8 Ya‘ nī kim ‘ Abdü’l-ḥamīd Ḥān oldı sultān-ı celīl
Eyledi dünyāyı müsteḡraḫ sürür-ı a‘ zama
- 9 Şimdi buldı āfitābın āsumān-ı salṫanat

²²⁴ “Allahü Teālâ, onun yüce gölgesini bütün Müslüman topluluklar üzerinde ebedi kılsın” anlamındaki dua cümlesi.

- Şimdi dünyā vāşıl oldu bir şefīk-i erḫama
- 10 Şimdi faşş-ı gevherīn buldı nigīn-i ma‘ delet
Bir Süleymān-ı ‘ adālet nā’ il oldu Hāteme
- 11 Virdi Mevlā bir ṭabīb-i ḫāzıķ-ı merhem-şinās
Zaḫm-ı mülküñ vār idi pek ihtiyācı merheme
- 12 Maḫdemiyle buldı o reng-i ḫilāfet zīneti
Ḥaḫḫ mu‘ īn olsun o sulṭān-ı hümāyūn-maḫdeme
- 13 Fā’iķ olsun emn ü āsāyişde ‘ ahd-i şevketi
‘ Ahd-i Efrīdūna eyyām-ı feraḫ-nāk-ı Ceme
- 14 Ḳalbine fayz-āver olsun dā’imā elṭāf-ı Ḥaḫḫ
Bu gül-i bāğ-ı vefā şāyestedir ol şebneme
- 15 Bu beşāret eyledi dünyāyı lebriz-i şafā
Bu meserret tāze cān virdi şunūf-ı ādeme
- 16 Bā’ iş-i inṭāķ ü ihyā oldu bu feyz-i ḫadīd
‘ Abd-i şādıķ bu Emīrī-i ḫaķīr ü ebkeme
- 17 Şevķ-i ‘ āle’ l-‘ āl ile inşād-ı tāriḫ eyledim
Müjde kim ‘ Abdü’ l-ḫamīd Ḥān oldu sulṭān ‘ āleme

Sene 1293

183

Pādişāh-ı mu‘ azzam ‘ ulviyyet-i refīķ sālīk-i mesālīk cenāb-ı Ebu-bekri’ ş-şiddīķ
(‘ Ammerahü’ l-lāhü te‘ ālā bi’ n-nuşri ve’ t-tevfīķi)²²⁵ efendimiz ḫazretleriniñ cülūs-ı
hümāyūn-ı hidāyet meknūn-ı şevket-penāhīleri ḫaḫḫında sekizinci def‘ a tanzīm olınan
tāriḫdir

Fā’ ilātün Fā’ ilātün Fā’ ilātün Fā’ ilün

- 1 Geldi hengām-ı sa‘ ādet gitdi eyyām-ı ye’s
Eylesün bezm-i şafāda ‘ ārifān devr-i ke’s
- 2 Ḥamdülillāh ḫande-nāk oldu meserretle felek

²²⁵ “Allahü Teâlâ, onu yardımıyla ve tevfiğiyle yaşatsın” anlamındaki dua cümlesi.

- Hayli demdir ki ‘ ayān eyler idi ‘ abe’s
- 3 Geldi burc-ı şevkete bir āfitāb-ı bī-miṣāl
Kıldı nūr-ı lāmi‘ -i mes‘ ūdı tezyīn-i re’s
- 4 Toğdı bedr-i kevkeb-efṣān āsumān-ı devlete
İktibās-ı pertev-i feyz eyledi baht-ı nükūs
- 5 Ya‘ nī kim ‘ Abdü’l-ḥamīd Ḥān-ı hümāyūn kevkebe
İtdi taht-ı şevket-i ‘ Oṣmāniyān üzre cülūs
- 6 Ol şehensāh-ı mu‘ azzam kim sezādır faḥr ile
Pīşe-gāh-ı şevketinde olsa dünyā ḥāk-būs
- 7 Ol şehensāh-ı hümāyūn-pīşe kim şāyestedir
Aḥz-ı pertev eylese ṭab‘ -ı münirinden şümūs
- 8 ‘ Anaşır terkīb-i şevket şeb-çerāğ-ı salṭanat
‘ Avn-i millet şavn-ı ümmet faḥr-i aqvām ü nüfūs
- 9 Maḳdeminden yālūnız ‘ Oṣmāniyān mı şād olan
Şādümān oldu bütün Hind ü sevād-ı Belḡ ü Ṭūs
- 10 Ḥaşm-ı bed-endīşi cān virmesün zemīn-i ye’sde
Eylesün ḳahr-ı Ḥudā a‘ dāyı muḥtāc-ı fülūs
- 11 Her tarafda leşkeri ḡālib gele Rüstem gibi
Düşmeni maḡlūb ola dā’im mişāl-i eşk-būs
- 12 Buldı bir tāriḡ-i ‘ āle’l-‘ āl Emīri çākeri
Şıdḳile itmek için ifā-yı resm-i pāy-būs
- 13 Yümn-i sulṭāna bu tāriḡ-i mükemmeldir delīl
Müjde kim ikinci Ḥān ‘ Abdü’l-ḥamīd kıldı cülūs

Sene 1293

Vekîl-i celîl-i Seyyidü'l-enâm halîfe-i ber-güzîde-i hâş ü 'âm şehriyâr-ı 'adâlet
makrûn-ı pâdişâh-ı hümâyûn (Eṭâle'l-lahü Te'âlâ 'umrahü ve zâ'af ecrâhü ilâ eḡaru'l-
ḡarûn)²²⁶ efendimiz ḡazretleriniñ cülûs-ı mes'ûd-ı mübeşşeru'l-maḡşûd mülk-dârîleri
ḡaḡkında ṭoḡuzuncu def'a keşîde-i silk-i meserret idilen târîḡdir

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 H̡ābdan bî-dār olduḡda bugün vaḡt-i seḡer
Oldı meşhûdum hezārān ḡudret-i Rabbü'l-felaḡ
- 2 Ḳablamişdı zîr ü bālāyı şafā-yı ma'nevî
Kā'ināta neşr-i feyz eylerdi envār-ı şafaḡ
- 3 ḡülşen-i 'ālem 'acāyib ḡālet itmişdi 'ayān
İhtizāz eylerdi bād-ı şevḡ ile her bir varaḡ
- 4 Naḡme-i dil-sûz ile ḡoş eylemişdi bülbülān
Her biri almışdı üstād-ı ḡaḡikîden sebaḡ
- 5 'Ālem-i bālā o rütbe jāle bār-ı feyz idi
Eylemişdi gülleriñ her biriñi lebriz-i ṭabaḡ
- 6 Seyr idince çeşm-i diḡḡatle şu aḡvālî didem
Bir beşāretten degil ḡālî bu tertîb ü nesāḡ
- 7 Bir iki sâ'at mürûr itmezden evvel aradan
Geldi nezd-i müstemende bir beşîr-i mā-şadaḡ
- 8 Ḥamdülillāḡ virdi revnaḡ taḡt ü baḡt-ı şevkete
Feyz-i devrān ḡazret-i 'Abdü'l-ḡamîd Ḥān zıll-i Ḥaḡḡ
- 9 Şimdi 'ālî pâdişāḡın buldı taḡt-ı salṭanat
'Aksine devr itmeḡe ḡalmışdı devrān bir ramaḡ
- 10 Bu meserret tâze cān virdi vücûd-ı 'āleme
Bu beşāretten sundı cümle aḡvām ü firaḡ
- 11 Dā'imā manşûr ola yā Rabb bu sulṭān-ı celîl
Ḥaşmınıñ olsun hemîşe cāme-i iḡbālî şaḡḡ

²²⁶ “Allahü Teâlâ, ömrünü kıyamete kadar uzatsın ve ecrini arttırsın.” anlamındaki dua cümlesi.

- 12 Hakk bilür dā'im du'ā-yı şevket-i şāhānede
Ey Emīrī oldı vicdān ü lisānım müttefik
- 13 Pek muşanna' dır bu tārīh ehliniñ ma' lümıdır
Vāşıl-ı evreng-i şevket oldı sultānu'l-ḥaḫḫ

Sene 1293

185

Şehriyār-ı zī-şān pādişāh-ı İskender-tüvān velī-ni' met bī-minnet (Ḥallede'l-lāhü Te'ālā mülkehü ve ebeden bi'l-ḥadli salṭanatıhi ilā aḫiri'd-devrān)²²⁷ efendimiz ḥazretleriniñ cülüs-ı mes'ūd-ı muvaffakıyyet-i memdūd-ı cihān-bānileri ḥaḫḫında onuncu def'a

olarak tanzim olunan tārīḫdir

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Toğdı nūr-ı raḫmet-i Mevlā bugün vaḫt-i seḫer
Ḳapladı dünyāyı āşār-ı sa'ādet ser-be-ser
- 2 Şükrülillāḫ vāşıl oldı küş-ı dünyāya bugün
Eñ münevver eñ mübeccel eñ feraḫ-baḫşā ḫayer
- 3 Naḫş olunan levḫa-i ekvāna tuḫrā-yı sürür
Yazdı bir menşür-ı 'ulvī ḫāme-i yümn-i ḫader
- 4 Eyledi māh-ı 'ilm dünyāya neşr-i nūr-ı şevḫ
Bir donanma oldı kim görmüş degil ḫiçbir başar
- 5 Şaḫḫa-i rāyāt-ı şevket başladı mevc urmaḫa
Geldi bād-ı şevḫile ḫoş u ḫurūşa baḫr ü ber
- 6 Ya'nī bir Ḥurşid-i Cemşid Efser-i 'Oşmāniyān
Oldu burc-ı āsumān-ı salṭanatda müsteḫar
- 7 'İtret ü ecdādı neslen ba' de neslin pādişāh
Zāt-ı pāki ma' den-i şevketde yektā bir güher
- 8 Feyz-i a'zam ḫuṭb-ı 'ālem bedr-i dünyā ḫavş-ı dīn

²²⁷ “Allahü Teâlâ, onun mülkünü ve âdil saltanatını kıyamet gününe kadar daim ve bâkî kılsın” anlamındaki dua cümlesi.

- ‘ Ays-i kudsî leys-i ‘ulvî pâdişâh-ı nâm-ver
- 9 Hâzret-i ‘ Abdü’l-ḥamîd Ḥân bî-nazîr-i kâ’inât
Virdi taḥt-ı şevkete ‘ Osmâniyâna zîb ü fer
- 10 Ḥamdülillâḥ şimdi ḥâşıl oldı ‘avn-i Ḥaḫḫ ile
Milletiñ ümmîd ü maḫşûdı cihâna müjdeler
- 11 Ol şehensâh-ı hümâyûn maḫdem ü ferḥundeniñ
Vaḥa ferruḥ-fâline müştâḫ idi nev‘ -i beşer
- 12 İtdi yevm-i es‘ ad pencşenbede taḥta cülûs
Bâreke’l-lâhü’l-ḥamîs’iñ oldı sırrı cilve-ger
- 13 Geldi çeşm-i iftiḥâr-ı devlete nûr-ı cedîd
Oldı ḥâk-i maḫdem-i şâhânesi kuḥl-i nazâr
- 14 Ol Ḥabîbiñ ‘aşkına yâ Rabb ki bürhândır aña
Mu‘ cizât-ı âyet-i kübrâ-yı “ve inşâḫḫu’l-ḫamer”
- 15 Ol ḫadar olsun mu‘ammer kim o sulṫân-ı celîl
Sâyesinde görmedikden başḫa biz ḫavf ü ḫaṫar
- 16 Şâd ola evlâdımız hem anlarıñ aḫfâdı da
Görmeye ol sâye-i şâhâne de hüzn ü keder
- 17 Ḥoş tefâ’ildir Emîrî eyle i‘lân-ı cihân
Müjde târiḫ-i cülûs oldı zihî sâl-i zafer

Sene 1293

186

Mihr-i âsumân-ı ḫilâfet-i Kübrâ bedr-i dirâḫşân-ı salṫanat-ı ‘uzmâ şehriyâr-ı bî-nazîr
Fârûḫ-ı temkîn (Eyyede’l-lâhü Te‘âlâ devletehü ve zâ‘af ‘ale i‘dâ’i’ d-dîni şavletehü bi
ḫurmeti seyyidi’l-mürselîn)²²⁸ efedimiz ḫâzretleriniñ cülûs-ı mes‘ûd-ı muḫaddesiyyet-i
meşhûd-ı Ḥusrevâneleri ḫaḫḫında on birinci def‘a olarak çekîde-i ḫâme-i ‘ubûdiyyet
olan târiḫdir

²²⁸ “Allahü Teâlâ, devletini sağlam kılsın ve Hz. Muhammed hürmetine, din düşmanlarına karşı onun gücünü arttırsın.” anlamındaki dua cümlesi.

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Bir vaqıtdır fikre envā' -ı ğam itmişdi hücūm
Kıplamışdı sāha-i endīşeyi ebr-i ğumūm
- 2 Nüşa-i vicdān meal-i ye 's ile lebrīz idi
Ma' nī-i şevke zafer bulmazdı efkār-ı kıurūm
- 3 Ğonce-i maķşūd-ı dil olmuşdı bir bād-ı hazān
Bağ-ı āmāli ħarāb itmiş idi bād-ı semūm
- 4 Āfitāb-ı intizām itmişdi tūñin-i ğurūb
Herc ü merc olmuşdı aĥvāl-i şuğvar ü merzbūm
- 5 Eylemişdi dergeh-i Mevlāya herkes ferş-i rū
Vār idi bir ħusrev-i zī-şāne zīrā pek lüzūm
- 6 Müjdeler olsun ki oldı ħazret-i ' Abdü'l-ħamīd
Ĥusrev-i mülk-i ' Arab şāhenşeh-i iķlīm-i Rūm
- 7 Ĥamdülillāĥ ħalk-ı ' ālem ' id-ber-' id eyledi
Ĥayret ü miĥnet ile cān virdi eşĥāş-ı melūm
- 8 Bu muĥaķķaķdır ki oldur pādişāh-ı bī-nazīr
Kāşif-i sırr-ı düvel sulţān-ı āğāh ü ketūm
- 9 Melce-i erbāb-ı ' irfān faĥr-i eşĥāb-ı kemāl
Māĥī-i zūlm ü cehālet ħāmī-i ehl-i ' ulūm
- 10 Bu gelen taĥt üstüne ' adl ü kerem sulţānıdır
Kalmaz artık sīne-i milletde aĥzān ü hūmūm
- 11 Feyz-i ümmet faĥr-ı millet rūĥ-ı devletdir gelen
' Avn-i Ĥaķķla maĥv olur bi'l-cümle a' dā-yı zūlūm
- 12 Bünye-i mülküñ Mesīĥā-yı ĥayāt-efzāsıdır
Rūĥ-baĥşā-yı cihāndır ol şeh-i ferruĥ-ı kıdūm
- 13 Ol şehensāhı be-ğām it yā İlähe'l-' ālemīn
Çāk çāk olsun ğirībān-ı ĥayāt ĥaşm-ı şūm
- 14 Ĥaķķ bilür kim bu Emīrī çāker-i bī-kudretiñ
Virdidir dā 'im du' ā-yı ĥasr u şevket-i rūsūm

15 İtse lāyıkdır bu tārīhi cihān ta‘ vīz-i cān
Müjde kim ‘ Abdü’l-ḥamīd Ḥān oldı sulṭān-ı ‘ umūm

Sene 1293

187

Biñ iki yüz toḫsan dōrt sene-i hicriyyesiniñ duḫūli münāsebetiyle pādīşāh-ı
ma‘ delet sīr şehensāh-ı ‘ ulvi’l-eşer velī ni‘ met bī-minnet-ı ‘ ālem-penāh
(Yessera’l-lāhü lehü küllü menāhü)²²⁹ efendimiz ḥazretleriniñ da‘ vāt-ı maḥşūşa-
ı ḥazret-i cihān-dārīlerini mutazammın tanzīm olunan tārīḥdir

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

- 1 Şehensāh-ı cihān ‘ Abdü’l-ḥamīd Ḥān-ı kerem-fermā
Ki ḥalḳ-ı ‘ ālemiñ merḡübıdır mecmu‘ -ı eṭvārı
- 2 O şāhensh ki nūr-ı āfitāb-ı ‘ adl ü dādından
Cihāniñ iktibās-ı feyz ider āfāḳ ü aḳṭārı
- 3 Zāmīr-i mū-şikāfi ḥāmi-i aḥkām-ı şer‘ u’l-lāh
Nigehbān-ı ‘ ibādu’l-lāhıdır vicdān-ı bīdārı
- 4 Mübārek nüşā-i şāhāne-i zātında cem‘ olmuş
Ser-a-pā munteḥab iḥlāk ü eṭvār-ı cihāndārı
- 5 Mürüvvet hem-nişīni ‘ aṭafet maḥşūl ü vicdānı
‘ Adālet hemdemi himmet ḳarīni merḥamet yārı
- 6 Bu sulṭāndır ‘ ināyet mülkünün ḥāḳān-ı yektāsı
Bu ḥāḳāndır ‘ adālet taḥtınıñ sulṭān-ı Muḥṭārı
- 7 Budur gencīne-i ‘ ulviyyetiñ elmās-ı raḥşānı
Budur eşdāf-ı imkāniñ muḳaddes dürr-i şehvārı
- 8 Eger taḥt üstüne eyyām-ı āsāyiş de gelseydi
Bu sulṭān-ı ḥurd-pīrā bu zıll-i ḥazret-i yārı
- 9 Maḳarr u mu‘ terifdir ser-te-ser dūnyā vü mā-fīhā
İderdi nūra müstaḡraḳ bütün aḳṭār ü emşārı
- 10 Egerçi şimdi bir hengāme-i buḫrān ü şūrişdir

²²⁹ “Allah, bütün darlıkları onun için kolaylaştırsın” anlamındaki dua cümlesi.

- Nümāyāndır yine tedbiriniñ gün gibi āşārı
- 11 O sultān-ı ḥamiyyet-perveriñ yā Qādir-i kayyūm
Melā'ik olsun a' vānı ricālu'l-lāh-ı enşārı
- 12 Selefden ḳalma bu şūriş hele bir kerre def' olsun
Görirsin ol zamān bu Ḥusrev-i ferḥunde dīdārı
- 13 Olur pertev-feşān-ı meşriḳ a' lā-yı ' ulviyyet
Ṭutar ḥurşīd-i icraātımñ dünyāyı envārı
- 14 Cihān-ı a' zam cūd u seḥādır ṭab' -ı feyyāzı
Muḥīṭ-i ekber faẓl ü zekādır fikr-i zehḥārı
- 15 Dilī āyīne-i naḳş-ı tecelliyāt-ı lāraybī
Zamīri muḥbiṭ-i ilhām-ı feyzā feyz-i ḡaffārı
- 16 Fūrūḡ-ı cevher-i re'yi ider tezyīn-i ezhānı
Ziyā-yı neyyir-i ' adli ḳılar tenvīr-i ebşārı
- 17 Sitāyiş-ḡān-ı ḥüsn-i ḥalḳıdır ḥalḳ-ı cihān yekser
Kemāl-i luṭfi memnūn eylemişdir yār u aḡyārı
- 18 Kemāl-i ' āfiyetle fetḥ u nuşretle be-gām itsün
Cenāb-ı Kibriyā ol pādişāh-ı ma' deletkārı
- 19 Emīri çākeri tebrīk için yazdı bu tāriḥi
Şehensāh-ı cihānñ sālını sa' d eyleye Bārī

Sene 1294

188

Cihān-ı medeniyyetiñ şems-i raḡşānı miḥrāb-ı ḥilāfetiñ nūr-ı tābānı sevgili velī ni' met
-i bī-şānī (Dāme memdüden bi'-' avni'r-rabbānī)²³⁰ efendimiz ḥazretleriniñ ḥaḳḳ-ı
eḥaḳḳ zılliyyet-penāhīlerinde sāl-i cedīd-i ma' rüzñ şeref-ḥulūlū mülābesesiyle ikinci

def' a inşā olunan tāriḥdir

Mef' ulü Mefā' ilü Mefā' ilü Fe' ulün

- 1 Sultān-ı kerem-pīşe Ḥamīd Ḥān-ı güzīniñ

²³⁰ “Allah’ın yardımıyla hilafeti uzasın” anlamındaki dua cümlesi.

- Her re'ÿine urbān ola biñ cevher-i idrāk
- 2 İdrāk idemez rütbe-i ' ulviyyet-i feyzin
' Aql-ı beşer olsa ne adar āpük ü ālāk
- 3 Hoşnūd ola andan iki dūnyāda İlāhī
Sultān-ı serā-perde-i ma' mūre-i Levlāk
- 4 Hā' il olamaz himmetine gerd-i ' alā' i
Deryāya muābil gelebilmez hass ü hāşāk
- 5 Fevindedir evşāf-ı hūmāyūnı mecālīñ
Ta' dād idemez biñde birin hāme-i dil-āk
- 6 Zīnet viriyor ' arşa du' āsı fuārānıñ
' Adl ü keremi eyledi dūnyāyı fera-nāk
- 7 Pür-nūr ide nūr-ı keremi ' ālemi hergün
Gün görmeye ammā başar-ı dūşmen-i seffāk
- 8 Manşūr ide mesrūr ide ol husrevi dā'im
Feyyāz-ı cihān maşdar-ı küll Hālī-ı eflāk
- 9 Olsam da Emīrī ne adar mużtaribü'l-hāl
İtmem da' vātında şeh-i a' zāmıñ imsāk
- 10 Tadīme ararken alemim ' acz ile tārī
Tebşīr ile hātıf didi sāl-ı zafer-i pāk

Sene 1294

189

Şeb-erā-ı gencīne-i şevket nūr-ı tībān-ı cihān ' ulviyyet-i pādīşāh-ı bī-naır ades ü eram mefar-ı a' lā-yı kāfe-i avām ü ümem velī ni' met ' alī kerem (Edāmeü'l-lāhü

te' alā mādāme'l-' ālemü)²³¹ efendimiz azretleriniñ sāl-i ma' rūz-ı şehriyārīleri

aında üçüncü def'a imlā olunan tārīdir

Mefā' İlün Mefā' İlün Mefā' İlün Mefā' İlün

- 1 Cihān-bān-ı müfeam azret-i ' Abdü'l-amīd Hānıñ

²³¹ "Ālem durduca, Allahü Teālā onu dāim kılsın" anlamındaki dua cümlesi.

- Ceb̄inde ‘ ayāndır nūr-ı feyz-i H̄āl-ı aḥkam
2 Bunı ikrār ider dünyā ki ol sultān-ı z̄i-ṣānıñ
Vücūd-ı Fīzana gider bu dīn ü devlete elzem
3 Ḳadīm itsün cenāb-ı Kibriyā taḥt-ı celīlinde
Ki icraāt-ı ‘āle’l-‘āline ḥayrān olur ādem
4 Z̄amīr-i aḳdesi ma‘ nāda bir beyt-i İlāhīdir
Ṭavāf eyler anı ḥilm ü seḥā’ vü ma‘ delet her dem
5 Muḳaddes muḥterem yektā mübārek ṣāh-ı z̄i-ṣāna
Muvaffaḳ olduğından sūr ider hergün bütün ‘ālem
6 Ser-ā-pā ehl-i ‘ilm ü ma‘ rifet bu vaḳt-i ‘ādilde
Esās-ı ‘ahd ü peymānı felekle itdiler muḥkem
7 ‘Urūc itdikce taḥt üzre olurlardı beḡal-gīri
Eger ṣimdi cihāna gelselerdi Keyḳubād ü Cem
8 Fūrūḡ-ı çeṣm-i ṣevket āfitāb-ı burc-ı ‘ulviyyet
Ṣehenṣāh-ı hümāyūn ma‘ delet sultān-ı mu‘ ciz-dem
9 Ṣeh-i ferruḥ-ı ‘ilm ser-tāc-ı ṣāhān-ı ḥüküm-fermān
Cihān-pīrā-yı a‘ z̄am tāc-dār-ı meymenet maḳdem
10 Ceb̄ini mihr-i ‘ālem-tāb-ı ṣān ü ṣevkete maḥla‘
Z̄amīri nükte-i esrār-ı dīn ü devlete maḥrem
11 Füyūzāt-ı İlāhī ḳalb-i ilhām celbine münzel
Sünūḥāt-ı ḥaḳīḳī tab‘-ı feyzā feyzine mülhem
12 Eger bir ḳaç sene evvel geleydi taḥt-ı iclāle
Dil-i ‘Oṣmāniyān olmazdı aṣlā jeng-dār-ı ḡam
13 İder imḥā ḳarībā ‘avn-i ḥaḳla yümñ ü iḳdāmı
O miḥnetler ki olmuş sīnesinde milletiñ müdḡam
14 Baḡıṣla devlet ü dīne o ṣāhenṣāhı yā Allāh
Anıñ zāt-ı hümāyūnıyla olmuşdur cihān ḥurrem
15 Emīrī çāker-i memlūkınıñ evrādı olmuşdur
Devām üzre du‘ā-yı ṣevket-i ṣāhenṣeh-i a‘ z̄am

16 Ararken sāl-i nev-tebrīkine tāriḥ-i ‘āle’l-‘āl
‘ Aceb tāriḥ-i ğarra oldı “Ḳuṭbu’l-a‘ zam-ı ‘ālem”

Sene 1294

190

Rūḥ-ı a‘ zam ḥilāfet bedr-i enver-i salṭanat mazḥar-ı te’bīdāt Rabb-i ‘izzet velī ni‘met
bī-minnetimiz velī ne‘ am-ı ‘ālemyān zıllu’l-lāhi’l-müste‘ān (Dāme fī ḥıfzi’l-mülki’l-
Mennān)²³² efendimiz ḥazretleriniñ sāl-i cedīd-i tāc-dārīleri ḥaḳḳında teşīr olunan
tāriḥdir

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Vekīl-i faḥr-i ‘ālem ḥazret-i Abdü’l-ḥamīd Ḥāmīñ
Vücūdı revnaḳ-efzādır serīr-i āl-i ‘Osmāna
- 2 O şāhenşāh-ı ‘ulvī kevkeb-i burc-ı ‘adālet kim
Şanırsın yağdırır nūr-ı kerāmet fevḳ-i ekvāna
- 3 O sulṭān kim cihān-ı himmeti tenvīr ü iḥyāda
Döner her re’y-i ‘ālem-tābı bir ḥurşid-i raḥşāna
- 4 Hezārān bāreke’l-lāh māşaallāh kıldı hep teşḥīr
Ḳılub ḥaş ü ‘āmı ḥüsn-i aḥlāḳ-ı mülükāna
- 5 Bu da‘ vāya cenāb-ı Kibriyādır şāhid-i ‘ādil
Odur zirā ki vāḳıf dildeki esrār-ı pinhāna
- 6 Kemāl ü himmet-i aḥlāk ü eşfāḳ-ı hümayūnıñ
Düşündükçe ṭolar nūr-ı meserret dürc-i vicdāna
- 7 Bu himmetle bu ğayretle bu farṭ-ı istiḳāmetle
Olur mazḥar muḥaḳḳaḳ ‘avn-i ‘āle’l-‘āl-i Yezdāna
- 8 Nemā-baḥşā-yı zer‘-i maṭlab-ı mazlum ü bī-kesdir
Müşābihdir miyāh-i şefḳati emṭār-ı nīsāna
- 9 Zıllu’l-lāh-ı zī-şāna şadāḳat eyleyen çāker
Olur dünyāda mazḥar ‘izzete ‘uḳbāda ğufrāna

²³² “Allah’ın mülkünü korumakta daim olsun” anlamındaki dua cümlesi.

- 10 Vücūd-ı kişveriñ nabz-âşinâ Loḡmānidir el-ḥaḡ
Mü'esseṣ bir devādır iltifātı maḥv-ı aḡzāna
- 11 Mücerred kendiniñ âşār-ı tedbīr-i hümāyūnı
Nihāyet virdi mevc-engīz olan deryā-yı baḡrāna
- 12 Eger işler bizim tedbīrimizde ḡalmıṣ olsaydı
Açarak çok zaḡımlar sīne-i erbāb-ı imāna
- 13 Ḥimayyet-perverān-ı ümmet eyler ' arz-ı taḡmīdāt
Cenāb-ı Kibriyānıñ zıll-ı yektāsı bu sulṡāna
- 14 Şarīr-i ḡāmeden fehm eyledim feryād idüb söyler
Benim ḡaddim degildir vaşf-ı ' āle'l- ' āl-i şāḡāna
- 15 Şenā-yı şevketinde ben daḡı ḡāmemle hem-ḡālim
Yazılmaz biñde bir evşāfı zirā levḡ-i imḡāna
- 16 Hemīşe eyle tevfiḡāt ü te 'yīdātıñı maḡzar
İlāḡı ḡurratü'l- ' ayn-ı cihān ol şāḡ-ı zī-şāna
- 17 Bu mülke maḡşad-ı şāḡānesince eylesün ḡidmet
Cihānda ḡalmasun bir ḡā 'il aşlā ' ālī ḡāḡāna
- 18 Emīrī ' abd-i memlūkı hemīşe ol şehenşāḡıñ
Du ' ā-yı şevketin işāl ider dergāḡ-ı sübhāna
- 19 Edā-yı resm-i tebrīk eylerim tāriḡ-ı mu ' cemle
Ḥüdā sāl-i cedīdi sa ' d ide ' Abdü'l-ḡamīd Ḥāna

Sene 1295

191

**Ḥurratü'l- ' ayn-ı selāḡın ü mülūk ḡalīfe-i mükerrerrem murtezā-yı sülūk velī ni ' met enām
(Edāme'l-lāḡü şevketehü ve iclālehü ve zā ' af bi ' t-te 'yīdi iḡtidārehü ve iḡbālehü ilā
nihāyeti'l-eyyām)²³³ efendimiz ḡazretleriniñ tebrīk-i sāl-i pādīşāḡhīleri ḡaḡḡında taḡrīr
idilen ikinci tāriḡdir**

²³³ “Allah, şevketini ve iclalini devam ettirsin; iktidarını ve ikbalini kuvvetlendirerek kıyamet gününe kadar arttırsın.” anlamındaki dua cümlesi.

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Husrev-i 'ālī-neseb şāhenşeh-i ferruḥ-ḥaseb
Pādişāh-ı münteḥab şevket-penāh-ı muḳtedā
- 2 Kāşif-i esrār-ı ḥikmet müttekā-yı 'aḳd ü ḥall
Mū-şikāf-ı ma' rifet şāhenşeh-i müşkil-güşā
- 3 Menba' ı selsāl-ı ḳudret meşriḳ-ı şubḥ-ı kerem
Maṭla' ı fecr-i sa' ādet maḳsem-i 'adl ü seḥā
- 4 Ḳuṭb-ı a' zāam mehr-i efḥam feyz-i ekrem Cem-i 'ilm
Māh-ı 'ālem şāh-ı a' lem sürür-ı Ḥayder-livā
- 5 Kā'ināt-ārā müzekkā merḥamet-efzā kerīm
Ma' delet-pirā mu' allā pādişāh-ı müctebā
- 6 Ḥāzret-i 'Abdü'l-ḥamīd Ḥān-ı mü'ebbed kim olur
Rehber-i aḥkāmı ilhām-ı cenāb-ı Kibriyā
- 7 Ma' den-i taḥḳīḳe her güftarı dürr-i şāh[1]vār
Baḥr-ı feyze her maḳālı gevher-i 'ālem-bahā
- 8 Fikriniñ üftādesi ḥikmetverān-ı ibtişār
Fazlıniñ şūrīdesi ma' nā-şināsān-ı zekā
- 9 Bedr-i fazlından semāvāt-ı fazīlet mesttir
Nūr-ı 'irfāndan āfāk-ı reviyet rūşenā
- 10 Her kelāmında ledünniyāt-ı ḥikmet āşikār
Her sözünde sāniḥāt-ı feyz-i aḳdes rü-nümā
- 11 Nūr-ı fikri āsumān-ı şevkete şems-i münir
Berḳ-ı re'yi meclis-i 'irfāna mişbāḥ-ı hüdā
- 12 Cilve eyler sāḥa-i ṭab'ında 'avn-i müste'ān
Neşr ider mişkāt-i vicdānı cihān üzre ziyā
- 13 Ḥāzret-i Cibrīli her bir himmeti ḥoşnūd ider
Ḳuvvetü'z-zuhri olur ervāḥ-ı pāk-ı enbiyā
- 14 Fıṭratında müstetir ḳudsiyyet-i feyz-i kemāl
Cebhesinde münceli' ulviyyet-i nūr-ı vefā

- 15 İstimā' itdikce her bir re'y-i feyyāzānesin
Şād olur 'uqbāda Şiddīk ü 'Aliyyü'l-Murtażā
- 16 Ol şehensāha iki dünyāda 'avn-i Hakk ile
Hem Şefī' ü hem Mu'īn olsun Muḥammed Muştafā
- 17 Olmaya jeng-i elem mir'āt-i ṭab'ında 'ayān
Dā'imā mesrūr ola ol ḥusrev-i ferruḥ-liḳā
- 18 Ol şehensāh 'ömr-ı 'adl ü hümāyūn mākde me
'Abd-i memlūkı Emīrī rūz u şeb eyler du'ā
- 19 Hāme-pīrā oldı bu tāriḥ-i menḳūt u laṭif
Sāl-i Hān 'Abdü'l-ḥamīdi emcediyle yā Ḥudā

Sene 1295

192

**Pādişāh-ı meḥāsin şī'ār-ı şehriyār celīli'l-iştihār velī ni'met 'azīmi'l-āşār
(E'aze'l-lāhü Te'ālā ve a'lāhü ilā nihāyeti'l-edvār)²³⁴ efendimiz ḥāzretleriniñ
sāl-i ferruḥ-fāl-i cihān-pīrāları ḥaḳḳında üçüncü def'a olarak tanzīm olunan
tāriḥdir**

Fe'ilātün (Fā'ilātün) Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün (Fa'lün)

- 1 Sāye-i ḥāzret-i Hakk pādişeh-i zī-şāniñ
Buldı revnaḳ kerem ü 'adli ile sāḥa-i arz
- 2 Şeh-i Levlāke budur taḥt-ı ḥilāfetde vekīl
Oldı her ferdimize ḥidmet-i şāhānesi farz
- 3 Re'y-i tābānına mānend olamaz cevher-i māh
Āfitāb-ı felekiñ eylese hep nūrını ḳarz
- 4 O ḥamīdü's-seyeriñ ḳapladı māşaallāh
Pertev-i 'adli cihān kişverini ṭul ile 'arz
- 5 Taḥt-ı şevketde mu'ammer olur inşāallāh
Bu du'āyı gīce gündüz ideriz ḥalḳa 'araz

²³⁴ "Allahü Teâlâ, onu muhafaza etsin ve yüceltsin" anlamındaki dua cümlesi.

- 6 O ŧehenŧāha kul olmuŧdur Emiri dūnyā
Kahr ider zāt-ı Hudā vārsa ‘ adūsı bi’l-faraz
- 7 Sāl-i nev-mağdem-i ŧāhāneden aldı pertev
Olsa tārīhi sezā “kevkeb-i dūrri’l-araz

Sene 1295

193

**Hāris-i ŧeri’ at celīle-i ğarra hāmī-i dīn-i mūbīn-i mu’ allā pādiŧāh-ı tağvā-pīrā
(Hafazahü’l-lāhü’l-mülkü’l-a’lā)²³⁵ efendimiz hāzretleriniñ hağ-a-hağ-ı
mülūkānelerinde biñ iki yüz toğsan altı senesiniñ ŧeref-i vürüdü mülāsebesiyle tanzīm
olunan sāl tārīhidir**

Mefā’ ilün Mefā’ ilün Mefā’ ilün Mefā’ ilün

- 1 ŧeh-i ferğunde-fiğrat hāzret-i Sultān Hamid Hāna
Hudā fağlından ihsān eylemiş ‘ ulviyyet-i meŧreb
- 2 Budur el-hağ serir-i bi’-nazir ‘ adl ü dād üzere
ŧehenŧāh-ı melek sīret cihān-bān-ı kavī mezheb
- 3 Pederlerden de erğam pādiŧāh-ı ‘ ālem-ārādır
Re’ āyāniñ budur her ferdine hağğā ki hayru’l-eb
- 4 Kalem-fermā-yı iğlīminden ol ŧāhenŧeh-i zī-ŧān
Binā itdirdi yüz biñlerle cısr ü cāmi’ ü mekteb
- 5 Dil-i zeğğāridir cūd u sühāniñ ilticā-ğāhı
Olur enhār-ı feyz-āver muğit-i a’ zama munŧab
- 6 ŧehāvet-efser-i iclāline bir gevher-i rağŧān
‘ Adālet kāmēt-i iğbāline bir cāme-i enseb
- 7 İder ‘ ālem hemiŧe ‘ arz-ı miğrābü’l-vehiyyet
Du’ ā-yı ŧevket-i ŧāhānesin her rüz ile her ŧeb
- 8 Ola hağl-ı belā te’ğir o ŧāhenŧāh-ı yektāniñ
İlāhī fikr-i mes’ üdündaki her mağŧad ü mağlab
- 9 Emiri dā’imā mes’ üd ola ol ğusrev-i a’ zam

²³⁵ “Allah, onun yüce saltanatını korusun” anlamındaki dua cümlesi.

- 10 Kulüb-ı millet oldu sâyesinde efruḥ u eṭîb
 Bakarken dūr-bîn-i feyz ile raşşād-ı endîşem
 Belâgat-ı âsumānda yine keşf itdi bir kevkeb
 11 O sultānı bu târîḥ-i güherle eylerim tebrîk
 Bu sālî ḥazret-i ‘ Abdü’l-ḥamîdîñ yümñ ola yâ Rabb

Sene 1296

194

Ḥalîfe-i diyānet-ārā-yı mülimîn vekîl-i peygamber-i Rabbü’l-‘ âlemîn velî ni‘ met bî-
 minnet ‘ ulviyyet qarîn (Ṭavvele’l-lāhü Te‘ ālā ‘ umruhü ilā yevmi’d-dîn)²³⁶ efendimiz
 ḥazretleriniñ tebrîk-i sāl-i cedîd-i mülhemiyet-i iktināhîleri ḥaḳḳında ikinci def‘ a

terķim olunan târîḥdir

Müstef’ ilün Müstef’ ilün Müstef’ ilün Müstef’ ilün

- 1 Şāhenşeh-i deryā-kerem Sultān Ḥamîd-i a‘ diliñ
 Vicdān-ı ‘ âle’l-‘ âlîdir āyîne-i feyz-i ḳadîr
 2 İtmiş Ḥudā-yı Lem-yezel ol pādîşāh-ı a‘ zamı
 Keşşāf-ı esrār-ı milel neḳḳād-ı vaḳḳād-ı başîr
 3 Şān ü şerefle muttaşîf ‘ adl ü keremle dāsitān
 Luṭf u ‘ ināyetle ‘ arîf aḳdām ü himmetle şehîr
 4 Zıll-ı Ḥudā dürr-i şehā baḥr-i vefā kân-ı ‘ aṭā
 Ḳuṭb-ı himem feyz-i kerem faḥr-i ümem ferruḥ zamîr
 5 İhlāk-ı feyz âşārınıñ müştāḳıdır bāy ü gedā
 Aḥrār-ı dehri eyledi luṭf-ı hümāyūnı esîr
 6 Nūr-ı cebîñ umûrı reşk-[i]āver-i bedr-i felek
 Re’y-i hümāyūn pertevi dāğ-ı dil-i şems-i Münîr
 7 Memnūn-ı ‘ adl ü himmeti ervāḥ-ı şāhān-ı selef
 Ḥaddām-ı bāb-ı şevketi Fağfūr u Fūr u Erd-şîr*
 8 Mülk ü milel aḥvāline dîn ü düvel esrārına

²³⁶ “Allahü Teâlâ, onun ömrünü ahiret gününe kadar uzatsın” anlamındaki dua cümlesi.

* قور وارد شیر

- Fikr-i hümāyūnı ‘alīm vicdān-ı mes‘ ūdı ḥabīr
- 9 Dā’im zamīri şād ola düşmenleri ber-bād ola
Fahr-āver-i ecdād ola ol ḥusrev-i vālā serīr
- 10 Eyles Emīrī çākeri dā’im du‘ ā-yı şevketin
Şāyeste-i eltāfidır ol ‘abd-ı memlūk ü ḥaḳīr
- 11 Tebrīk-i şāhenşāh için ḥāmem ararken vaşf-ı pāk
“Şems-i füyūz” oldı ‘ayān tāriḥ-i tām ü bī-naḳīr

Sene 1296

195

Şehriyār-ı me‘ālī iktināh ü tēc-dār-ı mekārım-i destgāh ḥalīfe-i mu‘azzam fārūḳ-ı cāh-ı
şehensāh-ı müfḥam-ı kerāmet-penāh (Eyyede’l-lāhü Te‘ālā ve kuvvāhü ‘ale a‘ dāhi)²³⁷
efendimiz ḥazretleriniñ tebrīk-i sāl-i ferruḥ fāl-i memlūkāneleri ḥaḳḳında üçüncü def‘a

taştır olunan tāriḥdir

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Şāh-ı a‘zam ḥazret-i Sultān Ḥamīd-i efḥamīñ
Şevket ü ‘ömrin füzün itsün cenāb-ı Müste‘ān
- 2 Ol şehensāh-ı mu‘azzamdır cemī‘-i ‘āleme
Müşfik u memdūḥ u erḥam kām[1]baḥş ü mihribān
- 3 Ol şehensēh kim ḳalem-fermā-yı ḥāḳānīsiniñ
Virdi her bir kūşesi vaḳtile biñ sultāna şān
- 4 Cüz’i iḳlīminde Mışır u Bābil ü Rūm u Yemen
Mülkünün bir sāḥasında kişver-i Selçūḳ[1]yān
- 5 Fikri bir āyinedir kim anda berḳ-efzā olur
Pertev-i esrār-ı ḥikmet-ḥāne-i Lāhūtiyān
- 6 Ṭab‘ı bir gencinedir kim anda neşr-i nūr ider
Cevher-i ‘adl ü zekā elmās-ı feyz-i dil-sitān
- 7 Anda ezhār-ı ‘adālet dā’imā üşküftedir
Re’yider bir ‘ālem-ārā gül-sitān-ı bī-ḥazān

²³⁷ “Allahü Teālā, düşmanlarına karşı onu güçlü kılsın” anlamındaki dua cümlesi.

- 8 Mümteni' dir şüret-i hâlkında taşvîr-i mişâl
Müstehildir vüs' at-i cûdında olmak hâme-rân
- 9 İşte hürşîd-i cihân-tâb işte encüm işte mâh
Yokdur anlarda şafâ-yı meşrebinden bir nişân
- 10 Cûy-ı ' adliyle gülistân-ı sehâ revnaç-nişâr
Bûy-ı halkiyle şebistân-ı ' aţâ nûkhet-feşân
- 11 Dest-gîr oldu re' âyâya o sultân-ı celîl
Bâreke'l-lâh pâdişâh-ı bî-naẓîr-i kâmurân
- 12 Çok faķiri şâdümân itdi o hâķân-ı güzîn
Mâşaallâh oldu memdûh-ı kûlûb-ı ' ârifân
- 13 ' Ayn-ı hürşîd-i ' adâletdir vücûd-ı şevketi
Eyliyor bây u gedâ vaşfıyla tezyîn-i dehân
- 14 Kışsa-i Keyhusrev ü İskenderi terk eylesün
Kışsa-h'ânân eylesün evşâfın artık dâsitân
- 15 Farţ-ı şevkatden henüz bir kimseye haşm itmemiş
Gerçi haşm itse olur haşma belâ-yı nâgehân
- 16 ' Afv ider a' dâyı hem de luţfile mesrûr ider
Böyle şevkat görmemiş bir kimsede çeşm-i cihân
- 17 Âyet-i "Ve'l-kâzimîne'l-ğayza ve'l-' âfin" ile
Haşleten tezyîn ider ol pâdişâh-ı nûkte-dân
- 18 Gerçi kim yâķût-ı ' âle'l-' âl-i vaşf-ı pâkini
Eyledim gencîne-i tab' imdan ihrâc ü ' ayân
- 19 Şerm ile ammâ yine mebhût-ı ' acz olmaķdayım
Biñde bir vaşf-ı celîlin itmeden evvel beyân
- 20 Böyle maħbûbü'l-ümem bir pâdişâh-ı ekberin
Neyleyem vaşf-ı hümâyûnında ' âcizdir lisân
- 21 Ber-ķarâr olsun o zıllu'l-lâh-ı merġûbü'l-ķulûb
Ber-ķarâr oldukca arz ü âsumân kevn ü mekân
- 22 Gülleri olsun küşâde gülşen-i iclâliniñ

- ‘Azm ü ‘avdet eyledikçe nev-bahār ü mihr-i cān
 23 Dā’imā eyler du‘ā-yı şevket-i şāhānesin
 Bu Emīrī bende-i şādık ḥaķīr ü nā-tüvān
 24 Ğarra-i sāl-i cedīd izhār ider bu nükteyi
 Oldı tārīḥ-i dilārā faḥr-ı şāhān-ı cihān

Sene 1296

196

Evşāf-i ḳudsiyyet-ittişāf ḥazret-i zıllu’l-lahīleriniñ Ḥaḳḳ edāsında kāfe-i büleğā-yı
 zamān ‘āciz ü ḳazır bulunan şehriyār-ı enām velī ni‘met-i ḥāş u ‘ām (Ebḳāhü’l-lāhü
 Te‘ālā ilā āḥiri’l-ḳıyām)²³⁸ efendimiz ḥazretleriniñ tebrīk-i sāl-i cedīd-i cihān-pīrālarını
 mutazammın tanzīm olunan tārīḥdir

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

- 1 Şehensāh-ı mu‘azzam ḥazret-i ‘Abdü’l-ḥamīd Ḥānīñ
 Ğubār-ı āsitānı tütüyādır çeşm-i giryāna
 2 O şāhenşeh ki feyz-i a‘zam-ı Ḥallāḳ-ı bī-manend
 Zāmīrin maḥzen itmiş gevher-i esrār-ı pinhāna
 3 O şāhenşāh-ı ‘ālī-rütbe sultān-ı mü’eyyed kim
 Virir ḥayret ‘ulüvv-i himmeti efkār-ı insāna
 4 O şāhenşeh ki farḥ-ı himmeti siyyān ü yeksāndır
 Faḳīr ü aḡniyāya bī-kes ü itām ü şıbyāna
 5 Münevverdir zāmīr-i aḳdesi ḥurşīd-i enverdir
 Müreccaḥdır zamānı rüz-ı ‘īd-i behcet-efşāna
 6 ‘Aḫā-yı erḥam-ı feyz-i cenāb-ı Kibriyādır bu
 Bu lü’lūdür bugün eşdāf-ı imkān içre bir dāne
 7 Şehensāḥ eylemiş ol pādişāh-ı zü’l-cenāḥını
 Ḥudā hem āl-i ‘Oşmān mülküne hem mülk-i ‘irfāna
 8 O bir ḥurşīd-i a‘zamdır ki meşhūr-ı ‘avālimdir

²³⁸ “Allahü Teālâ, kıyamete kadar bâkî kılsın” anlamındaki dua cümlesi.

- Ne hâcet zâtını ta'rif için temhîd-i bürhâna
- 9 Muhib olmazsa ol sultâna cândan hangi bir bed-baht
Olur mazhar iki dünyâda vâveylâ-yı husrâna
- 10 Vekîlidir Resûlûñ zıllıdır Hâllâk-ı Ğaffârîñ
Virir elbette revnak hubb-ı 'âle'l-'âli imâna
- 11 'Aceb mi sâha-i vaşında bi-tâb olsa endîşem
İrişmez neyleyem evşâf-ı bi-ğâyâtı pâyâna
- 12 Vekîl-i hazret-i şâhenşeh-i Levlâke vaşşâfım
Melekler eylesün ihdâ selâmım Ka' b ü Hassâna
- 13 Serîr-i salţanatda kâm[ı]yâb olsun o zıllu'l-lâh
Rikâb-ı haşmı dâ'im uğrasun şemşîr-i Yezdâna
- 14 Emîrî 'abd-i memlûk-ı şehenşâh-ı mu'azzamdır
Sezâdır haşre dek fahr eylesün emsâl ü akrâna
- 15 Kalem gevher-nişâr-ı şevk olup yazdı bu târihi
Bu sâli ile emced yâ Hudâ 'Abdü'l-hamîd Hâna

Sene 1297

197

**Pâdişâh-ı mekârim-nişân şehriyâr-ı celîli'l-'unvân şehenşâh-ı 'amîmi'l-luţf ve'l-ihsân
velî ni' met bi-minnet-i 'âlem-yân (Medde'l-lâhü Te'âlâ zılluhü ilâ ittihâdi'd-
devrân)²³⁹ efendimiz hazretleriniñ tebrik-i sâl-i 'âle'l-'âlleri hakkında ikinci def'a**

olarak testîr-i levha-i memlûkiyyet idilen târihtir

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

- 1 Hürşîd-i gerdün-ı himem Cemşîd-i evreng ü 'âlem
Şâhenşeh-i deryâ-kerem İskender-i Dârâ 'abîd
- 2 Şâh-ı zemîn mâh-ı zamân sultân-ı kerrübî-nişân
Meftûr-ı feyz-i cavidân manzûr-ı Hâllâk-ı Vaḥîd
- 3 Kûṭb-ı güzîn-i mâsivâ ârâyiş-i mülk-i şehâ

²³⁹ “Allahü Teâlâ, onun gölgesini ahiret gününe kadar uzatsın” anlamındaki dua cümlesi.

- Gencîne-i luḡf-ı Hudâ âyîne-i feyz-i ümîd
- 4 Sulṭân-ı taḡt-ı ŧevketiñ ḡâḡânı mülk ü milletin
Bürhânı feyz-i ḡudretiñ ŧâh-ı cihân ‘ Abdü’l-ḡamîd
- 5 Ol pâdiŧâh-ı mihribân ol ŧehriyâr-ı dil-sitân
Ol tâc[ı]dâr-ı nükte-dân ol ḡusrev-i ferd ü reŧîd
- 6 ŧân virdi taḡt-ı ŧevkete vân virdi cism-i devlete
Ḳan geldi rûy-ı millete buldı cihân rûḡ-ı cedîd
- 7 Pervîz ü Keyḡusrev gibi baḡtı ḡavî ‘ adli ‘ amîm
Behrâm ü İskender gibi fikri metîn re’yi sedîd
- 8 Virmekte ‘ adli ân-be-ân Fârûḡ-ı a’ zamdan niŧân
Dünyâya geldi tâze cân itdi cihânı reŧk-i ‘ îd
- 9 Mevdü’ -ı ṡab’ -ı pâkidir pîrâye-i idrâkidir
‘ Ulviyyet-i Sulṭân Selîm iḡdâm-ı Sulṭân Bâyezîd
- 10 Eyller Emîri dâ’imâ ol ḡusreve böyle du’ â
Her dem bula zevḡ ü ŧafâ yâ Ḳâdir ü ḡayy ü Mecîd
- 11 Sulṭânıma nev-sâl iḡün hâtif didi tebŧîr idüb
“Maḡfûz-ı rebâtî” olur târiḡ-i mes’ud ü ferîd

Sene 1297

198

ŧehriyâr-ı me’ âlî âŧâr-ı tâc-dâr-ı meḡasin girdâr-ı ḡalîfe-i meḡarim-ŧi’ âr velî ni’ met
bî-minnet ‘ azîmü’l-iḡtidâr (Ḥalledehü’l-lâhü Te’ âlâ ilâ yevmi’l-ḡarâr)²⁴⁰ efendimiz
ḡazretleriniñ Ḥaḡḡ-a-Ḥaḡḡ zıllıyyet-penâhîlerinde sene-i cedîde-i füyûzât-ı bedîd-i
mezkûre münâsebetiyle üçüncü def’ a olarak naḡŧ-ṡırâz-ı cerîde-i’ ubûdiyyet idilen

târiḡdir

Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün

- 1 ŧehenŧâh-ı mümecced ḡazret-i ‘ Abdü’l-ḡamîd Ḥânîñ
Cihâna cûy-ı ‘ adli selsebîl-i feyz ider cârı
- 2 O ŧâhenŧâh-ı taḡt-ı bî-naḡîr-i dîn ü devlet kim

²⁴⁰ “Allahü Teâlâ onu, kıyamete kadar bâkî kılsın” anlamındaki dua cümlesi.

- Kudüm-1 hayrınıñ her gün ‘ ayandır yümn-i āsarı
 3 Odur gülzār-1 cūdın sāye-perver naḥl-i mevzūnı
 Odur kenz-i şükūhıñ lem‘ a-pīrā dürr-i şeh-vārı
 4 Serīr-i ‘ adl ü dādın ḥusrev-i zībende aḥlākı
 Cihān-1 himmetiñ şāhensēh-i ferḥunde dīdārı
 5 Ne şeh şāhensēh-i Hātem-sirišt-i mülk-i iḥsāndır
 İder şermende cūd-1 şevketi deryā-yı zehḥārı
 6 Şecer muḥtāc-1 āsar-1 nesīm-i ravza-i ‘ adli
 Beşer müştāk-1 iḥsān-1 dü-dest-i gevher īşārı
 7 Felek dil-dāde-i taşvīr-i vālā tarḥ-1 dīvānı
 Melek ḥasret-keş-i seyr-i likā ‘-i ma‘ delet-kārı
 8 Zemīn leb-teşne-i āb-1 laṭīf-i çeşme-i luṭfi
 Zamān ḥaddām-1 gerden-beste-i ḥük-m-i cihān-dārı
 9 Ziyā-yı ma‘ rifetle nūr-1 kudretle ider ru ‘yet
 Hafāyā-yı umūr māsivā-yı çeşm-i bī-dārı
 10 Zāhīr-i dīn ü devlet ḥāmi-i maḥrūsa-i şevket
 Mu‘ īn-i mülk ü millet mazḥar-1 elṭāf-1 Ğaffārı
 11 Kerāmetle ‘ adāletle mürüvvetle şadākatle
 Sevindirdi ḫulūb-1 zümre-i ebrār u aḥyārı
 12 Fesād erbābını seylāb-1 ‘ adli maḥv ider dā ‘im
 Naşıl ki söndürür ābıñ hücūmı şu‘ le-i nārı
 13 Kılār ebrāz-1 luṭf u ḫahrı āfāk-1 siyāsetde
 Şafā-yı rüz-1 raḥşānı teḫāzā-yı şeb-i tārı
 14 Yaḫar temmüz içinde ādemi te ‘şiri ḫurşidin
 Naşıl ol şāha teşbīh eyleyim ḫurşid-i seyyārı
 15 Bu bir ḫurşiddir ammā ḫilāf-1 şems-i gerdündür
 Bu mihr-i ‘ ālemiñ ‘ ulviyyet ü şefkatdir envārı
 16 Yine mümkün degil evşāfınıñ ḫaḫkıyla tezyini
 İderse tā zamān-1 ḫaşre dek ḫāmem güher-bārı

- 17 ‘Uyūn-ı düşmeni mehcūr ola nūr-ı meserretten
Hemişe eyleye ye’s ü nedemle nāle vü zārı
- 18 Du‘ā-yı şevketi ol pādişāh-ı ‘ālem-ārāniñ
Emiri çāker-i memlūkuniñ olmuşdur ezkāri
- 19 Du‘ā-güyāna bu tāriḥ-i nāmı eyledim inşād
Şehensāh-ı Hamidiñ sālını sa‘id eyleye Bārı

Sene 1397

199

Āsumān-ı şevket ḡ hilāfetiñ hürşid-envārı burc-ı şehāmet ü saltanatıñ bedr-i münevveri
velī ni‘met bī-minnet-i ‘ināyet-ķarīn (A‘lā’l-lāhü Te‘ālā şānühü ve iķbālühü ilā
yevmi’d-dīn)²⁴¹ efendimiz ḥazretleriniñ sāl-ı cedid-i şāhāneleri ḥaķķında ser-levḥa-i

tevāriḥ-i meḥaret kılınan tāriḥdir

Fe‘ilātün (Fā‘ilātün) Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün (Fa‘lün)

- 1 Şeh-i ferḥunde Ḥamid Ḥānı iki dünyāda
Rū-sefid eyle İlahi sa‘dā ḥürmetine
- 2 Taḥt-ı şevketde mekin eyle cihān ṫurduķca
Şāfi‘ ma‘reke-i rüz-ı cezā ḥürmetine
- 3 Ġālib-i muṫlaķ-ı a‘dā-yı siyeh-kār olsun
Yed-i Beyzā-yı Kelimiñde ‘aşā ḥürmetine
- 4 Mazḥar-ı nuşr-ı ‘azīm eyle o şāhensāhı
Ḥālişāne idilen ḥayr-ı du‘ā ḥürmetine
- 5 Mütezil ol her ma‘reke de pāy-ı ‘adū
Şühedā ‘aşķına merdān-ı ġazā ḥürmetine
- 6 Dil-i feyz-āveri āyine-i ilhām olsun
Mazḥar-ı feyziñ olan ehl-i Hüdā ḥürmetine
- 7 Mülkünün her ṫarafı gülşen-i āsāyiş ola
Ravza-i ḥazret-i maḥbūb-ı Hüdā ḥürmetine

²⁴¹ “Allahü Teālā, onun şānını ve ikbalini kıyamet gününe kadar yüceltsin” anlamındaki dua cümlesi.

- 8 Bu münācāt-ı Emīrī ola yā Rabb maqbūl
Zıkr ü tesbīh ser ü şān-ı simā hürmetine
- 9 Sāl-i nev hazret-i sulţāna bu tārīh gibi
Ola “tārīh-i güzīn” āl-i ‘ abā hürmetine
- Sene 1298

200

Şīrāze-bende nüşha-i ittizām-ı mülk ü millet pādīşāh-ı İskender-i menkabet şehensāh-ı me‘ ālī-ḥaşlet velī-ni‘ met bī-minnet zılliyyet-penāh (Şānehü’l-lāhü Te‘ ālā ve ebķāhü)²⁴² efendimiz hazretleriniñ sāl-i cedīd-i meyāmen te ‘yīd-i mülūkāneleri ḥaķķında ikinci def‘ a şahīfe-i rıķķıyyete yazılan tārīhdir

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

- 1 Hazret-i Sulţān Ḥamīd Ḥān-ı ‘ adālet-pīşeniñ
Viridi tedbīr-i hümāyūnı cihāna intizām
- 2 Ol şehensāh-ı mu‘ allā kim anıñ her re ‘yidir
Bā‘ iş-i faḥr-ı celīl-i pādīşāhān-ı ‘ azām
- 3 Bedr-i himmet maşrıķ-ı şevket cihān-ı salţanat
Nūr-ı tābān şems-i raḥşān Ḥusrev-i Dārā gulām
- 4 Nūr-ı fikr-i şāfınıñ mānendi mihr-i āsumān
Virid-i bāğ-ı ‘ adliniñ hem-rengi şubḥ-ı lāle-fām
- 5 Çok mudur olsa o zıllu’l-lāh-ı ferruḥ kevkebiñ
Āsitān-ı feyz[i]-nākı kıble-gāh-ı ḥaş u ‘ ām
- 6 Faḥr-ı mülki ḥ‘ āb-gāh-ı hazret-i maḥbūb-ı Ḥaķķ
Revnaķ-ı iķlīmi beyt-i Kibriyā-yı Lā-yenām
- 7 Ḥaşm-ı bed-endīşi cān vırsün zemīn-i ye ‘sde
Çeşmine olsun hemīşe cevāb āsāyiş ḥarām
- 8 Emīrī ‘ abdidir ol pādīşāh-ı ekberiñ
Eyliyör İfā du‘ ā-yı şevketin her şubḥ u şān

²⁴² “Allahü Teālâ, onu korusun ve bâkî kılsın” anlamındaki dua cümlesi.

9 Oldı ol şāhenşehiñ nev-sālını tebrīk için
Zıll-i Hakk Sultān Hamīd-i bī-bedel tārīḫ-i tām
Sene 1298

201

Cūd-ı memlūkānesi hem-vüs‘ at-i bahr-i zehār gāzī-i ‘ulviyyet iştihār velī-ni‘ met bī-
minnet kerāmet-nümün (E‘ aze’l-lāhü Te‘ ālā nuşrahü ve a‘ lā ḫadrihi ilā āhiri’l-
ḫarūn)²⁴³ efendimiz ḫazretleriniñ Hakk-a-Hakk mülk-dārılarında sāl-i mezkūrñ şeref-
hulūlı zeri‘ asıyla üçüncü def a olarak testīr olunan tārīḫdir

Mefā‘ İlün Mefā‘ İlün Mefā‘ İlün Mefā‘ İlün

- 1 Cihān-bān-ı mükerrem ḫazret-i ‘ Abdü’l-ḫamīd Ḥāndır
Serīr-i şevketiñ ḫakkā ki şāhenşāh-ı zī-şānı
- 2 Cihān ḫalkında yokdur luḫf u ‘ adlin görmeyen bir ferd
O sultānñ ser-ā-ser ḫalk-ı ‘ ālemde du‘ ā-ḫ‘ ānı
- 3 Mu‘ īni oldı şıbyānñ zahiri‘ oldı itāmñ
Hezārān ḫāndān düşkünlerin şād itdi iḫsānı
- 4 ‘ Ayāndır meşreb-i pākinde sırr-ı ḫāriḫu’l-‘ āde
Nümāyāndır mizāc-ı şevketinde feyz-i revḫānı
- 5 Miyāh-ı cūy-ı luḫfiyla riyāz-ı merḫamet şād-āb
Fürüg-ı mihr-i ‘ adliyle cihān ‘ aḫtārı nūrānı
- 6 Zamān-ı ḫürremi ḫacāt virir eyyām-ı nev-rūza
Bahār-ı ‘ adli şermende ider vaḫt-i gülistānı
- 7 Nevāl-ı luḫfiniñ a‘ lā vü ednā cümle dil-siri
Zülāl-i ‘ adliniñ bāy ü gedā reyyān-ı seyyānı
- 8 Ḥudāvend-i mu‘ azzam pādişāh-ı saltanat-pirā
Şehenşāh-ı müfehḫam şehriyār-ı mülk-i ‘ Oşmānī
- 9 Güzār itse nesīm-i ḫalkı bir bāg-ı feraḫ-zāye
Olur her dāne-i rümmānı pür-yāḫūt-ı rümmānī

²⁴³ “Allahü Teālâ, onun yardımını ve kudretini ahiret gününe kadar muhafaza etsin” anlamındaki dua cümlesi.

- 10 Henüz gülzār-ı ‘ālem kesb-i āşār-ı şafā kıldı
Bulub ṭab‘ -ı laṭīfi gibi bir hoş-būy-ı reyḥānı
- 11 Cihānı eylemezdi ‘adl-i raḥşānı gibi tezyīn
Felek indirmiş olsaydı zemīne māh-ı tābānı
- 12 İder dillerde feyz-i luṭfi envā‘ -ı şafā peydā
Naşıl ki nūrı ḥurşīdīn açar ezḥār elvānı
- 13 Ṭolaşdıkcā ḥayālīm ravza-i vaşfında zann ider
Temāşā eyliyor gülzār-ı şevḳ-efzā-yı rıḍvāna
- 14 Du‘ āmı müstecāb eyle yā Ḥazret-i Allāh
Ola tā kim müzeyyen ‘ālemiñ emşār u büldānı
- 15 Odur zirā iden bu milleti her ğamdan āzāde
Müeyyed kıl muzaffer kıl mu‘ammer kıl Ḥamīd Ḥānı
- 16 Şadākatle ‘ubūdiyyetle dā’im eyliyor ifā
Emīrī ‘abd-ı memlūkı du‘ ā-yı zıll-ı Raḥmānı
- 17 Tefe’ül eyledim ḥaḳḳında bu sālīn didi ḥatīf
Olur “sāl-i nev[i]-raḥşān” bir tāriḥ-i nūrānı

Sene 1298

202

Ḥalīfe-i a‘dal ü Ekrem emīru’l-mü’minīn müfehḥam-ı zıllu’l-lāh-ı fi’l-‘ālem velī
ni‘met İskender-i iḥtişām (Dāme mā dāme’d-dühūri ve’l-a‘vāmī)²⁴⁴ efendimiz
ḥazretleriniñ tebrik-i sāl-i cedīd-i ḥümāyūnları ḥaḳḳında dördüncü def‘a tezbīr-i kırtās-ı

‘ubūdiyyet idilen tāriḥdir

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

- 1 Şehensāh-ı mübeccel ḥazret-i ‘Abdü’l-ḥamīd Ḥānıñ
Zamān-ı şevketinde şanki dünyā başka dünyādır
- 2 Sulṭān-ı müfehḥam gevher-i kān-ı ‘adālet kim
Şi‘ā‘ -ı şeb-çerāğ-ı himmeti māh-ı şeb-ārādır
- 3 Baḥr-ı bī-girān-ı ‘ālem-i himmet ki her demde

²⁴⁴ “Seneler ve devirler devam ettiği müddetçe dâim olsun” anlamındaki dua cümlesi.

- Zülāl-ı vaşfı cārī-i zebān-ı pīr ü bernādır
- 4 Emīru'l-mü'minīndir huṭbe-pīrā-yı belāğatdır
İmāmü'l-müslimīndir revnaḳ-ı miḫrāb-ı taḫvādır
- 5 Şāhenşeh ki hengām-ı celīl-i 'adl ü dādında
'Aceb elṭāf-ı Mevlā kā'ināta lem'a-efzādır
- 6 Vücūd-ı ḡam-verā-yı perde-i nīstīde pinhāndır
Cemāl-i mes'adet āyīne-i hestīde peydādır
- 7 Kelāmı mu'ciz-i āyāt-ı ḡayb-ı sermediyyetdir
Ḥayālīm maḫrem-i ḫalvet-serā-yı feyz-i Mevlādır
- 8 Ziyā-yı feyz[i]-nāk-ı re'y-i cevval-i hümāyūnı
Sipīhr-i himmete bir āfitāb-ı 'ālem-ārādır
- 9 Dili āb-ı ḫayāt-ı ḫikmete bir ḫavz-ı cān-perver
Dehānı selsebīl-i ravza-i ma'nāya mecrādır
- 10 Vefā gülşen-serā-yı ṭab'-ı rengininde nergisdir
Ḥayā gülzār-ı vicdānda tettebbū-yı muṭarrādır
- 11 Şeḫāvet ravza-i ḫoş-būy-ı iḳbālinde reyḫāndır
Mürüvvet devḫa-i dil-cūy-ı iclālinde ayvādır
- 12 Kef-i en'āmı ḫaclet-āver-i gencīne-i Pervīz
Yed-i iḫsānı ḫayret dāde-i maḫşūl-i deryādır
- 13 Beyāz nüşḫa-i aḫkāmı ḫarez-i cān-ı āsāyiş
Sevād-ı beyza-i fermānı maḡbūṭ-ı süveydādır
- 14 'Adālet gevher-i yektā-yı heft iḳlīm-i 'ālemdir
Dil-i cūş-āveri ol gevher-i yektāya deryādır
- 15 Zāmīrinde 'ayān ezhār-ı ḡün-ā-ḡün-ı 'ulviyyet
'Uluvv-i himmeti ḡadr ü mekīdetden mu'arrādır
- 16 Şehenşāh-ı velī ni'mete sulṭān-ı Cem-i cāha
Ey ol ḫusrev ki ṭab'ın maşrıḳ-ı nūr-ı tecellādır
- 17 Sen ol 'illet-şinās-ı müşkilāt-ı nebz-i devletsin
Ki cism-i mülke her terkīb-i tedbīriñ müdāvādır

- 18 Süveydā-yı zamīriñ nokṭa-i pür-kār-ı hikmetdir
Tecellī-gāh-ı vicdānıñ nazīr-i Tūr-ı Sīnādır
- 19 Ḥayāt-ı tāze virdi kā'ināta 'adl-i feyyāzıñ
Mesīhā-yı zamansıñ feyz-i luṭfiñ rûḥ-baḥşādır
- 20 Vücūd-ı aḳdesiñ te'mīn-i istiḳbāle kāfīdir
Mücerred zāt-ı pākiñ devlete bir luṭf-ı Mevlādır
- 21 Hilāl-ı ḳāmet-i şemşir-i cevher-dār-ı zī-şānıñ
Cemāl-i şāhid-i dārāta ebrū-yı dil-ārādır
- 22 'Adālet şanki bir engüşterin-i pāk-i gevherdir
Aña engüş-t-i dest dürr-i nişāriñ zīnet-efzādır
- 23 Şabā şemme-i ālsa bûy-ı ḥalkıñdan şanır ādem
Cihān bāşdan bāşa gūyā ki mülk-i ÇİN ü Yağmādır
- 24 Muḥāfız olsa bir iḳlīme pās-ı ḥıfzıñ ol yerde
Semenderler gibi pervāneler de şu'le-peymādır
- 25 Görürseñ şūret-i emrüz içinde kār-ı ferdāyı
Zamiriñ gūyiyā āyine-i esrār-ı ferdādır
- 26 Olur envār-ı re'yiñle münevver cevher-i iz'ān
Naşıl ki 'aks-i ḥurşid-i cihān āyine-pirādır
- 27 Degil şekl-i ḳamer tedbīr-i pākiñ eyleyüb taḥşin
Felekde zāhir olmuş şūret-i dest-i temennādır
- 28 Berāyā sāye-i luṭfiñla reh-yāb-ı ḡam-ı 'ālem
Eşerrā şadme-i ḳahrıñla dū-çār-ı belāyādır
- 29 Gül ü şafıñ mıdır fikrimde yā feyz-i meşiiyetle
Açılmış verd-i hoş-bûy-ı gülistān-ı muṭarrādır
- 30 Nesim-i himmetiñle şūrezār-ı ḥātırım şimdi
Ḥazān ü ḥārdan āsūde bir bāğ-ı müheyyādır
- 31 Ne rütbe şā'ir-i mu'ciz-beyān-ı bī-nazīr olsam
Geline vaşf-ı 'āle'l-'āliñe 'aczim hüveydādır
- 32 Bulunmaz neyleyim şāyān-ı vaşfiñ biñde bir gevher

- Hayālim gerçi ğavvāş-ı yem-i mazmūn ü ma‘ nādır
- 33 Benim ḥaddim degil tezbīn-i evşāf-ı hümāyūnıñ
Merāmım sāl-i nev-peydā içün tebrīki îfādır
- 34 Kemāl-i şıḥḥat ü iḳbāl ile ‘ ömrüñ mezīd olsun
Cihān tā kim bu güne merci‘ -i sermā’ vü germādır
- 35 Emīrī çākeriñ her rüz-ı şeb her māh ile her sāl
Du‘ ā-yı izdiyād-ı ‘ ömr ü iḳbālīñle gūyādır
- 36 Ararken ḥāme tārīḥin didi tebşīr idüb hātif
Bu sāle “nūru’l-a‘ zām” bī-bedel tārīḥ-i zībādır

Sene 1298

203

Maṭla‘ -ı envār-ı feyż-a-feyż-i şehāmet menba‘ -ı enhār-ı mevc-a-mevc-i nebāhat
neyyir-i kevkeb-efşān sipihr-i ‘ adālet pādīşāh-ı fārūḳ-ı nihād velī-ni‘ met-i aḳdes-i ‘ alī
nejād (Eṭāle’l-lāhü Te‘ ālā ‘ umrahü ve edāme iḳbālehü ilā vaḳti’l-mī‘ ād)²⁴⁵ efendimiz
ḥazretlerinin şeref-duḥūl iden sāl-i cedīd-i ḥāḳānīleri ḥāḳḳında tanzīm olunan tebrīk
tārīḥidir

Mef‘ ūlū Mefā‘ ĩlū Mefā‘ ĩlū Fe‘ ūlūn

- 1 Sultān-ı felek-pāye Ḥamīd Ḥān-ı celīlīñ
Rüz u şeb-i eyyāmını ‘ id eyleye Allāh
- 2 İḳbālını iclālını ol mihr-i ḳulūbıñ
Günden güne efzūn ü mezīd eyleye Allāh
- 3 ‘ Adl ü kerem ü şıḥḥat ü dārāt ü ferahla
Evreng-i ḥilāfetde ferīd eyleye Allāh
- 4 Rehber idüb imdādını dā’im bu ḥāḳīre
Vaşşāf-ı şehenşāh-ı vaḥīd eyleye Allāh
- 5 Şemşīrini ol ḥāmī-i aḳvām ü ‘ ibādñ
Ebvāb-ı fütūḥāta kilīd eyleye Allāh
- 6 Pīş-i nażar-ı düşmene her ferd-i cüyüşun

²⁴⁵ “Allahü Teālâ; ömrünü uzun, ikbâlini kıyamet gününe kadar daim kılsın” anlamındaki dua cümlesi.

- Güyā ki birer kūh-ı cedīd eyleye Allāh
7 Vicdān-ı hümāyūnını her ān ve daķıķa
Ser-menzil-i tevfiķ-i cedīd eyleye Allāh
8 Feyz-i keremin Őems-i mūnevver gibi her gūn
Āfāķ-ı ‘ avālimde bedīd eyleye Allāh
9 Her maķşadı ĥāşıl ola her maţlabı müşmir
Himmet-res-i aķşā-yı ümīd eyleye Allāh
10 Bir zerre ķadar görmeye aşlā ğam ü ğuşşā
Revīn iki dūnyāda sefīd eyleye Allāh
11 Vaşfında Emīri ķulunuñ ũab‘ -ı bülendin
Hem-şöhret-i Selmān ü Lebīd eyleye Allāh
12 Biñ Őevķ ile yazdım sene tebrikine tārīķ
Sālin Şeh-i bī-mişle sa‘ īd eyleye Allāh

Sene 1299

204

Vücūd-ı aķdesi bā‘ iŐ-i emn ü imān-ı cihān ĥalīfe-i ĥāzret-i Kibriyā-yı ken-fekān velī-
ni‘ met bī-minnet-i cihān-bān (Edāme’l-lāhü Te‘ ālā ilā āķiri’z-zamān)²⁴⁶ efendimiz
ĥāzretleriniñ tebrik-i sāl-i meserret-fāl-i Őehenşāhīleri ĥāķķında ikinci def‘ a terķīm
olunan tārīķdir

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

- 1 Őād ola sultānımız Sultān Ĥamīd Ĥānı gūzīn
‘ Arş-ı a‘ zam levĥ-i maĥfūz-ı mu‘ azzam ‘ aşķına
2 Dā ‘imā olsun mu‘ īni Kibriyā-yı Lā-yezāl
‘ İllet-i ğā ‘iyye-i īcād-ı ‘ ālem ‘ aşķına
3 Destine miftāh-ı kenz-i nuşreti virsün Ĥudā
Şibli vü Beşir ü Cüneyd ü ‘bn-i Edhem ‘ aşķına
4 Ĥāţır-ı Feyyāzı olsun muĥbīţ-i ‘avn-i İlāh

²⁴⁶ “Allahü Teālâ, ahrete kadar daim kılsın” anlamındaki dua cümlesi.

- Yeşrib ü Baḥḥā' vü Beytu'l-lāh ü Zemzem 'aşkına
- 5 Mazhar-ı tevfiḳ ola her 'azm-ı şiddikānesi
Ġārda Peyğamber-i zī-şāna hem-dem 'aşkına
- 6 Gülşen-i iḳbālınıñ her bir gülü ḥandān ola
Dīde-i 'āşıkdaki eşk-i demādem 'aşkına
- 7 Rāzı olsun her dem andan Ḥazret-i Faḥr-i Resul
Ḥāmil ü Ḥayy-ı Ḥudā Cibrīl-i Ekrem 'aşkına
- 8 Ḳahr ola a' dāsı yekser yā İlāhe'l-'ālemīn
Kerbelā sultānınıñ cismindeki dem 'aşkına
- 9 Eyle yā Rabb bu Emīriniñ du'āsın müstecāb
Feyz-i kırān-ı celīli'ş-şān ü a'zam 'aşkına
- 10 Sāl-i nev-tāriḫi oldı ol şehiñ "faḥr-ı ḥayāt"
Şād kıl yā Rabb o şāhı Faḥr-i 'Ālem 'aşkına

Sene 1299

205

Zıllu'l-lāhi'l-mülki'l-'allām-ı ḥalife-i Resul-i Kibriyā-yı Lā-yenām pādīşāh-ı Felātūn-
tedbīr-i 'ālī-maḳām velī-ni' met-i merḥamet-penāh (Ḥalidehü'l-lāhü ilā yevmi'l-ḳıyāmi
ve ebḳāhi)²⁴⁷ efendimiz ḥazretleriniñ düöül-i sāl-i ma' rüz münāsebetiyle tebrīk-i Ḥaḳḳ-
a-Ḥaḳḳ mülk-dārīleriñde üçüncü def'a olarak yazılan tāriḫdir

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Ḥazret-i 'Abdü'l-ḥamīd Ḥān-ı mufaḥḥam kim odur
Sāye-i feyz-i Ḥudā müşkil-güşā-yı rüzigār
- 2 Ol şehenşāhdır nizām-ı kā'inātiñ melce'i
Bir elinde şulḥ-ı 'ālem bir elinde kār[ü]zār
- 3 'Ālem-i 'ulviyyete sultān-ı şāhib-i'ttikā
Kişver-i ehliyyete ḥāḳān-ı ḳudsiyyet-nişār
- 4 Pādīşāh-ı i'tilā āmüz-ı izāf-ı ümem

²⁴⁷ "Allah onu, kıyamet gününe kadar daim ve bâkî kılsın" anlamındaki dua cümlesi.

- Şehriyār-ı māsivā efrūz-ı ‘ulvī iştihār
- 5 Cān gibi müdgam zamīrinde fūrūg-ı ‘adl ü dād
Gün gibi rūşen cebīninde ziyā-yı iktidār
- 6 Cevher-i ṭab‘ında feyz-i istiṭā‘at lem‘a ḥayr
‘Unşur-ı zānende nūr-ı istiḳāmet āşikār
- 7 Taḥt-ı isti‘dād ü taḳvāda şehensāh-ı güzīn
Mülk-i ‘irfān ü zekāda pādişāh-ı nāmdār
- 8 Halk-ı ‘ıtr-efşānınıñ itse sirāyet pertevi
Pertev-i ḥurşid olurdu gül gibi nūkhet-nişār
- 9 Merḥamette peyrev-i maḥbūb-ı Rabbü’l-‘ālemīn
Ma‘deletde tābi‘-i rāh-ı cenāb-ı Çār-ı Yār
- 10 Luṭfi cārī kā’ināta nitekim a‘zāya rūḥ
‘Adli şāmil ‘ālemi mānend-i şems-i şu‘le-dār
- 11 Husrev-i yektā-yı taḳvā-pişe kim şāyestedir
Eylese millet vücūdiyle ne rütbe iftiḥār
- 12 Feyz-i himmet nūr-ı ‘ulviyyet kemāl-i merḥamet
Ṭab‘ı vaḳḳādında halkıdır degildir müste‘ār
- 13 Tāb-ı temmūz-ı ğumūma uğrayan bī-keslere
Ṭāḳ-ı eyvān-ı bülend-i ‘adli olmuş sāye-dār
- 14 Hāsir-dārın olur itmezse hangi bī-şu‘ūr
Gevher-i fermānını gūş-ı ḳabūle gūş-vār
- 15 Kişver-i şevketde yektā pādişāh-ı kām-bīn
Maşrıḳ-ı cūd u şehāda ‘ālem-ārā şehriyār
- 16 Sāye-i şevket-penāhında o zıll-i a‘zamīn
Herkese bāb-ı hümāyūn-ı ‘adālet āşikār
- 17 Nūr-ı feyzi şeş-cihāt-ı kişvere pertev-feşān
Bād-ı ‘adli nev-bahār-ı kā’ināta meşk-bār
- 18 Gevher-i vicdānınıñ āşār-ı nūru’n-nūridır
Eylesin āyīne-i rūy-ı zemīni tāb-dār

- 19 Neyyir-i ihsānınıñ envār-ı feyzü'l-feyzidir
Eyleyen genc̄ine-i şevk-i enāmı şu'le-bār
- 20 Sīne-i Feyyāzınıñ esrār-ı ğaybü'l-ğaybıdır
Eyleyen dünyāya ārām ü sükūnı yādigār
- 21 Bir lisān yoqdur ki tekrār itmesün evşāfını
Bir gönül yoqdur ki mihri kılmasun anda qarār
- 22 Faḥr-i Kevneyn ü 'Aliyyü'l-Murtaẓānıñ 'aşkına
Berķ-i ḥaşmı gerden-i a' dāya olsun Zū'l-fiķār
- 23 Bu Emīrī 'abd-i memlūkı kemīne bendesi
Oldı meşğül-ı du'ā-yı şevketi leyl ü nehār
- 24 Geldi bu tārīḥ-i mühmel ḥāme-i şevk-āvere
Şehriyāra sa' d ide nev-sāliñi Perverdīgār

Sene 1299

206

Her günde biñ güne 'ināyet-i ḳudsiyye vü 'adālet ü merḥamet-i 'ulviyye ile if'ade-i
teb'a-i mülūkānelerini müstağraķ-ı menn ü iftiḥār-ı bī-pāyān ve ervāḥ-ı ecdād-ı
mu'azzama-i şāhānelerini şādümān iden velī-ni' met ḥurşid-i iştihār (Ebbedehü'l-lāhü
Te'ālā ilā āhiri'l-edvār)²⁴⁸ efendimiz ḥazretleriniñ tebrik-i sāl-i cedid-i mes'adet-i
bedid-i ḥusrevānelerini mübeyyin keşide-i süṭür-ı maḥmidet idilen tārīḥdir

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Ḥazret-i 'Abdü'l-ḥamīd Ḥān-ı hümāyün sāye kim
'Adl ü şefkatle odur şāhān-ı dehre pişrev
- 2 Şüphe yoqdur kim müceddiddir o sulṭān-ı celīl
Oldı baķ re'is mā'e ahdinde işbu sāl-i nev
- 3 Mülkini 'adl ü keremle öyle ābād itdi kim
Sāye-i şāhānesinde ḳalmadı vīrāne ev
- 4 Herkesi müstağraķ-ı ihsān ider bī-ķayd ü şart

²⁴⁸ "Allahü Teâlâ, kıyamete kadar ebedi kılsın" anlamındaki dua cümlesi.

Nuṭḡ-ı pākinden şudūr itmez ‘aṭāda

لاؤلو

- 5 Nūr-ı ‘adli öyle zūlmetsüz-ı āfāk oldı kim
Kālmadı zālimleriñ kânūn-ı baḡtında ‘alev
- 6 Bir gelür vaḡt-i keremde dest-i gevher-pāşına
Pāre-i yāḡūt-ı aḡmer dāne-i nā-çiz-i cev
- 7 Ol şehensāh-ı mu‘allā-pāye kim olmaḡdadır
Pāy-ı baḡtı ‘ālem-i bālā-yı feyze rāh-rev
- 8 Dā’imā manşūr ḡıl yā Rabb bu şāh-ı a‘zāmı
Her birisi ḡaşmınıñ bir ḡahramān olsa velev
- 9 ‘Abd-i memlūkı Emīrī ‘arz ider tārīḡ-i tām
Yümn ü mes‘ūd ola ḡān ‘Abdü’l-ḡamīde sāl-i nev

Sene 1300

207

Şehriyār-ı ‘Ulviyyet-pāye ve pādīşāh-ı mekārīm-sāye müceddid-i re’s-i sene-i elf vü
şelş-māye-i bālā-reş ve’l-istiḡḡāk-ı serir-ārā-yı saltanat te’yid-i eşrāḡ velī-ni‘met-i
enfes ü āfāk (Nef’anā’l-lāhü Te‘ālā beṭüli beḡāihı ilā yevmi’l’ahdi ve’l-mişāḡ)²⁴⁹
efendimiz ḡazretleriniñ tebrik-i sāl-i ma‘rüz-ı şāhānelerini muḡtevī ikinci def’a tanzim
olunan tārīḡdir

Mefā’ılün Mefā’ılün Mefā’ılün Mefā’ılün

- 1 Şeh-i bī-mişl ü yektā ḡazret-i ‘Abdü’l-ḡamīd ḡānıñ
Zāmīr-i enveri āyine-i feyz-i mükerrmdir
- 2 Budur faḡrū’s-selef ḡayru’l-ḡalef şāhensēh-i ‘ālī
‘Adāletle keremle eşref-i evlād-ı ādemdir
- 3 Budur el-ḡaḡ vekīl-i elyaḡ-ı şāhensēh-i Levlāk
Du‘ā-yı şevketi cümle ‘ibādu’l-lāha elzemdir
- 4 Şadāḡatde vefāda tābi‘-i Şiddīḡ-ı Ekberdir

²⁴⁹ “Allahü Teâlâ, kıyamet gününe kadar onun bekâsının uzunluğuyla bizi menfaatlendirsın” anlamındaki dua cümlesi.

- ‘ Adāletde nehāda peyrev-i Fārūḳ-ı A‘ zamdır
- 5 Ferīdūn-ı sehāvetdir Felāṭūn-ı zekāvetdir
Şehenşāh-ı hümāyūndur cihān-bān-ı mufahḥamdır
- 6 Ne şāhenşeh büyüklük şānınıñ dūnında ḳalmışdır
Cihān ma‘ delet-i tahtında sulṭān-ı mübessemdir
- 7 Müzeyyendir fūrūḡ-ı ‘ adl ü ihsān ü ‘ adāletle
Vücūd-ı aḳdesi gūyā ki bir nūr-ı mücessemdir
- 8 N’ola selsāl-ı luṭfi selsebīl-i teşne-kān olsa
Zāmir-i āb[ı]dārı manba‘ -ı feyz-i dem-ā-demdir
- 9 Münakḳaş anda ism-i a‘ zam tevḫīḳ-i Lā-raybı
Yed-i müşkil-güşāsında Ḥudānıñ feyzi ḥātemdir
- 10 Ḥaṭīb-i minber-ārā-yı belāḡat olsa bir şā‘ ir
Gelince ḥuṭbe-i evşāfına mebhūt ü ebkemdir
- 11 ‘ Uyūn-ı ḥalḳ-ı ‘ ālem rüşen oldu ḥāk-i pāyinden
Naẓīri gelmemiş bir pādişāh-ı ḥayr-ı maḳdemdir
- 12 Cebīn-i enverinde pertev-i te‘yīd-i berḳ-efzā
Dil-i feyz-āverinde cevher-i esrār-ı müdḡamdır
- 13 Vücūd-ı pākidir ḥoş-bū gül-i yektā-yı mes‘ ūdı
Cihān gūyā ki şimdi bī-bedel bir bāḡ-ı ḥurremdir
- 14 Kemāl-i ‘ āfiyetle şevket ü iḳbāl ü nuşretle
Şeref-baḥş-ı cihān olsun bu ‘ ālem tā ki ‘ ālemdir
- 15 İder İfā du‘ ā-yı şevketin şıdḳ u ṭaviyyetle
Emīrī çāker-i memlūk-ı sulṭān-ı mu‘ azzamdır
- 16 Olur ‘ avn-i Ḥudānıñ maẓharı ol ḥusrev-i zī-şān
Bu sāl-i pāke tāriḥ-i celī “bir hānū’l-a‘ zam”dır

Sene 1300

208

Sulṭān-ı ber-güzīde-i eyyām ü a‘ şār-ı ḥāḳān pesendīde-i büldān ü emşār şehriyār-ı
merḥamet-şi‘ār velī-ni‘ met aḳdes-i şevket-medār (Meta‘ nā’l-lāhü Te‘ālā befeyzi

ḥayānehü ilā yevmi'l-ḳarār)²⁵⁰ efendimiz ḥazretleriniñ tebrīk-i sāl-i şehriyārīlerini

ṣāmīl üçüncü def a olarak inşād olunan tārīḥdir

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Ḥazret-i ' Abdü'l-ḥamīd Ḥān-ı mu' allā-pāyeniñ
Eyledi ' adl-i hümāyūnı müzeyyen ' ālemi
- 2 Ol şehensāh-ı mü 'eyyed kim aniñ dest-i ḳader
Ḥātem-i iḳbāline naḳş itdi ism-i a' zāmı
- 3 Ol şehensāh-ı Ḥudā telḳīn-i ' ulvī kim aniñ
Ḥayrete mecbūr ider tedbiri ' aḳl-ı ādemi
- 4 Mūrād-ı feyz-i kerāmetdir o sulṫān-ı güzīn
Şeb-çerāğ-ı kenz-i ḳudretdir zamīr-i erḥamı
- 5 Merkez-i āsār-ı ḥikmetdir o ḥāḳān-ı ' aḳam
Ḳalbidir esrār-ı nūru'n-nūr-ı ' adliñ maḥremi
- 6 Kā 'inātıñ luṫf u şefḳatde ferīd-i ikmali
Mümkinātıñ ' adl ü himmetde vaḥīd-i a' zāmı
- 7 Eşḫiyāniñ pişevāsı etḳiyāniñ peyrevi
Eşdikāniñ nūr-ı çeşmi ezkiyāniñ a' lemi
- 8 ' Ālem-i ' ulviyyetiñ bürhān-ı şāḫib-mesnedi
Kişver-i ehliyyetiñ sulṫān-ı ferruḫ maḳdemi
- 9 Fetḳ u ratḳ erbābınıñ keşşāf-ı emr-i müşkili
Ḥall ü ' aḳd eşḫābınıñ müşkil-güşā-yı efḥamı
- 10 İḳtidārıñ cāmi' i fazl ü kemāliñ mecmu' u
İ' tiḳādıñ ṣāmili cūd u şehāniñ maḳsemi
- 11 Levḫ-i maḥfūz-ı zamīri cebhe-i tābānıdır
Beyt-i ma' mūruñ nazīri āfitābiñ tev 'emi
- 12 Şerḫ ider eñ muḥtaşar eñ ' ālī bir ma' nā ile
Her kelām-ı mu' cizi yüz biñ me 'al-i mübheme

²⁵⁰ “Allahü Teālâ; kıyamet gününe kadar bizi, onun zamanının feyziyle faydalandırsm.” anlamındaki dua cümlesi.

- 13 Himmeti kıldı ricālu'l-lāhi mesrūru'l-fevā'id
Ġayreti şād eyledi rūḡ-ı beniyy-i Erkemi
- 14 H̄ān-ı luḡfi gösterir nü' mā-yı ibn-i Āzerī
Feyz-i luḡfi aındırır enfās-ı ibn-i Meryemi
- 15 Ravza-i ' irfānınıñ feyz-i zekādır Kevşeri
Ka' be-i vicdānınıñ ' adl ü sehādır Zemzemi
- 16 Mülk-i iclālīñ cihān-bān-ı ferīdin pāyesi
Ṭaḡt-ı iḡbālīñ şehensāh-ı Süleymān ḡatemi
- 17 Ḥaḡ budur kem-gerde rāh-ı ḡayret olmışdı cihān
Miş' al-i fikri ' ayān itdi ṭariḡ-ı eslemi
- 18 Nürdur şanki ider lāhūt-ı a' zamdan zuhūr
Ḥayret-efzā-yı ' uḡul oldıḡca re'y-i mülhemi
- 19 Dā'im olsun bu cihān ṭurduḡca ol şāh-ı cihān
Ḥaşmınıñ efzūn ola gittikce derd-i mübremini
- 20 Bu Emīriniñ du' ā-yı şevket-i şāhāneyi
Şıdḡ ile tekrār itmekle geḡer her bir demi
- 21 Eyledi "ḡurşīd-i mes' ud" ufḡ-ı ḡaybīden ṭulū'
Āfitāb-ı şevketiñ tāriḡ-i sāl-i ḡurremi

Sene 1300

209

'Ulviyyet ü eşfāḡ ü himmetiñ deryā-yı a' zamı ve cenāb-ı Kibriyāniñ bu dīn ü devlete bir luḡf-ı mücessemi olan eşrefü'l-mülūk ve's-selāṭiñ (Ḥalede'l-lāhü Te' ālā ḡilāfetehü ilā yevmi'd-dīn)²⁵¹ efendimiz ḡazretleriniñ sāl-i meymenet iştīmā-yı tāc-dārāneleriniñ

tebrīkini şāmil imlā olunan tāriḡdir

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Şeh-i yektā-yı ' ālem ḡazret-i ' Abdü'l-ḡamīd Ḥāniñ
Vücūd-ı aḡdesi dünyāya feyz-i bī-' adīl oldı

²⁵¹ "Allahü Teâlâ, onun hilafetini ahiret gününe kadar daim ve bâkî kılsın" anlamındaki dua cümlesi.

- 2 O sulṭān-ı güzīnīñ açdıǵı şehrāh-ı ‘adl ü dād
Vuşūl-ı ‘ālem-i iclāla bir vāsī‘-sebīl oldı
- 3 Żamīr-i envārı firdevs-i a‘lā-yı ‘ināyetdir
Zülāl-i iltifātı hem-mizāc-ı sebīl oldı
- 4 Ne rütbe talḥ[i]-kām itse olur ma‘nāda nef‘-āver
‘Adūya ḳahrı ḥāşıyet-nümā-yı zencebīl oldı
- 5 Bilādı kıldı ābādān ‘ibādı eyledi şādān
O sulṭān-ı cihān-bān mażhar-ı ecr-i cezīl oldı
- 6 Simāṭ-ı cūdını ḥān-ı celīlu’l-lāha beñzetmiş
Şehāvetle Ḥudāya çünki İbrāhīm Ḥalīl oldı
- 7 Hezārān def a kendi tecrübemle şābit olmuşdur
Şadākat itmeyen ol şāha maḳhūr u zelīl oldı
- 8 Hezārān bāreke’l-lāh ol şehenşāh-ı mu‘allānīñ
Bütün ef āl ü evşāfı hümāyūn ü cemīl oldı
- 9 Teveccüh eylemek rāh-ı şalāḥa vācib olmuşdur
Bize şimdengirü bir böyle feyz-i Ḥaḳḳ delīl oldı
- 10 Ola sulṭānımızdan yā İlāhī dā’imā ḥoşnūd
O peygamber ki yār u hem-nişīni Cebra’īl oldı
- 11 Emīrī ḳanniderdim iḳtidār-ı ṭab‘ımı vāfir
Gelince vaşf-ı ‘ale’l-‘āline şey’-i ḳalīl oldı
- 12 Şudūr itdi ḳalem-den lafzan ü ma‘nen bu tām tārīḥ
Biñ üçyüz bir yılı ‘Abdü’l-ḥamīd Ḥānīñ celīl oldı

Sene 1301

210

Mazhar-ı tebcīl-i etḳıyā sīretān-ı ümmet şeb-çerāğ-ı cihān-fürüz-ı zılliyyet gevher-i
yektā-yı tāc-ı vehhāc-ı ḥilāfet velī-ni‘ met-i bī-imtinān (Dāme fī ürīketi’ş-şevketi mā

te' aķıbü'l-melvān)²⁵² efendimiz ĥazretlerinin tebrik-i sāl-i muvaffaķıyyet-i istihlāl-i

cihān-dārileri ĥaķķında ikinci def a sōylenen tārīĥdir

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Ĥazret-i ' Abdü'l-ĥamīd Ĥān-ı mu' azzam kim anıñ
' Adliniñ ervāĥ-ı şāhān-ı selef ĥayrānıdır
- 2 ' Alemiñ cānı sipihr-i himmetiñ ĥurşīdidir
Devletiñ rūhı serir-i şevketiñ sulţānıdır
- 3 Lem' a-pirā-yı ' avālimdir fūrūĥ-ı şevketi
Ĥazret-i Ĥaķķıñ bize bir luţfidır iĥsānıdır
- 4 Ma' den-i ' ulviyyetiñ bir gevher-i raĥşendesı
Āsumān-ı şevketiñ bir neyyir-i raĥşānıdır
- 5 Revnaķ-ı tāc-ı ĥilāfetdir o sulţān-ı gūzīn
Ezkiyā-yı ümmeti ĥayrān iden ' irfānıdır
- 6 Seyr iden āşār-ı icrā'at-i ' āle'l-' ālini
Ṭab' -ı feyyāzındaki ' ulviyyetiñ bürhānıdır
- 7 Ĥāş u ' āmı her nefes mecbūr-ı şükrān eyleyen
' Adlidir elţāfidır en' ām-ı bī-pāyānıdır
- 8 Vāridāt-ı feyz-i aķdes sāniĥāt-ı Kibriyā
Revnaķ-ı mu' ciz-nümā-yı levĥa-i vicdānıdır
- 9 Ķalbiniñ gencīnesinde ĥayyını ĥıfz eyleyen
Āĥiretde Kibriyāniñ mażhar-ı Ġufrānıdır
- 10 Bāşımızdan itmesün eksik cenāb-ı Müste' ān
Çünki dīn ü devletiñ sulţān-ı ' ālī-şānıdır
- 11 Ol şehensāha Emirī şıdķile itmeñ du' ā
Ķalbimiñ Allāh ile bir ' aĥdidir peymānıdır
- 12 Meĥar-ı ' adl ü zekā ol pādişāh-ı a' zamiñ
“Sāl-i zībā-yı zafer” tārīĥ-i feyz-efşānıdır

Sene 1301

²⁵² “Gece ve gündüz devam ettikçe, saltanat koltuĥunda daim olsun.” anlamındaki dua cümlesi.

Tedābīr-i müstaḥsene-i feyyāzāne vü iḳdāmāt ‘ulviyye-i ümem-pesendāneleri bi’l-
 cümle tebe‘ a-i şādīkānelerini minnetdār-ı şükrān iden pādīşāh-ı kerāmet-nişān
 şehriyār-ı mülhemiyet-i iḳtirān zıllu’l-lāhi’l-mülkü’l-‘allām (E‘ ānehü’l-lāhü Te‘ āla
 ilā āhiri’l-eyyām)²⁵³ efendimiz ḥazretleriniñ tebrīk-i sāl-i ‘āle’l-‘ālileri ḥaḳḳında
 üçüncü def‘ a olarak taştīr-i şaḥīfe-i ta‘ zīm idilen tārīḥdir

Fe‘ ilātün (Fā‘ ilātün) Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilün (Fa’ lün)

- 1 Ḥüsn-i tedbīri Ḥamīd Ḥān-ı hümāyün-sīriñ
 Ḳomadı şaḥa-i ‘ālemde ğumūm ü aḫzān
- 2 O şehenşeh ki ‘aṭāyāsına yok ḥadd ü ḥesāb
 Günde eyler nice biñ bī-kesi şād ü ḥandān
- 3 Şafḥa-i cebhe-i feyz-āver-i tābānında
 Lem‘ ān itmededir cevher-i nūr-ı imān
- 4 O şehenşeh ki gürüh-ı şu‘ arā böyle ider
 Farṭ-ı ta‘ zīm ile evşāfını taḥrīr ü beyān
- 5 Ḥāmi-i millet-i beyzā-güher-i kenz-i ḥired
 Ḥusrev-i taḥt-ı şehā māḥī-i zulm ü tuġyān
- 6 Sāye-i nūr-ı Ḥudā merdümüñ çeşm-i ‘aṭā²⁵⁴
 Ḳıble-i ehl-i recā meḥḥar-ı şāḥān-ı cihān
- 7 Ḳurş-ı hurşīd-i zekā ‘unşur-ı terkīb-i vefā
 Gevher-i kān-ı ḥayāt ḥusrev-i ferruḥ-i ‘unvān
- 8 Nūr-ı ‘ayn-ı naşfet-i rūḥ-ı vücūd-ı himmet
 ‘Ādil-i pāk-şifat erḥam ferruḥunda nişān
- 9 Dūd[ı]mān-ı ‘azma ḥavşala sūz-ı a‘ dā
 İftihār-ı sü‘ adā nükte-şinās-ı devrān
- 10 Yüzi ḥurşīd-i hedā ḳalbi ḡanī gevheri pāk
 Dili lebriz-i şafā re’yi ḳavī baḥtı civān

²⁵³ “Allahü Teâlâ, ahiret gününe kadar yardım etsin” anlamındaki dua cümlesi.

²⁵⁴ Vezin aksak.

- 11 Kurre-i a' yen-i Orhān ü Selīm ü Fātih
Mefhar-ı silsile-i hazret-i Sultān ' Osmān
- 12 Meclis-i ma' rifete şem' -i hümāyūn-pertev
Kişver-i saltanat-i pādişeh-i bī-aqrān
- 13 Nūr-ı Haqq cebhe-i iqbālını tenvīr eyler
' Aql-ı kül cevher-i ' irfānın ider istihsān
- 14 Devha-i şevketine fevz-i İlāhī eşmār
Ravza-i himmetine feyz-i ezel āb-ı revān
- 15 Himmeti baħr-i ğam erbābına feyz-i İlyās
Luḫfi dil-ħaste-i aħzāna devā-yı Loqmān
- 16 Gelse İskender ü Cem şimdi bu dünyāya yine
Zāt-ı şāhānesidir lāyıķ-ı taht-ı zī-şān
- 17 Keşf ider her kişiniñ muzmer olan maḫlabını
Pişe-gāhında henüz eylemeden fetħ-i dehān
- 18 Çekdi satır ħiyel-i ħaşm-ı füsūn-perdāza
Hāme-i mu' cize-pirā eyle ħaḫḫ-ı buḫlān
- 19 Māşa 'allāh o şehenşāh-ı kerāmet eşeriñ
Oldı ' adl ü kerem ü luḫfına dünyā ħayrān
- 20 Murğ-ı ' anķā per-fikrim bulamaz ğāyetini
Eylese cevve-i şenāsında ne rütbe ḫayrān
- 21 ' Āķıbet-i ecniħa-efşān ħicāb olsa n'ola
Neylesün sāħa-i evşāfına yokdur pāyān
- 22 Görmeye zerrece yā Rabb elem ü renc ü keder
O şehenşāh-ı muvaħħid o cihān-bān-ı zamān
- 23 Şıdķ-ı niyyetle ider şāh-ı cihān-bāna du' ā
Çāker-i şādık-ı memlūkı Emīri her ān
- 24 ' Arz-ı tebrīk için ol pādişeh-i zī-şāna
Oldı tāriħ ğüzīn "zıll-ı celīl-i raħmān"

Sene 1301

Şehriyâr-ı dağâyık iktinâh-ı me‘âlî dest-gâh-ı şehensâh-ı mü’eyyed min ‘indi’l-lâh
emîru’l-mü’minîn celîli’l-âşâr halîfe-i mekremet-şi‘âr velî-ni‘met ‘ulviyyet-iqtirân
(Selleme hü’l-lâhü’l-mülkü’ d-deyyân)²⁵⁵ efendimiz hazretleriniñ sâl-i cedîd-i tef’ül
bedîd-i şehriyârîlerine şeref-teşâdüf idilen târîh-i bî-nazîr-i tebrîkdir

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Hâzret-i Sultân-ı Hamîd-i güzîn
Virmededir şeş-cihete ferr ü zîb
- 2 Pâdişâh-ı a‘ dilidir ‘âlemiñ
Taht-ı hilâfetde ferîd ü necîb
- 3 Hüsrev-i zî-şân-ı ‘ömr- i pîşedir
‘Âdil-i bî-mişl ü hasîb ü nesîb
- 4 Himmet-i şâhenşehi fevka’l-‘uqûl
Ekmel ü fe’â’l ü güyûr u edîb
- 5 Sâyesinde Hâlık-ı zü’l-‘izzetiñ
Ol şeh-i a‘ zam o hulûk-ı lîb
- 6 Vaşfını minberde o şâhenşehiñ
Haşre kadar yâd ide her bir haţîb
- 7 Çok yaşaya şihhat ü iclâl ile
Olmaya muhtâc-ı devâ-yı tîb
- 8 Hâzret-i Haqq eyleye sâl-i nevi
Yümn-i şehensâh-ı kerîm ü hasîb
- 9 Hâmeye târîhin iderken su’âl
Oldı gönül vâkıf-ı sırr-ı garîb
- 10 Eyledi bir mu‘ciz-i ‘âlî ‘ayân
Hâzret-i Qur’ân-ı Hudâ-yı mucîb
- 11 Ol şeh-i ekber o vekîl-i Resûl
Ol meh-i enver o o Şiddûk u Habîb

²⁵⁵ “Kâdir ve Hâkim olan Hz. Allah, ona selamet versin” anlamındaki dua cümlesi.

- 12 Mazhar-ı te`yid-i Hudā oldığın
Eyliyor enbāt bu feyz-i `acīb
- 13 Olmadı bir pādişāh-ı `āleme
Şimdiye dek böyle sa`adet naşīb
- 14 Sūre-i Şaffiñ ola Feth āyeti
Re`s-i tevārih-i güzīn ü muşīb
- 15 İşte kütüb işte cihān işte nās
Gösteremez mişlini hiç bir edīb
- 16 Kalmaz Emīri o şeh-i a`zama
`Avn-i İlāhī ile haşm u raķīb
- 17 Müjde kim ol Āyet-i Kübrā budur
Naşrun mina`llāhi ve fethun qarīb

Sene 1302

213

Cihān-dār-ı dād-fermā-yı aqvām ü ümem nüşā-i Kibriyā-yı kerāmet ü kerem `izze`d-
dünyā ve`d-dīn memdūhu`l-ķulüb ehl-i yaķın velī-ni`met bī-minnet-i `ināyet-meşhūn
(Ebķāhū`l-lāhū Te`ālā ilā āhiri`l-ķurūn)²⁵⁶ efendimiz hāzretleriniñ tebrīk-i sāl-i
hümāyūn-ı şāhānelerini mutazammın ikinci def`a olarak eşār olunan tariħdir

Fe`ilātūn (Fā`ilātūn) Fe`ilātūn Fe`ilātūn Fe`ilūn (Fa`lūn)

- 1 Şeh-i meh-i kevkebe Sulţān Hamīdi Allāh
Müstedām eyleye Qur`ān-ı Mübīn hürmetine
- 2 Devlet-i ü dīni ide `adli demādem a`lā
Eşref-i hill-i rusūl mefhar-ı dīn hürmetine
- 3 `Azm-ı şāhānesine `avn-i Hudā rehber ola
Biñ çabük-ķadem-i Sidre-i nişīn hürmetine
- 4 Hükmine cümle cihān olsun İlāhī münķād
Virdigin dest-i Süleymāna nigīn hürmetine

²⁵⁶ “Allahü Teālā, onu ahiret gününe kadar bākî kılsın” anlamındaki dua cümlesi.

- 5 Pertev-i bahtı ola şu' le-fezā-yı aq̄tār
Nūr-ı t̄abān-ı dil-i ehli yaq̄n h̄ürmetine
- 6 Dem-be-dem H̄azret-i Mevlā ide te 'yide qar̄n
Ehl-i tesbīh-i semavāt ü zemīn h̄ürmetine
- 7 Ola fermān-ı h̄ümāyūnı revān āfāka
Levh-i maḥfūz ile Cibrīl-i Emīn h̄ürmetine
- 8 H̄ıfz ide ğamdan Emīrī anı Rabb-i Mute' āl
Āl-i Peyġamber ü Aşḫāb-ı Güzīn h̄ürmetine
- 9 Oldı tārīh-i güzīnesine "sırru'l-a' zam"
Yümn-i şāhens̄eh ola 'arş-ı berīn h̄ürmetine

Sene 1302

214

Melce''is-selātin ve'l-a' lā ḥāfızu'l-eq̄alim ve'l-ḥavālī m̄umazzaqu'l-cehl Ve'ḍ-ḍalāl
m̄ümehhidü'l-'adālet ve'l-iclāl velī-ni' met-i 'ulviyyet bedīd (Lā zāletü ḥadā'ika
devletehü m̄uḥazzaraten bizevāhiri's-şevketi ve't-te'yid)²⁵⁷ efendimiz ḥazretleriniñ işbu
sāl-i sürūr-ārā-yı şāhāneleri ḥaqqında tebrik mutazammın üçüncü def'a tanzīm olunan
tārīhdir

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

- 1 Sulṭān Ḥamīd Ḥān-ı güzīn ol pādīşāh-ı a' zamıñ
Envār-ı mihr-i şevketi virdi cihāna ferr ü zīb
- 2 Dünyā bütün inşāf idüb 'ulviyyetin taşdıķ ider
Olsa 'aceb mi her nefes mecbūr-ı vaşfi her edīb
- 3 Sulṭān Süleymān Ḥān gibi Fātih gibi Orḫān gibi
Her fikr ü tedbiri kavī her emr ü fermānı muşīb
- 4 Āyīne-i ilhāmdır ḫulb-ı himāyün pertevi
'İrfānı bir feyz-i Ḥudā ihsānı bir sırr-ı 'acīb
- 5 'Ālem naşıl şād olmasun dünyā nice faḫr itmesün

²⁵⁷ "Onun devletinin bahçeleri, sağlam şevketinin görünmesiyle yeşillenenek daim olsun." anlamındaki dua cümlesi.

- Vicdān-ı ‘āle’l-‘āline ‘adl ü zekā olmuş naşīb
6 Bî-keslere imdād ider ‘ācizleri dil-şād ider
Elṭāfını müzdād ider her dem o ḥāḳān-ı necīb
7 Bulmaz şevāb-ı ḥuṭbeyi tā kim o şāh-ı aḳdesiñ
Minberde nām-ı pākini yād itmeyince bir ḥaṭīb
8 Düşmenleri maḳhūr ola zevḳ u şafādan dūr ola
Dil-şād ola mesrūr ola dā’im o sultān-ı lebīb
9 Eyer Emīrī çākeri tebrīki bu tārīh ile
Mes‘ūd ide nev-sālını ‘Abdü’l-ḥamīd Ḥānīñ Mucīb

Sene 1302

215

Zamān-ı ittizām-nişān sa‘d-iḳtirān saltanatı el-ḥaḳ gülistān-ı cihān-ı ‘adālet olan
pādişāh-ı mülhemiyet-i iştimal velī-ni‘met bī-mişāl (Lā zāle maḥrūsan bi-‘ayni
‘ināyeti’l-mülki’l-müte‘āli fī külli ānin ve ḥālin)²⁵⁸ ḥazretleriniñ Ḥaḳḳ-ı celīl-i
hümāyūnlarında sāl-i cedīd-i meyāmin-bedīd ma‘rūz-ı sā‘iḳasıyla dördüncü def a şebt-
i cerīde-i meḥāmid idilen tārīḥdir

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Mu‘īn-i mülk ü millet ḥazret-i ‘Abdü’l-ḥamīd Ḥānīñ
Ḳulūb-ı ḥaḳ-ı ‘ālem luṭfınıñ meclübıdır yekser
2 O ḥāḳān-ı güzīndir maḫhar-ı te’yīd-i Subḥānī
O sultān-ı cihāndır iftiḥār-ı millet ü kişver
3 Saḫīdir nükte-dāndır şefḳat-ārādır kerem-verdir
Olur ehl-i hūner ol pādişāhıñ luṭfına maḫhar
4 Cihān-pirā-yı ‘ālī-rütbe ḥurşīd-i felek-mesend
Şehensāh-ı hümāyūn-kevkebe Cemşīd-i sa‘d-aḫter
5 Hevā-yı gülşen-i ‘adli nesīm-i kā’ināt-pirā
Deḫān-ı micmer-i feyz-i şemīm-i māsivā-perver
6 O şāhensēh ki ‘avn-i Ḥālīḳ-ı a‘zamlı olmuşdur

²⁵⁸ “Her hâl ve durumda, Allah’ın bizzat yardımıyla korunarak daim olsun.” anlamındaki dua cümlesi.

- Vücūd-ı feyz[i]-nāk-ı şevketinde ictimā' -āver
- 7 Vefā-yı Hāzret-i Şiddīk mu' adl-i Hāzret-i Fārūḳ
Hāyā-yı Hāzret-i ' Osmān sehā-yı Hāzret-i Hāyder
- 8 Yüzünde pertev-i luḫ-ı İlāhī gün gibi zāhir
Dilinde cevher-i nūr-ı ' adālet rūḫ-veş-i muzmer
- 9 Zamān-ı şevketinde gelselerdi dehre bī-şübhe
Olurdu ' adliniñ müştāḳı Keykāvus ü İskender
- 10 Bütün bāy u gedāyı eyledi iḫsāna müstaḡraḳ
O şāhenşāha yoḳdur cān u dilden olmayan çāker
- 11 O sulṫān-ı kerem-fermāya bende öyle memlūkum
Naşılsa Hāyder-i Kerrāra memlūkiyyet-i Ḳanber
- 12 Anıñ vaşfındaki manzūme-i ezḳār-ı zībāyı
Sezādır ' ālem-i bālāda itse ḳudsiyān ezber
- 13 Kederlerden Hūdā ol pādīşāhı eylesün sālīm
Bi-Hāḳḳ-ı ka' be-i ' ulyā bi-Hāḳḳ-ı nūr-ı Peyḡamber
- 14 Hūdādır şāhid-i ' ādil ki ol şāhenşehiñ dā'im
Du' ā-yı şevketin eyler Emīrī ' abd-i şidḳ-āver
- 15 O şāh-ı a' zamıñ "ḫurşid-i āfāḳ" oldu tāriḫi
Mübārek eyleye sāl-i cedīdin Hālīḳ-ı Ekber

Sene 1302

216

Tedābīr-i ḫikmet taḫmīr-i cihān-dārīleri bā' iş-i iḫyā-yı mülk ü millet olan şehriyār-ı ru' yet-i perver-i ḫāmi-i a' zam şer' -i enver ü aḫḫar velī-ni' met bī-minnet-i cihān-pīrā (Efāza'l-lāhü ' ale'l-' ālemīne nevāli berrihi ve iḫsānihi mā te' āḳıbü' z-zılāmü ve' z-zıyā 'ü)²⁵⁹ efendimiz ḫāzretleriniñ tebrik-i sāl-i mes' ud-ı ḫusrevāneleri ḫāḳḳında beşinci def' a yazılan tāriḫdir

²⁵⁹ "Işık ve karanlık takip ettikçe Allah, onun iyilik ve ihsanlarının nimetlerini âlemler üzerine erdirdin." anlamındaki dua cümlesi.

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Hāzret-i Sulṭān Ḥamīdi şād ide dā'im Ḥudā
Fahṛ-ı 'ālem feyż-i dīn sulṭān-ı yektā 'aşkına
- 2 Cüz'ı kül manzūrı olsun dīde-i Ḥaḫḫ beyniniñ
Ka'be-i Perverdigār ü feyż-i Bathā 'aşkına
- 3 Şeş-cihāt-ı kâ'inâtı 'adli tâbân eylesün
Nūr-ı vech-i aḥsen-i aşḫāb-ı taḫvā 'aşkına
- 4 Āfitāb-ı himmeti gittikce olsun şu'le-dār
Zīr ü belāyı tutan nūr-ı Tecellā 'aşkına
- 5 Şānı a'lā-yı 'avālim üzre cevlan eylesün
Feyż-i sırr-ı a'zam-ı pinhān ü peydā 'aşkına
- 6 Dem-be-dem vicdānına kılsun tecellī Kibriyā
Şoḫbet-i ḥāş-ı Kelīm ü Tūr-ı Sīnā 'aşkına
- 7 Şöhreti çıksun biraḫ āsā-semavāt üstüne
Peyk-i A'zam Cebra'ıl-ı sidre-peymā 'aşkına
- 8 Ḳurabañla 'izzet olsun nūrınıñ cevlan-gehi
Ḥāmil-i kenz-i İlāhī 'arş-ı a'lā 'aşkına
- 9 Vāşıl-ı sırr-o celīl olsun o sulṭān-ı güzīn
Ḳalb-i peygamberdeki esrār-ı Kübrā 'aşkına
- 10 Nūr aḫıtsun fikr-i feyyāzı cihānıñ fevḫıne
Dürre-i Beyzā-yı İklīl-i berāyā 'aşkına
- 11 Āsitānı 'Urvetü'l-vuşḫāsı olsun 'ālemiñ
Nūḥ u Dāvud u Kelīmullāh ü Yaḥyā 'aşkına
- 12 Olmasın münfekk Emīrī bāşımızdan sāyesi
İsm-i pāk-i Aḫmed ü Maḫmūd u Ṭahā 'aşkına
- 13 Oldı tārīḫi bu nev-sālīñ “dıraḫşān sāl-i nev”
Yümn ola şāhenşehe Esmā-i Ḥüsnā 'aşkına

Sene 1302

Şeref-efzā-yı hilāfet-i Kübrā ārayış-bağşā-yı evreng-i salţanat-‘ azmā emīru’l-
mü ’minin şehensāh-ı muvaffakıyyet āyin-i velī-ni‘ met bī-minnet-i ‘ alī ihsān (Medde’l-
lāhü te‘ alā zılluhe’ş-şāriķı ve hallede iclālehü’l-bāriķı bihurmeti’l-ķur’ān)²⁶⁰ efendimiz
hāzretleriniñ tebriķ-i sāl-i yümn-iştımāl-i şāhānelerini mutazammın altıncı def‘ a tanzīm
olunan tārīħdir

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Ey şehensāh-ı cihān sulţān-ı hurşīd-iştihār
Pādişāh-ı ķudredānsıñ pādişāhım çok yaşa
- 2 Himmet ü aħvāl ile iķbāl-i ‘ āle’l-‘ āli ile
Ser-firāz-ı husrevānsıñ pādişāhım çok yaşa
- 3 İftihār eyler cihān zāt-ı hümāyünin ile
Şehriyār-ı mihribānsıñ pādişāhım çok yaşa
- 4 Ser-be-ser dilbend-i icraātın olmuşdur enām
Tāc-dār-ı kāmurānsıñ pādişāhım çok yaşa
- 5 Ğonçe-i dil bād-ı luţfiñla olur her dem ğuşād
İftihār-ı bende-ġānsıñ pādişāhım çok yaşa
- 6 Şeb-çerāġ-ı kenz-i ķudretdir vücūd-ı şevketin
Dürr-i İklīl-i şehānsıñ pādişāhım çok yaşa
- 7 Hāyret-efzā-yı ‘ uķül olsa kemālin çok mudur
‘ Adl ile kişver-sitānsıñ pādişāhım çok yaşa
- 8 Feyze maķrūn itdi ‘ adlin şeş-cihān-ı ‘ ālemi
Neyyir-i pertev-feşānsıñ pādişāhım çok yaşa
- 9 İşte tārīħ işte dūnyā zātınā yokdur nazīr
Dest[i]-ġir-i bī-kesānsıñ pādişāhım çok yaşa
- 10 Cāmi‘ -i fazl u zekāsın nāşir-i naķd-i sehā
Bāsıķ-ı emn ü İmānsıñ pādişāhım çok yaşa

²⁶⁰ “Allahü Teâlâ, o güneşin gölgesini uzatsın ve Kur’ân-ı Kerîm hürmetine o ışığın iclalini daim ve bâkî kılsın.” anlamındaki dua cümlesi.

- 11 Sendedir ‘ulviyyet-i taḳvā-yı Bisṭāmī̄-pesend
Nūr-ı ‘ayn-i ḳudsiyānsıñ pādişāhım çok yaşa
- 12 Bu Emīrī̄ çākeriñ eyler du‘ ā-yı şevketiñ
Zıll-ı ‘ulviyyet-nişānsıñ pādişāhım çok yaşa
- 13 Şemsü’l-aḫyār-ı cihān oldu güzel tārīḫ-i tām
Nūrisıñ faḫr-i cihānsıñ pādişāhım çok yaşa

Sene 1302

218

Pādişāh-ı hümāyūn-efser şehensāh-ı ma‘ delet-sır mālīk-i riḳāk-ı baḫr ü ber imāmu’l-müslimīn ḳıbletü’l-mevḫidīn velī-ni‘ met bī-minnet-i ‘ulviyyet-iştimāl (Şeyyede’l-lāhü te‘ ālā bünyānün şevketeḫü bi-de‘ āyimi’l-‘ izzı ve’l-iḳbāl)²⁶¹ efendimiz ḫazretleriniñ sāl-i cedīd-i zılliyyet-penāhīleriniñ tebrīki ḫaḳḳında yedinci def a taşvīr olunan tārīḫdir

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

- 1 Şüret-pezir-i levḫ-i zuḫūr oldu naḳş-ı rāz
Naḫl-ı ümīde bād-ı feraḫ virdi ihtizāz
- 2 Gördükce her ‘ināyet-i sulṭān-ı a‘ zamu
Ḫaḳdan devām-ı şevketini eyleriz niyāz
- 3 Şāh-ı yegāne ḫazret-i Sulṭān Ḫamīd kim
Maḫhūr-ı ‘adli oldu eşerrā-yı cān-güdāz
- 4 İtmez tariḳ-i Aḫmed-i Muḫtārdan ‘udül
Virmez ḫilāf-ı ma‘ delete ḳul ḳadr-i cevāz
- 5 Āyinedir ṭabī‘ati naḳş-ı ḫaḳīḳate
Olmaz ‘ayān ol āyīnede şüret-i mecāz
- 6 İtmiş meyān-ı pādişehān-ı zamānede
‘Adl ü kemāl ü şefḳat ile kesb-i imtiyāz
- 7 Taḳvā ile sirişte vücūd-ı mübāreki

²⁶¹ “Allahü Teālâ, onun şevketinin binasını, izzet ve ikbalinin desteğiyle yükseltsin.” anlamındaki dua cümlesi.

- Maḳrūn-ı farṭ-ı ḥürmetidir ḥıṭṭa-i Ḥicāz
8 Zıll-ı Ḥudā ḥalīfe-i Maḥbūb-ı Kibriyā
Şāhān-ı dehre dergehidir kıble-i niyāz
9 Her bir işinde maḥar olur ‘avn ü nuşrete
İlhām-ı luṭf-ı Ḥaḳḳ ider ol şāha keşf-i rāz
10 Bir böyle pādişāh-ı cihān-ı ‘adāletin
Çākerleri olursa revāsām ü hoş-nüvāz
11 Olmaz ise devām-ı du‘āsıyla müntehī
Bulmaz şevāb-ı kāmili ḥāşıyyet-i namāz
12 Şüret-nümā-yı āyīne-i ‘ālem olmadan
Tedbiri emr-i meşkile olmaḳda çāre-sāz
13 Manzūr-ı çeşm-i şefḳatidir merd-i müsteḳim
Manfūr-ı ṭab‘-ı şevketidir şaḥş-ı ḥad‘a-bāz
14 ‘Ādil-i sehī sūtūde-sır-i fāzıl ü edīb
Evc-i fezā-yı ‘ālem-i himmetde şāh-bāz
15 Revnaḳ getürdi ḥil‘at-i nūr-ı ḥilāfete
Şāyān-ı zātıdır o libās-ı şeref-tırāz
16 Dildādedir mürüvvet ü luṭfa o rütbe kim
İtmez cezā-yı ḥaşmı için fırsat-ı intihāz
17 İtmekdedir gedāya bile ḥüsn-i iltifāt
Eyler ‘itāb-ı ḥazret-i Ḥalīḳdan iḥtirāz
18 Yā Rabb o şāh-ı a‘zamı taḥtında dā’im it
Zirā o dur şehenşeh-i yektā-yı dil-nüvāz
19 ‘Aşrında ey Emīr-i o sulṭān-ı a‘dilin
Bir kimse kimseye idemez imtinān ü nāz
20 Keşf itdi ḥāme “neyyirü’l-a‘zam” ‘ibāresin
Tārīḥ-i vaşf-ı ḥazret-i Sulṭān-ı ser-firāz

Sene 1302

Mü'eyyed-i serî' at-garrâ mürevvic-i 'ulüm-ı şettâ mürevviḥ-i ḳulüb-ı berāyâ vü re' āyâ olan pâdişâh-ı selîmü'l-eşer şehensâh-ı maḥmûdü's-sîr velî-ni' met bî-minnet-i zî-şân (Eḳāme'l-lâhü Te'âlâ ḳavâ'ime salṭanatıhi mâ dāme'd-devrânü ve mâ iḥtelefe'l-melvân)²⁶² efendimiz ḫâzretleriniñ sâl-i cedîd-i mes'ûdâneleri ḫaḳḳında sekizinci def'a

terḳîm olunan târiḫdir

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün

- 1 Biñ üçyüz ikinci seneniñ toḡdı hilâli
Mes'ûd ide Mevlâ şeh-i devrâna bu sâli
- 2 Bir sâl-i sa'âdet eşer-i müjde-nümâ kim
Yok zabt-ı tebâriḫde mânend ü mişâli
- 3 Bir vaḳt-i mübârekdir anıñ ân ü zamânı
Bir ân sa'âdetdir anıñ vaḳt ü hilâli
- 4 Âḡâzı dem-i hicret-i peyḡambere vâşıl
Encâmı resânende-i devr-i şeh-i 'Âlî
- 5 Bir sâlde kim evvel- ü âḫir bu şeref vār
Olsa yaḳışır ol seneniñ ḳadr-i kemâli
- 6 Raḡbet-şiken-i rütbe-i târiḫ-i Mesîḫî
Ḳıymet-fiken-i silsile-i sâl-i hilâl
- 7 Ey mâh-ı muḫarrem sene-i mâzî vü ḫâlik
Sen olmasın râbıta-i rûz ü leyâlî
- 8 Anı seneniñ Fâtiḫa-i şâm-ı duḫûli
Sâl-gehiniñ ḫâtime-i yevm-i zevâli
- 9 Ey mâh-ı mûkerrem 'ilm-i nuşret u fetḫiñ
Sensiñ şeref-i şaḳḳa-i iḳbâl ü celâli
- 10 Ey sâl-i mübârek saña yetmez mi bu devlet
Öpdüñ ḳadem-i ḫusrev-i ferḫunde ḫışâli

²⁶² “Allahü Teâlâ, gece ile gündüz deḡiştikçe ve devran daim oldukça, onun saltanatının ayakta tuttıklarını mukîm kılsın.” anlamındaki dua cümlesi.

- 11 Sulṭān-ı felek kevkebe bürhān-ı celālet
Manzūr-ı Hudā reşk-şehān-ı faḥr-i ehālī
- 12 Ḥurşīd-i sipīhr-i ‘ aẓamet dāver-i a‘ ẓam
Cemşīd-i serīr-i naşfet-i sürūr-ı ‘ ālī
- 13 Ḳalbi ufuk-ı mihr-i cihān-tāb-ı ‘ adālet
Vicdānı serā-perde-i feyż-i Müte‘ ālī
- 14 Sulṭān-ı Ḥamīd Ḥān-ı Ferīdūn-‘ aẓamet kim
‘ Adli ıomadı sīne-i milletde melālī
- 15 Pīrāye-i feyż-i ebedī cevher-i zātı
Müstagraḳ-ı nūr-ı ezeli mihr-i cemālī
- 16 Her ḥükm-i celī pertevi bir şems-i beḳādır
Bir şems-i beḳā kim yoḳ anıñ devr ü zevālī
- 17 Şāhān-ı şüreyyā ‘ ilimiñ buse-gehidir
Eyvān-ı felek rif‘ atiniñ şaff-ı Te‘ ālī
- 18 Vāreste-i tāb-ı sitem olsa n’ola ‘ ālem
Şalmış şecer-i ‘ adli cihān üzre zılālī
- 19 Şāhenşeh-i ‘ ālī-güherā dād-ı penāha
Ey rüy-ı zemīniñ şeh-i nādīde mişālī
- 20 Ey seng-i dürī gevher-i tāc-ı ser-i şāhān
Ey ḥāk-i rehī sürme-i ebşār-ı e‘ ālī
- 21 Ey cevher-i gencīne-i feyż-i Ceberūtī
Ey şüret-i āyīne-i sırr-ı Müte‘ ālī
- 22 Sen pādişeh-i a‘ ẓamısıñ pādişehāniñ
‘ Ulviyyetiñ altında ıalır cümle me‘ ālī
- 23 Sensiñ şādef-i salṭanatiñ dürr-i şemīni
Sensiñ felek-i ma‘ deletiñ bedr-i kemālī
- 24 ‘ Adliñle ‘ abād olmada āzād-ı esāret
Şād itmedesiñ Ḥāzret-i Fārūḳ u Bilālī
- 25 Loḳmānı ṭabīb itse daḥī ḥaste-i ḳahrıñ

- Maḳrūn-ı ifākat olamaz derd-i ‘ azāli
- 26 Āsūde-i deycūr-ı elem oldu ser-ā-pā
Maḳrūse-i ‘ adliñdeki iḳlīm ü ḫavālī
- 27 Bir mevḳı‘ a kim āteş-i ḳahriñ ola reyzān
Zann eyler o mevḳı‘ de olan cümle ehālī
- 28 Yā şā‘ iḳa-i evc-i belā itdi zemīne
Yā bāriḳa-i ebr-i ḳazā tıtdı cibālī
- 29 İtsem n’ola bezl-i ḳadem-i şāhid-i vaşfiñ
Gencīne-i ṭab‘ imdaki nādīde le’ālī
- 30 Sermāye-i medḫiñ gibi bir devlete irdim
Ben istemem artıḳ şeref-i şervet ü mālī
- 31 Ḥaddim degil ammā yine tavşif-i celīliñ
Gösterse de ṭab‘ ım eşer-i siḫr-i celālī
- 32 Söz ḡāyete irdi ne bu taşdı‘ ile tafşıl
Terk eyle Emiri yetişir ḳıl ile ḳālī
- 33 Taḳdīm eyle tāriḫiñi āhınıñ du‘ ā ḳıl
Yüz sür der-i iclālīne ḫatm eyle meḳālī
- 34 Tebrīk ü du‘ ā mevḳı‘ ne düşdi bu tāriḫ
Sa‘ d eyleye bāri şeh-i āfāḳa şu sālī

Sene 1302

220

Şems-i devrān-ı efrūz-ı zılliyyet bedr-i cihān-pirā-yı ‘ ulviyyet-i yegāne-i gevher-i tāc-ı vehhāc ḫilāfet-i mazḫar-ı luṭf-ı ‘ azīm-i Şamedānī velī-ni‘ met-i bī-şānī (Edāme’l-lāhü Te‘ ālā ‘ ale’l-‘ ālemīne nevālihi ve re’fetihi bi-ḫurmeti’s-seb‘ i’l-meşānī)²⁶³ efendimiz ḫāzretleriniñ şeref-ḫulūl iden sāl-i cedīd-i cihān-bānīleri ḫaḳḳında taştır olunan tāriḫ-i tebrīkdir

²⁶³ “Allahü Teālā, onun hzimetlerini ve yüceliğini Fatihâ-i şerīfe hürmetine devam ettirsin.” anlamındaki dua cümlesi.

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Şehenşāh-ı zamān Sulţān Ḥamid Ḥān-ı cihān-perver
‘ Adālet[i]le kılub ḥāş u ‘āmı eyledi ḥoşnūd
- 2 O şāhenşāh-ı a‘zam kim fūrūğ-ı şems-i ‘adlinden
Zulām-ı fitne āfāk-ı ‘avālimden olur nā-būd
- 3 O şāhenşāh-ı şiddik-ittikā kim ṭab‘-ı pākinden
Rızā’u’l-lahıñ istiḥşālidir eñ muntehā maḥşūd
- 4 Bilādu’l-lāhı ma‘mūr eyledi ol ḥusrev-i ‘ādil
‘İbādu’l-lāhı mesrūr etdi ol şāhenşeh-i mes‘ūd
- 5 O zıll-ı Müste‘āniñ olmayan fermānına münkād
Gürūh-ı eşref-i evlād-ı Ādemden degil ma‘dūd
- 6 Budur İklīl-i ‘adliñ ced-be-ced sulţān-ı yektāsı
Budur şehzāde-i ‘Abdü’l-mecīd Ḥān ibn-i Ḥān Maḥmūd
- 7 Budur sulţān-ı yektā pādişāh-ı taḥt-ı zılliyyet
Zamīr-i pākine ilhām-ı ḥāşşu’l-ḥāş olur mevrūd
- 8 Ḥudāniñ luṭfi izhār-ı ‘adālet eyleyüb kılmış
Zemīne sāye-i feyz-iḳtirān-ı şevketin memdūd
- 9 Zamān-ı ḥaşre dek müstağrak-ı ye’s ü nedāmetdir
O şaḥş-ı bed-güher kim bāb-ı ‘adlinden olur maṭrūd
- 10 Anıñçün bir felāket-ḥānedir dünyā vü mā fihā
Ḥuzūr-ı şevketinden olsa bir bed-baḥt eger merdūd
- 11 Füyüzāt-ı cenāb-ı Ḥālīk-ı erḥamla her günde
Olur ṭab‘-ı hümāyūnında biñ ‘adl ü zekā meşhūd
- 12 Şehāmetde celāletde o şāhenşāh-ı ‘ādil-i dil
Revān-ı Sencere rūḥ-ı Melikşāha olur maḥşūd
- 13 Medār-ı emn ü rāḥat bā’ iş-i yümñ ü selāmetde
Gönüldeñ oldı jengār-ı ğumūm-ı māsivā mefḳūd
- 14 Cenāb-ı Kibriyā şāhāne evşāf-ı hümāyūnı
Vücūd-ı feyz[i]-nākinde ser-ā-pā eylemiş mevcūd

- 15 Bi-ḥamdü'l-lāh zamān-ı şevket-efzāsında olmuştur
Der-i 'adl ü kerem meftūḥ-ı bāb-ı şūr u şer mesdūd
- 16 Cihān memnūnıdır memlūkıdır ol şāh-ı zī-şāniñ
Mu'ammer kıl muẓaffer eyle Yā Allāh-ı Yā Ma'būd
- 17 Emīri çāker-i dirineniñ evrādıdır dā'im
Du'ā-yı izdiyād-ı şevket-i sultān-ı 'ālem-sūd
- 18 Mücevherdir n'ola taqđime şāyān olsa bu tāriḥ
Ḥudā sāl-i cedīdi "Ḥān Ḥamīd"e eyleye mes'ūd

Sene 1303

221

Pādişāh-ı dād-fermā-yı ḥurşid-i 'ilm şehensāh-ı mülk-ārā-yı maḳbūlü'l-ümem
şehriyār-ı memdūḥü's-şiyem velī-ni' met bī-minnet-i 'adālet-āyīn (Lā-zālet ravzatü'l-
mülki manzaratün bi-zilāli 'adlihi fi külli vaktin ve ḥaynin)²⁶⁴ efendimiz ḥazretleriniñ
sāl-i meyāmin-fāl-i şevket-penāhileri ḥaḳḳında ikinci def a söylenen tāriḥdir

Fe'ilātün (Fā'ilātün) Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün (Fa'lün)

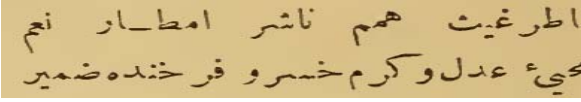
- 1 Da'vāt-ı şeh-i yektā-yı Ḥamīdü's-sīri
İdelim şıdkile dergāh-i Ulūhiyyete 'arz
- 2 O şehensāh-ı celīlü'l-eşeriñ cümlemize
Her nefes ḥidmet-i şāhānesi olmuştur farz
- 3 Çıkamaz ḥāricine dā'ire-i himmetiniñ
Olsa dünyāda eger yek bu kadar tül ile 'arz
- 4 Mazḥar-ı ḳahr-ı İlāhī olur inşā'a'l-lāh
Her kim itmezse o sultāna şadāḳat bi'l-farz
- 5 Ber-ḳarār itsün o sultān-ı hümāyūnı Ḥudā
Şems[i]den nūrın ider māh-ı felek tā kim ḳarz
- 6 Şübhesiz ḳuṭb-ı selāṭindir Emīri ol şāh
Oldı tāriḥ-i güzīn "ḳuṭb-ı selāṭinü'l-arz"

Sene 1303

²⁶⁴ "Onun adaletinin gölgesiyle her vakitte bakarak zâil olmasın." anlamındaki dua cümlesi.

Sulṭān-ı hümāyūn-pāye-i ma' mūre-i şevket pīrāye-i maḥrūse-i ' adālet nūr-ı tābān-ı
 āfāk muvaffakıyyet-i feyz-i raḥşān maṭla' -ı mülhemıyyet velī-ni' met bī-minnet-i
 kerāmet-vesīm (Essese'l-lāhü Te' ālā ḳavā' ide bünyāne ' adlihi ve salṭanatıhi fī eḳşa'l-
 eḳālim)²⁶⁵ efendimiz ḥazretleriniñ tebrik-i sāl-i ' uluvvü'l-mişāl-i zılliyyet-penāhīlerini
 şāmil üçüncü def' a olarak ḳaydü'l-vāḥ-ı ' ubūdiyyet idilen tārīḥdir

Fe' ilātün (Fā' ilātün) Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün (Fa' lün)

- 1 Mefḥar-ı pādişehān-ı ḥazret-i Sulṭān Ḥamīd
 Eyledi ' adlile aḳṭār-ı cihānı tenvīr
- 2 O güzide güher[i] ne şadef-i kevn ü mekān
 Ki ider zātına bāşdan bāşa ' ālem-i tevḳīr
- 3
- 4 Murtezā kevkebe āyīne-i nūr-ı aḳdes
 Āsumān mertebe şāhenşeh-i bī-mişl ü nazīr
- 5 Lebs-i ' ulvī eşer-i ma' reke-i mecd ü zekā
 Zıll-i ḳudsī naẓar-ı ḥazret-i ' Allām-ı naşīr
- 6 Mülket-i şefḳate ḥāḳān-ı Ferīdūn-ı efser
 Kişver-i şevkete sulṭān-ı Felātūn-ı tedbīr
- 7 Yaḳışır böyle şehenşāh-ı ḳamer-ṭal' at ile
 İftihār eylese tā ḥaşre ḳadar tāc ü serīr
- 8 İtmiyen emr-i hümāyūnına rabṭ-ı vicdān
 Nezd-i Mevlāda olur mürtekib-i cürm-i kebīr
- 9 Gül-i gülzār-ı hüviyyetden alub māye-i feyz
 Eylemiş ḥalkını inbīḳ-ı ḥaḳiḳat taḳṭīr
- 10 Cümle ' ālem o şehenşāh-ı melā' ik-i seyriñ
 Hüsn-i aḥlāḳ-ı cihān-perverine oldu esīr

²⁶⁵ “Allahü Teālâ, uzak iklimlerde (bile), onun saltanatının ve adaletinin yapısının kaidelerini sağlamlaştırsın ve kararlaştırsın.” anlamındaki dua cümlesi.

- 11 Kimyâdır naẓar-ı luṭf-ı kerâmet eṣeri
Hâkidir dergehiniñ mâye-i feyz-i iksîr
- 12 Vaşf-ı ahlâkıñı taḥrîre iderken âġârr
Maġz-ı idrâke gelür rāyiḥa-i misk ü ‘ abîr
- 13 Ẓalb-i pâkinden olur lem‘ a-fürüz-ı aḳṭâr
Pertev-i luṭf-ı cihân-perver-i Ẓayyûm-ı Ẓadîr
- 14 Dürr-i evşâfınıñ ol mertebedir keşreti kim
İtse bir nâzım-ı ma‘ nî ne ḳadar sa‘ y-ı veḫîr
- 15 Olmadan biñde biri vâşıl-ı terdif-i niẓâm
Ḳurılır rişte-i bârik-i ḫarîr-i taḥrîr
- 16 Şerm ü ḫayretle ‘ aceb mi ḳalemim lâl olsa
Bulamam vaşf-ı hümâyûnına lâyıḳ-ı ta‘ bîr
- 17 Ben kimim kim der o memdûḫ-ı celîlü’l-‘ unvân
O şehensâh-ı cihân ben ise bir ‘ abd-i faḳîr
- 18 Vüs‘ at-i kevn ü mekân olsa zamîrimde yine
İdemem kevkebe-i ‘ adl ü şükûhın taşvîr
- 19 O veliyy-i ne‘ am ol pâdişeh-i yektâniñ
Seyf-i ‘ adli ile nâ-bûd olur a‘ dâ-yı şerîr
- 20 Hâḳḳ bilür itmededir şıdḳile ifâ-yı du‘ â
Dâ ‘imâ bende-i memlûkı Emîrî-i ḫaḳîr
- 21 Ğarra-i re’sisine bâriḳa efrüz oldu
“Berḳ-i arz” olsa sezâdır aña târîḫ-i münîr

Sene 1303

223

Şehensâh-i efser ü iḳlîm ü taḫt şehriyâr-ı Fârûḳ-ı ‘ adâlet ü İskender baḫt-ı dâfi‘ -i zulm
ü cehl ü zılâl-i râfi‘ -i bed‘ ü ḫüzn ü melâl velî-ni‘ met bî-minnet keşîru’l-cûd
(Ḥallede’l-lâhü Te‘ âlâ eyyâme şevketihi ve iḳbâlihi ve edâme a‘ vâme ‘ umrihi ve

iclālihi ilā vaḳti'l-mev'ūd)²⁶⁶ efendimiz ḫāzretleriniñ şeref-efzā-yı ḫulūl olan sāl-i cedīd-i mes'adet-i bedīd mülābesesiyle evşāf-ı hümāyūn-ı şehriyārīleriyle tezyīn idilen

tārīḫ-i tebrīkdir

Mef'ūlü Fā'ilātün Mef'ūlü Fā'ilātün

- 1 Şāhenşeh-i mu'azzam 'Abdü'l-ḫamīd-i Ḥānīñ
Fikrinde cilvegerdir ilhāmı Kibriyānīñ
- 2 Ol pādişāh-ı zī-şān olmuş aña nümāyān
Encāmı ibtidānīñ āġāzı intihānīñ
- 3 Sulṭān-ı kāmurānı iḳbāl ü taḫt ü tācīñ
Ḥāḳān-ı cem-nişānı iclāl ü baḫt-ı şānīñ
- 4 İtdi o şāh-ı yektā ḫaḳḳıyla ḫaḳḳın ifā
Seyf-i ḳazā nişānīñ gülün cihān-keşānīñ
- 5 'Azmindeki şebātı maḫv itdi müşkilātı
Bu mülke fażl-ı zātı iḫsānıdır Ḥudānīñ
- 6 Re'yi o rütbe sātı' fermānı öyle ḳātı'
Güyāecessüm itmiş tevfiḳi Müste'ānīñ
- 7 Ḥalḳ-ı ḫüsne meftūr-ı 'adl ü keremle meşhūr
Maḳbūlı her zamīriñ memdūḫı her lisānīñ
- 8 Himmetde yoḳ nazīri Allāh ola zahīri
Tedbīr-i dil-peẓīri fevḳindedir cihānın
- 9 Olmuş be-'avn-i Mevlā ṭab' -ı Emīri güyā
Eyler du'āsın ifā sulṭān-ı kāmurānīñ
- 10 Vicdāna oldu sāniḫ tebrīk için bu tārīḫ
İzid ḳıl mübārek sālın Ḥamīd Ḥānīñ

1304

²⁶⁶ "Allahü Teâlâ, ikbalinin ve şevketinin günlerini daim kılsın; iclalinin ve ömrünün yıllarını devam ettirsin." anlamındaki dua cümlesi.

Ziver-ārā-yı ser-saṭr-ı ŧehnāme-i salṭanat revnaḳ-baḫṣā-yı dībāce-i nüŧha-i Kübrā-yı ḫilāfet pādiŧāh-ı ‘ulviyyet-iḫtiŧāŧ velī-ni’ met bī-minnet-i ‘avām u ḫavāŧ (Edāme’l-lāhü Te‘ālā ‘uluvvihi ve a‘lā fī medārici’ŧ-ŧevketi sümüvvehü bi-ḫurmeti’l-Fātiḫati ve’l-İḫlāŧ)²⁶⁷ efendimiz ḫāzretleriniñ iŧbu sāl-i ferḫunde me’al-i ŧehenŧāḫileriniñ tebrīkini

mübīn ikinci def a tezbīn olunan tāriḫdir

Mef’ülü Fā’ilātün Mef’ülü Fā’ilātün

- 1 Şāhenŧeh-i ‘adālet ‘Abdü’l-ḫamīd Ḫāniñ
Devrinde yād olunmaz ḫünriḫlikde mürayyiḫ
- 2 Ol ‘ādil-i muḫaffer kim olsa mihr-i enver
Gülŧen-serāyınıñ ger lāyık derende gülmih
- 3 Her luṭf-ı bī-‘adili sermāye-i selāṭin
Her ‘adl-i bī-naḫiri pīrāye-i tevāriḫ
- 4 Ol ṭab‘a dinse ŧāyān mirāt-i ‘adl ü iḫsān
Hiç olmamiŧ nümāyān jengār-ı ḫahr u tevbiḫ
- 5 Virdi Emiri cür’et bu müjde-i tefā’ül
“‘İd-i muḫaffer” oldı sāl-i cedīde tāriḫ

Sene 1304

Tāc-dār-ı āsāyiŧ güster-i mülk-dār-ı ehālī-perver pādiŧāh-ı ‘adīmü’l-aḫrān ḫalīfe-i bī-naḫir-i cihān velī-ni’ met-i celīlü’l-merāḫim (Eyyedehü’l-lāhü Te‘ālā bi’n-nuŧri’d-dā’im)²⁶⁸ efendimiz ḫāzretleriniñ sāl-i cedīd-i ḫümāyūnları ḫaḫḫında üçüncü def a

tanzīm olunan tāriḫ-i tebrīkdir

Mefā’ilün Mefā’ilün Mefā’ilün Mefā’ilün

- 1 Şehenŧāḫ-ı mü’ebbed ḫāzret-i ‘Abdü’l-ḫamīd Ḫāniñ
Zamān-ı ŧevketinde baŧḫa ḫālet geldi devrāna

²⁶⁷ “Allahü Teālā, Fātiḫa ve İhlas sūreleri ḫurmetine, onun yüce ŧevketinin merdivenlerinde, ululuḫunu ve ŧānını daim ve bākī eylesin.” anlamındaki dua cümlesi.

²⁶⁸ “Allahü Teālā onu, devamlı bir yardım ile kuvvetlendirsin.” anlamındaki dua cümlesi.

- 2 Bu bir sultān-ı a'zamdır ki her bir halk ü siretde
Mu'adildir meşāhīr-i mülük-ı āl-i 'Osmāna
- 3 Vefāda Ğāzi 'Osmān Hāna himmetde Ebu'l-Fat'he
Şalāyetde Selīm-i Evvele saṭvetde Orhāna
- 4 Vekīl-i fahr-i 'ālem sāye-i Hallāk-ı a'zamdır
Şadākat itmiyen ol şāha uğrar kahr-ı Yezdāna
- 5 Bütün millet ne rütbe 'arz-ı taḥmīd eylese azdır
Bu sultānı bize ihsān iden Hallāk-ı Raḥmāna
- 6 Vücūdı merḥametle 'adl ü şefkatle muḥammerdir
Virir şān-ı bülendi farṭ-ı ḥayret 'aql-ı insāna
- 7 İder şermende Eflātūnı her bi re'y-i Feyyāzı
Budur akrānı meşhūd olmayan bir zāt-ı şāhāne
- 8 Ḥayāt-ı cism-i devlet gevher-i gencīne-i şevket
Mu'īn-ı mülk ü millet pertev-i baḥt-ı mülükāna
- 9 Vücūdıdur iden sāl-i cedīdi böyle revnaḳ-yāb
Bu (tārīḫü'l-Ḥamīd 1304) eyler nüfūk cümle azmāna
- 10 Fūrūḡ-ı şevketi (necmü'z-zafer 1304)dir burc-ı iḳbāle
Ziyā-yı himmeti pertevdir çeşm-i keyvāna
- 11 Muvaffıḳ kıl İlāhī her umūrunda o sultānı
Kemāl-i şaḥt-ı ihsān it o şāhenşāh-ı zī-şāna
- 12 Emīrī çāker-i şıdḳ-i' tiyādı 'abd-i memlūkı
Du'ā-yı şevket-i şāhāneyi naḳş itdi vicdāna
- 13 Münāsib düşdi tebrīk ü du'āya bu güher-tārīḫ
Sa'īd eyle bu sālī yā Ḥudā 'Abdü'l-ḥamīd Hāna

Sene 1304

226

Zıl-ı zalīl-i Ḥazret-i Ḥudā-yı Müste'ān vekīl-i celīl-i cenāb-ı Peygamber-i zī-şān
müseyyed-i Bünyān-ı 'adl ü ihsān müheyya-i şevket ü şān pādīşāh-ı 'azīmü'l-bürhān

şehenşāh-ı keşīru'l-‘irfān velī-ni‘ met bī-minnet ‘ uluvvü’l-vidcān (Evezāha’l-lāhü
Te‘ alā ğarrate’ş-şevketi bi-zıyā’ihi mā dāme’z-zamān) ²⁶⁹efendimiz hāzretleriniñ
tebrīk-i sāl-i hilāfet-penāhīlerini hāvī dördüncü def a taştır olunan tārīhdir

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Ey vekīl-i fahr-i ‘ālem şehriyār-ı bī-naẓīr
Cümle evşāfa sezāsīñ pādişāhım çok yaşa
- 2 Hāzret-i Perverdigārīñ luḡf-ı ‘āle’l-‘ālisiñ
Maḡzen-i şıdk u vefāsīñ pādişāhım çok yaşa
- 3 Sesiñ ol sultān-ı yektā maẓhar-ı halk-ı Hamīd
Mefḡar-ı bāy u gedāsīñ pādişāhım çok yaşa
- 4 Sesiñ ol hākān-ı memdūhu’l-ḡulūb-ı hāş u ‘ām
Nūr-ı ‘ayn-istiḡyāsīñ pādişāhım çok yaşa
- 5 Sesiñ ol bürhān-ı feyz-ı Kibriyā-yı bī-şerīk
Gevher-i kenz sehāsīñ pādişāhım çok yaşa
- 6 Sesiñ ol şāhensēh-i taḡt-ı celīl-i ma‘delet
Mün‘am-ı ehl-i ricāsīñ pādişāhım çok yaşa
- 7 Bir gönül yoḡdur ki iḡsānıñla mesrūr olmamış
Ma‘den-i cūd u ‘aḡāsīñ pādişāhım çok yaşa
- 8 Bir lisān yoḡdur ki ezkānıñla meşḡul olmasun
Kāsib-i ḡayr-ı du‘āsīñ pādişāhım çok yaşa
- 9 ‘Ālem efrüz olsa nur-ı ‘adl ü dādīñ çok midur
Maşrıḡ-ı şems-i zekāsīñ pādişāhım çok yaşa
- 10 Nāşir-i ‘adl ü ‘aḡāsīñ bāsıḡ-ı emn ü emān
ḡusrev-i ferruḡ-liḡāsīñ pādişāhım çok yaşa
- 11 İ‘tilā-yāb-ı kemāş itdiñ bu dīn ü devleti
Vāḡıf-ı sırrı ḡafāsīñ pādişāhım çok yaşa
- 12 Nāhi-i şerr ü fenāsīñ[?] māḡi-i zūlm ü maḡn

²⁶⁹ “Allahü Teālâ, zaman devam ettikçe şevketinin parlaklığını kendi nuruyla açığa çıkarsın.” anlamındaki dua cümlesi.

- ‘ Ādil-i feyz-i i’ tilāsīñ pādişāhım çok yaşa
- 13 Hem Emīrī hem cihān eyler du’ ā-yı şevketiñ
Çünkü fahr-i māsivāsīñ pādişāhım çok yaşa
- 14 Olsa tāriḥ-i hümāyūniñ n’ola “manzūr-ı Hāk”
Manzūr-ı feyz-i Hudāsīñ pādişāhım çok yaşa

Sene 1304

227

Mefḥar-i ‘ āle’l-‘ āl-i ebrār-ı ümmet gül-i bī-naẓīr ḥadīka-i şān ü şevket revnaḳ-ı ser-
şadr-ı dīvān-ḥāne-i ‘ ulviyyet velī-ni’ met bī-minnet-i ‘ amīmü’l-en’ am (Edāme’l-Mevlā
zılālen ḥimāyetehü ‘ ale mefāriḳi’l-enām)²⁷⁰ efendimiz ḥazretleriniñ sāl-i ma’ rüz-ı
şehensāhileri ḥaḳḳında beşinci def a tahrīr olunan tāriḥdir

Fā’ ilātün Fā’ ilātün Fā’ ilātün Fā’ ilün

- 1 ‘ Avniñi Sultān Ḥamīde rehber it yā Müste’ ān
Kā’ ināt-ārā olan nūr-ı şeri’ at ‘ aşḳına
- 2 Kuvvetü’ z-zuhrı o sultāniñ ricalu’l-lāh ola
‘ İzzet-i Mi’ rāc-ı ḥāşu’l-ḥāş ü şohbet ‘ aşḳına
- 3 Her neye itse teşebbüş olsun itmāmı naşīb
Pişevā-yı zümre-i ebrār-ı ümmet ‘ aşḳına
- 4 Bende-i fermānı olsun ḥāş u ‘ ām-ı kā’ ināt
Ketf-i Peygamberdeki mühr-i nübüvvet ‘ aşḳına
- 5 Hükmini Mevlā cünūd-ı gayb ile te’ yid ide
Ḥazret-i sultān-ı evreng-i risālet ‘ aşḳına
- 6 Ḥazret-i Peygamberi memnūn ide her himmeti
Sırr-ı vaḥdet ‘ aşḳına feyz-i ḥaḳīḳat ‘ aşḳına
- 7 Evliyā’ u’l-lāh ile hem-şohbet olsun dem-be-dem
Cebhe-i şādıḳdaki nūr-ı velāyet ‘ aşḳına
- 8 Şafḥa-i vicdāmı ḥubbu’l-lāh ile meşḥūn ola

²⁷⁰ “Mevlā; onun himayesini, bütün mahlûkatı gölgelendirerek devam ettirsin.” anlamındaki dua cümlesi.

- Sīne-i ‘āşıkdaki tāb-ı muḥabbet ‘aşkına
 9 Kudsıyān itsün du‘ā-yı şevketin vird-i zebān
 Māsivā-efrūz olan bedr-i kerāmet ‘aşkına
 10 Rāzı olsun dā’imā andan Emīrī Kibriyā
 Pādişāh-ı a‘zam-ı iqlīm-i raḥmet ‘aşkına
 11 “Ḥayru’l-ebrār-ı cihān” tāriḥ-i feyz-ārāsıdır
 Şād ola sulṭānımız şems-i risālet ‘aşkına

Sene 1304

228

Dürr-i yektā-yı şadef salṭanat-ı feyz-i a‘lā-yı ravza-i ḥilāfet bedru’l-büdür āfāk-ı
 ehliyet-i şemsü’ş-şems simā-yı kudsıyyet velī-ni‘met bī-minnet-i a‘zam ü es‘ad
 (Ḥallede’l-lāhü Te‘ālā salṭanatehü ilā yevmi’l-‘ebed)²⁷¹ efendimiz ḥazretleriniñ sāl-i
 cedīd-i şāhāneleri ḥaḳḳında keşide-i silk-i memlūkiyyet idilen tāriḥdir

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Şehensāh-ı mu‘azzam ḥazret-i ‘Abdü’l-ḥamīd Ḥānıñ
 Zamīr-i enveri āyinedir ilhām-ı Sübhāna
 2 Vücūd-ı aḳdesi bünyān-ı merşüş-ı ‘adāletdir
 Muvāfıḳdır umūrı naşş-ı ‘āle’l-‘āl-i Kur’āna
 3 ‘Adem-i mülkünde rūḥı reşk ider Dārāb ü Dārānıñ
 Mu‘alla āsitānında ṭuran ḥaddam ü derbāna
 4 Yine olmaz nazīr-i nūkhet-i dil-cū-yı enfāsı
 Nesīm uğratsa rāḥın ravza-i ḥoş-büy-ı reyḥāna
 5 Fürüg-ı luṭfunıñ bāy u gedā muḥtācıdır yek-ser
 Naşıl muḥtāc ise eşyā ziyā-yı şems-i raḥşāna
 6 Nigāh-endāz-ı heybet olsa bir iqlīm-i ma‘mūra
 Tebessümle teveccüh itse bir ilkā-yı vīrāna
 7 O ma‘mūra ḥarāb-ābād olur mānend-i Nīşābūr

²⁷¹ “Allahü Teâlâ, onun saltanatını kıyamete kadar daim ve bâkî kılsın.” anlamındaki dua cümlesi.

- O vîrâna döner kesb-i ‘imâretle gülistâna
- 8 Kılır vaşf ü şenâsında dehânı lâl ü dem-beste
Su’âl itsem o sulţân-ı celîli hangi insâna
- 9 Hezârân bâreke’l-lâh bu ne ‘ulviyyet ne kudretidir
Olursa böyle olsun himmet ü iqdâm-ı şâhâne
- 10 Muhaqqakdır ki vicdânımca bu rütbe sevinmezdim
İrişeydim zamân-ı hazret-i Sulţân Süleymâna
- 11 Baña reşk itsün ervâhı sitâyiş-ı ħ’ân-ı eslâfiñ
Yetişdim çünkü ‘aşr-ı hazret-i Sulţân Ĥamîd Ĥâna
- 12 Naşıl şükr eylese azdır lisân-ı baht-ı mes‘ üdum
Beni bu vakte idrâk itdiren Ĥallâk-ı Raĥmâna
- 13 İlâhî müstedâm it ber-ķarâr it taht-ı şevketde
Anıñ zîrâ ki nûr-ı ‘adli revnaķ virdi devrâna
- 14 Şadâķatle ‘ubûdiyyetle ihlâş ü tavîyyetle
Emîri bedesi eyler du‘ â ol şâh-ı zî-şâna
- 15 Kalem tebrîk için ‘arz eyledi târiĥ-i gevher-zâ
Cedîd-sâli sa‘îd eyle Ĥudâ ‘ Abdü’l-ĥamîd Ĥâna

Sene 1305

229

Ĥidemât-ı şadıķa-i şâhâneleri sermâye-i sa‘ âdet-i dârîn ü ed‘ iye-i ĥayriye-i icâbet
encâm-ı mülûkâneleri cümlemize farz-ı ‘ayn olan pâdişâh-ı bahiri’l-kemâlât-ı
mülhemiyet-iktinâh velî-ni‘ met bî-minnet-i ‘ulviyyet-penâh (Ĥafazâhü’l-lâhü Te‘ âlâ ve
bellegâhü min meĥâsinin emâniyyehü mâ yetemennâhü)²⁷² efendimiz ĥazretleriniñ
tebrîk-i sâl-i bî-hemâl-i cihân-bânîleri ĥaķķında ikinci def‘ a denilen târiĥdir

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

- 1 Cihân-bân-ı mu‘ allâ ĥazret-i ‘ Abdü’l-ĥamîd Ĥâmîñ
Zamân-ı şevketinde oldı ‘ âlem gülşen-i şâd-âb
- 2 Tecelliyât-ı feyzü’l-feyz-i Mevlâ anda zâhirdir

²⁷² “Allahü Teâlâ onu korusun ve istediği iyi niyetlere onu ulaştırın.” anlamındaki dua cümlesi.

- Ceb̄in-i enverinden nūr alır h̄urşīd-i ‘ālem-tāb
- 3 Muḥīṭ-i a‘zam evşāfınıñ yok ḥadd ü pāyānı
Şināverlikle anda olmamaḡ mümkün degil bī-tāb
- 4 Olursa böyle olsun māşaallāh şefkat-i ‘ulyā
Ḳulūb-ı ḥāş u ‘āmı eylemişdir ḥubbi isti‘āb
- 5 Vücūd-ı bī-‘adīli kā’ināt-efrūz[1] bir h̄urşīd
Kelām-ı bī-naẓīri ‘ālem-ārā gevher-i şāb-tāb
- 6 Şıḡışmaz biñ kitāb-ı ekbere her luḡf-ı feyyāzı
Anıñ vaşf-ı hümāyūnında ‘ācizdir o livāü’l-elbāb
- 7 Du‘ā-yı şevketin eyler Emīri ‘abd-i memlūkı
Degil ifāya evşāf-ı celīlin çünki ḡudret-yāb
- 8 Ḥiṭāb-ı heybetinden düşmen-i bed-kīşīñ endāmı
Hemīşe ra‘şe-dār olsun mişāl-i lerziş-i sıyāb
- 9 Zamān-ı şevketi mānend ola eyyām-ı Fārūḡa
Bi-ḥaḡḡ-ı Sūre-i Ṭāhā bi-ḥaḡḡ-ı mescid ü miḥrāb
- 10 Ḥulūl-i sāl-i nevre vaşf-ı şāhenşāh-ı zī-şānıñ
Didim tāriḡhini “zıll-i cenāb-ı Ḳādir ü Vehhāb”

Sene 1305

230

Vücūd-ı ‘adālet nümūd-ı hümāyūnları ‘aṭıyye-i celīliye-i İlähiye ve ‘adl ü kemāl-i
şehriyārīleri mevhibe-i ḡaybiyye-i Şamedāniyye olan şehriyār-i ‘adīmü’l-‘adīl cihān-ı
fazl ü zekā velī-ni‘met bī-minnet-i dünyā (Bāreke’l-lāhü ḥilāfetehü bi-bereketi
Nebiyihi’l-Muştafā ve resūlehü’l-müctebā)²⁷³ efendimiz ḡazretleriniñ işbu şaḡīfe-i
‘ubūdiyyet idilen tāriḡdir

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Şehenşāh-ı mü’eyyed ḡazret-i ‘Abdü’l-ḡamīd Ḥāmı
İde her bir umūrında muvaffaḡ ḡazret-i Mevlā

²⁷³ “Allah, onun hilafetini Hz. Muhammed (A.s)’in bereketiyle bereketlendirsin.” anlamındaki dua cümlesi.

- 2 O şāhenşāh ki olmuş ḥalkā-i bāb-ı hümāyūnı
Gürūh-dād-ı ḥevāhān-ı cihāna ‘urve-i vüşkā
- 3 O şāhenşāh-ı a‘ zān ol cihān-bān-ı mu‘ azzām kim
‘Uluvv-i fıtrat-ı pākinde olmaḡ ictimā‘-ārā
- 4 Vaḡār u heybet ü ‘azm ü şebāt ü himmet ü temkīn
Kemāl ü ‘ıffet ü ‘adl ü şalāḡ ü ṭā‘at ü taḡvā
- 5 Bu güne eylesün ḥurşīd-i ‘ālem-tāb-ı ta‘ zīme
Debīr-i āsumān-ı salṭanat elḡābını imlā
- 6 Meh-i burc-ı ‘adālet āfitāb-ı ‘ālem-i himmet
Fürūḡ-ı çeşm-i şevket şem‘i cem‘-i bezm-i ḡam-fersā
- 7 Yegāne gevher-i ‘ālem-pahā-yı ma‘den-i ḡudret
Güzīde şeb-çerāḡ-ı iftiḡār-ı millet-i beyzā
- 8 Gedā-perver vefā-yāver kerem-güster bülend-aḡter
Melek-ḡaşlet felek-rif‘at ḡavī-himmet ḡamer-sīmā
- 9 Kerem-sālār-ı ümmet kehf-i millet menba‘-ı ḡıḡmet
Sitem-fersā-yı ‘ālem bedr-i a‘ zān meḡḡar-ı ābā’
- 10 Olur ‘azm ü şebātından ḡavādiş-gāh-ı ‘ālemde
ḡıyām-ı emn ü āsāyiş ḡu‘ūd-ı fitne-i ber-pā
- 11 ‘Uluvv-i himmeti ol rütbe kim mazlūmı şād eyler
Henüz irmezden evvel ḡuşına āvāze-i şekvā
- 12 Bulur müsteda‘ yātın ceyb-i is‘āfında āmāde
Zuhūr itmezden evvel semt-i müsted‘īden istid‘ā
- 13 ḡarīm-i ravza-i ‘ırfānı cennetdir taşavvurda
Ol ‘ālī-fıkridir ḡüyā ki anda devḡa-i Ṭübā
- 14 Olu ol ma‘nevī ḡāmet-i şecerden dā’imā ḡaşıl
‘Adālet merḡamet şefḡat mişālī mīve-i ra‘nā
- 15 Nümāyāndır fürūḡ-ı dāniş-efrüz-ı cebīninde
Ziyā-yı fazl-ı a‘ meş pertev-i ehliyet-i ferrā
- 16 ‘Ayāndır ḡül-nihāl-i ḡilye-i zāt-ı ‘afīfnde

- Gül-i hoş-nükhet-i gülzâr-ı taqvâ-yı Ebu'd-derdâ`
- 17 Cemâl-i pâki bir âyîne-i feyz-i İlahîdir
Kim anda cilve-pîrâdır ser-â-ser haşlet-i `ulyâ
- 18 `Aţâ müdgam rızâ muzmer zekâ tâbân nehâ-pinhân
Vefâ zâhir şafâ bâhir hayâ rûşen seĥâ peydâ
- 19 Ĥayâli şûret-i esrâr-ı ġaybü'l-ġaybe âyîne
Zamîri berġ-i nûru'n-nûr-ı naĥl-i vâdi-i ma`nâ
- 20 Kerem-baĥş ü kerem-kâr ü kerem-sâz ü kerem-perver
Kerem-ĥîz ü kerem-rîz ü kerem-bîz ü kerem-fermâ
- 21 Şehensâh-ı felek ġadrâ cihân-dâr-ı semâ-câhâ
Ey ol sultân ki mişliñ görmemişdir dîde-i dünyâ
- 22 Sen ol `âlî-himem ĥâġân-ı a`zamsın ki sâyeñde
İder bir `abd-i nâġiziñ toġuz eflâke istiġnâ
- 23 Beşersiñ lîk `âlîdir beşerden fa`l-i memdûĥiñ
Bulunmaz sende zûlm ü naĥvet ü aġrâz-ı nâ-bercâ
- 24 Fürûġ-ı zühdüñ olsa hâdi-i şeh-râh-ı tã`ânî
Reh-i `işyâna `azm itmezdi Bel`âm ibn-i Bâ`urâ
- 25 Şebât-ı `işmet-i tãb`iñ ile olsaydı hem-fiţrat
Zîlâle munġalib olmazdı âĥir zühd-i Berşîşâ
- 26 Tecessüm itse terkîb-i beşerde `adl ile ĥikmet
Saña mümkün degildir yine bir mânend ola peydâ
- 27 Şadâġat pîş-i iclâliñde bir `abd-i kemer-beste
Seĥâvet dest-i iġbâl-i hümâyûniñda bir elmâ
- 28 Maġâm-ı himmetiñ `âlîdir âfâġ-ı taşavvurdan
Temâşâyâ yetişmez medd-i nûr-ı dîde-i ĥulyâ
- 29 Çemen-zâr-ı laţîf-i `adl ü dâdiñ in`ikâsından
Zümüröd rengini kesb eylemişdir ġubbe-i Mînâ
- 30 Ehâlî râĥatiġün terk-i râĥatdır saña râĥat
Sen ol `adl-i mücessemsin ki yoġdur zâtıña hem-tâ

- 31 Vücūdı mürde-veş hāli ider rūḥ-ı ‘ adāletden
Mesīhā gibi itdiñ tāzeden kişverleri ihyā
- 32 Kerem-baḥşāyiş-i dest-i zer-efşāniñ ile vāle
Ḥired nazāre-i aḥkām-ı tedbiriñ ile şeydā
- 33 Sirāyet eylese bir sāye-i nāçize temkiniñ
Olurdı sedd-i rāh-ı āfītāb-ı āsumān-peymā
- 34 Kelāmım sāye-i luṭfiñda eslāfa mürecceḥdir
Nişār-ı vaşfiñ itdim derr-i pāk-i ma‘ ni-i uḥrā
- 35 ‘ Aceb mi itse ṭab‘ ım ferş-i zīr-i pāy-ı evşāfiñ
Çıkarđım kār[ı]gāh-ı dilde böyle mu‘ teber kālā
- 36 Bugüne ṭab‘ ımıñ cūş u ḥurūşı himmetiñdendir
Ki te ‘şir-i kamerden baḥre cezr ü medd olur peydā
- 37 N’ola tebrīk idersem baḥtiyār-ı ṭab‘ ımı dā ‘im
Ki oldı vaşf-ı iclālīñde bugüne sūḥan-pīrā
- 38 Ne ḥaddimdir ki ḥāme eylesün ḥaḳ üzre evşāfiñ
Ne mümkün eylemek deryāyı bir mīzāb[ı]dan icrā
- 39 Naşıl olmaz du‘ ā-yı levketiñ ārāyiş-i nuṭḳım
Naşıl itmem şenā-yı ḥazretiñ biñ şevḳ ile ifā
- 40 Mu‘ ādilsin Selīm-i Evvele Sulṭān Süleymāna
Naşıl şād olmiyam yā ey veliyy-i ni‘ met-i ‘ uzmā
- 41 Bi-ḥaḳḳ-ı Aḥmed-i Mürsel Emīrī ‘ abd-i memlūkıñ
Feminden infikāk etmez du‘ ā-yı lā-mekān-peymā
- 42 Ḥulūş-ı ḳalb ile ud‘ iyye-i zāt-ı ḥümāyūniñ
Bu mevḳı‘ de sezādır eylesem tekrār ile ifā
- 43 Ola her işde yāver zātıña tevfiḳ-i Rabbāni
Serin ḡaltīde-i ḥaḳ eylesün şemşir-i ḥ‘ān-pālā
- 44 Şadā-yı ‘ adl ü dādiñ ṭās-ı çarḥı pür-ṭanīn itsün
Olub şān ü şükūh ü şevketiñ günden güne a‘ lā
- 45 Raḥ-ı ferḥunde fāliñ iki dünyāda sefid olsun

- Şefî' in̄ ḥazret-i Peygamber olsun rûz-ı vāveylā
 46 Kābūl eyle du'āmı yā Muḥibbū's-sā'ilīn āmīn
 Bi-ḥaḫḫ-ı levḥ-i a'zam 'arş ü kürsî ḥazret-i Ṭāhā
 47 Bu tāriḥ-i güherle eylerim 'arz-ı 'ubūdiyyet
 Sa'ādet bād-ı sāl-ı tāc-dār-ı muḫadderet-ārā

Sene 1305

231

Pādişāh-ı şāhibū'l-ḥayrāt şehensāh-ı cāmī' u'l-ḥasenāt ḫalīfe-i a'zam ser-mesend-i ḫilāfet ü şevket ü iḫtişām velī-ni' met bī-minnet-i 'adālet-ittisām (Zāde'l-lāhü Te'ālā 'umrahü ve şevketehü ilā sā'ati'l-ḫiyām)²⁷⁴ efendimiz ḥazretlerinin bu kere şeref-ḫlūl iden sāl-i dāfi' u'l-melāl münāsebetiyle tebrik-i ḥümāyūn-ı mes'ūdiyyet meşḥūn-ı ḫilāfet-penāhileri ḫaḫḫında şebt-i kırtās-ı memlūkiyyet idilen tāriḥdir

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün

- 1 Zāhīr-i dīn ü devlet ḥazret-i 'Abdü'l-ḥamīd Ḥāmīn
 Virir revnaḫ gönülde ḥubb-ı 'āle'l-'ālī imāna
 2 O sulṭān-ı cihān-pirā-yı a'zam kim olur şānī
 Zamān-ı 'adli 'aşr-ı Ḥazret-i Fārūḫ-ı zī-şāna
 3 İdilse 'adl-i feyz āşārına icrā-yı taṭbīkāt
 Ḳalır Nüşirevānīn şöhreti beyhūde efsāne
 4 N'ola kevkeb-feşān-ı dürr-i iḫsān olsa āfāḫa
 Müşābihdir kef-i pertev-nişāri şems-i raḫşāna
 5 Olur her emr-i cān-baḫşı nehār-efrūz-ı iḫlīmi
 Şanırsın selsebīl aḫmaḫdadır gülzār-ı Rıdvāna
 6 Medāris eyledi inşā mekātib eyledi iḫyā
 Medār-ı a'zam oldı intişār-ı 'ilm ü 'irfāna
 7 Ḳuvā-yı baḫr ü berri şarf-ı himmet kıldı tezyīde
 Ḳulūb-ı ḫaşmı lertzān eyledi aḫdām-ı şāhāne
 8 Ser-ā-pā ma'şer-i aḫvāma feyz-ı luṭfi şāmildir

²⁷⁴ “Allahü Teālā, onun ömrünü ve şevketini kıyamet saatine kadar uzatsın.” anlamındaki dua cümlesi.

- Muvaffık oldu el-ḥaḫḫ sū-be-sū tenvīr-i ezhāna
- 9 Vücūd-ı şevketi dünyāya virdi emn ü āsāyiş
Refīḫ it dā'imā tevfiḫiñi yā Rabb o sultāna
- 10 Ḳadīmi bendesi memlūk-ı dīrini şenā-ḫ'ānı
Emīri çākeri dā'im du'ā eyler o ḫāḫāna
- 11 Bu tārīḫ-i mükemmel ḫalbe ilhām oldu bī-nokşān
İlāhī es'ad olsun sāl-i nev' Abdü'l-ḫamīd Ḥāna

Sene 1306

232

Netīcetü'l-mefhūm terkīb-i ḫavām-ı şevket ü devlet ḫilāfetü'l-ma'nā-yı maḫlab beḫa-yı
mülk ü millet sebt-i selāmet ḫayāt-ı ümem rüh-cesed-i 'ālem eşref-selātīn-i a'şār ü
ḫarūn velī-ni' met bī-minnet-i ḫudsiyyet-maḫrūn (Eyyedehü'l-Mevlā bi'l-'izzī ve't-
te'yīdi mā dāme'z-zuhūri ve'l-baḫūn)²⁷⁵ efendimiz ḫazretleriniñ işbu sāl-i meymenet-
iḫtivā-yı mülk-dārīleri ḫaḫḫında ikinci def'a tezbīr olunan tārīḫdir

Fe'ilātün (Fā'ilātün) Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün (Fa'lün)

- 1 Şād kııl ḫazret-i Sultān[1] Ḥamīdi yā Rabb
Mefḫar-ı cümle-i ekvān ü ümem ḫürmetine
- 2 Ḳalbini şayḫal-i feyziñle mücellā eyle
Levh-i a'zamdaki esrār-ı ḫadem ḫürmetine
- 3 Ḥafız-ı kenz-i emānātdır olsun maḫfūz
Yādigār-ı Nebevī 'ālī 'ulem ḫürmetine
- 4 Eyle luḫ u keremiñle o şehenşāhı be-kām
Enbiyāya idilen luḫ u kerem ḫürmetine
- 5 Ḥişşe-mend na'm-ı feyż-i kemālātıñ ola
Evliyāya şunılan ḫ'ān-ı na'm ḫürmetine
- 6 Ḥāiz-i gevher-i a'lā-yı kerāmet olsun
Aşfiyāya virilen kenz-i ḫikem ḫürmetine

²⁷⁵ “Mevlâ, güneş doğup battıkça; onu, gücüyle ve izzetiyle sağlamaştırsın.” anlamındaki dua cümlesi.

- 7 Gülşen-i şevketine irmeye āsīb-i ḥazān
Dīde-i ‘aşk-ı şādıkdaki nem ḥürmetine
- 8 ‘Avn-i Ḥaḥḥ olsun o sulṭāna Emīrī rehber
Ḥacer-i Es‘ ad ü Mīḳāt ü Ḥarem ḥürmetine
- 9 Oldı tārīḥ o şāhenşeh-i “mihr-i zī-şān”
Yümn ola sāl-i nevi levḥ ü ḳalem ḥürmetine

Sene 1306

233

Vāḳıf-ı aḥvāl-i aḳvām ü ümmet mazḥar-ı sırr-ı a‘lā-yı ḥilāfet menba‘-ı ‘aynū’l-ḥayāt-ı
‘adl ü şefḳat maşrıḳ-ı ḥavārıḳ-ı ktşdār ü ehliyet velī-ni‘ met-i kerāmet-ḳarīn (Lāzāle
şümüsü şevketiḥi şārıḳati ve eḳdāra devletiḥi bārıḳati bi-ḥurmeti raḥmeten li’l-
‘ālemīn)²⁷⁶ efendimiz ḥazretleriniñ işbu sāl-i yümn-āsār-ı şevket-penāhileriniñ tebrīkini
maḥtevi üçüncü def a taşīr olunan tārīḥ-i ‘ubūdiyyet-i şemārīḥdir

Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün

- 1 Cihān-ı ‘adl ü himmet ḥazret-i ‘Abdü’l-ḥamīd Ḥānıñ
Vücūd-ı feyzine gider Ḥudānıñ luṭf u iḥsānı
- 2 Revādır müllet itse her ne rütbe şānına ta‘zīm
Sezādır ‘ālem olsa ‘adliniñ meftūn u ḥayrānı
- 3 Virir işrā ḳuyūta nūr-ı ḥıḳmet meşrıḳ-ı re‘yi
‘Ayāndır re‘yiniñ ‘aḳl-ı Felāṭun üzre rüçḥānı
- 4 Vücūd-ı aḳdesi gūyā ki bir ‘adl-i mücessemdir
Ya bir luṭf-ı İlāhīdir ki yokdur bir de aḳrānı
- 5 Serīr-i i‘tilānıñ pādişāh-ı ‘ālem-ārāsı
Zemīn-i ‘izz ü şānıñ ḥusrev-i Fārūḳ-ı ‘unvānı
- 6 Riyāz-ı iḥtişāmıñ nev-bahār-ı revnaḳ-efrūzı
Sipīhr-i iḥtirāmıñ āfītāb-ı şu‘le-efşānı

²⁷⁶ “O şimşegin devletinin değerleri ve o güneşin şevketinin ışıkları, Hz. Muhammed (A.s)’in ḥürmetine zail olmasın.” anlamındaki dua cümlesi.

- 7 G r h-1  udsiy n n mazhar-1 taq d r   ta s ni
Cih n-1  e -cih t n revna -1 a t r-1 b ld n 
- 8 Se h vet  ab -1 gevher-p  n n sels l-i seyy li
  Ad let dest-i feyz- s r n n bir vird-i  and n 
- 9  amiyyet c y[1]b r-1   adl n n emv c-1 p r-c   
M r vvet g l-sit n-1 lu f n n nesr n   rey h n 
- 10 Atılmı dır ken ra g yiy  dery -y   ikmetden
Gir n-k ymet m cevherdir ser- -p  emr   ferm n 
- 11  alı sa  ok mudur u runda    lem c n-siper ne
 der  ubb u val s  d   im  lebr z-i vicd n 
- 12 F r g-1 ma  rifet  ur  d-i  evket  sum n- udret
Pen h-1 istik met mazhar-1 el f-1 Rabb n 
- 13 Cil -y  cevher-i r  -1   ad let   unsur-1 miknet
Ziy -y   ur -1 mihr-i saltanat sult n-1 b -  n 
- 14 Dili   m s-1 himmet himmeti n m s-1 emniyet
V c d  ma z-1  ef at  ef ati dehr n nige -b n 
- 15 Cel l 'd-d n-i ekber-men abet  idd k-i   ulviyyet
Melik  h isti    at ma r k-1 ilh m-1 S bh n 
- 16  ud vend    ad let-mesned    h  felek- adr 
O   hen e e tenvir itdi   adl n  e m-i devr n 
- 17 Sen ol  ur  d-i himmetsin ki ber -1 feyz-i  ab   nla
Olur m sta ra -1 n r-1   ad let   k-i z lm n 
- 18 Bi- amd ll h sipihr-i b - eb t eyy m-1   adl nde
 der a   b-1 ehliyyetle mu kem   ahd   peym n 
- 19  ud  genc ne-i vicd n na ma  s [1] k lmi dır
Le   l-i z hdi na d-i himmeti y k t-1 i s n 
- 20 Sa a olmaz m m  il sen cih n-1 zühd   ta v s n 
Ne Bedre'd-d n-i  irv n  ne Necme'd-d n-i ürünü
- 21 V c d n  s n-i  alk   anki tim s l-i m  ah  ad r

- Ẓamīriñ anda bir āyīne-i ilhām-ı Rabbānī
- 22 Mürüvvet merḥamet bundan ziyāde ğayr-ı mümkindir
Cihānı itdiñ el-ḥaḫḫ himmetiñ müştāk ü ḥayrānı
- 23 Güneş gibi çıḫub evreng-i minū-reng-i iḫbāline [?]
‘ Adīm itdiñ mişāl-i zulmet-i şeb ehl-i ‘ adūnı
- 24 Şeḫāb-ı zulmı nā-būd itdiñ āfāk-ı ‘ adāletden
Zemīne eylediñ pīrāye nūr-ı şems-i tābānı
- 25 Yine oldı cihān reşk-āver-i ‘ ahd-i Cem ü Behrām
Yine çarḫ itdi ḥaṭṭ-ı istikāmet üzre devrānı
- 26 Zebān-ı tīĝiñ oldı tercümān-ı şūret-i ḥükmüñ
Ser-i a‘ dāya rīzān itdi destiñ ḥāk-i ḥızlānı
- 27 İdüb seyf-i zümürüd cevheriñ ebrāz-ı ḥāşıyyet
Bütün ef ā gibi kör eyledi erbāb-ı tuĝyānı
- 28 Vücūdiñ güyiyā terkīb olunmuş sa‘ y ü himmetden
Cihānda itmemiş bir kimse bu sa‘ y-ı firāvānı
- 29 Delālet eyleyüb şemşīr-i āteş-tāb-ı tedmīriñ
‘ Adem-ābāda irsāl eylediñ aşḫāb-ı ‘ işyānı
- 30 Esince bād-ı feyziñ söndürüb berbād ider dā’im
Nedir bu andaki ḥāşıyyet-i te’şīr-i revḫānī
- 31 Çerāĝ-ı fitne-i cem‘ iyyet-i ṭarrār ü mekkārı
Şu‘ ā‘ -ı şem‘ -i şirret-ḥāne-i ‘ ayyār ü fettānı
- 32 Bu ḥidmetler beşerlik vüs‘ anıñ fevḫindedir ammā
Ḥulūş-ı niyyetiñdir celb iden imdād-ı Sübhānı
- 33 Büyük ni‘ metdir olmaḫ müstaḫıll-i sāye-i ‘ adliñ
Ḥuzūr u rāḫata ğarḫ eylediñ sükkān-ı büldānı
- 34 Bulaydı zāt-ı pākiñ gibi bir sulṭān-ı memdūḫı
Ebu Ṭayyib daḫī añmazdı Seyfe’ d-dīn-i Ḥamedānī
- 35 O bedr-i ma‘ rifetsin kim fūrūĝ-ı vaşf-ı zī-şānıñ
İder eyyām-ı beyz-āsā fezā-yı fikri nūrānī

- 36 Hayālīm ki odur ŧimdi cihānıñ ŧeŧ-cihātında
Şabā-mānendi bir seyyāh-ı çāpük-pā-yı rūḫānı
- 37 Yine bulmaz nazīriñ devr-i dā'imden bırakmazsa
Ne Lāhorı ne Keŧmīri ne Cürcanı ne Kirmānı
- 38 Ne Tebrīzi ne Terŧizi ne خرخیزی ne Tārḫūŧı
Ne Sincānı ne Pencābı ne Seylānı ne Keylānı
- 39 Semerḫand ü Bedaḫŧān ü Ḥaçind ü Merv ü ŧirāzı
Herāt ü Kābil ü Belḫ ü Buḫārā vü ŧifāhānı
- 40 Benim memdūhumiñ her fikri ḡālib 'aql-ı Yūnāna
Baña reŧk itsün artıḫ rūh-ı Omīrūs-ı Yūnānı
- 41 N'ola her dem diz-i resm riŧte-i zerrīn-i taḫrīre
Le'al ü gevher ü firūze vü yāḫūt u mercānı
- 42 Dükenmez vāridātı tā kıyāmet eylesem itlāf
Hayālīmdir o kenzü'l-ḡayb-ı lā-yefnā-yı Sübḫānı
- 43 Dehān-ı ḫāmeden kim āteŧin mazmūn olur zāhir
Görenler ḫann ider bir berḫ-i nūr-ı feyzdir ānı
- 44 Edā-yı fikrimiñ ŧūrīdesi feyzi-i Lāhorı
Kelām-ı pākimiñ meftūnı Ḥāḫāni-i ŧirvānı
- 45 Bu nazm-ı bī-miŧāliñ olsa her beyt-i dil-ārāŧı
Sezādır bir kitāb-ı ekmeliñ 'unvān u 'ulvānı
- 46 Görenler ḫann ider her beyti bir ḫaŧr-ı Ḥavernaḫdır
Eger taŧvīr idersem kıŧŧa-i Behrām ü Nu'mānı
- 47 N'ola pāy-ı semend-i ḫāme maḡlūb-ı direng olsa
Fezā-yı vaŧf-ı pākiñ neyleyim yok ḫadd ü pāyānı
- 48 Sevād-ı 'aczim olmaz cebhe-i endīŧeden zā'il
Meh-i enver gibi berḫ-i ḫayālīm ḫutsa devrānı
- 49 Miŧāl-i lāle ḫab'-ı 'andelīb dāḡ-ı ber[i]dildir
Edā-yı ḫaḫḫ-ı evŧāfiñda dā'im ey Kirmānı
- 50 Leb-i zaḫm-ı derūn-ı nā-tüvānım i'tirāf eyler

- Ben inkār eylesem hakkıñdaki noķşān-ı vicdānı
- 51 Degil bunca zihāf ü haşv ile taķdīme şāyeste
Meger pūşīde-i dāmān-ı ‘afvıñ ola noķşānı
- 52 Kalem almak bile mümkin degildi dest-i bī-tāba
Eger kim olmasaydı tab‘ıma imdād-ı Yezdānı
- 53 Yeter artık Emīrī fāriğ ol tafşıl ü iṭrādan
Du‘āya başla zīrā kim kelāmıñ buldı pāyānı
- 54 Felek şem‘-i nücūmi tā ki her şeb şu‘le-dār eyler
Cihān her rüz tā kim gösterir bir mihr-i raḥşānı
- 55 Bi-ḥaķķ-ı ḥazret-i Kūr‘ān ola ol şāh-ı zī-şānıñ
Ser ü şān-ı cenāb-ı Kibriyā enşār ü a‘vānı
- 56 Kemāl-i ‘āfiyetle her dem olsun ḥıfz-ı Mevlāda
Güneş gibi bütün dünyāyı ṭutsun şöhret ü şānı
- 57 Tecessüs eyledi sāl-i nevi tabrīk için ḥāmem
Sirācü’l-a‘zam oldı ol şehiñ tāriḥ-i raḥşānı

Sene 1306

234

Vicdān-ı kerāmet-efşān-ı şehensāhīleri merkez-i şīme-i kudsīye-i me‘ālī-güsteri ve menşe‘-i seciye-i ‘ulviyye-i bende-perveri olan pādişāh-ı şadāķat-nejād velī-ni‘met bī-minnet-i şiddīķ-nihād (En‘amehü’l-lāhü Te‘ālā bi-ni‘meti’l-mev‘üdeti fi’l-mī‘ād)²⁷⁷ efendimiz ḥazretleriniñ işbu sāl-i feyz-iştimāl-i pādişāhāneleriniñ tebrīki ḥaķķında

dördüncü def‘a tanzīm olunan tāriḥdir

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün (Fa‘lün)

- 1 Şeh-i ḥuceste-liķā ḥazret-i Ḥamīd Ḥānıñ
İder cihānı kemāl-i ‘adāleti ḥurrem
- 2 Ne pādişeh-i güher ma‘den-i meşīyyet kim
Bahā-yı şānını taķdīre ‘āciz ehl-i raķam
- 3 Odur ḥalīfe-i zī-şān-ı Aḥmed-i Muḥtār

²⁷⁷ “Allahü Teālā onu, ahirette vadedilen nimetlerle nimetlendirsın.” anlamındaki dua cümlesi.

- 4 Zamān-ı feyz-i cihān-güsterinde olmuştur
 Şadā-yı ʿadl ile lebriz-i kubbeyi ʿālem
 5 Vücūd-ı bî-bedeli maẓhar-ı ʿaķide-i pāk
 Żamir-i pāki naẓar-gāh-ı Hāl-ı aʿlem
 6 Ceride-i ʿameli hāʾiz-i fuşul-ı şevāb
 Şaķife-i dili lebriz-i sānihat-ı hikem
 7 Muʿin-i bāy-ı gedā ger bend-i emn ü amān
 Vefā-şinās ü muʿayyet-nüvāz ü muʿciz-dem
 8 Mizācı ravza-i huld-ı belāgata kevşer
 Kelāmı Kaʿbe-i Baḥā-yı hikmete zemzem
 9 ʿAdāleti kamer-i maşriķ-ı cihān-ı kemāl
 Ṭabīʿati ufķ-ı şems-i āsumān-ı himem
 10 Yegāne-i ʿazmā-yı netice-i imkān
 Sütüde-i nücebā-yı sülāle-i ādem
 11 Leʾāl-i kenz-i hıred dürc-i gevher-i himmet
 Gül-i nihāl şeref-i gülşen-i bahār-ı kerem
 12 Ṭar-ıķ-i ʿazmına tevfiķ-i Kibriyā rehber
 Żamir-i pākine esrār-ı māsivā mülhem
 13 Mizāc-ı ṭabʿına kāfūr-ı maʿdelet ʿunşur
 Benān-ı ʿadline yāķüt-ı merḥamet ḥānem
 14 Fūrūğ-ı reʾyine müştāķ-ı dide-i dünyā
 Zülāl-i luḫfina muḫtāc-ı sine-i ādem
 15 Olur zamān-ı kıyām ü kuʿūd u ʿazm ü sükün
 Hülāşa her nefes ü her daķiķa vü her dem
 16 Vefā nedim ü seḥā münis ü rızā-yāver
 Kerem enīs ü kader yār ü ʿaṭāfet-hemdem
 17 Şehi ʿalā-kiramā şehriyār-ı meh-şifatā
 O pādişāh-ı cihān-perver-i sütüde-şiyem

- 18 Seniñ nazîriñi itmiş degil henüz peydā
İder bu nükteyi taşdıķ-i ser-be-ser ‘ālem
- 19 Sevād-ı Hind ü ‘Irāk ü memālik-i Māçin
Bilād-ı Çin ü Hıta vü Qalamar ü Hā`rezn
- 20 Herāt ü Zābil ü Lāhor u Tibet ü Firhār
Hacend-i Kābil ü Keşmîr ü Mesket ü Dîlem
- 21 Olurdı şüret-i yek-renk içinde halka ‘ayān
Ger olsa ma‘deletiñ nāhi-i zuhūr-ı elem
- 22 Fiğān-ı giryē vü nāle neşāt ü hānde vü şevķ
Sürūr u zevķ u meserret melāl ü miñnet ü ğam
- 23 İnāyet-i ezeliñiñ saña vedî‘asıdır
Olur cebin ü zamirinde zāhir ü müdgam
- 24 Kemāl ü merhamet ü himmet ü şalāh ü zekā
Mürüvvet ü edeb ü şefkat ü şebāt ü kerem
- 25 Ne rütbe merd-i sühan-ver olursa bir şā‘ir
Girince ma‘reke-i vaşfiña olur mülzem
- 26 Bu tab‘-ı mu‘ciz-i ‘ālem-pesend ile ben de
Kemāl-i şerm ile olsam ‘aceb midir ebkem
- 27 Emîri bende-i dergāh-ı feyiznākiñdır
Du‘ā-yı şevketiñ eyler hulūşıyla her dem
- 28 Kemāl-i şihhat ile dā’imā be-gām olasin
Cenāb-ı Haķķ saña göstermeye cihānda elem
- 29 Hemîşe maķşadıñı hāşıl eylesün Allāh
Bi-haķķ-ı fahr-ı risālet bi-haķķ-ı Levh ü Qalem
- 30 Olunca sāl-i cedidiñ hilālî lem‘a-feşān
Bu ‘abd-i aħķara tebrîki oldı emr-i ehem
- 31 Tefekkür eyler iken vaşf-ı pākine târih
Münevver itdi zamîri ziyā-yı şems-i himem

Sene 1306

Mevā 'id-i celīletü'l-fevā 'id-i şāhāneleri hāş ü 'āma meşmūl ve ni' met-i hāşa-i mülūkāneleri bāy u gedāya mebsūt u mebzūl olan hālīfe-i cenāb-ı mefharū's-şekāleyn velī-ni' met-i aqvām-ı berreyñ ü baħreyñ (Zā' afe'l-lāhü Te' ālā melikihi ve sulṭānehü ve efāza 'ale'l-'ālemini berrahü ve ihsānehü bi-ħurmeti seyyidü'l-kevneyn)²⁷⁸ efendimiz ħazretleriniñ ħaĸĸ-ı celīl-i mülūkānelerinde sāl-i cedīd-i meyāmin-bedīdiñ şeref-ħulūlū

münāsebetiyle tanzīm olunan tebrīk-i tāriħdir

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Hümāyün-menĸabet ' Abdü'l-ħamīd Ĥān-ı mu' allāniñ
' İbādu'l-lāhı ĸıldı selsebīl-i şefĸati iħyā
- 2 Budur mülk-i ' adāletde ferīdü'd-dehr-i şāhenşāh
Budur taħt-ı ħilāfetde velī-ni' met-i ' aẓ[a]mā
- 3 Budur ol pādişāh-ı ma' delet-pīrā ki lāyıĸdır
Zāmīr-i pāki olsa reşk-i ħurşid-i cihān-āver
- 4 Şeh-i ' ālī-keremdir ħusrev-i ferħunde-maĸdemdir
Ki ' adl ü merħametde gelmemiştir zātına hem-tā
- 5 Cihān-bān-ı celī-ħudret cihān-dār-ı velī-ħaşlet
Şehenşāh-ı ' alī-saṭvet vekīl-i ħazret-i Tāhā
- 6 Ĥudāvend-i ' ömür-āyīn medār-ı intizām-ı dīn
Ĥüküm-rān ĸudret[i]mekīn kerem-kār-ı cihān-pīrā
- 7 Sirāc-ı bezm-i ' ulviyyet revāc-ı naĸd-i emniyet
Ĥayāt-ı ümmet-i sermed necāt-i millet-i beyzā
- 8 Zāmīrinde sünūħāt-ı İlāhī cilve-pīrādır
Kelāmında tecelli eyliyor ' ulviyyet-i ma' nā
- 9 Bütün aqvāl ü ef' ālinde ol sulṭān-ı zī-şāniñ
Dem-ā-dem "el-mülükü mülhemün" sırrı olur peydā
- 10 Bu ' ālī-meşreb-i memdūħ ile yoĸ zerrece şübhem

²⁷⁸ "Allahü Teâlâ; onun iyilik ve ihsanlarını, Hz. Muhammed (A.s) hürmetine arttırsın." anlamındaki dua cümlesi.

- Olur meşğül-ı medhi kudsiyân-ı ‘ âlem- i bālā
- 11 Bu bir vaqt-i münevverdir nazîr-i ‘îd-i ekberdir
Olursa böyle olsun bâreke’l-lâh mevsim-i yektâ
- 12 Gönülde hubb-ı ‘ âle’l-‘ âli rûh-ı a‘ zam olmuşdur
Du‘ â eyler o şâh-ı bî-nazîre ser-te-ser dünyâ
- 13 Fürûğ-ı şevketi cevlân ide âfâk-ı nuşretde
Muvaffağ eyleye ol pâdişâhı dâ’imâ Mevlâ
- 14 Mişâl-i lerziş-i sîmâb-ı herdim bîm-i қаһrından
Ola endâm-ı düşmende nümâyân ra‘şe-i a‘zâ
- 15 Emîrî sâniḥ olsa ṭab‘ıma bu bî-bedel târiḥ
Mübârek-bâd-ı sâl-i pâdişâh-ı ma‘delet-efzâ

Sene 1307

236

**Kemâl-i ‘ adâlet-i hümâyûnları ceyb-i âmâl-i ḥaş ü ‘ âmı lebrîz-i cevâhir-i fâhr u sürûr
ve meşḥûn-ı yevâkıṭ-ı mesâr ḡ ḥubûr iden şehriyâr-i celâlet-âyiñ velî-ni‘ met-i
Süleymân-nigîñ (Ḥalleda’l-lâhü kennâne ‘ aṭıfetehü ‘ ale ru’ûsi’l-müslimîn)²⁷⁹
efendimiz ḥazretleriniñ tebrik-i sâl-i feyz-iştîmâl-i zılliyyet-penâhîlerini mübeyyen**

ikinci def‘ a olarak ketb ü imlâ olunan târiḥdir

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Ḥazret-i ‘ Abdü’l-ḥamîd Ḥânîñ fürûğ-ı şevketi
Şeş-cihât-ı kâ’inâta virdi revnaḡ ṭul u ‘ arz
- 2 O şehenşâh-ı ulu’l-emr-i hümâyûn kim anîñ
Naşş-ı Qur’ânla muṭî‘-i emri olmaḡ oldu farz
- 3 Birbirinden farḡ olunmaz ‘ âlemiñ rûz u şebi
Mâh-ı gerdûn mihr-i ‘ adlinden eger nûr itse qarz
- 4 Ber-ḡarâr olsun serîr-i şevketinde yâ İlâh
Nûrını şems-i felek tâ kim ider dünyâya ‘ arz

²⁷⁹ “Allah, onun sevgisinin okunu Müslümanların reisleri üzerine daim ve bâkî kılsın.” anlamındaki dua cümlesi.

- 5 Ey şeh-i rüy-ı zemîn yazdı Emîrî çâkeriñ
Sâl-i nev tebrikine târih-i zîbâ “şâh-ı arz”

Sene 1307

237

Māye-i feyz ü nişân-ı ezmân ü ahyân madde-i ‘umrân-ı cihân ü cihân-yân revnağ-
tırâz-ı ezmene-i devvâr münevver-sâz-ı çeşm-i rûzgâr olan pâdişâh-ı ‘aliyyi’l-‘alî velî-
ni‘ met-i bây u gedâ (Eyyedehü’l-lâhü Te‘âlâ bi-nuşri’l-enbiyâ’i ve’l-evliyâ’i)²⁸⁰
efendimiz hâzretleriniñ tebrik-i sâl-i lâzımü’l-ebcâl-i cihân-dârîleri hakkında üçüncü

def‘a keşide-i sûtür-ı ‘ubûdiyyet idilen târihdir

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

- 1 Şeh-i deryâ-kerem Sultân Hamîd Hân-ı müfehham kim
Vücûd-ı bî-nazîri iftihâr-ı ehl-i ‘irfândır
- 2 O sultân-ı mu‘azzam husrev-i gurûbı haşlet kim
‘Uluv-ı himmeti müstegani-i ta‘rif ü i‘lândır
- 3 Ne sultân pâdişâh-ı taht-ı eyvân-ı ‘adâletdir
Şehensâh-ı cihândır şaf[1]dır Şiddîk-ı ‘unvândır
- 4 O sultân-ı mu‘allâ-pâye kim her re’y-i Feyyâzı
Cihân-ı ‘adl ü hikâyete bir şems-i tâbândır
- 5 Mişâl-i Tûr-ı Sinâ sine-i feyz iktirânında
Füyûzât-ı tecelliyât-ı sübhânî dirahşândır
- 6 Yed-i ihsânı bir gencine-i elîf-ı Mevlâdır
Yanında dürr ü gevher rîze-i seng ile yeksândır
- 7 Zamân-ı bî-amân şimdi zemîniñ tâbi‘-i devri
Sipîhr-i dil-şiken devr-i kadîminden peşimândır
- 8 ‘Adâlet ravza-i iqbâline eşcâr-ı ‘anber-bû
Şadâkat devha-i iclâline evrak u ağşândır
- 9 O üstâd-ı hîred-efrûz-i ders-i hikmet-i gül kim

²⁸⁰ “Allahü Teâlâ; evliyanın ve enbiyanın yardımıyla onu kuvvetli kılsın.” anlamındaki dua cümlesi.

- Felāṭūn fazlına nisbetile şākird-i sebķ-ḥāndır
- 10 Meh-i dārātı şeh-rāh-ı kemāle meş‘ al-i hādī
Ḥam-ı şemşīri bünyānı şükūhe ṭāķ-ı eyvāndır
- 11 Żamīr-i pāki bir āyīne-i feyz-i ḥaķīķīdir
Derūnunda rumūz-ı şūret-i eşyā nümāyāndır
- 12 Felek ḥābīde olsun ba‘ d-ez-īn bālīn-i rāḥatda
Cihāna şimdi çeşm-i baḥt-ı bīdārı nigeḥ-bāndır
- 13 Gülistān-ı sehāya feyz-i luṭfi āb-ı dil-cūdur
Muğaylān-zār-ı zulme berķ-i ḥışmı nār-ı sūzāndır
- 14 Sözünde şūret-i feyz-i İlāhī cilve-pīrādır
Żamīri meşriķ-ı nūr-ı tecelliyāt-ı Sübhāndır
- 15 Olan āşār-ı ‘adl-i pākine cevlān-geh-i şöhret
Sevād-ı Hind ü İrāndır bilād-ı Çīn ü Tūrāndır
- 16 Bulunmaz müstefīd-i feyz-i ‘adli olmayan kişver
O rütbe şān-ı pāki vāşıl-ı aķtār-ı büldāndır
- 17 Vücūd-ı pāki envā‘-ı meḥāsinle müzeyyendir
‘Ulüvv-i zātını inkār iden aşḥāb-ı ḥızlāndır
- 18 Vefāda tābi‘-ı ṭab‘-ı ‘Alī ibn-i Ebī Ṭālib
Ḥayāda peyrev-i aḥlāķ-ı ‘Oşmān ibn-i ‘Affāndır
- 19 Nigāh-ı raġbetinden dūr olan bir şāḥib-i iķbāl
Ne rütbe şādumān olsa yine maķrūn-ı ḥarmāndır
- 20 Sezādır ḥānım-ı ḥükmi cihānı itse fermān-ber
Filistīn-i ‘adālet taḥt[ı]gāhında Süleymāndır
- 21 Şehensāh-ı ‘Ömer-‘adle Ḥudāvend-i felek-ķadrā
Ey ol sulṭān ki ṭab‘ıñ muḥbiṭ-i ilhām-ı Yezdāndır
- 22 Sen ol sulṭān-ı a‘zamsın ki her bir re‘y-i pūr-nūruñ
Sütüde gevher-i ‘ālem-firūz-ı kān-ı imkāndır
- 23 Sen ol müşkil-güşā-yı ‘uķde-i āmāl-ı devletsinñ
Ki her bir emr-i müşkil dest-i tedbiriñde āsāndır

- 24 Sen ol Şiddīk-ı sīretsin ki haşm olsa saña her kim
Haķır-i her dü-‘ âlemdir ba‘îd-i ‘ aql ü iz‘ ândır
- 25 Kelāmıñ muķtebesdir Levh-i Maḥfūz-ı meşiyetden
Ḥayālīñ sipihr-i Nāmūs-ı Ekberle ḥırāmāndır
- 26 Muvaffıksıñ her işde şübhesiz bu ḥüsn-i niyetle
Saña kerrūbiyān-ı Kibriyā enşār u a‘ vāndır
- 27 Ne rütbe bī-nazīr-i ‘ âlem olsa hangi bir ‘ âdil
Kemāl-i ‘ adliñe nisbet yine maķrūn-ı noķşāndır
- 28 Hücūm-ı şadme-i ḳahrıñla mülk-i ğam ḥarāb-ābād
Hirās-ı saṭvetiñle ḥānümān-ı fitne vīrāndır
- 29 Şafaķ āyine-i iķbālīñe bir sarḥ-ı dünyādır
Ḳamer da‘ vet-serā-yı luṭfiñla bir köhne fīncāndır
- 30 Zamān icrā-yı aḥkāmıñ için bir ‘ abd-i fermān-ber
Felek infāz-ı fermānıñ için bir peyk-i püyāndır
- 31 Ḳulūb-ı millet içre şevķ-i mihrīñ cān gibi muzmer
Cebīn-i pākiñ üzre merḥamet gün gibi raḥşāndır
- 32 Hücūm-i tiĝ ḥünrīz-i güle gerden-çāk olan ḥaşmıñ
Şabāḥ-ı ḥaşre dek rūḥı ‘ adem mülküñde lerzāndır
- 33 Zamānıñda ‘ aşātıñ ḥālını ta‘ rife ḥācet yoķ
N’olur ol kimse kim dü-çār-ı dest-i şīr-i ğarrāndır
- 34 Dimāĝ-ı mülk[i]den ḥün-ı fesād elbet olur zā’ıl
O bīmāra ne ğam kim nabz[ı]gīri dest-i Loķmāndır
- 35 Süheyl-i meşrebiñden alsa ger ḥāşiyet-i ḥürmet
Şabā kim feyz-baḥş-ı gül-nihālān-ı gülistāndır
- 36 Olur ol rütbe her mevsimde vird-i la‘ likūn[?] peydā
Gidenler baĝa zann eyler bedestān-ı bedehşāndır
- 37 Be-ḥaķķ-ı dīn-i pāk-i faḥr-ı ‘ âlem Aḥmed-i Mürsel
Ki bu dīn-i muķaddes nāsiḥ-i mecmū‘ -ı edyāndır
- 38 Cihān ḥaķķındaki luṭf-ı celīliñ öyle ‘ ālīdir

- Edā-yı zerre-i şükründe herkez lāl ü hayrāndır
- 39 Bulur Cibrīl-i fikrim şāh[1]rāh-ı ‘ arş-ı ma‘ nāyi
Fezā-yı hāṭırım envār-ı evşāfiñla tābāndır
- 40 Kelāmım olsa farzā hem-‘ ayār-ı gevher-i yektā
Nişār-ı maḫdem-i evşāfiñ itmek ğayr-ı şāyāndır
- 41 ‘ Aceb mi i‘ tirāf-ı ‘ acz iderse dā’imā ṭab‘ım
Edā-yı vaşf-ı pākiñ neyleyim māfevḫ-i imkāndır
- 42 Seniñ vaşfiñda bir şākird-i ebced-hāñna döndüm ben
Bu ḫanda gerçi ṭab‘ım bī-naẓīr üstād-ı devrāndır
- 43 N’ola ‘ Örfī vü Hāḫānīden a‘ lā olsa her beytim
Bu mülk-i Rūmdur zīrā ne Şīrvāndır ne Īrāndır
- 44 Ḥayālimdir o ‘ anḫā-yı zemīn ü āsumān-pīrā
Ki murġān-ı ma‘ ānī nīcesinden ğayr-ı perrāndır
- 45 Nesīm-i bāġ-ı endīšem şafā-baḫş-ı efāzıldır
Beḫūr-ı micmer-i ṭab‘ım meşām-ārā-yı yārāndır
- 46 ‘ Aceb mi revnaḫ-ı bezm-i eḫibbā olsa bu nazmım
Ḳopardım ravza-i endīşeden bir deste reyḫāndır
- 47 Mu‘ ṭṭar oldı būy-ı sūnbül-i Firdevs ü şafañla
Çemen-zār-ı ḫayālim reşḫ[i]baḫş-ı sūnbūlistāndır
- 48 Benim ḫaddim degil ḫaḫḫ üzre Īfā itmek evşāfiñ
Bu vādīde merāmım ‘ ācizāne ‘ arz-ı şükrāndır
- 49 Bıraḫ artıḫ Emīrī ba‘ d-ez-īn taşdıḫ ü ıṭnābı
Du‘ ā hengāmıdır vaḫt-ı niyāz-ı luṭf-ı Sübhāndır
- 50 Vücūd-ı şevketin Ḥaḫḫ revnaḫ-ı taḫt-ı şafā ḫılsun
Ten-i nev‘ -i beşer-i nīce kim muḫtāc-ı dermāndır
- 51 Re‘ āyā sāye-i ‘ adliñde olsun dā’im āsūde
Cihāniñ hey’et-i mecmū‘ ası tā kim şitābāndır
- 52 Yine oldı ḫulūl-ı sāl-i nevre ḫāme nazm-ārā
Bu nazm-ı bī-naẓīrim tuḫfe-i yārān ü iḫvāndır

53 N'ola tebrik için tārīḥ-i "mergüb-ı cihān" olsa
Ki mergüb-ı cihān ḥaḳḳā ki ol sulṭān-ı zī-şandır

Sene 1307

238

Ḥāk-i ḳadem-i tūtiyā tev'em-i hümāyūnları cilā-baḥş-ı 'uyūn-ı bende-gān ve kühlü'l-
cevāhir-i āsitān-ı şevket-penāhileri pertev-efzā-yı bāşire-i cihān olan şehriyār-ı
diyānet-pīrā şehensāh-ı dīn ü dünyā velī-ne' am-ı nā-mütenāhī (Şāne'l-lāhü Te'ālā
eyyāme şevketehü 'ani't-tenāhī)²⁸¹ efendimiz ḥazretleriniñ sāl-i cedīd-i şāhāneleri

ḥaḳḳında keşide-i cerīde-i ibtihāl olunan tārīḥdir

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 İlāhī ḥazret-i 'Abdü'l-ḥamīd Ḥān-ı cihān-bāna
Kemāl-i 'afiyet vir şevket ü şānın mezīd eyle
- 2 İlāhī bī-bedel bir pādīşāh-ı 'ālem-ārādır
Zamān-ı 'adliniñ her rüzını hem-ḳadr-i 'īd eyle
- 3 İlāhī ol mu' allā şehriyār-ı şevket-efzāyı
Ḥilāfet taḥt[1]gāhında şehensāh-ı ferīd eyle
- 4 İlāhī ma' deletle kā'ināt-efrūzıdır dā'im
O sulṭān-ı hemīşe maḫhar-ı feyz-i cedīd eyle
- 5 İlāhī sāye-i rāyet-i iclāl-i hümāyūnın
Ru'ūs-ı ḥāş u 'ām-ı kā'ināt üzre medīd eyle
- 6 İlāhī ism-i a' ḫam aşḳına her ceys-i manşūrın
Hücūm-ı düşmen-i ḡaddāra bir sedd-i sedīd eyle
- 7 İlāhī maḫzen-i 'irfān olan vicdān-ı mes'ūdın
Meserretlerle meşḫūn eyleyüb ḡamdan ba'īd eyle
- 8 İlāhī eyleyem ḥaḳḳıyla tā kim vaşf-ı sulṭāmı
Zekā-yı ṭab'ımı mānend-i Ḥassān ü Lebīd eyle
- 9 Emīrī yüz tūtub dergāhıña yazdı bu tārīḥi

²⁸¹ "Allahü Teâlâ, şevketli günlerini sona erdirmesin." anlamındaki dua cümlesi.

Şehenşāh-ı celīlīñ sālīni yā Rabb sa‘īd eyle

Sene 1308

239

Me‘şer-i ‘azīme-i pādişāhāneleri āfāk-ı ‘āleme bā’iş-i zīb ü ziver ve menākıb-ı bedī‘ a-
i ‘adālet-i mülūkāneleri münteşir-i aqtār-ı heft-kişver olan pādişāh-ı Süleymān-ı sīr ü
tācdār-ı āsaf-ı çaker velī-ni‘ met-i berāyā vü re‘āyā (Lāzāle maḥfūzan fī hıfzı’l-
mevlā)²⁸² efendimiz ḥazretleriniñ sāl-i ma‘rūz-ı cihān-dārīleri ḥaqqında ikinci def a

şebt-i şahīfe-i rıkıyyet idilen tārīḥdir

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Dā’im olsun sevgili sultānımız Sultān Ḥamīd
Yā İlāhī Ḥıẓr u İlyās-ı mu‘ammer ‘aşkına
- 2 Leşkeri her yerde gālib düşmeni mağlūb ola
Ceyş-i manşūr-ı gāzā-yı Bedr ü Ḥayber ‘aşkına
- 3 Kām[ı]yāb olsun o zıllu’l-lāh-ı Fārūḳ-iştiḥār
Ḥazret-i Şiddīḳ u Zü’n-nūreyn ü Ḥayder ‘aşkına
- 4 Cāmi‘ ne ḳubbe-i eflāke çıḳsun şöhreti
Sācidān-ı ümmet ü miḥrāb ü minber ‘aşkına
- 5 Āb-ı luḫfi ḥaşre dek ‘aştān-ı reyyān eylesün
Selsebīl-i ravza-i Rıdvān ü Kevşer ‘aşkına
- 6 Her şevābı ḳurb-gāh-ı ‘izzete bulsun vüşül
Āsumān-pervāz olan ‘ulvī melekler ‘aşkına
- 7 Böyle dā’im rāḥat itsün sāyesinde ḥāş u ‘ām
Nūr-ı feyzü’l-feyz-i didār-ı peyember ‘aşkına
- 8 Ey Emīrī görmesün aştā keder ol şehriyār
Ḥāmil-i vahy-i Ḥudā Nāmūs-ı Ekber ‘aşkına
- 9 Oldı “el-gāzī-i mülk ‘Abdü’l-ḥamīd” tārīḥ-i tām
Müstedām olsun şefī‘-i rüz-ı maḥşer ‘aşkına

Sene 1308

²⁸² “Mevlâ’nın himayesinde korunmakla zail olmasın.” anlamındaki dua cümlesi.

Nefs-i nefīs-i hümāyūnı bā' iş-i ābādānī-i mülk-i cihān ve vücūd-ı mes'ūd-ı fezā 'il-meşhūnı seybi-i 'umrānī-i kevn ü mekān olan halīfe-i a'zam-ı evreng-i 'adl ü dād cihān-bān-ı efham-ı şefkat-i i'tiyād netīce-i sülāle-i tayyibe' ü tåhire velī-ni' met-i mu'allā-dā 'ire (Efāza'l-lāhü 'aleyhi min nefhāti'l-'ātarih)²⁸³ efendimiz hāzretleriniñ tebrik-i sāl-i hilāfet-penāhīlerini müş'ir üçüncü def a söylenen tārīhdir

Mef'ülü Fā'ilātün Mef'ülü Fā'ilātün

- 1 Nūr-ı 'uyūn-ı millet Sultān Hamīd Hāndır
Taht-ı hilāfet üzre hākān-ı 'ulvī-meslek
- 2 Āyine-i Hudādır vicdān-ı bī-nażiri
Bir luţf-ı Kibriyādır halk-ı cihāna bī-şek
- 3 Āsāyiş-i zemīniñ müştāk-ı seyri olmuş
Pir-i felek idenmiş hürşid ü māhı 'inak
- 4 Bir dürr-i bī-bedeldir zāt-ı celīli anda
Aqtār-ı māsivādır gencine-i müşebbek
- 5 Hürşid-i zer-feşāndır güyā yed-i müniri
Zirā ki olmaz aşlā bezl-i nüķüdü münfek
- 6 Vaşfında bī-mecālim farz it ki olmuş olsa
'Aqlım ne rütbe çāpük fikrim ne rütbe zirek
- 7 Yā Rabb bi-hākķ-ı Qur'an ol pādişāh-ı zī-şān
Her ne iderse fermān olsun sa'id ü ebrek
- 8 Ol husrev-i ferīdiñ ol ekmel-i vaḥīdiñ
Olsun Emiri her dem mağlūbı ḥaşmı bedrek
- 9 Tebrik için tārīh oldu du'āya maḥrūn
Sāl-i "Hamīd" Hāmı Mevlā kıla mübārek

Sene 1308

²⁸³ "Allah ona, hoş kokulu rüzgârlardan ulaştırın." anlamındaki dua cümlesi.

Āsitān-ı ‘ulviyyet iktirān-ı şehensāhīleri maṭla‘-ı ehille-i feyz-i cāvīd ü fūrūg-ı cihān-
efrūz cebhe-i şevket-penāhīleri reşk-endāz-ı levāmi‘-i ḥurşīd olan pādīşāh-ı celīlū‘l-
maḳām velī-ni‘ met-i ‘ulvī-nām (Dāme mürci‘ a li‘l-enāmi meddi‘d-dühūri ve‘l-
a‘ vāmi)²⁸⁴ efendimiz ḥāzretleriniñ işbu sāl-i hümāyūnlarınıñ tebrīk ü tes‘īdini

mübeyyin dördüncü tārīḥdir

Fe‘ilātün (Fā‘ilātün) Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün (Fa‘lün)

- 1 Geliñiz şıdķile ey zümre-i yārān-ı şafā
İdelim müttefiķan terk-i tezād-ı meşreb
- 2 Hüsn-i aḥlāk ile tezyīn-i şifāt eyleyelim
Cūy-ı ‘ömr olmadadır baḥr-i fenāya munşab
- 3 Dā‘imā girmez ele böyle zamān-ı ḥurrem
Her zamān toğmaz idi böyle mübārek kevkeb
- 4 Oldı bu millete iḥsān-ı Ḥudāvend-i ezel
Öyle bir pādīşeh-ı ‘ādil ü ḳudsī-meşreb
- 5 Himmet ü şefķat ü ‘ulviyyet ü ehliyyet ile
Gelmemiş zātı gibi devr ideli rüz ile şeb
- 6 Mehlikā feyz-i Ḥudā aşil-seḥā kenz-i vefā
Cem-ḥaşem rūḥ-ı kerem bedr-i ümem faḥr-i ‘Arab
- 7 Revnaķ-ı dīn-i benī peyrev-i şer‘-i ‘Arabī
‘Ālemiñ münteḥabı şāh-ı hümāyūn-mezḥeb
- 8 Dāver-i ma‘rifet āmūz ü ma‘iyyet-perver
Server-i ma‘delet āyīn ü pesendīde-neseb
- 9 Dürr-i deryā-yı ‘adālet gül-i bāg-ı himmet
‘Ādil-i ‘ālī-şifāt mün‘am-ı zībende-ḥaseb
- 10 Maşdar-ı nūr-ı Ḥudā ḥāmi-i ḥaḳķ-ı fuķarā
Mazḥar-ı ‘avn-i Ḥudā mu‘taşım-ı tāt-i Rabb
- 11 Şeh-i şāhān-ı cihān ḥāzret-i Sulṭān Ḥamīd

²⁸⁴ “Halk için dönmeikle, uzun zamanlar daim olsun.” anlamındaki dua cümlesi.

- Kim odur pādişeh-i a' zam ü ferhunde-laķab
- 12 O ŧehenşāh ki bir ' abдиниñ ihsānı olur
Ĝıbta-ber-i Mekkiyān hayret-i āl-i mahleb[?]
- 13 Keşf-i aĥvāl-i re' āyāda ferīd-i ekmel
Neşr-i āşār-ı ' adāletde vaĥīd-i atyeb
- 14 Ķalbi āyīne-i esrār-ı füyüzāt-ı kemāl
Cebhesi maţla' -ı ĥurşīd-i cihān-tāb-ı edeb
- 15 Vüru' u tã' ate ol mertebedir raĝbeti kim
Bir gelür meşreb-i memdūĥına ŧevvāl ü receb
- 16 Sīnesinde leme' ān olmada nūr-ı "Feşda' "
Fıtratında feyezān itmede feyz-i "Fergab"
- 17 Gevher-i nātıķası ŧehd-i ' Adenden ŧīrīn
Selsebīl-i sūĥanı ŧīr ü ŧekerden a' zeb
- 18 Dā'imā ŧüret-i ŧefķatdır iden anda zuhūr
Düşmemiş āyine-i ķalbine jengār-ı ğazab
- 19 Ni' met-i mā'ide-i maţbaĥına lāyıķdır
Şāĥ-ı tūbāsını Rıdvan-ı na' im itse ĥıtab
- 20 Şehriyārā kerem-efrüz ü ' adālet-şeymā
Ey ŧehenşāh-ı melek-ĥaşlet ü ķudsi-meşreb
- 21 Sensiñ ey ŧefķati çok ŧübhesiz inşāallāh
Luţfına ĥazret-i Ĥallāķ-ı cihānıñ enseb
- 22 Devlet ü millete nāfi' olan icrāātıñ
Virdi vicdān-ı re' āyāya ümīd-i aĝleb
- 23 Feyz-i enfās-ı Mesīĥā olur insāna ' ayān
Eyleseñ nuţķ-ı belīĝāneyi ārāyiş-i leb
- 24 Pīşegāhiñ ufuk-ı bāraķa-i ĥıķmetdir
Bir olur anda Felāţūn ile tıfl-ı mekteb
- 25 Zīr-i fermān-ı amānıñdaki vādīlerde
Şīri zincire urur silsile-i lerziş-teb

- 26 Beñzemez şa‘ şa‘ a-i re‘yiñe re‘y-i dīger
Bir midir bedr-i cihān-tāb ile māh-ı nahşeb
- 27 Himmetiñ eylese a‘ dāyı n’ola maḥv ü ‘ adīm
Zü’l-fiķār-ı keff-i Kerrāra ṭayanmaz merḥeb
- 28 Dest-i deryā-keremiñ vaķt-i ‘ aṭāyāda olur
Nāşir-i dürr ü güher nāşir-i yāķūt ü zehab
- 29 Ma‘ şer-i cümle-i aķvāma ayā zıll-ı Hudā
Ḥāk-i dergāhıña yüz sürmedir a‘ lā-yı reteb
- 30 Eşer-i luṭf-ı cihān-ķıymet-i feyyāzıñdır
‘ Abd-i memlūkıña aķşā-yı merām ü maṭlab
- 31 ‘ Āciz oldum o ķadar vaşfiñi ĩfāda ki ben
Eyledi nār-ı ḥacālet dile ilkā-yı Leheb
- 32 Neyleyim her ne ķadar eylesem iķdām-ı keşir
Ṭayanır ‘ acze yine ḥateme-i sa‘ y ü ṭaleb
- 33 Ey Emiri idelim şıdķile ol şāha du‘ ā
Olalım luṭfına tā Ḥazret-i Ḥaķķıñ aķreb
- 34 Ola en‘ ām-ı Hudā-yı Müte‘ āle mazḥar
Görmeye zerre ķadar miḥnet ü ālām ü ta‘ ab
- 35 O veliyy-i ne‘ am-ı ‘ ālem olan sulṭānı
İki dünyāda emin eyle elimden yā Rabb
- 36 Lem‘ a-efşān olıcaķ māh-ı nev-sāl-i cedid
Oldı bu nazm-ı ‘ abidānemi tanzime sebeb
- 37 “Evvel-i sāl-i zafer” cümle-i ferruḥ-fāli
Oldı sāl-i neve tāriḥ-i laṭif ü enseb

Sene 1308

242

Mübārek vücūd-ı a‘ zamiyyet-i nümūd-ı şāhāneleri nüşḥa-i nefise-i ‘ adl ü şevket ü
mu‘ allā zāt-ı bāhiru’l-kemālāt-ı mülūkāneleri mecmū‘ a-i ‘ irfān ü kerāmet olan

şehriyâr-i hümayûn-ef' âl sâye-i aqdes-i feyyâz-ı müte' âl velî-ni' met bî-minnet-i
huceste-hişâl (Lâ-zâle me'nûsen bi-enîsi's-şevketi ve'l-iqbâli)²⁸⁵ efendimiz
hazretleriniñ sâl-i hümayûn hilâl-i zilliyet pîrâlerini mahtû-yı taştîr olunan târihdir

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Hazret-i ' Abdü'l-hamîd Hân-ı hümayûn şevketiñ
' Adl ü dâından ser-â-pâ oldu ' âlem müstefîd
- 2 Şübhesiz ol pâdişâh-ı a' zam-ı ferhundedir
Feyz-i Yezdân nûr-ı tâbân sâye-i Rabb-i Mucîb
- 3 Hamdülillâh eyledi ebşâr-ı baht-ı milleti
Ġarq-ı nûrı mefharet ' adl-i şehensâh-ı reşîd
- 4 Şimdi gördi dîde-i pertev-fezâ-yı kâ'inât
Taht-ı ' âle'l-âli şevket üzre sulţân-ı vahîd
- 5 Sâye-i feyz-i iktirân hazret-i şâhânedede
Her şebi qadr oldu güyâ ' âlemiñ her rûzı ' id
- 6 Dest-i te'yîdi der-i âsâyişi kıldı küşâd
Himmeti ebvâb-ı şerr ü fitneye urdı kilîd
- 7 ' Âlemiñ el-hakq Mesîhâ-yı hayât-efzâsıdır
Buldu ' adlinden vücûd-ı mâsivâ rûh-ı cedîd
- 8 Bir mu' azzam pâdişâhıñ vaşf-ı ' âle'l-' âlidir
Olsa lâyıq nazmımıñ her beyti bir dürr-i ferîd
- 9 Şevketi müzdâd olub ol pâdişâh-ı a' zamıñ
Yâ İlâhî kişverinden her belâ olsun ba' id
- 10 ' Abd-i memlûkî Emîrî rûz ü şeb eyler du' â
Mâh ü sâli dâ'imâ sulţânımıñ olsun sa' id
- 11 Oldı sâl-i mes' adet-efzâ-yı tebrik etmege
Bî-bedel târih-i "Ġâzî-i e' azz Sulţân Hamîd"

Sene 1309

²⁸⁵ "İkbalinin ve şevketinin dostuyla zâil olmasın." anlamındaki dua cümlesi.

Şān-ı ‘adālet ü şöhret-i himmet-i mülūkāneleri envār-ı eşfāk ü merāhim ve envā’-ı elṭāf ü mekārim gibi mü’eşşer-i bī-ğāyāt-ı celīle ve memdūha ile bir kat daha tenvīr ü a‘lā iden zıllu’l-lāh-ı bī-naẓīr ve şehensāh-ı mu‘allā serīr velī-ni‘ met-i hümāyūn-şīt (Edāme’l-lāhü Te‘ālā ve a‘lāhü ilā nihāyeti’l-mevākıyyet)²⁸⁶ efendimiz ḥazretleriniñ tebrik-i sāl-i cihān-dārīleri ḥaqqında ikinci def a taḥrīr olunan tāriḥdir

Mef’ülü Fā’ ilātün Mef’ülü Fā’ ilātün

- 1 Şāhenşeh-i bī-mānend-i Sultān Ḥamīd Ḥānıñ
‘Adl ü keremi kıldı zılm ü sitemi imḥā
- 2 Ārāyiş-i devletdir pīrāye-i şevketdir
Ḥaqqında bize ni‘ metdir ol pādişeh-i yektā
- 3 Sultān-ı ‘alī-sīret ḥākān-ı velī-fiṭrat
Şiddīk-ı celī-himmet Fārūk-ı cihān-pīrā
- 4 Gencīne-i fikrinde ‘irfān-ı ezel meknūz
Āyīne-i ṭab’ında esrār-ı Ḥudā peydā
- 5 Tezyīn iden āfākı ‘ulviyyetidir yoksa
‘Ālem yine ol ‘ālem ol ‘ālem dünyā yine ol dünyā
- 6 Selsāl-ı şehāvetdir ol dest-i güher-efşān
Mir’āt-ı ḥaqqatdır ol meşreb-i feyz-ārā
- 7 Evşāf-ı hümāyūnı cevlan idiyor dilde
Bir zerrede biñ ḥurşid bir kaṭrede biñ deryā
- 8 Ol ḥusrev-i zī-şāna ol sāye-i Raḥmāna
Her maqşad ü niyyetde yardımcı ola Mevlā
- 9 Ol şāh-ı mu‘allānıñ her dem da‘vātiyle
Memlūkı Emīriniñ olmuş kalemi gūyā
- 10 Tebriki bu nev-sālīñ maqrūn-ı tefe’uldür
Oldı ne güzel tāriḥ “sāl-i zafer-i vālā”

Sene 1309

²⁸⁶ “Allahü Teâlâ onu, kıyamet gününe kadar yüce ve davamlı kılsın.” anlamındaki dua cümlesi.

Dürre-i Beyzâ-yı deryâ-yı şevket ü iclâl gurre-i garrâ-yı maşrıķ ‘ulviyyet ğ iķbâl
pâdişâh-ı meĥâsin-ıktinâh mu‘ ħî-i fî sebîlî’l-lâh velî-ni‘ met-i keşîru’l-luĥf ve’n-nevâl
(Dâme mecdihi ve sultânihî mâ-te‘ âķibü’l-eyyâmi ve’l-leyâlî ve tekerraru’l-ġuduvvi
ve’l-âşâli)²⁸⁷ efendimiz ĥâzretleriniñ sâl-i celîl-i şâhâneleriniñ tebrîķ ü tes‘îdini

müfesser üçüncü def a terķîm olunan târîĥdir

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

- 1 Cihânîñ pâdişâhı ĥâzret-i ‘ Abdü’l-ĥamîd Ĥânîñ
Vücûdı tâ ezelden ‘ adl ü şefķatle muĥammerdir
- 2 O sultân-ı serîr-i saltanat kim âfitâb-ı çarĥ
Der-i şevket-serâ-yı devletinde ĥâlķa-i zerdîr
- 3 O şâhenşeh ki cevlân-gâh-ı mi‘ râc-ı ‘ adâletde
Burâķ-ı himmeti hem-şehper-i nâmûs-ı ekberdir
- 4 O şâhenşeh ki tezyîñ eyledi evşâf ü aĥlâķın
Ser-â-pâ sîret-i yârân ü aşĥâb-ı peyamberdir
- 5 Cemâl-i pâdişâhî zübde-i “fî aĥseni taķvîm”
Maķâm-ı ‘ adl ü câhı secde-gâh-ı mihr-i ĥâverdir
- 6 Fezâ-yı himmete sürûr sipâh-ı nuşrete şafdır
Sipîhr-i şevkete zebûr nigîñ-i ‘ adle gevherdir
- 7 Cihân-bân-ı mu‘ azzamdır ĥudâvend-i mükerremdir
Ķadir-dân-ı mefĥamdır şehenşâh-ı dilâverdir
- 8 Bilâd-ı ‘ adle sultândır ‘ ibâdu’l-lâha iĥsândır
Cihân-ı fazla ĥâķândır serîr-i feyze dâverdir
- 9 Fürûġ-ı dîde-i himmet cilâ-yı cevher-i şefķat
Naşîr-i şevket ü devlet tahîr-i ĥîş ü kişverdir
- 10 Felek-çâker melek-peyker ķamer-efser bülend-aĥter
Cihân-perver zafer-yâver mu‘ îñ-i mülķ ü leşkerdir

²⁸⁷ “Zamanlar ile sabahlar tekrar ettikçe ve geceler ile gündüzler birbirini izledikçe, saltanatı ve gücü daim olsun.” anlamındaki dua cümlesi.

- 11 Vekīl-i fahr-i ‘ālemdir o zıllu’l-lāh-i ‘ādil dil
Ki vaşfi ziver-i nuḡk-ı haṡīb-i heft-i minberdir
- 12 Hümāyūn-ı zıll-ı Mevlādır o şāhenşāh-ı ferruḡ ruḡ
Ṭavāf-ı beyt-i ‘adli ḡudsiyāna ḡacc-ı ekberdir
- 13 O şāhenşeh ki āḡāz-ı kitāb-ı rüsd ü iḡsānı
Ḥitām-ı baḡş-i Hārūnü’r-Reşīd ü fazl ü Ca’ferdir
- 14 Nesīm-i ravza-i ḡalkı ile rūy-ı zemīn şād-āb
Şemīm-i ‘anber-i ‘adli ile ‘ālem mu’atṡardır
- 15 ‘Uluvv-i nūkhetinden bir şemāma ‘anber-i ḡurşīd
Ḥuluvv-i fiṡratından bir numūne ṡa’ m-ı şekkerdir
- 16 İder ḡāşīt-i luṡfi mu’atṡar yār u āḡyārı
Vücūd-ı aḡdesi mānend-i terkīb-i mu’ anber
- 17 ‘Urūc itdikce taḡta perde-dārı olmaḡa ṡālib
Revān-ı Ḥusrev ü Cem rūḡ-ı Keykāvus u Ḳayşerdir
- 18 O taḡt-ı pādīşāh-ı dīn ü dūnyā sāye-i Mevlā
Ki envār-ı füyüzāt-ı ḡilāfetle mūnevverdir
- 19 Mūzeyyen taḡt-ı yektā kim serīr-i ṡāḡdīs-āsā
‘Acā’ib naḡş-ı ḡūn-ā-ḡūnla ser-tā-ser muşavverdir
- 20 Şehenşāh-ı mu’azzam pādīşāhā āsan-ı cāhā
Ey ol sulṡān ki ‘abd-i dergehiñ Selṡūḡ u Sencerdir
- 21 Sen ol şāhenşeh-i ḡitī-sitān ü kişver-ārāsīn
Ki ferr ü şevketiñ şāhān-ı ‘ālemden füzūn-terdir
- 22 Sen ol sulṡān-ı feyz-efrüz u ‘ālī-ma’deletsin kim
Esās-ı salṡanat te’yīd-i ‘adliñle muḡarrerdir
- 23 Cihān ḡükmūñle ḡā’im şevketiñ ārāyiş-i ‘ālem
Vücūd-ı şehriyārīñ revnaḡ-ı evreng ü efserdir
- 24 Muḡaddemsin kemāl-i ‘adlile şāhān-ı eslāfa
Egerçi ‘āleme hengām-ı teşriṡiñ mu’ahḡardır
- 25 Re’āyā ni’met-i luṡfiñle āsūde ḡāṡırdır

- Eşerrā şadme-i kahrıñile fersūde peykerdir
- 26 ‘ Adūya hāme-i destin ‘ aşā-yı ibn-i ‘ İmrāndır
Cihāna sofrā-i cūdiñ simāṭ-ı ibn-i Āzerdir
- 27 Sevād-ı hışmıñ a‘ dāya siyāh-ı şām-ı miḥnetdir
Ziyā-yı luṭfiñ aḥbāba şafā-yı şubḥ-ı enverdir
- 28 ‘ Uḫāb-ı kahrıña ‘ avn-i İlāhī kuvvet-i bāzū
Hümā-yı baḥtıña feyz-i tecellī tāb-ı şehperdir
- 29 Degil manzūme-i vaşfiñla şerḥ-i şıdk u ihlāşım
Kitāb-ı dāsitān-ı Ḥayder-i Kerrār u Ḳanberdir
- 30 İderdim böyle mi vaşf-ı celīliñ neyleyim ammā
Hücūm-ı miḥnet ü ālām ile ḳalbim mükedderdir
- 31 Beden bī-tāb ü ṭālī‘ bī-şebāt ü dīde-giryāndır
Gönül me‘yūs u endīšem perişān sine muğberdir
- 32 Felek maḳrūn-ı ārām itse ammā ṭab‘ -ı sehḫārım
Belāgat ‘ arşasın zabt itmege ḳader suḫanverdir
- 33 Ben ol ‘ allāme-i nazmım ki mānend-i Ebu’l-ḳāsım
Kelāmım dāğ-ı vicdān-ı şanādīd-i Zemaḫşerdir
- 34 Müreceḫdir kelām-ı ‘ Urfī vü Maḫmūda güftārım
Sevādı mülk-i Rūmiñ reşk-i Şirāz ü Şebüsterdir
- 35 Bahār-ı ḫikmete üşküfe-i nev-bāvedir ṭab‘ ım
Ne nesrīndir ne sünbüldür ne sūsendir ne ḳatmerdir
- 36 Semen-būy-ı belāgat erguvān-cūy-ı feşāḫatdır
Ḥacālet-baḫş-ı renk ü revnaḳ-ı gülnār u ‘ abherdir
- 37 Ḥayālim evc-gāh-ı sāḫa-i ma‘ nāda ‘ anḳadır
Şu‘ ūrum şaḫn-ı āteş-zār-ı mazmūnda semenderdir
- 38 İder işte bu güne ‘ ālem üzre faḫr u istiğnā
O kim zātıñ gibi şāhenşeh-i vaşşāf-ı çākerdir
- 39 Du‘ ā eyle Emīrī ba‘ d-ez-īn terk eyle itnābı
Eger nazm-ı mufaşşal gevher olsa ḳadri aḫḳardır

- 40 Kaşide gāyetin bulduḡda zīrā kim du‘ā itmek
 Kadīmī de ‘b-i pāk-i şā‘irān-ı nükte-perverdir
- 41 Hudā tahtında dā‘im eylesün zāt-ı hümāyūnıñ
 Felekler tā ki böyle sāye-bān-ı heft-kişverdir
- 42 Cihān ser-tā-be-pā-bende olsun nūr-ı ‘adliñle
 Kamer tā nice kim hurşid-i ‘aksiyle münevverdir
- 43 Şehenşāh-ı celīlīñ sālını sa‘d eyle yā Bārī
 Bu mışra‘ hem du‘ādır hem de bir tāriḡ-i enverdir

Sene 1309

245

[170] Sitāyiş-i ‘āle’l-‘āl-i şāhāneleriniñ haḡḡ-ı edāsında kalemler ‘āciz-i bī-tāb ve devām-ı ed‘iyye-i mafrūza-i pādişāhāneleri mūcib-i iktisāb-ı ecr ü şevāb olan pādişāh-ı İskender-ḡaşem şehriyār-ı melā‘ik-ḡıdemm velī-ni‘met-i me‘ālī-mevfūr (Naşarahü’l-lāhü Te‘ālā bi’l-veyyeti’l[?]-ervāhi’l-ḡudsiyyeti ilā nihāyeti’l-şühūr)²⁸⁸ efendimiz ḡazretleriniñ tebrik-i sāl-i şāhānelerini ḡavī dördüncü def‘a taḡrīr olunan tāriḡdir

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

- 1 Şāh-ı zamāne ḡazret-i Sulḡān ḡamīd kim
 İtmez nazīri ‘aks-i merāyā-yı rūzigār
- 2 Sulḡān-ı ced-be-ced şeh-i şāhān-ı kā‘ināt
 Bürhān-ı salḡanat dürr-i yektā-yı rūzigār
- 3 Luḡf-ı ‘azīm-i ḡazret-i ḡallāḡ-ı Lem-yezel
 Faḡr-ı ‘amīm-i ümmet-i ‘azmā-yı rūzigār
- 4 Rūḡ-ı cedīd-i ‘anşar-ı terkīb-i salḡanat
 Feyz-i ümīd-i millet-i beyzā-yı rūzigār
- 5 Müstemsik-i şerī‘at-ı ḡarrā-yı Aḡmedi
 Müstekmil-i nevāḡış-ı ne‘mā-yı rūzigār
- 6 Feyz-i ḡudā ḡalīfe-i maḡbūb-ı Kibriyā
 Nūr-ı Hüdā ḡüzīde-i ebnā-yı rūzigār

²⁸⁸ “Allahü Teālā, kudsi ruhların ordusuyla kıyamete kadar ona yardım etsin.” anlamındaki dua cümlesi.

- 7 Faḥr-i düvel sütüde-i cem' iyyet-i beşer
Bedr-i milel yegâne-i a' lâ-yı rûzigâr
- 8 Ol pâdişeh ki kaçre-i bārân-ı luḫfidır
Revnaç-fezâ-yı sebze-i şahrâ-yı rûzigâr
- 9 Ol tâc-veriñe halka-i dergâh-ı ' adlıdır
Şâhân-ı dehre ' urve-i vüşkâ-yı rûzigâr
- 10 Ol dâd-geriñe gird-i ne' âl-i şükûhıdır
Kaḫl-i laḫif-i dide-i bînâ-yı rûzigâr
- 11 Ol cevher-i hulâşa-i âdem ki nûrıdır
Pertev-fezâ-yı çeşm-i temâşâ-yı rûzigâr
- 12 Ol gevher-i yegâne-i ' âlem ki zâtıdır
Ârâyiş-i hazîne-i yektâ-yı rûzigâr
- 13 Kaḫb-i laḫifi merkez-i ilhâm-ı Müste' ân
Fikr-i metini sâha-i Sînâ-yı rûzigâr
- 14 Rûy-ı zemîni eyledi pür-nûr-ı ' adlıle
Ol âfitâb-ı memleket-ârâ-yı rûzigâr
- 15 Bûs-ı rikâbı maḫlab-ı şâhân-ı şark u garb
Hıfz-ı vücûdı maḫşad-ı Akşâ-yı rûzigâr
- 16 Evc-i şükûhı maş' ad-ı a' lâ-yı ihtişâm
Şaḫn-ı serâyı mesend-i isnâ-yı rûzigâr
- 17 Bir şemme-i rebûdesidir halk-ı pâkiniñ
Bûy-ı laḫif-i ' anber-i sârâ-yı rûzigâr
- 18 Bir bende-i kemînesidir bâb-ı ' adlıniñ
İsfendiyâr-ı ma' reke fersâ-yı rûzigâr
- 19 Bir gonce-i şüküftesidir bâğ-ı feyziniñ
Mihr-i münîr-i künbed-i Mînâ-yı rûzigâr
- 20 Bir kaçre-i çekidesidir baḫr-i cûdınıñ
Cûş u hurûş-ı lücce-i hazrâ-yı rûzigâr
- 21 Bir zerre-i nümûdesidir evc-i re'yiniñ

- Berķ-i ŧehāb-ı   ālem-i bālā-yı rūzigār
- 22 Bir lem  a-i feyz-i  ab  imiñ
- N r-ı la ıf-ı ŧabbah-ı m cellā-yı rüzigār
- 23 Fermān-ı   adli k fil-i emniyyet-i beŧer
- G ft r-ı p ki ŧehd-i m hennā-yı rüzigār
- 24  s r-ı hıŧmı itse sir yet   av lime
- Ditrer kem l-i h vfile a  z -yı rüzigār
- 25 ŧ henŧeh  kerem-ver-i ferhunde meŧreb 
- Ey p diŧ h-ı a  z m   a  l -yı rüzigār
- 26 Sensiñ o ŧ h-ı    dil-i F r k-ı ŧ me kim
- Ma h r-ı   adliñ oldı eŧerr -yı rüzigār
- 27 Sensiñ o h mi-i z   af -yı zam ne kim
- Bir kimse eylemez da ı ŧekv -yı rüzigār
- 28 Her ferd-i leŧkeriñ ola   avn-i H d  ile
- Bir  ahram n-ı zelzele-ba ŧ -yı rüzigār
- 29 Feyz-i nes m-i   adliñile oldı nev-bah r
- F ŧhat-ser y-ı s ha-i  abr -yı rüzigār
- 30 Manz r-ı lu f-ı himmetiñ a  l -yı k  in t
- Menf r-ı  ab  -ı ŧevketiñ edn -yı rüzigār
- 31 A t r-ı ŧeŧ-cihetde getürmez naz riñi
- Medh-i v c da bir da ı  b -yı rüzigār
- 32 B d-ı neh r-ı   adliñile z  il olmasa
- Sözün iderdi  demi germ -yı rüzigār
- 33 T b-ı la ıf-i mihr-i   in y tiñ olmasa
- Berb d iderdi    lemi serm -yı rüzigār
- 34 Olmuŧ cih n-ı  ab  iñna i s n-ı Kibriy 
- Genc ne-i cev hir-i ma  n -yı rüzigār
- 35 Dinse zam r-i p kiñe ŧ y n degil midir
-  y ne-i ha  ay k-ı eŧy -yı rüzigār

- 36 Ma' lūmudur cenāb-ı serā'ir-şikāfiña
Keyfiyyet-i deķāyık-ı inşā-yı rūzigār
- 37 Mekşūfudur o fikr-i ' avālim-pesendiñe
Māhiyyet-i ' anāşır-ı eczā-yı rūzigār
- 38 Mānend-i reng-i haste-i bī-tāb-ı ' aks ider
Āyīne-i celāliñe sīmā-yı rūzigār
- 39 Şimden girü Emiri du' āniñ zamānıdır
Bitmez şenā-yı husrev-i yektā-yı rūzigār
- 40 Tā kim olur şahīfe-i hestide-naķşibend
Geh şulh-ı ' ālem ü gehi ğavġā-yı rūzigār
- 41 Olsun kemāl-i şihhatile zāt-ı şevketi
Müstaġni-i devā-yı eţibbā-yı rūzigār
- 42 Feyz-i hayāt-ı mülk ü mileldir o pādişāh
Maġlūbı dā'imā ola a' dā-yı rūzigār
- 43 "Feyz-i hayāt" oldı o sulţān-ı a' zama
Tārih-i bī-nażir ü dil-ārā-yı rūzigār

Sene 1309

246

Tedbīr-fermā-yı şuġūr-bilād nesķ-bahşā-yı umūr-'ibād ' umrān-efzā-yı mesākin ü enhā
ma' müre-pirā-yı emākin-i dūnyā olan şehensāh-ı melā'ik-pesend pādişāh-ı bī-meşel ü
mānend velī-ni' met bī-minnet-i ' ālem-sūd (Şeyyede'l-lāhü Te' ālā erkāne hilāfetihi bi-
evtādi'l-hulūdi)²⁸⁹ efendimiz hāzretleriniñ haķķ-ı celīl-i mülūkānelerinde bu kerre şeref-

hulūl iden sāl-i cedīd-i meserret-bedīdiñ müteyemmen ü mes'ūd buyurulması

temennisini muhteṽi hāme-i memlūkiyyetle tanzīm olunan tārihdir

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Hāzret-i ' Abdü'l-ḥamīd Hānı kadīm itsün Hudā
Taht-ı şevketde Resūl-i müctebāniñ ' aşķına

²⁸⁹ "Allahü Teālā, onun hilafetinin esaslarını sonsuzluġun direkleriyle yüceltsin." anlamındaki dua cümlesi.

- 2 ‘ Adli olsun şem‘ -i cem‘ -ārā-yı bezm-i kā’ināt
Aḥmed-i mürsel şefī‘ -i ins ü cānīñ ‘ aşkına
- 3 Nev-bahār-ı ‘ adl ü dād olsun zamān-ı şevketi
Şu‘ le-i tābān-ı şem‘ -i ihtirānīñ ‘ aşkına
- 4 Her dem olsun gülşen-i iḳbāli maḥfūz-ı ḥazān
Çāriyār-ı bī-nazīr-i bā-şafānīñ ‘ aşkına
- 5 Feth ü nuşret rehberi olsun o ‘ ulvī kevkebiñ
‘ İzzet-i mi‘ rāc ü ‘ azm-i āsumānīñ ‘ aşkına
- 6 Her umūri ‘ ākifān-ı ümmete memdūḥ ola
‘ Ākif-i mihrāb-ı tāt-ı kudsiyānīñ ‘ aşkına
- 7 Her kelām-ı pākini Rūḥu’l-ḳudūs te’yīd ide
Şem‘ -i ḳurbiyyet Ḥabīb-i Kibriyānīñ ‘ aşkına
- 8 ‘ Avn-i Mevlā reh-nümāsı olsun ol şāhenşehiñ
Faḥr-i ‘ ālem şāfi‘ i rüz-ı cezānīñ ‘ aşkına
- 9 Eyleye ilhām-ı muṭlaḳdan füyūzāt iḳtibās
Vech-i Peygamberdeki nūr-ı Ḥudānīñ ‘ aşkına
- 10 Ḳalbini mişbāh-ı ḳudret lem‘ a-pirā eylesün
Refref-ārā-yı fezā-yı Lā-mekānīñ ‘ aşkına
- 11 İttizām-baḥş-ı ‘ ibādu’l-lāh ola her himmeti
Āşināyān-ı cenāb-ı Müste‘ ānīñ ‘ aşkına
- 12 ‘ Adli olsun ḥāş u ‘ āma rehber-i feyz-i Mübīn
Merve vü Ḥall ü Şafā Ümmü’l-ḳurānīñ ‘ aşkına
- 13 Ser-firāz olsun Livā’u’l-ḥamd-i dīn ü devleti
Tāt-ı ḳurb i‘ tilā-yı eşfiyānīñ ‘ aşkına
- 14 Sīne-i rāz āşināsı maḥzen-i tevfiḳ ola
Cebra’īlīñ ‘ aşkına Faḥr-i cihānīñ ‘ aşkına
- 15 Cūy-ı luṭfiyla gülistān-ı cihān ābād ola
Selsebīlīñ ‘ aşkına āl-i ‘ abānīñ ‘ aşkına
- 16 Ḥaşmınıñ her vaḳti bir hengāme-i idbār ola

- Evliyā' vü aşfiyā' vü etkıyānıñ 'aşkına
- 17 Sāye-i iclālî olsun bāsıṭ-ı emn ü emān
'İllet-i ğā'ıyye-i kevn ü mekānıñ 'aşkına
- 18 'Ömr-i sermedle o zıllu'l-lāh-i berhūr-dār ola
Ravza-i pāk-i cenāb-ı Muşafānıñ 'aşkına
- 19 Kahr ide a' dāsını yekser-cenāb-ı Kibriyā
Feyz-i 'aşku'l-'aşk-ı ehl-i ittikānıñ 'aşkına
- 20 Kāfil-i a' lā-yı icrāāt ola her niyyeti
Niyyet-i feyz-iḳtirān-ı aşdıķānıñ 'aşkına
- 21 Ol şehensāh-ı mu'azzam dā'imā mes'ūd ola
Ġarķ-ı nūru'l-lāh olan kerrūbiyānıñ 'aşkına
- 22 Kātı' u'l-eşķāl ola seyf-i meyān-ı şevketi
Ferd-i ser-bāz-ı şecā'at lā-fitānıñ 'aşkına
- 23 Nüşa-i vicdānı maķrūn-ı me'al-i feyz ola
Sūre-i ümmü'l-kitāb ü Ve'd-ḡuḡānıñ 'aşkına
- 24 Rāzı olsun ḡazret-i Mevlā bu zıllu'l-lāhdan
Mest-i ḡubbu'l-lāh olan Lā-hūtiyānıñ 'aşkına
- 25 Rehberi olsun Emīrī ceşşeniñ fetḡ u zafer
Merd-i meydān-ı velāyet-i Murtażānıñ 'aşkına
- 26 Hükümünüñ me'mūrı olsun zümre-i kerrūbiyān
ḡazret-i Peyġamber-i āḡer-zamānıñ 'aşkına
- 27 "Şems-i fazl" oldı o zıllu'l-lāh içün tārīḡ-i sāl
Şād it ol sulṭānı yā Rabb enbiyānıñ 'aşkına

Sene 1310

247

Eltāf-ı mā lā-nihāye-i ḡümāyūnı a' lā vü ednāya şāmīl ü eşfāķ-i 'ulviyyet-pīrāye-i
mes'ūdi kāfe-i cihān-yāna vāşıl olan pādīşāh-ı 'ulu'l-himem şehriyār-ı semü'l-kerem
ḡalīfe-i Kübrā-yı mazḡar-ı ḡiṭāb-ı celīl-i Levlāk velī-ni' met-i maḡīru'l-'uķūl ve'l-idrāk

(Eyyede'l-lāhü Te' ālā eyyāme salṭanatıhi ve 'azametıhi ve ŧevketıhi mā dāme'l-bürüci ve'l-eflāk)²⁹⁰ efendimiz ḥazretleriniñ sāl-i cedīd-i ma' rüzıñ ŧeref-ḥulūlı münāsebetıyle dūrūd-ı mefrūz-ı tāc-dārīleriniñ tekrārı zımnında ikinci def' a naḳş-ı levḥa-i 'ubūdiyyet

idilen tārīḥdir

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Ḥazret-i ' Abdü'l-ḥamīd Ḥān-ı ' adālet-güsteriñ
Ser-be-ser rüy-ı zemīne sāyesi memdūd ola
- 2 Eylesün āmāde te'yīd-i ezel dil-ḥā' hını
Ḥātırından her ne geḳse cümlesi mevcūd ola
- 3 Çāriyārıñ meslek-i memdūḥın itmiş iḥtiyār
Ḥazret-i Peyḡamber andan dā' imā ḥoşnūd ola
- 4 Eyleye ḥurşīd-i ' adli kā' inātı nev-bahār
Sāyesinde bir düḡüm her sīneden mefḳūd ola
- 5 ŧıdḳile ammā o zıllu'l-lāha ḥıdmet eyleyen
ŧıḥḥat ü ' izz ü ŧerefle nā' il-i maḳşūd ola
- 6 Kimse böyle bir velī-ni' meti görmüş mü kim
Sīnesi kenz-i Hüdā her bir sözi behbūd ola
- 7 Ol veliyy-i ni' met-i bī-minnet-i ' ālī-himem
Mazḥar-ı feyz-i ' amīm-i ḥazret-i Ma' būd ola
- 8 Mesken-i cāvīd ide iḳlīmını emn ü emān
Kişverinden ŧuriş ü cevr ü sitem nā-būd ola
- 9 Gevher-i kenz-i ' adāletdir o sulṭān-ı celīl
Himmet-i ' azmāsınıñ āşārı nā-maḥdūd ola
- 10 Ol ŧehenşāh-ı ' azīmü'ş-şān ü ' ulviyyet-niḳār
Her ne emr ü nehy iderse cümle ' ālem-sūd ola
- 11 Āfitāb-ı burc-ı ŧevketdir vücūd-ı enveri
Cebhesinde nūr-ı ' irfān-ı ezel meşhūd ola

²⁹⁰ “Allahü Teālā, felekler ve burçlar devam ettiḡi müddetçe; onun ŧevketinin, azametinin ve saltanatının günlerini kuvvetlendirsin.” anlamındaki dua cümlesi.

- 12 Eylemişdir burc-ı haqqāniyyete naşb-ı ‘alem
Sālim-i ahvāl-i kübrā-yı dem-i mev‘ūd ola
- 13 Feyz-i ‘adli sīne-i milletden itdi def‘-i ğam
Ol şehensāhıñ sinīn-i ‘ömri nā-ma‘dūd ola
- 14 Nüşa-i kübrā-yı himmetdir o zılliyyet-ğarīn
Ğalbine ilhām-ı hāşşu‘l-hāş-ı Haqq mevrūd ola
- 15 Şeş-cihāt-ı kâ‘ināt ol pādişāh-ı a‘zamıñ
Haşre dek ‘adl-i hümâyūnıyla feyz-ālūd ola
- 16 Şükr-i Mevlā farz olur ol millet-i mes‘ūda kim
Pādişāhı böyle bir şāhensēh-i maħmūd ola
- 17 Yā İlāhī olmaya aşlā ğarīn-i inhilāl
Haşmınıñ tār-ı ümīdi ‘aksine ma‘kūd ola
- 18 Haqq-ı şāhensāh-ı a‘zamda Emīrī çākeriñ
Her du‘āsı müstecāb-ı dergeh-i ma‘būd ola
- 19 Oldı bu tārīhile hāmem güher-rīz-i du‘ā
Hażret-i “Sultān Ħamīd”e sāl-i nev mes‘ūd ola

Sene 1310

248

Envār-ı ‘adālet ü şevket-i şāhāneleri lem‘a-rīz-i medāric-i ufğ-ı i‘tilā vü şa‘şā‘a-i
‘ināyet ü ğudret-i mülūkāneleri feyz-bağş-i mefāriğ-i dünyā olan pādişāh-ı zılliyyet-
iğtirān şehensāh-ı bī-naẓīr-i a‘şār u āvān velī-ni‘met bī-minnet-i mükemmeliyyet-ğarīn
(Lā zāle zılāle ħimāyetihi ilā ğāyeti’s-sinīn)²⁹¹ efendimiz hażretleriniñ sāl-i cedīd-i
ma‘rūzıñ şeref-dühūlı sâ‘iğasıyla da‘vāt-ı mefrūzatü‘l-kā‘ināt-ı şevket-penāhīleri
zımnında üçüncü def‘a taştīr-i cerīde-i rağīb olunan tārīhdir

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Şehensāh-ı cihān ‘Abdü‘l-ğamīd Ħān-ı kerem-pīrā
Odur sultān-ı Fārūğ-istiğā‘at Murtaẓā-ef‘āl
- 2 Odur memdūğ-ı ‘ālem şehriyār-ı a‘dil ü a‘lem

²⁹¹ “Himayesinin gölgesi, kıyamete kadar zâil olmasın.” anlamındaki dua cümlesi.

Odur hākān-ı a' zam pādişāh-ı aḥsenü'l-aḥvāl
3 Cihān-bān-ı kâder-yāver şehensāh-ı cihān-perver
Vekīl-i Aḥmed-i Mürsel veliyy-i vāhibü'l-āmāl
4 Ziyā-yı burc-ı kudsiyyet fūrūğ-ı tāk-ı 'ulviyyet
İmām-ı cāmi'-i şevket cihān-pīrā-yı ferr-i ḥufāl
5 Zülāl-i ravza-i himmet nihāl-i sāḥa-i kudret
Gül-i gülzār-ı zılliyyet bahār-ı 'ālem-i iclāl
6 Mu'īn-i millet-i 'azmā zahīr-i ümmet-i beyzā
Medār-ı rāḥat-ı dünyā me'āl-i nüshā-i iḳbāl
7 'Aceb mi olsa herkes tāk-ı şems-i ğamdan āzāde
Güşād itmiş hümā-yı 'adli fark-ı 'āleme şeh-bāl
8 Du'āsın ḥazret-i Cibrīl ider 'arş-ı mu'azzamda
Meleklerle olur āmin-ḥānı ḥazret-i Mīkāl
9 O sulṭān-ı hümāyün-sirete iḥsān-ı Mevlādır
Le'āl-i kenz-i ehliyet nüḳūd-ı genc-i istihāl
10 Vekīlidir Resūlūn zıllıdır Ḥallāk-ı yektānī
Odur ḥaḳḳā ki mümtāz ü ferīd ü mün' am ü fa' 'āl
11 Budur benden bütün dünyāya bir iḥṭār-ı şıdḳ-āver
O sulṭāna şadāḳat eylemekdir efḍal-i a' māl
12 Bi-ḥaḳḳ-ı Kibriyā ol pādişāh-ı şevket-ārānī
Emīr-i 'abd-i memlūkı du'āda eylemez ihmāl
13 Mu'ammer eyle ol şāhenşeh-i zī-şānı yā Allāh
Ṭanīn-i 'adli kıldı eflākı māl-ā-māl
14 Velī-ni' met-i bī-minnetiñ tebrīk-i sālinde
Sünūḥ-ārā-yı vicdān oldı bir tāriḥ-i bī-emsāl
15 Bu tāriḥim ile eyler ehālī birbirin tebrīk
Şeh-i 'ālī 'aṭāmız vār ola mes'ūd ola her sāl

Sene 1310

Ḥāk-i ‘utbe-i zıllu’l-lāhīleri nezr-i ḥaḳāyık-beyn-i aşdıḳāda hem-ḳıymet-i kibrit-i aḥmer ü ğubār āsitān-ı şevket-penāhīleri nezd-i devr-i endiṣān-ı ezkiyāda hem-ḳadr-i iksīr-i ekber olan seyyisü’s-selāṭīn-i eyyede’l-berāhīn ceyyede’l-ḥavāḳīn velī-ni‘ met bī-minnet-i ferrūḥ-ḳudūm (Emāme kāfetü’l-enāmi fī zılālī ‘adlihi ve iḥsānihi mā te‘ āḳıbü’n-nücūm)²⁹² efendimiz ḥazretleriniñ işbu sāl-i cedīd-i meymenet-i te’yīd-i şāhāneleriniñ tebrik ü tes‘īdini ve meḥāmid-i celīle-i ḥazret-i şehensāhīleriniñ tekrārını mutazammın dördüncü def’a keşīde-i silk-i sūtūr-ı ‘ubūdiyyet idilen tārīḥdir

Mef’ülü Mefā’īlü Mefā’īlü Fe’ülün

- 1 Şevketlü kerāmetlü Ḥamīd Ḥān-ı güzīndir
Evreng-i hilāfetde pesendīde şehensāh
- 2 Şāhenşeh-i Cem-kevkebe ḥāḳān-ı mu‘azzam
Manzūr-ı Ḥudā feyz-i ezel ‘ādil-i āgāh
- 3 Himmet idüb i‘mārına iḥyāsına mülküñ
Her cānibe açdırdı ḳavī ma‘ber-i şeh-rāh
- 4 Çok şāhiḳalar vār idi insān çıḳamazdı
Şimdi o şevāhıḳ vaşaṭından geçiyor rāh
- 5 Çok bādīler vār idi ḳuşlar geçemezdi
Şimdi oradan ḳāfileler geçdi her gāh
- 6 Evlād-ı şehīdānı bilüb kendine evlād
Mekteblere yazdırdı o sultān-ı felek-cāh
- 7 İtdi ne ḳadar vār ise eytām ü erāmil
İ‘ṭā-yı ma‘āşāt ile de başḳaca erfāh
- 8 Taşvīr idemez vüs‘at-ı eşfāḳını efkār
Ta‘dād idemez luṭf-ı hümāyūnını efvāh
- 9 Yā Rabb-i bi-ḥaḳḳ-ı şeref-i Aḥmed-i mürsel
Olsun o şehensāh-ı güzīn vāşıl-ı dil-ḥāh

²⁹² “Yıldızlar döndükçe; halkların tamamı, onun ihsanının ve adaletinin gölgesinde nimetlensin.” anlamındaki dua cümlesi.

- 10 Behbūd ola ol kām-ver-i ekbere her rūz
Mes‘ūd ola ol dād-ger-i eşhere her māh
- 11 Manşūr ola ol pādişeh-i a‘zam-ı ‘ālem
Maḫhūr ola nā-būd ola hep düşmen-i gümrāh
- 12 Bu bende-i memlūkı Emīrī ḫulı dā‘im
Meşgūl-i du‘ādır o şehensāha seher-gāh
- 13 Yazdı ḫalem çāker nev-sāl-i sa‘īdiñ
Tārīḫini “ḫıfz eyleye sultānımı Allāh”

Sene 1310

250

Ḥāteme vü ‘arz-ı teşekkür

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Yāver oldı ‘avn ü imdād-ı Ḥudā
Ḥamdüli’llāh olmadı sa‘īm hebā
- 2 Eyledim şāh-ı cihāniñ vaşfını
Şehriyār-ı ḫadr-dāniñ vaşfını
- 3 Nazmımıñ her beyti elbet ‘ālīdir
Pādişāhiñ vaşf-ı ‘āle’l-‘ālīdir
- 4 Eyledi vaşf-ı bülend-i şehriyār
Nazmımı şöhret-fezā-yı i‘tibār
- 5 Vaşfidır vicdānımı raḫşān iden
Ḥubbıdır endişede cevlān iden
- 6 Vaşfi vicdāniñ şafāsıdır anıñ
Ḥubbı imāniñ cilāsıdır anıñ
- 7 Ey Ḥudā-yı zü’l-celāl-i Lā-yezāl
Ey cenāb-ı Müste‘ān-ı bī-mişāl
- 8 Levḫ-i a‘zam ‘arş-ı a‘lā ‘aşḫına
Aḫmed ü Maḫmūd u Ṭāhā ‘aşḫına
- 9 Dā‘im it ol pādişāh-ı a‘zamı

- Ol şehenşāh-ı hümāyūn maḡdemi
10 Şihḡat ü şevketle ber-hūrdār ola
Kā ’ināt-efrūz-ı istiḡrār ola
11 ‘ Abd-i memlūk-ı şehenşāh-ı şehīd
Bende-i şādıḡ Emīri-i ḡaḡīr
12 Ḳıldı gerḡi ḡusn-i itmām-ı kitāb
Oldı lākin maḡhar-ı şerm ü ḡicāb
13 Rū-nümādır ḡünkü biñlerce ḡaḡā
‘ Aczime vār i’ tirāfım dā ’imā
14 Ḥāme-i bī-ḡudretiñ maḡsūlıdır
Bir ḡulūş-ı niyyetiñ maḡsūlıdır
15 Vār ümidim ol şeh-i ferruḡ-liḡā
Eyleye şāyeste-i ‘ afv ü ‘ aḡā
16 Himmet-i sulḡān-ı dil āḡāh ile
Feyż-i şāhenşāh-ı zıllu’l-lāh ile
17 Bu kitābı ḡünkü itmām eyledim
Şükr-i bī-pāyān-ı ‘ allām eyledim
18 Şoñra ḡıldım ben baña ḡüft ü şinīd
Lāyıḡ oldı fikre böyle bir ümīd
19 ḡünkü yoḡdur bunda ḡāric bir kelām
Cümlesi evşāf-ı sulḡān-ı enām
20 Düşe bir tārīḡ ḡikmet-iktināh
Anda tābān olsa ism-i pādişāh
21 İtmemişken ben henüz ḡaḡ’ -ı kelām
Oldı sāniḡ-i fikre bir tārīḡ-i tām
22 Hem müfīd ü muḡtaşar hem bī-bedel
Yoḡdur anda zerrece ḡaşv ü ḡalel
23 Olmasa ‘ avn-i Ḥudā-yı zü’l-celāl
Böyle bir tārīḡe olmaz iḡtimāl

- 24 Kibriyānıñ luǵfıdır iǵsānıdır
Pādişāhıñ feyziniñ bürhānıdır
- 25 Semt-i bālādan mı indi ıab‘ıma
‘Arş-i a‘lādan mı indi ıab‘ıma
- 26 Mevki‘inde pek münāsib düşdi tām
Faşş-ı Hātem-veş yaqışmıştır tamām
- 27 Elverir ey hāme-i hikmet me’āl
Geldi artıq mevsim-i ıayy-i meķāl
- 28 Ğāyeten bulduķda bu nazm-ı ferīd
Oldı tārīhi “tevrīhu’l-Ħamīd”

Sene 1310

SÜLEYMAN ŞÂDÎ [öl.1900]

[DİVAN]²⁹³

251

Der-medh-i şehinşâh-ı cihân halleda'l-lâhü mülkehü [12]

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Hamdülillâh kim yine devrân buldı zîb ü ferr
Oldı tâ mihr-i ' adâlet ' âleme pertev-feşân
- 2 Ravza-i diller ser-â-ser oldı lebriz-i sürür
Her tarafından çün nesim-i luğf-ı Hâkık oldı vezân
- 3 Şâhid-i maşşûd-ı ' âlem eyledi ' arz-ı cemâl
Şu' le-pâş oldı yine âyine-i kevn ü mekân
- 4 Ya' ni bi'l-iclâl ü fer oldı şeref-pîrâ-yı baht
Hâzret-i ' Abdü'l-hamîd Hân ol şehinşâh-ı cihân
- 5 Eyleyüb Hâkık zâtını zîb-i serir-i salţanat
Hükümüne münkâd kıldı halk-ı Rabb-ı Müste' ân
- 6 Her taraf i' lân olunduğda cülûs-ı şevketi
Hıyt-i ferağ-bâd ile pür oldı tāk-ı âsumân
- 7 Böyle bir sultân-ı ' âdil görmemiş ol Zâl-i çarğ
Kuvve-i ' adlinde lâ-şeydir ne Rüstem her Keyân
- 8 Mâh-ı evc-i ma' delet mihr-i sipihr-i salţanat
Neyyir-i burc-ı hilâfet ferd-i âfâkıyân
- 9 Pâdişâh-ı heft-kişver hüküm-rân-ı bağr u berr
Şehriyâr-ı hem-zafer haşmet-fezâ-yı Husrevân
- 10 Hâmi-i şer' -i ' alâ zıll-i cenâb-ı Kibriyâ
Dergehî hâcet-pezirâ dâver-i çarğ-âsitân
- 11 Der-tekā Şiddik hem Fârûk ender-ma' delet
Zât-ı Zi'n-nüreyn-şaşletdir kerem Hayder besân

²⁹³ Süleyman Şâdî (Karşlı), **Dîvan-ı Süleyman Şâdî**, Şirket-i Sahafîyye-i Osmâniyye Matbaası, Dersaadet 1325; Abdülkerim Abdülkadiroğlu-Ömer Demirbağ, **Dîvan / Süleyman Şâdî (Karşlı)**, Ankara 1993.

- 12 Hāk-i pāy-ı dīde-i dünyāya kuhl-i rūšenā
Āsitān-ı merḥamet-‘ unvān o dārü’l-emān
- 13 Baḥr-i iḥsānında deryā gūyiyā bir kaṭre āb
Gülşen-i luṭfında bir şebnem degildir gül-sitān
- 14 Sāye-i ‘ adlinde ‘ ālem öyle emniyyetdedir
Kim kıyar ‘ uşfūr ol çengāl bāzī āşiyān
- 15 Gürkhā-bā-gūsfend ḥ‘ābendedir şahrā-yı yek
Key her esed kebkhā ez-şavlet-i şīr-i jiyān
- 16 Yok liyākat bende vaşf-ı ḥazret-i şāhāneye
Maḫşadım ifā-yı resm-i bendegīnidir hemān
- 17 Eyledim rüy-ı niyāzı vaḫf-ı mihrāb-ı ḫabūl
Çün du‘ ā-yı ḫayr-ı ū vācib-şüde ber-her-kesān
- 18 Her seḫer eller açub kıldıḫca āgāz-ı du‘ ā
Cümleten āmīn oḫur heb ‘ ālem yek-zebān
- 19 ‘ Ömr ü iclāl-i şehinşāhīleriñ müzdād ide
Ḥazret-i Mevlā bi-ḫaḫḫ-ı mefḫar-i peygamberān
- 20 Açıla neyyirīn-i baḫt-ı devlet-i şāhānesi
Bülbül-i gūyā-yı dil gülşende açdıḫda dehān
- 21 Ol vücūd-ı feyz-ālūd-ı şehinşāhīleriñ
Eyyede’l-lāhü Te‘ ālā tā be-pāyān-ı zamān
- 22 Rāyet-i feyz-āyetiñ hem-vāre manşūr eyleyüb
Düşmeniñ maḫḫūr ide Mevlā be-ḫaḫḫ-ı kerzemān
- 23 Şādi fī vaḫti’s-seḫer ‘ an cānib-i Rabb-ı Ḫadīr
Ḥāṭır-ı nāçīze bu emr oldu mülhem nāgehān

PRİZRENLİ ÖMER LÜTFİ (öl.1928)²⁹⁴

252

Pirzerin Mektebi Rûjdiyesine Târih

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

Hazret-i Abdül Hamid Han'ı maârif-perverin

Sâyesinde her cihette nûr-ı irfân müstebin

Şa'şaa-bar olmada şems-i maarif gün-bugün

Gülşen-i irfâne döndü ser-te-ser rû-yî zemin

Pek ferahzâ bir mahalde oldu bu mekteb küşâd

Pek letâfetlendi revnak buldu şehr-i Pürzerrin

İktisab-i feyz-i irfân itsün evlâd-ı din

Müjdedir târih-i gevher LÜTFİ şakirdânına

Lûtf-i Hakk bu mekteb-i rûjdiye oldu dilnişin

Sene: 1314 (1896)

²⁹⁴ Tacida Zubçeviç Hafız, **Ömer Lütfi Hayatı ve Eserlerinden Seçmeler**, Bal-Tam Yay., Prizren 2004.

MEHMED TEVFİK b. OSMAN [öl.1901]

[KASÂİD-İ TEVFİK]²⁹⁵

253

Der-medh-i Sulţān-ı Zamān ‘ Abdü’l-ḥamīd Ḥān Dāme Mülkehü

Fe‘ilātün (Fā‘ilātün) Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün (Fa‘lün)

- 1 Nedir ol bār-geh-i hem-ser-i beytü’l-ma‘ mūr
Ḥayret-efzā-yı ḥired küngüre-i gerdün-ı sūr
- 2 Durudur vāzesi mecrā-yı nesīm-i ḳudsī
Sündüs-i ferş-i ḥarīmi nutḳ-ı çehre-ḥūr
- 3 Öyle bir cevher-i yek-pāre-i pür-şā‘ şā‘ a kim
Zann ider seyr iden ādem anı bir ‘ālem-i nūr
- 4 Gelür āvāze-i ‘aksi nice yıldan şoñra
Anda ger velvele-sāz olsa daḥī nefḥa-i şūr
- 5 Ṭāḳ-ı pür-gevheri hem-sāye-i tāc-ı Kisrā
Bāb-ı pür-zīveri hem-pāye-i taḥt-ı Faḡfūr
- 6 Mest ider bŷy-ı dil-āvazı dimāḡ-ı dehri
Her ne dem bād-ı şabā itse derŷnından ‘ubŷr
- 7 Pertev-endāz olalı zer-i ‘ilmi ‘arşā ḳadar
Dŷrc-i dŷrr-i şadef-i baḥr-i vŷcŷd-ı mescŷr
- 8 Maḫzar-ı sırr-ı tecellī-i Ḥudā-yı Mennān
Gŷlşen-i cennet-i me‘vā-yı şehenşāh-ı Ğayŷr
- 9 Ne şehenşāh-ı mu‘zama ki o ‘ālemde anıñ
Nāmı ārāyiş-i ser-levḥa-i eyyām ŷ dŷhŷr
- 10 Keff-i zer-pāşını görseydi iderdi Ḥātem
Kemterin bendesi olmaḳlıḡa sa‘y-ı mevfŷr
- 11 Neylesŷn cām-ı Cemi maḫzar-ı luḫfi olanıñ
Ḳalbi pür-zevḳ ŷ şafā ḥānesi bir dār-ı sŷrŷr
- 12 Ḥān-ı memdŷḫ-ı ŷmem ḥusrev-i Maḫmŷd-şiyem

²⁹⁵ Mehmed Tefvik b. Osman, **Kasâid-i Tefvik**, Mihrân Matbaası, İstanbul 1304.

- Şeh-i Cem-rütbe Hamîd ibn-i Mecîd-i mağfûr
- 13 Sāye-bān olduğı dem halka şehāb-ı luğfi
Nev-bahāra döner ‘ālemde zamān-ı bāhūr
- 14 Ḥasan āvāze-i aḥlāk-ı cihān-gīri anıñ
Oldı şöhret-şiken-i nağme-i nāy ü tanbūr
- 15 Behre-dār olsa mevālīde ger elṭāfindan
Şehd-i şīrine döner lezzet-i āb-ı engūr
- 16 Kesb ider şüret-i sīm ü zeri hem āb ü tarāb
Dā’imā nāṭıka-perdāz olur envā’-ı tıyūr
- 17 Şīt-i zühd ü ra’ī olsa cināna vāşıl
Reşkle kendini ber-dār ider elbet Mañşūr
- 18 Dā’imā itmededir ḥüsn-i cemāl-i taḡdīr
Ṭūr-ı Sīnā-i zamīrinde tecellī-i zuhūr
- 19 Olsa şaykal-zed ziraāt şūr-ı ḥāne-i dehr
Görünür gün gibi anda nice ser-i mestūr
- 20 Nāmı zīnetde gerdün-ı ḥilāfet olalı
Fikri ḥelāl-ger-i hekīr-i umūr-ı cumhūr
- 21 Ṭolaşır ‘ālemi bir yerde qarār etmeyerek
Ḥasedinden felegiñ ḳalmadı ḳalbinde ḥuzūr
- 22 Añlayub kuvve-i ḳudsiyyesini Zāl-i dehr
Ser-fürü itmege dergāhına oldu mecbūr
- 23 Olsa ger tā be-ebed nāzım-ı aḥvāl-i ümem
Zihn-i dirākına gelmez ser-i müz’af ü fütūr
- 24 Şimdi ‘ālemde anıñ ḥükmi degildir cārī
Eyleyüb dāver-i devrānı ḳazādan maḥcūr
- 25 O bir ‘anḳā-yı felek-lāne ki nesr-i ṭā’ir
Zīr-i şehbāl-ı şükühında mişāl-i uşfūr
- 26 Ey şehenşāh-ı felek cāh-ı serīr-i ‘azamet
Vey-i Ḥudāvend-i dil-āgāh ḥafāyā-yı umūr

- 27 Sade dünyāda degil tā mel'e-i a'lāda
Leb-i tebcīl ile evşāf-ı cemīleñ mezkūr
- 28 Aṭlas-ı çarḥı ider cünd-i melek pāy-endāz
Ḥasrev-i şitiñ eger göklere eylemse mürür
- 29 Sidreden başına la'l ü güher-efşān olur
Peyk-i ḫudası emīn eyleyüb izhār-ı sürür
- 30 Varamaz zirve-i iḳbālīne sīmurğ-ı ḫayāl
İtse pervāz o yolda nice eyyām ü şühür
- 31 Her biri cevher-i ilhām-ı İlhāhidir anıñ
Her ne ki āyine-i ḫāṭırıña itse ḫuṭūr
- 32 İttibā' itse idi re'yiñe 'aql-ı fa'al
'Ālem-i kevn ü fesād olmaz idi peşrev-i şūr
- 33 İder elbetde seniñ hendese-i tedbiriñ
Saḳf-ı Beytü'l-ḫaram-ı heykel-i dehri ma'mūr
- 34 Ne ḳadar sehv ü ḫaṭā itdim ise medḫiñde
Eyleme bende-i ḫākisteriñe 'azz ü ḫuşūr
- 35 Çünki evşāf-ı Ḥudā-dār-ı celīlü'ş-şāniñ
Nev'-i a'dād gibi mertebesi nā-maḫşūr
- 36 Geldi āvānı ḫulūş ile du'ā it Tevfīḳ
Müstecāb eyleye ol ḫāzret-i Ḥallāḳ-ı Ğayūr
- 37 Mülkini ḫıfz u emānında meşūn eyleye Ḥaḳ
Ḳadrini bilmeyeni eyleye dā'im maḫhūr
- 38 Eyleyüb zāt-ı hümāyūnını Tevfīḳe refīḳ
Ḳalb-i pūr-şefḳatini eyleye her dem mesrūr

254

Der-medḫ-i Sulṭān-ı Zamān ' Abdü'l-ḫamīd Ḥān Dāme Mülkehü

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Şafā-ender şafā buldı yine bu şahn-ı imkānı
Kemāl-i zevḳ ile ṭoldı zemīniñ beytü'l-aḫzānı

- 2 Hücüm itdikçe pey-der-pey sevād-ı hāḫıra neşe
Ġam oldu hırķa-pūş-ı köşe-i nā-būd u nisyānı
- 3 Olub evc-i ‘alāda naġme-zen bir ḫā’ir-i ḫudsi
Budur her ān ü sâ‘at ḫāşıl-ı āvāz ü elḫānı
- 4 Çekilsün gitsün ‘ālemden mey ü sâzende ḫ’ānende
Ki verdi dehre bir başķa meserret sūr-ı sulḫānı
- 5 Ne sūr ol ki kemāl-i ġazz ile anda zuhūr itdi
Ḥıtān-ı devlet-i şehzāde-ġān-ı şāh-ı devrānı
- 6 Nedir ol nahle-zār-ı salḫanatda perveriş bulmuş
Dıraḫt-ı sāye-dārıñ her biri bir berg ü aġşānı
- 7 Nedir ol ġarra-i nevzād-ı gerdūn-ı ḫilāfetdir
Nedir ol ḫurre-i ‘ayn-ı şeh-i evreng-i ‘Oşmānı
- 8 Nedir ol şeb-çerāġ-ı ferde gencine-i ḫudret
Dūr-i raḫşende-i zīnet-fezā-yı tāc-ı ḫāķānı
- 9 Nedir ol merdūm-i reviş-i mizāc-ı dīde-i iķbāl
Ziyā-ı āfitāb-ı ḫubbe-i gerdūn-ı sulḫānı
- 10 Ne sulḫān ol ki çıķsa cā-be-cā meydān-ı t’alīme
Anıñ bu ḫubbe-i gerdūn olur bir kūy-ı çevġānı
- 11 Degil encüm muḫālif gerdişinden eyleyüb pūr-tāb
Yer itdi āsumānıñ sīnesinde tīr-i berrānı
- 12 Ser-ā-ser ḫükmi cārīdir mevālid ü ‘anāşırda
Aña teslīm idüb şimdi ḫazā mihr-i Süleymānı
- 13 O rütbe mazḫar-ı ser-i ḫilāfet ki musaḫḫardır
Hemīşe zir-i ḫükümünde bütün aşḫāb-ı rūḫānı
- 14 Şafaķ şanmañ ufukda ġuş idüb āvāz-ı iķbālin
Ḥutuşdı nār-ı ġayretile şehriñ köhne dāmānı
- 15 Eger bir ḫatre ḫūy-ı rüyı düşse ḫāk-i nemnāke
Olur her cūy-ı bārı çeşme-sār-ı āb-ı ḫayvānı
- 16 Eger cezb-i ruḫūbet eylese baḫr-i ‘aḫāsından

- İder pür-dürr ü gevher şeş cihâtı ebr-i nisânı
- 17 Eger ister ise siḥru'l-ḥelâl-i kuvve-i fikri
Zamân-ı nev-bahâra dönderir vaqt-i zemistânı
- 18 Ser-â-pâ eyledi bu köhne zâr-ı mülki âbâdân
Yazılsun ba' d-ezî'n tuğrâsına nâm-ı cihân-bânı
- 19 Mizâc-ı dehre eylerse eşer enfâs-ı kudsîsi
İder kesb-i ma' ârif şüret-i bî-cân-ı ḥayvânı
- 20 O rütbe nâmeye kesb-i kemâl-i kuvvet eyler ki
Tolaşsa ger nesîm-i ' anberîn-i ḥalkı ekvânı
- 21 Hemîşe mîve-dâr-ı hoş-güvâr-ı âb-dâr eyler
Kenâr-ı cûyda nâbit olan serv-i ḥurâmânı
- 22 O sulṭân-ı zamân ' Abdü'l-ḥamîd-i Şâni-i devrân
Vücûd-ı devleti dehre büyük bir luṭf-ı Mennânî
- 23 İdüb ta' lîm-i esmâ ' âlem-i ma' nâda virmişdir
Aña ' ilm-i le-dîn[i]de ḥilâfet rûḥ-ı Geylânî
- 24 Degil rûy-ı zemîne intişâr-ı şöhreti maḥşûş
Hevâ-yı şitiniñ semt-i semâda câ-yı cevânı
- 25 Eyâ ' âlî-himem şâhib-kerem sensiñ bu ' âlemde
' Umûm-ı bî-kes-i bî-çâre-gâna luṭf-ı Yezdânî
- 26 Enâmil-zîb-i medḥiñ oldıgım şeb tâ be-vaqt-ı şubḥ
Olur engüşt ü ḥâmem bir hilâl ü şem' -i nûrânî
- 27 İşâbet eylese ikşîr-i feyz-i himmetiñ ol dem
Olur her pâre-i seng-i siyeh yâḳût-ı rummânî
- 28 Du' â-yı imtidâd-ı devlet ü iḳbâl ü iclâliñ
Ḥavâşîñ zîver-i zîkri ' avâmîñ zîb-i dükkânı
- 29 Binâ-yı devletiñ bir sedd-i Ye'cûc-i zamândır ki
Yed-i mi' mâr-ı kudretle olunmuş vaz' -ı bünyânı
- 30 Ḥalel gelmez kıyâm-ı ḥaşre dek ol beyt-i ma' mûra
Ki oldı âhenîñ ü ḥayy ile temhîd-i erkânı

- 31 Sen ol bir k̄uṭb-ı ʿālemsin ki çarḥ-ı devlet ü millet
Seniñ vazʿ-ı met̄iniñ üzre eyler seyr-i devrānı
- 32 İder nūr-ı zam̄iriñ pür-ziyā bu rebʿ-ı meskūnı
Yere geçse sipihriñ necm ü māh ü şems-i tābānı
- 33 İdeydi iktibās-ı feyz ü refʿ at mihr-i ṭabʿ iñdan
Her ay başında görmezdi k̄amer n̄urunda noqşānı
- 34 Degil nevʿ-ı beşerden zūr-ı bāzū-yı taʿ allümle
Saña keşf-i ḥaḳīḳat yādigār-ı feyz-i Raḥmānı
- 35 Vücūduñ lāzım-ı māhiyyet-i eczā-yı İslāmı
Maḳām-ı devletiñ ser-ḥalḳa-i tevḥīd-i Rabbānı
- 36 Zülāl-i luṭfiñı icrā iderseñ semt-i deryāya
İder şehd-āba taḥvīl-i ṭabīʿ at baḥr-i ʿummānı
- 37 Seniñ reʿy-i rezīn ü şāʿibiñ taḥkīm ider dāʿim
Esās-ı rükn-i dīnı k̄ubbe-i pür-nūr-ı imānı
- 38 Müsellemdir yed-i iclāl-i şāhenşāhiña her dem
Hem ifā-yı siyāset hem de icrā-yı ḥükm-i Ḳurʿānı
- 39 Ḳavām-ı devlet ister salṭanatda reʿy-i istiḳlāl
Budur icāb-ı k̄ānūn-ı esāsı-i müselmānı
- 40 İmāma iktidādır yalñız lāzım olan ḥalḳa
Bu da ol müddeʿāya gösterir bir şekl-i burhānı
- 41 Ne aḳşā-yı saʿādetdir ki olmuş cānib-i Ḥaḳdan
İṭāʿ atle mükellef zātıña her ferd-i insānı
- 42 Yeter ilzām-ı ḥaşma maḥfil-i şerʿ-ı münevverde
Bu maṭlabda “eṭīʿ ü”²⁹⁶ emriniñ tefsīr-i tibyānı
- 43 Revādır bu ḳaşıdem dāsitān-ı ins ü cān olsa
Ki her mażmūn-ı beyti ṭabʿ ıma ilhām-ı Yezdānı
- 44 Ḳuşūr itdise ḥāmem bu seferlik cürmini ʿafv it

²⁹⁶ اطيعو; İtaat edin anlamında olan ve Kurʿan-ı Kerimʼde sıklıkla geçen ibare.

- İder biñ nazm-ı rengin-i digerle cebr-i noqşanı
45 Olur elbetde serhadd-i kabüle vāşıl ey Tevfīk
Hulūş-ı qalbile başla du‘ āya geldi āvānı
46 Bi-ḥaqq-ı Beyt-i ma‘ mūr ü bi-ḥaqq-ı Ka‘ be-i ‘ ulyā
Bi-kürsī-i muḥīt-i şeş-cihāt-ı kevn-i imkānı
47 Ola maḥrūṭı-i qalb-i siyāh-ı düşmeni dā‘im
Medār-ı merkez-i pür-kār-ı hazn ü ye’s ü ḥarmānı
48 Nişān-gāh-ı sihām-ı Zāl-i çarḥ-ı bī-emān olsun
Siyāh-ı noqta-i saṭḥ-ı sefīd-i çeşm-i fettānı
49 Olub şad pāre pāre Zü’l-fiḳār-ı şer‘ ile āḥir
Kızıl qāna boyansun cāme-ḥāb ü ceyb ü dāmānı

MÜTEVELLÎ-ZÂDE ÖMER İHYÂ [öl.1909]

[DARABÂT-I AŞK]²⁹⁷

255

Cülûsiyye

Sitâyiş-i Hazret-i Pâdişâhî

Mef'ûlü Fâ' ilâtü Mefâ' ilü Fâ' ilün

- 1 Dest-i meşiyet âleme bast etti bir neşât
Yükseldi tâ semâya kadar nûr-ı inbisât
- 2 Rûz-ı zuhûr-ı eyemen-i kudsî tecelliyât
Yağdırdı cism-i âtîfete tâze bir hayât
- 3 Mihr-i münîr-i saltanat oldukta fer-feşân
Raksende oldu şevk ile zerrât-ı bendegân
- 4 Bir zât-ı pâkî Hak bize kılmış ki pâdişâh
Eyler cenâb-ı lûtfunu gerdûn dahî penâh
- 5 Dârâ vü Cem hârîmine ferş-i cibâh eder
Kerrubiyân o dergehi cây-ı nigâh eder
- 6 Zât-ı ferîşte-sîreti Hakk'a halîfedir.
Da'vât-ı pâki bizlere akdes vazîfedir.
- 7 Ser-tâ-be-pâ kalem-revi reyyân-ı lûtfudur
Adâ-yı kîne-perveri lertzân-ı unfudur
- 8 Revnak-tırâz çünkü bu mülk üzre sâyesi
Ol zât-ı pâki Hazret-i Hakk'ın himâyesi
- 9 Me'mûndur o sâyede cânlarla mâller
Mevfûrdur o sâyede sâhib-kemâller
- 10 Lûtfu büyük merâhimi çok hayrı bî-kerân
Teşkîl eder meâsiri a'dâd-ı ahterân
- 11 Her bir eser sitâre-i dürrî ebed-nişân
Râh-ı Hicâz o encüme nisbetle kehkeşân

²⁹⁷ Nâzım Hikmet Polat, *Mütevelli-zâde Ömer İhyâ*, Niğde Ü., Yay., Niğde 2005.

- 12 Hâk-i Hicâz'ı lûtf ile İhyâ buyurdular
Rûh-ı Resûl'e arz-ı tehâyâ buyurdular
- 13 İzhâr kıldı de'b-i hüner-perveri zamân
Âsâr-ı nûr-ı ilm ü edeb oldu müstebân
- 14 Mekteb kesildi aks-i şuaât-ı ilm ile
Asker koğuşlarıyla hapishâneler bile
- 15 Te'mîn eder yetimlere feyz-i mekâsibi
Bî-hadd mehâsiniyle sanâyi mekâtibi
- 16 Efzûni-i hayâtını Hak'tan niyâz eder
Nev'-i beşerle yek-dil olup Cebreiller
- 17 Ey Rabb-i kâinât ki ecrâm-ı şule-tâb
Senden alır cihâna eder bahş-ı âb ü tâb
- 18 Yâ Rab be-hakk-ı şevket-i dîn-i Muhammedî
Yâ Rab be-câh-ı zât-ı güzîn-i Muhammedî
- 19 Sultân Hamîd'i taht-ı hilâfette dâim et
Ol neyyiri inâre-i millette dâim et

19 Ağustos 1322

256

[Cülûsiyye]

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Ey vücûd-ı akdesin taht-ı hilâfet-zîveri
Zîveri zâtından almıştır maâlî kişveri
- 2 Kişver-i mahrûs-ı şâhânen tulû'undan beri
Oldu envâr-ı kemâlât ü funûnunun mazharı
- 3 Mazhar-ı sırr-ı hilâfetsin ki zâtındır hemân
Nâzır-ı İslâm iken İslâmiyânın serveri
- 4 Server-i haydar-şiyem sensin bu âlî millete
Sa'd-ı ekberdir bütün Osmâniyânın ahteri

- 5 Ahter-i ikbâli ferruh-ter odur ki sen gibi
Dest-yârî avn-i Bârî'dir melâik yâveri
- 6 Yâverî-i Hak ile takrîb edersen Kâ'be'yi
Ey mukaddes hatt-ı Bathâ'nın muazzam rehberi
- 7 Rehber-i semt-i hayât-ı ma'nevîsin bin yaşa
Gark-ı nûr ettin maârifpertevinden dilleri
- 8 Dilleri leb-rîz-i ilm ettin ki ez-cümle kulun
Sâye-i feyzinde kesb ettim bu tab'-ı enveri
- 9 Enverî Dîvânı'nın parlak nikâtın arz eder
Leyl-i şeh-âyinde kandîl-i meserret sâgarı
- 10 Sâgar-ı endîşeme döktüm sülâf-ı ma'rifet
Medh ü tavsîf eyledim Sultân Hâmid-i dâveri
- 11 Dâver-i sa'd-ahteri yâ Rab şeref-rahşende kıl
Cilvegâh ettikçe neyyir bâhterle hâveri
- 12 Hâver-i şevkette oldukça cilâ-sâz-ı hayât
Mahmidet-perdâz-ı şevk olsun bu İhyâ çâkeri

257

[Cülûsiyye]

Fe'îlâtün (Fâ'îlâtün) Fe'îlâtün Fe'îlün (Fa'lün)

- 1 Yaşasın feyz-resây-ı kişver
Zîr-i destânı bütün dânişver
- 2 Yaşasın zât-ı hümâyûn-sâye
Sâye-güster o bütün enhâye
- 3 Ne büyük mertebedir mertebesi
Sidre-sây olsa becâ kevkebesi
- 4 Olsa gerdûna sezâ nâzende
Ser-firâz eylediği bir bende
- 5 Varsa da sâni-i ünvanîsi

- Yoktur ol pâdişehin sânisî
6 Zîr-i adlindeki sâdık teb'a
Ona her vech ile lâyık teb'a
7 şehe böyle raiyyet şâyân
Ni'me'l-efrâd u ni'me's-sultân
8 Birisi kadr-şinâs-ı hizmet
Birisi şükr-güzâr-ı ni'met
9 Devr-i adlinde bülend eyledi Rab
Rütbe-i ilmi ki i'lâ-yı rüteb
10 Görülen ni'meti lâzım tahdîs
Bunu âmir bize âyât ü hadîs
11 Yâ Rab ol dâveri mesrûr eyle
Kişver ü kalbini ma'mûr eyle
12 Olup ikbâl ü saâdet bâlî
Hâlden hûb ola istikbâli

258

[Cülûsiyye]

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün

- 1 Elhamdu limen en'ame bi'l-mecdi hamdehu
Eşşükru limen şerrete bi'l-feyzi abdehu
2 Olduk yine bir ıyd-ı safâ-bahşa resîde
Lebrîz-i hubûr oldu serâ-ser dil ü dîde
3 Hamdenleke ey Rabb-i nesak-bahş-i avâlim
Erdik bu bihîn-i devr-i dilârây-ı "Hamîd'e"
4 Hakk'ın bize bir nimet-i ulyâsıdır el-hak
Ol şâh-ı kerem-pîşe o sultân-ı güzîde
5 Cem-kevkebe Dârâ-haşem ü Nûşîrvân-hû
Kudsî vü melek-sîret ü pâkîze akîde

- 6 Esbâb-ı meâlîyi buyurmuş bütün ihzâr
Sevk eyliyor insânları minhâc-ı sedîde
- 7 Evlâd-ı ahâlîde bulunmaz bu gidişle
İrfân ile bîgâne vü tahsîl ne-dîde
- 8 Hem ni'met-i dânişten olur hissever-i zevk
Hem nâil olur ehl-i zekâ lutf-ı mezîde
- 9 Mansûs-ı ulû'l-emre itâatle duâdır
Kur'ân-ı ilâhîde, ehâdîs-i Nebî'de
- 10 Feyz-i "leezîdenneküm" e erdi sevenler
Bed-hâhı dahi "inne azâbî leşedîd"e
- 11 Bir lûtfunun âmâde-i şükrânı iken biz
Âgâz ediyor ez-ser-i nev lûtf-ı cedîde
- 12 Dervîş ü ganî pîr ü cüvân zâhid ü âşık
Peymâne-i lûtfundan olur cür'a keşîde
- 13 Te'mîn edemez vasfının ikmâlini İhyâ
Hakkında edilse nice bin nazm-ı kasîde
- 14 Sâfiyyet-i vicdân ile el aç da duâ et
Peyveste ola hüsn-i hitâma bu neşîde
- 15 Ey çehre-tırâzende-i gülzâr olan Allah
Ey feyzi ile tûde-i ezhâr-ı demîde
- 16 Ey Rab semî'-i emel-fürûz ki sensin
Gûş ü deheni kâbil eden güft ü şenîde
- 17 Sultânımızı taht-ı hilâfetde mukîm et
Makrûn ederek âfiyet ü ömr-i medîde
- 18 Gül-gonca-i âmâlini şâd-âb-ı kerem kıl
Dâmânına da olmaya bir hâr halîde
- 19 Mahfûz olalar ârıza-i reyb-i menûndan
Amed-şüd ede tâ ki bu eyyâm-ı sa'îde

Kudsiyyet-i Iyd-ı Saîd-i Adha ve Tahdîs-i Ni'am-ı Cenâb-ı Cihân-Bânî

Fe'îlâtün (Fâ'îlâtün) Mefâ'îlün Fe'îlün (Fa'lün)

- 1 Iyd-ı adhâ ki rûz-i ferruhdur
Şâhid-i sâle gün gibi ruhdur
- 2 Neşve-bahşây-ı rûh bir gündür
Feyzi âfâka münteşir gündür
- 3 Bu günün şânı lâzımü't-ta'zîm
Bunda geldi Halîl'e zebh-i azîm
- 4 Bu günü etti hazret-i Bîçûn
Nüsk-i Hac ile de şeref-makrûn
- 5 Beyt-i Rabbâni-i safâ-zâyê
Mağfîret-gâh-ı feyz-efzâyâ
- 6 Sad hezârân müselmân birikir
Kûy-ı cânâna âşıkân birikir
- 7 Ehl-i tevhîd olunca yek-âvâz
Melekûta çıkar sürûş-ı niyâz
- 8 Olur âmirziş-i ilahîye peyk
Gulgul-ı âsumân-res-i lebbeyk
- 9 Rûhu okşar o nâle vü daavât
Titretir kalbi bâng-i tekbîrât
- 10 Tâbiş-efzây-ı nûr-ı vicdândır
Çihre pîrây-ı şûh-ı îmândır
- 11 İncizâbı bu lâ-yuad beşerin
Merci-i vahdeti zamirlerin
- 12 Bir peyember ile bir Allah'a
Pâk bir dîn-i Hakk'a bir şâha
- 13 Öyle bir şeh ki dîn-perverdir
Kasdı hoşnûd-i peyemberdir

- 14 Taht-ı şâhiye zâtı mâye-i zeyn
Hutbede vasfı hâdimü'l-haremeyn
- 15 Ana cesbân-ter bu ünvândır
Hâtemin elyaki Süleymân'dır
- 16 Ediyor emri ferş-i hatt-ı Hicâz
Nasıl olmaz karîb râh-ı dirâz
- 17 Ebr-i ihsânı şâmilü'l-âfâk
Südde-i lûtfu maksimü'l-erzâk
- 18 Deheni masdar-ı celâl ü cemâl
Sînesi zarf-ı müstakırr-ı kemâl
- 19 Fikri ilhâm-gâh-ı feyz-i Hudâ
Kalbi ârâm-gâh-ı nûr-ı Hüdâ
- 20 Bilip ol şehriyâr-ı pâk-neseb
Rütbe-i ilmi berterîn-i rüteb
- 21 Nice dârü'l-ulûm kıldı güşâd
Buldu artık metâ-ı cehl kesâd
- 22 Etdi dâniyi dânişi İhyâ
Kaldı nâdân rehîn-i istihyâ
- 23 Dahve-i ıyd-ı ilm olup şeb-i cehl
Her hünerde yetiştî birçok ehl
- 24 Cümle-i lûtfu hâmeye sığmaz
Mushaf elbette nâmeye sığmaz
- 25 İnkıyâd u duâsı bizlere farz
Ederiz bâb-ı Hakk'a böylece arz
- 26 Ola Abdülhamîd Han yâ Rab
Mazhar-ı feyz ü nâil-i matlab
- 27 İyd-ı eltâf-ı tev'emi mes'ûd
Sâye-i vâye-güsteri mendûd
- 28 Meed ü ikbâl ile o şâh-ı ferîd

- Ola şevket-res-i hezârân ‘îd
29 Merhamet-pîşedir müciddü’l-hayr
Rabbi sellimhu min urûdi’ d-dayr²⁹⁸

260

Vilâdiyye

Mef’ûlü Fâ‘ilâtün Mef’ûlü Fâ‘ilâtün

- 1 Ey şevket ü şükûhun mihr-i ufuk-tırâzı
Ey ümmetin muazzam sultân-ı ser-firâzı
2 Rûz-ı şeref-zuhûrun mebnâsı her sürûrun
Âfâkı tuttu nûrun işrâk-ı rûh-nüvâzı
3 Fark olmaz oldu dünyâ tâbişle âsumândan
Arzın semâya karşı var iftihâr ü nâzı
4 Râz-âşinâ-yı re’fet, tâbendedir cenânın
Âhâd-ı bendegânın hepsi bilir bu râzı
5 Sıddîkiyâne âmâl Fârûkiyâne ef’âl
Hoşnûd eder be-her-hâl Hallâk-ı bî-niyâzı
6 Zâtiyledir mübâhî evreng-i pâdişâhî
Ünvân ü nâm ü pâki ârâyiş-i magâzi
7 Revnak-fürûz-ı kişver hâkân-ı âsumân-fer
Şâh-ı ketîbe-perver “Sultân Hamîd-i Gâzî”
8 Ey lem'a-bahş-ı iklîl ettin berây-ı teshîl
Demiryoluyla tebcîl ser-menzil-i Hicâz'ı
9 Zıll-ı Hüdâ'sın el-hak lûtfun umûma şâmil
Bî-vâyegân-ı fakrın şefkatli çâre-sâzı
10 Dâmân-ı lafze sığmaz güldeste-i senâsı
Hasr-ı hesâba gelmez a'tâf-ı gam-güdâzı

²⁹⁸ “Ey rabbim onu zarara düşmekten kurtar, selamete erdir” anlamında dua cümlesi.

- 11 İhyâ nu'ût-1 şâhî sığmasa da beyâna
Râh-1 sitâyışinde terk etme türk-tâzı
- 12 Amîn der melekler bang-1 duâ-yı sultân:
Nüh-kubbe-i semâya verdikçe ihtizâzı
- 13 Tahtında kâm-kâr et Sultân Hamîd'i yâ Rab
Efrâd-1 ümmetin hep senden budur niyâzı

261

[Hastahane İçin]

Fe' ilâtün (Fâ' ilâtün) Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün (Fa' lün)

- 1 Âsmân-kevkebe Sultân-1 Hamîdü'l-âsâr
Zât-1 kudsîsi Felâtûn-1 Mesîhâ-enfâs
- 2 Mündefî oldu cihândan maraz-1 nâdânî
Cism-i mülke edeli dest-i maâlîsi temâs
- 3 Hâstegân-1 gurebâya bu şifâgâhı açıp
Dilleri etti bu yüzden dahi mecrâ-yı sipâs
- 4 Olunup rûz-1 vilâdette güşâdı icrâ
Nûşdârû gibi bir zevk-i nev ettin ihsâs
- 5 Çâresâz-1 zua'fâ pâdişeh-i zîşânın
Ömrüne sıhhatine ed'îye-hândır Sivas
- 6 Âfiyetlerle olup taht-nişîn-i devlet
Dil-i şâhânesine ermiye gerd-i vesvâs
- 7 Hastegâne dedi târîh-i mücevher İhyâ
“Habbezâ mevki'ikum” “fihî şifâun linnâs”²⁹⁹

1322

²⁹⁹ “Onda insanlar için şifa vardır” anlamında, 16-Nahl Suresi 69. ayetten iktibas.

262

[Ulu Camiin Tamiri İçin]

Fe' ilâtün (Fâ' ilâtün) Mefâ' ilün Fe' ilün (Fa' lün)

- 1 Zât-ı Sultân Hamîd-i Sâni
Ola verd-i çemen-ârây-ı serîr
- 2 Ahd-i pâkinde olundu ta'mîr
Nice âsâr-ı muallâ-yı hatîr
- 3 Seyredince dedi İhyâ târîh
(Ulu câmi güzel olmuş ta'mîr)

1317

263

[Tokat Saat Kulesi İçin]

Fe' ilâtün (Fâ' ilâtün) Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün (Fa' lün)

- 1 Çâryek asr olmuş iken sâl-i mes'ûd-i cülûs
Rûşenâ-bahş-ı uyûn oldu bu sâatle kule
- 2 Kadd-i mevzûnu olup reşk-âver-i serv-i çemen
Darb-ı sâat ta'n eder çaldıkça savt-ı bülbüle
- 3 Kulle âdem re'si sâat çalması âvâz-ı gayb
Benziyor yâhud kule bir gülbüne sâat güle
- 4 Seyredip İhyâ dedim târîh-i cevherdârını
(Dil-rübâ bu sâat ammâ bî-misâl işbu kule)

Tokat-1318

264

Zara Kasabasındaki Cami-i Şerîfe

Mefâ' ilü Mefâ' ilü Fe' ülün

- 1 İmâmü'l-müslimîn Abdülhamîd Han
Vekîl-i câmiü'l-hayr-ı peyember
- 2 O mebnâlar ki ihyâ-kerd-i lûtfu
Harem-gâh-ı sevâbistâna minber

- 3 İâneyle yapıldıkta bu ma‘bed
İzâr-ı şehre oldu hâl-i dilber
- 4 Derûn u hârici gülzâr-ı kudsî
Menârı gıpta-fermâ-yı sanavber
- 5 Yüzün hâk-i sücûda sür ki olsun
Safâ-yâb-ı tecellî kalb-i muğber
- 6 Kabûl eylerse İhyâ hayrı Yezdân
Olur zerreyse de mihre berâber
- 7 Bu târîh-i latîfim bî-(bahâ) dır
(Zihî beyt-i Hudâ Allahü Ekber)

1320

265

Sivas'ta bâ İrâde-i Seniyye-i Hazret-i Pâdişâhî Güşâd Buyurulan Sergiye Târih:

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

- 1 Hudâ bahşende-i iclâl ü hayr olsun (Hamîd Hân'a)
Ki devri, devr-i irfân kişveri hayrû'l-bilâd oldu
- 2 O bir sultan ki zâtı kullara ayn-ı inâyettir
O bir şeh kim terakkî-cûy-ı esnâf-ı ibâd oldu
- 3 O sultânın mübeccel bendesi mîr-i Reşîd Âkîf
Sivas'a ol zamân kim vâli-i vâlâ-nijâd oldu
- 4 Kudûmiyle vilâyet kesb-i pertev eyledi zîrâ
Ona aksâ-yı kâm i'mâr-ı mülke ictihâd oldu
- 5 Rızâ-yı âli-i şevket-meâbe her işi evfak
Müessir hâli elbette eserden müstefâd oldu
- 6 Hemân bu sergi emrinden ibârettir hayâl etme
İrâdât-ı seniyye cümleten hayrû'l-müfâd oldu
- 7 Değil sergi bu bir bast-ı cenâh-ı ma‘delet Hakkaa
Bu meşher gün gibi, meşhûr-i etrâf-ı bilâd oldu

- 8 Olur meşhûd bunda şâhid-i sa‘y-ı beni âdem
Bu bir mir’ât-ı mesnûât-ı ehl-i ictihâd oldu
- 9 sultâna, bu vâliye duâ-yı nâs gittikçe
Hesâbatı sinîn-âsâ rehîn-i izdiyâd oldu
- 10 Olup hâlince bundan hisse-dâr-ı zevk u vicdânı
Bu şi‘r-i nazma İhyâ hâme-rân-ı intikaad oldu
- 11 Dü mısra eyledim imlâ biri târih-i tâm ammâ
Biri bir fazladır kim gevher-i dil sîne-zâd oldu
- 12 (Sivas’ta bu nev-îcâd sergiyi mîr-i Reşîd açtı) 1321
(Duâ et Pâdişâha meşher-i vâlâ güşâd oldu) 1321

266

Mezbaha Târîhi

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

- 1 Dil-i Sultân Hamîd Hân neyyir-i ufk-ı sürûr olsun
Be-hakk-ı sûre-i garrâ-yı (velleyli izâ yeğşâ)
- 2 Kadîmen şehr içinde olduğundan mâadâ mezbah
Ahâliyçün olurdu müzdehimgâh-ı keder-bahşâ
- 3 Cenâb-ı vâli-i âlî lüzûmun cezm edip derhâl
Bu mevki‘de bu mebnâ-yı metîni kıldılar inşâ
- 4 Kesildi üç koyun kurban dedim târihini İhyâ
(Yerinde yaptı bismil-gâhı pek zîbâ Reşîd Pâşâ)

1321

267

Nişân Târîhi

Fe‘ilâtün (Fâ‘ilâtün) Mefâ‘îlün Fe‘ilün (Fa‘lün)

- 1 Pâdişâh-ı cihân Hamîd Hân’ın
Hıfz-ı Yezdân ola nigezbânı
- 2 Vâli-i kârdân-ı Reşîd Âkif

- Bende-i asdak-ı cihân-bânî
- 3 Nev-be-nev lem‘a-pâş hakkında
Neyyir-i iltifât-ı sultânî
- 4 Öyle neyyir ki bir şuâı anın
Bu murassâ nişân-ı Osmânî
- 5 Bu güher işte sâhile çıkmış
Cûş idip bahr-ı lûtf-ı hâkaanî
- 6 Sîne-âviz olunca ol dâver
Bu nişân-ı zarâfet-efşânî
- 7 Şöyle teşbîhe eyledim âğâz
Bende de cûş edip sühandânî:
- 8 Gönlünün nûru sîne-tâb olmuş
Bir gül açılmış anda nurânî
- 9 Cây eder göğsünü nişan nitekim
Âşıkın gönlü zülf-i cânânî
- 10 Ne müşa‘şa kerem ne lûtf-ı celî
Ne güzey şey! Ne feyz-i Rabbânî!
- 11 Necm-i sâkıp mıdır bu lem‘a ile
Târ eder nûru tîr u keyvânı
- 12 Siz takındıkça nûru ol güherin
Tîre kılsın uyûn-ı udvânı
- 13 Bu tele‘lü seher güşâyîşidir
Der-pey ammâ ki subh-ı handânı
- 14 Bak semânın sühâ-yı enverine
Çıkıyor sonra mihr-i lem‘ânı
- 15 Bu size bir sabâh kevkebidir
Doğacak sonra şems-i rahşânı
- 16 Arz-ı tebrik için gidilmişti
Düş olunca bize dü çeşmânı

- 17 Nazm-ı târîh için bu çâkerine
Sâdır oldu heman ki fermânı
- 18 Secde-i şükre vardı elde kalem
Kâğıda etti vaz‘-ı pîşânı
- 19 Bir sadâ geldi fikr ederken ben
Gark-ı şevk etti gûş ü vicdânı
- 20 Bir de baktım ki bir güher târîh
Şöyle derdi o Âsaf-ı sâni
- 21 (Kerem-i pâdişâhımızdandır)
(Bu murassâ nişân-ı Osmânî)

1321

268

[*Sâl-i Cedîd Tebrîki* isimli manzumede II. Abdülhamîd’in medhedildiği kısım]

(...)

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Ey şeref-ârende-i şî‘r ü nikât
Ey hikem-âmûz ü Reşîdü’l-vülât
Ey sözü mânend olan Îsâlara
- 2 Pâdişehin bende-i irfân-veri
Pâdişeh ammâ ki şükûh ü ferî
Gıpta-fezâ Cemlere, Dârâlara
- 3 Tûl-i zamân serv gibi ol mukîm
Kadd-i bülendin gibisin müstakîm
Çık daha fikrin gibi bâlâlara
- (...)

[*Rütbe-i Sâmîye-i Vezâret Târîhi* isimli manzumede II. Abdülhamîd'in medhedildiği
beyitler]

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Güzîn-i dûde-i Osmâniyân Abdülhamîd Hân'ın
Nev-â-nev pertev-endâz-ı fezâyış olsun iclâli
- 2 Hemîşe mülhemiyyet lutfur efkâr ü âdâtı
Hemân ikmâl-i terfih-i ümemdir azm ü âmâli
- 3 Hadîsinde buyurmuş hazret-i Peygamber-i zî-şân
Yazar İhyâ'da belki hüccetü'l-İslâm Gazzâli
- 4 Hudâ hangi cihânbâne murâd eylerse hayriyyet
Ona ihsân eder bir âsaf-ı ferhunde-ahvâli
(...)

YUSÛF SUÂD (DÜZCELİ) [öl.1930]

[MİR'ATÜ'Ş-ŞU'ÛN]³⁰⁰

270

Abdü'l-ḥamīd Ḥān-ı Şāni-i

Bü'l-megāzi³⁰¹ esbeḡa'l-lāhü te'ālā zıllāle şevketihi 'ālā mefāriḡı'l-'ālemīn! Ve edāme kemāle devletihi ve re'fetihi ilā yevmi'd-dīn!³⁰² Efendimiz ḡazretleriniñ sāye-i merāḡim-sermāye-i cihān-dārīlerinde nā'il ve maḡhar olmuş ve o sāye-i 'ālī-i pādişāhīde işbu kitābımı da te'līfe muvaffaḡıyyet ḡāşıl itmiş oldum. Bināen 'aleyh öyle bir ni'et-i 'ālem-nümāyı taḡdīş zımnında her zamān müdāvemet ve müvāzabetile mütelezziz bulunduḡım du'a-yı bī-iyā-yı şākirānemi burada da bir lisān-ı sitāyişle

tekrār iderim:

Mef'ülü Mefā'ılün Fe'ülün

- 1 Ey şāh-ı serīr-i 'izz ü şevket
Vey pādişeh-i Ḥamīd-i ḡaşlet
- 2 Sen faḡr-i mülük-ı pādişehsin
Bil-cümle ra'ıyyete penahsın
- 3 Faḡr eylemede seniñle eslāf
Faḡr eyleyecek bilā-şek aḡlāf
- 4 Fikr eylemek istedikce vallāh
'Ulviyyet-i şāniñ ey şehensāh
- 5 Bir ḡāl gelir ki ḡayretimden
Ḥāk-i rehiñ öpmek isterim ben
- 6 Zīrā zemin-i 'adāletiñde
Ġarḡ oldu 'umūm-ı 'ināyetiñde
- 7 Her yerde mü'eşşer-i hümayūn
İtmekde 'uyūnı ferle meşḡūn

³⁰⁰ Yusûf Suâd (Düzceli), *Mir'âtü'ş-Şu'ûn*, Asır Matbaası, C.1, İstanbul 1317.

³⁰¹ Savaşların babası yani fetih babası anlamındaki tâbir.

³⁰² "Allahü Teâlâ, şevketinin gölgesini âlemlerdeki firkalar üzerinde uzatsın; devletinin ve refetinin kemalini daim eylesin." anlamındaki dua cümlesi."

- 8 Sen şāhıñ ‘aṭāsı vaşf ü tıbyān
Fikrinde ʈurur zebān-ı subḥān
- 9 Hātemler elīf-i ʈand-i luṭfuñ
Rüstemler esīr-i ʈayd-ı ‘unfuñ
- 10 Der-bār-ı mekārimiñde bekler
İḥsān ü ‘aṭāñı birmekeyler
- 11 ‘Adliñde ‘adīliñ-zede Fārūḳ
Fikriñde mişīliñ-zede Fārūḳ
- 12 Mesrūr-ı ‘ināyetiñle ‘ālem
Ma‘mūr-ı ‘adāletiñle ‘ālem
- 13 Yok sen gibi ḥāşılı kerem-ver
Tārīḥ buña güvāh-ı ber-ter
- 14 Ey sırr-ı ḥaḳīḳat-i ḥilāfet
Vey rūḥ-ı vüçüd-ı pāk-i devlet
- 15 Ol demde ki taḥt-ı zīb-i iclāl
Olduñdu deḡiştı bizde aḥvāl
- 16 Sen şāh-reh-i ‘alāda pişrev
Biz olduḳ o meslegiñde peyrev
- 17 Tekşīr-i mekātib ü meṭābi‘
Efkārı demek de oldı sāṭı‘
- 18 Hiç vār mı idi bilen ‘aceb ne
Köylerde edīb ne edeb ne
- 19 Baḳ ḥālbūki şimdi ehl-i ‘ālem
Ḥālince birer ‘alīm ü a‘lem
- 20 Her ʈarye birer medīnetü’l-‘ilm
Her ferd birer ḥazīnetü’l-‘ilm
- 21 Fikrimce dirim ki hep edībiz
Yāḥūd ki o rütbeye ʈarībiz
- 22 Luṭfuñla zemini itdiñ iḡyā

- Ḳahriñla ‘adūyı itdiñ imḥā
23 ‘Azmiñle Sikender-i cihānsıñ
Rezmiñle şehenşehir-i zamānsıñ
24 Sāyeñde oldı pādişāhā
Nāmūs-ı celīl-i millet a‘lā
25 Reşk itmede şānlı ḥāle māzī
Reşk itmede şānlı ḥāle ātī
26 Biñler yaşa ey kerīm ü eşfaḳ
Ḥaḳḳında odur niyāzım ancak
27 Maṭlūb-ı milel devām-ı ömrüñ
Taḥtında şeref-şudūr emriñ
28 Māzımız içünde bārekellāh
Ātimiz içünde şānekellāh
29 Yā Rabb bi-ḥaḳḳ-ı sırr-ı Levlāk
“Levlāke lemā ḥaleḳtü’l-eflāk”
30 Sulṭān-ı Ḥamid-i nīk-sāzı
Kim şāh-ı celīl-i bu’l-megāzī
31 Revnaḳda taḥt-ı ‘izz ü şevket
İt tā-be-ḳıyām ḥaşr ü sā‘at

NİGÂR HANIM [öl.1918]

[EFSÛS]³⁰³

271

Medhiyye

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Milletin eyler du' â-yı şevketiñle iftiḥâr
Ey şehensâh-ı ' adâlet-perver-i şâhib-vaḳâr
- 2 Dergeh-i elṭâfiñ oldı mültecâ-gâh-ı ' umûm
Her umûruñda saña olsun mu' in Perverdigâr
- 3 Feyz-i luṭfuñla ma' ârif neşr olundu mülküñe
Ḥaşre dek itsün seni taḥtında Rabbim ber-ḳarâr
- 4 Cümle âşârıñ mekârimdir seniñ ey pâdişâh
Cümle evşâfiñ me' âlîdir seniñ ey şehriyâr
- 5 Sâye-i luṭfuñ döşer yekser ru'ûs-ı ' âleme
Öyle ' âlisin sen ey sulṭân-ı ḥurşîd-iştiḥâr
- 6 Böylece ḳalbim lisânım ey Nigâr eyler du' â
Yâ Ḥudâ Sulṭân Ḥamîdi eyle dâ'im kâm-kâr
- 7 Sâye-i luṭfuñda olsun bende-gânı kâm-bîn
Vâr ise düşmenleri tedmîri itsün ḥâk-sâr

³⁰³ Nigâr Hanım, **Efsûs**, (Birinci Kısım) Ahter Matbaası, İstanbul 1308.

ALİ RŪHÎ [öl.1890]

[LEM'AÂT]³⁰⁴

272

Der-vaşf-ı sultān-ı selāṭīn-i zamān ġāzī ' Abdü'l-ḥamīd Ḥān hellede'l-lāhü
mülkehü

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Maṭla' u'l-envārdan olmuş ziyā-güster güneş
Ḥikmetü'l-işrākdan baḥş eylemek ister güneş
- 2 Süre-i Ve's-Şemse bir tefsīr yazmak istemiş
Eylemiş ḥaṭṭu's-su' ā' -ı nūrdan mizber güneş
- 3 Her seḥer feyz-i ' azīmetle du' ā-yı nūr oḡur
Çok mudur āfākı teşhīr itse ser-tā-ser güneş
- 4 Aldı hep meşriḡ zemīni ḡabza-i teşhīrine
Oldı zer-efserle şimdi ḡusrev-i ḡāver güneş
- 5 Ṭurmayub meşriḡda şeb-ḡūn itdi mülk-i maḡribe
Muttaşıl ḡayl-i kevākibden çeküb leşker güneş
- 6 Böyle olmazdı fütūḡu'l-ḡayba maḡzar ḡālibā
Oldı der-bān-ı der-i şāh-ı kerem-perver güneş
- 7 Ol şeh-i ' arş-āsītān kim iktisāb-ı feyz için
Sedde-i iclāline her gün sürer yüzler güneş
- 8 Ol ḡümāyūn bāl ü per sīmurḡ-ı devlet kim olur
ḡülşen-i iḡbāline ṭāvus-ı zerrīn-per güneş
- 9 Ḥāzret-i ' Abdü'l-ḡamīd Ḥān kim sezādır olsa ger
Mīrşad-ı dārātına mirāt-ı İskender güneş
- 10 Bezm-i ' āle'l-āline meh şem' ü fānūs āsumān
Taḡtına eflāk-ı süllem baḡtına aḡter güneş
- 11 Sīne-i şāfında cevherli nişānlar şanmayıñ
Āsumān-ı şevket izḡār eylemiş yer yer güneş

³⁰⁴ Ali Rūhî, **Lemaât**, Mihrān Matbaası, İstanbul 1302.

- 12 Şafha-i simin bedre yazsalar evsafını
Tār-ı zerrin-i şu'ā'ından çeker maşar güneş
- 13 Rütbe-i iclāl-i rüz-efzūnını tebşir için
Şarḫ u ğarḫı devr ider her gün olur mihter güneş
- 14 Tāc-dārān-ı selefde vārsa mişli söylesün
Görmemiştir böyle şāhenşāh-ı nūr-efser güneş
- 15 Zāt-ı pākiñdir şehā serdār-ı şāhān-ı cihān
Öyle kim olmuş kevākib-ḫayline server güneş
- 16 Dehre luḫf-ı şāmiliñ olmuş mürebbī ğam degil
Eylese ecsāmdan kaṭ' -ı ta'alluḫ ger güneş
- 17 Feyz-i enzārīñ seniñ bi-ḫadri kıymet-dār ider
Ter-i beytle rīze-i sengi ider gevher güneş
- 18 Zerre-perverlikde olmazdı müsellemlen olmasa
Bende-perverlikde key elṭāfiña maḫhar güneş
- 19 Olmaḫ üzre ru'yet-i didārīñ şükrānesi
Her gün eyler 'ālemi ğarḫ-ı zer ü ziver güneş
- 20 Bir ğazel tarḫ eyleyim şevḫ-i cemāl-i pākiñe
Şerm idüb olsun kemāl-i reşk ile muḫṭar güneş
- 21 Olmayub tāb-ı ruḫ-ı dildāra tāb-āver güneş
Ġāh ğāh ebr-i siyehden örtünür mi'cer güneş
- 22 Rūy-ı pūr-envāriyle la'l-i leb-i dildāra bak
Çok mudur dirsem geh olmuş çeşme-i kevşer güneş
- 23 Ol mehimiñ 'aşḫında olmuşdur raḫībim dostlar
Ol sebebdendir çeker her dem baña ḫançer güneş
- 24 İĝbirārından baña gerdūn-ı gün göstermiyor
Āfitābım 'arz-ı didār it desin göster güneş
- 25 Zerre-i dergāh-ı mülāyim cenāb-ı şems-i Ḥaḫḫ
Gösterir Rūḫī baña elbette rüşen-ter güneş
- 26 Şemsdir erbāb-ı 'irfāna delīl-i ḫaḫḫ-nümā

- Öyle kim olmuş Hālî-i Azra rehber güneş
 27 Kāfiye-teng oldu itdim ‘azm-i sūy-ı ihtisār
 Bi’z-zarūr aqşam olunca kim gürüb eyler güneş
 28 Tā tecellî-hāne-i işrākdan her şubh-dem
 Dehre eyler neşr-i nūr-ı Hālîk-ı ekber güneş
 29 Şu’le-pāş ol burc-ı şevketden fezā-yı ‘āleme
 Toğmasun sensiz cihānda tā dem-i maşer güneş

273

Kaşide-i diğer der-vaşf-ı zıll-ı Yezdān gāzî ‘ Abdü’l-ḥamīd Hān tūle’l-lāhü

‘ömrehü

Fe‘ilātün (Fā‘ilātün) Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün (Fa‘lün)

- 1 ‘Ālem-i kevne iden ‘atf-ı nigāh-ı im‘ān
 Seyr ider cünbiş-i şan‘-ı ḥükm-i Ḥaqqı ‘ayān
 2 Eyle der-piş-i nazar rābıta-i ecrāmı
 İntizām üzre ider ‘ālem-i imkān cereyān
 3 İhtilāfāt-ı tūlū‘-ı kamer ü şems-i münir
 İder icāb-ı tevālî-i fuşul ü ezmān
 4 İmtizācāt-ı ‘anāşır idüb irāş-ı vücūd
 Gelir āşār-ı mevālîd-i zuhūra her ān
 5 Fıtraten cümleden efzūn olub isti‘dādı
 Oldı terkīm-i İlāhiyle mükerrerem insān
 6 Hılqaten mā’il-i cem‘iyyet olub nev‘-i beşer
 Medeniyyetle cihān eyledi kesb-i ‘umrān
 7 İktizā eyledi bir rābıta-i dīniyye
 Tā ki muḥkem ola şirāze-i ‘umrān-ı cihān
 8 Hıkm-i bāligasiyle iderek ba‘ş-ı resul
 Hālîk-ı kevn-i Hudāvend-i ḥakīm-i deyyān
 9 Sırr-ı tevḥīdini bi’l-vāşıta teblīg idi

- Oldı zāhir-i cihet-i vahdet-i baḥş-i edyān
10 Enbiyā eyleyüb aḥkām-ı Hudāyı teblīġ
Oldılar hādī-i sırr münzel-i rāh-ı ʿirfān
11 İrişüb debdebe-i nevbet-i sulṭān-ı resul
Tutdı āfākı bütün şīt ü şadā-yı ĩmān
12 Ḥayli dem rūşen idüb ʿālemi nūr-ı nebevī
Gitdi dillerde olan zulmet-i baġy ü tuġyān
13 Bir zamān soñra olub mühr-i nübüvvet ġārib
Oldı ḥurşīd gibi māh-ı ḥilāfet tābān
14 İtmedi emr-i ḥilāfet daġı bir yerde qarār
Satvet-endāz-ı cihān olmadan āl-i ʿOşmān
15 Oldı bu āl-i celīliñ daġı çok zī-şerefi
Şevket ü şānile evreng-i şükūhe sulṭān
16 Viridi ammā felek ḥaşmete bir başka şafā
Kevkeb-i māh-ı fer-i baġt-ı şehenşāh-ı zamān
17 Şeh-i Cem-kevkebe sulṭān-ı Ḥamid-i şānī
ʿAql-ı evvel olur idrākına denk ü ḥayrān
18 Şeh-i evreng-i ʿadālet ki der-i şevketine
İder iqbāli bugün Nūşirevānı der-bān
19 ʿAyn-ı aʿyān-ı ümem rūḥ-i revān-ı ʿālem
Mıhr-i gerdün-ı ḥaşem zıll-ı zalīl-i Raḥmān
20 Vākıf-ı nükte-i esrār-ı eḥādīs-i nebī
ʿĀrif-i cümle-i aḥkām-ı nuşuş-ı Qurān
21 Zātı Şiddīka taḳāde bedel-i gül görünür
Nāmı Fārūka ʿadāletde olur ʿaṭf-ı beyān
22 Cevher-i ṭıynetine nūr-ı velāyet māye
Dil-i pür-hemtine feyz-i kerāmet erzān
23 Şemʿ-i tedbīrine taḳdīr-i İlāhī fānūs
Pertev-i reʿyine pervāne ḳazā-yı Yezdān

- 24 Vüs‘at-i kişver-i iclāline nisbetle alır
Vasa‘-ı belde-i cāhende felek bir meydān
- 25 Keşti-i sal‘anata Nūhdur ol hāmi-i melek
Mevc urur baħr-i necāt olsa daħī bir tūfān
- 26 adar uvve-i udsiyyeye mażhardır kim
Olsa fermānı eger rābı‘ta bend-i zıddān
- 27 Bir daħī eylememek űzre abűl-i terkīb
Bozular rābı‘ta-i cűmle-i Lā-yectemi‘ ān
- 28 Gıce devr olduđuna hāk-i derinde gűndűz
Uruyor kendini yerden yere mihr-i raħşān
- 29 Baħr-i eltāfına cān atmağa dil-teşne olub
Cűylar cűmle dűşűb yollara olmuş cűyān
- 30 Ebr-i lu‘fıle nesīm-i keremi ister ise
urı toprağı ider reşk-i riyāz-ı Rıdűvān
- 31 Dem-i ferħunde dem-i faşl-ı bahār-ı ‘ahdiñ
ıldı ezhār gibi hālkı ser-ā-ser ħandān
- 32 Ey şehensāh-ı cihān sāye-i lu‘fıñda seniñ
almadı bir gűzi yaşlı meger ebr-i giryān
- 33 Pādişāhım bilirim encűm-i eflāk gibi
Gerçi nā-yāb ise de vaşfıña ħadd ű pāyān
- 34 Bűyle mi eyler idim medħiñi ammā taħrır
Āh olsaydı eger bende şafā-yı vicdān
- 35 Hiç ābil midir ol dilde şafā kim her dem
Ola muđber şedde-i jeng-i ğuműm-ı ħarmān
- 36 adar űzdi beni darbe-i ahrı felegiñ
Eyledi şűretimi şanki heyűlāda nihān
- 37 Elli yıl sāye-i şāhānede ħidmet iderek
Pederim Veys uluñ idi ed‘iyye ħavān
- 38 Mutaşarrıf iken űç yıl oluyor ayşeride

- Üstüne ev yıkılıb oldı yoluñda kurbān
39 Şimdi ben rūḥ-ı mücerred gibi tenhā kaldım
Oldı eczā-yı ten-i baḥt ü ümīdim rīzān
40 Bī-ḳarār eyleyerek gerdiş-i nā-hemvārı
Vaṭanımda beni seyyāḥa çevirdi devrān
41 Dest-gīrī-i ‘ ināyetle bütün eylediler
Ḥakdan pāye-i iḳbāle teraḳḳī aḳrān
42 Yüregim ğayret-i aḳrān ile ḳān ağlamada
Ne ḳadar ḥalk yanında yüzüm olsa ḥandān
43 Ḳalırım cāḥ-ı melāletde zārūrī çıḳamam
Rasn-ı ‘ āṭafetiñ olmaz ise çāre-resān
44 İltifāt eyle baña luṭf iderek sulṭānım
Olayım ben daḥī sāyeñde seniñ bir ḥısān
45 Ḳurumuş mezra‘ a-i ma‘ rifetim ‘ ālemde
Cūy-ı dil-cūy-ı ‘ ināyātıñ ile it reyyān
46 Feyyizān-ı kerem ü ‘ āṭifetiñden tā kim
Yeñi başdan bulayım ben daḥī feyz-i ray‘ ān
47 Beni dem-beste iden renc ü ‘ anādır yoḳsa
Ḥüsn-i ta‘ bīrime dem-beste olur ehl-i beyān
48 Benim ol bülbül-i şīrīn dem-i gülzār-ı kemāl
Ki şafīrimden olur ehl-i feṣaḥat raḳşān
49 Āb-ı rūy-ı şu‘ arā dinse baña lāyıḳdır
Ki zemīnimden ider āb-ı belāḡat feverān
50 Nīce işbāt-ı hüner pādişehim bir şeyimi
Her sözümda‘ vī-i ‘ irfāna olur bir bürḥān
51 Ben idersem de eger terk-i ḥayāt-ı fānī
Rūḥ-ı evşāfiñ ile zinde ḳalır bir dīvān
52 Feyz-i cāvid-i kemālāt iledir ‘ ālemde
Nīce insān olana ‘ ārdır āb-ı ḥayvān

- 53 Vārdı pāyāna sūḥan-bānīñ du‘āyī Rūḥī
Eyle īṣāl-i icābetgeh-i Rabb-i Mennān
- 54 Kār-ı fermā olaraq cünbiş-i ecrām felek
İntizām üzre bulunduqça sipihr-i gerdān
- 55 Necm-i iqbāli ola burc-ı şerefde lāmi‘
Eylese zātını Ḥaqq kūtüb-ı medār-ı devrān

HASAN TEVFİK (BATUMÎ) [öl.1908]

[RAVZA-İ MUHÂVERE]³⁰⁵

274

‘Arz-ı gül-deste-i şükr ü maḥmidet

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Āfitāb-ı şevket ü iclāl-ı Hān ‘Abdü’l-ḥamīd
Kıldı āfāk-ı cihānı pür-ziyā vü lem‘ a-dār
- 2 Böyle zāt-ı aḫdese muḥtāc olubdur mülk ü dīn
Rūh u iḫyādır vücūd-ı devlete ol şehriyār
- 3 Gülşen-i elṭāfına nisbet anıñ bāğ-ı İrem
Gül-sitān-ı dehr içinde görünür bir ḥaşş u cār
- 4 Ol Süleymān-ı zamānıñ çeşme-i iḫsānına
Rūz u şeb eyler tehācüm Āşafān ü mūr u mār
- 5 İ‘tirāf-ı ‘aciz ider taḫdīr-i kıymetde ‘uḫūl
Öyle bir kimyā olur kim ḥāke itse i‘tibār
- 6 Teşne-diller oldı sīr-āb-ı zülāl-i şevketi
Kaşr-ı iḫsānında cārī çün hezārān cüy-bār
- 7 Zahrına bir körpeniñ imrār iderse destini
Heybet-i şīr-i jiyān cisminde olur āşikār
- 8 Māh-ı burc-ı salṭanat mihr-i sipihr vaḫ‘ a vü şān
Māhi-i zulm ü sitemdir ol şeh-i ‘ālī-tübār
- 9 Bāğ-ı taḫt-ı salṭanatda naḥl-i cism-i aḫdesi
Tā kıyām olsun kemāl-i ‘āfiyetle pāy-dār
- 10 Dā‘imā itmek teraḫḫī niyyeti ‘ilm ü fūnūn
Bir kitāb te‘līf idüb taḫdīme virdi ictisār
- 11 Her umūrı ehline tefvīz ider bi‘l-intihāb
Ol sebebden bulmada ‘ilm ü ma‘ārif intişār
- 12 Ḥāfızu’l-Ḳurān ḥazīne-dārı işte ez-cümel

³⁰⁵ Hasan Tevfik (Batumi), **Ravza-i Muhâvere**, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1296.

- Sū-be-sū hayra delālet itmede leyl ü nehār
- 13 Ya' ni kim Behrām ağā-yı kārđān ve haqq-şinās
Dā'imā erbāb-ı 'ilm ü fazla eyler i' tibār
- 14 Eyledi eşrāf-ı ümmetden ātī çün Zü'l-celāl
Ol sebebdendir muḡarrıb eylemişdir tāc-dār
- 15 Çeşme-i āb-ı zülāle ins ü hayvān toplanur
Bezm-i luḡfında aḡar çün her dem āb-ı hoş-küvār
- 16 Teşne-i āb-ı ināyet oldum aḡdım lebde çāk
Şimdi sīr-āb eyledi ol baḡr-i cūd u kām-kār
- 17 Öyle şāhensāh-i 'ālem kim vücūduyla anıñ
Ser-te-ser ehl-i ma'ārif eyler elbet iftiḡār
- 18 'Arz-ı gülzār-ı teşekkür ile Tevfīḡ şubḡ u şām
Ol bahār-ı luḡfiyla çün ravza oldı bu nişār
- 19 Pādişāh-ı 'ālemiñ hem de anıñ sevdiklerin
Şaḡn-ı 'ālemde hemişe Rabbim itsün ber-ḡarār
- 20 Şarf-ı himmetle delālet eyleyenlerden hemān
Raızı vü hoşnūd ola dā'im cenāb-ı Gird-gār

275

Li-mü'ellefi'l-faḡīr

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

- 1 Şāh-ı serīr-i salḡanat ḡāzī ' Abdü'l-ḡamīd Ḥān kim
Oldı zülāl ü re'fet ü 'adliyle gönlüm şādümān
- 2 Būy-ı ezhār-ı güleşen-i luḡf u iḡsān-ı himmeti
Bād-ı bahār-ı şevketi revnaḡda şaḡn-ı cihān
- 3 Öyle ma'ārif-perver kim zāt-ı müsebbihādım odur
Baḡş eyler cism-i 'āleme herkez ḡayāt-ı cāvidān
- 4 Eyler vezān çün şubḡ u şām bād-ı nesīm-i re'feti
Alur meşām-ı ehl-i dil feyz ü meziyyet her zamān

- 5 Pejmürde iken ravza-i maqşad-ı hazân ğam ile
Küşâde oldu ğonçe-i maqşûd u âmâl nâgehân
- 6 Manzûr-ı çeşm-i rağbeti oldu bu eşer der-‘ aqab
Ṭab‘ u neşrini fermûde kıldı ol şâh-ı ‘ âli-şân
- 7 İnsün firāvân ü mezîd gülzâr-ı taht ü qaşrında
‘ Ömr ü şükûh-ı şevketin baĝ-ı cihânda müste‘ân
- 8 Berceste bu mışra‘ ı bād eyler ‘ andelîb gönül
Baĝ-ı ‘ âlemde müstedâm kılsun o Hâlıkü’l-ekvân
- 9 Üstâz ü şâkird çıkarır bî-ĝâye Tevfîk târihîn
İrade-i şehensâhla neşr oldu bu ravza hemân

1296

276

**Mümeyyizân-ı ravza-i ‘ irfân ve müttehezân-ı baĝçe-i iz‘ândan Bahâ’ü’ d-dîn Begiñ
inşâd buyurdukları riht-i târih-i ṭab‘ -ı girân-bahâlarıdır.**

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

- 1 Şehensâh-ı cihân ‘ Abdü’l-ĥamîd Hân-ı kerem-kânîñ
Dü-dest-i ‘ ârifet-baĝş-ı ‘ ulûm ehline temdîdde
- 2 Şabâ-yı luṭfî neşr itdi müretteb bûy-ı ezhârın
Görünce leff olunmuş Ravzayı evrâk-ı tesvîdde
- 3 Şaĝîr-i faĥr-i ĥalk bâĝ-ı hünerden ‘ arşa ‘ aks itdi
Sezâdır naĝme-i murĝ-ı seĥer-veş şükr ü taĥmîdde
- 4 Hâsan Tevfîk Efendinin nişân-ı fazlına dildâr
Ki ‘ âlî bir eşer cem‘ eyledi bu tarz-ı tecdîdde
- 5 Bahâ gülzâr-ı ṭab‘ imda iki ğonca mişâl târih
Açıldı Ravza-i Tevfîk-i Raĥmân mülk-i tevĥîdde

1296

MEHMED NÂZİM [öl.1926]

(Konya vilayeti mektupçusu)

[AHD-İ ŞEHİRİYÂRÎ]³⁰⁶

277

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Üstümüzde sāye-bān olduķca zıll-1 şevketiñ
Pādişāhım şānlıdır elbette istikbālimiz
(...)
- 2 Mübāhīdir vücūd-1 aķdesiñle taħt-1 'Oşmāñ
Mübeşşirdir seniñle pādişāhım baħt-1 'Oşmāñ

³⁰⁶ Mehmed Nāzım, **Ahd-i Şehriyârî**, Matbaa-i Ebuzziya, Kostantiniyye 1304.

ŞEYH REMZÎ [öl.1889]
[MECMU'A-İ EŞ'ÂR'dan]³⁰⁷

278

Sâl-i hümayûn târihi

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Şehriyâr-ı mülket-ârâ husrev-i ferhunde-fer
Dād-h'āh-ı mülk ü millet dāver-i vālā-himem
- 2 Āsumān-ı 'izz ü 'işmet kūh-ı temkīn ü vaqār
Ma' den-i esrār ü hikmet menba' -ı cūd u kerem
- 3 Virmemişdir bir semer devlet-nihāl-ı salţanat
Zāt-ı vālāsı gibi şevket-medār-ı muhteşem
- 4 Öyle bir şahenşeh-i gāzī ki yümñ-i himmeti
Zīb ü fer virmekdedir evzā' -ı mülke dem-be-dem
- 5 İtdi mülk-i Rūmı ol rüşen zamīr ü nīk-rāy
Ser-te-ser kenzü'l-'ulūm ü derbeder dāru'l-hikem
- 6 Ey zihī Kistrā-yı 'ādil-dil ki nazmından anıñ
Eylemez āhū-yı vaḥşī şīrden şahrāda rem
- 7 Ey felek-i cāh ü mülk-çākerime ḥurşīd-i tāc
Ḥusrev-i şīrīn-şemāyil dāver-i ferhunde dem
- 8 Rūz u şeb Remzī ider dergāh-ı Bārīden niyāz
Kim bi-ḥaqq-ı 'arş ü ferş ü kürsi vü levḥ ü kalem
- 9 Yetmeye mir'āt-ı şāf-ı ḥātır-ı mesrūrına
Gerdiş-i eyyāmdan jeng-i melāl ü gerd-i ğam
- 10 Böyle çok sāl-i hümayûn fāl-i kevr yā kām-dil
Ey şehensāh-ı Sikender çāker ü Dārā-ḥıdem
- 11 İtdi bu târiḥe cevzā-yı felek tāciñ nişār
Sa' d ola bu yıl saña ey müşfik-i re'fet-şiyem

1305

³⁰⁷ Şeyh Remzî, **Mecmua-i Eş'âr**, (Neşreden: Mehmed Ali), Mahmûd Beg Matbaası, Dersaâdet 1307.

Diğer tārīḥ-i sāl-i hümāyūn

Fā' ilātūn Fā' ilātūn Fā' ilātūn Fā' ilūn

- 1 Māh-1 burc-1 salṭanat mihr-i sipih-i merḥamet
Şām-1 encüm leşker ü gerdūn-ḥıdem Sulṭān Ḥamīd
- 2 Dād-ḥ'āh-1 mülk ü millet pādişāh-1 din-penāh
Zıll-1 Ḥaḫḫ 'avnü'l-verā ğavşu'l-ümem Sulṭān Ḥamīd
- 3 Kīk-i şāhīnden hirās itmez kebüter bāzdan
Veh ne hoş itmiş cihānı muntazam Sulṭān Ḥamīd
- 4 Kışsa-i Ḥātem olur saḥ-1 zemīnden nā-bedīd
Açsa ger ihsān için dest-i kerem Sulṭān Ḥamīd
- 5 Keşti-i māh-1 nevi deryā-yı çarḥ-1 aḫzarı
Eyledi müstağraḫ-1 nāz u ne' am Sulṭān Ḥamīd
- 6 Kadd-i serv ü ḥaṭṭ-1 reyḥān ü ruḥ-1 nesrīn ile
İtdi mülk-i Rūmı gülzār-1 İrem Sulṭān Ḥamīd
- 7 Tā felekde cilve eyler āfitāb ü māh-tāb
Görmeye mir'at-1 ḳalbiñ jeng-i ğam Sulṭān Ḥamīd
- 8 'Ömr ü taḫt ü tāc-1 mülk ü mālīke olsun mezīd
Gün-be-gün sā' at-be-sā' at dem-be-dem Sulṭān Ḥamīd
- 9 Yazdı Remzī gevher ile sāl-i nev tārīḥini
İtmeye yā Rabb bāşından sāye kim Sulṭān Ḥamīd
- 10 Sālīñiz olsun hümāyūn māhıñız fīrūz-1 rūz
Ḥusrev-i Dārā maḳām ü Key ḫaşem Sulṭān Ḥamīd

1298

Mef' ulü Mefā' ilü Mefā' ilü Fe' ulün

- 1 Behrām-1 felek görse bu Behrām-1 zemīni
Dergāhıñıñ ister ola der-bān-1 kemīni
- 2 Bir Āşāf-1 Cemşīd-i merātib ki sezādır

- Hurşid-i felek Hâteminiñ olsa nigîni
- 3 Bir müna‘‘ am-ı feyyâz ki iksîr-i nigâhı
Ger düşse zer-i hâliş ider hâk-i zemîni
- 4 Şâd eyledi Yeşribde binâ itdigi hayrât
Peyğamberi hem ilâ hem aşhâb-ı güzîni
- 5 İhsâna cezâ bildi ki yokdur mekr-i ihsân
İhsân ile kesb eyledi firdevs-i berîni
- 6 Yüz karnıda ol zât-ı keşîru’l-berekâtüñ
Şanmañ ki gele sâhit-i ğabrâya qarîni
- 7 Ne bak aña vâr fitne-i devr-i kameriden
Ke’ltâf-ı İlâhîdir anıñ haşn-ı haşîni
- 8 Bu nâm u nişân-ı şân ki şâyestedir el-ħakķ
Vâr dîn ü diyânet gibi bürhân-ı metîni
- 9 Ey devlet-i ‘Osmâniyyeniñ maħlaş-ı hâşı
Vey millet-i İslâmiyyeniñ yâr-ı mu‘îni
- 10 Bir baħr-i keremdir dili Sulţân-ı Hamîdiñ
Zâtüñdür o baħr-i keremiñ dürr-i şemîni
- 11 Her pâdişehiñ genc-i zer ü sîmi var ammâ
Yok sen gibi bir maħrem-i râz-ı dil ü dîni
- 12 Bir kenz-i kerâmâtdır ol dâr-ı sa‘âdet
Sen pâk-güher-i hâzin-i Muhtâr-ı Emîni
- 13 Bir bâriña kuvvesidir ol dergeh-i vâlâ
Sen mâh-ı melek-sîret anıñ rûh-ı emîni
- 14 Virmiş saña her yolda Hudâ bedraķa-i râh
Gencîne-i sineñde olan nûr-ı yaķîni
- 15 Şebt itse ķalem-i Rûmda evşâf-ı cemîliñ
Âfâķı tutar râyiķa-i nâfe-i ĉîni
- 16 مدح تو بتحرير نهايت نه پزيرد
ان به كه دعا كويمت از قلب خزيني

- 17 تا هست بمرأت مه و فروغي
يا رب كدر از حادثه چرخ نه بيني
- 18 تا سر و سمن را بچمن روح شكوه است
هر دم كلي از كلبن امال بچيني
- 19 صد ماه چنان روزه بطاعات بداري
صد عيد چنين بادل خوشكام به بيني
- 20 رمزي بدر آن روز سعادت كه بمالد
بر خاك درت از سر اخلاص چيني

EYYÛB SABRÎ [öl.1890]

[NEVZÂD'dan]³⁰⁸

281

Zînet-bağş-ı evreng-i salţanat zîb-efzâ-yı şân-ı hilâfet-i şevket-me'âb efendimiz
hâzretleriniñ ba'zı evşâf-ı celîlelerini hâvî 'âcizâne söylemiş olduğum kaşîde-i
mücmele-i târîhiyyedir

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Hâzret-i ' Abdü'l-ĥamîd tahtında olsun ber-devâm
Nûr-ı zâtı pertev-efzâ oldu bedr-i kâmile
- 2 Re'y-i vâlâ-yı kerâmet ihtivâsı ol kadar
Şâ'ib olmuşdur ki ĥayret virdi her bir ' âķile
- 3 Gerçi ' adliyle temâyüz eylemiş Nûşîrevân
Lîk teşâdüf itmemiş dünyâda böyle ' âdile
- 4 Hâyr-ĥ'âh-ı mülk ü millettir o şâh-ı nüktedân
Baĥtiyârdır kûl olanlar öyle şâh-ı fâzıla
- 5 Bir melek-ĥaşlet ki zann eyler anı her bir gören
Neşr-i dâd itmek için gelmiş bu arz-ı sâfile
- 6 Dergeh-i şevket-ķarârı mecmu' -ı şâĥib dilân
Pek ziyâde ĥürmet eyler her ' alîm-i ' âmile
- 7 Cism-i mülk ü devletiñ bir rûĥ-ı sulţânîsidir
Emr ü fermânı teşâdüf eylemez bir ĥâ'ile
- 8 Zât-ı şâhâneñdeki evşâf-ı gevher-bârını
' Add ü tafşîl eylemek ķâbil degil ĥiç bir dile
- 9 Şît-i ' aķlıñdan cihân oldu ĥaberdâr ĥusrevâ
' Adl ü fazlıñ i' tirâf itmekte devletler bile
- 10 Câlîs-i evreng-i a' lâ-yı hilâfetdir o şeh
Her ĥuşuşunda mü'eyyed ' avn-i peygamber ile
- 11 Çeşm-i dünyâ görmemiş ol pâdişâhiñ mşilini

³⁰⁸ Eyyûb Sabrî, *Nevzâd*, Kastamonu Vilâyeti Matbaası, Kastamonu 1307.

- Gerçi geçmiş pādişehlerden hezārān k̄āfile
- 12 Vaşf-ı ‘āle’l-‘āliniñ ġāyātına irmez k̄alem
Mağşadı icmāl idüb tavşīfe virdim fāşıla
- 13 Dest-i istirhāmı H̄aḡḡa ḡaldırub artıḡ du‘ ā
Eylemek pāyende Şabrī yaz güzel bir tekmile
- 14 H̄aḡ müdemmer eylesün a‘ dā-i dīn ü devletiñ
H̄āsīdān dil-cūn olub düşsün belā-yı hā’ile
- 15 Sāl-i nev tebrikine çıḡdı güzel tāriḡ-i tām
“Pādişāhim ‘ōmrüñüz hem devletiñ müzdād ola”

1303

DİYARBAKIRLI NİYÂZÎ [öl.1900]

[ÂMÎD-İ SEVDÂ'dan]³⁰⁹

282

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Ol şehensâh-ı mu' azzam ki zamân-ı devleti
Mebde'-i feyz ü terakķîdir bu mülk ü millete
- 2 Mülk ü millet sâyesinde eyler elbette şu' üd
Süllem-i ' irfân ile tâ müntehâ-yı satvete
- 3 Ma' delet-şefkat gibi evşâf-ı ' âle'l-' âl ile
Nâm virir dîbâce-i târih-i insâniyyete
- 4 Bilmeli çünkü muhakķak zât-ı pāk-i aqdesi
Ni' met-i dârındır bu millete bu devlete
- 5 Hakk muvaffak eylesün tertîbidir tedbiridir
Şân viren iqbâl-i istikbâl-i İslâmiyyete

³⁰⁹ Diyarbakırlı Niyâzî, *Âmid-i Sevdâ*, A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1308.

SÂDIK VİCDÂNÎ [öl.1939]
[NAĞAMÂT-I VİCDÂNİYYE'den]³¹⁰

283

Tahdîş-i ni' met

–Medh-i velî-ni' met-i bî-minnet–

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Başlayın 'Osmânlılar tahmîd-i Rabb-i 'izzete
Ez-ser-i nev başlayın tesbîh-i Rabbâniyyete
- 2 'Arşa çıksun nağme-i tahmîd ü tesbîhâtünüz
Zîb-i nev virdi bugün Hakk şân-ı İslâmiyyete
- 3 Mebde'-i devr-i sa'âdetdir haqîkatde bugün
Mültecâ-yı pîr ü bernâ virdi Mevlâ ümmete
- 4 Maşdar-ı feyz ü terakkîdir haqîkatde bugün
Kondı 'ankâ-yı hilâfet mehd-i saltâniyyete
- 5 Mazhar-ı nûr-ı tecellîdir haqîkatde bugün
Hakk te'âlâ elyâkın baş itdi taht-ı şevkete
- 6 Akdes-i eyyâmıdır rûz-ı velâdetdir bugün
Sermedî şüretle mebde' oldı mes'ûdiyyete
- 7 Mevlid-i sultân-ı 'âle'l-'âl-i tıynetdir bugün
Baş olunmuşdur hayât-ı tâze cism-i devlete
- 8 Nûr-pâş olmuşdu hakkâ neyyir-i şevket bugün
Feyz-i nev virmiş idi gabrâ-yı insâniyyete
- 9 Hâzret-i Sultân Hamîd olmuşdu bürhân-ı kemâl
Böyle bir yevm-i muqaddesde kemâl-i kudrete
- 10 Eyledi ol velâdetle cihânı garç-ı nûr
Şoñra virdi zîb ü fer evreng-i 'Osmâniyyete
- 11 Pâdişâhâ şevketiñle çok yaşa biñler yaşa

³¹⁰ Sâdik Vîcdânî, *Nağamât-ı Vîcdâniyye*, Kastamonu Vilâyet Matbaası, Kastamonu 1312; İbrahim Akyol, "Sâdik Vîcdânî ve Nağamât-ı Vîcdâniyye'si", *Çankırı Araştırmaları Dergisi*, S.4, Kasım – 2009.

- Bahtiyārız nā' il olduḡ sen velī-ni' mete
12 Āfitāb-ı ma' deletsin tābiş-i 'adliniñ seniñ
İtdi dünyāyı ser-ā-pā ġarḡ-ı nūrāniyyete
13 Mülket-i şāhāneñi her güne āsāyiş ile
Ġıbṡa-baḡş itdiñ şehā dāru'l-ḡulūda cennete
14 Her vilāyet her livā her bir ḡazā her nāhiye
Oldı bir enmūzec-i zībāl-i ma' mūriyyete
15 Ekmeli'l-edvārdır devr-i hūmāyūniñ seniñ
ṡaldılar 'Oşmānlılar deryā-yı mesrūriyyete
16 Ecmelü'l-a' şārdır 'aşr-ı hūmāyūniñ seniñ
Taḡvīt virmekdesin ḡaḡḡıyla İslāmiyyete
17 Şāni-i Fārūḡ-ı a' dilsin eyā faḡru'l-mülük
Yollar açdıñ ümmete ḡüsn-i sülük ü sūrete
18 'Avn-i ḡaḡla mu' dilāt-ı devleti et zıll-ı ḡaḡḡ
Dā'imā itmekdesin işāl-ı ḡüsn-i şūrete
19 ḡüsn-i tedbirin bütün dünyāya virdi intizām
Şavlet-i ḡahrınla a' dāyı düşürdüñ rehbeti
20 Sāye-sāz-ı ma' deletsin ṡoḡrusu dünyāya sen
Cā-be-cā 'ālem şitāb itmekde 'aḡd-i ḡalete
21 Her irādeñ her nev' -i fermān-ı şāhāneñ seniñ
Oldı dünyāda bütün miḡyās-ı ḡaḡḡāniyyete
22 Mazḡhar-ı ferdānesin ilhām-ı sübbūḡāneye
Feyz-i ḡaḡḡ cārī olur yenbū' -ı 'aḡl u firkiye
23 Sāye-i 'adl-i hūmāyūniñda her 'abdin işi
Oldı ḡaḡḡıyla meḡārın ḡüsn-i faşl u ru'yete
24 Aşdaḡā-yı dīn ü devlet 'ahd-i 'adlinde seniñ
Yā naşıl cehd eylemez ibrāz-ı ḡüsn-i ḡidmete
25 Z̄erretün mā istikāmetden olunmaz inḡirāf
Feyz-baḡş olduñ ser-ā-pā aşdaḡā-yı devlete

- 26 Luṭf-ı maḥzīnla bütün dünyāyı dil-sīr eylediñ
Mültecāsīñ ḥāşılı erbāb-ı faqr u ḥācete
- 27 Gelmedi gelmez cihāna bir nazīriñ toḡrusu
Hep melek taq̄dīs-ḥāndır sen Ḥamīdü'l-ḥaşlete
- 28 Vaḳf u ḥaşr itse cihān eyyām-ı 'ömri şübhesiz
Vāşıl olmaz medḥ-i şāhāne ḥudūd u ḡāyete
- 29 Çeşm-i dünyā görmedi böyle müşahḥaş bir mişāl
'Adl-i zāt-ı pāk-i Ḥaḳḳa fıtrat-ı 'ulviyyete
- 30 Eyleyüb evāf-ı şāhāneñden istinbāt-ı feyz
Bir ḡazel tarḥ eyledim geldim de şevḳ u ḡayrete
- 31 Sākīyā bir bāde vir dil-teşnegān-ı vuşlata
Ey felek bir perde çek rüy-ı siyāh-ı fıḳate
- 32 'Arz-ı dīdār-ı dıraḥşān eylesün 'uşşākına
Söyleyiñ Allāh için artık o serv-i kāmete
- 33 Her cihet bir zevḳe mażhar her taraf pür-şevḳdir
Ḳalmasun müştāk-ı dil artık o mihr-i ḡal'ate
- 34 Nā-revādır āh u vāhı 'āşık-ı dil-teşneniñ
Cā-be-cā müstaḡraḳ olmuşken cihān emniyyete
- 35 Gel şoḳul āḡūşa ey nev-bāve-i ümmīd sen
Ba' de-mā ḥasret ḳalır ḥasret liḳā-yı ḥasrete
- 36 Maḳşadım nazm-ı ḳaşā'idden ḡazelden ḥāşılı
'Arz u tekrār-ı du'adır ḥāk-i pā-yı ḥazrete
- 37 Farz olan vācib olan ḥāşıl-taḥattüm eyleyen
Çünkü Vicdānī du'adır 'ahde-i raḳiyyete
- 38 Dā'imā taq̄dīm ider 'ālem ḥulūş-ı ḳalbile
Cā-be-cā bang-i dūrūdı ḳurb-ı vaḥdāniyyete
- 39 Elsen-i 'ālemde dā'irdir du'ā-i aḳdesi
Ġarḳ ider her bir lisān ü ḳalbi zīb ü zīneti
- 40 Yā İlāhī ḥürmetiyçün ol ḥabīb-i Ekremiñ

- ‘Ömr-i Nūh-ı ihsān zıll-ı zalīl-i re’fete
- 41 Şems-i feyz-efşān-ı hādra-i şehāmet dā’imā
Revnaķ ü pīrāye olsun gülistān-ı şihhate
- 42 Dürre-i Beyzā-yı İklīl-i hilāfet her zamān
Miknet ü saṭvet-fezā olsun serīr-i şevkete
- 43 Mazhar itdiñ tā ezel ilhām-ı feyyāzāneñe
Sen mu‘īn ol nüshā-i kübrā-yı ‘adl ü hikmete
- 44 Mazhar it her işde tevfiķāt-ı Rabbāniyyeñe
Çünki bir baḫşāyışınñdır dīne mülke ümmete
- 45 Rabbenā feyz ü tecellā-yı İlāhiyyeñ seniñ
Reh-nümā olsun hemīşe ol peyember sīrete
- 46 Pādişāhā ḫusrevā şāhenşehā biñlerce yıl
Zīb ü fer vir ma‘deletle tāc u taḫt-ı devlete

16 Şa‘bān 1311

284

Medḫ-i Pādişāhī

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Pādişāh-ı zū-me‘ālī şehriyār-ı zū-kerem
Zıll-ı Rabb-i lā-yezālī dāver-i bālā ‘ilim
Vāķıf-ı sırr ü ḫafāyā maşdar-ı fazl ü hikem
Ma‘den-i cūd u ‘aṭāyā ḫusrev-i Ḥātem-şiyem
Ḥazret-i ‘Abdü’l-ḫamīd-i şehriyār ecdāddır
- 2 Tōğdıgıñ gün geldi cān-ı cism-i cesīm devlete
Zīb ü fer virdiñ vücūd-ı güle serīr-i şevkete
Mazhar-ı ferdānesiñ ilhā-ı Rabb-i ‘izzete
Pādişāhım dād-ı Ḥaḫsıñ sen bu mülk ü millete
Sāye-i ‘adl-i ḫümāyūnıñda ‘ālem şāddır
- 3 Luṭf-ı maḫşūsuñla ey sulṭān-ı Ḥātem-mekremet

- İntişār itdi bütün dünyāya nūr-ı ma‘ rifet
Buldı feyz-i inbisāt-ı mā-yeliķın ma‘ delet
Eylediñ ھاķķā berāyāyı rehīn-i mes‘ adet
Şimdi ‘ālem her cihetle mes‘ adet-ābāddır
- 4 Ey medār-ı emn-i dünyā ey şehensāh-ı dilīr
Ey melāz-ı pīr ü bernā ey şeh-i ‘ālī-zamīr
Sofra-i ihsānıñ itdi ‘ālemi sīr-āb ü sīr
Hāşılı dermādegān-ı ‘aşra sensiñ destgīr
Luţf u ‘adliñ şefķatiñ nā-ķābil-i ta‘ dāddır
- 5 Eylerim artık dūrūd-ı pādişāha ibtidā
Farz-ı ‘ayn itmiş anı Hāķķ eylerim elbet edā
Olmasun mı ekşer-i evķāt-ı maḥşūr-ı du‘ ā
Çünkü Vicdānī du‘ ā-i “pādişāhim çok yaşa”
Zīver-i garrā-i elsendir zihī evrāddır

16 Şa‘ bān 1310

285

Da‘ vāt-ı Manzūme

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Tāc-dār-ı tād-dār ecdād-ı ķudsī sīretiñ
Şehriyār-ı mekremet mu‘ tād-ı ‘ālī himmetiñ
- 2 Böyle bir yevm-i muķaddesde cülūs-ı aķdesi
Revnaķ-ı zī-bālī oldı taḥt-gāh-ı devletiñ
- 3 Ma‘ delet şefķat-i vücūdıyla hemişe müfteḥar
Hüccet ü bürhānıdır zīrā kemāl-i şefķatiñ
- 4 Şānlıdır nāmıñ maķāmiñ ey şehensāh-ı kerīm
Melce’-i ferdānesi sensiñ bu şānlı ümmetiñ
- 5 Çok yaşa biñler yaşa şāhā du‘ ā-i aķdesiñ
Zīnet-i hem-vārı oldı elsen-i raķiyyetiñ

19 Ağustos 1310

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün (Fa' lün)

- 1 Velādetiñle cihānı ğarıḳ-i nūr itdiñ
Eyā şehenşeh-i devrān-ı mes' adet-pirā
- 2 Cihānı rüz-ı cülüsñ ḳarın-i ' adl itdi
Yaşa hemişe yaşa ey yegāne ' adl-ārā

287

Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Her günüñ olsun şehā
' İd-i ber-bālā-yı ' id
Şevketiñle çok yaşa
Ḥazret-i Sulṫān Ḥamīd
- 2 Eylesün Rabb-i Mecīd
Her günüñ bir yevm-i ' id
Çok yaşa biñler yaşa
Ḥazret-i Sulṫān Ḥamīd

288

Ḳıṫ' aāt-ı Tārīḫiyye

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

–1–

Buldı feyz-i inbisāṫın “ma' delet”	544
Sāye-i ' adliñde ey zıll-ı “Ḥudā”	605
Hep şenā-ḥ' ānñ cihān-ı luṫfiñ “amīm	+ 160
“Pādişāhā çok yaşa biñler yaşa”	1309

–2–

Eylediñ ḫalkı rehīn-i “mes' adet”	574
Ey yegāne zıll-ı zāt-ı “Kibriyā”	233

Dir h̄ulūṣ-ı albile nev‘ -i “beṣer”	+ 502
“Ey H̄udāvend-i cihān biñler yaṣa”	1309

–3–

Ey velī-ni‘ met-i “‘Oṣmāniyān”	722
‘ Āleme sensiñ yegāne “m̄ltecā”	474
Medḥ-h̄‘āniñdır b̄t̄un her n̄kte-“senc”	+ 133
“Ṣehriyārim dā’im ol o yil yaṣa”	1309

–4–

Sāl-i mālīden ıkar ū “ıṭ‘ ada”	193
Altı tārīh-i muṣanna‘ “ḥabbezā”	711
Geldi hātifden de bir ‘ ālī “ṣadā”	95
“Ṣehriyārim dā’im ol o yil yaṣa”	+ 312
1311	1311

289

Kengiri Cebḥānesi İun

Fā‘ilāt̄un Fā‘ilāt̄un Fā‘ilāt̄un Fā‘il̄un

- 1 Ṣāh-ı devrān ḥāzret-i ‘ Abdū’l-ḥamīd-i a‘ zamiñ
Merkez-i ‘ umrān-ı ‘ ilm-i m̄lket-i ṣāhānesi
- 2 Sāye-i luṭfinda oldı sāḥa-pīrā-yı v̄c̄ud
‘ Ahd-i Fārūkānesinde Kanğiri cebḥānesi

290

Kengiri Debboyı İun

Mef‘ul̄ü Fā‘ilāt̄un Mef‘ul̄ü Fā‘ilāt̄un

- 1 Zıll-ı zalīl-i Yezdān ḥāmi-i zir-i destān
Māḥi-i bağy ū ṭuğyān ‘ Abdū’l-ḥamīd-i ṣānī
- 2 Olsun erīke-pīrā tā ḥaṣre dek ilāhī
Yapdırdı bu deboyı o ṣāh-ı bī-m̄dānī

Kengırı Dâ'ire-i 'Askeriyyesi İçün*Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün*

- 1 Şehenşâh-ı cihân Fârûk-[1] sîret
Meh-i gerdün-ı haşmet mihr-i şevket
- 2 Ki sulţân-ı zamân ' Abdü'l-hamîd Hân
Odur zıll-ı zalîl-i Rabb-i ' izzet
- 3 Vücûdî tâ ebed olsun İlähî
Şeref-bahşâ-yı evreng-i hilâfet
- 4 Yapılsun ' ahd-i iclâlinde böyle
Hezârân câ-yı miknet dâr-ı satvet
- 5 Çalışdı emr-i inşâsında el-ھاqq
Kemîne bendesi gayretli tal' at
- 6 Dü-mısrâ' cevherin târihi nazma
Kulı Vicdâni itdi şarf-ı gayret
- 7 "Yapıldı pek güzel tarz-ı nevinde"
"Mağarr-ı hâdimân-ı mülk ü devlet"

1308

Kengırdaki Kışla-i Hümâyünîñ Ta'miri İçün Tarih*Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün*

- 1 Şehenşâh-ı müfahham hazret-i ' Abdü'l-hamîd Hânîñ
Cihâna sâye-i elţâfi bahş itmekdedir ' umrân
- 2 ' Adâletde şecâ' atde şehâda mülhemiyetde
' Aţâ vü mekremetde mşilini hiç görmedi devrân
- 3 Bu zîbâ kışlayı inşâya bezl-i himmet itmişdi
O şâhîñ cedd-i pâki hazret-i Mağmûd-ı ' adlî Hân
- 4 Hârâbe-müşrif olmuşdı mürûr-ı vaqtile ammâ
Şeh-i ' umrân-ı perver eyledi ta' mîrini fermân

- 5 Midād-ı zerle tārīhi yazılsun çünki Vicdānī
Zihī i'c mār idildi beyt-i ceşş-i nuşret-i Mennān

1312

293

Ṭaşköprü Hükümet Konağı İçün Tārīh

Mefā'ılün Mefā'ılün Fe'ülün

- 1 Vücud-ı hazret-i ' Abdü'l-ḥamīd Hān
Bütün dünyāda istis'ād idildi
- 2 Yed-i pāk-i hümāyūniyla ḥaqqā
Sirāc-ı 'adl ü dād i'qād idildi
- 3 Baqıñ her yerde luṭf-ı şāmiliyle
Ḥalā'ik ṭoğrısı es'ād idildi
- 4 Memālik sāye-i şāhānesinde
Birer şüretle hep ābād idildi
- 5 Bu Ṭaşköprüde de esbāb-ı 'umrān
Şaḥīḥen pek güzel i'cād idildi
- 6 Bekir Kāmī Efendi himmetiyle
Bu tarz-ı dil-güşā'icād idildi
- 7 Yazar Şadık kulu Vicdāni tārīh
Hükümet ḥabbezā bünyād idildi

1311

AHMED HİLMÎ

[GÜLZÂR-I TABÎ'AT'ten]³¹¹

294

Du'â-yı Pâdişâhî

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Yâ İlâhî ol habîbiñ Muşafâniñ 'aşkına
Eyle manşûr-ı Çâr-yâr-ı bâ-şafâniñ 'aşkına
- 2 Ehl-i beyt-i hazret-i hayru'l-enâmîñ aşkına
Sâlik-i râh-ı şehâdet hün-feşâniñ 'aşkına
- 3 Gâzi Hân 'Abdü'l-hamîdiñ şevket ü iclâlini
Kıl firāvân ol Hüseyin-i müctebâniñ 'aşkına
- 4 Ol şehenşâh-ı cihâmı kıl muzaffer dâ'imâ
Seyl-i esyâf eyleyen her gâziyâniñ 'aşkına
- 5 Haşre dek manşûr u ma'mûr eyle zât u mülkünü
Enbiyâya virdigiñ sırr-ı nihâniñ 'aşkına
- 6 Derd ü gamdan bir eser koyma mübarek qalbine
'Arş-ı a'lâ rûh-ı a'zam kudsiyâniñ 'aşkına
- 7 Seyf-i hün-bâr u sinân-ı devlete vir tâb u fer
Zü'l-fikârda görünen tâb u tüvâniñ 'aşkına
- 8 Müstedâm eyle İlâhî enbiyâniñ 'aşkına
Müsterîh eyle cihânda evliyâniñ 'aşkına
- 9 Ni'met-i 'azmâdır ihsân itdi Rabbü'l-'âlemîn
Hey'et-i 'Osmâniyâna bir emîru'l-mü'minîn
- 10 Şarq u ğarba pertev-endâz-ı inâyetdir uvzı
Oldı pertev-âfitâb 'adl ile rûy-ı zemîne
- 11 Bir tarîkde qalmadı hâr-ı muġilân-ı cefâ
Ka'be-i maqşûda vâşıl oldı islâm âminîn
- 12 Sû-be-sû eyler temevvüc baħr-i luḡf u re'feti

³¹¹ Ahmed Hilmî, *Gülzâr-ı Tabî'at*, Ahter Matbaası, Kostantiniyye 1315.

- Dem-be-dem ĩşār ider ekvāna hep dürr-i şemīn
- 13 Vāşıl-ı maķşūd olur çün dergehinde ehl-i dil
Āsitān-ı luţfına ger eylese vaz-ı cebīn
- 14 Ber-devām itsün serīri üzre Rabbü'l-‘ālemīn
Müstedām oldıķca arz u āsumān ü mā’ ü tīn

295

Ķaşīde-i Tārīhiyye-i Velādet-i Hümāyūn-ı Ħazret-i Pādişāhī

Mefā‘ ĩlūn Mefā‘ ĩlūn Mefā‘ ĩlūn Mefā‘ ĩlūn

- 1 Tūlū‘ -ı neyyir-i şevket zihī burc-ı ħilāfetden
Şu‘ ā‘ -efşān-ı feyz oldı ser-ā-ser şaĥn-ı ekvāna
- 2 Zuhūr-ı pertev-i mihr-i kerem āfāk-ı ħikmetden
Hemişe pertev-efşān-ı ‘ ināyet mülk ü büldāna
- 3 Vücūdıyla mübāhāt eylesün ‘ Oşmāniyān her ān
Ki ‘ aşrı ğıbta-baĥşādır bütün a‘ şār u azmāna
- 4 Bahār dā’im-i āsādır füyüzāt baĥş ider luţfi
Şu‘ ā‘ -ı revnaķ-efzā hep bu ezhār-ı gülistāna
- 5 Görünmez berf ü bārān-ı mezālīm çün bu ħāk üzre
Virir şevķ ü neşāt her dem zebān-ı ‘ andelībāna
- 6 Şeĥāb ü ebr-i zūlmetden müberri hangi bostāndır
Ki böyle mazĥar olmuşdur hemān mihr-i dıraĥşāna
- 7 Tūlū‘ undan nebr ü fevķ-i şerādan mihr-i iclāli
Kevākib nūr alır gökde virir fer māh-ı tābāna
- 8 Bu nūr-ı a‘ zāmı çünki Ħudā baĥş ü ‘ aţā itdi
Teşekkür eylemek vācib degil mi nev‘ -i insāna
- 9 Bilüb ħadr-i hümāyūnın aña ‘ arz-ı ‘ ubūdiyyet
Du‘ ā-yı ħayrını ref‘ eylemekdir sū-yı Sübhāna
- 10 Ħulūş-ı ħalbile vaşf-ı du‘ ā itmek vazīfemdir
Īmāle eyleyüb dest-i niyāzı bāb-ı Raĥmāna

- 11 Hemân hıfz eyle yâ Rabbi ki zâtı zıll-ı pâkiñdir
Seniñ luṭf u ‘ inâyâtıñ gelir mi ‘ add ü ḥusbâna
- 12 Çıkarđı Hılmı bir ‘ asker kemâl-i şevḳ ile târiḥ
İlâhî mevlidi rûzın sa‘ id eyle Ḥamîd Ḥâna
- 1307

296

Ḳaşıde-i Fetḥ-i Tırnova ve Yeñişehir

Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün

- 1 Ehl-i tevḥîd dü-cihânda lâ-cerem manşûr olur
Câridir ḳalbinde çün “Allâhü Ekber” dâ’imâ
- 2 Nûr-ı tevḥîd-i İlâhî anları pür-nûr ider
Vardığı yerler olub derḥâl münevver dâ’imâ
- 3 Emr idince ümmete ḥarb ü cihâdı her zamân
Anlara nuşret virir rûḥ-ı peyâmbere dâ’imâ
- 4 Bâ-ḥuşûş eyler müdemmer düşmeniñ ecnâdını
Ḥazret-i Sulṭân Ḥamîddir el-muzaffer dâ’imâ
- 5 Ḥayderâne şavletin gördü ‘ adûsı sū-be-sū
‘ Avn-i Ḥaḳdır yâveri tevḫîke rehber dâ’imâ
- 6 Her bir efrâd-ı şecâ‘ at-pîşeniñ ḳalbinde hep
Ġâzilik ile şehâdetdir muşavver dâ’imâ
- 7 Bu iki luṭf-ı Hudâya cân virir ‘ Oşmânlılar
Ol sebebden ḳân döker efrâd-ı ‘ asker dâ’imâ
- 8 Levḥ-i ‘ âlemde munaḳkaş ḳahramân ‘ Oşmânlılar
Hey’et-i ‘ udvânı eylerler müdemmer dâ’imâ
- 9 Lem‘ a-pâş-ı saṭvet ü heybet olur şemşîr-i dâd
Pertev-efşân-ı cihândır seyf ü ḥaçer dâ’imâ
- 10 En ḳadîm mu‘ tâd u kârı Türkleriñ ceng ü cidâl
Ḥarbile zabṭ eylemekdir şehr ü bender dâ’imâ
- 11 Āteş-i ḥarb-i cünûd-ı pâdişâh-ı ekremin

- Gördiler Yūnāniler çünki mükerrer dā'imā
- 12 Sābık-ı ğafletle mi h̄arbe cesāret aldılar
Bilmiyorlar mı berāber rūḥ-ı Ḥayder dā'imā
- 13 Ḥ'āb ü rāḥatle 'unūda ḡann iden Yūnāniler
Bildiler 'Oṣmāniyānı hep seferber dā'imā
- 14 Gürledikce ṭop ve a' dā-kūb-ı saṭvetdir 'ıkab
Çaçdılar terk eyleyüb her şeh̄r ü kişver dā'imā
- 15 Yūnanistān feth̄ olur elṭāf-ı Ḥaḡla ser-te-ser
Ḥaṭve ḡaṭve anları sürmekde yer yer dā'imā
- 16 Çapladı a' dāyı bir ebr ü şehāb-ı ye's ü ğam
Vādi-i ḡayretde ḡaldılar mükedder dā'imā
- 17 Cehl³¹² ü ğaflet kibr ü vaḡşet mūcib-i ḡüsrān olur
Bu şıfāt ashābını eyler muḡaḡḡar dā'imā
- 18 Eylemez şahrā-yı cenkde vaḡşiyāne ḡarb ü ceng
'Adl ü dādı Türkleriñ çün kevnden iḡhar dā'imā
- 19 Nār-ı dūzaḡdan beterdir Türkleriñ ḡarb-ı āteşi
Çünki emreyler cihādı şer'-i enver dā'imā
- 20 Ru'yet-i 'Oṣmāniyān itsün temevvūc ḡaṣre dek
Zirve-i iclālde yā Rabb ḡıl muḡaffer dā'imā
- 21 Tāriḡ-i eslāfı gör aḡlāfa ḡıl 'aṭf-ı nazār
Virdiler evrāḡ-ı dehre zīb ü zīver dā'imā
- 22 Geldi Ḥilmī söyledi bir yāver-i ḡarb tāriḡin
'Avn-i Ḥaḡla olalım böyle mübeşşer dā'imā [1323]
- 23 Ṭırnovayla Yeñişeh̄ri pādişāh aldı bu sāl [1323]
Nuşret-i Subḡān ola her demde rehber dā'imā

³¹² Metinde “جهلت” şeklinde yazılmış fakat bu hâliyle okunduğunda vezin aksıyor.

Tārīḥ-i Fetḥ-i Dömeke ve Ermiye

- 1 El-ğāzi Ḥān-ı ‘ Abdü’l-ḥamīd çün aḥkām-ı şer‘ iyyeyi
 Ḥıfz u ḥimāye eyledi nizāmāt-ı mer‘ iyyeyi
- 2 Kevkeb-i şān u ṭālī‘ i tāb u fer virdi ekvāna
 Mihr-i simā-yı şevketi itdi pür-nūr arzıyyeyi
- 3 Ṭāḳ-ı eflāke yazdılar ḥāme-i zerle kātībān
 Bu şavlet-i şīrāneyi bu şavvet-i ḥarbiyyeye
- 4 ‘ Askerleriñ şavleti itdi ḥayrān devletleri
 Gördiler hep āteş saçar ṭop u tüfeng-i mermiyyeyi
- 5 İtdi tevāli sū-be-sū fevz ü zafer-i fetḥ-i bilād
 Bālā-yı tāriḥe yazsun bu aḥvāl-i faḥriyyeyi
- 6 E’imme-i işnā ‘ aṣr-ı imdād eyle Ḥilmiyā didim
 Pādişāhım fetḥ eylediñ Dömeke ile Ermiyyeyi

1314

Teselya Muzafferıyyeti*Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün*

- 1 Bi-‘ avni’l-lāh cünūd-ı Ḥazret-i ‘ Abdü’l-ḥamīd Ḥānıñ
 Beher ferdi hemān Ḥayder gibi a‘ dāsına şaldı
- 2 rütbe şavvet-i şāhāneyi gösterdi ki ‘ asker
 Şahāri-i veğāde hep ‘ aqıllar ḥayrete ṭaldı
- 3 Kılınclar süngüler ṭop ve tüfengler de āteş saçdı
 İrişdiler kaçarken kerdem-i düşmenlere çaldı
- 4 Nişān-ı iftiḥār ṭaḳdı gazāt hep levḥa-i şadra
 Ser-ā-ser leşker-i Yünān ceriḥa arḳadan aldı
- 5 Bir hey’et ki şecā‘ atle muḥammer-ṭineti Ḥaḳdan
 Anıñla cenk iden a‘ dā cihānda şerm-sār ḳaldı

6 Nedāmet eyledi Hilmī Yunāniler hep bu tārīḥde
Teselyā kıt‘ asın ḥarben bugün ‘ Abdü’l-ḥamīd aldı
1314

299

Tārīḥ-i Feth-i Tırḥala

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1 İbtidā-yı ḥarbde nādım oldılar Yūnāniler
Satvet-i şāhāne virdi beḥt ü ḥayret-vāleyi
2 Kıdretiñ ibdā‘ mı tağyīre kādır mi olur
Kim bu zār-ı necm ü kamerde şu‘ ledir bu hāleyi
3 Fenn-i ḥarb ādābını Edhem Paşadan gördiler
Oğusun Yūnāniler mektebde bu risāleyi
4 Şerm-sār eyler nihāyet anları kızb ü dürüg
Şıdķile giymek gerekdir ḥarbe lāyık kāleyi
5 Kııl tevāzu‘ terk idüb kibr ü ğurūrı maḥv ider
‘ Āķilān itmeli tayy-i ḥarbde her merḥāleyi
6 Püskürür zehr-i helāhil her nefer ejder mişāl
Çıkarır āfāķa a‘ dā hevl-i cānla nāleyi
7 Piş-i ķahrında tırub taḥvīl-i mecrā ķaşdıyla
Ķatre zannitmek revā mı seylābe-i seyyāleyi
8 Didi Hilmī tārīḥin dü-çeşmi çıkdı düşmeniñ
Ḥarble aldı pādişāh o belde-i Tırḥalayı

1307

300

Taḥdīs-i Ni‘met

Medḥ-i Velī-ni‘met-i bī-minnet

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1 Pādişāhımdır ḥükümdārān-ı ‘ ālem serveri
“El-mülükün mülhemün” sırr-ı celīliñ mazḥarı

- 2 Hayra maşrūfdur nukūd u niyyet ü fikri anıñ
Rāzı ve hoşnūd olur Allāh ile peygamber
- 3 Nām-ı nāmi-i hümāyūn-falı ey Rabbim ola
Tā kıyāmet zīnet-efzā-yı cevāmi‘ minberi
- 4 Vādi-i hayretde qalmışdır ‘ uqūl-ı ins ü cān
Çeşm-i ‘ ālem görmedi böyle melā’ik-peykeri
- 5 Hıfz ide derd ü elemden anı Hayru’l-hāfiżin
‘ Āfiyet şıhhat selāmet ola her dem yāveri
- 6 Lā-cerem tevfiq-i Haqdır her ümūr-ı rehberi
Gıbta-baḥşā-yı cihāndır saḫvet-i baḫr u beri
- 7 Pādişāhım biñ yaşa oldukça ‘ ālem müsteḫarr
Bu du‘ āyı ḫalbine naḫş itdi Hilmī kemteri

301

Ḳaşıde-i Bahāriyye

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

- 1 Hezārān müjdeler ey dil yine faşl-ı Rebī‘ oldı
Nesīm-i nev-bahār virdi leḫāfet bāğ u bostāna
- 2 Demādem şarf-ı enfās-ı hayāt-ı cāvidān eyler
Bu dem şevḫ-i cedīd ḫāşıl olubdur ‘ andelībāna
- 3 Nihāl-i şāh-ı rif‘ atde iderler sū-be-sū feryād
Teveccüh eyleyüb şām u seḫer ol verd-i ḫandāna
- 4 Zemistān-ı kederden ḫalmadı dilde eşer zerre
Teferrüc ḫaşdile gel baḫ bu ezhār-ı gülistāna
- 5 Cihāniñ reşk-āver bāğ İremdir ser-te-ser şimdi
Meziyyet virmede yoḫdur naḫiri nev‘ -i insāna
- 6 Çemen-zār-ı ḫilāfetde otāğ-ı tāc-dārı gör
Civārında ḫurulmuşdur hezār çetr-i mülūkāne
- 7 Şükūfe-zār olan mülk-i dil-i şāh-ı cihān-ārā

- Hemîşe revnaķ-efzâdır bütün ezhâr-ı ekvâna
8 Seĥâb-ı luţf u iĥsânı hele ‘aşr-ı hümâyûnda
Füyûzât-baĥş olur elbet ķadîm ol ebr-i nîsâna
9 Anıñ ‘aşkıyla tarĥ itsem ‘aceb mi bir ġazen Şimdi
Ĥuzûr-ı Şevkete ‘arz eylesem bilmem edîbâne
10 Bilirim iltifât eyler o ĥünkâr-ı ‘adâlet-kâr
Kemâl-i raĥm ü Őefķatle hemân erbâb-ı ‘irfâna
11 Libâs-ı faĥr-ı ezhâr-ı melâĥat ķadr-i cânâna
Leţâfet baĥş ider her âyîne gûlzâr-ı devrâna
12 Çemen-zâr-ı muĥabbetde odur bir ġonca-i ra‘ nâ
Dimâġ-ı ‘âŐıķân meyyâl olur ol ‘anber-efŐâna
13 Nice esrâr-ı ĥikmet mün‘akid her târ-ı zülfünde
Ki ĥayret baĥş ider her ‘aķdesi ezhân-ı insâna
14 Beni medĥûŐ-ı lâ-ya‘ķil iden ol dîde-i mesti
Mezâyâ-yı ĥikem-a‘tâ ider çün bezm-i mestâne
15 İden Şem bÿy-ı gûlzâr-ı ruĥm bâġ-ı meveddetde
Olur murġ-ı ġöñül pâ-bend dÿŐüb çâĥ-ı zeneĥdâna
16 Anıñ çâĥ-ı zeneĥdânı aķar bir ĥavz-ı KevŐerdir
Ĥayât-ı câvidân îŐâl ider efvâĥ-ı ‘atŐâne
17 memdÿĥ-ı cihânıñ vaşfı ķâbil degil el-ĥaķ
Ki evşâf-ı cemâli ĥiç gelir mi nazm ü bünyâna
18 ‘Adâletle muĥammer bir vücûdı görmek istersen
Gelüb ‘atf-ı nazâr ķil ĥazret-i ‘Abdü’l-ĥamîd Ĥâna
19 ‘Aţâyâ-yı Ĥudâ-yı Müste‘ândır lâ-cerem zâtı
Anıñ zâtı muķaddes âyeti bu mÿlk-i ‘OŐmâna
20 Zülâl-i la‘l-i iĥsânı aķar ġonca-deĥânından
Mücerred ķatresî elbet müŐâbih baĥr-i ‘ummâna
21 Fiġâna başladı gÿlŐen içinde ‘aşķ ile bÿlbÿl
Açıldıķca gÿl-i Şad berk nihâyet virmez eġġâna

- 22 ‘ asker-perveriñ vaşfın beyān itmek degil ḥaddim
Ve lākin maḳşadım ‘ arz-ı şadāḳatdir ḥakīmāne
- 23 Ma‘ ārif ehliniñ ḳadri bilindi devr ü ‘ aşrında
Teşādūf itmedi çeşm-i cihān böyle ḳadir-dāna
- 24 Cülūsundan beri şarf itmede efkārını ḥayra
İrişdi pertev-i mihr-i ‘ adālet cümle büldāna
- 25 Anı medḥeyler faḥreyler bu ‘ abd-i pür-ḳuşūr Ḥilmī
Ser-ā-ser luḫf ile maḳbūl görür çün zāt-ı şāhāne
- 26 Zümüröd oldı şahrā-yı ḥilāfet cā-be-cā elbet
Bugün kim i‘ tibār eyler hele la‘ l-i Bedaḫşāna
- 27 Şehensāh-ı ḥudāvendā kerīmā ey kerem-fermā
Muḫī‘ dir ser-te-ser ‘ ālem ḥurūf-ı ḥükm-i fermāna
- 28 Seniñ evşāfiñı baḫş ü beyāndan ḥāmeler ‘ āciz
Yazarsa mişl-i Şehnāme ḫolar yüz biñ kütübḫāne
- 29 Gül-i ra‘ nāsıdır zāt-ı şerīfiñ gülşen-i dehrīñ
Hezārān ‘ andelībāniñ nazar itmez zemistāna
- 30 Vücūd-ı aḳdesiñ maḫfūz olub taḫt-ı ḥilāfetde
Şebān-rūz-ı vird ü ezḳārım budur hep Rabb-i Subḫāna
- 31 Bahār-i dā’ime maḫzar ola gülzār-ı iclāli
Yaşasun mülk-i şevketde hemān merdāne ferdāne
- 32 Olub revnaḳda bāğ-ı cihān zāt-ı ḥümāyūnı
Revāyiḫ baḫş ider dā’im meşām-ı vaḳt ü azmāna
- 33 Bu küstāḫāne evzā‘ ı iderler ‘ afvına şāyān
Anıñ meydān-ı medḫinde gelir çün ḥāme cevlanā

İBNÜ'L-HAMDÎ ÂTIF

[REYE'ÂN'dan]³¹³

302

Tārîḫ-i Tebrîk-i Sâl-i Nev

Müstef' ilâtün Müstef' ilâtün

- 1 ' Abdü'l-ḥamîd Ḥân ḥākân-ı devrân
Ġāzî mûlaḳḳab sultân-ı yektâ
- 2 ' Aşrında herkes bā-emn ü rāḫat
Taḫşîl-i ' ilm ü ' irfāna pūyâ
- 3 Būy-ı nesîm-i luḫfi hemîşe
Mürde-dilānı itmekde iḫyâ
- 4 Temdîr itdi seyf-i celâli
' Udvānı yine bā-' avn-i Mevlâ
- 5 Fetḫ eyleyüb bir ḫaylî memâlik
Mülküne munḫam ḳıldı hemānâ
- 6 A' dāya olsun dâ'im muḫaffer
Yâ Rabb bi-ḫaḳḳ-ı "İnnâ fetāḫnâ"³¹⁴
- 7 Gevherle yazdım bir beyt içinde
Lafzen ve ma' nen tārîḫ-i ra' nâ
- 8 Ḳıl sa' d ü aḳdes Sultân Ḥamîdiñ
Biñ üçyüz onbeş sâlin Ḥudāyâ

1315

³¹³ İbnü'l-Hamdî Âtîf, **Reye'ân**, Mahmûd Beg Matbaası, Kostantiniyye 1315.

³¹⁴ "Biz fethettik" mealindeki Kur'ânî tâbir. Kur'ân-ı Kerim, 48/1; Mehmet Yılmaz, **Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, s.78.

AHMED MAZHAR [öl.1892]
[MECMUA-İ EŞ'ÂRIM'dan]³¹⁵

303

Bahâriyye der-medh-i Sulţân-ı zamân hazret-i ' Abdü'l-hamîd Hân halledellâhü
mülkehü

Mefâ' ilün Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün (Fa' lün)

- 1 Açıldı gönçe-i gülzâr meşk-bâr-ı bahâr
Şemâh-ı câna gelir nağme-i hezâr-ı bahâr
- 2 Dirildi mürde-i eşcâr buldı tâze hayât
Dem-i Mesîh gibi esdi rûzgâr-ı bahâr
- 3 Kıruldu şah-ı çemende erîke-i hazırâ
Buyurdu gülşeni teşrif-i şehriyâr-ı bahâr
- 4 Harîm-i cennet-i firdevse beñzedi her yer
Akınca taht-ı gülistânda cüy-bâr-ı bahâr
- 5 Degil fezâ-yı gülistânda lâle-i hamrâ
Dizer piyâleleri rind-i cümbüş-âr-ı bahâr
- 6 Fezâ-yı bağda her sengi bir şadef kıldı
Hurûş u cüş iderek ebr-i dürr nişâr-ı bahâr
- 7 Dizüb çemende gül ü nergis ü semen yer yer
Nücüm-ı zâhireyi kıldı şerm-sâr-ı bahâr
- 8 Piyâle elde ' arûsân-ı bağ yanında
Mişâl-i rind-i ferâh-nâk-ı pür-mesâr-ı bahâr
- 9 Bahârı dilber-i nev-hîze eyledim teşbîh
Semen-azâr ü çemen hatt-ı müşk-bâr-ı bahâr
- 10 Revâ mı ' âkile ferdâ için kederlenmek
Olur mu bîm-i hazân ile gam-güsâr-ı bahâr
- 11 Neden bu rütbe ' aceb daldı zevk-i dünyâya
Beğâ-yı dehre mi olmuş ümîd-vâr-ı bahâr

³¹⁵ Ahmed Mazhar, **Mecmua-i Eş'ârım**, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, Kostantiniyye 1316.

- 12 Hakîmi zâhidi rindi çemende cem' itdi
Cihânı birbirine katdı iktidâr-ı bahâr
- 13 Gider mi ğayrı harâbâta rindler sâķî
Turır iken ter ü şadâb-ı sebze-zâr-ı bahâr
- 14 Libâs-ı nevle çıkar şeyh ü şâb-ı seyrâna
Olunca cilve-nümâ rüy-ı pür-vaķâr-ı bahâr
- 15 pâdişâh-ı müfahham ki pây-ı büsiyle
İder mevâsim-i ahrâya iftihâr-ı bahâr
- 16 şâh-ı ma' delet-ârâ ki gelmedi mişli
Cihân cihân olalı hem daķî bahâr-ı bahâr
- 17 tâc-dâr-ı mu' azzam ki râh-ı haşmete
Döşer kalîçe yerine şükûfe-zâr-ı bahâr
- 18 Degil şu reh-güzerinde şükûfeler güller
Olur cünüd-veş-i istâde-i kenâr-ı bahâr
- 19 Fezâ-yı bâğda zannitme serv-i bâlâ-ķadd
Selâma turmada ol şâha şehriyâr-ı bahâr
- 20 Miyân-ı hâkine nergis degil sürer o şehiñ
Ĝubâr-ı maķdemine çeşm-i iftihâr-ı bahâr
- 21 Olur mu kaķre-i ihsân ü luţfına hem-tâ
Semâda gördigimiz ebr-i bî-şümâr-ı bahâr
- 22 Olaydı feyz-i kef-i pür-sehâsına mazhar
Olurđı şu yerine hep güher-nişâr-ı bahâr
- 23 Cihânda gülşen-i kuyı gibi maķal bulamaz
Egerçi itse daķî geşt hür-i diyâr-ı bahâr
- 24 Çemende şanma şanevber yeşil-i atlasdan
O şehriyâra ķurar çetr-i sâye-dâr-ı bahâr
- 25 Göreydi terbiye-i bâĝbân-ı luţfını ger
Dem-i şitâda da olurđı pây-dâr-ı bahâr
- 26 Menâbir üzre haķibân gibi meşâcirde

- Du‘ā-yı pākini tezkār ider hezār-ı bahār
 27 Azaldı kâfiye Maẓhar sözü uzatma yeter
 Du‘āya başlayarak eyle ihtişār-ı bahār
 28 Hudā şükūh u fer ü şevketin ide müzdād
 Göre kemāl-i şafā ile şad hezār-ı bahār
 29 Ayırmasun bizi ol şāh-ı ‘adl-ārādan
 Cihānda her sene oldukça dem-güzār-ı bahār

304

Cülūsiyye der haqq-ı pādīşāh-ı zamān ḥazret-i ‘Abdü’l-ḥamīd Ḥān tū’llāhü ‘umrahü

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

- 1 Bir gün ki şubḥ-ı ‘id-i felekden nişān olur
 Eyyām-ı dehre bā‘ iş-i iclāl ü şān olur
 2 Bir gün ki mebde’i ola cümle sa‘ādetiñ
 Devriyle ḥalka bādi’-i şevḳ-i cinān olur
 3 Bir gün ki şān-ı devlete revnaḳ gelir o gün
 Şādī-resān-ı ḥatır-ı ‘Oşmāniyān olur
 4 Olmaz mı pür-sürür u şafā öyle rüz kim
 Rüz-ı cülūs-ı ḥazret-i şāh-ı cihān olur
 5 Bir öyle rüz-ı meymenet-efzā ki maḳdemi
 Cūşiş-nümün-ı baḥr-ı dil-i şā‘irān olur
 6 Bir rüzdur ki taḥaṭtur ezvāḳ u neş’esi
 Eşvāḳ-ı baḥş-ı ḥatır-pir ü civān olur
 7 Bir gül-sitān-ı nūra döner her taraf bu şeb
 Her bir çerāḡ şanki gül-i Ergüvān olur
 8 Saṭḥ-ı zemīn-i şu‘le-i ḳandīl-i nürdan
 Şürin nümā-yı şa‘şa‘a-i āsumān olur
 9 Ol rütbe ḡarḳ-ı pertev olur kim bu şeb zemīn
 Reşk-āzmā-yı revnaḳ-ı ḥāveristān olur

- 10 Kalmaz şunūf-ı halkda āsar-ı hüzn ü gam
Rindi haq̄imi zāhidi hep şādümān olur
- 11 Efvāh-ı halk-ı maḥmidet-i şāhile tolar
Herkes du‘ ā-yı şāhile raḥbū’l-lisān olur
- 12 Ol şāh-ı pür-şükūh ki dārāt ü şevketi
El-ḥaḥḥ mülūk-ı sâ’ire ḥayret-sān olur
- 13 Hāmi-i dīn vekīl-i peyember ki nāmına
Zıll-ı Hudā denilse beyān-ı ‘ayān olur
- 14 Şāh-ı cihān ḥazret-i Sulṭān Ḥamīd Ḥān
Kim bār-gāhı kıble ki ḥusrevān olur
- 15 Ol muḥyi-i şerī‘ at-ı sulṭān-ı enbiyā
Kim zikri vird-i elsene-i ḳudsiyān olur
- 16 Bindikçe raḥş-ı devlete şān ü şükūhla
Rāhende ceşş-i farz ü zafer hem-‘ inān olur
- 17 Gitse ne semte ‘asker-i mansūrı ol şehiñ
Bād-ı zafer o cānibe dā’im ü zān olur
- 18 Zīr-i cenāhı cümle re‘ āyāya bir malāz
Dergāh-ı pāki melce’-i bī-çāregān olur
- 19 Dā’im cihānı ğarḳ ider elṭāf ü ni‘ mete
Hep sāyesinde halk-ı cihān kāmurān olur
- 20 Fikr-i muşībi emn ü emān virdi ‘āleme
Tedbīri ḥıfz-ı memlekete pās-bān olur
- 21 ‘Ahd-i ‘adāletinde cihān şād-kāmdır
Ḥurşīd-i ‘adl ü re’feti günden ‘ayān olur
- 22 Āvāz-ı ‘adli gūş-ı cihāna yayılalı
Medḥ ü şenāsı elsenede dāsitān olur
- 23 Ey şāh-ı nīk-ḥaşlet vey şāh-ı pür-kerem
Ey re’y-i pāki mūcib-i emn ü emān olur
- 24 Sensin o pādişāh-o mu‘ azzam ki dergehiñ

- Şāh u gedā-yı ‘āleme kehfü’l-emān olur
- 25 Devriñde halk-ı şākir ü mes‘ūddur bütün
Sāyeñde ehl-i fazl ü hūner şādumān olur
- 26 Başla du‘ā-yı devletine ğayrı Mazharā
Zirā du‘ā-yı devleti Ğufrān-nişān olur
- 27 Olsun füzūn-ı ‘ömrile eyyām-ı devleti
Zirā vücūd-ı ‘āleme rāhat-resān olur
- 28 Şalsun fūrūĝ-ı pertev-i iclāl ü şevketi
Hırşīd-i tāke ‘āleme pertev-feşān olur

305

Rūz-ı Cülūs-ı Hāzret-i Hīlāfet-penāhī

Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

- 1 Bir gün ki halka rūz-ı meserret me’āl olur
Rūz-ı cülūs-ı şāh-ı Hāmīdü’l-ħiṣāl olur
- 2 El-ħaqq o rūs-ı mes‘adet-endūz-ı millete
Yevm-i sūrūr u ‘īd-i şafā iştīmāl olur
- 3 Ol günde cümle halk-ı cihān pūr-neşātdır
Herkes o kevn-i ħarem ü mesrūr-ı bāl olur
- 4 Yā ğicesi bu rūz-ı celīlīñ ne şānlıdır
Her yerde bir çerāĝ-ı şerayā-mişāl olur
- 5 Ol şebde ğarq-ı nūr olur ol rütbe kim zemīn
Revnaq-şikāf-ı şubḥ-ı şafā iştīmāl olur
- 6 Encüm mişāl-i ‘ālemi tenvīr ider bu şeb
Ķandīller ki reşk-i ‘uḫūdu’l-le’āl olur
- 7 Gökde nücūm yerde kanādīl-i pūr-fūrūĝ
‘Ālem o şebde Tūr-ı tecellā-mişāl olur
- 8 Herkes şadākat arz ider ol pādişāha kim
‘Aşr-ı bihīn-i ma‘deletinde hoş-ħāl olur

- 9 Şāh-ı cihān-ı hāzret-i Sulţān Hāmīd Hān
Kim zıll-ı pāk-i pādīşeh-i Lā-yezāl olur
- 10 Ol pādīşeh ki bāb-ı ‘ adālet-i mü ’bine
Nūşīrevān-ı cebhe kıoyub rŭy-māl olur
- 11 Ol pādīşeh ki re ’y-i Felāţŭn-pesendi hep
Her bir zamānda kāk ide-i imtişāl olur
- 12 Ol şāh-ı pŭr-kerem ki vŭcŭd-ı muķaddesi
Halk-ı cihāna mevhibe-i Zŭ’l-celāl olur
- 13 Tedbīriniñ işābetine varınca gŭvāh
Efkārınıñ bŭyŭklŭgŭne fi’ li-dāl olur
- 14 Devrinde ‘ ilm ũ fen ũ hŭner irtikā ider
‘ Aşr-ı gŭzīni menba’ -ı fażl u kemāl olur
- 15 Bir ğayretiyle mŭcid-i emr-i maķāl olur
Bir himmetiyle ķal’ a-i kŭh u cibāl olur
- 16 Nīm-iltifātı hāste-i bī-tāba cān virir
Bir nīm-i luţfi dāfi’ -i hŭzn ũ melāl olur
- 17 Olsun cihānda neyyir-i iclālī şu’ le-dār
Tā kim cihānda bŭyle nice māk ũ sāl olur

306

Evşāf-ı Hŭmāyŭn Cenāb-ı Pādīşāhī

- 1 Ŗudŭm-ı yevm-i Ŗulŭ’ -ı şeh-i kerem-pīrā
Bahār-veş yine kııldı cihānı ğarķ-ı şafā
- 2 Ne rŭz-ı yŭmn-fezā kim şabāh-ı ĩd gibi
Hayāl-i şā’ ire virmekdedir fŭrŭĝ u cilā
- 3 Ne rŭz-ı mes’ adet-āver ki maķdemiyle anıñ
Ne hŭzŭn kıaldı dilimde ne fikr-i derd ũ cefā
- 4 Mişāl-i gerden-i kāfŭr-i mahv-ı şān oldu
Beyāz-ı şubhı bu yevmiñ űnŭmde cilve-nŭmā

- 5 Gelince müjde-i teşrîf-i yâr-veş-i diller
Donandı nûr-ı sürûr u feraḥla ser-tâ-pâ
- 6 Gönül degil donanan sâde bu meserretle
Donandı zîr ü mu‘ allâ cibâl ü arz u semâ
- 7 Bu şeb o rütbe olur ğarḳ-ı nûr-ı ‘ âlem ki
Görenler añlayamaz şeb midir yâ vaḳt-i Duḥâ³¹⁶
- 8 Kıyâs ider bu gice seyr iden ḳanâdîli
Zemîne mün‘ akıs olmuşdur encüm-i mînâ
- 9 Bu şeb cemî‘ -i ḥalâyıḳ çıkar temâşâyâ
Ḥayâllerinde meserret gönüllerinde şafâ
- 10 Bu şeb didimse de gündüz gibi münevverdir
Olur ‘ uyûn-ı ehâlîye rûşenî baḥşâ
- 11 Lisânlarında münâcât-ı Ḥazret-i Ma‘ bûd
Zebânlarında du‘ â-yı şehenşeh-i yektâ
- 12 Şeh-i ḥakîm naẓar-ı Ḥusrev-i güzîde-sîr
Kerîm-i Ḥâtem-eşer pâdişâh-ı ‘ adl-ârâ
- 13 Mehâmmidân-ı umûr-ı idâre-i devlet
Daḳîḳa beyn-i rumûz-ı ḥaḳâyıḳ-ı eşyâ
- 14 Sütüde-meşrebi memdûḥ-ı şîme-i ‘ uḳalâ
Güzîde sîreti reşk-i ṭabî‘ at-ı ḥükemâ
- 15 Kerem-verâ meh-i burc-ı ḥilâfetâ şâhâ
Eyâ ḥalîfe-i şâh-ı şefî‘ -i rûz-ı cezâ
- 16 Sen ol şehenşeh-i ferḥunde-baḥt ü ṭâlî‘ siñ
Ki her işiñde muvaffaḳ ider seni Mevlâ
- 17 Sen ol ḥalîfe-i zî-şân-ı pür-kerâmetsin
Ki oldı maḥz-ı işâbet ne eyleseñ icrâ
- 18 Sen ol müceddid-i devlet şeh-i mü ‘ ebbedsin

³¹⁶ Kur’ân-ı Kerim’in 93. sûresi olan Duhâ Sûresi’ne atfen kullanılan “vakt-i Duhâ” kuşluk vakti demektir; bk.: Pala, age., s.125.

- Ki kıldı sa‘y-ı cemîliñ bu devleti ihyâ
19 Bütün seniñ eşer-i feyz-i ihtimâmıñdır
Bu mes‘adet bu terakķî bu şân ü isti‘lâ
20 Ta‘allüm itmede biñlerce tıfil sâyeñde
Adım başında birer mekteb eylediñ inşâ
21 Seniñ zamân-ı güzîniñ zamân-ı râhatdır
Ferâğ-ı bâlile herkes rehîni zevk u şafâ
22 Sözüme ‘ulû hîşâliñde ğâyete irmez
Açılsa ğayrı becâdır semâya dest-i du‘â
23 Şerefle taht-ı hilâfetde pâdişâhımız
Müdâm eyleye Mevlâ bi-hürmet-i Tâhâ³¹⁷
24 Zâhiri fevz-i Hâk olsun naşiri lütfu’l-lah
Mu‘îni naşır-ı peyember muhâfızı Mevlâ

³¹⁷ Kur’ân-ı Kerim’in 20. sûresi olan Tâhâ Sûresi’ne atfen.

MEHMED CELÂL [öl.1912]

307

[Şevketlü Pâdişâhımız Gâzî Büyük ‘ Abdü’l-ḥamîd Hân-ı Şânî Efendimiz
Hâzretleri’nden]³¹⁸

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

Ey şehensâh-ı ‘ adâlet-pîşe! Mihr-i saṭvetiñ
Şaldı pertev bir mu‘ azzam devletiñ iḳbâline
Hâme vaşf-ı pâkiñiñ her beytini ta‘ lîḳ ider
Âsümân-ı ihtîşâmıñ levḫa-i iclâline

[29. manzume’den]

Târîḫ ki câmi‘ u’l-‘ iberdir
Her saṭırı levâmi‘ u’l-‘ iberdir
Târîḫ ki eyler aşikârâ
Bir devleti böyle saṭvet-efzâ
Târîḫ ki neşri der ḫaḳâyıḳ
Her saṭırı ḫaḳîḳât olsa lâyıḳ
Virmekde bugün bu levḫa-i şân
Sulṭânımız şu yolda ‘ unvân:
Her vechile ma‘ deletde yektâ
Sulṭân-ı celîl ü dâd-pîrâ
Biñ yıl yaşasun mu‘ ammer olsun
Gittikce şükûhı pertev olsun
İtmekde du‘ â-yı pâdişâhî
Her laḫza gönülleri mübâhî
Ecdâdına bâdi-i şerefdir
Sulṭânımız eşref-i selefdir
Tâ ṭoḡdıḡı günde bir sa‘ âdet

³¹⁸ Mehmed Celâl, Şevketlü Pâdişâhımız Gâzî Büyük Abdülhamid Hân-ı Sâni Efendimiz Hazretleri, Tâhir Bey’in 40 Numaralı Matbaası, Kostantiniyye 1318.

Şaçdı bize pertev-i meserret
Elṭāf ü ‘ ināyetiyle meşhūr
Ahlāk-ı ḥamīdesiyle pür-nūr
Fārūḳ ḳadar zekaya nā’il
Gelmiş mi cihāna böyle ‘ ādil
Bir pāyesi vārdır ‘ arş-ı pāye
Öksüzleri eyliyor ḥimāye
Mazlūmlara mürüvvet eyler
Mağdūrlara ‘ ināyet eyler
Ol pādişeh-i sūtūde-ḥaşlet
Ḥaḳḳdan bize eñ büyük ‘ ināyet
Mādām ki zıllıdır İlähîñ
Farz oldu du‘ āsı pādişāhîñ
Her demde du‘ āsın eyler izhār
Tekrār olunur bu beyt-i tekrār:
Biñ yıl yaşasun mu‘ ammer olsun
İclāl ü şükūhı pertev olsun

Ey rüz-ı velādet-i şehensāh
‘ Ulviyyetiñe tebārekellāh
Ey ‘ abd-i sa‘ ādet-i e‘ ālī
Ey maṭla‘ -ı neyyir-i me‘ ālī
Ey şubḥ-ı münir ü pür-leṭāfet
Ey ‘ abd-i laṭif-i pür-sa‘ ādet
Bir neyyiri eylediñ ki izhār
Her ‘ ālemi itdi ğarḳ-ı envār
Her şu‘ lesi mihr-i i‘ tilādır
Pīrāye-i levḥa-i semādır
Ey leyl-i muḳaddes ü münevver

Her aḥterîñ âfitâba beñzer
Bağdıķca ŧu‘ â‘ a mihr-i dîne
Reŧk eyledi âsumân zemîne
Envâr aķıyor minârelerden
Pertev yağıyor sitârelerden
Toğdı bu ŧeb irdi dehre envâr
Bir pâdiŧeh-i sûtüde eḫvâr
Ḥolmuŧdur ‘adâletiyle ‘âlem
Fârûķ ile ma‘deletde tev’em
Yok miŧli cihânda bir-kerem-ver
Târîḥ buña ŧahâdet eyler
‘Ulviyyetine yeter bu iŧbât
Maķŧûdı teceddüd-i kemâlât
Cevvâle-i iḥtiŧâmı her ân
Ḥurŧîd-i cihâna ŧu‘le-efŧân
Sultân-ı celîl ü ḥân-ı ğâzî
Sürûrlarîñ oldı ser-firâzı
Ḥurŧîd-i ḥilâfet-i muķaddes
Taķdîse gelir o zâtı herkes
Aŧr-ı nebevîde ‘âdilâne
Gösterdi ‘adâleti cihâna
Âfâķı iden bu rütbe rüŧen
Bir bâraķadır zekâ vü tenden
Devrinde ma‘ârif oldı ‘âlî
Günden güne eyledi te‘âlî
Mektebler açıldı pek mükemmel
Fikr eyle ki böyle miydi evvel
Ey pâdiŧeh-i ‘adâlet-efzâ
Bir milleti luḫfiñ itdi iḫyâ

Mānende-i āfitāb-ı raḥṣān
Her köşeyi eylediñ dirahṣān
Evşāfiña hiç ġāyet olmaz
‘Ulviyyetiñe nihāyet olmaz
Pür-nağme kılar me’āli vaşfiñ
Bir bülbül ider celāli vaşfiñ
Her nağmesi başlar i’ tilāya
İhlāş ile başlayım du’ āya
Eyler o du’ ā-yı pāki ezber
Āmīn dimeğe қоşar melekler
Ey Ḥālīkı arz u āsumāniñ
Sultān-ı Ḥamīd-i kāmurāniñ
Qıl gönliñi pür-sürür u ḥandān
İqbālını dā’imā dirahṣān

Sāye-i ḥazret-i sultān-ı celīlü’l-‘ unvān
Eyledi ‘ālemi müstağraḳ-ı envār-ı kerem
Rüz u şeb pertev-i ilhām-ı Ḥudāvend-i ezel
Qalb-i pür-nür u hümāyūnını kılsun ḥarem

‘Abdü’l-ḥamīd Ḥāndır sultān-ı pür-‘ adālet
Erbāb-ı ‘adl ü dādıñ eñ şanlı ser-firāzı
Yā Rabb müeddem olsun iclāl ü ‘ömri efzūn
Ḥurşīd-i ma’deletdir ‘Abdü’l-ḥamīd-i Ġāzī

Pādişāh-ı pür-‘ adālet Ḥazret-i ‘Abdü’l-ḥamīd
Ṭaḥt-ı ‘ālī-baḥt-ı ‘Oşmānīde olsun ber-ḳarār
Sāye-i şāhānesinde oldı ‘ālem feyz-yāb
‘Ömrini iclālını efzūn ide Perverdigār

Şehenşāh-ı cihān ‘ Abdü’l-ḥamid-i ma‘ delet-pīrā
Dem-ā-dem luḫf ile şād eyliyor erbāb-ı ‘ irfānı
İlāhī ḥaşre dek olsun o sulṫān-ı kerem-kārīn
Vücūdıyla müşerref taḫt-ı ‘ ālī-baḫt-ı ‘ Oşmānī

Vaḫtā ki cülūs-ı pādişāhī
Bir milleti eyledi mübāhī
Müjde bize irdi luḫf-ı Yezdān
Āfāḫı cülūsı itdi raḫşān
Müjde bu ḫalīfe-i mübeccel
Gösterdi ‘ adāleti mükemmel
Müjde bu şeh-i mekārīm-āver
Bir ‘ ālemi eyledi münevver
Müjde bu cülūs-ı şehriyāri
Bir gülşeniñ oldı ilkbahāri
‘ Ālemiñ nice gülleri açıldı
Ezhār-ı ma‘ ārifi saçıldı
‘ Āḫiller aniñ ḫimāyesinde
Kesb-i şeref itdi sāyesinde
Bir gün ki semā-yı ‘ izz ü iclāl
Olmışdı fūrūḡıyla pür-āmāl
İtmişdi cihānı pür-meserret
Ḥurşīd ‘ aḫametle toḡdı pür-nūr
Olmuş idi kā’ināt mesrūr
Gürler idi ṫoplarıñ şadāsı
Her yerde meserretiñ nidāsı
İtdi bizi ol zamān mübāhī
İ‘ lān-ı cülūs-ı pādişāhī

Oldı bugün ol kadar dırāḥṣān
Her pertevi iftiḥāra ṣāyān
Bede' eyledi ol zamān-ı tarḳı
Her demde cihān cihān-ı tarḳı
Her bir sene 'īdimiz o gündür
Eñ rüz-ı sa'īdimiz o gündür
Vaḳtā ki o rüz ider tekerrür
Dillerde şafā kılar taḳarrür
Vaḳtā ki o rüz olur nümāyān
Āfāḳımızı ider dırāḥṣān
Evşāf-ı celīl-i pādişāhī
Her bir ḳalemi kılar mübāhī
Yazdımdı bu şi' r-i pāki evvel
Tekrār olunur olur mübeccel
Elḥānına diḳḳat itmek ister
Mevzū'ına ḥürmet itmek ister

Şubḥ-dem toḒmuş görünce āfitāb-ı enveri
Nürdan yek-pāre bir āyīne şandım ḥāveri
Cūya düşmüş nev-nihālāniñ güzel yapraḳları
Cūyı oḳşar gülşeniñ bād-ı leṭāfet-perveri
Āsumān mā'ī bulutlar penbe zerrīn āfitāb
Hangisinden ḥoşlanır İstanbuliñ şā'irleri
Neşr-i envār itdi ḥurşīd-i cihān ḳann eyledim:
Maşriḳiñ üstünde toḒmuş şırma saçlı bir peri
Bir semāvī renk ile izḥār-ı şevḳ eyler idi
Şāf idi İstanbuliñ baḥr-ı leṭāfet-güsteri
Bir İlāhī şu'le ḳıldı Ḓarḳ-ı envār-ı Ḥudā
Āsumānı ḥākdānı gülsitān-ı aḥzarı

Bir behişt-ābād idi ĥarm-ı bahār-ı kā'ināt
Cūybār eyler idi tanzīr-i gūyā Kevşeri
Bir hevāyı dil-firīb eylerdi ta'fir-meřāmm
Neřr iderdi āsumān dūnyāya būy-ı 'anberi
Nūrlarla kā'ināt olmuş bütün zīnet-fezā
Görmeyenler vār ise görsün bugün zīb ü ferī
Bir de bařdımkı bu rūz-ı pūr-zīyā tanzīr ider
Rūz-ı fīrūz-ı cūlūs-ı pādiřāh-ı ekberi
Ol řehenřāh-ı cihān-ārā ki fark-ı pākiniñ
Kā'inātıñ āfitābı olsa lāyık efseri
İftihār eyler idi dūnyāya řarşı tā ebed
Çāker-i dīrīnesi olsaydı dehrin Ķayşeri
Saşveti 'ulviyyeti ĳudsiyyeti ĥayrān ider
Zālīñ ođlu Rūstemi Dārā ile İskenderi
Oldı reşk-endāz-ı ef'ālī hezārān kişvere
Ķıldı meclüb-ı kemālātı hezārān kişveri
Ĥazret-i 'Abdü'l-ĥamīd-i pūr-'adālet kim anıñ
Her işinde feyz-i elĳāf-ı Ĥudādır rehberi
Pādiřāh-ı ma'alel-pirā řehenřāh-ı cihān
Tācdār-ı mülk-i řān 'askerleriñ tāc-ı seri
Eyledi feyzi bahāristān-ı řarķı ĳarķ-ı nūr
Bir behişt-ābād-ı feyz itdi cihānda her yeri
Ķıldı minnet-dārı luşfiyla her ehl-i dāniři
Vār mı böyle 'ālemiñ řāhenřeh-i dāniřveri
Öyle bir řāh-ı cihān-ārā ve 'ālī kim olur
Her işinde luřf-ı Ĥallāk-ı cihāniñ mazĥarı
Ĥiřşe-yāb-ı 'ātafetdir çāker-i dīrīnesi
Feyz-yāb-ı meşharetidir bende-i fermān-beri
Āfitāb-ı burc-ı devletdir o řāh-ı kām-kār

Pertev-efzâdır nücûm-ı âsumâna leşkeri
Mecmu' -ı feyz-i Hudâdır zât-ı kudsi-tıyneti
Ma'la' -ı nûr-ı Hudâdır tâli' -ı sa' d-aḡteri
Nâm-ı pâki şu' le-pâş olmaḡdadır her ' âleme
Nûra müstaḡraḡ ider ' unvânı her gün minberi
Şeş-cihâtı pençe-i derd ü elemden hıfz için
Sâye şaldı ' âleme ' adl-i hümâyün-şehperi
Her zamân bir mâh-tâb eylerdi dehri şu' le-zâr
Mâh-ı pertev-âver olsa cevher-i engüşteri
Hâkdânı gördiḡi günden beri çeşmân-ı çarḡ
Görmemişdir böyle bir sulṡân-ı kudsi-peykeri
Ol şehenşâh-ı cihânda ictimâ' itmiş hemân
Zât-ı pâki dehri teşrif itdiḡi günden beri
Fikr-i ' Oşmânî Ebûbekriñ ' ulû tıyneti
' Adl-i Fârûḡı kemâlât-ı cenâb-ı Ḥayderi
Ey şehenşâh-ı cihân ey âfitâb-ı ma' delet
Sensin ancak pâdişâhân-ı cihânıñ serveri
' Âlem-i nûr oldu ' âlem şu' le-i luṡfıñla hep
Pertev-i saṡvetle tenvîr eylediñ baḡr u berri
' Akeriñ itâmını kıldıñ sürûr-âver bütün
Pâdişâhım eylediñ ihyâ ' umûmen ' askeri
Luṡf u iḡsânıñ ḡarîḡ-i ḡayret eyler ḡâtemi
Nerde ḡaldı artık âşâr-ı ' Aṡâ-yı Ca' ferî
Berḡ urunca lem' a pertev-nişâr-ı saṡvetiñ
Âsumânıñ şerm-sâr oldu nücûm-ı ezheri
Gösterüb dünyâya eşr-i pâkiñi peyḡamberiñ
Ey hilâfet mihri ḡoşnûd eylediñ peyḡamberi
İtme taṡvîl-i maḡâl ' arz-ı du' â ḡıl ey Celâl
' Arş-ı Raḡmânıñ o dem âmîn disün ḡudsîleri

‘ Ömrini iclālını Allāh müzdād eylesün
Mülki ihyā kılsun āşār-ı ‘ adālet-perveri
Gönlünü şād eylesün luṭf-ı cenāb-ı Gird-gār
Feyz-i rūḫāniyyet-i peygamber olsun yāveri

Evvelce ma‘ ārif oldu rūşen
Her şu‘ besi ‘ ilm ile müzeyyen
Ol zāt ki mihr-i ma‘ deledir
Ḥāmī-i ‘ azīm-i ma‘ rifetdir
Her dürlü kemāle fazla vākıf
Her vechile ḫāmī-i ma‘ ārif
Mekteber açıldı sāyesinde
‘ Ākil yetişir ḫimāyesinde
Bir devr-i ma‘ ārif oldu peydā
Her köşede ma‘ rifet hüveydā
İtdi bizi ma‘ rifet şafā-yāb
Mānende-i nūr-ı şāf-ı mehtāb
Ta‘ mīm-i fazīlet ü zekāvet
Allāh için eñ büyük ḫamiyyet
Her ḫālī bir i‘ tilāya bā‘ iş
Her luṭfı olur du‘ āya bā‘ iş
Taḫdīm olunur bu kıṭ‘ a şimdi
Her bir eşerimde ben didimdi:

Ḥazret-i ‘ Abdü’l-ḫamīd Ḥān-ı ma‘ ārif perverin
Oldı meclüb-ı kemālātı cihān-ı ma‘ rifet
Pertev-i ḫurşīd-i ‘ irfānından oldu müstenīr
Nūra ğarḫ itdi cihānı āsumān-ı ma‘ rifet

Her mektebi eyledi mükemmel
Elṭāf-ı şehenşeh-i mübeccel
Ez-cümle şu mekteb-i şanāyi‘
Luṭfiyla bu mülke oldı nāfi‘
Ez-cümle numūne-i teraḳḳī
Her emrini eyleyüb telaḳḳī
Oldı bize eñ güzīde mekteb
Eṭfāl için eñ laṭif mekseb
Ḳalbim ider iftiḥār-ı ızhār
Eylerse bu şi‘r-i pāki tekrār:

Ḥazret-i ‘ Abdü’l-ḥamīd-i kāmurān
Oldıḡı gün zīb-i taḥt-ı ‘ izz ü şān
Açdı bir devr-i teraḳḳī şān ile
İncilā-yı neyyir-i ‘ irfān ile
Oldı yāver ‘ azmine luṭf-ı Ḥudā
Böyle bir sulṭān-ı saṭvet-intimā
Pertev-i luṭfindan olsa ḥişşe-yāb
Tā ebed ḥandān olurdu āfitāb
Māh-ı tābān-ı cihān-ı merḥamet
Āfitāb-ı āsumān-ı ma‘ delet
Devr-i ‘ adl-i tāc-dārı bir şabāḥ
Anda her pertev-i semā-yı inşirāḥ
Luṭfi bir devr-i edeb itdi güşād
Himmeti kişver-güşā-yı ‘ adl ü dād
Sāyesinde eyledik kesb-i mesār
Baḥtiyārız baḥtiyārız baḥtiyār
Oldı ol sulṭān-ı ḳudsī imtiyāz
Pādişāhān-ı cihāna ser-firāz

Ɛalmadı dillerde ğamla irtibāt
Cebhesinde nūr-ı ‘ irfān mültemi‘
Anda ahlāk-ı ħamīde müctemi‘
‘ Adliniñ her lem‘ ası mihr-i kerem
Mülkiniñ her köşesi bāĝ-ı İrem
Eylemiş luṭf-ı cenāb-ı Müste‘ ān
Ṭab‘ mı gencīne-i envār-ı şān
Ol ‘ adālet-neyyiri ol pādişāh
Cümleye elṭāfını kıldı penāh
Devleti luṭfıyla a‘ lā eyledi
Milleti ‘ adliyle ihyā eyledi
Vaşfına pāyān anıñ emr-i muḫāl
Şıdķ ile ‘ arz-ı du‘ ā kııl ey Celāl
Ey cihānı vār iden Perverdigār
Eyle ol şāh-ı cihānı pür-mesārr
Ḥaşre dek virsün o şāh-ı kāmurān
Taḫt-ı ‘ ālī-baḫt-ı ‘ Oşmāniye şān

Kilkim ne ķadar da olsa ‘ ārif
Bitmez yine mebhāş-i ma‘ ārif
Nisbetle aña bu nev-neşīde
Allāh bilir küçük ķaşīde

Ṭoĝunca mihr-i nevār-ı ma‘ ārif
Bezendi şāḫn-ı gülzār-ı ma‘ ārif
Nücūm-ı ‘ ilm ile oldı dirāḫşān
Semā-yı şa‘ şa‘ a-bār-ı ma‘ ārif
Şehenşāh-ı cihān ‘ Abdü’l-ḫamīdi
İder taķdīr-i āşār-ı maārif

Bir āheng-i edeb kesb eylemişdir
Kemāliyle ʔarab-zār-ı ma' ārif
Bütün eş' āra geldi başka revnağ
Tezeyyün itdi ebkār-ı ma' ārif
Anıñ feyziyle deryā-yı edebde
Göründi dürr-i şehvār-ı ma' ārif
Şehenşāh-ı kerem-perver ki her gün
İder āfāğa işār-ı ma' ārif
Sezā-şükrān bu ' aşr-ı ma' rifetde
Gönüller eyler izhār-ı ma' ārif
Çalem luřf-ı hümāyūnıyla eyler
Dem-ā-dem keşf-i esrār-ı ma' ārif
Esātiri perī-veş pür-nüvāziş
Ufuqlardan toğar yār-ı ma' ārif
Çıllar taqdīs-ı āşarı dehālar
Çalemler eyler eş' ar-ı ma' ārif
Sa' ādetle yetişdi hayli şebān
Olurken bir zamān h'ār-ı ma' ārif
Bu demde kāfir-i ni' metdir el-ħağğ
İdenler vārsa inkār-ı ma' ārif
Bu dem kadri bilindi ehl-i ' ilmiñ
Bu gün yoksuldu efkār-ı ma' ārif
Edībān-ı cihān olmaz mı mesrūr
Göründi rüy-ı şehhār-ı ma' ārif
Şabāh-ı ħaşre dek elbet sezādır
Çalemler olsa faħhār-ı ma' ārif
İder ' Abdü'l-ħamīd Ĥān-ı Ġāzī
Bize her demde ihzār-ı ma' ārif
Şehenşāh-ı kerīm ü kāmurāndır

İden İstanbullī dār-ı ma‘ārif

Mu‘ammer kıl İlāhī pādīshāhı

Odur hāmī-i āsar-ı ma‘ārif

Yokdur hasenātına nihāyet

Eltāfına hiç olur mu ğāyet

Yād eyle ki ol faķiri ma‘lūl

On altı yaşında belki meslūl

Yād eyle ki bir zavallı kalmış

Bitmiş oluyor evet bunalmiş

Fikr eyle ki bir zavallı öksüz

Aĝlar gice āh ider de gündüz

Muřlaķ dilenir harāb olur o

Āzürde-i iztırāb olur o

Yār it o ‘alīl-i ihtiyārı

Kim kalmamış āha da ķarārı

Giryān olarak dilenmek ister

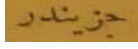
Göz yaşlarını zemīne serper

Yād it şu ğarīb-i nev-civānı

Görmez bile neşve-i cihānı

Kalmış saķaķ öyle faķr içinde

Nāzende vücūdı nīmzinde

Yād eyle şu vālide

Yā đarbe-i mevti pek ķarīndir

Yād itdi bu pādīshāh-ı ‘alī

Gösterdi bütūn bütūn me‘ālī

Maħzūn-ı fuķarāyı da dūřūndi

Giryān-ı ğurabāyı da dūřūndi

Emr eyledi pādīshāh-ı yektā

Dārü'l-‘aceze eyledi inşā
Elbette bu luḡfi eyler itmām
İnşā olunan şu dārü'l-ītām
Bir ferd bile elīm ḡalmaz
Devrinde aniñ yetīm ḡalmaz
Zirā eb-i müşfiḡ-i cihāndır
Bī-keslere luḡfi sāye-bāndır
Devrinde keder sürūra döndi
Bir leyle-i tār-ı nūra döndi
Biñler yaşasun penāhımızdır
Eñ sevgili pādişāhımızdır
Ey devr-i celīlī ‘ālem-ārā
Feyz aldı ḡabābet ü eḡibbā
Emr eylediñ ey şeh-i yegāne
Her yerde yapıldı ḡasta-ḡāne
Bī-ḡāreleriñ devāsı olduñ
Bīmār[e]leriñ şifāsı olduñ
Dil-ḡasteleriñ olub penāhı
Maḡzūnları eylediñ mübāhī
Sünnet düḡünü bu şānlı levḡa
İtdiñ ne ḡadar cihānı mes‘ūd
Peyḡamberi Müste‘ānı ḡoşnūd
Bir sūr-ı ḡitān olundu icrā
Kim görmedi mişlini bu dünyā
Yıldız görünürdi nūr içinde
Dārü'l-şafaḡa sürūr içinde
Her yerde bölük bölük melekler
Elḡāf-ı şeh-i kerīmi bekler
Şādān babalar: büyük meserret

Ḥandān analar: büyük sa' ādet
Bağdıķca olur bu ḥāle ḥandān
Göz yaşlarını siler yetimān
Her bir mevsīka ṭarab-fezādır
Gūş eyle ne şānlı bir nevādır
Mā'ī idi takyeler ser-ā-ser
Başdan başa bir semā-yı enver
Her ḥastaya iltiyām geldi
Her bir çocuĝa selām geldi
Lāhūtadaki bütün melekler
Gökden bu meleklerle gülümser
Ṭutdı bu veķāyi' -i laṭīfe
Tārīḥde bir büyük şahīfe
Her kim vār ise olundu iṭ'ām
Öksüzler ile sevindi itām
Vaķtā ki şefiķ olub bedī-dār
Bi şubḥ-ı laṭīfi itddi izḥār
Sancaqlar içindeki çocuqlar
Ĝaflet ile şanmayıñ uyuklar
Başlar mūsīķe terennümāta
Bir neşve gelir bütün ḥayāta
İtmekiçün o tāc-dārı tekrīm
Herkes dizilir berā-yı ta' zīm
Evvelce du' ā-yı pādişāhī
Ma' şūmları ider mübāhī
İḥsān-ı 'amīm-i tāc-dārı
Her bir çocuĝa şaçar mesārı
Māderde sirişk-i şādumānī
Ḥāherde de ḥiss-i kāmurānī

Hoşdur bu şafâ-fütür içinde

Göz yaşlarıdır sürür içinde

Fermâni bu şanlı pâdişâhın

Elṭâfını celb ider İlâhın

Her bir eve bir ṭabīb geldi

Zâten bu da gâye-i emeldi

Ḳaldıkda bu sūr içinde mesrūr

Her evde idildi bir büyük sūr

Her nağmeyi gūş idince derḥâl

Söyler bu laṭîf şî'ri eṭfâl:

İtdi bizi sūr-ı ḥıtân

Luṭf u keremle şādümân

Virdi bize bir başka şân

‘ Abdü’l-ḥamîd-i kāmurân

‘ Oşmānlılar aḥfādıyız

Biz pâdişâh evlādıyız

Olsaḳ bile bir gün yetīm

İḥḍâr ider şâh-ı kerīm

Bizler içün nâz ü na‘îm

‘ Oşmānlılar aḥfādıyız

Biz pâdişâh evlādıyız

Gösterdi dehre devleti

Eñ şanlı bir ‘ulviyyeti

Güldürdi rüy-ı milleti

‘ Osmānlılar aḥfādıyız

Biz pādişāh evlādıyız

Ol pādişāh-ı kāmūrān

İtdi bizi ğarḳ-ı mesār

Şāyāndır itsek iftiḥār

‘ Osmānlılar aḥfādıyız

Biz pādişāh evlādıyız

Taḥtında olsun ber-ḳarār

‘ Abdü’l-ḥamīd-i kām-kār

Ḥıfz it bizi ey Gird-gār

‘ Osmānlılar aḥfādıyız

Biz pādişāh evlādıyız

Māh-ı Ramazān olur bedīdār

Her ḳalbe ider meserret iṣār

Envār aḳar minārelerden

Biñ şu‘ le düşer sitārelerden

Başlar leme‘ āne nūr-ı imān

Ḥurşīd gibi olur dırāḥşān

Her bir şebi māḥī-i mücāzāt

Mü’minlere eñ büyük mükāfāt

Māhiyeye baḳ sūrūr içinde

Bir ṫāḳ-ı zafer ki nūr içinde

Lutfen bu ḥalīfe-i mükerrerem
Elṭāfını bezl ider dem-ā-dem
Her laḥzada ni‘ met-i seniyye
Yıldızda ziyāfet-i seniyye
İbzāl olunur ‘ināyetinden
Dūr olmadı kimse ni‘ metinden
Dil-sīr ider öyle mü ’minīni
Her bende olur nevāle çinī

KAYNAKÇA

- Abdülkadiroğlu, Abdülkerim – Demirbağ, Ömer, **Dîvan / Süleyman Şâdî (Karşlı)**, Ankara 1993.
- Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, C.1–2, Dâru'l-kitâbü'l-ilmîyye, Beyrut 1871.
- Ahmed Cevdet Paşa, **Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ**, C.1-2, Çile Yay., İstanbul 1981.
- Ahmed Hilmî, **Gülzâr-ı Tabî'at**, Ahter Matbaası, Kostantiniyye 1315.
- Ahmed Lütîfî, **Divançe-i Vak'a-nüvis Ahmed Lütîfî**, Mahmud Beg Matbaası, Dersââdet 1302.
- Ahmed Mazhar, **Mecmua-i Eş'ârım**, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, Kostantiniyye 1316.
- Ahmed Rıf'at, **Lügat-i Tarihiyye ve Coğrafiyye**, C.3, Mahmud Beg Matbaası, İstanbul 1299.
- Akarlı, Engin, “II. Abdülhamid: Hayatı ve İktidarı”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C.II, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, ss.253-265.
- Aktaş, Hasan, **Modern Şairlerin Perspektifinden Osmanlı Padişahları**, Yort Savul Yay., Edirne 2005.
- Aktaş, Hasan, “Modern Şairlerin Perspektifinden Sultan İkinci Abdülhamit”, **Ayla Demiroğlu Kitabı**, (Editör: Adem Ceyhan) Kutup Yıldızı Yay., İstanbul 2007.
- Akyol, İbrahim, “Sâdik Vicdânî ve Nağamât-ı Vicdâniye'si”, **Çankırı Araştırmaları Dergisi**, S.4, Kasım – 2009, ss.97-116.
- Ali Emîri Efendi, **Levâmiu'l-Hamidiyye**, Âlem Matbaası, İstanbul 1312.
- Ali Rûhî, **Lemaât**, Mihrân Matbaası, İstanbul 1302.
- Ali Seydî – Melkon, **Seci' ve Kâfiye Lüğatı**, Matbaa-i Kütübhâne-i Cihân, İstanbul 1323.
- Alkan İspirli, Serhan, **Kadın Divan Şairleri ve Geleneğin Uzantısı**, Salkımsöğüt Yay., Ankara 2007.
- Alkan, Mustafa, **Osmanlılarda Hilâfet**, Çağlayan Yay., İzmir 1997.
- Arslan, Mustafa Uğurlu, **Ali Emiri Efendi ve Divanı**, Fatih Ü., SBE, Basılmamış YLT, İstanbul 2008.
- Avcı, Câsim, “Hilâfet” md., **DİA**, C.17, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1998, ss.539-546.

- Aydemir, Yaşar, “Methiye: Türk Edebiyatı” md., **DİA**, C.1, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1988, ss.410-411.
- Baktır, Mustafa, “Hutbe” md., **DİA**, C.18, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1998, ss.425-428.
- Bardakçı, Ramazan, **Musa Kazım Paşa Hayatı Sanatı ve Külliyesi**, Ankara Ü., SBE, Basılmamış DT, Ankara 2007.
- Bektaş, Ekrem, **Urfalı Hilmi ve Reyahin’i**, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Şanlıurfa 2008.
- Bıyık Yapa, Melek, **Aşkî Mustafa Divanı**, Marmara Ü., Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış DT, İstanbul 2007.
- Bilgin, Orhan “Merzifonlu Dedezâde Mehmed Hilmî Efendi”, **Türklük Araştırmaları Dergisi**, S.I, Yıl: 1984’ten Ayrı basım, İstanbul 1985.
- Cersel, Fatih, **Mehmed Şâkir Gâlib Efendi Divanı**, Sakarya Ü., SBE, Basılmamış YLT, Sakarya 2009.
- Corci Zeydan, **Medeniyet-i İslamiyye Tarihi**, (Tercüme: Zeki Meğamez), C.1, İkdâm Matbaası, Dersaâdet 1328.
- Çağlayan, Bünyamin, **Ferîde Hanım Divanı**, y.y, Ankara 2006.
- Çam, Ali İhsan, “Çin’de Bir Osmanlı Eseri: Pekin Hamidiye Üniversitesi”, **Uzakları Görebilen Hükümdar: Sultan II. Abdülhamid Han**, (Editörler: Osman Doğan – Selman Kılınç) Çamlıca Yay., İstanbul 2011, ss.143-156.
- Çeçen, Kâzım, “Hamidiye Suyu” md., **DİA**, C.15, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1997, ss.469-471.
- Çolak, İsmail, **Son İmparator / Abdülhamid Han’ın Gizemli Dünyası**, Nesil Yay., İstanbul 2009.
- Demiroğlu, Faiz, **Abdülhamid’e Verilen Journaller**, Tarih Kütüphanesi Yay., İstanbul 1955.
- Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara 2012.
- Diyârbakırlı Niyâzî, **Âmid-i Sevdâ**, A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1308.
- Durmuş, İsmail, “Methiye” md., **DİA**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1988, ss.406-408.

- Düzenli, Mesut Bayram, “XVIII. Yüzyıl Divan Şairlerinin Gözüyle Padişahlar ve Saltanat Dönemleri”, **Turkish Studies**, Volume 7/3, Summer 2012, ss. 1075-1122.
- Düzlü, Özlem, **Divançe-i Vak’a-nüvis Ahmed Lütfî**, Sakarya Ü., SBE, Basılmamış YLT, Sakarya 2008.
- Ekinci, Ekrem Buğra, “Son Padişahlar Niçin Sefere Gitmediler?”, **Türkiye**, 24 Haziran 2009, e-kaynak: <http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=194> (Son erişim: 13.08.2013).
- Elmalılı Hamdi Yazır, **Kur’ân-ı Kerîm Meâli**, Tuğra Yay., İstanbul 2010.
- Eraslan, Elif, **Hasirizâde Mehmet Elif Efendi-Edebi Kişiliği ve Divanı**, Atatürk Ü., SBE, Basılmamış YLT, Erzurum 2009.
- Ergin, Ali Şakir, **Fennî Divanı**, Yozgat Belediyesi Yay., Ankara 1996.
- Ergin, Osman Nuri, **Türk Maarif Tarihi**, C.3, Eser Neşriyat, İstanbul 1977.
- Eyyüb Sabrî, **Nezvâd**, Kastamonu Vilâyet Matbaası, Kastamonu 1307.
- Georgeon, François, **Sultan Abdülhamid**, (çev.: Ali Berktaş) Homer Kitabevi, İstanbul 2006.
- Gümüşhânevî, Ahmed Ziyâüddin, **Râmûz el-Ehâdis**, (çev.: Abdülaziz Bekine) Milsan Basımevi, İstanbul 1982, (e-kaynak: <http://www.ramuzelehadis.org/?cat=8869>) (Son erişim: 22.08.2013).
- Gündüz, Şinasi, **Din ve İnanç Sözlüğü**, Vadi Yay., Samsun 1998.
- Hacıbeyzâde Ahmed Muhtar, **Şair Hanımlarımız**, Matbaa-i Safa ve Enver, İstanbul 1311.
- Hayber, Abdülkadir – Özbay, Hüseyin, **Muallim Nâci’nin Şiirleri**, MEB Yay., İstanbul 1997.
- Hayret (Adanalı), **Şehr-âyin ve Sahr-i Beyân**, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul 1302.
- Hüseyin Tevfik (Batumî), **Ravza-i Muhâvere**, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1296.
- İbnü’l-Hamdî Âtîf, **Reye’ân**, Mahmûd Beg Matbaası, Kostantiniyye 1315.
- İlgar, Yusuf, **Afyonkarahisarlı Şâir Ali Feyzî (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Türkçe Divânı)**, Afyon Kocatepe Ü., SBE, Basılmamış YLT, Afyon 1997.
- İnal, [İbnülemîn] Mahmud Kemal, **Son Sadrazamlar**, C. III, Dergâh Yay., İstanbul 1982.
- İnalcık, Halil, **Osmanlılar (Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler)**, Timaş Yay., İstanbul 2010.

- İpşirli, Mehmet, “Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı”, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, (Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu), C.I, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul 1994, ss.139–277.
- İşler, Necati, **Su’ûdu’l-Mevlevi Hayatı**, Eserleri ve Divanı, Ankara ., SBE, Basılmamış YLT, Ankara 2005.
- Kara Şemsî Dede, **Divançe-i Kara Şemsî**, Şirket-i Mürettebiye Matbaası, (Neşreden: Hüseyin Ârif), İstanbul 1305.
- Karavelioğlu, Murat A., “Klasik Türk Edebiyatında Kaside”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C.5, S.9, 2007, ss.253-270.
- Karpat, Kemal H., **Türk Siyasi Tarihi**, Timaş Yay., İstanbul 2012.
- Kısakürek, Necip Fazıl, **Ulu Hakan İkinci Abdülhamid Han**, Büyük Doğu Yay., İstanbul 2003.
- Koç Keskin, Neslihan, “Tâhirü’l-Mevlevî’nin Hilye’sine Göre Mevlânâ”, **Erdem Dergisi**, S.50, 2008.
- Koç, Nagihan, **Hafız Mehmed Sebati Divanı’nın Transkripsiyonlu Metni ve İncelenmesi**, Sakarya Ü., SBE, Basılmamış YLT, Sakarya 2006.
- Koçu, Reşat Ekrem, “Abdülhamid II” md., **İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat, İstanbul 1958.
- Koçver, Ayten **Mahmud Celâleddin Paşa Divanı İnceleme-Metin**, Sakarya Ü., SBE, Basılmamış YLT, Sakarya 2008.
- Kodaman, Bayram, “II. Abdülhamid Hakkında Bazı Düşünceler”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C.II, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, ss.275-285.
- Kodaman, Bayram, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, TTK Yay., Ankara 1991.
- Komasyon, **İslâm Âlimleri Ansiklopedisi**, C.1-18, Türkiye Gazetesi Yay., İstanbul 1984.
- Komasyon, **İslâm Prensipleri Ansiklopedisi**, C.1-2, İttihad Yay., İstanbul 2006.
- Komasyon, “II. Abdülhamid”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C.XII, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, ss.232-238.
- Köksal, M. Âsım, **Peygamberler Tarihi**, C.1-2, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1989.
- Köktaş, Yavuz, “Hadislerde Geçen ‘Sultan’ Kelimesine Dair”, **Usûl İslam Araştırmaları Dergisi**, 2008, S.9, ss.229-242.
- Kur’ân-ı Kerîm.**

- Küçük, Cevdet, “Abdülhamid II” md., **DİA**, C.1, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1988, ss.216-224.
- Levend, Agâh Sırrı, **Divan Edebiyatı (Kelimeler ve Remizler / Mazmunlar ve Mefhumlar)**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984.
- Mahmud Şâkir, **H. Âdem’den Bugüne İslâm Tarihi**, (Tercüme: Feriduddin Aydın), C.3, Kahraman Yay., İstanbul 1993.
- Margoliouth, D. Samuel, “Şaziliye” md., **İA**, C.11, MEB, İstanbul 1979, ss.366-368.
- Mehmed Celâl, **Şevketlü Pâdişâhımız Gâzî Büyük Abdülhamid Hân-ı Sâni Efendimiz Hazretleri**, Tâhir Bey’in 40 Numaralı Matbaası, Kostantiniyye 1318.
- Mehmed Mihrî Efendi, **Cülûsnâme-i Sultân Abdülhamid Hân-ı Sâni**, y.y, 1293.
- Mehmed Nâzım, **Ahd-i Şehriyârî**, Matbaa-i Ebuzziya, Kostantiniyye 1304.
- Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, (hızl.: Nuri Akbayan), C.1-6, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996.
- Mehmed Tevfik b. Osman, **Kasâid-i Tevfik**, Mihrân Matbaası, İstanbul 1304.
- Muhammed Ali Sâbûnî, **Peygamberler Tarihi**, (çev.:Hanifi Akın), Ahsen Yay., İstanbul 2003.
- Nigâr Hanım, **Efsûs**, (Birinci Kısım) Ahter Matbaası, İstanbul 1308.
- Oğuzoğlu, Yusuf, “Bursa Hamidiye Ziraat Mektebi ve Bir Uygulaması”, **Bursa Ziraat Mektebi –Bursa’nın Köklü Eğitim Kurumları–**, Bursa Büyükşehir Kitaplığı, İstanbul 2010.
- Okandan, Recai G., “Amme Hukukumuzda Tanzimattan Evvelki Devrin Ana Hatları”, **İÜHFİM.**, C.XI, S.3-4., İstanbul 1945, ss.36-64.
- Okay, Orhan, “II. Abdülhamid Dönemi ve Edebiyatı”, **II. Abdülhamid; Modernleşme Sürecinde İstanbul**, Editör: Coşkun Yılmaz, Seçil Ofset, İstanbul 2010.
- Okmak, Özgür, **Ahmed Bâdi Divanı**, Trakya Ü., SBE, Basılmamış YLT, Edirne 2008.
- Onay, Ahmet Talat, **Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü / Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, (hızl.: Prof. Dr. Cemal Kurnaz), H Yay., İstanbul 2009.
- Ongunsu, Ahmet Hamit, “Abdülhamid II” md., **İA**, C.1, MEB, İstanbul 1993, ss.76-80.
- Onur, Esra, **17. Yüzyıl Kasidelerinde Methiye**, Celal Bayar Ü., SBE, Basılmamış YLT, Manisa 2007.
- Osman Nûri, **Abdülhamîd-i Sâni ve Devr-i Saltanatı**, Matbaa-i Osmânî, İstanbul 1327.

- Ortaylı, İlber, **Defterimden Portreler**, Timaş Yay., İstanbul 2011.
- Ortaylı, İlber, “Padişahın Ölümü; II. Abdülhamid”, **Milliyet**, 10 Şubat 2013, e-kaynak: <http://www.milliyet.com.tr/padisahin-olumu-ii-abdulhamid/ilber-ortayli/pazar/yazardetay/10.02.2013/1666820/default.htm> (Son erişim: 19.05.2013).
- Özcan, Abdülkadir, “Kılıç Alayı” md., **DİA**, C.25, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1998, ss.408-410.
- Özcan, Azmi, “Hilâfet: Osmanlı Dönemi” md., **DİA**, C.17, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1998, ss.546-553.
- Öztuna, Yılmaz, **II. Abdülhamîd –Zamanı ve Şahsiyeti–**, Ötüken Yay., İstanbul 2013.
- Öztuna, Yılmaz, **Osmanlı Devleti Tarihi**, C.1-2, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998.
- Öztuna, Yılmaz, “Sefer-i Hümayunlar: Cephedeki Osmanlı Padişahları”, **Tarih ve Medeniyet**, Ekim – 1995, S.:20, ss.17-20.
- Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.1-3, MEB, İstanbul 1983.
- Pala, İskender, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yay., İstanbul 2009.
- Pehlivan, Gürol, vd., **Tevhide Hanım ve Divanı**, Manisa Belediyesi Kültür Yay., Manisa 2007.
- Polat, İlkey, **XVI. Yüzyılda Yazılan Padişah Medhiyelerinde Padişah Tavsifleri**, Fırat Ü., SBE, Basılmamış YLT, Elazığ 2004.
- Polat, Nâzım Hikmet, **Mütevelli-zâde Ömer İhyâ**, Niğde Ü., Yay., Niğde 2005.
- Recâizâde Mahmûd Ekrem, **Ta’lim-i Edebiyat**, Mihrân Matbaası, İstanbul 1299.
- Sâdık Vicdânî, **Nağamât-ı Vicdâniyye**, Kastamonu Vilâyet Matbaası, Kastamonu 1312.
- Sağlam, Nesrin, **Nâkâm Divanı**, Gazi Ü., SBE, Basılmamış YLT, Ankara 2010.
- Sazlık, Fatma, **Hasan Hilmi Hayatı, Edebi Kişiliği, Divanı ve Divanı’nın İncelenmesi**, Afyon Kocatepe Ü., SBE, Basılmamış YLT, Afyon 2010.
- Sırma, İhsan Süreyya, **II. Abdülhamid’in İslâm Birliği Siyaseti**, Beyan Yay., İstanbul 2007.
- Soydemir, Selman, “Sultan II. Abdülhamid Han’ın Siyasi Dehası”, **Uzakları Görebilen Hükümdar: Sultan II. Abdülhamid Han**, (Editörler: Osman Doğan – Selman Kılınç), Çamlıca Yay., İstanbul 2011.

- Süleyman Şâdî (Karslı), **Divan-ı Süleyman Şâdi**, Şirket-i Sahafîyye-i Osmâniyye Matbaası, Dersaâdet 1325.
- Şemseddin Sâmî, **Kâmûs-ı Türkî**, İkdâm Matbaası, Dersaâdet 1317.
- Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm**, C.1, Mihran Matbaası, İstanbul 1306.
- Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm**, C.2, Mihran Matbaası, İstanbul 1306.
- Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm**, C.3, Mihran Matbaası, İstanbul 1308.
- Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm**, C.5, Mihran Matbaası, İstanbul 1314.
- Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm**, C.6, Mihran Matbaası, İstanbul 1316.
- Şeyh Remzî, **Mecmua-i Eş'âr**, Mahmûd Beg Matbaası, Dersaâdet 1307.
- Şeyh Rıza Talebani, **Divan-ı Şeyh Rıza-yı Talebani**, Yayınlayan: Ali et-Talebani, Çaphane-yi Maarif, Bega 1946.
- Taberî, **Milletler ve Hükümdarlar Tarihi**, (çev.: Zâkir Kadirî Ugan – Ahmet Temir), C.2, MEB Yay., İstanbul 1991.
- Tacida Zubçeviç Hafız, **Ömer Lütfi Hayatı ve Eserlerinden Seçmeler**, Bal-Tam Yay., Prizren 2004.
- Tâhirü'l-Mevlevî, **Mir'at-ı Hazret-i Mevlânâ**, Cemal Efendi Matbaası, İstanbul 1315.
- Taktak, A. Ferit, **Sandıklılı Fikri Hayatı ve Divanı**, Afyon Kocatepe Ü., SBE, Basılmamış YLT, Afyon 1997.
- Talay, Aydın, **Eserleri ve Hizmetleriyle II. Abdülhamid**, Armoni Yay., İstanbul 2007.
- Tanrıbuyurdu, Gülçin, **Eşref Paşa Divanı**, Kocaeli Ü., SBE, Basılmamış YLT, Kocaeli 2006.
- Tek (Geverî), Ayhan, “Şeyh Rıza Talabanî ve Sultan Abdülhamid’e Yazdığı Kasideleri”, **Kürt Tarihi**, S.1, Haziran – Temmuz 2012, ss.46-51.
- Tezcan, Esmâ, **Şevki İbrahim Efendi Divanı**, Dumlupınar Ü., SBE, Basılmamış YLT, Kütahya 2007.
- Tökel, Dursun Ali, **Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar**, Akçağ Yay., Ankara 2000.
- Turan, Lokman, **Yenişehirli Avni Bey Divanı'nın Tahlili (Tenkitli Metin), Encümen-i Şu'ara ve Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatına Geçiş**, Atatürk Ü., SBE, Basılmamış DT, Erzurum 1998.
- Türker, Fatma, **Sinop Seyyid Bilal Türbesi Haziresindeki Mezar Taşları**, Ondokuz Mayıs Ü., SBE, Basılmamış YLT, Samsun 2011.
- Türkmen, Mehmet, “İbn-i Hacib”, **Erciyes Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.3, 1989, ss.333-346.

- Uçman, Abdullah, “II. Abdülhamid Devrinde Türk Edebiyatı”, **Devr-i Hamid Sultan II. Abdülhamid**, (hızl.: Metin Hülagü), C.1, Erciyes Ü. Yay., Kayseri 2011, , ss.70 – 109.
- Upton-Ward, Judy, “Abdülaziz’in Avrupa Seyahati”, ”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C.II, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, ss.119-129.
- Ürgüplü, Ahmet, “2. Abdülhamid’in İttihad-ı İslâm Siyaseti”, **Sızıntı**, Ocak 2012, S.396, e-kaynak:<http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/abdulhamid-in-ittihad-i-islam-siyaseti-ocak-2012.html> (Son erişim: 07.12.2013).
- Yıldıran, Meliha, **Ahmed Cevdet Paşa Hayatı-Eserleri ve Divançe-i Cevdet**, Marmara Ü., SBE, Basılmamış YLT, İstanbul 1994.
- Yıldız, Özgür, “II. Abdülhamid Döneminde Zirai Eğitime Bakış”, **Turkish Studies**, Volume 7/4, Ankara 2012, ss.3273-3289.
- Yılmaz, Ali, **Kanunî Sultan Süleyman’a Yazılan Kasideler**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996.
- Yılmaz, Mehmet, **Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992.
- Yusûf Suâd (Düzceli), **Mir’âtü’ş-Şu’ûn**, C.1, Asır Matbaası, İstanbul 1317.
- Yuva, Hümeýra, **1901 – 1908 Arası Türk Edebiyatındaki Eserler**, Fatih Ü., SBE, Basılmamış YLT, İstanbul 2007.